

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Υποσχόλια (Tīkā)

2. Ο Κανόνας της διαγωγής - Υποσχόλια (2. Vinaya
Piṭaka - Tīkā)

08. Υποσχόλια από τον Vajirabuddhi (08. Vajirabuddhi-tīkā)
Pārājikavaṇṇanā (Pārājikavaṇṇanā)

PaliVerse

08. Υποσχόλια από τον Vajirabuddhi

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Vinayapiṭake

Vajirabuddhi-ṭīkā

Ganthārambhakathā

Paññāvisuddhāya dayāya sabbe;
Vimocitā yena vineyyasattā;
Taṃ cakkhubhūtaṃ sirasā namitvā;
Lokassa lokantagatassa dhammaṃ.

Saṅghañca sīlādiguṇehi yutta -
Mādāya sabbesu padesu sāraṃ;
Saṅkhepakāmena mamāsayena;
Saṅcodito bhikkhuhitaṇca disvā.

Samantapāsādikasaññitāya;
Sambuddhaghosācariyoditāya;
Samāsato līnapade likhissaṃ;
Samāsato līnapade likhītaṃ.

Saññā nimittaṃ kattā ca, parimāṇaṃ payojanaṃ;
Sabbāgamassa pubbeva, vattabbaṃ vattumicchātī. -

Vacanato samantapāsādiketi saññā. Dīpantare bhikkhujanassa atthaṃ
nābhisambhuṇātīti nimittaṃ. Buddhaghosoti garūhi gahitanāmadheyenāti kattā.
Samadhikasattavīsatisahassamattena tassa ganthenāti parimāṇaṃ. Ciraṭṭhitatthaṃ
dhammassāti payojanaṃ.

Tatrāha - “vattabbaṃ vattumicchātī yaṃ vuttaṃ, tattha kathaṃvidho vattā”ti?
Uccate -

Pāṭhatthavidūsaṃhīro, vattā suci amaccharo;
Catukkamapariccāgī, desakassa hitussukoti.

Tatra paṭhīyateti pāṭho. So hi anekappakāro atthānurūpo atthānanurūpo ceti.
Kathaṃ? Sandhāyabhāsito byañjanabhāsito sāvasesapāṭho niravasesapāṭho nīto
neyyoti. Tatra anekatthavattā sandhāyabhāsito nāma “mātaraṃ pitaraṃ
hantvā”tiādi. Ekatthavattā byañjanabhāsito nāma “manopubbaṅgamā
dhammā”tyādi. Sāvaseso nāma “sabbāṃ, bhikkhave, āditta”mityādi. Viparīto
niravaseso nāma “sabbe dhammā sabbākārena buddhassa bhagavato ñāṇamukhe
āpāthaṃ āgacchantī”tyādi. Yathā vacanaṃ, tathā avagantabbo nīto nāma “aniccaṃ
dukkhamanattā”tyādi. Yuttīyā anussaritabbo neyyo nāma “ekapuggalo,
bhikkhave”tyādi.

Atthopi anekappakāro pāṭhattho sabhāvattho ñeyyattho pāṭhānurūpo pāṭhānanurūpo sāvasesattho niravasesattho nītattho neyyatthotyādi. Tattha yo taṃtaṃsaññāpanatthamuccārīyate pāṭho, sa pāṭhattho “sātthaṃ sabyañjana” mityādīsu viya. Rūpārūpadhammānaṃ lakkhaṇarasādi sabhāvattho “sammādiṭṭhiṃ bhāvetī” tyādīsu viya. Yo ñāyamāno hitāya bhavati, sa ñātumarahattā ñeyyattho “atthavādī dhammavādī” tyevamādīsu viya. Yathāpāṭhaṃ bhāsito pāṭhānurūpo “cakkhu, bhikkhave, purāṇakamma” nti bhagavatā vuttamato cakkhumapi kammanti. Byañjanacchāyāya atthaṃ paṭibāhayamānena vutto pāṭhānanurūpo. Vajjetabbaṃ kiñci apariccajitvā parisesaṃ katvā vutto sāvasesattho “cakkhuñca paṭicca rūpe ca uppajjati” ti ca, “sabbe tasanti daṇḍassa, sabbe bhāyanti maccuno” tyādīsu viya. Viparīto niravasesattho “sandhāvitāṃ saṃsaritāṃ mamañceva tumhākañca. Tatra, bhikkhave, ko mantā ko saddhātā...pe... aññatra diṭṭhapadehī” tyādi. Saddavaseneva vedanīyo nītattho “rūpā saddā rasā gandhā, phoṭṭhabbā ca manoramā” tyādīsu viya. Sammutivasena veditabbo neyyattho “cattārome, bhikkhave, valāhakūpamāpuggalā” tyādīsu viya. Āha ca -

“Yo attho saddato ñeyyo, nītatthaṃ iti taṃ vidū;
Atthassevābhisāmaggī, neyyattho iti kathyate” ti.

Evam pabhedagate pāṭhatthe vijānātīti pāṭhatthavidū. Na saṃhīrate parapavādīhi dīgharattaṃ titthavāsenetyasaṃhīro. Bhāvanāyāgamādhigamasampannattā vattum sakkotīti vattā, saṅkhepavittāhanayena hetudāharaṇādīhi avabodhayitum samatthotyattho. Socayatyattānaṃ pare ceti suci, dussīlyaduddiṭṭhimalavirahitotyattho. Dussīlo hi attānamupahantunādeyyavāco ca bhavatyapattāhārācāro iva niccāturo vejjo. Duddiṭṭhi paraṃ upahanti, nāvassaṃ nissayo ca bhavatyahivāḷagahākulo iva kamalasaṇḍo. Ubhayavipanno sabbathāpyanupāsaniyo bhavati gūthagatamiva chavālātaṃ gūthagato viya ca kaṇhasappo. Ubhayasampanno pana suci sabbathāpyupāsaniyo sevitabbo ca viññūhi, nirupaddavo iva ratanākaro. Nāssa maccharotyamaccharo, ahīnācariyamuṭṭhītyattho. Suttasuttānulomācariyavādaattanomatisaṅkhātassa catukkassāpariccāgī, tadatthasseva byākhyātetyattho. Atha vā paccakkhānumānasaddatthāpattippabhedassa pamāṇacatukkassāpariccāgī.

“Ekaṃsavacanaṃ ekaṃ, vibhajjavacanāparaṃ;
Tatiyaṃ paṭipuccheyya, catutthaṃ pana ṭhāpaye” ti. -

Evam vuttacatukkassa vā apariccāgī; Hitussuko iti sotūnaṃ hitāyossuko, tesamavabodhanaṃ pati patthetī tyattho; So eso sucittā piyo; Catukkassa apariccāgittā garu; Asaṃhīrattā bhāvanīyo; Desakattā vattā; Hitussukattā vacanakkhamo; Pāṭhatthaviduttā gambhīrakathaṃ kattā; Amaccharattā no caṭṭhāne niyojakoti;

“Piyo garu bhāvanīyo, vattā ca vacanakkhamo;
Gambhīrañca kathaṃ kattā, no caṭṭhāne niyojako”. -

Iti abhihito desako;

Sotā idāni abhidhīyate -

Dhammācariyagaru saddhā-paṇṇādiguṇamaṇḍito;

Asaṭhāmāyo sotāssa, sumedho amatāmukho.

Tattha dhammagaruttā katham na paribhavati, ācariyagaruttā kathikam na paribhavati, saddhāpaññādiguṇapaṭimaṇḍitattā attānam na paribhavati, asaṭhāmāyattā amatābhimukhattā ca avikkhittacitto bhavati, sumedhattā yonisomanasikarotītyattho. Vuttañhetam -

“Pañcahi, bhikkhave, dhammehi samannāgato suṇanto saddhammam bhabbo niyāmam okkamitum kusalesu dhammesu sammattam. Katamehi pañcahi? Na katham paribhoti, na kathikam paribhoti, na attānam paribhoti, avikkhittacitto dhammam suṇāti ekaggacitto, yoniso ca manasi karotī”ti.

Taṃlakkhaṇappattattā bhāvanā bhavati savanassettyutto sotā.

Ganthārambhakathāvaṇṇanā

Idāni assārambho - tattha yoti aniyamaniddeso, tena visuddhajātikulagottādīnam kilesamalavisuddhiyā, pūjārahātāya vā akāraṇatam dassetvā yo koci imissā samantapāsādikāya ādigāthāya niddiṭṭhalokanāthattahetum yathāvuttahetumūlena thirataram acalam katvā yathāvuttahetukālam accantameva pūrento avasāne yathāvuttahetuphalam sampādetvā yathāvuttahetuphalappayojanam sādheti, sova paramapūjārahoti niyameti.

Ettāvatā -

Bhayasammohaduddiṭṭhi-paṇāmo nesa sabbathā;
Paññāpubbaṅgamo eso, paṇāmoti nidassito.

Tatra hetūti atidukkarāni tiṃsapāramitāsaṅkhātāni puññakammāni. Tāni hi accantadukkhena kasirena vacanapathātītānubhāvena mahatā ussāhena karīyantīti atidukkarāni nāma. Atidukkarattā eva hi tesam atidullabham loke anaññasādhāraṇam nāthattasaṅkhātam phalam phalanti, tam tattha hetuphalam; hetumūlam nāma yathāvuttassa hetuno nipphādanasamattā mahākaruṇā, sā ādipaṇidhānato paṭṭhāya “mutto mocessāmī”tiādīnā nayena yāva hetuphalappayojanā, tāva abbocchinnaṃ pavattati. Yam sandhāya vuttam -

“Sakānanā sagrivarā sasāgarā,
Gatā vināsam bahuso vasundharā;
Yugantakāle salilānalānile,
Na bodhisattassa mahātapā kuto”ti.

Yāya samannāgatattā “namo mahākāruṇikassa tassā”ti āha. Hetukālam nāma catuṭṭhasoḷasaasaṅkhyeyyādippabhedo kālo, yam sandhāyāha “kappakoṭṭhihi appameyyam kāla”nti. Tattha accantasamyogatthe upayogavacanam veditabbam “māsam adhīte, divasam caratī”tiādīsu viya. Kāmañca so kālo asaṅkhyeyyavasena pameyyo viññeyyo, tathāpi kappakoṭṭivasena aviññeyyatam sandhāya “kappakoṭṭhihi appameyyam kāla”nti āha. Tattha kālayatīti kālo, khipati viddhamsayati sattānam jīvitamiti attho. Kala vikkhepe. Tattha kappīyati samkappīyati sāsapapabbatādīhi upamāhi kevalam samkappīyati, na manussadivasamāsasamvaccharādigaṇanāya gaṇīyatīti kappo. Ekantiādigaṇanapathassa koṭibhūtattā koṭi, kappānam koṭīyo kappakoṭīyo. Tāhipi na pamīyatīti appameyyo, tam appameyyam. Karontoti nānatthattā dhātūnam dānam dento, sīlam rakkhanto, lobhakkhandhato

nikkhamanto, attahitaparahitādibhedam tam tam dhammam pajānanto, vividhena vāyāmena ghaṭento vāyamanto, tam tam sattāparādhamaṃ khamanto, paṭiññāsammutiparamatthasaccāni saccāyanto, tam tam sattahitaṃ adhiṭṭhahanto, sakalalokaṃ mettāyanto, mittāmittādibhedam pakkhapātaṃ pahāya tam tam sattaṃ ajjuhekkhanto cāti attho. Khedaṃ gatoti anantappabhedam mahantaṃ saṃsāradukkham anubhavanaṭṭhena gato, sampattotyattho. Saṃsāradukkhañhi sārīrikaṃ mānasikañca sukham khedayati pātayatīti “khedo”ti vuccati. Lokahitāyāti idaṃ yathāvuttahetuphalappayojananidassanaṃ, “saṃsāradukkhānubhavanakāraṇanidassana”ntipi eke -

“Jāti-saṃsāradukkhānaṃ, gantuṃ sakkopi nibbutiṃ;
Ciraṭṭhapi saṃsāre, karuṇāyeve kevala’nti. -

Ca vutta’nti, tamayuttaṃ. Na hi bhagavā lokahitāya saṃsāradukkhāmanubhavati. Na hi kassaci dukkhānubhavanaṃ lokassa upakāraṃ āvahati. Evaṃ panetaṃ dasseti tiṃsapāramitāpabhedam hetuṃ, pāramitāphalabhūtaṃ nāthattasaṅkhātāṃ phalañca. Yathā cāha “mamañhi, ānanda, kalyāṇamittaṃ āgama jātiddhammā sattā jātiyā parimuccanti”tiādi. Tattha bhagavā yathāvuttahetūhi sattānaṃ vineyyabhāvanipphādanapaññābījāni vapi, hetuphalena paripakkindriyabhāvena parinipphannavineyyabhāve satte vinayi, saṃsāradukkhato mocayīti attho. Na evaṃ saṃsāradukkhena lokassa upakāraṃ kiñci akāsi, tasmā karonto atidukkarāni lokahitāyāti sambandho. Imissā yojanāya sabbapaṭhamassa bodhisattassa uppattikālato paṭṭhāya bodhisattassa nāthattasaṅkhātapaṃsāradukkhānubhavanapāramitāhetuphalādhigamo veditabbo. Yo nāthoti hi sambandho adhippeto. Imassa panatthassa -

“Yadeva paṭhamam citta-muppannam tava bodhaye;
Tvam tadevassa lokassa, pūjike parivasittha”. -

Iti vacanaṃ sādhamam. Paṭhamacittassa pāramitābhāvo rukkhassa aṅkurato paṭṭhāya uppattiupamāya sādhetabbo. Etthāha - “khedaṃ gatoti vacanaṃ niratthakaṃ, yathāvuttanayena guṇasādhanaṃ sambhavato”ti? Na, antarā anivattanakabhāvadīpanato. Dukkārāni karonto khedaṃ gato eva, na antarā khedaṃ asahanto nivattatīti dīpeti. Lokadukkhāpanayanakāmaṃsāradukkhānubhavanapāramitāhetuphalādhigamo veditabbo. Yo nāthoti hi sambandho adhippeto. Imassa panatthassa -

“Yassa kassaci varadossam, yāvāham sabbasattadukkhāni;
Sabbāni sabbakālaṃ yugam, padmasseva bujjhantomhī”ti. -

Evaṃadhippāyassa attamattadukkhānubhavanapāramitāhetuphalādhigamo veditabbo. Yo nāthoti hi sambandho adhippeto. Imassa panatthassa -

Evaṃadhippāyassa attamattadukkhānubhavanapāramitāhetuphalādhigamo veditabbo. Keci “mahākāruṇikassāti vadanto buddhabhūtasattā dasseti”ti likhanti, tam na sundaraṃ viya, bodhisattakālepi tabbohārasabbhāvato. Tasmā so ettakaṃ kālaṃ dukkarāni karonto avasāne dukkarapāramitāpāripūriyā tasma phalabhūtaṃ nāthabhāvaṃ patvā lokahitāya byāpāraṃ gatoti ayamattho nidassito hoti. “Bodhiṃ gato”ti vuttepi subyattaṃ hetuphalaṃ dassitaṃ hoti. Buddhabhāvappattasseva ca nāthassa namo kato hoti visesavacanasabbhāvato, na bodhisattassa. Evaṃ santepi vinayādhikāro idhādhippeto. So ca pabbajitakālato paṭṭhāya yāvamaraṇakālā hoti.

Taṃ ativiya parittaṃ kālaṃ lajjino atisukaraṃ sīlamattaṃ ekakassa attano hitāya attamattadukkhāpanayanādhippāyena paripūrento ko nāma idhalokaparalokātikkaṃasukhaṃ na gaccheyya, nanu bhagavā sakalalokadukkhāpanayanādhippāyena kappakoṭṭhihi appameyyaṃ kālaṃ karonto atidukkaranirassādaṃ khedaṃ gatoti aññāpadesena guṇaṃ vaṇṇeti ācariyo.

Lokahitāyāti ettha lokiyati ettha dukkhanti loko, luyate vā jātijarāmarāṇadukkhhehīti loko, iminā sattalokaṃ jātilokañca saṅgaṇhāti. Tasmā tassa sattalokassa idhalokaparalokahitaṃ atikkantaparalokānaṃ vā ucchinnaḷokasamudayaṇaṃ lokānaṃ, idha jātiloke okāsaloke vā diṭṭhadhammasukhavihārasaṅkhātāñca hitaṃ sampiṇḍetvā lokassa, lokānaṃ, loka vā hitanti sarūpekadesekasesaṃ katvā “lokaḥita”miccevāha. Nāthoti sabbasattānaṃ āsayānusayacariyādhimuttibhedānurūpadhammadesanasamatthātāya “dhammaṃ vo, bhikkhave, desessāmi...pe... taṃ suṇāthā”ti evaṃ yācanaṭṭhenāpi nāthateti nātho. Bhikkhūnaṃ vītikkaṃānurūpaṃ sikkhāpadapaññāpanena diṭṭhadhammikasamparāyikāya ca karuṇāya upagantvā tapati, suttantavasena vā tesāṃ sabbasattānaṃ anusayite kilese karuṇāya ca paññāya ca upagantvā tapati, abhidhammavasena vā te te saṅkhāre aniccādilakkhaṇavasena upaparikkhitvā attano kilese paññāya upecca paricchinditvā tapatīti tapanāṭṭhenāpi nāthateti nātho. Sadevake loka appaṭipuggalattā kenaci appaṭihatadhammadesanattā paramacittissariyappavattito ca issariyaṭṭhenāpi nāthateti nātho. “Dhammiyā kathāya sandassesī samādapesī samuttejesī sampahaṃsesī”ti vacanato sampahaṃsanasaṅkhātēna āsisaṭṭhena, paṇidhānato paṭṭhāya “kathaṃ nāmāhaṃ mutto mocayissāmi”tiādinā nayena āsisaṭṭhena vā nāthateti nāthoti veditabbo, sammāsambuddho. Catūhihi nāthaṅgehi catuvesārājjacatupaṭisambhidādayo sabbepi buddhaguṇā yojetabbā, ativittārikabhayā pana na yojitā.

Namoti paramatthato buddhaguṇabahuṃānapabbhārā cittaṇati, cittaṇatippabhavā ca vacikāyaṇati. Atthu meti pāṭhasesena sambandho. Mahākāruṇikassāti ettha sabbasattavisayattā mahussāhappabhavattā ca mahatī karuṇā mahākāruṇā. Tattha paṇidhānato paṭṭhāya yāvaanupādisesanibbānapurappavesā niyuttoti mahākāruṇiko, bhagavā. Ettha ca mahākāruṇikassāti iminā yathāvuttahetumūlaṃ dasseti. Nikkaruṇo hi paradukkesu udāsino buddhatthāya paṇidhānamattampi atibhāriyanti maññanto appameyyaṃ kālaṃ atidukkaraṃ hetuṃ pūretvā nāhattasaṅkhātāṃ hetuphalappayojanabhūtaṃ lokaḥitaṃ kathaṃ karissati. Tasmā sabbaguṇamūlabhūtattā mahākāruṇāguṇameva vaṇṇento “namo mahākāruṇikassā”ti āha. Ettāvataṃ hetuanurūpaṃ phalaṃ, phalānurūpo hetu, dvinnampi anurūpaṃ mūlaṃ, tiṇṇampi anurūpaṃ payojananti ayamattho dassito hoti.

Evaṃ acchariyapuriso, nātho nāthaguṇe ṭhito;
Namoraho anāthassa, nāthamānassa sampadaṃ.

Ettha siyā “anekesu bhagavato guṇesu vijjamānesu kasmā ‘mahākāruṇikassā’ti ekameva gahita”nti? Uccate -

Dosaḥinassa satthassa, codanā tu na vijjate;
Dosayuttamasatthañca, tasmā codanā apattakāti.

Na mayā codanā katā, kintu pucchā eva katā. Apica -

“Phalaṃ satipi rukkhedḍhe, na patatyavikampite;
Codanā yā’tthu satthānaṃ, pucchanātyatthaphalaṃ mahatā.

“Nabhottuṃ kurute sammā, gahituṃ nāḍḍhate ghaṭaṃ;
Akkhepe hi kate tadi-cchissāṇābuddhibandhanaṃ.

“Yathā himapado paddho, pabuddho gandhalimpiyā;
Bhinnatthaviramassevaṃ, satthakatātthalimpiyā”ti. -

Evam ce kaṃ -

Sammāpi codanā taṃ khalu, guravo vivākyā vivaddha;
Yatisissā āghaṭṭitāti-vākyenābhyadhikaṃ gopaya.

Saravatī āceraṃ kiliṭṭhā, tadicchissajitāttānaṃ;
Jayatyattānamācero, sadassasseva sārathīti. -

Atroccate -

Yassa hi vākyasahassaṃ, vākye vākye satañca jivhā;
Nāmaṃ dasabalaguṇapadesaṃ, vattuṃ kappenapi na sakkā.

Yathā -

Buddhopi buddhassa bhaṇeyya vaṇṇaṃ,
Kappampi ce aññaṃabhāsamāno;
Khīyetha kappo ciradīghamantare,
Vaṇṇo na khīyetha tathāgatassāti. -

Cottattā na sakkā bhagavataṃ guṇānamavasesābhidhātuṃ.

Apica -

Yathā tvaṃ sattānaṃ, dasabala tathā ñāṇakaruṇā;
Guṇadvandaṃ seṭṭhaṃ, tava guṇagaṇā nāma tiguṇāti. -

Sabbaguṇaseṭṭhattā mūlattā ca ekameva vuttaṃ. Atha vā “chasu asādhāraṇañāṇesu aññatarattā taggaḥaṇena sesāpi gahitāva sahacaraṇalakkhaṇenā”ti ca vadanti. Visesato panettha abhidhammassa kevalaṃ paññāvisayattā abhidhammatṭhakathārambhe ācariyena “karuṇā viya sattesu, paññā yassa mahesino”ti paññāguṇo vaṇṇito tesam tesam sattānaṃ āsayānusayacaayādhimuttibhedānurūpaparicchindanapaññāya, sattesu mahākaruṇāya ca adhikārattā. Suttantaṭṭhakathārambhe “karuṇāsītalahadayaṃ, paññāpajjotavihatamohatama”nti bhagavato ubhopi paññākaruṇāguṇā vaṇṇitā. Idha pana vinaye āsayādinirapekkaṃ kevalaṃ karuṇāya pākatikasattenāpi asotabbārahaṃ suṇanto, apucchitabbārahaṃ pucchanto, avattabbārahañca vadanto sikkhāpadaṃ paññapesīti karuṇāguṇoyeveko vaṇṇitoti veditabbo.

Paññādayā attaparattahetū,
Tadanvayā sabbaguṇā jinassa;
Ubho guṇā te guṇasāgarassa,
Vuttā idhācariyavarena tasmā.

Ettāvatā aṭṭhakathādigāthā,
Samāsato vuttapadatthasobhā;
Ayampi vitthāranayoti cāhaṃ,
Uddhaṃ ito te paṭisaṃkhipāmi.

Dutiyagāthāya asambudhanti dhammānaṃ yathāsabhāvaṃ abujjhanto.
Buddhanisevanti buddhānubuddhapaccekabuddhehi gocarabhāvanāsevanāhi
yathārahaṃ nisevitaṃ. Bhavā bhavanti vattamānabhavato aññaṃ bhavaṃ gacchati
upagacchati, paṭipajjati attho. Atha vā bhavoti sassatadiṭṭhi. Tassa paṭipakkhattā
abhavoti ucchedadiṭṭhi. Bhavoti vā vuddhi. Abhavoti hāni. Bhavoti vā duggati.
Abhavoti sugati. “Appamāṇā dhammā, asekkhā dhammā”tiādīsu viya hi
vuddhiatthattā akārassa. Bhāvayatīti bhavo, jāti. Bhavatīti vā bhavo. Savikārā
bahuvidhakhandhuppatti dīpitā. Abhavoti vināso, jātibhāvaṃ maraṇabhāvañca
gacchatīti vuttaṃ hoti. Ettha arahantānaṃ maraṇampi khaṇikavasena gahetabbaṃ.
Bhavesu abhavo bhavābhavo, taṃ bhavābhavaṃ, bhavesu abhāvapaññattiṃ
gacchatīti attho. Jīvalokoti sattaloko, saṅkhāralokaokaśālokānaṃ
bhavābhavagamanāsambhavato sattalokaṃ jīvalokoti viseseti.
Avijjādikilesajālavididdhaṃsinoti ettha navapi lokuttaradhammā saṅghaṃ gacchanti.
Apacayagāmitā hi catumaggadhammassa odhiso avijjādikilesajālavididdhaṃso, so assa
atthi, tadārammaṇaṃ hutvā tattha sahāyabhāvūpagamanena nibbānassāpi. Yathāha
“yo kho, āvuso, rāgakkhayo...pe... idaṃ vuccati nibbāna”nti. Arahattassāpi tathā
rāgādikkhayavacanasabbhāvato. Phalasāmaññaṇa tiṇṇampi phalānaṃ atthīti
navavidhopesa “avijjādikilesajālavididdhaṃsī”ti vuccati. Atha vā
sahacaraṇalakkaṇakaāraṇatāya paṭipakkhagocaraggahaṇatā. Anabhihitopi hi
dhammassa tatrābhihitova bujjhitabbo iti vacanato kāraṇagocaraggahaṇena cattāripi
phalāni gahitāni. Narakādīsu apatamānaṃ dhāreti sugatiyaṃ uppādanenāti dhammo.
Puna sugatimhi ajananakārī akusaladhamme nivāretvā poseti pavatteti vaḍḍhetīti
dhammo. So pana kāmarūpārūpabhedato tividho accantasukhāvahanato, tatopi
uttamattā dhammavaro.

Etthāha - “catunnaṃ, bhikkhave, ariyasaccānaṃ ananubodhā appaṭivedhā evamidaṃ
dīghamaddhānaṃ sandhāvitaṃ saṃsarita”nti vacanato catusaccadhammaṃ
asambudhaṃ bhavā bhavaṃ gacchati jīvalokoti siddhaṃ. Tasmā yaṃ asambudhaṃ
gacchati, tasseva “tassā”ti ante taṃnidhesena niyamanato catusaccadhammopi
avijjādikilesajālavididdhaṃsī dhammavaroti cāpajjati. Aññathā “namo
avijjādikilesajālavididdhaṃsino dhammavarassa tassā”ti taṃnidhesena
samānavibhattikaraṇaṃ na yujjati atippasaṅganiyamanato,
“avijjādikilesajālavididdhaṃsino dhammavarassā”ti vacanaṃ visesanavacanaṃ. Tasmā
dukkhasamudayasaccānaṃ tabbhāvappasaṅgo natthīti ce? Na, taṃnidhesena
samānavibhattiṭṭhāne avisesitattā. Api ca maggasaccanirodhasaccesu phalānaṃ
apariyāpannattā nava lokuttaradhammā saṅgahitāti vacanavirodho, phalānaṃ
asaṅgahe verañjakaṇḍavaṇṇanāyaṃ na kevalaṃ ariyamaggo ceva nibbānañca, api
ca ariyaphaladhammehi saddhiṃ pariyattidhammopi. Vuttañhetam
“rāgavirāgamanejamasokaṃ...pe... dhammamimaṃ saraṇatthamupehī”ti
vacanavirodho cāti pubbāparaviruddhā esā gāthā sāsanaviruddhā cā”ti? Vuccate -
sabbametamayuttaṃ vuttagāthathājānanato. Ettha hi ācariyena
pavattipavattihetuvisayavibhāgo ca dassito. Kathaṃ? Tattha asambudhanti
asambodho, so atthato avijjā, tāya ca taṇhupādānāni gahitāni, tayopi te dhammā

samudayasaccaṃ, bhavābhavanti ettha dukkhasaccaṃ vuttaṃ.
Sugatiduggatippabhedo hi bhavo atthato pañcupādānakkhandhā honti. “Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti”ti vacanato dukkhappavatti pavatti nāma, dukkhasamudayo pavattihetu nāma, avijjāsaṅkhātassa ca pavattihetussa aggahitaggahaṇena nirodhamaggasaccadvayaṃ visayo nāma. Vuttañhetuṃ “tattha katamā avijjā? Dukkhe aññāṇaṃ...pe... dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya aññāṇa”nti.

Ettha ca nirodhasaccaṃ buddhena gocarāsevanāya āseviṭṭaṃ, maggasaccaṃ bhāvanāsevanāya. Ettāvatā asambudhaṃ buddhaniseviṭṭaṃ yanti upayogappatto yo visayo nirodho ca maggo ca, tassa yathāvuttāvijjādikilesajālattayaviddhaṃsino namo dhammavarassāti ayaṃ gāthāya attho. Pariyattidhammopī kilesaviddhaṃsanassa suttantanayena upanissayapaccayattā kilesaviddhaṃsanasīlatāya “avijjādikilesajālaviddhaṃsī”ti vattuṃ sambhavati. Evañhi sati rāgavirāgāti gāthattho, so dhammaṃ deseti...pe... brahmacariyaṃ pakāsetīti suttattho ca asesato gahito hoti. Atha vā imāya gāthāya kevalaṃ pariyattidhammova gahito hoti, yaṃ sandhāyāha “so dhammaṃ deseti ādikalyāṇaṃ...pe... brahmacariyaṃ pakāsetī”ti, tampi asambudhaṃ buddheheva niseviṭṭaṃ gocarāsevanāya anaññaniseviṭṭaṃ. Yathāha “bhagavaṃmūlakā no, bhante, dhammā bhagavaṃnnettikā bhagavaṃpaṭisaraṇā...pe... bhagavato sutvā bhikkhū dhāressanti”ti.

Tatiyagāthāya sīlādayo kiñcāpi lokiyalokuttarā yathāsambhavaṃ labbhanti, tathāpi ante “ariyaśaṅgha”nti vacanato sīlādayo cattāro dhammakkhandaṃ lokuttarāva. Ettha ca “sīlasamādhīpaññāvimuttivimuttiññāṇappabhutīhi”ti vattabbe sarūpekasesaṃ katvā “vimuttiññāṇappabhutīhi”ti vuttaṃ. Ettha ca kiñcāpi vimuttīti phaladhammāva sutte adhippetā, tathāpi “maggā vuṭṭhahitvā maggaṃ paccavekkhati. Pahīne kilese paccavekkhati. Phalaṃ paccavekkhati. Nibbānaṃ paccavekkhati”ti vacanato maggādīpaccavekkhaṇaññāṇaṃ vimuttiññāṇanti veditabbaṃ. Vimutti vimokkho khayoti hi atthato ekaṃ. “Khaye ñāṇaṃ anuppāde ñāṇanti ettha khayō nāma maggo, rāgakkhayō dosakkhayō phalanibbānānaṃ adhivacana”nti sutte āgatameva. Pahīnakilesānaṃ khayō pākatiko khayō eva. Pabhuṭi-saddena tisso vijjā cha abhiññā catasso paṭisambhidāti evamādayo guṇā saṅgahitā. Samannāgamaṭṭhena aparihīnaṭṭhena ca yutto. Khettaṃ janānaṃ kusalatthikānanti “anuttaraṃ puññakkhettaṃ lokassā”ti suttato kusalassa viruhanaṭṭhānattā, suttantanayena upanissayapaccayattā ca kāmaṃ kusalassa khettaṃ hoti saṅgho, na kusalatthikānaṃ janānaṃ. Tasmā na yujjati ce? Na, suttatthasambhavato. Sutte “anuttaraṃ puññakkhettaṃ lokassā”ti hi vuttaṃ. Kassa lokassa? Puññatthikassa khettaṃ saṅgho, puññupanissayattā puññakkhettaṃ hoti saṅgho, kusalatthikānanti ca vuccanti. Lokepi hi devadattassa khettaṃ yaññadattassa khettaṃ sāliyavupanissayattā sālikhettaṃ yavakhettaṃ ca vuccati. Ariyaśaṅghanti vigata-kilesattā ariyaṃ parisuddhaṃ ariyānaṃ, ariyabhāvaṃ vā pattaṃ sīladiṭṭhisāmaññaṇa saṅghatattā saṅghaṃ. “Ariya-saddena sammutisaṅghaṃ nivāretī”ti keci likhanti, taṃ na sundaraṃ vimuttiññāṇaguṇaggahaṇena visesitattā. Sirasāti iminā kāmaṃ kāyanatiṃ dasseti, tathāpi uttamaśaṅghe guṇagāravena uttamaṅgameva niddisanto “sirasā namāmī”tyāha. Sirassa pana uttamatā uttamānaṃ cakkhusotindriyānaṃ nissayattā, tesāṃ uttamatā ca dassanānuttariyasavanānuttariyahetutāya veditabbā. Etthāha - anusandhikusalo

“Upogghāto padañceva, padattho padaviggaho;

Codanāpratyavajjānaṃ, byākhyā tantassa chabbidhā''ti. -

Evamavatvā kasmā ratanattayapaṇāmaṃ paṭhamam vuttanti? Vuccate - satācārattā. Ācāro kiresa sappurisānaṃ, yadidaṃ saṃvaṇṇanārambhe ratanattayapūjāvidhānaṃ. Tasmā ''satācārato bhaṭṭhā mā mayaṃ homā''ti karīyati, catugambhīrabhāvayuttañca vinayapiṭakaṃ saṃvaṇṇetukāmassa mahāsamuddaṃ ogāhantassa viya paññāveyyattiyasamannāgatassāpi mahantaṃ bhayaṃ hoti, bhayakkhayāvahañcetam ratanattayaguṇānussaraṇajanitaṃ paṇāmapūjāvidhānaṃ. Yathāha ''evaṃ buddhaṃ sarantāna''ntiādi. Apicācariyo satthupūjāvidhānena asatthari satthābhinivesassa lokassa yathābhūtaṃ satthari eva sammāsambuddhe satthusambhāvanaṃ uppādeti, asatthari satthusambhāvanaṃ pariccajāpeti, ''tathāgatappaveditaṃ dhammavinayaṃ attano dahatī''ti vuttadosaṃ pariharati. Antarāyabahulattā khandhasantatiyā vipakatāya vinayasamvaṇṇanāya attano āyuvāṇṇasukhabalānaṃ parikkhayasambhavāsāṅkāya ''abhivādanasīlissa...pe... āyu vaṇṇo sukhaṃ bala''nti vuttānisamse yāva saṃvaṇṇanāpariyosānā pattheti. Api cettha buddhassa bhagavato paṇāmapūjāvidhānaṃ sammāsambuddhabhāvādhigamatthaṃ buddhayānaṃ paṭipajjantānaṃ ussāhaṃ janeti. Lokiyalokuttarabhedassa, lokuttarasseva vā saddhammassa pūjāvidhānaṃ paccekabuddhabhāvādhigamatthaṃ paccekabuddhayānaṃ paṭipajjantānaṃ ussāhaṃ janeti. Saddhammapaṭivedhamattābhilāsino hi te. Paramatthasaṅghapūjāvidhānaṃ paramatthasaṅghabhāvādhigamatthaṃ sāvakayānaṃ paṭipajjantānaṃ ussāhaṃ janeti, maṅgalādīni vā sātthāni anantarāyāni ciraṭṭhitikāni bahumatāni ca bhavantīti evaṃladdhikānaṃ cittaparitosanattaṃ ''pūjā ca pūjaneyyāna''nti bhagavatā pasatthamaṅgalaṃ karoti. Vuccate ca -

''Maṅgalaṃ bhagavā buddho, dhammo saṅgho ca maṅgalaṃ;
Maṅgalādīni sātthāni, sīghaṃ sijjhanti sabbaso.

''Satthu pūjāvidhānena, evamādī bahū guṇe;
Labhatīti vijānanto, satthupūjāparo siyā''ti.

Ettha ca satthupadhānattā dhammasaṅghānaṃ pūjāvidhānaṃ satthupūjāvidhānamicceva daṭṭhabbaṃ sāsanaṭo lokato ca. Tenetaṃ vuccati -

''Satthā''ti dhammo sugatena vutto;
Nibbānakāle yamato sa satthā;
Suvatthigāthāsu ''tathāgato''ti;
Saṅgho ca vutto yamato sa satthā.

Kiñca bhiyyo -

Dhammakāyo yato satthā, dhammo satthā tato mato;
Dhammaṭṭhito so saṅgho ca, satthusāṅkhaṃ nigacchati.

Santi hi loka vattāro kosagataṃ asim gahetvā ṭhitaṃ purisaṃ visuṃ aparāmasitvā ''asim gahetvā ṭhito eso''ti. Tenevāha cāriyamātracceva -

''Namatthu buddharatnāya, dhammaratnāya te namo;
Namatthu saṅgharatnāya, tiratnasamavānaya''ti.

Apica sabbadhammesu

appaṭihataññānanimittānuttaravimokkhapātubhāvābhisaṅkhātāṃ
khandhasantānamupādāya “buddho”ti yadi paññāpiyati, dhammo paṇāmārahoti kā
eva kathā, saṅgho ca “saṅghe gotami dehi, saṅghe te dinne ahañceva pūjito
bhavissāmi saṅgho cā”ti vuttattā bhājananti dīpeti. Atha vā “buddhasubodhito
dhammo ācariyaparamparāya suvaṇṇabhājane pakkhittatelaṃiva aparihāpetvā
yāvajjatanā ābhatattā eva mādisānampi sotadvāramanuppatto”ti saṅghassa ācariyo
atīva ādarena paṇāmaṃ karoti “sirasā namāmī”ti.

Evaṃ anekavidhaṃ paṇāmappayojanaṃ vadanti, ācariyena pana
adhippetappayojanaṃ attanā eva vuttaṃ “iccevamaccantanamassaneyya”ntiādinā
catutthagāthāya. Iccevanti ettha iti-saddo ratanattayapūjāvidhānaparisamattattho.
Yadi evaṃ yathāvihitamattameva pūjāvidhānaṃ arahati ratanattayaṃ, na tato
uddhanti āpajjatīti anīṭṭhappasaṅganivāraṇatthaṃ “evamaccantanamassaneyya”nti
āha. Tattha evanti iminā yathāvuttavidhiṃ dasseti. Yathāvuttena vidhinā, aññena vā
tādisena accantameva muhuttamapi aṭṭhatvā abhikkhaṇaṃ niranantaraṃ niyamena
namassanārahaṃ namassamānassa hitamahapphalakaraṇatoti attho. Evaṃvidhaṃ
dullabhaṭṭhena mahapphalaṭṭhena ca siddhaṃ ratanabhāvaṃ ratanattayaṃ
namassamāno yaṃ puññābhisaṇḍaṃ alatthaṃ alabhiṃ. Akusalamalaṃ
tadaṅgādippahānena punātīti puññaṃ. Kilesadarathappaṭippassaddhiyā sītalattā
cittaṃ abhisandeti abhisando. Puññañca taṃ abhisando cāti puññābhisaṇḍo, taṃ
puññābhisaṇḍaṃ. Gaṇṭhipade pana “puññamahattaṃ”nti bhaṇanti, “vipula”nti
vacanato so attho na yujjatīti ācariyo. Atha vā puññānaṃ abhisando puññābhisaṇḍo,
taṃ puññābhisaṇḍaṃ. Sanda savaneti dhātu. Tasmā puññasotaṃ puññussayanti
attho yujjati, taṃ pana vipulaṃ, na parittanti dassitaṃ vipula-saddena.

Pañcamagāthā yasmaṃ vinayapiṭake pālito ca atthato ca anūnaṃ lajjipuggalesu
pavattanaṭṭhena ṭhite sakalaṃ tividhampi sāsanaṃ tesveva puggalesu paṭiṭṭhitaṃ
hoti. Kassa sāsanaṃ ce? Aṭṭhitassa bhagavato. Bhagavā hi ṭhitihetubhūtāya
ucchedadiṭṭhiyā abhāvena aṭṭhitoti vuccati. Ucchedadiṭṭhiko hi paraloke nirapekkho
kevalaṃ kāmasukhallikānuyogamanuyuñjanto tiṭṭhati, na paralokahitāni puññāni
kattum byāvaṇṇaṃ hoti, sassatadiṭṭhiko tāni kattum āyūhati. Bhagavā pana tathā
atiṭṭhanto anāyūhanto majjhimaṃ paṭipadaṃ paṭipajjanto sayañca oghaṃ tari, pare
ca tāresi. Yathāha “appaṭiṭṭhaṃ khvāhaṃ, āvuso, anāyūhaṃ oghamatari”nti.
Catubrahmavihārasena sattesu suṭṭhu sammā ca ṭhitassāti atthavasena vā
susaṇṭhitassa. Susaṇṭhitattā hesa kevalaṃ sattānaṃ dukkhaṃ apanetukāmo hitaṃ
upasaṃharitukāmo sampattiyā ca pamodito apakkhapatito ca hutvā vinayaṃ deseti,
tasmā imasmiṃ vinayaṃvaṇṇanādhikāre sārūppāya thutiyā thomento āha
“susaṇṭhitassā”ti. Gaṇṭhipade pana “manāpiye ca kho, bhikkhave, kammavipāke
paccupaṭṭhite”ti suttassa, “susaṇṭhānā surūpatā”ti suttassa ca vasena
susaṇṭhitassāti attho vutto, so adhippetādhikārānurūpo na hoti. Amissanti kiṃ
vinayaṃ amissaṃ, udāhu pubbācariyānubhāvanti? Nobhayampi. Amissā eva hi
vinayaṭṭhakathā. Tasmā bhāvanapūṃsakavasena amissaṃ taṃ vaṇṇayissanti
sambandho. Pubbācariyānubhāvanti aṭṭhakathā “yasmā pure aṭṭhakathā akaṃsū”ti
vacanato tesam ānubhāvo nāma hoti. Kiñci apubbaṃ disvā santi hi loke vattāro
“kassesa ānubhāvo”ti. Atha vā bhagavato adhippāyaṃ anugantvā taṃtampāṭhe
atthaṃ bhāvayati vibhāvayati, tassa tassa vā atthassa bhāvanā vibhāvanāti
ānubhāvo vuccati aṭṭhakathā.

Pubbācariyānubhāve sati kiṃ puna taṃ vaṇṇayissanti iminā ārambhenāti tato vuccanti chaṭṭhasattamaṭṭhamanavamagāthāyo. Tattha ariyamaggañāṇambunā niddhotamalattā visuddhaviññehi, teneva niddhotāsavattā visuddhapaṭisambhedehi, visuddhapaṭisambhidattā ca saddhammasaṃvaṇṇanakovidehīti yojanā veditabbā. Keci “pubbācariyāti vutte lokācariyāpi, sāsane rāhulācariyādayopi saṅgayhanti, te apanetum kāmāñcātiādi vutta”nti vadanti. “Taṃ vaṇṇayissa”nti vuttattā pubbaṭṭhakathāya ūnabhāvo dassitoti ce? Na, cittehi nayehi saṃvaṇṇitoti dassetum “kāmāñcā”tiādi vuttaṃ. Saddhammaṃ saṃvaṇṇetum kovidehi, tāya saṃvaṇṇanāya vā kovidehi saddhammasaṃvaṇṇanakovidehi.

Sallekhiyeti kilesajātaṃ bāhullaṃ vā sallikhati tanum karotīti sallekho, sallekhassa bhāvo sallekhiyaṃ, tasmīṃ sallekhiye. Nosulabhūpamehīti asulabhūpamehi. Mahāvihārassāti mahāvihāravaṃsassa. Paññāya accuggataṭṭhena dhajo upamā etesanti dhajūpamā, tehi dhajūpamehi. Sambuddhavarāṃ anuayehi anugatehi sambuddhavarānavayehi, buddhādhippāyānugehīti adhippāyo. Idha vara-saddo “sāmaṃ saccāni buddhattā sambuddho”ti vacanato paccekabuddhāpi saṅgayhanti. Tasmā te apanetum vutto.

Aṭṭhakathāya ūnabhāvaṃ dassetvā idāni attano karaṇavisesaṃ tassa payojanañca dassetum “saṃvaṇṇanā”tiādimāha. Na kiñci atthaṃ abhisambhuñātīti kiñci payojanaṃ phalaṃ hitaṃ na sādhetīti attho “na taṃ tassa bhikkhuno kiñci atthaṃ anubhotī”tiādīsu viya. Ajjhenaṃ buddhasirivhayassāti iminā yasmā sahampatibrahmunā ajjhīṭṭhena dhammo desito bhagavatā, sārīputtassa ajjhenaṃ nissāya vinayo paññatto, tasmā ayampi ācariyo taṃ ācariyavattaṃ pūjento imaṃ saṃvaṇṇanaṃ buddhasirittherassa yācanaṃ nissāya akāsīti dasseti. Samanussarantoti tassābhāvaṃ dīpeti ādarañca.

Tato paraṃ dve gāthāyo kattabbavidhidassanattaṃ vuttā. Tena tāsu aṭṭhakathāsu vuttavinicchayapaccayavimatiṃ vinodeti, ekaṭṭhakathāya kusalassa vā “ayaṃ nayo aṭṭhakathāyaṃ natthī”ti paṭikkhepaṃ nivāreti, ayuttatthapariccāgena tattha abhinivīṭṭhānaṃ abhinivesaṃ pariccajāpeti, theravādadassanena vinayavinicchayaṃ pati vinayadharānaṃ kāraṇopapattito uḥāpohakkamaṃ dasseti, ayuttattheravādapāṭikkhepena puggalappamāṇataṃ paṭikkhipatīti ime cānisaṃsā kattabbavidhidassanena dassitā honti. Saṃvaṇṇanaṃ tañca samārabhanto tassā saṃvaṇṇanāya mahāaṭṭhakathaṃ sarīraṃ katvā samārabhissaṃ, mahāpaccariyampi yo vutto vinicchayo, tatheva kurundīnāmādīsu loke vissutāsu aṭṭhakathāsu ca yo vutto vinicchayo, tatopi vinicchayato mahāaṭṭhakathānayaṃ, vinayayuttiyā vā yuttamatthaṃ tassa sarīrassa alaṅkāraṃ viya gaṇhanto samārabhissaṃ. Kiṃ saṃvaṇṇanameva, na aññanti dassanattaṃ puna saṃvaṇṇanāggahaṇaṃ. Atha vā antogadhattheravādaṃ saṃvaṇṇanaṃ katvā samārabhissanti yojanā veditabbā. Theravādā hi bahiaṭṭhakathāya vicaranti. Ettha ādi-saddena cūlapaccariandhakaariyaṭṭhakathāpannavārādayopi saṅgahitā. Tattha paccarī nāma sīhaḷabhāsāya uḷumpaṃ kira, tasmīṃ nisīditvā katattā tameva nāmaṃ jātaṃ. Kurundīvallivihāro nāma atthi, tattha katattā kurundī nāma jātā.

Samma samārabhissanti kattabbavidhānaṃ sajjetvā ahaṃ tṭhito, tasmā taṃ me nisāmentūti gāthāya taṃ saṃvaṇṇanaṃ me mama, mayā vā vuccamānanti pāṭhaseso. Nisāmentu passantu paññācakkhunā suṇantu vā saddhāvīriyapītipāmojjābhisaṅkhārena saṅkharitvā pūjayantā sakkaccaṃ dhammaṃ. Kassa dhammaṃ? Dhammappadīpassa tathāgatassa. Kiṃ dasseti? Padīpaṭṭhāniyo hi

dhammo hitāhitappakāsanato, padīpadharaṭṭhāniyo dhammadharo tathāgato, tasmā parinibbutepi tasmim tathāgate tattha sokaṃ akatvā sakkacca dhammaṃ paṭimānayanā nīṣāmentūti dasseti. Atha vā “dhammakāyā tathāgatā”ti vacanato dhammo ca so padīpo cāti dhammappadīpo, bhagavā.

Yo dhammavinayo yathā buddhena vutto, so tatheva buddhaputtehi sāvakehi ñāto avabuddho, yehi tesam buddhaputtānam matim adhippāyam accajantā niravasesam gaṇhantā. Pureti purā, porāṇattherā vā. Aṭṭhakathāti aṭṭhakathāyo, upayogabahuvacanam.

Yaṃ atthajātaṃ aṭṭhakathāsu vuttaṃ, taṃ sabbampi pamādalekhakānam pamādalekhamattaṃ vajjayitvā. Kim sabbesampi pamāṇam? Na, kintu sikkhāsu sagāravānam idha vinayamhi paṇḍitānam, mahāaṭṭhakathāyam pana saccepi alikepi dukkaṭameva vuttaṃ, taṃ pamādalekhanti veditabbaṃ. Pamādalekhaṃ vajjayitvā pamāṇam hessatīti sambandho.

Tato cāti aṭṭhakathāsu vuttaatthajātato tantikkamaṃ pāḷikkamaṃ. Suttantā suttāvayavā. Antoti hidaṃ abbhantarāvayavasambhāvanādīsu dissati. Suttantesu bhavā suttantikā, tesam suttantikānam, suttantaganthesu āgatavacanānantī attho. Atha vā amīyatīti anto, sādhiyatīti adhippāyo. Kena sādhiyati? Suttena, suttassa anto suttanto, ko so? So so atthavikappo, tasmim suttante niyuttāni vacanāni suttantikāni. Tesam suttantikānam vacanānamatthaṃ. Tassa tassa āgamasuttassa abhidhammavinayasuttassa cānurūpaṃ paridīpayantī, ayaṃ tāvettha samāsato atthavibhāvanā - “ītipi so bhagavā”tiādīnam suttantikānam vacanānamatthaṃ āgamasuttantānurūpaṃ. “Vivādādhikaraṇam siyā kusalam siyā akusalam siyā abyākata”nti evamādīnam abhidhammasuttantikānam vacanānamatthaṃ abhidhammasuttantānurūpanti evamādi. Hessatīti bhavissati, karīyissatīti adhippāyo. Vaṇṇanāpīti ettha api-saddo sampiṇḍanattho, so tasmāti padena yojetabbo. Kathaṃ? Paṇḍitānam pamāṇattāpi vitthāramaggassa samāsītattāpi vinicchayassa asesītattāpi tantikkamassa avokkamītattāpi suttantikavacanānam suttantaṭṭhakathānurūpaṃ dīpanatopi tasmāpi sakkaccaṃ anusikkhitabbāti. Ettha “tantikkamaṃ avokkamitvā”ti vacanena siddhepi “aṭṭhakathācariyā verañjakaṇḍādīsu ‘suttantikānam bhāro’ti gatā, mayaṃ pana vatvāva gamissāmā”ti dassetuṃ “suttantikāna”nti vuttaṃ kira.

Ganthārambhakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Bāhiraṇidānakathāvaṇṇanā

Tadaṅgavinayādibhedena vinayassabahuttā vinayo tāva vavatthapetabbo. “Buddhena dhammo vinayo ca vutto”ti pubbe vuttattā idāni “vuttaṃ yenā”ti na vattabbanti ce? Tassa evamādivacanam sandhāya vuttanti sambandho. Dhāritaṃ yena cābhataṃ. Yatthappatiṭṭhitañcetanti vacanam sakalampi vinayapiṭakaṃ sandhāya vuttaṃ. Attapaccakkhavacanam na hotīti āhacca bhāsitaṃ na hotīti adhippāyo. Na hi bhagavato atītādīsu appaccakkhaṃ kiñci atthi. Yadi attapaccakkhavacanam na hoti, padasodhammāpattim na janeyyāti ce? Na, sāvakabhāsītassapi padasodhammāpattijananato. Niyamābhāvā atippasaṅgoti ce? Na, padasodhammasikkhāpadaṭṭhakathāyam “saṅgītittayaṃ āruḷho”ti visesītattā. Tathā aṭṭhakathāyampi saṅgītim āruḷhattā “khandhānañca paṭipāṭi...pe...saṃsāroti pavuccatī”ti evamādivacanam, yañca saṅgītiāruḷhakkamānugataṃ, taṃ padasodhammāpattim janetīti āyasmā upatisso.

Paṭhamamahāsaṅgītikathāvaṇṇanā

Paṭhamamahāsaṅgīti nāma cāti ettha ca-saddo atirekattho, tena aññāpi atthīti dīpeti. Tampi sālavanam upagantvā mittasuhajje apaloketvā nivattanato upavattananti pākaṭam jātam kira. Yamakasālānanti ekā kira sālapananti sīsabhāge, ekā pādabhāge. Tatrāpi eko taruṇasālo sīsabhāgassa āsanne hoti, eko pādabhāgassa, mūlakhandhaviṭapapattehi aññamaññaṃ saṃsibbitvā ṭhitasālānantipi vuttam. Anupādisesāya nibbānadhātuyāti itthambhūtalakkhaṇe karaṇavacanam “katakicco pītiya hāsa ceto averamukhenābhatakuṇḍalenā”tiādīsu viya. Parinibbāne parinibbānāhetu, tasmim ṭhāne vā mā socittha cittena, mā paridevittha vācāya “paridevanam vilāpa”nti vacanato. Mahāsamañenāti nissakkatthe karaṇavacanam. Sūriyam’sūbhi paṭukarā’bhā’riṇassa tāṇā ityatrevā. Yaṇca bhagavato anuggaḥam, tassa anuggaḥassāti ācariyā. Ekacce pana “yam yasmā aham anuggaḥito”ti vadanti. Nibbasanānīti niṭṭhitavasana-kiccāni, mayā paribhuñjitvā apanītāni. Yadi suyuttāni dhāressasīti pucchatī, kavacasadisāni sāṇāni. Issariyasadisā nava anupubbavihārādayo. Atṭha samāpattiyo nirodhasamāpatti ca paṭilābhakkamena “anupubbavihārā”ti vuttā.

Anāgate sannikaṭṭhe, tathātīte cirantane;
Kāladvayepi kavīhi, purāsaddo payujjate.

Satthusāsanameva pariyatti satthusāsanapariyatti, sā suttageyyādivasena navaṅgā. Tipiṭakameva sabbapariyattippabhedam dhārentīti tipiṭakasabbapariyattippabhedadharā. “Vinā na sakkā”ti na vattabbaṃ “tipiṭakasabbapariyattippabhedadhare”ti vuttattā, evaṃ santēpi atthi viseso tehi sammukhāpi asammukhāpi sutam, therena pana asammukhāpaṭiggahitam nāma natthīti. Na vāyanti ettha vāti vibhāsā, aññāsipi na aññāsipīti attho. Tatra uccinane. Bahusaddo vipullattho “anantapāram bahu veditabbamitya”treva. Pubbe “tipiṭakasabbapaayattippabhedadhare”ti vuttattā “bahu cānena...pe... pariyatto”ti na yujjati ce? Na, tipiṭakassa anantattā, tasmā amhe upādāya tena bahu pariyattoti adhippāyo. Itarathā ānandatthero tehi appassutoti āpajjati, “asammukhā paṭiggahitam nāma natthī”ti vacanavirodho ca. Aḍḍhamāso atikkantoti ettha eko divaso natṭho, so pāṭipadadivaso, kolāhaladivaso nāma so, tasmā idha na gahito. Saṃvegavatthum kittetvā kīlanato sādhu-kīlanam nāma. Svejīti api-saddo apekkhāmantānuññāya. Subhasuttam “aciraparinibbute bhagavatī”ti vuttattā caturāsītiddhammakhandhasahassesu antogadham na hotīti ce? Na, bhagavato kāle laddhanayattā kathāvatthu viya. Chaḍḍitā patitā uklāpā chaḍḍitapatitauklāpā. Āṇā eva appaṭihataṭṭhena cakkanti āṇācakkam. Ekato ettha nipatantīti ekanipātanam. Ākāsenā āgantvā nisīdīti eketi etaṃ dutiyavāre gamanam sandhāyāti āyasmā upatisso. Paṭhamam vā ākāsenā gantvā parisam patvā bhikkhupantiṃ apīlento pathaviyam nimujjitvā āsane eva attānam dassesi. Ubhayathā ca āpātham gato, tena ubhayampi yujjati, aññathā dvīsu ekaṃ abhūtam āpajjati.

Atha kho āyasmā mahākassapo āyasmantaṃ upāliṃ pucchi...pe... āyasmā upālithero vissajjesīti idaṃ pubbe “paṭhamam āvuso upālī”tiādinā vuttapucchāvissajjanam saṅkhipitvā saṅgītikārahehi dassitavacananti gaṇṭhipade likhitam. Tathā hotu, kimattham panettha “nidānampi pucchi, puggalampi pucchi, vatthumpi pucchi”ti evaṃ pubbe dassitānukkamena avatvā “vatthumpi pucchi, nidānampi pucchi, puggalampi pucchi”ti evaṃ anukkamo katoti? “Vatthumūlakattā

sikkhāpadapaññattiyā uppaṭipāṭiyā vutta”nti vadanti eke. Ettha pana vicāraṇā verañjakaṇḍe sampatte karīyati. Rājāgāraketi evaṃnāmake uyyāne. Abhiramanārahaṃ kira rājāgārampi. Tattha, yassa vasenetam evaṃ nāmaṃ labhati. Atha kho “āyasmā mahākassapo”tiādinā pubbe vuttameva saṅkhipitvā dasseti saṅgītikārako vasīgaṇo. Yadi evaṃ yathā nidānampi pucchi, puggalampi pucchīti ettha pucchākkamo dassito, tathā ānandattherassa vissajjanakkamopi kimattham na dassitoti ce? Iminānukkamena saṅgahaṃ pañcapi nikāyā anāruḥhāti dassanattham. Kathaṃ pana āruḥhāti? Āyasmā mahākassapo pañcapi nikāye anukkameneva pucchi, ānandatthero pana anukkameneva pucchitampi apucchitampi tassa tassa suttassa sabhāvaṃ antarā uppannaṃ vatthum uddesaniddesakkamaṃ mātikāvibhaṅgakkamanti evamādisabbaṃ anurūpavacanaṃ pakkipitvā vissajjesi, tenevāha “eteneva upāyena pañcapi nikāye pucchī”ti. Atha vā “ambalaṭṭhikāyaṃ rājāgārake”ti vattabbe “rājāgārake ambalaṭṭhikāya”nti uppaṭipāṭivacanenapi imamattham dīpeti. “Ambalaṭṭhikāyaṃ viharati rājāgārake”ti hi vuttaṃ.

Gahakāranti imassa attabhāvagehassa kāraṃ taṇhāvaḍḍhakim gavesanto yena ñāṇena sakkā so daṭṭhum, tassatthāya dīpaṅkarapādamūle katābhinihāro ettakaṃ kālaṃ anakajātisaṃsāraṃ taṃ ñāṇaṃ avindanto vicarinti attho. Dukkha jāti punappunanti idaṃ gahakārakagavesanassa kāraṇavacanaṃ. Sabbā te phāsukāti tava sabbā anavasesakilesaphāsukā mayā bhaggā. Gahakūṭaṃ nāma avijjā. Somanassasahagataṃ ñāṇaṃ somanassamayaṃ. Na hi somanassamayaṃ ñāṇaṃ khandhasabhāvabhedato. Daḥhikammasithilakaraṇappayojanāti yebhuyyatāya vuttaṃ, taṃ pana tattha tattha pakāsaiyissāma. Aññaṃaññaṃsaṅkaravirahite dhamme ca vinaye cāti ettha paṇātipāto akusalanti evamādisu maraṇādhippāyassa jīvitindriyupacchedakappayogasamuṭṭhāpikā cetanā akusalaṃ, na paṇasaṅkhātājīvitindriyassa upacchedakasaṅkhāto atipāto. Tathā adinnassa parasantakassa ādānasaṅkhātā viññatti abyākato dhammo, tabbiññattisamuṭṭhāpikā theyyacetanā akusalo dhammoti evamādinā aññaṃaññaṃsaṅkaravirahite dhamme paṭibalo vinetuṃ. Jātarūparajataṃ parasantakaṃ theyyacittena gaṇhantassa yathāvatthum pārājikathullaccayadukkaṭesu aññataraṃ, bhaṇḍāgārikasīsenā diyyamānaṃ gaṇhantassa pācittiyaṃ, attatthāya gaṇhantassa nissaggiyaṃ pācittiyaṃ, kevalaṃ lolatāya gaṇhantassa anāmāsadukkaṭaṃ, rūpiyachaḍḍakasammatassa anāpattīti evaṃ aññaṃaññaṃsaṅkaravirahite vinayepi paṭibalo vinetunti attho. Bhāvetīti vaḍḍheti, etena phalavasena javanavasena ca cittassa vuddhim dasseti. “Avisiṭṭha”nti pāṭho, sādharmaṇanti attho.

Desentassa vasenettha, desanā piṭakattayaṃ;
Sāsītabbavasenetam, sāsānantipi vuccati.

Kathetabbassa atthassa, vasenāpi kathāti ca;
Desanā sāsānā kathā, bhedaṃpevaṃ pakāsaye.

Sāsānassa napuṃsakattā “yathā...pe... dhammasāsānānī”ti vuttaṃ. Duccaritasamkilesaṃ nāma atthato cetanā, tathākārappavattacittuppādo vā. Aniccādilakkhaṇaṃ paṭivijjhitvā pavattattā vipassanācittāni visayato lokiyā’bhisamayo asammohato lokuttaro, lokuttaro eva vā abhisamayo visayato nibbānasaṅkhātassa atthassa, itarassa maggādikassa asammohatotipi eke. Ettha “paṭivedho”ti vuttaṃ ñāṇaṃ, taṃ kathaṃ gambhīranti ce? Gambhīrassa udakassa pamāṇaggahaṇakāle dīghena pamāṇena bhavitabbaṃ, evaṃ

alabbhaneyyabhāvadassanattamaṃ idānīti vuttanti eke. Yassa catthāya maggaphalatthāya. Tañca attamaṃ nānubhonti nādhigacchanti kañci attanā adhippetamaṃ, itivādapamokkhañca. Kasmā? Atthassa anupaparikkhitvā gahitattā. Adhigataphalattā paṭividdhākuppo. Puna khīṇāsavaggahaṇena arahantameva dasseti, na sekkhamaṃ. So hi yathā bhaṇḍāgāriko rañño kaṭakamakuṭādiṃ gopetvā icchiticchitakkhaṇe upaneti, evaṃ sahetukānaṃ sattānaṃ maggaphalatthāya dhammaṃ desesi. Tāsaṃyeva tattha vinayapiṭake pabhedato vuttattā, vāyamitvā tā eva pāpuṇātīti ācariyā. Kimatthamaṃ tissova vijjā tattha vibhattāti? Sīlasampattiyaṃ etaparamupanissayabhāvato. “Aparehipi sattahaṅgehi samannāgato bhikkhu vinayadharo hoti. Āpattiṃ jānāti, anāpattiṃ, lahukaṃ āpattiṃ, garukaṃ āpattiṃ, anekavihitaṃ pubbenivāsaṃ anussarati...pe... dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati...pe... āsavānañca khayā...pe... upasampajja viharatī”ti suttamettha sādhammaṃ. Vinayaṃ pariyāpuṇitvā sīlasampattiṃ nissāya āsavakkhayañāṇena saheva viya dibbacakkhupubbenivāsānussatiñāṇāni paṭilabhati. Visuṃ etesaṃ parikkammakiccaṃ natthīti dassanattamaṃ tāsaṃyevāti vuttanti ca vadanti eke. Abhidhamme pana tissovijjā cha abhiññā catasso ca paṭisambhidā aññe ca sammappadhānādayo guṇavisesā vibhattā. Kiñcāpi vibhattā, tathāpi visesato paññājātikattā catasso paṭisambhidā pāpuṇātīti dassanattamaṃ tāsaṃ tatthevāti avadhāraṇavipallāso kato. Attanā duggahitena dhammenāti pāṭhaseso. Kattari cetaṃ karaṇavacanaṃ, hetutthe ca, attanā duggahitahetūti adhippāyo. Kasmā panāti “anulomiko”ti vuttatthamaṃ dīpeti.

Paṭhamamahāsaṅgītikathāvaṇṇanāyaya.

Dutiyasaṅgītikathāvaṇṇanā

Pannabhārāti patitakkhandhabhārā. “Bhārā have pañcakkhandhā”ti hi vuttaṃ. “Sammukhā bhavissāma na bhavissāmā”ti vattāro. Tesu daharā kira. Jamminti lāmakamaṃ.

Dutiyasaṅgītikathāvaṇṇanāyaya.

Tatīyasaṅgītikathāvaṇṇanā

Brahmalokā cavitvāti ettha cattāro maggā pañcānantariyāni niyatamicchādiṭṭhīti imeyeva niyatā, na mahaggaṭā, tasmā paṇidhivasena heṭṭhupapattiṃ hoti. Aticchathāti aticca icchatha, gantvā bhikkhamaṃ pariyesathāti adhippāyo. Keṭubhamaṃ nāma kabyakaraṇavidhiyuttaṃ satthamaṃ. Kiriyaṅkappaṃ ityeke, kattākhyādilakkhaṇayuttasatthamaṃ. Asandhimittāti tassā nāmaṃ. Tassā kira sarīre sandhaya na paññāyanti, madhusitthakena kataṃ viya sarīraṃ hoti. Tasmā “evaṃnāmikā jātā”tipi vadanti. Māgadhakena patthena cattāro patthā ālḥakamaṃ, cattāri ālḥakāni doṇamaṃ, catudoṇā mānikā, catumānikā khārikā, vīsatikhāriko vāhoti. Kethumālāti “sīsato utṭhahitvā tṭhito obhāsapuñño”ti vadanti. Rājiddhiadhikārapasaṅgenetaṃ vatthu vuttaṃ, nānukkamena. Anukkamena pana buddhasāsanāvahāraṃ vatthumaṃ dīpento “rājā kirā”tiādimāha. Kilesadamanena dantaṃ. Kāyavācāhi guttaṃ. “Pācīnamukho”tipi pāṭho atthi. Pubbe jeṭṭhabhātikattā teneva paricayena pattaggahaṇatthāya ākāraṃ dasseti. Abhāsīti “bhāsissāmī”ti vitakkesi. Apare “aññātanti vuttepi sabbaṃ abhaṇī”ti vadanti. Amatanti nibbānasaṅkhātāya nivattiyaṃ saguṇādhivacanaṃ, tassā appamādo padaṃ maggo. Maccūti pavattiyaṃ sadosādhivacanaṃ, tassā pamādo padaṃ maggoti evaṃ cattāri

saccāni sandassitāni honti. Saṅghasaraṇagatatā saṅghanissitā pabbajjā, bhaṇḍukammassa vā tadāyattattā. Nigrodhattherassānubhāvakittanādhikārattā pubbe vuttampi pacchā vattabbampi sampiṇḍetvā āha “puna rājā asokārāmaṃ nāma mahāvihāraṃ kāretvā saṭṭhisahassāni...pe... caturāsītivihārasahassāni kārāpesī”ti. “Puthujjanakalyāṇakassa vā paccavekkhitaparibhogo”ti vacanato sekkhāva paramatthato dāyādā, tathāpi thero mahindakumārassa pabbajjatthaṃ ekena pariyāyena lokadhammasiddhena evamāha “yo koci mahārāja...pe... orasaṃ putta”nti. Vuttañhi vede -

“Aṅgā aṅgā sambhvasi, hadayā adhijāyase;
Attā ve putto nāmāsi, sa jīva saradosata”nti.

Tasmā iminā pariyāyena oraso putto mātāpitūhi pabbajito ce, atthato te sayam pabbajitā viya honti. Dhammakathikā kasmā nārocenti? Rājā “theraṃ gaṇhitvā āgacchathā”ti amacce pesesi, dhammakathikā therassa āgamanakāle parivāratthāya pesitā, tasmā. Apica tena vuttavidhināva vadanti caṇḍattā, caṇḍabhāvo cassa “ambam chinditvā veḷuyā vatim karohī”ti vuttaamaccavatthunā vibhāvetabbo. Kasmā pana dhammakathikā rājāṇāpanaṃ karontīti? “Sāsanaṃ paggaheṭum samattho”ti vuttattā. Dīpakatittiroti kūtātittiro. Ayaṃ pana kūtātittirakamme niyuttopi suddhacitto, tasmā tāpasam pucchi. Sāṇipākāranti sāṇipākārena. Vibhajtvā vadatīti vibhajjavādī “atthi khvesa brāhmaṇa pariyāyo”tiādinā. Apica sassatavādī ca bhagavā “atthi, bhikkhave, ajātaṃ abhūtaṃ asaṅkhata”ntiādi -vacanato. Ekaccasassatiko ca “sappaccayā dhammā, appaccayā dhammā”ti vacanato. Antānantiko ca -

“Gamanena na pattaḃbo, lokassanto kudācanaṃ;
Na ca appatvā lokantaṃ, dukkhā atthi pamocanaṃ”.

“Anamataggoyam, bhikkhave, saṃsāro pubbakoti na paññāyatī”ti vacanato. Amarāvikkhepikapakkhampi isakaṃ bhajati bhagavā “sassato lokoti abyākatametaṃ asassato lokoti abyākatameta”ntiādiabyākatavatthudīpanato sammutisaccadīpanato ca. Tañhi ajjhatabhiddhādivasena na vattabbam. Yathāha “ākiñcaññāyatanaṃ na vattabbam ajjhataṃmaṇantipī”tiādi. Tathā adhiccasaṃuppannikapakkhampi bhajati “laddhā mudhā nibbutim bhuñjamānā”ti vacanato. Tattha hi mudhāti adhiccasaṃuppannavacanaṃ. Saññīvādādiko ca bhagavā saññībhavaasaññībhavanevasaññīnāsaññībhavavasena. Uccedavādī ca “ahañhi, brāhmaṇa, ucchedaṃ vadāmi rāgassā”ti vacanato. Diṭṭhadhammanibbānavādī ca “khīṇā jāti, vusitaṃ brahmacariya”nti vacanato, “natthi dāni punabbhavo”ti vacanato, diṭṭheva dhamme nirodhasaṃpattidīpanato ca. Evaṃ tena tena pariyāyena tathā tathā veneyyajjhāsayanurūpaṃ vibhajtvā vadatīti vibhajjavādī bhagavāti.

Tatīyasaṅgītikathāvaṇṇanānayo.

Pupphanāmo sumanatthero. Mahāpadumattheroti eke. Mahimsakamaṇḍalaṃ andharaṭṭhanti vadanti. Dhammacakkhu nāma tayo maggā. Sotāpattimagganti ca eke. Pañcapi raṭṭhāni pañca cīnaraṭṭhāni nāma. Rājagaheti deviyā katavihāre. Silakūṭamhīti pabbatakūṭe. Vaḍḍhamānanti alaṅkaraṇacuṇṇam. Ariyadesa atīva sammataṃ kira. Ekarasena nāthakaraṇā iti damilā. Sārapāmaṅganti uttamaṃ pāmaṅgaṃ. Petavatthuādinā saṃvejetvā abhisamayatthaṃ saccasaṃyuttañca. Meghavanuyyānaṃ nāma mahāvihāraṭṭhānaṃ. “Dvāsaṭṭhiyā leṇesū”ti pāṭho.

Dasabhātikanti abhayakumārādayo dasa, te idha na vuttā. Vutthavasso pavāretvāti cātumāsiniyā pavāraṇāyāti attho. Paṭhamapavāraṇāya vā pavāretvā ekamāsaṃ tattheva vasitvā kattikapuṇṇamāsiyaṃ avoca, aññathā “puṇṇamāyaṃ mahāvīro”ti vuttattā na sakkā gahetuṃ. Mahāvīroti buddhopacārena dhātuyo vadati.

Jaṅghappamāṇanti “thūpassa jaṅghappamāṇa”nti vadanti. Mātulabhāgineyyā cūḷodaramahodarā. Dharamānassa viya buddhassa rasmi sarasasmi, rañño lekhasāsanam appesi, evaṇca mukhasāsanamavoca. Doṇamattā magadhanāḷiyā dvādasanāḷimattā kira. “Paricchinnatṭhāne chijjivā”ti pāṭho. Sabbadisāhi pañca rasmiyo āvaṭṭetvāti pañcahi phalehi nikkhantattā pañca, tā pana chabbaṇṇāva. Kattikajuṇhapakkhassa pāṭipadadivaseti juṇhapakkhassa paṭhamadivaseti attho. Mahābodhiṭṭhāne parivāretvā ṭhitanāgayakkhādidevatākulāni. Gopakā nāma rājaparikammīno tathābhāvakiccā. Tesam kulānaṃ nāmantipi keci. Udakādivāhā kāliṅgā. Kāliṅgesu janapadesu jātisampannaṃ kulaṃ kāliṅgakulanti keci.

Paṭhamapāṭipadadivaseti dutiyauposathassa pāṭipadadivaseti attho. Tattha ṭhitehi samuddassa diṭṭhattā taṃ ṭhānaṃ samuddasālavatthu. Soḷasa jātisampannakulāni atṭha brāhmaṇāmacculāni. Mahāariṭṭhatthero cetiyagirimhi pabbajito. Amaccassa pariveṇatṭhāneti sampatikālavasenāha. Mahindatthero dvādasavassiko hutvā tambapaṇṇidīpaṃ sampatto, tattha dve vassāni vasitvā vinayaṃ patitṭhāpesi, dvāsatṭhivassiko hutvā parinibbuto. Vinayo saṃvaratthāyāti vinayapiṭakaṃ, tassa pariyaṇaṃ vā. Yathābhūtañāḍassanaṃ sappaccayanāmarūpapariggaho. Maggādipaccavekkhaṇe asati antarā parinibbānaṃ nāma natthi sekkhassa maraṇaṃ vā, satiyeva hoti. Tasmā āha “vimuttiñāḍadassana”nti. Anupādāparinibbānatthāyāti kañci dhammaṃ anupādāya aggahetvā īsakampi anavasesetvā parinibbānatthāyāti attho. Upanisāti “vinayo saṃvaratthāyā”tiādikā kāraṇaparamparā. Ettāvatā attahitanipphattiṃ dassetvā idāni parahitanipphattiṃ dassetuṃ “etadatthaṃ sotāvadhāna”nti āha. Tassattho - attano vinayakathanaṃ vinayamantanaṇca uggahetuṃ paresaṃ sotassa odhanaṃ sotāvadhānaṃ. Tato uggahitavinayakathāmantanaṇca tesam upanisā yathāvuttakāraṇaparamparā siddhāyevāti na puna dassitāti veditabbā. Aññathā etadatthā upanisāti iminā vacaneneva anupādāparinibbānassa saṅgahitattā anupādāparinibbānato uddhamā sotāvadhānāsambhavato etadatthaṃ sotāvadhānanti ante na sambhavatīti niratthakaṃ bhavēyya, na ca niratthakaṃ parahitanipphattiyā mūlakāraṇadassanatthattāti veditabbā.

Evam yathā yathā yaṃ yaṃ, sambhaveyya padaṃ idha;

Taṃ taṃ tathā tathā sabbam, payojeyya vicakkhaṇoti.

Bāhiranidānakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pārājikavaṇṇanā

Verañjakaṇḍo

Verañjakaṇḍavaṇṇanā

“Tena samayena buddho bhagavā vesāliyaṃ viharati mahāvane kūṭāgārasālāyaṃ. Tena kho pana samayena vesāliyā avidūre kalandagāmo nāma hotī”ti vinayanidāne ārabhitabbe verañjakaṇḍassa ārambho kimatthoti ce? Vuccate - mūlato pabhuti vinayanidānaṃ dassetuṃ. Yadi evam “paṭhamam āvuso upāli pārājikaṃ kattha

paññattanti, vesāliya’’nti vacanena virujjhatīti ce? Na virujjhati. Kasmā? Kattha paññattanti hi nidānapucchā. Evaṃ santepe ‘‘paṭhamassa pārājikassa kiṃnidāna’’nti pucchite sādharmaṃamahānidānavissajjanaṃ ayuttaṃ viyāti? Nāyuttaṃ, sabbesaṃ sikkhāpadānaṃ pāṭekkaṃ nidānassa puṭṭhattā tassa vissajjetabbattā ca sabbasādhāraṇamahānidānaṃ paṭhamamāha. Ekantena pucchāvissajjanakkamena pārājikādīni saṅghaṃ āropitāni. Kathaṃ āropitānīti ce? Āyasmatā mahākassapena anukkamena sabbopi vinayo pucchito, puṭṭhena ca āyasmatā upālittherena yathāsambhavaṃ nirantaraṃ vissajjitameva. Apucchitānīpi vinītavatthuādīni yujjamānāni vatthūni antokatvā vissajjanakkameneva gaṇasajjhāyamakaṃsūti veditabbaṃ. Aññathā verañjakaṇḍaṃ paṭhamapārājikasseva nidānanti vā anadhikārikaṃ vā nippayojanaṃ vā pāṭekkaṃ sikkhāpadanidānapucchānantaraṃ tadeva vissajjetabbanti vā āpajjati, tasmā ādito pabhuti vinayanidānaṃ dassetuṃ ‘‘tena samayenā’’tiādi āraddhaṃ.

Idāni nidānabhaṇane payojanaṃ vakkhāma - vinayassaāññādesanattā bhagavato tāva āṇārahabhāvadīpanaṃ, āṇābhūtassa ca vinayassa anaññavisayabhāvadīpanaṃ, āṇāya tthitānaṃ sāvakaṇaṃ mahānubhāvadīpanaṃcāti tividhamassa payojanaṃ. Kathaṃ? Āṇāsāsanāraho hi bhagavā pahīnakilesattā, adhigataguṇavisesattā, lokajetṭhasetṭhattā, tādibhāvappattattā ca, arasarūpatādīhi aṭṭhahi akkosavatthūhi akampanato bhagavato tādibhāvappatti veditabbā, aṭṭhannampi tesāṃ akkosavatthūnaṃ attani sambhavapariyāyadīpanapāḷiyā pahīnakilesatā veditabbā. Catunnaṃ jhānaṇaṃ tissannaṃca vijjānaṃ adhigamaparidīpanena adhigataguṇavisesatā veditabbā. ‘‘Nāhaṃ taṃ brāhmaṇa passāmi sadevake...pe... muddhāpi tassa vipateyyā’’ti ca ‘‘jetṭho setṭho lokassā’’ti ca vacanena jetṭhasetṭhatā veditabbā, idaṃca bhagavato āṇārahabhāvadīpanappayojanaṃ. ‘‘Āgamehi tvaṃ sārīputta, āgamehi tvaṃ sārīputta, tathāgatova tattha kālaṃ jānissatī’’ti vacanaṃ anaññavisayabhāvadīpanaṃ. ‘‘Sādhāhaṃ, bhante, pathaviṃ parivatteyya’’nti ca ‘‘ekāhaṃ, bhante, pāṇiṃ abhinimminissāmī’’ti ca ‘‘sādhu, bhante, sabbo bhikkhusaṅgho uttarakuruṃ piṇḍāya gaccheyyā’’ti ca imehi therassa tīhi sīhanādehi āṇāya tthitānaṃ sāvakaṇaṃ mahānubhāvatādīpanaṃ veditabbaṃ. Sāvattthiyādīsu aviharitvā kimatthaṃ bhagavā verañjāyameva tadā vihāsīti ce? Na!eruyakkhassa pītisañjananatthaṃ, bhikkhusaṅghassa bhikkhāvasena akilamanatthaṃ, verañjabrāhmaṇassa pasādasañjananatthaṃ, mahāmoggallānattherassa ānubhāvadīpanaṭṭhānabhūtattā, sārīputtattherassa vinayapaññattiyācanahetubhūtaparivittakanaṭṭhānabhūtattā ca. Tesu pacchimaṃ balavakāraṇaṃ, tena vuttaṃ aṭṭhakathāyaṃ ‘‘tena samayenāti yena kālena āyasmato...pe... tena kālenā’’ti. Purimesu catūsu asaṅgahakāraṇesu paṭhamena bhagavā mettābhāvanādinā amanussānaṃ cittasaṃrakkhaṇena bhikkhūnaṃ ādaraṃ janeti. Dutiyena parisāvarena bhikkhūnā evaṃ parisā saṅghatabbā, evaṃ appicchena santuṭṭhena ca bhavitabbanti vā dasseti. Tatiyena paccaye nirapekkhena kulānuggaho kātabboti. Catutthena evaṃ mahānubhāvenāpi paccayatthaṃ na loluppaṃ kātabbaṃ, kevalaṃ paradattupajjivā bhavitabbanti dasseti. ‘‘Tenātiādipāṭhassa...pe... vinayassatthavaṇṇana’’nti vacanato añño tenātiādipāṭho, añño vinayo āpajjati.

‘‘Tenātiādipāṭhamhā, ko añño vinayo idha;
Tassatthaṃ dassayantova, kare vinayavaṇṇana’’nti. -

Ce? Nanu vuttaṃ pubbeva “idañhi buddhassa bhagavato attapaccakkhavacanāṃ na hotī”tiādi, tasmā upālittherena vuttassa tenātiādipāṭhassa atthaṃ nānappakārato dassayanto karissāmi vinayassa bhagavato attapaccakkhavacanabhūtaṃ atthavaṇṇananti evamettha attho daṭṭhabbo. Yadi evaṃ “tena samayena buddho bhagavā verañjāyaṃ viharatīti evamādivacanapaṭimaṇḍitanidānaṃ vinayapiṭakaṃ kena dhārita”ntiādivacanāṃ virujjhati “tena samayenā”tiādivacanassa vinayapiṭakapariyāpannabhāvadīpanatoti ce? Na, aññatthepi tabbohārasiddhito “nānāvidhabhittikammaṇḍitavasano puriso”tiādīsu viya. Vinayassādibhāvena saṅgītikārahehi anuññātattā vinayapariyāpannatāpi yujjati tassa vacanassa. Etthāha - yathā suttante “ekaṃ samaya”nti ca, abhidhamme ca “yasmaṃ samaye”ti aniyamato vuttaṃ, tathā avatvā idha “tena samayenā”ti paṭhamāṃ taṃniddesova kasmā vuttoti? Vuccate - tassa tassa sikkhāpadapaññattisamayassa, yassa vā sikkhāpadapaññattihetubhūtaṃ samayassa hetu bhagavā tattha tattha viḥāsī, tassa ca samayassa atītaṃ tesaṃ saṅgītikāraṇāṃ vāsīnaṃ suviditattā. Kathaṃ? “Ye te bhikkhū appicchā te ujjhāyanti”tiādivacanato, “atha kho te bhikkhū bhagavato etamatthaṃ ārocesu”nti ca “atha kho bhagavā etasmiṃ nidāne sannipātāpetvā”ti ca “bhikkhūnaṃ tadanucchavikaṃ tadanu...pe... dasa atthavase paṭicca saṅghasutṭhūṭāyā”ti ca “evañca pana, bhikkhave, imaṃ sikkhāpadaṃ uddiseyyāthā”ti ca khandhakesu ca “anujānāmi, bhikkhave, tīhi saraṇagamanehi pabbajja”ntiādivinayakkamassa vacanato yo so sikkhāpadapaññattisamayo, tassa tassa vinayakkamassa so paññattisamayo ca suvidito tesaṃ pañcasatānaṃ dhammadharānaṃ bhikkhūnaṃ, nāyaṃ nayo suttantābhidhammesu sambhavati. Tasmā suviditattā tena samayena hetubhūtena viharatīti viharatipadena ekasambandhattā ca paṭhamāṃ yaṃniddesādino asambhavato ca vinayapiṭake taṃniddesova paṭhamāṃ vutto. Kathaṃ? Ettha “yena kho pana samayena vesāliyā avidūre kalandagāmo nāma hotī”ti vā “yena kho pana samayena vesālī...pe... hotī”ti vā asambhavato yaṃniddesena avatvā taṃniddesasseva sambhavato “tena kho pana samayena...pe... kalandagāmo nāma hotī”ti vuttanti, kevalaṃ suviditattā vā. Aniyamaniddesavacananti ettha kiñcāpi yathāvuttanayena niyamaniddesavacanamevetaṃ taṃniddesattā, tathāpi sampatikālavasena taditaresaṃ bhikkhūnaṃ aviditattā “aniyamaniddesavacana”nti vuttaṃ. Yaṃ pana vuttaṃ “ayañhi sabbasmimpi vinaye yuttī”ti, taṃ tabbahulena vuttanti veditabbaṃ.

Yadi sabbāṃ tenāti padaṃ aniyamaniddesavacanāṃ bhaveyya, tena hi bhikkhave bhikkhūnaṃ sikkhāpadanti ettha idampi pubbe siddhatthaṃ tenāti padaṃ aniyamaniddesavacanāṃ bhaveyya. “Tena samayena buddho bhagavā uruvelāyaṃ viharatī”tiādīsu vuttaṃ tenāti padañca aniyamaniddesavacanāṃ bhaveyya, na ca hoti, tasmā yesaṃ tena taṃniddesena niddiṭṭhattho avidito, tesaṃ vasenāha “aniyamaniddesavacanameta”nti. Atha vā tato paṭhamāṃ tadatthādassanato pacchāpi taṃsambandhena yaṃniddesadassanato ca “aniyamaniddesavacanameta”nti vuttaṃ. Atha vā pubbaṇhādīsu ayaṃ nāmāti aniyametvā kālaparidīpanassa samayasaddassa upapadabhāvenapi evaṃ vattumarahati “yadidaṃ aniyamaniddesavacana”nti. Atha vā “tenā”ti vutte tena ghaṭena paṭenāti sabbatthappasaṅganivāraṇatthaṃ niyamaṃ karoti “samayenā”ti. Kena pana samayena? Parabhāge atthato siddhena sārīputtassa parivattakassamayena. Etthāha - vitakkasamayo ce idhādhīpetto, “parato idha pana hetuattho karaṇattho ca sambhavati. Yo hi so sikkhāpadapaññattisamayo sārīputtādīhipi dubbhiññeyyo, tena samayena hetubhūtena karaṇabhūtena

cā''tiādivacanam virujjhatīti? Na, bāhullena vuttattā. Suttantābhidhammesu viya avatvā idha vinayapiṭake karaṇavacanena kasmā niddesoti hi codanā. Tasmā tassā vissajjane bāhullena karaṇavacanappayojanam vattukāmo ācariyo āha ''yo so sikkhāpadapaññattisamayo''tiādi. Na sampati vuccamānasseva karaṇavacanassa payojanam vattukāmo, imassa pana hetuatthova sambhavati, na karaṇattho, tasmā āha ''aparabhāge atthato siddhenā''tiādi. Samayañcāti āgamanapaccayasamavāyam tadanurūpakālañca upādāyāti attho. Paccayasāmaggiñca āgamanakālañca labhitvā jānissāmāti adhippāyo.

Etthāha - yathā ''ekova kho, bhikkhave, khaṇo samayo cā''ti ettha khaṇasamayānam eko attho, tathā kālañca samayañca upādāyāti kālasamayānam eko attho siyā, apica āgamanapaccayasamavāyo cettha samayo kālassāpi āgamanapaccayatā samayaggahaṇeneva so gahitoti visum kālo kimattham gahitoti ca? Vuccate - appeva nāma svepīti kālassa paṭhamam niyamtattā na samayo kālattho. Tasmim sveti niyamitakāle itaresam āgamanapaccayaṇam samavāyam paṭicca upasaṅkameyyāma yathāniyamitakālepi pubbaṇhādippabhedam yathāvuttasamavāyānurūpam kālañca upādāyāti sveti paricchinnavase pubbaṇhādikālaniyatabhāvam dasseti, tasmā kālasamayānam na ekatthattā kālassa visum gahaṇampi sātthakanti veditabbam. Yasmā khaṇe khaṇe tvam bhikkhu jāyasi ca jīyasi ca mīyasi ceti bhikkhuniyā santike abhikkhaṇam gacchatīti ca khaṇe khaṇe bhāsati satthusāsananti ca khaṇasaddo anekattho, tathā samayasaddo ca, tasmā ekamekena niyamento ''ekova kho, bhikkhave, khaṇo ca samayo cā''ti āha. Khaṇasamayānam attho ekattho yujjati khaṇo okāsalābho, atṭhakkhaṇavajjito navamo khaṇoti attho. Attano attano ucchedādayo diṭṭhigatasāṅkhāte samaye ettha pavadantīti samayappavādako. Sveva tindukācīrasaṅkhātāya timbarurukkhapantiyā parikkhattattā tindukācīram. Ekasālaketi eko sālurukkho. ''Kuṭikā''tipi vadanti. Atthābhisamayāti attano hitapaṭilābhā. Dhīroti ca paṇḍito vuccati, nāñño. Sammā mānābhisamayāti suṭṭhu mānassa pahānena, samucchedavasena suṭṭhu mānappahānenāti attho. Dukkhasa pīḷanaṭṭhotiādīsu ''catunnam saccānam catūhi ākārehi paṭivedho''tiādīsu khandhapañcakasaṅkhātassa dukkhasa dukkhākāratāyaṭṭho. Saṅkhataṭṭho kāraṇupattiattho, dukkhāya vedanāya santāpaṭṭho. Sukhāya vedanāya vipariṇāmaṭṭho. Pīḷanaṭṭhādikova abhisamayāṭṭhoti attho daṭṭhabbo. Gabbhokkantisamayotiādīsupi pathavīkampanaālokapātubhāvādīhi devamanussesu pākaṭo. Dukkarakārikasamayopi kālo samaṇo gotamo na kālotiādinā pākaṭo. Sattasattāhāni ca aññāni ca diṭṭhadhammasukhavihārasamayo.

Accantameva tam samayanti ārambhato paṭṭhāya yāva pattasanniṭṭhānā, tāva accantasampayogena tasmim samaye. Karaṇāvihārena vihāsīti karaṇākiccavihārena tasmim samaye vihāsīti attho. Tam samayañhi karaṇākiccasamayam. Nāṇakiccam karaṇākiccanti dve bhagavato kiccāni, abhisambodhi nāṇakiccam, mahākaraṇāsamāpattim samāpajjitvā veneyyasattāvalokanam katvā tadanurūpakaraṇam karaṇākiccam. ''Sannipatitānam vo, bhikkhave, dvayam karaṇīya''nti hi vuttam, tam bhagavāpi karotiyeva. Atha vā āgantukehi bhikkhūhi ādisamāyogañca. Tattha karaṇākiccam vihāram dassento ''karaṇāvihārena vihāsī''ti āha. Adhikaraṇaṇhi kālatthoti ettha hi-kāro kāraṇattho. Tattha hi abhidhamme kālasamūhakhaṇasamavāyahetusaṅkhātavasena pañcavidho samayaṭṭho daṭṭhabbo. Kālasamūhaṭṭho samayo katham adhikaraṇam hoti? Adhikaraṇamuppattiṭṭhānam pubbaṇhe jātoti yathā, evam kālaṭṭho samayasaddo daṭṭhabbo. Katham rāsaṭṭho? Yavarāsimhi jātoti yathā. Tasmā yasmim kāle puñje vā cittam samuppannam, tasmim kāle puñje vā phassādayo uppajantīti vuttam hoti. Adhikaraṇaṇhīti ettha

abhidhamme nidditthaṃ adhikaraṇaṃ kālaṭṭho samūhaṭṭho ca hoti, “yasmiṃ samaye”ti vuttaṃ adhikaraṇaṃ sandhāya vuttanti daṭṭhabbaṃ. Idāni bhāvenabhāvalakkhaṇaṃ dassetto “tattha vuttāna”miccādimāha. Tattha abhidhamme vuttānaṃ bhāvo nāma kinti? Uppatti vijjamānatā, sā tesam tattha vuttānaṃ phassādidhammānaṃ, sā pana samayassa bhāvena bhāvo lakkhīyati ñāyati, tasmā tattha bhumavacananiddeso katoti vuttaṃ hoti.

Tattha khaṇo nāma aṭṭhakkaṇavinimutto navamo khaṇo, tasmiṃ sati uppajjati. Samavāyo nāma cakkhundriyādikāraṇasāmaggī, tasmiṃ sati uppajjati. Hetu nāma rūpādiārammaṇaṃ. Tasmā tasmiṃ khaṇakāraṇasamavāyahetumhi sati tesam phassādīnaṃ bhāvo vijjamānatā hotīti vuttaṃ hoti. Idha pana hetuattho karaṇattho ca sambhavatīti ettha atthadvayamekassa sambhavatīti idha vinaye vuttassa samayasaddassa kattukaraṇatthe tatiyā hetumhi ca ityuttattā. So dubbhiñṇeyyoti “tathāgatova tattha kālaṃ jānissatī”ti vuttattāti vuttaṃ hoti. Tena samayenāti tassa samayassa kāraṇā “annena vasati vijjāya vasatī”ti yathā, annaṃ vā vijjaṃ vā labhāmīti tadatthaṃ vasatīyattho. Evaṃ “tena samayena viharatī”ti vutte hetvatthe tatiyā daṭṭhabbā, tasmā sikkhāpadapaññattiyā samayaṃca vītikkamaṃca olokayamāno tattha tattha vihāsīti vuttaṃ hoti. Tatiyapārājikādīsu “icchāmaṃ, bhikkhave, addhamāsaṃ, paṭisallīyitu”nti evamādīsu daṭṭhabbā, tasmā dutiyā kāladdhāne accantasamyogeti dutiyātra sambhavati “māsamadhīte divasamadhīte”ti yathā. Idha pana hetuattho karaṇattho ca sambhavatīti ettha yassa karaṇavacanassa hetuattho sambhavati, tena samayena hetubhūtena taṃ taṃ vatthuvītikkamasāṅkhātāṃ vītikkamasamayasaṅkhātāṃ vā sikkhāpadapaññattihetuṃca apekkhamāno bhagavā tattha tattha vihāsi. Yassa karaṇattho sambhavati, tena karaṇabhūtena samayena sampattena sikkhāpadāni paññāpayanto bhagavā tattha tattha vihāsīti adhippāyo.

Gaṇṭhipade pana “sudinnādīnaṃ vītikkamova kāraṇaṃ nāma, tassa niyamabhūto kālo pana karaṇameva taṃ kālaṃ anatikkamitvāva sikkhāpadassa paññāpetabbattā”ti vuttaṃ, taṃ niddosaṃ. Yaṃ pana vuttaṃ “idaṃ karaṇaṃ pubbabhāgattā paṭhamam vattabbampi pacchā vutta”nti, taṃ duvuttaṃ. Hetuatthato hi yathā pacchā karaṇattho yojyamāno anukkameneva yogaṃ gacchati, tathā ca yojito. Yaṃ pana aṭṭhakathācariyo pacchā vuttaṃ idaṃ karaṇatthaṃ paṭhamam yojetvā paṭhamam vuttaṃ hetuatthaṃ pacchā yojesi, taṃ yojanāsukhattāti veditabbanti ācariyena likhitaṃ. Ito paṭṭhāya yattha yattha “ācariyena likhita”nti vā “ācariyassa takko”ti vā vuccati, tattha tattha ācariyo nāma ānandācariyo kalasapuravāsīti gahetabbo. Etthāha - yathā suttante “ekaṃ samayaṃ bhagavā”ti vuccati, tathā “tena samayena bhagavā verañjāya”nti vattabbam, atha savevacanaṃ vattukāmo thero, tathāgato sugatotiādīnipi vattabbāni, atha imasseva padadvayassa gahaṇe kiñci payojanaṃ atthi, taṃ vattabbanti? Vuccate - kesañci buddhassa bhagavato paramagambhīraṃ ajjhāsayakkamaṃ ajānataṃ “apaññatte sikkhāpade anādīnavadasso...pe... abhiviññāpesī”tiādikaṃ “atha kho bhagavā āyasmantaṃ sudinnaṃ paṭipucchī”tiādikaṃ “sādiyi tvaṃ bhikkhūti. Nāhaṃ bhagavā sādiyi”ntiādikaṃ tathā purāṇavohārikaṃ bhikkhuṃ pucchitvā tena vuttaparichedena dutiyapārājikapaññāpanaṃca devadattassa pabbajjānujānanañcāti evamādikaṃ vinayapariyattim disvā buddhasubuddhataṃ paṭicca saṅkā sambhaveyya, “tathā kiṃ pana tuyhaṃ chavassa kheḷāsakassā”ti evamādikaṃ pharusavacanapaṭisaṃyuttaṃ vinayapariyattim nissāya khīṇāsavattaṃ paṭicca saṅkā sambhaveyya, tadubhayasaṅkāvinodanattaṃ āyasmataṃ upālitttherena idameva

padadvayaggahaṇaṃ sabbattha katanti veditabbaṃ. Tenetaṃ dīpeti - kāmaṃ sabbañeyyabuddhattā buddhoyeva, bhaggasabbadosattā bhagavāva, so satthāti. Paratopi vuttaṃ “jānantāpi tathāgatā pucchanti...pe... anattasamaṃhite setughāto tathāgatāna”nti. Suttante ca vuttaṃ “saṇhenapi kesi vinemi pharusenapī”tiādi.

Asādhāraṇahetumhīti ettha kusalamūlāni na akusalānaṃ kadāci mūlāni honti, tathā akusalamūlāni kusalānaṃ, abyākatamūlāni na kadāci kusalānanti ayameva nayo labbhati, yasmā kusalā hetū taṃsamuttāhānaṃ rūpānaṃ hetupaccayena paccayo, tasmā kusalāni kusalānaṃyevātiādinayo na labbhati. Puci vuccate kuṭṭhā, te mandayati nāsayatīti pucimando. Sattānaṃ hitasukhanipphādanādhimuttatanti ettha sāmāññato vuttasatte dvidhā bhinditvā dassetuṃ “manussānaṃ upakārabahulata”ntiādi vuttaṃ. Bahujanahitāyāti bahuno janassa hitatthāya. Paññāsampattiyā diṭṭhadhammikasamparāyikahitūpadesako hi bhagavā. Sukhāyāti sukhattāya. Cāgasampattiyā upakārasukhasampadāyako hi esa. Mettākaruṇāsampattiyā lokānukampāya mātāpitāro viya. Lokassa rakkhitaḡopitā hi esa. Devamanussānanti ettha bhabbapuggale veneyyasattheyeva gahetvā tesam nibbānamaggaphalādhigamāya attano uppattiṃ dasseti. “Atthāyā”ti hi vutte paramatthattāya nibbānāya, “hitāyā”ti vutte taṃsampaḡapakamaggatthāyāti vuttaṃ hoti, maggato uttari hitaṃ nāma natthīti. Sukhāyāti phalasamāpattisukhatthāya tato uttari sukhābhāvato. Diṭṭhisīlasaṅghātenāti ettha samādhim paññaṅca aggahetvā diṭṭhisīlamattaggahaṇaṃ sabbasekkhāsekkhasāmāññattā. Kosambakasuttepi “sīlasāmāññagato viharati, diṭṭhisāmāññagato viharatī”ti vuttaṃ. Diṭṭhiggahaṇena paññāpi gahitāti ce? Na, sotāpannādīnampi paññāya paripūrakāribhāvappasaṅgato, tasmā ekalakkhaṇānampi tāsaṃ paññādiṭṭhīnaṃ avatthantarabhedo atthi dhitisaṃādhindriyasammāsamādhīnaṃ viya. Aññāsīti ettha sotadvārānusārena ñātā, atthā sutāti hi vuccanti “sutametaṃ, bho gotama, pāpakā samācārā dissanti ceva suyyanti cā”tiādīsu viya. “Bhikkhu kho, upāli, saṅghaṃ bhindatī”tiādīsu viya avadhāraṇatthe vā. Verañjāyaṃ bhavo vijjamaṇo. Itthambhūtaṃsa evaṃ bhūtaṃsa. Kathaṃ bhūtaṃsa? Sakyaputtaṃsa sakyakulā pabbajitaṃsa, evaṃ hutvā tthitaṃsa kittisaddo abbhuggatoti abhisaddena yoge upayogavacanāni hontīti attho.

Kāmupādānapaccayā eva mettaṃ bhāveti, brahmaloke nibbattatīti iminā kāmupādānahetu kammaṃ katvā kāmabhava eva nibbattatīti vādīnaṃ vādo paṭikkhittoti vadanti, “brahmaloke paṇītā kāmā”ti sutvā, kappetvā vā pacchā “tattha sampattiṃ anubhavissāmī”ti kāmupādānapaccayā tadupagaṃ karotīti brahmalokepi kāmānīyatthēna kāmā, “tadārammaṇattā taṇhā kāmupādānanti vuttā”ti ca vadanti, vīmaṃsitabbaṃ. Kammaṅca cakkhussa janakakāraṇaṃ, kammassa mūlakāraṇaṃ taṇhā, tasmā na mūlakāraṇaṃ hoti janakaṃ. Rūpaṭaṇhādayo dukkhasaccaṃ khandhapaṇīyāpannattā, “yampicchaṃ na labhati, tampi dukkha”nti vacanato ca. Tassa mūlakāraṇabhāvena samuttāhāpikāti tassa kāraṇabhūtaṃsa imassa khandhapaṇīyakassa samuttāhāpikāti yojetabbaṃ. “Āsavaṃsamudayā avijjāsamudayo”ti vacanato tassa eva kāraṇantipi vattaṃ vaṭṭati. Apica “rūpādi viya taṇhāpi taṇhāya uppattippahānaṭṭhāna”nti vacanato rūpādi viya taṇhāpi dukkhasaccaṃ kataṃ. Vuttaṇhettaṃ “rūpaṭaṇhā loke piya rūpaṃ sātārūpaṃ, etthesā taṇhā uppajjamānā uppajjati”ti ca “etthesā taṇhā paḡiyamānā paḡiyati”ti ca. Visuddhimagge “sabbākāreṇa pana upādānakkhandhapaṇīyakassa dukkhaṅceva ariyasaccaṅca aññatra taṇhāyā”ti vacanato idha rūpaṭaṇhādayo dukkhasaccanti vacanaṃ virujjhatīti ce? Na, aññamaññasaṅkarabhāvena dassetuṃ tattha tattha vuttattā. Yadi taṇhā upādānakkhandhapaṇīyāpannā na bhaveyya, saccavibhaṅge “tattha katame

saṃkhittena pañcupādānakkhandhā dukkhā. Seyyathidaṃ, rūpupādānakkhandho..pe... viññāṇupādānakkhandho”ti ettha “ṭhapetvā taṇhaṃ saṅkhārupādānakkhandho”ti vattabbaṃ bhavēyya, na ca vuttaṃ, tasmā dukkhasaccapariyāpannā taṇhāti ce? Na, hetuphalasaṅkaradosappasaṅgato. Na saṅkaradosoti ce? Saccavibhaṅgapāḷiyaṇhi pañcahi koṭṭhāsehi samudayasaccaṃ niddiṭṭhaṃ.

Kathaṃ? Taṇhāti eko vāro, taṇhā ca avasesā ca kilesāti duttiyo, taṇhā ca avasesā ca kilesā avasesā ca akusalā dhammāti duttiyo, taṇhā ca avasesā ca kilesā avasesā ca akusalā dhammā tīṇi ca kusalamūlāni sāsavānīti catuttho, taṇhā ca avasesā ca kilesā avasesā ca akusalā dhammā tīṇi ca kusalamūlāni sāsavāni avasesā ca sāsavā kusalā dhammāti pañcamo vāroti. Āma niddiṭṭhaṃ, tathāpi abhidhammabhājanīyeyeva, na aññasmīṃ, so ca nayo ariyasaccaniddese na labbhati. Tathā hi tattha “cattāri saccāni”ccevāha, suttantabhājanīyapañhapucchakesu viya “cattāri ariyasaccāni”ti na vuttaṃ, tasmā suttantabhājanīyova pamāṇaṃ tattha ca taṇhāya vuttattā. Yathāha “tattha katamaṃ dukkhasamudayaṃ ariyasaccaṃ, yāyaṃ taṇhā ponobhavikā...pe... seyyathidaṃ, kāmataṇhā”tiādi. “Yadaniccaṃ taṃ dukkha”nti iminā pariyāyena vuttattā tattha vuttampi pamāṇameva. “Paṭhamaṃ jhānaṃ upasampajja viharati pathavīkasiṇa”nti vacanato “kasiṇāni”ti jhānāni vuttāni. Keci “uggahanimittapaṭibhāganimitte sandhāya vutta”nti vadanti, taṃ na sundaraṃ. “Dvattiṃsākārāpi paṇṇattiṃ vissajjtvā paṭikūlāti sati paṭṭhapetabbā”ti vacanato satigocārā rūpādāyo ca veditabbā.

Saddhāhirottappabāhusaccavīriyārambhopaṭṭhitasatisampajaññatāti ime satta saddhammā nāma. Sabhāvatoti dukkhato. Na cavatīti deve sandhāya. Nāteyyanti ñātābbaṃ. Daṭṭheyyanti daṭṭhabbaṃ. Atha vā pana “nāhaṃ gamanena lokassa antaṃ ñāteyya”nti vadāmīti attho. Lokanti khandhalokaṃ. Gamanena na pattabboti sarīragamanena, agatigamanena vā na pattabbo, ariyagamanena lokantaṃ patvāva dukkhā atthi pamocananti vuttaṃ hoti. Samitāvīti samitakilesa. Āhāraṭṭhitikāti paccayaṭṭhitikā. Ye keci paccayaṭṭhitikā, sabbe te lujjanapalujjanaṭṭhena eko lokoti adhippāyo. Saṅkhārā hi sakasakapaccayāyattatāya sattā visattā sattā nāma. Pariharanti paricaranti. Disāti upayogabahuvacanaṃ. Bhanti paṭibhanti. Ke te? Teyeva virocāmānā pabhassarā candimasūriyā. Aṭṭha lokadhammā saṅkhārāva. “Sinerussa samantato”ti vacanato yugandharādayo sineruṃ parikkhipitvā parimaṇḍalākārena ṭhitāti vadanti. Parikkhipitvā accuggato lokadhātu ayaṃ. “Ma-kāro padasandhikaro”ti vadanti. Aññathāpi lakkhaṇādibhedato saṅkhāralokaṃ, āsayānusayabhedato sattalokaṃ, cakkavāḷādiparimāṇato okāsalokaṇca sabbathāpi viditattā lokavidū.

Vimuttiñāṇadassanaṃ kāmāvacaraṃ parittaṃ lokiyaṃ, tena sabbhaṃ lokaṃ kathaṃ abhivati? Asadisānubhāvattā sabbaññutaññāṇaṃ viya. Tañhi attano visaye bhagavato sabbaññutaññāṇagatikaṃ, lahutarappavatti ca bhavaṅgacittadvayānantaraṃ uppattito. Na kassaci evaṃlahutaraṃ cittaṃ uppajjati, api āyasmato sārīputtassa, tassa kiresa cittavāro pañcadasabhavaṅgānantaranti. Aggisikhadhūmasikhā ca nāgā kira sīhaḷadīpe. Atthassa dīpakaṃ padaṃ atthapadaṃ. Ekathadīpakaṃ padaṃ, sabbametaṃ vākyanti attho. Aṭṭha disā nāma aṭṭha vimokkhā, samāpattiyo vā. Satthavāho satthāti nipātito yathā pisitāso pisāco. Udahe maṇḍūko ahaṃ āsīṃ, na thale maṇḍūko, vārimattameva gocaro, tassa me tava dhammaṃ suṇantassa sīsaṃ daṇḍena sannirumbhitvāti pāṭhaseso. Anādaratthe vā

sānivacanaṃ. “Ettakenapi evarūpā iddhi bhavissatī”ti sitaṃ katvā. Vimokkhoti cettha maggo, tadanantarikaṃ ñāṇaṃ nāma phalañāṇaṃ, tasmaṃ khaṇe buddho nāma. Sabbassa buddhattāti kattari. Bodhetāti hetukattari. Setṭhatthadīpakaṃ vacanaṃ seṭṭhaṃ nāma, tathā uttamaṃ. Sacchikāpaññattīti sabbadhammānaṃ sacchikaraṇavasena sayambhutā paññatti, attanā eva vā ñātā sacchikatātipi sacchikāpaññatti. Bhagī bhagavā cīvarapiṇḍapātādīnaṃ. Bhajī araññavanapatthāni pantāni senāsanāni. Bhāgī atthadhammavimuttirasassa. Rāgādikilesagaṇabhaggamakāsi. Bhāvitattano bhāvitakāyo. Bhavassa antaṃ nibbānaṃ maggādhigamena taṃ gatoti bhavantago.

“Lobhaṃ, bhikkhave, ekaṃ dhammaṃ pajahathā”tiādinā nayena ekakādivasenāgate gahetvā vadati. Saṃkilesataṇhādiṭṭhiduccaritasamkilesavasena aniccadukkhamanattāsubhesu niccantiādivipariyesā. Cīvarahetu vā, bhikkhave, bhikkhuno taṇhā uppajjamānā uppajjati, piṇḍapāta senāsanaitibhavābhavaḥetu vā. Cetokhilā satthari kaṅkhati, dhamme, saṅghe, sikkhāya, sabrahmacārīsu kupitoti āgatā pañca. Kāme avītarāgo hoti...pe... kāye, rūpe, yāvadatthaṃ udarāvadehakaṃ bhuñjitvā, aññataraṃ devanikāyaṃ paṇidhāya brahmacariyaṃ caratīti āgatā pañca vinibandhā. Vivādamūlāni kodho upanāho makkho paḷāso issā macchariyaṃ māyā sāṭheyyaṃ thambho sārambho sandiṭṭhiparāmāsītā ādhānaggāhī duppaṭinissaggitā. Vibhaṅge pana “kodho makkho issā sāṭheyyaṃ pāpicchatā sandiṭṭhiparāmāsītā”ti āgataṃ. Taṇhaṃ paṭicca pariyesanā, pariyesanaṃ paṭicca lābho, lābhaṃ paṭicca vinicchayo, evaṃ chandarāgo, ajjhosānaṃ, pariggaho, macchariyaṃ, ārakkho, ārakkhādhikaraṇaṃ, daṇḍādānasatthādāna...pe... akusalā dhammā sambhavanti vuttānaṃ. Rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbadhammataṇhāti cha, tā kāmabhavavibhavataṇhāvaseneva aṭṭhārasa, tā eva ajjhatickassupādāya aṭṭhārasa, bāhirassupādāya aṭṭhārasāti chattiṃsa, tā atīte chattiṃsa, anāgate chattiṃsa, paccuppanne chattiṃsāti evaṃ aṭṭhasatataṇhāvicaritanīti. Māretīti māro, pamādo “pamādo maccuno pada”nti vacanato. Sammāājīvināsanato vā kilesā vuccanti “māro”ti, vadhakūpamattā khandhāva mārā. Abhisāṅkhārā jātīdukkhābhiniḍḍattāpanato, jātassa jarādisambhavato ca mārā. Ekabhavapariyāpannājīvitamāraṇato maccu māro. Aṇimatā nāma paramāṇu viya adassanūpagamaṃ. Laghimatā sarīrena, cittaṇa vā sīghagamaṃ. Mahimatā candimasūriyādīnampipāṇinā parāmasanādi. Patti nāma yathicchitadesappatti. Pakāsanatā, lābhakassatthasādhanaṃ vā pākammaṃ. Īsattaṃ nāma sayamvasitā. Vasittaṃ nāma aparavasitā. Yatthakāmāvasāyitaṃ nāma yatthicchatī yadicchatī yāvadichchatī, tattha tāva tadatthasādhanaṃ. Pīḷanasāṅkhatasantāpavipariṇāmaṭṭhena vā dukkhamariyasaccantiādimhi idaṃ codanāpubbaṅgamaṃ atthavissajjanaṃ - dukkhādīnaṃ aññepi rūpataṇhādayo atthā atthi, atha kasmā cattāro eva vuttāti ce? Aññasaccadassanavasena āvibhāvato.

“Tattha katamaṃ dukkheñāṇaṃ, dukkhaṃ ārabha yā uppajjati paññā”tiādināpi nayena ekekasaccārammaṇavasenāpi saccañāṇaṃ vuttaṃ. “Yo, bhikkhave, dukkhaṃ passati, dukkhasamudayampi so passatī”tiādinā nayena ekaṃ saccaṃ ārammaṇaṃ katvā sesesu kiccaṇipphattivasenāpi vuttaṃ. Tattha yadā ekekaṃ saccaṃ ārammaṇaṃ karoti, tadā samudayadassanena tāva sabhāvato pīḷanalakkhaṇassāpi dukkhassa yasmā taṃ āyūhanalakkhaṇena samudayena āyūhitaṃ saṅkhataṃ, tasmāssa so saṅkhataṭṭho āvi bhavati. Yasmā pana maggo kilesasantāpaharo susītaḷo, tasmāssa maggadassanena santāpaṭṭho āvi bhavati nandassa accharādassanena sundariyā anabhirūpabhāvo viya. Avipariṇāmadhammassa pana

nirodhassa dassanena tassa vipariṇāmatṭho āvi bhavatīti vattabbameva natthi. Sabhāvato āyūhanalakkhaṇassapi samudayassa dukkhadassanena nidānatṭho āvi bhavati asappāyabhojanato uppanabyādhidassanena bhojanassa byādhinidānabhāvo viya. Viśaṃyogabhūtaṃ nirodhassa dassanena saṃyogaṭṭho. Niyyānabhūtaṃ ca maggassa dassanena palibodhaṭṭhoti. Tathā nissaraṇassāpi nirodhassa avivekabhūtaṃ samudayassa dassanena vivekaṭṭho āvi bhavati. Maggadassanena asaṅkhataṭṭho. Iminā hi anamatagge saṃsāre maggo na diṭṭhapubbo, sopi ca sappaccayattā saṅkhato evāti appaccayadhammassa asaṅkhatabhāvo ativiya pākaṭo hoti. Dukkhadassanena panassa amataṭṭho āvi bhavati. Dukkhañhi viśaṃ, amataṃ nibbānanti. Tathā niyyānalakkhaṇassāpi maggassa samudayadassanena “nāyaṃ hetu nibbānassa pattiyā, ayaṃ hetu”ti hetvattho āvi bhavati. Nirodhadassanena dassanatṭho paramasukhumarūpāni passato “vippasannaṃ vata me cakkhū”ti cakkhussa vippasannabhāvo viya. Dukkhadassanena adhipateyyaṭṭho anekarogāturakapaṇajanadassanena issarajanassa ulārabhāvo viyāti evamettha lakkhaṇavasena, ekassa aññasaccadassanavasena ca itaresaṃ tiṇṇaṃ āvibhāvato ekekassa cattāro atthā vuttā. Upadhiviveko nikkilesatā.

Paṭipakkhaṃ atthayantīti paccatthikā. Pati viruddhā amittā paccāmittā. Sacchikatvā pavedetīti ettāvatā bhagavato sabbaññutaṃ dīpeti. Tena ñāṇasampattiṃ dīpetvā idāni karuṇāsampattiṃ dīpetuṃ “so dhammaṃ desesī”tiādimāha. Atha vā kiṃ so pavedesīti? Ñāṇaṃ, taṃ sabbaṃ tilokahitabhūtaṃ meva. So dhammaṃ desesīti kīdisaṃ? “Ādikalyāṇa”ntiādi. Anena vacanena vattuṃ arahabhāvaṃ dīpeti. Sāsanadhammoti ovādapariyatti. Kiccaṃsuddhiyāti kilesappahānanibbānārammaṇakiccaṃsuddhiyā. Sāsanabrahmacariyaṃ nāma sikkhattayaṃ, navakoṭṭisahasānītiādikā vā. Maggameva brahmacariyaṃ maggabrahmacariyaṃ. Tassa pakāsakaṃ piṭakattayaṃ idha sātthaṃ sabyañjanaṃ nāma. Chasu atthapadesu saṅkhepato kāsanaṃ saṅkāsaṃ. Ādito kāsanaṃ pakāsanaṃ. Ubhayampi vitthāretvā desanaṃ vivaraṇaṃ. Puna vibhāgakaṇaṃ vibhajanaṃ. Opammādinā pākāṭakaraṇaṃ uttānīkaraṇaṃ. Sotūnaṃ cittaparitosajananena, cittanisānena ca paññāpanaṃ veditabbaṃ. Byañjanapadesu akkharāṇato akkharaṃ, “ekakkharapadamakkhara”nti eke. Vibhattiantaṃ padaṃ. Byañjayatīti byañjanaṃ, vākyā. Padasamudāyo vā vākyā. Vibhāgapakāso ākāro nāma. Phusatīti phassotiādi nibbacanaṃ nirutti, niruttiyā niddiṭṭhassa apadeso niddeso nāma. Phusatīti phasso, so tividho - sukhavedanīyo dukkhavedanīyo adukkhamasukhavedanīyoti. Etesu ayaṃ yojanā - akkharehi saṅkāsayati, padehi pakāsayati, byañjanehi vivarati, ākārehi vibhajati, niruttīhi uttāniṃ karoti, niddesehi paññāpeti. Akkharehi vā saṅkāsayitvā padehi pakāseti, byañjanehi vivaritvā ākārehi vibhajati, niruttīhi uttāniṃ katvā niddesehi paññāpeti. Akkharehi vā ugghāṭetvā padehi vineti ugghāṭitaññuṃ, byañjanehi vivaritvā ākārehi vineti vipaṇcitaññuṃ, niruttīhi netvā niddesehi vineti neyyanti veditabbaṃ. Atthoti bhāsitattho. Tassevatthassa paṭivijjhitabbo sako sako bhāvo paṭivedho nāma. Taṃ ubhayampi attho nāma. Tena vuttaṃ “atthagambhīratāpaṭivedhagambhīratāhi sāttha”nti. Dhammoti vā desanāti vā byañjanameva. Niddosabhāvena parisuddhaṃ sāsanabrahmacariyaṃ, sikkhattayapariggahito maggo ca, ubhayampi brahmacariyapadena saṅgahitaṃ. Paṭipattiyāti paṭipattihetu. Āgamabyattitoti punappunaṃ adhīyamānā khandhādayo pākāṭa honti. Duruttasatthāni adhīyamānāni sammohamevāvāhanti.

2-3. Kacci khamanīyaṃ sītunhādi. Kacci yāpanīyaṃ yathāladdhehi jīvitasādhanehi jīvitaṃ. Appābādhanti appopasaggaṃ, appātaṅkanti apparogaṃ. Kacci lahuṭṭhānaṃ sarīrakicce. Kacci balaṃ samaṇakicce. Kacci phāsuvihāro yathāvuttanayena appābādhataya, anukkaṇṭhanādivasena vā. Sattasaṭṭhito paṭṭhāya pacchimavayo, uttarāmukhoti vuttaṃ hoti. Lokavivaraṇe jāte idha kiṃ olokesi, natthettha tayā sadisopīti āha “tvam sadevakassa lokassa aggo”tiādi. Āsabhiṃ uttamaṃ. Upapattivasena devā. Rūpānaṃ paribhogavasena, patthanāvasena vā uppannā rāgasampayuttā somanassavedanānurūpato uppajjitvā hadayatappanato ambarasādayo viya “rūparasā”ti vuccanti. Tathāgatassa pahīnāti adhikāravasenāha. Tathāgatassapi hi kassaci te pahīnāti matthakacchinnatālo viya katā. Kathaṃ? Rūparasādivacanena vipākadhammadhammā gahitā, te vijjamānāpi matthakasadisānaṃ taṇhāvijjānaṃ maggasaṭṭhena chinnatā āyatiṃ tālapantisadise vipākakkhandhe nibbattetuṃ asamatthā jātā. Tasmā tālāvatthu viya katā. “Kusalasomanassāpi ettha saṅgahitā”ti vadanti. Paṭhamamaggena pahīnā kammaṭṭhāṇiyā, dutiyena ucchinnamūlā oḷārikā, tatiyena tālāvatthukatā kāmārāgaṭṭhāṇiyā. Catutthena anabhāvaṃkatā rūparāgārūparāgaṭṭhāṇiyā. Aparihānadhammataṃ pana dīpento “āyatiṃ anuppādadhammā”ti āha. Tadaṅgappahānena vā pahīnā vipassanākkhaṇe, jhānassa pubbabhāgakkhaṇe vā, vikkhambhanappahānena ucchinnamūlā jhānakkhaṇe. “Viviceva kāmehi”ti hi vuttaṃ. Samucchedappahānena tālāvatthukatā tatiyavijjādhigamakkhaṇe. Itthambhūtā pana te rūparasādayo anabhāvaṃkatā āyatimanuppādadhammāti ekamevidaṃ atthapadaṃ. Paṭhamāya vā abhinibbhidāya pahīnā, dutiyāya ucchinnamūlā, tatiyāya tālāvatthukatā. Itthambhūtā yasmā anabhāvaṃkatā nāma honti, tasmā āyatiṃanuppādadhammāti veditabbā. Atha vā dukkhañāṇena pahīnā, samudayañāṇena ucchinnamūlā, nirodhañāṇena tālāvatthukatā, maggañāṇena anabhāvaṃkatā, paccavekkhaṇañāṇena āyatiṃ anuppādadhammāti veditabbā. Lokiyamaggena vā pahīnā, dassanamaggena ucchinnamūlā, tividhena bhāvanāmaggena tālāvatthukatātiādi. Brāhmaṇassa avisayattā dhammarasā na uddhaṭṭā.

11. Dhammadhātunti ettha sabbaññutaññāṇaṃ dhammadhātu nāma. Anukampavacanānurūpaṃ “puṇṇacando viyā”ti vuttaṃ, sūriyavacanāṃ “suppaṭividdhattā”tivacanānurūpaṃ, pathavīsamacittatāya kāraṇaṃ “karuṇāvipphāra”nti vadanti. Paṭicchādetabbe hi attano guṇe “āraddhaṃ kho pana me vīriya”ntiādinā pakāsetto attano karuṇāvipphāraṃ pakāsetīti gahetabbo. Varabhūrimedhaso varaputhulañāṇo, bhūrīti vā bhūmi, bhūmi viya patthaṭavarapaññoti attho. Abujjhi etthātipi adhikaraṇena rukkho bodhi. Sayam bujjhati, bujjhanti vā tena taṃsamaṅginoti maggo bodhi, evaṃ sabbaññutaññāṇampi. Bujjhīyatīti nibbānaṃ bodhi. Tissannaṃ vijjānaṃ upanissayavato yathāsambhavaṃ tisso vijjā veditabbā. Ekaggatāvasena tikkhabhāvo. Tikkhopi ekacco saro lakkhaṃ patvā kuṇṭho hoti, na tathā idaṃ. Satindriyavasena kharabhāvo, saddhindriyavasena vipasannabhāvo, antarā anosakkitvā kilesapaccatthikānaṃ suṭṭhu abhibhavanato vīriyindriyavasena sūrabhāvo ca veditabbo. Maggavijāyanatthaṃ gabbhaggahaṇakālo saṅkhārupekkhānantaramanulomattā.

Chandoti ca saṅkappoti ca avatthantarabhedabhinno rāgova -

“Senahāthyaṅgamupeti,
Rattahadaya rāgena;

Sammagate rattakāmamupeti,
Kāmapatitaṃ lokassa mātrālamatī”ti -

Ādīsu viya -

Vibhaṅgeyeva kiñcāpi attho vuttoti ettha ayamadhippāyo - vibhaṅgapāliṃ ānetvā idha vuttopi sabbesaṃ upakārāya na hoti, tasmā taṃ aṭṭhakathānayeneva pakāsayissāmīti. Itoti kāmehi. Kāyavivekādisu upadhiviveko tatiyo, tasmā tatiyaṃ chaḍḍetvā dve gahetvā tadaṅgādisu vikkhambhanavivekaṃ gahetvā “tayo evā”ti vuttā. Evaṃ sati cittavikkhambhanā ekatthā evāti viseso na siyāti ce? Appanāvārattā na panevaṃ daṭṭhabbaṃ. Kāyavivekaggahaṇena pubbabhāgaggahaṇaṃ ñāyati, tasmā cittavivekoti tadaṅgaviveko vutto, vikkhambhanena appanākāleti gahettabbaṃ asaṅkarato. Atha vā cittavivekena tadaṅgavikkhambhanā gahitā, itarena vikkhambhanaviveko evātipi yuttaṃ, kilesakāmattā vā dvīsu kammesu pariyāpanno puriso viya. Yathā avijjamānena avijjamānapaññattivāsena loke “saphalo rukkho”ti vuccati, tatheva vijjamānena vijjamānapaññattivāsena sāsane “savitakkaṃ savicāraṃ jhāna”nti vuccatīti adhippāyo.

Vūpasamāti ettha kesaṃ vūpasamāti, kiṃ paṭhamajjhānikānaṃ, udāhu dutiyajjhānikānanti? Ettha yadi paṭhamajjhānikānaṃ, natthi tesāṃ vūpasamo. Na hi paṭhamajjhānaṃ vitakkavicārarahitaṃ atthi. Yadi dutiyajjhānikānaṃ, nattheva vūpasamo tattha tadabhāvāti ce? Tenetaṃ vuccati “samatikkamā”ti, samatikkamopi na tesāmyeva. Kintu sakalassapi paṭhamajjhānadhammarāsissāti ce? Tenetaṃ vuccati “oḷārikassa pana samatikkamā”tiādi. Sabbepi paṭhamajjhānadhammā oḷārikāva dutiyajjhānato, na kevalaṃ vitakkavicāradvayamevāti ce? Na vitakkavicārāyeva tehi sampayuttānaṃ oḷārikabhāvatoti tesveva ādīnavadassanena dutiyajjhānakkhaṇe tesāṃ abhāvo hoti. Tena vuttaṃ “dutyajjhānakkhaṇe apātubhāvā”ti, yassa dhammassānubhāvena, yogena vā idaṃ jhānaṃ “sampasādana”nti vuccati “ekodibhāva”nti ca, tassa dassanatthaṃ saddhāsamādhayo vibhaṅge vuttā. Pañitabhojanasikkhāpade sappiādayo viyāti vutte ayaṃ atthavaṇṇanā na virujjhati. Samaṃ passatīti līnuddhaccaṃ pahāya khīṇāsavassa chasu dvāresu itṭhāniṭṭhachalārammaṇāpāthe parisuddhapakatibhāvāvijahanākārabhūtā upekkhā chalāṅgupekkhā. Nīvaraṇādiपाṭisaṅkhāsantiṭṭhanāgahaṇe majjhattabhūtā upekkhā, ayaṃ saṅkhārupekkhā nāma. Vicinane majjhattabhūtā upekkhā vipassanupekkhā nāma. Tattha chalāṅgupekkhā brahmavihārupekkhā bojjhaṅgupekkhā tatramajjhattupekkhā jhānupekkhā pārisuddhupekkhā ca atthato ekā tatramajjhattupekkhāva, avatthābhedenā bhedo nesaṃ. Saṅkhārupekkhāvipassanupekkhānampi ekatā paññāvasena, kiccavasena pana duvidhatā veditabbā.

Chalāṅgupekkhā kāmāvacarā, brahmavihārupekkhā rūpāvacarātiādinā bhūmivasena. Chalāṅgupekkhā khīṇāsavasseva, brahmavihārupekkhā tiṇṇampi puthujjanasekkhāsekkhānanti evaṃ puggalavasena. Chalāṅgupekkhā somanassupekkhāsahagatacittasampayuttā, brahmavihārupekkhā upekkhāsahagatacittasampayuttā evāti evaṃ cittavasena. Chalāṅgupekkhā chalārammaṇā, brahmavihārupekkhā dhammārammaṇāvāti ārammaṇavasena. Vedanupekkhā vedanākkhandhena saṅgahitā, itarā nava saṅkhārakkhandhenāti khandhasaṅgahavasena. Chalāṅgupekkhā brahmavihārabojjhaṅgajhānupekkhā pārisuddhitatramajjhattupekkhā ca atthato ekā, tasmā ekakkhaṇe ekāva siyā, na

itarā, tathā saṅkhārupekkhāvīpassanupekkhāpi. Vedanāvīriyupekkhānaṃ ekakkhaṇe siyā uppattīti. Chaḷaṅgupekkhā abyākatā, brahmavihārupekkhā kusalābyākatā, tathā sesā. Vedanupekkhā pana siyā akusalāpi. Evaṃ kusalattikavasena. Dasapetā saṅkhepena cattārova dhammā vīriyavedanātatramajjhataññavasena. “Dukkhadomanassasukhasomanassāna”nti evaṃ pahānakkamena avatvā vibhaṅge vuttanayena kasmā vuttānīti ce? Suttānurakkhaṇatthaṃ. Itthāniṭṭhaviparītanti ettha “ārammaṇavasena aggahetvā itthāniṭṭhaviparītākārena anubhavatīti gahetabba”nti vadanti. Kasmā? Ekaṃyeva kaṣiṇaṃ ārabha sabbesaṃ pavattito. Tatiyajjhānato paṭṭhāya upakārā hutvā āgatāti satisīsenā desanā katā, vigatavalāhakādīnā sommatāya rattiyā valāhakādīnā kālussiye satipi divā viya anupakārikā na hoti rattiṃ, tasmā “attano upakārakattena vā”ti vuttaṃ. “Sūriyappabhābhavā, rattiyā alābhāti ime dve hetū aparisuddhatāya kāraṇaṃ. Sommabhāvena, attano upakārakattena cāti ime dve sabhāgatāya kāraṇa”nti vadanti, tassā aparisuddhāya jātiyāti vuttaṃ hoti, tasmā kāraṇavacananti eke.

Jhānakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pubbenivāsakathāvaṇṇanā

12. Cittekaggatāsabhāgattā jhānānaṃ “kesaṅci cittekaggatatthānī”ti āha. Kusalanāṃ bhavokkamanasabhāgattā “kesaṅci bhavokkamanatthānī”ti. Asabhāgattā sesatṭhānesu “pādakattānī”ti avatvā “pādakānī”ti āha. Tena pādakabhūtānampi yathāsambhavaṃ cittekaggatā bhavokkamanatāvahataṃ, itaresaṃ yathāsambhavaṃ pādakatāvahatañca dīpeti. Asabhāgattā javanavīpassanāpādakāni samānāni abhiññāpādakāni ca honti, abhiññāpādakāni ca vipassanāpādakāni hontītipi dīpeti, tathā pādakābhāvaṃ dīpeti. Abhiññāya hi catutthameva pādakaṃ, na itarāni. Tesu catutthassa tatiyaṃ pādakaṃ, tatiyassa dutiyaṃ, dutiyassa paṭhamanti. Atha vā “cattāri jhānānī”ti yathālābhato vuttaṃ.

Vinayanidānanimittaṃ, verañjanivāsakappaṇaṃ;

Satthu yasmā tasmā bhagavā, vijjattayamāha verañje.

Vuttañhetam “vinaye suppaṭipanno bhikkhu sīlasampattiṃ nissāyā”tiādi. Sīlavato hi sīlapaccavekkhaṇatthaṃ rattiṭṭhānadivāṭhānesu nisinnassa nisajjanato paṭṭhāya attano atītakiriyānussaraṇabahulatāya pubbenivāsānussativijjā appakasirena samijjhati. Tathā attānaṃ paṭicca sattānaṃ cutipariggahaṇasīlatāya cutūpapātāññaṃ appakasirena samijjhati, udakādīsu sukhumatta dassanasīlatāya dibbacakkhuññaṃ samijjhati. Yasmā sattavidhamethunasamīyogaparivajjanena, kāmāsavādiparivajjanena vā brahmacariyaṃ akhaṇḍādibhāvaṃ pāpuṇāti, tasmāssa āsavakkhayaññaṃ appakasirena samijjhatīti ettha vinayanidāne vijjattayameva dassitaṃ, tasmā āha “yesaṅca guṇānaṃ dāyakaṃ ahosi, tesaṃ ekadesaṃ dassento”ti, aññathā vijjattayapaṭilābhamattappasaṅgo siyāti.

So evanti iminā kiñcāpi catunnaṃ jhānānaṃ pubbabhāgapāṭipadāpi saṅghaṃ gacchati, na kevalaṃ purimajjhānattikameva, tathāpi kevalaṃ purimajjhānattikameva gaṇhanto “evanti catutthajjhānakkamanidassanametaṃ, iminā paṭhamajjhānādhigamādinā kamena catutthajjhānaṃ paṭilābhivāti vuttaṃ hotī”ti āha, taṃ kasmāti ce? Sambhārabhūmittā. Vuttañhetam aṭṭhakathāyaṃ “ettha ca purimāni tīṇi jhānāni yasmā pītipharaṇena ca sukhapharaṇena ca sukhasaññaṅca lahusaññaṅca okkamitvā lahumudukammaññaṅkāyo hutvā iddhiṃ pāpuṇāti, tasmā

iminā pariyāyena iddhilābhāya saṃvattanato sambhārabhūmiyoti veditabbāni. Catutthajjhānaṃ pana iddhilābhāya pakatibhūmi evā'ti. Idameva vā atthaṃ sandhāyāha “pubbe imāni cattāri jhānāni kesañci abhiññāpādakānī”ti. Yadi evaṃ catutthajjhānampi antokatvā evanti kimatthaṃ na vuttaṃ. Tañhi pakatibhūmiti ce? Na vattabbaṃ, catutthajjhānato parassa samāhitātibhāvappattassa cittassa atthibhāvappasaṅgato. Yasmā yasmiṃ sati “pubbenivāsānussatiññāyā cittaṃ abhininnāmesi”nti vuttaṃ, tasmā tasmīṃ catutthajjhānacitte pakatibhūmibhāvappatte abhiññāpādake jāte parikammacittaṃ “pubbenivāsānussatiññāyā abhininnāmesi”nti āha. Abhinīhārakkhamaṃ hotīti ettha taṃ iddhividhādighamatthāya parikammacittaṃ abhinīharati. Kasiṇārammaṇato apanetvā iddhividhābhimukhaṃ pesesi. Gaṇṭhipade pana “abhiññāpādakajjhānato iddhividhaññādīnaṃ nīharaṇattha”nti vuttattā abhinīhārakkhamanti attho pakappito.

So evaṃ samāhite evaṃ āneñjappatteti yojanā veditabbā dutiyavikappe, nīvaraṇadūrībhāvena vitakkādisamatikkamenāti paṭhamajjhānādīnaṃ kiccasaṅgaṇhanato. Ayaṃ yojanā paṭhamavikappe na sambhavati “parisuddhetiādīsu panā”ti vacanena “eva”nti padassa anuppabandhanivāraṇato. Teneva “upekkhāsatiṃpārisuddhibhāvena parisuddhe”tiādimāha. Icchāvacarānanti “aho vatāhaṃ āpattiñceva āpanno assaṃ, na ca maṃ bhikkhū jāneyyu”ntiādinā nayena uppannaicchāvasena pavattānaṃ kopaapaccayānaṃ abhāvena anaṅgaṇeti attho. Ettha ca pana yathāvuttappakārā icchāpi paṭhamajjhānādīnaṃ adhigamāya antarāyikā “sampajānamusāvādo kho panāyasmanto antarāyiko dhammo”ti vuttattā, pageva icchāvacarā kopaapaccayā, tasmā vuttaṃ “jhānapaṭilābhapaccanīkānaṃ pāpakānaṃ icchāvacarāna”ntiādi. Katthaci pana “jhānapaṭilābhapaccayānaṃ icchāvacarāna”nti potthakesu pāṭho dissati, so pamādalekho, gaṇṭhipade ca “aho vata satthā mamaññeva paṭipucchitvā dhammaṃ deseyyā”ti yo tadattho likhito, so dullikhito. Na hi jhānapaṭilābhapaccayā kopādayo anaṅgaṇasutte vuttā, “na ca yuttito sambhavanti jhānalābhino tadabhāvā”ti ācariyo vadati, taṃ vīmaṃsitabbaṃ. Ettha vijjattayassa uttaruttaravisesadassanatthaṃ “so evaṃ samāhite citte”tiādinā punappunaṃ aṭṭhaṅganidassanaṃ katanti veditabbaṃ. Uttaruttaravisesā cebhāsaṃ attadukkhaparadukkhadassanatadupasamattadīpanato veditabbā. Bhagavā hi pubbenivāsānussatiññāyena attano anantasamāsāradukkhāṃ passitvā, cutūpapātaññāyena parassa ca lokassa āsavakkhayaññāyena tadubhayavūpasamattañca passitvā taṃ deseti, paṭhamena vā attadukkhadassanato attasinehapariccāgaṃ dīpeti. Dutiyena paradukkhadassanato paresu kopapariccāgaṃ, tatiyena ariyamaggadassanato mohapariccāgañca dīpeti. Evaṃ nānāguṇavisesadīpanato imasseva lokiyābhiññādvayassa idha gahaṇaṃ katanti veditabbaṃ.

Yasmā atītajāti eva nivāso, tasmā “atītajātīsū”ti na vattabbanti ce? Na, jātiyā ekadesepi nivāsavohārasiddhidassanato. Pāḷiyaṃ kiñcāpi “ekampi jātiṃ dvepi jātiyo”tiādivacanena sakalajātiyā anussaraṇameva pubbenivāsānussati viya dissati, na evaṃ daṭṭhabbaṃ. Tadekadesānussaraṇampi pubbenivāsānussati evāti dassanatthaṃ, bhumma vacanaṃ kataṃ okāsādisaṅgahatthañca. “Chinnavaṭumakānussaraṇādīsū”ti ādi-saddena anivutthalokadhātudīparaṭṭhanagaragāmādiggahaṇaṃ veditabbaṃ. Gaṇṭhipade pana “tesaṃ chinnavaṭumakānaṃ lokuttarasīlādīni na bhagavatā bodhisattakāle viññātānī”ti vuttaṃ. Atthāpattito lokiyāni viññātānīti āpajjati, taṃ

dibbacakkhuññādhikāre “ariyānaṃ upavādakā”ti vacanena samentaṃ viya dissati. Na hi ariye apassantassa evaṃ hoti. Kimatthaṃ panettha anussati vuttā, nanu esa vijjādhikāroti ce? Ādikammikassa sativasena nibbattito, atītadhammānaṃ satiyā visesādhikārattā ca. Vuttañhi “anussarāmī”ti.

“Vattamānesu vijjāna-matītesvassa sarati;
Anāgatesu dhammesu, sarati vijjāna paṇidhī”ti.

Ācariyakumāritena silokopi vutto.

Tattha rāge ussannatare tejasamvaṭṭo. Dose āposamvaṭṭo. Mohe vāyosamvaṭṭo. Keci “dose tejasamvaṭṭo, rāge āposamvaṭṭo, mohe vāyosamvaṭṭo”ti vadanti. Yasmā amutrāti cittaṃ, vacanaṃ vā bhavādiniamena hoti, tasmā “bhava vā”tiādi. Evaṃnāmo evaṃgottoti padadvayena ajjhatabhiddhāmūlakam paññattisaṅkhātam gocarānivāsaṃ dīpeti. Pavattaphalabhojano sayampatitaphalāhāro. Caturāsītikappasahassaparamāyupariyanto vāti paṇidhānato pubbe. Paṭinivattantassa paccavekkhaṇaṃ pubbenivāsānussatiññaṇaṃ na hoti. “Pubbenivāsānussatiññaṇalābhīnaṃ panetaṃ ānubhāvaparidīpana”nti gaṇṭhipade vuttaṃ. Amutrāti ettha paṭhamayojanāyaṃ sīhokkantavasena anussaraṇaṃ vuttaṃ, tañca kho anulomavasena. “Paṭilomavasena”ti pi likhanti, taṃ duviññeayaṃ. Sīhokkantaṃ dassetuṃ “anekāsu kappakoṭṭisū”tiādi vuttaṃ. Yathā tanti nidassanena paṭipattisādhāraṇena phalasādhāraṇataṃ dassento brāhmaṇassa ādaraṃ janeti, attānamevekaṃ ukkaṃsetīti vacanaṃ nivāreti. “Sādhū kho pana tathārūpānaṃ arahataṃ dassanaṃ hoti”ti tassa pubbe uppannacitte eva niyojati. Paṭhamā abhinibbhidāti vacanena avijjaṇḍakosassa bahupaṭalabhāvaṃ dasseti, tena aṭṭhaguṇissariyādinā anabhinibbhidaṃ dīpeti.

Pubbenivāsakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Dibbacakkhuññākathāvaṇṇanā

13. “Cutūpapātaññāyā”ti phalūpacārena vuttaṃ. Idañhi dibbacakkhuññaṃ rūpārammaṇattā parittapaccuppannaajjhatabhiddhārammaṇaṃ hoti. Na cutiṃ vā paṭisandhiṃ vā ārammaṇaṃ karoti. Tasmā “yathākammūpage satte pajānāmī”ti vacanaṃ viya phalūpacāreneva vuttamidanti veditabbaṃ. Dibbavihārasannissitattā kāraṇopacārena dibbaṃ. Iminā pana keci ācariyā “kusalākusalā cakkhū dibbacakkhu kāmāvacara”nti vadanti, te paṭisedhitā honti. Catutthajjhānapañña hi ettha adhippetā. Mahājutikattā mahāgatikattāti etesu “saddasatthānusārenā”ti vuttaṃ. Ekādasannaṃ upakkilesānaṃ evaṃ uppattikkamo upakkilesabhāvo ca veditabbo, mahāsattassa ālokaṃ vaḍḍhetvā dibbacakkhunā nānāvidhāni rūpāni disvā “idaṃ nu kho ki”nti vicikicchā udapādi, so upakkilesa upakkilesasutte “vicikicchādhikaraṇaṇca pana me samādhimhi cavi, samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanañca rūpāna”nti vacanato. Tato “rūpāni me passato vicikicchā uppajjati, idāni na kiñci manasi karissāmī”ti cintayato amanasikāro, tato kiñci amanasikarontassa thinamiddhaṃ udapādi, tato tassa pahānatthaṃ ālokaṃ vaḍḍhetvā rūpāni passato himavantādīsu dānavarakkhasādayo passantassa chambhitattaṃ udapādi, tato tassa pahānatthaṃ “mayā diṭṭhabhayaṃ pakatiyā olokiyamānaṃ natthi, aditṭhe kiṃ nāma bhaya”nti cintayato uppilāvitattaṃ udapādi. Gaṇṭhipade pana “uppiḷaṃ dibbarūpadassenenā”ti vuttaṃ, “taṃ duvuttaṃ parato abhijappāvacanena tadatthasiddhito”ti ācariyo vadati. Tato chambhitattappahānatthaṃ “mayā vīriyaṃ

dalham paggahitam, tena me idam uppilam uppanna''nti vīriyam sithilam karontassa kāyaduṭṭhullam kāyadaratho kāyālasīyam udapādi, tato tam cajantassa accāraddhavīriyam udapādi, tattha dosam passato atilīnavīriyam upadādi, tato tam pahāya samappavattena vīriyena chambhitattabhayā himavantādiṭṭhānam pahāya devalokābhimukham ālokaṃ vaḍḍhetvā devasaṅgham passato taṇhāsaṅkhātā abhijappā udapādi, tato ''mayham ekajātikarūpaṃ manasi karontassa abhijappā uppannā, tasmā dāni nānāvidham rūpaṃ manasi karissāmī''ti kālena devalokābhimukham, kālena manussalokābhimukham ālokaṃ vaḍḍhetvā nānāvidhāni rūpāni manasi karoto nānattasaññā udapādi, tato ''nānāvidharūpāni me manasi karontassa nānattasaññā udapādi, tasmā dāni abhijappādibhayā iṭṭhādinimittaggāham pahāya ekajātikameva rūpaṃ manasi karissāmī''ti tathā karoto abhinijjhāyitattam rūpānam udapādi evam pahīnaupakkilesassāpi anadhiṭṭhitattā. Obhāsañhi kho jānāmi, na ca rūpāni passāmītiādi jātam.

Tassattho - yadā parikammobhāsameva manasi karomi, tadā obhāsam sañjānāmi, dibbena cakkhunā rūpāni na ca passāmi, rūpadassanakāle ca obhāsam na jānāmīti. Kimatthamidam vuttam, na hi etam upakkisesagatanti? Na kevalam upakkilesappajahanamevettha kattabbam, yena idam visuddham hoti, aññampi taduttari kattabbam atthīti dassanattham. Vicikicchā cittassa upakkilesotiādīsū ''ime dhammā upakkilesāti ādīnavadassanena pajahim, na mayham tadā uppannattā''ti keci vadanti. Mānusakam vāti iminā sabhāvātikkamam dasseti. Maṃsacakkhunā viyāti iminā pariyattiggahaṇam, vaṇṇamattārammaṇatañca upameti. Vaṇṇamatte hettha satta-saddo, na ''sabbe sattā āhāraṭṭhitikā''ti ettha viya sabbasaṅkhatesu, hīnajātiādayo mohassa nissando vipāko. Kāyaduccaritena samannāgatā pubbe atītabhave ahesum, sampati nirayam upapannāti evam pāṭhasesena sambandho veditabbo. ''Yathākammūpagaññañhi ekantamatītārammaṇam, dibbacakkhu paccuppannārammaṇa''nti ubhinnaṃ kiccavasena vuttam. Mahallakoti samaṇānam sārūppamasārūppam, lokācāram vā na jānātīti adhippāyena vuttattā guṇaparidhammanena garahatīti veditabbam. ''Niyato sambodhiparāyano''ti vutto ariyapuggalo maggāvaraṇam kātuṃ samattham pharusavacanam yadi katheyya, apāyagamanīyampi kareyya, tena so apāyupagopi bhaveyya, tasmā upaparikkhitabbanti eke. ''Vāyāmaṃ mā akāsīti therena vuttattā maggāvaraṇam karotī''ti vadanti. Pubbeva sotāpannena apāyadvāro pihito, tasmāssa saggāvaraṇam natthi. ''Pākatikanti pavattivipākaṃ ahoṣī''ti vadanti. ''Vuddhi hesā, bhikkhave, ariyassa vinaye, yo accayam accayato disvā yathādhammam paṭikarotī''ti vacanato pākatikam ahoṣīti eke. Sace so na khamatīti sotāpannādīnam khantiguṇassa mandatāya vā āyatim tassa suṭṭhu samvaratthāya vā akkhamanam sandhāya vuttam. Sukhānam vā āyassa ārammaṇādino abhāvā kālakañcikā asurā honti. ''Ito bho sugatim gacchā''ti vacanato manussagatipi. Dibbacakkhuññānavijjāti dibbacakkhumeva dassanaṭṭhena ñāṇam, tassa tassa atthassa vindanaṭṭhena vijjāti attho.

Dibbacakkhuññāpakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Āsavakkhayaññāpakathāvaṇṇanā

14. So evam samāhite citteti kiṃ purimasmimyeva, udāhu aññasmimyeva catutthajjhānacitte. Aṭṭhakathāyampi yato vuṭṭhāya purimavijjādvayam adhigatam, tadeva puna samāpajjanavasena abhinavam abhiṇham katanti dassanattham ''so

evaṃ samāhite citteti idha vipassanāpādakaṃ catutthajjhānacittaṃ veditabba”nti vuttaṃ. Etthāha - yadi tadeva puna samāpajjanavasena abhinavaṃ kataṃ, atha kasmā pubbe viya “vipassanāpādakaṃ abhiññāpādakaṃ nirodhapādakaṃ sabbakiccasādhakaṃ sabbalokiyalokuttaraguṇadāyakaṃ idha catutthajjhānacittaṃ veditabba”nti avatvā “idha vipassanāpādakaṃ catutthajjhānacittaṃ veditabba”nti ettakameva vuttaṃ, nanu idha tathāvacanaṭṭhānameva taṃ arahattamaggena saddhiṃ sabbaguṇanipphādanato, na paṭhamavijjādvayamattanipphādanatoti?

Vuccate - ariyamaggassa

bojjhaṅgamaggaṅgajhānaṅgapaṭipadāvimokkhavisesaniyamo pubbabhāgavutṭhānaḡaminīvipassanāya saṅkhārupekkhāsaṅkhātāya niyamena ahoṣīti dassanattamaṃ vipassanāpādakamidha vuttanti veditabbaṃ. Tattha pariyāpannattā, na tadārammaṇamattena. Pariyāyatoti aññenapi pakārena. “Ime āsavā”ti ayaṃ vāro kimatthaṃ āraddho? “Āsavānaṃ khayaññāyā”ti adhikārānulomanattamaṃ. Maggakkhaṇe hi cittaṃ vimuccati, phalakkhaṇe vimuttaṃ hotīti idaṃ ekattanayena vuttaṃ. Yañhi vimuccamānaṃ, tadeva aparabhāge vimuttaṃ nāma hoti. Yañca vimuttaṃ, tadeva pubbabhāge vimuccamānaṃ nāma hoti. Bhuñjamāno eva hi bhojanapariyosāne bhuttāvī nāma. “Iminā paccavekkhaṇaññaṃ dassatī”ti paccavekkhaṇaññaṃ ca paṭṭhāne “maggā vutṭhahitvā maggaṃ paccavekkhati, phalaṃ, nibbānaṃ, pahīne kilese paccavekkhati”ti ayamuppattikkamo vutto. Pavattikkamo panettha sarūpato atthatotī dvidhā vutto. Tattha “vimuttamiti ññaṃ ahoṣī”ti sarūpato catubbidhassapi paccavekkhaṇaññaṃ pavattikkamanidassanaṃ. “Khīṇā jātī”tiādi atthato. Teneva ante “abbhaññasi”nti puggalādhiṭṭhānaṃ desanaṃ akāsi paccavekkhaṇaññaṃ tathā appavattito. Appaṭisandhikaṃ hotīti jānanto “khīṇā jātī”ti jānāti nāma. “Dibbacakkhunā paccuppannānāgatamaṃsañña”nti anāgatamaṃsaññaṃ ca dibbacakkhusannissitattā vuttaṃ.

Āsavakkhayaññakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Upāsakattapaṭivedanākathāvaṇṇanā

15. Kaṇṇasukhato hadayaṅgamatotī vacanameva sandhāya vuttaṃ. Anattukkaṃsanatotīādi puggalavasena, kaṇṇasukhatoti sotindriyaṃ sandhāya. Āpāthāramaṇīyatoti ññāpāthāramaṇīyato. Sayameva heṭṭhāmukhajātaṃ vā, maggo pana asoko hoti. Tadā hi soko pahīyamāno. Cariyādanukūlato appaṭikūlaṃ. “Madhuramima”nti vuttattā “dhammamima”nti vacanaṃ adhikaṃ viya dissati. Tasmā “rāgavirāgamima”nti evaṃ visuṃ visuṃ yojetvā puna piṇdetvā dhammamimaṃ upehīti yojetabbaṃ, “dhammameva saraṇatthamupehī”ti paṭhanti kirāti dīpeti. Saraṇagatānaṃ teneva saraṇagamanena bhayaṃ santāsaṃ duggatiṃ parikkilesaṃ dukkhaṃ hiṃsatīti ratanattayaṃ saraṇaṃ nāma. Tappasādataggarutādīhi vihatakiṇeso tapparāyanatākārappavatto cittuppādo saraṇagamanāṃ. Taṃsamaṅgīsatto saraṇaṃ gacchati. Pabhedena pana duvidhaṃ saraṇagamanāṃ lokuttaraṃ lokiyaṃ. Tattha lokuttaraṃ diṭṭhasaccānaṃ maggakkhaṇe saraṇagamanupakkilesasamucchedena nibbānārammaṇaṃ hutvā kiccato sakalepi ratanattaye ijjhati. Lokiyaṃ puthujjanānaṃ saraṇagamanupakkilesaṃ tadaṅgavikkhambhanaṃ ārammaṇato buddhādiguṇārammaṇaṃ hutvā ijjhati. Taṃ atthato ratanattaye saddhāpaṭilābho saddhāmūlikā ca sammādiṭṭhi. Lokuttarassa cattāri sāmāññaphalāni vipākaphalaṃ, sabbadukkhakkhayaṃ ānisaṃsaphalaṃ. “Yo ca buddhañca dhammañca...pe...

sabbadukkhā pamuccatī”ti hi vuttaṃ. Lokiyassa bhavabhogasampadā. “Ye keci buddhaṃ saraṇaṃ gatāse”ti hi vuttaṃ. Lokiyasaraṇagamaṇaṃ tīsu vatthūsu aññāsaṃsayamicchāññādīhi saṃkilissati, na mahājutikaṃ hoti, na mahāvippahāraṃ. Lokuttarassa natthi saṃkilesa. Lokiyassa sāvajjo anavajjoti duvidho bhedo. Tattha aññasatthārādīsu attasanniyyātanādīhi sāvajjo hoti, so anīṭṭhaphalo. Anavajjo kālakiriyāya, so avipākattā aphalo. Lokuttarassa nevatti bhedo. Bhavantarepi hi ariyasāvako aññaṃ satthāraṃ na uddisati. Yo koci saraṇagato gahaṭṭho upāsako. Ratanattayaupāsanaṭṭho upāsako. Pañca veramaṇiyo sīlaṃ. Satthasattamaṃ samajjavisaṇṇijjārahitaṃ dhammena jīvikaṃ ājīvo. Vuttasīlājīvavipatti vipatti nāma. Viparītā sampatti.

16. Lacchāma nu khoti duggate sandhāya vuttaṃ. Sakkhissāma nukho noti samiddhe sandhāya. Tattha verañjāyaṃ. Paggayhatīti pattaṃ paggaḥ, tena paggaḥena pattenāti attho. Samādāyevāti nidassanaṃ. Na ca vaṭṭatīti puna pākaṃ kiñcāpi vaṭṭati, tathāpi na suṭṭhu pakkattā vuttaṃ, “uttaṇḍulabhattaṃ labhitvāpi pidhetuṃ na vaṭṭatī”ti atṭhakathāvacanañcetta sādhaṃ. “Sāvakānaṃ vā sikkhāpadaṃ paññapessāmī”ti iminā vacanena ājīvapārisuddhisīlaṃ sandhāya “pacchā sīla”nti vuttaṃ. Upālitttheropi taṃ taṃ vatthuṃ paṭicca bhagavatā bahūni sikkhāpadāni paññattāni atthīti dīpeti. Yadi evaṃ verañjāyaṃ “etassa bhagavā kālo”ti vacanaṃ na sametīti ce? Na, tato pubbe sikkhāpadābhāvappasaṅgato. Thero pana paññattāni ṭhapetvā idāni paññapetabbāni pātimokkhuddesappahonakāni sandhāyāha. Bhagavāpi “na tāva sārīputta satthā sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññapetī”ti bhaddālisutte viya ekaccesu paññattesupi tato paraṃ paññapetabbāni sandhāyāha. Idheva atṭhakathāyaṃ “sāmaṃpi pacanaṃ samaṇasārūpaṃ na hoti na ca vaṭṭatī”ti vacanañca, tathā “ratticchedo vā vassacchedo vā”ti ādivacanāni ca atthi. Aññathā “dvīhākārehi buddhā bhagavanto bhikkhū paṭipucchantī”ti idhevedaṃ pālīṭṭhapanāṃ virujjhatīti ācariyena vicāritaṃ, taṃ sundaraṃ pubbepi paññattasikkhāpadasambhavato. Kintu idha pālīṭṭhapanavirodhavicāraṇā pana nippayojanā viya mama dissati. Kasmā? Upālitttherena saṅgītikāle vuttapāṭṭhattā. Ratticchedoti sattāhakiccaṃ sandhāya vutto. “Sattāhakaraṇīyena gantvā ratticchedo vā vassacchedo vā ekabhikkhunāpi na kato”ti vuttaṃ kira mahāatṭhakathāyaṃ, tasmā vassacchedassa kāraṇe sati sattāhakiccaṃ kātuṃ vaṭṭatīti eke. Vinayadharā pana nicchanti, tasmā atṭhakathādhīpāyo vīmaṃsitabbo, imāya verañjāyaṃ appicchatādīpaṭīpadāya pasannā. Sālīnaṃ vikati sālīvikati.

17-18. Upapannaphaloti bahuphalo. “Khuddaṃ madhu”nti pāṭho. Therāṃ sīhanādaṃ nadāpetuṃ pucchīti iminā ācariyo yaṃ pubbe āṇāya ṭhitānaṃ sāvakānaṃ mahānubhāvatādassanaṃ “verañjāyaṃ nivāsappayojana”nti amhehi vuttaṃ, taṃ sampādeti, rājagahe verañjāyañcāti ubhayattha vitakkuppāde ekato piṇḍetvā dassento “atha kho āyasmato sārīputtassā”ti ādimāha. Kālaṃ sandhāya ciraṃ, ṭhitiṃ sandhāya cirāti viggaho.

Kāmaṃ hinoti attano phalanibbattiyā sahāyaṃ gacchatīti kattari hetu, tathāpi idha tena karaṇabhūtena tassa phalaṃ hinoti pavattatīti hetu. Tathā ghaṭanti tenāti ghaṭo. Kilāsunoti payojanābhāvena avāvaṭṭā. Abbokiṇṇāni visabhāgehi. Āgāminiyā anāgateti attho. Imesaṃyeva noti dassanattamaṃ “sabbabuddhānaṃ hī”ti vuttaṃ. Yāvasāsanapariyantāti yāva buddhā dharanti, tāvāti attho. Khattiyabrāhmaṇāva uccā, tatthāpi visesaṃ dassetuṃ “uccanīcaulāruḷārābhogā”ti. “Manasi katvā”tipi pāṭho. Upasampādyaupasampādyaiccetaṃ dvayaṃ māgadhe “upasampajjā”ti vuccati.

Anupādāyāti ārammaṇakaraṇavasena aggahetvā. Āsavehīti kattari tatiyāvibhatti. Cittānīti paccattabahuvacanaṃ. Vimuccimṣūti kammakārake. Vimocitānīti adhippāyoti ācariyo. Āsavehīti padañca paccatte karaṇavacanaṃ katvā gaṇṭhipade attho pakāsito. Yadi ariyamaggena niruddhānaṃ āsavānaṃ vasena anāsavatā, loke cittānipi anāsavā siyumu. Na hi niruddhāni cittāni ārammaṇāni karontīti tāni aniruddhāsavavasena sāsavānīti ce. Sotāpannassa maggacittaṃ uparimaggavajjhāsavavasena sāsavaṃ, avasiṭṭhāsavasamucchindanānubhāvattā phalāni sāsavāni siyunti? Na, āsavasamucchindanānubhāvāgataphalattā. Bhimsanassa karaṇaṃ bhimśanakataṃ, tasmim bhimśanakatasmim, bhimśanakiriyāyāti attho. Itthiliṅgaṃ vipallāsaṃ katvā napuṃsakaliṅgaṃ, purisaliṅgaṃ vā katvā. Nimittattheti ettha -

“Cammani dīpinaṃ hanti, dantesu hanti kuñjaraṃ;
Vālesu cāmariṃ hanti, siṅgesu sarabho hatō”ti. -

Adhikaraṇaṃ.

20-21. Naciraṭṭhitikakāraṇe kathite ciraṭṭhitikakāraṇaṃ atthato vuttapaṭipakkhavasena kiñcāpi siddhaṃ, tathāpi taṃ therassa vinayapaññattiyācanāya okāsakāraṇādhippāyato vinayapaññattiyācanokāsaṃ pāpetuṃ puna bhagavantam “ko pana, bhante, hetū”ti pucchi. Bhagavāpi yācanaṃ sampaṭicchitukāmo byākāsi. “Āsavaṭṭhāniyā saṅghe pātubhavanti”ti puggalassa saṅghapariyāpannattā vuttaṃ. Ādaratthavasenevettha dvikkhattuṃ vuttanti yasmā thero pubbe rājagahe, sampati verañjāyanti dvikkhattuṃ kāci, tasmā ādarena punappunaṃ yācayamānaṃ passitvā sayampi bhagavā ādareneva “āgamehi tvaṃ sārīputtā”ti āha. Tenetaṃ dīpeti “mā tvaṃ punappunaṃ yācāhi, sampaṭicchitāva mayā te yācanā, pubbenanu tavayācanaṃ sampaṭicchitāva mayā ettake kāle ettakāni sikkhāpadāni paññattāni, na tāva me sāvakanāṃ āṇāpātīmokkhuddesānujānanakālo sampatto, takkānumānavasena tayā ‘etassa bhagavā kālo’ti punappunaṃ niddisiyamānopi nesa so kālo, kintu tathāgatova tattha kālaṃ jānissatī”ti. Yasmā pana “sikkhāpadapaññattikālato pabhuti āṇāpātīmokkhameva uddisiyatī”ti vuttaṃ, tasmā pātīmokkhuddesappahonakasikkhāpadameva sandhāyāha. “Tatthāti sikkhāpadapaññattiyācanāpekkhaṃ bhumavacana”nti ekameva padaṃ vuttaṃ tassā siddhiyā itarassa siddhito. “Sāvakanāṃ visayabhāvanti iminā mahāpadumattheravādo paṭikkhitto”ti anugaṇṭhipade vuttaṃ, taṃ sundaraṃ viya. Sammukhe garahā. Parammukhe upavādo. “Na, bhikkhave, ūnadasavassena...pe... dukkaṭassā”ti idaṃ sikkhāpadaṃ bhagavā buddhattena dasavassiko hutvā paññapesi ūnadasavassikassa tassa tathā sikkhāpadapaññattiyā abhāvato. Na tadā atirekadasavassikova dasavassikānaṃ rattaññumahattappattito, tasmā taṃ sikkhāpadaṃ verañjāyaṃ vassāvāsato pubbe rājagahe eva paññattanti siddhaṃ, tasmim siddhe siddhameva “yāva na saṅgho rattaññumahattaṃ pattoti vacanaṃ ito pubbe paṭhamayācanāyapi vutta”nti. Aṭṭhakathāyampi rattaññumahattappattakāle “dve sikkhāpadānī”ti gaṇanaparicchedavacanaṃ paṭhamayācanāya vuttavacanaṃ sandhāya vuttaṃ. Aññathā rattaññumahattappattakāle dve eva, na aññanti āpajjati.

“Atha kho āyasmato sārīputtassā”tiādimhi ayamādito paṭṭhāya atthavibhāvanā - ayaṃ kirāyasmā assajittherato paṭiladdhaṃ ekagāthāhattakaṃ dhammapariyāyaṃ nayasatasahassemi vivecento arahattaṃ patvā sāvakaṃ pāramīññaṃ tṭhito “aho vata

mahānubhāvoyaṃ saddhammo, yo vināpi dhammasāminā parammukhato sutamattepi mayhaṃ mahantaṃ guṇavisesaṃ janesi, sādhu vatāyaṃ saddhammo ciraṃ tiṭṭheyyā”ti cintento “katamesānaṃ nu kho buddhānaṃ bhagavantānaṃ...pe... na ciraṭṭhitika”nti tamatthaṃ, kāraṇaṃ attano aggasāvakaññaṇena paṭivijjhivā “sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññattantiādiciraṭṭhitikāraṇa”nti niṭṭhaṃ katvā vinayapaññattiyācanokāsakaraṇatthaṃ bhagavantaṃ pucchi. Tato pañhassa vissajjane vinayapaññattiyācanokāse sampatte “etassa bhagavā kālo, etassa sugata kālo”ti vinayapaññattiṃ yāci. Tato bhagavā tassā yācanāya sampaṭicchitabhāvaṃ, “etassa bhagavā kālo”ti vuttakālassa akālatam, kālassa ca anaññavisayataṃ dīpento “āgamehi tva”ntiādimāha, tato bhagavā tassa yācanaṃ, sattesu kāruññaṇaṃ paṭicca “tena kho pana samayena bhikkhū anupajjhāyakā anācariyakā anovadiyamānā”tiādinā nayena vepullamahattataṃ paṭicca satthā sāvakānaṃ upajjhāyavattādīni vinayakammāni, tadanurūpasikkhāpadāni ca paññapesi. Tato anukkamena dvādasamavassaṃ verañjāyaṃ vasi. Tadā ca āyasmā sārīputto satthārā niddiṭṭhesu ciraṭṭhitihetūsu jātesu “navaṅgasatthusāsana mahattatā ca sampati jātā, vinayapaññatti ca bahutarā jātā, pātimokkhuddeso eveko na tāva sāvakānaṃ anuññāto, so ca parisuddhena saṅghena karīyati. Saṅghopi etarahi parisuddho pacchimakassa sotāpannattā”ti cintetvā pātimokkhuddesaṃ anujānāpetukāmo yattakehi ca sikkhāpadehi pātimokkhuddeso anujānīyati, tattakānaṃ paññattiyācanapubbaṅgamaṃ pātimokkhuddesaṃ yācanto pubbuppannavitakkasūcanapucchāvissajjanakkamavasena yācanokāse sampatte “etassa bhagavā kālo”tiādimāha.

Tattha “yaṃ bhagavā sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññapeyyā”ti pātimokkhuddesappahonakasikkhāpadaṃ sandhāyāha, ayamattho bhaddālisuttena dīpetabbo. Tattha hi bahūsu sikkhāpadesu paññattesu, paññapiyamānesu ca “na tāva bhaddāli satthā sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññapetī”tiādi vuttaṃ apaññattaṃ upādāya, tathā idhāpi apaññattaṃ sandhāya vuttanti veditabbaṃ. Parisuddhattā saṅghassa sampati sāvakānaṃ āṇāpātimokkhuddesaṃ nānujānāmīti dassento “nirabbudo”tiādimāha. Na hi parisuddhe saṅghe ovādapātimokkhuddesassa anuddesakāraṇaṃ atthi, tasmīṃ sati āṇāpātimokkhuddesānujānanādhīppāyato. Tathā ca so tato aṭṭhannaṃvassānaṃ accayena anuññāto. Yathāha pātimokkhaṭṭhapanakkhandhake “na dānāhaṃ, bhikkhave, ito paraṃ uposathaṃ karissāmi...pe... pātimokkhaṃ uddiseyyāthā”ti. Yaṃ pana upasampadakkhandhake “tena kho pana samayena bhikkhū aññataraṃ bhikkhuṃ upasampādetvā ekakaṃ ohāya pakkamiṃsu...pe... so tassā methunaṃ dhammaṃ paṭisevitvā cirena agamāsī”ti vatthu āgataṃ, taṃ sudinnavatthuto parato uppannampi tattha yathādhikāraṃ samodhānetuṃ vuttaṃ. Tathā tattheva “ubhayāni kho panassa pātimokkhāni vitthārena svāgatāni hontī”tiādinā aṅgānīpi veditabbāni. Na hi ādīto eva ubhatopātimokkhāni siddhānīti. Apica ādīto paṭṭhāya ayamanukkamo veditabbo, seyyathidaṃ - rāhulakumāre uppanne bodhisatto nikkhamitvā chabbassāni dukkaraṃ katvā sattame abhisambuddho, tasmīṃ eva saṃvacchare kapilavatthuṃ gantvā rāhulakumāraṃ pabbājesi. Ambalaṭṭhikarāhulovādasuttaṭṭhakathāyaṃ “ayañhi āyasmā sattavassikakāle bhagavantaṃ cīvarakaṇṇe gahetvā ‘dāyajjaṃ me samaṇa dehi, dāyajjaṃ me samaṇa dehi’ti dāyajjaṃ yācamāno bhagavatā dhammasenāpatisārīputtattherassa niyyādetvā pabbājito”ti ca vuttaṃ, tasmā rāhulakumāraṃ ārabha “anujānāmi, bhikkhave, tīhi saraṇagamanehi sāmaṇerapabbajja”nti vuttattā saraṇagamanūpasampadā paṭhamavassabbhantare

eva paṭikkhittā, ñatticatutthakammavasena upasampadā anuññātāti paññāyati. Apica rāhulavatthumhi “na, bhikkhave, ananuññāto mātāpitūhi putto pabbājetabbo, yo pabbājeyya, āpatti dukkaṭassā”ti sikkhāpadam paññattam, tasmā ito pubbepi sikkhāpadāni paññattānīti siddham.

Sutvā ca yo hetunirodhamaggaṃ,
Nirodhupāyaṃ paṭivijjhi khippaṃ;
Jātovapekkhena asesametaṃ,
Lokaṃ vipassī sugataggasisso.

So dhammasenāpati aggasisso,
Saddhammarājassa tathāgatassa;
Sayam munindena yasassa patto,
Anekaso soḷasadhā pasattho.

Tasmā hi sikkhāpadabandhakālo,
Ñātumpi loke atibhāriyova;
Pageva sikkhāpadabhāvabhedo,
Pageva añño ubhayattha tattha.

Paccekaḥ buddhā api taṃ dvayantu,
Ñātuṃ na sakkāva pageva netuṃ;
Nissamsayaṃ tattha tathāgatova,
Jānissaticcāha tathāgatoti.

Iccetamatthaṃ idha bhikkhu ñatvā,
Sikkhāpadānaṃ kamabhāvabhedaṃ;
Ñātuṃ sayam no na pare ca netuṃ,
Pariyesitabbo idha yuttimaggo.

Tattha kamabhedo sikkhāpadānaṃ parato āvi bhavissati. Bhāvabhedo tāva ukkhittakānuvattanapaccayā bhikkhu anāpattiko, bhikkhunī pana samanubhaṭṭhā pārājikā hoti. Pārājikāpattipaṭicchādane bhikkhussa dukkaṭam, bhikkhuniyā pārājikaṃ. Duṭṭhullaṃ ārocentassa, paṭicchādentassa ca pācittiyaṃ. Mahāsāvajjaṃ pārājikaṃ ārocentassa, paṭicchādentassa ca bhikkhussa dukkaṭam. Icceva mādhī abhāvabhedasikkhāpadānaṃ idha bhāvabhedena yuttipariyesanaṃ sādhamānāni siyā anumādavighātabhāgīti. Ettāvatā sakalassapi vinayapaṭakassa vitakkayācanakālakālaññūkāraṇaphalapayojanehi sattaṃ aṅgehi paṭimaṇḍitaṃ nidānamāyasmatā upālittherena nidassitaṃ hoti. Tattha therassa vinayapaññattiyācanahetubhūto vitakko nāma. Tasseva “etassa bhagavā kālo”tiadinā pavattā yācanā nāma.

Rattaññūvepullalābhaggaḥ bhūsaṃmahattappatti kālo nāma. Sabbaññū eva kālaññū nāma. Āsavaṭṭhānīyānaṃ dhammānaṃ pātubhāvo kāraṇaṃ nāma. “Tesaṃ ye va āsavaṭṭhānīyānaṃ dhammānaṃ paṭighātāyā”ti vacanato āsavaṭṭhānīyadhammapaṭighāto phalaṃ nāma. “Yathayidaṃ brahmacariyaṃ addhaniyaṃ assā”ti vacanato sāsanaḥ brahmacariyassa ciraṭṭhiti payojananti veditaḥ. Hoti cettha -

“Vitakko yācanā kālo, kālaññū kāraṇaṃ phalaṃ;
Payojananti sattaṅgaṃ, nidānaṃ vinayassidhā”ti.

22. Antimamaṇḍalanti abbhantaramaṇḍalaṃ. Tañhi itaresaṃ anto hoti, khuddakamaṇḍalaṃ vā. Anumatidānavasena tesāṃ bhikkhūnaṃ datvā. Tesāṃ buddhānaṃ cārikāya vinetabbā veneyyasattā. Ocinantā viyāti bahupupphaṃ gacchaṃ mālākārā ciraṃ ocinanti, evaṃ bahuveneyyesu gāmādīsu ciraṃ vasantā veneyyapuññaṃ pariharantā caranti. Santaṃ sukhaṃ, na vedanāsukhaṃ viya saparippandaṃ. Dasasahassacakkavāleti devānaṃ vasena vuttaṃ. Manussā pana imasmiṃyeva cakkavāle bodhaneyyā uppajjanti. Mahākaruṇāya dhuvaṃ sattasamavalokanaṃ. Otiṇṇeti parisamajjhaṃ āgate, ārocite vā. Yena kāraṇena mayaṃ tumhākaṃ deyyadhammaṃ dadeyyāma, taṃ kuto sakkā laddhuṃ. Bahukiccā hi gharāvāsāti. Dutiyavikappe tanti deyyadhammaṃ. “Tumhehi taṃ kuto laddhā”ti anugaṇṭhipade vuttaṃ. Keci pana “paṭhamāṃ kiriyaṃ pekkhati, dutiyaṃ deyyadhamma”nti vadanti. Ācariyo pana “paṭhamayojanāya yaṃ dānapuññaṃ, taṃ kuto labbhā. Puññantarāyabahulā hi gharāvāsāti. Dutiyayojanāya temāsabbhantare yamaṃ dadeyyaṃ, atikkantakālattā tamahaṃ sampati kuto dadeyyanti dasseti”ti vadati. Sīlādikusaladhammasandassanādiddhammaratanavassaṃ.

23. Pattuṇṇadese pattuṇṇaṃ paṭavaraṃ. Mahāyāganti mahādānaṃ. Paripuṇṇasaṅkappanti temāsaṃ sotabbaṃ ajja suṇinti.

Tatridanti idaṃ kāraṇaṃ.

Upāli dāsakoti ācariyaparamparato. Bāhirabbhantaranidānaṃ, sikkhāpadānaṃ paññattiṭṭhānaṃsaṅkhātāṃ āveṇikanidānaṃca sandhāyāha “nidānassa pabhedadīpanato”ti. Theravādādi vatthuppabhedo. Sakāya paṭiññāya mettiyaṃ bhikkhuniṃ nāsethātiādi parasamayavivajjanatotiādi. Vibhaṅganayabhedadassanatoti tisso itthiyo bhūmaṭṭhaṃ thalaṭṭhantiādi. Etthāha - kiṃ bhagavato mārāvaṭṭanapaṭighātāya satti natthīti? Atthi, tathāpissa pacchā upaguttakāle pasādaheuttā adhvāseti. Ettha upaguttādhiṭṭhānaṃ vattabbaṃ. Buddhānaṃ āciṇṇanti dijadassanena kiṃpayojananti ce? Mārāvaṭṭanahetu brāhmaṇassa puññantarāyoti payojanaṃ.

Dijopi so mārāmanorathassa,
Bhaṅgaṃ karonto jinapuṅgavassa;
Sassissasaṅghassa adāsi dānaṃ,
Asesakaṃ kappiyabhaṇḍabhedam.

Kiṃ bhagavā sasisso tāva mahantaṃ kappiyabhaṇḍam ubbhaṇḍikaṃ katvā agamāsīti? Na agamāsi, temāsibhāgiyaṃ pana puññarāsikaṃ deyyadhammaṃ appaṭikkhipanto brāhmaṇassa upāyato satthā adāsi.

Tadaññathā mārāmanorathova,
Pūro siyā neva dijassa bhiyyo;
Pāpaṃ mahantaṃ api pāpuṇeyya,
Micchābhīmānena tathāgate so.

Tasmā bhagavā assādiyanto taṃ deyyadhammaṃ appaṭikkhipanto upāyena brāhmaṇassa puññabuddhiṃ katvā, mārassa ca manorathavighātāṃ katvā agamāsīti, “ayaṃ nayo aṭṭhakathaṃ vināpi pāḷinayānulomato siddho”ti vadanti. Kathaṃ? -

“Satthā sasisso yadi aggahesi,
Dijassa taṃ cīvaramāditova;

Nāthassa no vīsativassakāle,
Virujjhate jīvakayācanāpi;
Tathāpi sabbam suvicārayitvā,
Yuttam nayaṃ cintayitumva yutta''nti.

Idāni āyasmā upālithero vinayapaññattiyā sādharmaṇidānaṃ dassetvā
sikkhāpadānaṃ pāṭekkaṃ paññattiṭṭhānasaṅkhātāṃ nidānamādiṃ katvā
puggalapaññattianupaññattivibhāgāpattibhedantarāpattiādikāṃ nānappakāraṃ
vidhiṃ nijjaṭṭhaṃ niggumbaṃ katvā dassetuṃ ''atha kho bhagavā verañjāyaṃ
yathābhirantaṃ viharitvā''tiādimāhāti. Idha ṭhatvā -

Sikkhāpadāna sabbesaṃ, kamabhedaṃ pakāsaye;
Tasmiṃ siddhe nidānaṃ, kamasiddhi yato bhava.

Tattha sabbasikkhāpadānaṃ yathāsambhavaṃ desanākkamo pahānakkamo
paṭipattikkamo uppattikkamoti catubbidho kamo labbhati. Tattha bhagavatā rājagahe
bhikkhūnaṃ pātimokkhuḍdesaṃ anujānanta pātimokkhuḍdesassa yo
desanākkamo anuññāto, taṃ desanākkamamanulomanto āyasmā mahākassapo
paṭhamaṃ pārājikuddesaṃ pucchi, tadanantaraṃ saṅghādisesuddesaṃ, tato
aniyatuddesaṃ vitthāruddesaṃ pucchitvā tadanantaraṃ bhikkhunīvibhaṅgaṃ
teneva anukkamena pucchi, nidānuddesantogadhānaṃ sarūpena anuddiṭṭhānaṃ
pucchanatthaṃ khandhakepi pucchi. Etena ca khandhake paññattā thullaccayā
saṅgahitā honti. Pucchitānukkameneva upālithero taṃ sabbam sāpattibhedādikāṃ
desento thullaccayadubbhāsitaāpattisamuṭṭhānādidīpakāṃ antokatvā desesi,
ayamettha desanākkamo. Ubhatovibhaṅgakhandhakato pana uccinitvā tadā
parivārapāḷi visuṃ katā. Imameva nayaṃ sandhāya aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ ''eteneva
upāyena khandhakaparivārepi āropesu''ntiādi. Apica pāḷiyā ''etenevupāyena
ubhatovinaye pucchi. Puṭṭho puṭṭho āyasmā upāli vissajjesī''ti ettakameva vuttaṃ,
tasmā mahākassapo ubhatovibhaṅge eva pucchi. Vissajjento pana āyasmā upāli
nivarasesaṃ desento khandhakaparivāre antokatvā desesi. Tadā ca
khandhakaparivārapāḷi visuṃ katāti ayaṃ desanākkamo. Yadi evaṃ nidānuddeso
paṭhamaṃ desetabboti ce? Na, tadasambhavato. So hi ''yassa siyā āpatti''tiādinā
nayaṃ pavattattā paṭhamaṃ sikkhāpadasaṅgahitāsu āpattisu adassitāsu na
sambhavati. ''Yāni mayā bhikkhūnaṃ paññattāni sikkhāpadāni, tāni nesaṃ
pātimokkhuḍdesaṃ anujāneyya''nti vacanato sikkhāpadāneva paṭhamaṃ
desetabbānīti pārājikuddesakkamo sambhavati.

Pārājikuddesādisaṅgahitānaṃ āpattiakusalānaṃ yathoḷārikakkamena pahātabbattā
pahānakkamopettha sambhavati. Upasampannasamanantaraṃ ''tāvadeva cattāri
akaraṇīyāni ācikkhitabbānī''ti vacanato ''samādāya sikkhati sikkhāpadesū''ti
vacanato ca yathā garukaṃ ācikkhaṇaṃ sikkhanena paṭipattikkamopettha
sambhavati, evamimehi tīhi kamehi desetabbānampetesāṃ sikkhāpadānaṃ
yathāsambhavaṃ uppattikkamo sambhavati. Tathā hi yaṃ yaṃ sādharmaṇaṃ, taṃ
taṃ bhikkhuṃ ārabha uppanne eva vatthusmiṃ ''yā pana bhikkhunī chandaso
methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyyā''ti bhikkhunīnampi paññattaṃ. Aññathā taṃ
bhikkhunīnaṃ anuppannapaññatti siyā. Tato ''anuppannapaññatti tasmīṃ natthī''ti
parivāre etaṃ vacanaṃ virujjhati, ettāvatā purimena kamattayena paṭhamaṃ
desetabbataṃ patte pārājikuddese paṭhamuppannattā methunadhammapārājikaṃ
sabbapaṭhamaṃ desetukāmo upālithero ''tatra sudaṃ bhagavā vesāliya''nti

vesālimeva pāpetvā t̥hapesi. Aññathā bārāṇasiyaṃ paññattānaṃ “na, bhikkhave, manussamaṃsaṃ paribhuñjitabba”nti evamādīnaṃ desanādhippāye sati bārāṇasiṃ pāpetvā t̥hapeyyāti.

Abbhantaranidānakathā niṭṭhitā.

Verañjakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Pārājikakaṇḍo

1. Paṭhamapārājikaṃ

Sudinnabhāṇavāraṇṇanā

Paṭhamassettha nidāne, t̥hatvā pārājikassa viññeyyo;

Codanāparihāranayo, puggalavatthupakāsaneyeva.

Tattha bhagavā verañjāyaṃ vutthavasso anupubbena cārikaṃ caranto kattikajuṇhapakkhe eva vesāliṃ pāpuṇitvā yāva paṭhamapārājikasikkhāpadapaññāpanaṃ, tāva aṭṭha vassāni vesāliyaṃyeva viharanto viya pāḷikkamena dissati, na ca bhagavā tāvattakaṃ kālaṃ tattheva vihāsi. So hi sudinnassa sāvakaṇaṃ santike pabbajjaṃ upasampadañca anujānitvā yathābhirantaṃ tattha viharitvā cārikaṃ caranto bhesakaḷāvanaṃ patvā tattha terasamaṃ vassaṃ vasi, teneva anukkamena sāvattiṃ patvā cuddasamaṃ vassaṃ vasi, pannarasamaṃ kapilavatthumhi, soḷasamaṃ āḷaviyaṃ, tato vutthavasso cārikaṃ caranto rājagahaṃ patvā sattarasamaṃ vasi, iminā anukkamena aparānipi tīṇi vassāni tattheva vasi. Ettāvatā bhagavā paripuṇṇavāsativasso rājagahato anupubbena vesāliṃ pāpuṇi, tato upasampadāya aṭṭhavassiko sudinno vesāliyaṃyeva methunaṃ dhammaṃ abhiviññāpesi, tato bhagavā tasmiṃ vatthusmiṃ paṭhamaṃ pārājikaṃ paññapesīti veditabbaṃ. Tattha yasmā upālitthero ito paṭhamataraṃ tattha vesāliyañca paññattasikkhāpadāni adassetukāmo, vinayanidānānantaraṃ paṭhamapārājikameva dassetukāmo, tasmā vesāliyaṃ paṭhamaṃ nivāsaṃ, pacchā imassa sikkhāpadassa paññattikāle nivāsañca ekato katvā “tatra sudaṃ bhagavā vesāliya”ntiādimāha, tena vuttaṃ “paṭhamassettha nidāne, t̥hatvā...pe... pakāsaneyevā”ti. Tasmā imasmiṃ paṭhamapārājikassa paññattiṭṭhānasaṅkhāte nidāne t̥hatvā “tena kho pana samayena vesāliyā avidūre kalandagāmo nāma hoti...pe... aññataraṃ vajjigāmaṃ upanissāya viharatī”ti etasmiṃ imassa sikkhāpadassa puggalappakāsane, “tena kho pana samayena vajjī dubbhikkhā hoti...pe... tikkhattuṃ methunaṃ dhammaṃ abhiviññāpesī”ti imasmiṃ vatthupakāsane ca codanānayo, parihāranayo ca veditabboti vuttaṃ hoti. Tatrāyaṃ pakāsana - kimatthaṃ therena aññesaṃ sikkhāpadānaṃ puggalavatthūni viya saṅkhepato avatvā yattha ca so uppanno, yathā ca dhamme pasanno, yathā ca pabbajito, yathā ca imaṃ vatthuṃ uppādeti, taṃ sabbaṃ anavasesetvā puggalavatthūni vitthārato vuttānīti ce? Vuccate -

Evam saddhāya kicchena, mahante bhogañātake;

Hitvā pabbajitānampi, pesalānampi sabbaso.

Sabbalāmakadhammāyaṃ, methuno yadi sambhave;

Na dhammadesanāyeva, siddhā virati sabbaso.

Tasmā navaṅgasaddhamme, satthārā desitepi ca;
Vinayo paññapetabbo, tato dhammavisuddhihi.

Vinayābhāvato evaṃ, ajjhācāro bhavissati;
Tasmā vinayapaññatti, sātthikā pesalassapi.

Anādīnavadassāvī, yasmā yaṃ pāpamācari;
Vinayoyeva saddhānaṃ, ādīnavavibhāvino.

Tasmā saddhānusārīnaṃ, vinayo sātthakova yaṃ;
Dhammo dhammānusārīnaṃ, tato ubhayadesanā.

Api ca yadi paṇṇattivītikkamaṃ akarontassāpi yāva brahmalokā ayaso patthaṭṭha,
pagevaññesanti dassanatthaṃ ajjhācārassa pākaṭabhāvadīpanaṃ. Kathaṃ? -

Abhabbo arahattassa, sudinno puttamātaro;
Bhabbānuppannaapaññatti, tadatthaṃ na katā ayaṃ.

Nanu māgaṇḍikaṃ ajjupekkhitvā mātāpitūnamassā hitatthaṃ dhammaṃ desetīti
imamatthaṃ dassetuṃ bījakabījakamātūnaṃ arahattuppatti therena dīpitā. “Tena
kho pana samayena vesāliyā avidūre kalandagāmo nāma hoti, yena samayena
sudinno purāṇadutiyikāya methunaṃ dhammaṃ paṭisevī”ti vā “yena samayena
bhagavā paṭhamapārājikaṃ paññapesī”ti vā vacanaṃ idha na yujjati. Kasmā? “Idha
pana hetuattho karaṇattho ca sambhavatī”ti vuttaṃ aṭṭhakathāvacanañhi idha na
labbhati. Ciraniviṭṭho hi so gāmo, na tasmimyeva samayeti. Yasmā pana so
ciraniviṭṭhopi ca gāmo attano nivīṭṭhakālato paṭṭhāya sabbakālamatthīti vattabbataṃ
arahati, tena pariyāyena “tena kho pana samayena vesāliyā avidūre kalandagāmo
nāma hotī”ti vuttaṃ.

25-26. Anuññātosī pana tvanti samaṇavattadassanatthaṃ bhagavā pucchati.
Mātāpitūhi ananuññātanti ettha janakeheva ananuññātadassanatthaṃ pucchīti
vuttaṃ. Na kho sudinna tathāgatāti “pabbājetu maṃ bhagavā”ti yācanāvasena
paneavamāha, na bhagavā sayāṃ saraṇāni datvā pabbājesi. Dukkassāti ettha
“kalabhāgampī”ti pāṭhaseso. Vikappadvayepīti dutiyatatiyavikappesu.
Purimapadassāti kiñcīti padassa. Uttarapadenāti dukkhassāti padena.
Samānavibhattīti sāmivacanaṃ. Yathā kiṃ? “Kassaci dukkhassā”ti vattabbe “kiñci
dukkhassā”ti vuttanti veditabbaṃ. Akāmakā vinā bhavissāmāti tayā saddhiṃ
amaritvā akāmā jīvissāma. Sacepi na marāma, akāmakāva tayā viyogaṃ
pāpuṇissāma, tayi jīvamāne eva no maraṇaṃ bhaveyya, maraṇenapi no tayā
viyogaṃ mayaṃ akāmakāva pāpuṇissāma.

30. Katipāhaṃ balaṃ gāhetvāti kasmā panāyaṃ tathā pabbajjāya tibbacchando
anuññāto samāno katipāhaṃ ghareyeva vilambitvā kāyabalañca aggahesīti?
Anumatidānena mātāpitūsu sahāyakesu ca tuṭṭho tesāṃ cittatuṭṭhatthaṃ. Kesuci
aṭṭhakathāpotthakesu keci ācariyā “ayaṃ sudinno jīvakavatthuto pacchā
paṃsukūlikadhutaṅgavasena paṃsukūliko jāto”ti saññāya “gahapaticīvaraṃ
paṭikkhipitvā paṃsukūlikadhutaṅgavasena paṃsukūliko hotī”ti likhanti, taṃ
“acirūpasampanno”ti vacanena virujjhati. “Tathā sudinno hi bhagavato dvādasame
vasse pabbajito, vīsatiṃ vasse ñātikulaṃ piṇḍāya pavīṭṭho sayāṃ pabbajjāya
aṭṭhavassiko hutvā”ti, “bhagavato hi buddhattaṃ pattato paṭṭhāya yāva idaṃ

vattham, etthantare vīsati vassāni na koci gahapaticīvaram sādīyi, sabbe paṃsukūlikāva ahesu”nti ca vuttana aṭṭhakathāvacanena virujjhati, pabbajjāya aṭṭhavassiko, na upasampadāya. Upasampadam pana jīvakavatthuto pacchā alattha, tasmā avassiko ñātikulam piṇḍāya pavittṭho siyāti ce? Na, “alattha kho sudinno kalandaputto bhagavato santike pabbajjam, alattha upasampada”nti ekato anantaram vuttattā. Pabbajjānantameva hi so upasampanno terasadhutaṅgaguṇe samādāya vattanto aṭṭha vassāni vajjigāme viharitvā nissayamuttattā sayamvasī hutvā “etarahi kho vajjī dubbhikkhā”tiāditakkavasena yena vesālī tadavasari, tasmā “paṃsukūlikadhutaṅgavasena paṃsukūliko hoti”ti ettakoyeva pāṭho yesu potthakesu dissati, sova pamāṇato gahetabbo. “Ārañṇiko hoti”ti iminā pañca senāsanapaṭisaṃyuttāni saṅgahitāni nesajjikaṅgañca vihārasabhāgattā, “piṇḍapātiko”ti iminā pañca piṇḍapāṭisaṃyuttāni, “paṃsukūliko”ti iminā dve cīvarapaṭisaṃyuttāni saṅgahitānīti. Nātigharūpagamanakāraṇadīpanādhīppāyato sapadānacārikaṅgam visum vuttanti veditabbam. “Mā atiharāpesu”nti kālabyattayavasena vuttam. Dhammassantarāyakaratarattā “imaṃ naya”nti anayoyeva.

Yebhuyyena hi sattānam, vināse paccupaṭṭhite;
Anayo nayarūpena, buddhimāgama tiṭṭhati.

36. Apaññatte sikkhāpadeti ettha duvidham sikkhāpadapaññāpanam. Katham? “Evañca pana, bhikkhave, imaṃ sikkhāpadam uddiseyyāthā”ti evaṃ sauddesānuddesabhedato duvidham. Tattha pātimokkhe sarūpato āgatā pañca āpattikkhandhā sauddesapaññatti nāma. Sāpi duvidhā sapuggalāpuggalaniddesabhedato. Tattha yassā paññattiyā anto āpattiyā saha, vinā vā puggalo dassito, sā sapuggalaniddesā. Itarā apuggalaniddesāti veditabbā. Sapuggalaniddesāpi duvidhā dassitādassitāpattibhedato. Tattha adassitāpattikā nāma aṭṭha pārājikā dhammā. “Pārājiko hoti asaṃvāso”ti hi puggalova tattha dassito, nāpatti. Dassitāpattikā nāma bhikkhunīpātimokkhe “sattarasa saṅghādisesā dhammā nissāraṇīyam saṅghādisesā”nti hi tattha āpatti dassitā saddhiṃ puggalena, tathā apuggalaniddesāpi dassitādassitāpattitova duvidhā. Tattha adassitāpattikā nāma sekhiyā dhammā. Sesā dassitāpattikāti veditabbā. Sāpi duvidhā aniddiṭṭhakāraṇaniddiṭṭhakārabhedato. Tattha aniddiṭṭhakārakā nāma sukkavissatṭhi musāvāda omasavāda pesuñña bhūtagāma aññavādaka ujjhāpanaka gaṇabhojana paramparabhojana surāmeraya aṅgulipatodaka hasadhamma anādariya talaghātakajatumatṭhaka sikkhāpadānam vasena pañcadasavidhā honti. Sesānam puggalaniddesānam vasena niddiṭṭhakārakā veditabbā.

Anuddesapaññattipi

padabhājanantarāpattivinītavatthupaṭikkhepapaññattivuttasiddhivasena chabbidhā honti. Tattha “yebhuyyena khāyitam āpatti thullaccayassā”ti evamādikā padabhājaniye sandissamānāpatti padabhājanasikkhāpadam nāma. “Na tveva naggena āgantabbam, yo āgaccheyya, āpatti dukkaṭassā”tiādikā antarāpattisikkhāpadam nāma. “Anujānāmi, bhikkhave, divā paṭisallīyanta dvāram saṃvaritvā paṭisallīyitu”nti evamādikā vinītavatthusikkhāpadam nāma. “Lohituppādako, bhikkhave, anupasampanno na upasampādetabbo, upasampanno nāsetabbo”ti evamādikā paṭikkhepasikkhāpadam nāma. Khandhakesu paññattadukkaṭathullaccayāni paññattisikkhāpadam nāma. “Yā pana bhikkhunī naccam vā gītam vā vāditam vā dassanāya gaccheyya, pācittiya”nti iminā vuttana

“yā pana bhikkhunī nacceyya vā gāyeyya vā vādeyya vā pācittiya”nti evamādikam
yam kiñci atthakathāya dissamānam āpattijātam, vinayakammaṃ vā
avuttasiddhisikkhāpadam nāma. Chabbidhampetaṃ chahi kāraṇehi uddesārahaṃ na
hotīti anuddesasikkhāpadam nāmāti veditabbaṃ. Seyyathidaṃ - pañcahi uddesehi
yathāsambhavaṃ visabhāgattā thullaccayadubbhāsitanam, sabhāgavatthukampi
dukkaṭathullaccayadvayaṃ asabhāgāpattikattā, antarāpattipaññattisikkhāpadānam
nānāvattukāpattikattā, paṭikkhepasikkhāpadānam kesañci
vinītavatthupaññattisikkhāpadānañca adassitāpattikattā, adassitavatthukattā
bhedānuvattakathullaccayassa, adassitāpattivatthukattā
avuttasiddhisikkhāpadānanti. Ettāvatā “duvidham sikkhāpadapaññāpanam
uddesānuddesabhedato”ti yam vuttam, tam samāsato pakāsitam hoti.

Tattha apaññatte sikkhāpadeti sauddesasikkhāpadam sandhāya vuttanti veditabbaṃ.
Ekacce ācariyā evam kira vaṇṇayanti “cattāro pārājikā kativassābhisambuddhena
bhagavatā paññattātiadinā puccham katvā tesu paṭhamapārājiko vesāliyam paññatto
pañcavassābhisambuddhena hemantānam paṭhame māse dutiye pakkhe dasame
divase aḍḍhateyyaporisāya chāyāya puratthābhimukhena nisinnena aḍḍhaterasānam
bhikkhusatānam majjhe sudinnaṃ kalandaputtaṃ ārabha paññatto”ti, tam na
yujjati, kasmā? -

Yasmā dvādasamaṃ vassaṃ, verañjāyam vasi jino;
Tasmiñca suddho saṅghoti, neva pārājikaṃ tadā.

Therassa sārīputtassa, sikkhāpaññattiyācanā;
Tasmiṃ siddhāti siddhāva, garukāpatti no tadā.

Ovādapātimokkhañca, kiṃ satthā catuvassiko;
Paṭikkhipi kimāṇaṃca, samattaṃ anujāni so.

Ajātasattum nissāya, saṅghabhedamakāsi yam;
Devadatto tato saṅgha-bhedo pacchimabodhiyam.

Ārādhayiṃsu maṃ pubbe, bhikkhūti munibhāsitaṃ;
Suttameva pamāṇam no, sova kālo anappakoti.

Yam pana vuttam “atha bhagavā ajjhācāram apassanto pārājikaṃ vā saṅghādisesam
vā na paññapesi”ti, tam sakalasikkhāpadam sandhāyāha. Na kevalam
sauddesasikkhāpadamattam, tena sauddesānuddesapaññattibhedam sakalam
pārājikaṃ sandhāyāhāti vuttam hoti. Kiñcāpi nābhiparāmasanampi kāyasamsaggo,
tathāpi etaṃ visesaniyamanato, acchandarāgādhippāyato ca visuṃ vuttam.
Chandarāgarattasseva hi kāyasamsaggo idhādhippeto. Asucipāne pana hatthinīyā
tāpasapassāvapānena vālakābyo nāma uppajjati, vālakābyassa vatthu vattabbaṃ.
Maṇḍabyassa nābhiyā parāmasaneneva kira. Rūpadassane pana vejjakā āhu -

“Thīnam sandassanā sukkaṃ, kadāci calitovare;
Tam gāmadhammakaraṇam, dvayasamaṃ saṅgamiya;
Gabbhādīti ayam nayo, thīnam purisadassanāsīyūpaneyya”.

Tathāpyāhu -

“Pupphike edhiyya suddhe, passaṃ narañca itthi tam;

Gabbhañca nayetyutta-miti tasmā kāso itī”ti.

Rājorodho viyāti sīhaḷadīpe ekissā itthiyā tathā ahosi, tasmā kira evaṃ vuttaṃ. Kiñcāpi yāva brahmalokā saddo abbhuggacchi, na taṃ manussānaṃ visayo ahosi tesam rūpaṃ viya. Teneva bhikkhū pucchiṃsu “kacci no tvaṃ āvuso sudinna anabhirato”ti.

39. Kalīti kodho, tassa sāsanaṃ kalisāsanaṃ, kalaho. Gāmadhammanti ettha janapadadhammaṃ janapadavāsīnaṃ siddhiṃ. Attāti cittaṃ, sarīrañca. Asuttantavinibaddhanti vinayasutte anāgataṃ, suttābhidhammesupi anāgataṃ, pāḷivinimuttanti attho. Kusumamālanti nānāguṇaṃ sandhāyāha. Ratanadāmanti atthasampattiṃ sandhāya vadati. Paṭikkhipanādhippāyā bhaddāli viya. Padaniruttiyañjanāni nāmavevacanāneva “nāmaṃ nāmakammaṃ nāmadheyyaṃ nirutti”tiādīsu viya. Nippariyāyena virati sikkhāpadaṃ nāma. Akusalapakkhe dussīyaṃ nāma cetanā. Kusalapakkhepi cetanāpariyāyato vibhaṅge “sikkhāpada”nti vuttaṃ. Saṅghasuṭṭhutāyāti ettha lokavajjassa paññāpane saṅghasuṭṭhutā hoti pākaṭādīnavato. Paññattivajjassa paññāpane saṅghaphāsutā hoti pākaṭānisamsattā. Tattha paṭhamena dummaṅkūnaṃ niggaho, dutiyena pesalānaṃ phāsuvihāro. Paṭhamena samparāyikānaṃ āsavānaṃ paṭighāto, dutiyena diṭṭhadhammikānaṃ. Tathā paṭhamena appasannānaṃ pasādo, dutiyena pasannānaṃ bhiyyobhāvo. “Pubbe katapuññatāya codiyamānassa bhabbakulaputtassā”ti vuttattā “sudinno taṃ kukkucaṃ vinodetvā arahattaṃ sacchākāsi, teneva pabbajjā anuññātā”ti vadanti, upaparikkhitabbaṃ. Tathā paṭhamena saddhammaṭṭhiti, dutiyena vinayānuggaho hotīti veditabbo.

Apicettha vatthuvītikkame yattha ekantākusalabhāvena, taṃ saṅghasuṭṭhubhāvāya paññattaṃ lokavajjato, yattha paññattijānane eva atthāpatti, na aññadā, taṃ saddhammaṭṭhitiyā vāpi pasāduppādabuddhiyā dhammadesanāpaṭisaṃyuttaṃ, itarañca sekhiyaṃ, idaṃ lokavajjaṃ nāma. Vatthuno paññattiyā vā vītikkamacetanāyābhāvepi paṭikkhittassa karaṇe, kattabbassa akaraṇe vā sati yattha āpattippasaṅgo, taṃ sabbaṃ ṭhapetvā surāpānaṃ paṇṇattivajjanti veditabbaṃ. Āgantukavattaṃ, āvāsika, gamika, anumodana, bhattagga, piṇḍacārika, āraññaka, senāsana, jantāghara, vaccakuṭi, saddhivihārika, upajjhāya, antevāsika, ācariyavattanti etāni aggahitaggahaṇanayena gaṇiyamānāni cuddasa, etāni pana vitthārato dveasīti mahāvattāni nāma honti. Sattahi āpattikkhandhehi saṃvaro saṃvaravinayo paññattisikkhāpadameva. Tattha paññattivinayo samathavinayatthāya samathavinayo saṃvaravinayatthāya saṃvaravinayo pahānavinayatthāyāti yojanā veditabbā. Yaṃ saṅghasuṭṭhu, taṃ saṅghaphāsūti ekamiva vuttaṃ saṅghasuṭṭhutāya sati saṅghaphāsu bhavissatīti dīpanatthaṃ. Pakarīyanti ettha te te payoanavisesasaṅkhātā atthavasāti atthavasam “pakaraṇa”nti vuccatī. Dasasu padesu ekekaṃ mūlaṃ katvā dasakkhattuṃ yojanāya padasataṃ vuttaṃ. Tattha pacchimassa padassa vasena atthasataṃ purimassa vasena dhammasataṃ atthajotikānaṃ niruttīnaṃ vasena niruttisataṃ, dhammabhūtānaṃ niruttīnaṃ vasena niruttisatanti dve niruttisatāni, atthasate ñāṇasataṃ, dhammasate ñāṇasataṃ dvīsu niruttisatesu dve ñāṇasatānīti cattāri ñāṇasatāni veditabbāni. Ettha saṅghasuṭṭhutāti dhammasaṅghassa suṭṭhubhāvoti attho. “Atthapadānīti aṭṭhakathā. Dhammapadānīti pāḷi”ti vuttaṃ kira.

Methunaṃ dhammanti evaṃ bahulanayena laddhanāmakam sakasampayogena, parasampayogena vā attano nimittassa sakamagge vā paramagge vā paranimittassa sakamagge eva pavesapaviṭṭhaṭṭituddharaṇesu yaṃ kiñci ekam paṭisādiyanavasena seveyya pārājiko hoti asaṃvāsoti. Keci pana “pavesādīni cattāri vā tīṇi vā dve vā ekam vā paṭiseveyya, pārājiko hoti. Vuttañhetam ‘so ce pavesanaṃ sādiyati, paviṭṭham, ṭhitam, uddharaṇam sādiyati, āpatti pārājikassā’tiādī”ti vadanti, tesam matena catūsupi catasso pārājikāpattiyo āpajjati. Teyeva evaṃ vadanti “āpajjatu methunadhammapārājikāpatti methunadhammapārājikāpattiyā tabbhāgiyā”ti, “attano vītikkame pārājikāpattiṃ, saṅghādisesāpattiñca āpajjitvā sikkham paccakkhāya gahaṭṭhakāle methunādipārājikam āpajjitvā puna pabbajitvā upasampajjitvā ekam saṅghādisesāpattiṃ ekamanekam vā paṭikarivāva so puggalo yasmā nirāpattiko hoti, tasmā so gahaṭṭhakāle sāpattikovāti antimavatthum ajjhāpannassāpi attheva āpattivuṭṭhānam. Vuṭṭhānadesanāhi pana asujjhanato ‘payoge payoge āpatti pārājikassā’ti na vuttam gaṇanapayojanābhāvato. Kiñcāpi na vuttam, atha kho padabhājane ‘āpatti pārājikassā’ti vacanenāyamatto siddho”ti yuttiñca vadanti. Yadi evaṃ mātikāyampi “yo pana bhikkhu methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyya pārājika”nti vattabbaṃ bhaveyya, pārājikassa anavasesavacanampi na yujjeyya. Sabbepi hi āpattikkhandhe bhikkhugaṇaṇaṃ anavasesetvā tiṭṭhatīti anavasesavacananti katvā paveseva āpatti, na paviṭṭhādīsu, tamevekam sandhāya “yassa siyā āpatti”ti pārājikāpattimpi anto katvā nidānuddese vacanam veditabbaṃ. Tasmā mātikāyam “pārājika”nti avatvā “pārājiko hotī”ti puggalaniddesavacanam tena sarīrabandhanena upasampadāya abhabbhāvadīpanattham. “Āpatti pārājikassā”ti padabhājane vacanam antimavatthum ajjhāpannassāpi pārājikassa asaṃvāsassa sato puggalassa attheyyasamvāsakabhāvadīpanattham. Na hi so samvāsaṃ sādiyantopi theyyasamvāsako hoti, tasmā “upasampanno bhikkhu”tveva vuccati. Tenevāha “asuddho hoti puggalo aññataram pārājikam dhammaṃ ajjhāpanno, tañce suddhadiṭṭhi samāno anokāsaṃ kārāpetvā akkosādhippāyo vadeti, āpatti omasavādena dukkaṭassā”ti. Anupasampannassa tadabhāvato siddho so “upasampanno bhikkhu”tveva vuccatīti. Tena padasodhammaṃ sahaseyyaṇca na janeti, bhikkhupesunñādiñca janetīti veditabbaṃ. Bhikkhunīnam saṅghādisesesu pana bhikkhusaṅghādisesato vuṭṭhānavidhivisesadassanattham “ayampi bhikkhunī...pe... āpannā”ti puggalaniddesaṃ katvāpi pārājikato adhippāyantaradassanattham “nissāraṇīyam saṅghādisesa”nti āpattināmaggaṇaṇca kataṃ. Ettāvatā sapuggalaniddese dassitādassitāpattidukaṃ vitthāritam hoti. Apuggalaniddesesu sekhiyesu āpattiyā dassanakāraṇam sekhiyānam aṭṭhakathāyameva vuttam. Tadabhāvato itaresu āpattidassanam kataṃ. Apuggalaniddesepi dassitādassitāpattidukaṇca vitthāritam hotīti.

Paṭhamapaññattikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Sudinnabhānavāram niṭṭhitam.

Makkaṭṭivattukathāvaṇṇanā

40-41. Dutiyapaññattiyam “idha mallā yujjhantī”tiādīsu viya paṭisevatīti vattamānavacanam pacurapaṭisevanavasena vuttam, “tañca kho manussitthiyā, no tiracchānagatāyā”ti paripuṇṇatthampi paṭhamam paññattiṃ attano micchāgāhena vā lesaodḍanattāyā vā evamāha. Paripuṇṇatthataṃyeva niyametum “nanu āvuso tatheva taṃ hotī”ti vuttam, teneva makkaṭṭivatthu vinītavatthūsu pakkhittam

avisesattā, tathā vajjiputtakavatthu. Vicāraṇā panettha tatiyapaññattiyam āvi bhavissati. “Nanu, āvuso, bhagavatā anekapariyāyenā”tiādi na kevalam sauddesasikkhāpadeneva siddham, “tiracchānagatādīsipi pārājika”nti anuddesasikkhāpadenapi siddhanti dassanattam vuttam. Atha vā yadi sauddesasikkhāpadam sāvasesanti paññapesi, iminā anuddesasikkhāpadenāpi kim na siddhanti dassanattam vuttam. “Tena hi, bhikkhave, bhikkhūnam sikkhāpadam paññapessāmī”ti tadeva sikkhāpadam paṭhamapaññattameva lesatthikānam alesokāsam katvā āmeditattham katvā paññapessāmīti attho. Aññathā “aññavādake vihesake pācittiya”ntiādīsū viya vatthudvayena āpattidvayam āpajjati, na cāpajjati, so evattho aññenāpi vacanena suppakāsito, supariyattakaraṇatthena daḥhataro katoti adhippāyo. Tatiyapaññattiyampi aññesu ca evam visuddho.

Yassa sacittakapakkhetiādimhi pana gaṇṭhipadanayo tāva paṭhamam vuccati, sacittakapakkheti surāpānādiacittake sandhāya vuttam. Sacittakesu pana yam ekantamakusaleneva samuṭṭhāpitañca. Ubhayam lokavajjam nāma. Surāpānasmīhi “surā”ti vā “pātum na vaṭṭatī”ti vā jānitvā pivane akusalameva, tathā bhikkhunīnam gandhavaṇṇakattāya lepane, bhesajjattāya lepane adosattā “avicāraṇīya”nti ettakam vuttam. Tattha na vaṭṭatīti “jānitvā”ti vuttavacanam na yujjati paṇṇattivajjassāpi lokavajjabhāvappasaṅgato. Imam anitṭhappasaṅgam pariharitukāmatāya vajirabuddhittherassa gaṇṭhipade vuttam “idha sacittakanti ca acittakanti ca vicāraṇā vatthuvijānaneyeva hoti, na paññattivijānane. Yadi paññattivijānane hoti, sabbasikkhāpadāni lokavajjāneva siyum, na ca sabbasikkhāpadāni lokavajjāni, tasmā vatthuvijānaneyeva hotī”ti, idam yujjati. Kasmā? Yasmā sekhiyesu paññattivijānanameva pamāṇam, na vatthumattajānananti, yam pana tattheva vuttam “pasuttassa mukhe koci suram pakkhipeyya, anto ce paviseyya, āpatti, tattha yathā bhikkhunīyā adhakkhamam ubbhajāṇumaṇḍalam parassa āmasanādikāle kāyam acāletvā citteneva sādiyantiyā āpatti ‘kiriyaṇa hotī’ti vuttā yebhuyyena kiriyaṇambhavato, tathā ayampi tadā kiriyaṇa hotī”ti, tam suvicāritam anekantākusalabhāvasādhanaṭo. Surāpānāpattiyā ekantākusalatā pana majjasaññinopi sakiṃ payogena pivato hotīti katvā vuttā.

Ayam panettha attho - sikkhāpadasīsena āpattiṃ gahetvā yassa sikkhāpadassa sacittakassa cittaṃ akusalameva hoti, tam lokavajjam. Sacittakācittakasaṅkhātassa acittakassa ca sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva hoti, tampi surāpānādi lokavajjanti imamattham sampiṇḍetvā “yassa sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva hoti, tam lokavajja”nti vuttam. Sacittakapakkheti hi idam vacanam acittakam sandhāyāha. Na hi ekaṃsato sacittakassa sacittakapakkheti visesane payoṇam atthi. Yasmā panettha paṇṇattivajjassa paññattivijānanacittena sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva, vatthujānanacittena sacittakapakkhe cittaṃ siyā kusalam siyā akusalam siyā abyākatam, tasmā “tassa sacittakapakkhe cittaṃ akusalamevā”ti na vuccatīti “sesam paṇṇattivajja”nti vuttam. Adhimāne vītikkamābhāvā, supinante abboḥārikattā supinante vijjamānāpi vītikkamachāyā abboḥārikabhāvenāti vuttam hoti. Idam pana vacanam daḥhikammasithilakaraṇappayoṇanattā ca vuttam, tena yam vuttam bāhiraṇidānakathādhikāre “daḥhikammasithilakaraṇappayoṇanāti yebhuyyatāya vutta”ntiādi, tam suvuttamevāti veditabbam.

Makkaṭṭivattukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Vajjiputtakavatthuvaṇṇanā

43-44. Vajjīsu janapadesu vasantā vajjino nāma, tesam puttā. Yāvadatthanti yāvatā attho adhippāyoti vuttam hoti, tattha yam vuttam “sikkham appaccakkhāya dubbalyamanāvikatvā”ti, tam kāmam sikkhāpaccakkhāne, tadekatthe ca dubbalyāvikaraṇe paññatte sati yujjati, na aññathā. Tathāpi idāni paññapetabbam upādāya vuttam, kathañhi nāma chabbaggiyā bhikkhū atirekacīvaram dhāressanti, ālavakā bhikkhū kuṭīyo kārāpentī appamāṇikāyo, bhikkhuniyo dve vassāni chasu dhammesu asikkhitasikkham sikkhamānam vuṭṭhāpentī, saṅghena asammataṃ vuṭṭhāpentītiādi viya daṭṭhabbam. Na hi tato pubbe adhiṭṭhānam vikappanam vā anuññātam. Yadabhāvā atirekacīvaranti vadeyya, pamāṇam vā na paññattam, yadabhāvā appamāṇikāyoti vadeyya, evaṃsampadamidaṃ daṭṭhabbam. “Ullumpatu maṃ, bhante, saṅgho anukampam upādāyā”ti upasampadam yācitvā upasampannena upasampannasamanantarameva “upasampannena bhikkhunā methuno dhammo na paṭisevitabbo, asakyaputtiyo”ti ca paññattena assamañādibhāvam upagantukāmena nanu paṭhamam ajjhupagatā sikkhā paccakkhātabbā, tattha dubbalyam vā āvikātabbam siyā, te pana “sikkham appaccakkhāya dubbalyam anāvikatvā methunam dhammam paṭiseviṃsū”ti anupaññattiyā okāsakaraṇattham vā tam vuttanti veditabbam. “So āgato na upasampādetabbo”ti kiñcāpi ettheva vuttam, tathāpi itaresupi pārājikesu yathāsambhavam veditabbam. Na hi sikkham appaccakkhāya dubbalyam anāvikatvā yo pārājikavatthum adinnam theyyasaṅkhātā ādiyati, manussaviggaham vā jīvītā voropeti, paṭivijānantassa uttarimanussadhammam vā ullapati, so āgato na upasampādetabbo. Anupaññatti hi daḥhikammāsithilakammakaraṇappayojanā. Sā hi yassa pārājikam hoti aññā vā āpatti, tassa niyamadassanappayojanātilakkhaṇānupaññattikattā. Evañhi ante avatvā ādimhi vuttā “gāmā vā araññā vā”ti anupaññatti viya. Paripuṇṇe panetasmiṃ sikkhāpade -

“Nidānā mātikābhedo, vibhaṅgo taṃniyāmakō;

Tato āpattiyā bhedo, anāpatti tadaññathā”ti. -

Ayam nayo veditabbo. Tattha sudinnavatthu makkaṭivattu vajjiputtakavatthu cāti tippabhedam vatthu imassa sikkhāpadassa nidānam nāma, tato nidānā “yo pana, bhikkhu, bhikkhūnam sikkhāsājīvasamāpanno...pe... asaṃvāso”ti imissā mātikāya bhedo jāto. Tattha hi “antamaso tiracchānagatāyā”ti itthilīṅgavacanena “saccam, āvuso, bhagavatā sikkhāpadam paññattam, tañca kho itthiyā no purise no paṇḍake no ubhatobyañjanake cā”ti makkaṭipārājiko viya aññopi lesam oḍḍetum sakkoti, tasmā tādisassa alesokāsassa dassanattham idaṃ vuccati. Makkaṭivattusāṅkhātā nidānā “antamaso tiracchānagatāyapī”ti mātikāvacanabhedo na itthiyā eva methunasiddhidassanato kato, tasmā vibhaṅgo taṃniyāmakō tassā mātikāya adhippetatthaniyāmakō vibhaṅgo. Vibhaṅge hi “tisso itthiyo. Tayo ubhatobyañjanakā. Tayo paṇḍakā. Tayo purisā. Manussitthiyā tayo magge...pe... tiracchānagatapurisassa dve magge”tiādinā nayena sabbalesokāsam pidahitvā niyamo kato.

Etthāha - yadi evam sādharmaṇasikkhāpadavasena vā liṅgaparivattanavasena vā na kevalam bhikkhūnam, bhikkhunīnampi “sikkhāsājīvasamāpanno”ti vibhaṅge vattabbam siyā. Tadavacanena bhikkhunī purisalīṅgapātubhāvena bhikkhubhāve ṭhitā evam vadeyya “nāham upasampadakāle bhikkhūnam sikkhāsājīvasamāpannā, tasmā na appaccakkhātasikkhāpi methunadhammena pārājikā homī”ti? Vuccate - tathā na vattabbam anīṭṭhappasaṅgato. Bhikkhunīnampi “sikkhāsājīvasamāpanno”ti vutte bhikkhunīnampi sikkhāpaccakkhānam atthīti āpajjati, tañcānīṭṭham. Idaṃ

aparaṃ anīṭṭhappasaṅgoti “sabbasikkhāpadāni sādharmaṇeṇa, nāsādhāraṇānī”ti. Apicāyaṃ bhikkhūnaṃ sikkhāsājīvasamāpannovāti dassanattamaṃ “anujānāmi, bhikkhave, taṃyeva upajjha”ntiādi vuttaṃ, apica yo tathā lesaṃ oḍḍetvā methunaṃ dhammaṃ paṭisevanto vajjiputtakā viya pārājiko hoti. Te hi “bhikkhūnaṃ sikkhāsājīvasamāpanno”ti vacanābhāve sati “āpattiṃ tumhe, bhikkhave, āpannā pārājika”nti vuttā bhagavatā. Ettha pana “bhikkhave”ti vuttattā keci bhikkhuliṅge ṭhitā, “idāni cepi mayaṃ, bhante ānanda, labheyyāma bhagavato santike pabbajjaṃ labheyyāma upasampada”nti vuttattā keci vibbhantāti veditabbā. Tato āpattiyā bhedoti tato vibhaṅgato “akkhāyite sarīre pārājikaṃ, yebhuyyena khāyite thullaccaya”ntiādi āpattiyā bhedo hoti. Anāpatti tadaññathāti tato eva vibhaṅgato yenākārena āpatti vuttā, tato aññenākārena anāpattibhedova hoti. “Sādiyati āpatti pārājikassa, na sādiyati anāpattī”ti hi vibhaṅge asati na paññāyati. Ettāvataṃ samāsato gāthāttho vutto hoti. Ettha ca pana -

“Nidānamātikābhedo, vibhaṅgassa payojanaṃ;
Anāpattipakāro ca, paṭhamo nippayojano”ti. -

Imaṃ nayaṃ dassetvāva sabbasikkhāpadānaṃ attho pakāsitabbo. Kathaṃ? Bhagavatā pana yenākārena yaṃ sikkhāpadaṃ paññāpitaṃ, tassa ākāressa samatthamaṃ vā asamatthamaṃ vāti duvidhaṃ nidānaṃ, ayaṃ nidānabhedo. Mātikāpi nidānāpekkhā nidānānapekkhāti duvidhā. Tattha catutthapārājikādisikkhāpadāni nidānāpekkhāni. Na hi vaggumudātīriyā bhikkhū sayameva attano attano asantaṃ uttarimanussadhammaṃ musāvādalakkaṇaṃ pāpetvā bhāsiṃsu. Aññamaññassa hi te uttarimanussadhammassa gihīnaṃ vaṇṇaṃ bhāsiṃsu, na ca tāvatā pārājikavatthu hoti. Tattha tena lesena bhagavā taṃ vatthuṃ nidānaṃ katvā pārājikaṃ paññāpesi, tena vuttaṃ “nidānāpekkha”nti. Iminā nayena nidānāpekkhāni ṇatvā tabbiparītāni sikkhāpadāni nidānānapekkhānīti veditabbāni, ayaṃ mātikābhedo.

Nānappakārato mūlāpattippahonakavatthupayogacittaniyāmadassanavasena mātikāya vibhajanabhāvadīpanatthamaṃ tesamaṃ appahonakatāya vā tadaññataravekallatāya vā vītikkame sati āpattibhedadassanattamaṃ, asati anāpattidassanattathācāti sabbattha tayo atthavase paṭicca mātikāya vibhajānaṃ vibhaṅgo ārabhiyātīti veditabbo. Ettha pana “bhikkhakoti bhikkhu, bhikkhācariyaṃ ajjhupagatoti bhikkhu, bhinnapaṭadharoti bhikkhū”ti kevalaṃ byañjanatthadīpanavasena pavatto vā, “samaññāya bhikkhū”ti bhikkhubhāvasambhavaṃ anapekkhitvāpi kevalaṃ bhikkhu nāma pavattiṭṭhānadīpanavasena pavatto vā, “ehi bhikkhūti bhikkhu, saraṇagamanehi upasampannoti bhikkhu, ñatticatutthena kammaṇa upasampannoti bhikkhū”ti upasampadānantarenāpi bhikkhubhāvasiddhidīpanavasena pavatto vā, “bhadro bhikkhu, sāro bhikkhu, sekkho bhikkhu, asekkho bhikkhū”ti bhikkhukaraṇehi dhammehi samannāgatabhikkhudīpanavasena pavatto vā vibhaṅgo ajjupekkhito sabbasāmaññāpadattā, tathā aññabhāgiyasikkhāpadādīsu sadvārasena, adhikaraṇadassanādivasena pavatto ca ajjupekkhito itarattha tadabhāvatoti veditabbo.

Tattha tisso itthiyotiādi vatthuniyamadassanavasena pavatto, manussitthiyā tayo magge methunaṃ dhammaṃ paṭisevantassa āpatti pārājikassātiādi payoganiyamadassanavasena pavatto, bhikkhussa sevanacittaṃ upaṭṭhitetiādi cittaniyamadassanavasena pavatto, sādiyati āpatti pārājikassa, na sādiyati

anāpattītiādi vatthupayoganiyame sati cittaniyamabhāvābhāvavasena āpattānāpattidassanattamaṃ pavatto, mama yebhuyyena khāyitaṃ āpatti thullaccayassātiādi vatthussa appahonakatāya vītikkame āpattibhedadassanattamaṃ pavatto, na sādīyati anāpattīti cittaniyamavekalyena vīttikamābhāvā anāpattidassanattamaṃ pavattoti. Evaṃ itaresupi sikkhāpadesu yathāsambhavanayo ayanti payojano vibhaṅgo.

Anāpattivāro pana mūlāpattito, tadanñekadesato, sabbāpattito ca anāpattidīpanavasena tividho. Tattha yo paṭhamo, so vibhaṅgo viya tayo atthavase paṭicca pavatto. Katame tayo? Mātikāpadānaṃ sātthakanirattakānaṃ tadanñāthā uddharaṇānuddharaṇavasena sappayojananippayojanabhāvadīpanattamaṃ, tadanñāthā paṭipattikkamadassanattamaṃ, āpattippahonakaṭṭhānēpi vissajjanatthañcāti. Kathaṃ? Eḷakalomasikkhāpade “bhikkhuno paneva addhānamaggappaṭipannassa eḷakalomāni uppajjeyyumaṃ, ākaṅkhamānena bhikkhunā paṭiggahetabbānī”ti etāni kevalaṃ vatthumattadīpanapadānīti nirattakāni nāma, tesamaṃ anāpatti. “Addhānamaggaṃ appaṭipannassa uppanne eḷakalome anāpatti, ākaṅkhamānena paṭiggahite”tiādinā nayena tadanñāthā anuddharaṇena nippayojanabhāvo dīpito hoti, yadidaṃ mātikāyaṃ “methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyyā”ti, idaṃ sātthakaṃ. Tassa sappayojanabhāvadīpanattamaṃ “anāpatti ajānantassa asādiyantassā”ti vuttaṃ. Yasmā jānanasādiyanabhāvena āpatti, asevantassa anāpatti, tasmā vuttaṃ mātikāyaṃ “yo pana bhikkhu methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyya, pārājiko hoti asaṃvāso”ti adhippāyo. “Parapariggahitaṃ parapariggahitasaññitā garuparikkhāro theyyacittaṃ avaharaṇa”nti vuttānaṃ pañcannampi aṅgānaṃ pāripūriyā petatiracchānagatapariggahite āpattippahonakaṭṭhānēpi vissajjanatthaṃ “anāpatti petapariggahite”tiādi vuttaṃ. Anāpatti imaṃ jāna, imaṃ dehi, imaṃ āhara, iminā attho, imaṃ kappiyaṃ karohīti bhaṇatītiādi pana tadanñāthā paṭipattikkamadassanattamaṃ vuttanti veditabbaṃ. Ettāvatā “nidānamātikābhedo”tiādinā vuttagāthāya attho pakāsito hoti.

Ettha paṭhamapaññatti tāva paṭhamabodhiṃ atikkamitvā paññattattā, āyasmato sudinnassa aṭṭhavassikakāle paññattattā ca rattaññumahattaṃ pattakāle paññattā. Dutīyaanupaññatti bāhusaccamahattaṃ pattakāle uppannā. So hāyasmā makkaṭipārājiko yathā mātugāmapaṭisaṃyuttesu sikkhāpadesu tiracchānagatitthī anadhippetā, tathā idhāpīti saññāya “saccaṃ, āvuso, bhagavatā sikkhāpadaṃ paññattaṃ, tañca kho manussitthiyā, no tiracchānagatitthiyā”ti āha. Tatiyānupaññatti lābhagga mahattaṃ pattakāle uppannā. Te hi vajjiputtakā lābhagga mahattaṃ pattā hutvā yāvadattaṃ bhuñjitvā nhāyitvā varasayanesu sayitvā tatiyānupaññattiyā vatthumaṃ uppādesumaṃ, te ca vepullamahattaṃ patte saṅghe uppannā, sayañca vepullamahattaṃ pattāti “vepullamahattampettha labbhatī”ti vuttaṃ. Idaṃ paṭhamapārājikasikkhāpadaṃ tividhampi vatthumaṃ upādāya catubbidhampi taṃ kālaṃ patvā paññattanti veditabbaṃ.

Tattha yo panāti anavasesapariyādānapadaṃ. Bhikkhūti tassa atippasaṅganiyamapadaṃ. Bhikkhūnaṃ sikkhāsājīvasamāpannoti tassa visesanavacanaṃ. Na hi sabbopi bhikkhunāmako yā bhagavatā yāya kāyaci upasampadāya upasampannabhikkhūnaṃ heṭṭhimaparicchena sikkhitabbasikkhā vihitā, “ettha saha jīvanti”ti yo ca ājīvo vutto, taṃ ubhayaṃ samāpannova hoti. Kadā pana samāpanno ahosi? Yāya kāyaci upasampadāya upasampannasamanantareva tadubhayaṃ jānantopi ajānantopi tadajjhupagataṃ samāpanno nāma hoti. Saha

jīvantīti yāva sikkhaṃ na paccakkhāti, pārājikabhāvañca na pāpuṇāti, yaṃ pana vuttaṃ andhakaṭṭhakathāyaṃ “sikkhaṃ paripūrento sikkhāsamāpanno sājīvaṃ avītikkamanto sājīvasamāpanno hotī”ti, taṃ ukkaṭṭhaparicchedavasena vuttaṃ. Na hi sikkhaṃ aparipūrento kāmavitakkādibahulo vā ekaccaṃ sāvasesaṃ sājīvaṃ vītikkamanto vā sikkhāsājīvasamāpanno nāma na hoti. Ukkaṭṭhaparicchedena pana catukkaṃ labbhati atthi bhikkhu sikkhāsamāpanno sīlāni paccavekkhanto na sājīvasamāpanno acittakaṃ sikkhāpadaṃ vītikkamanto, atthi na sikkhāsamāpanno kāmavitakkādibahulo sājīvasamāpanno nirāpattiko, atthi na sikkhāsamāpanno na ca sājīvasamāpanno anavasesaṃ āpattiṃ āpanno, atthi sikkhāsamāpanno ca sājīvasamāpanno ca sikkhaṃ paripūrento sājīvañca avītikkamanto, ayameva catuttho bhikkhu ukkaṭṭho idha adhippeto siyā. Na hi bhagavā anukkaṭṭhaṃ vattum yuttoti ce? Na, “tatra yāyaṃ adhisīlasikkhā, ayaṃ imasmiṃ atthe adhippetā sikkhā”tivacanavirodhato. Ukkaṭṭhaggahaṇādhippāye sati “sikkhāti tisso sikkhā”ti ettakameva vattabbanti adhippāyo. Sikkhattayasamāpanno hi sabbukkaṭṭhoti.

“Methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyyā”ti parato vacanaṃ apekkhitvā adhisīlasikkhāva vuttāti ce? Na, tassāpi abhabbattā. Na hi adhisīlasikkhaṃ paripūrento sājīvañca avītikkamanto methunaṃ dhammaṃ paṭisevitum bhabbo, taṃ sikkhaṃ aparipūrento sājīvañca vītikkamanto eva hi paṭiseveyyāti adhippāyo, tasmā evamettha attho gahetabbo. Yasmā sikkhāpadasaṅkhāto sājīvo adhisīlasikkhameva saṅgaṇhāti, netaraṃ adhiccitasikkhaṃ adhipaṇṇāsikkhaṃ vā, tasmā “tatra yāyaṃ adhisīlasikkhā, ayaṃ imasmiṃ atthe adhippetā sikkhā”ti vuttaṃ, tasmā adhisīlasikkhāya saṅgāhako sājīvo sikkhāsājīvoti vutto. Iti sājīvavisesanattamaṃ sikkhāggahaṇaṃ kataṃ. Tadatthadīpanattameva vibhaṅge sikkhaṃ aparāmasitvā “tasmiṃ sikkhati, tena vuccati sājīvasamāpanno”ti vuttaṃ, tena ekamevidaṃ atthapadanti dīpitaṃ hoti. Tañca upasampadūpagamanantarato paṭṭhāya sikkhanādhikārattā “sikkhati”ti ca “samāpanno”ti ca vuccati. Yo evaṃ “sikkhāsājīvasamāpanno”ti saṅkhyāṃ gato, tādīsaṃ paccayaṃ paṭicca aparabhāge sājīvasaṅkhātameva sikkhaṃ appaccakkhāya, tasmiṃyeva ca dubbalyaṃ anāvikatvā methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyyāti ayamatto yujjati. Kintu aṭṭhakathānayo paṭikkhitto hoti. So ca na paṭikkhepārahoti tena tadanusārena bhavitabbaṃ.

Adhippāyo panettha pariyesitabbo, so dāni vuccati -sabbesupi sikkhāpadesu idameva bhikkhulakkhaṇaṃ sādharmaṇaṃ, yadidaṃ “bhikkhūnaṃ sikkhāsājīvasamāpanno”ti. Khīṇāsavopi sāvako āpattiṃ āpajjati acittakaṃ, tathā sekkho. Puthujjano pana sacittakampi, tasmā sekkhāsekkhaputhujjanabhikkhūnaṃ sāmāññaṃidaṃ bhikkhulakkhaṇanti katvā kevalaṃ sikkhāsamāpanno, kevalaṃ sājīvasamāpanno ca ubhayasamāpanno cāti sarūpekadesekasesanayena “sikkhāsājīvasamāpanno”tveva sampiṇḍetvā ukkaṭṭhaggahaṇena anukkaṭṭhānaṃ gahaṇasiddhito aṭṭhakathāyaṃ ukkaṭṭhova vutto. Tameva sampādetum “tasmiṃ sikkhati, tena vuccati sājīvasamāpanno”ti ettha sikkhāpadassa avacane parihāraṃ vatvā yasmā pana so asikkhampi samāpanno, tasmā sikkhāsamāpannotipi atthato veditabboti ca vatvā “yaṃ sikkhaṃ samāpanno taṃ appaccakkhāya yañca sājīvaṃ samāpanno tattha dubbalyaṃ anāvikatvā”ti vuttanti ayamattakathāyaṃ adhippāyo veditabbo. Etasmiṃ pana adhippāye adhisīlasikkhāya eva gahaṇaṃ sabbatthikattā, sīlādhikārato ca vinayassāti veditabbaṃ. Yathā ca sikkhāpadaṃ samādiyanto sīlaṃ samādiyātīti vuccati, evaṃ sikkhāpadaṃ paccakkhanto sīlasaṅkhātaṃ sikkhaṃ paccakkhātīti vattum yujjati, tasmā tattha vuttaṃ “yaṃ sikkhaṃ samāpanno, taṃ appaccakkhāyā”ti. Sikkhaṃ paccakkhāya paṭisevitamethunassa upasampadaṃ

anujānanto na samūhanati nāma. Na hi so bhikkhu hutvā paṭisevi, “yo pana bhikkhū”ti ca paññattaṃ. Ettāvatā samāsato “sikkhāsājīvasamānno”ti ettha vattabbaṃ vuttaṃ.

Kim iminā visesavacanena payojanaṃ, nanu “yo pana bhikkhu sikkhaṃ appaccakkhāya dubbalyaṃ anāvikatvā...pe... asaṃvāso”ti ettakameva vattabbanti ce? Na vattabbaṃ aniṭṭhappasaṅgato. Yo pana sikkhāsājīvasamāpanno theyyasaṃvāsādiko kevalena samaññāmattena, paṭiññāmattena vā bhikkhu, tassāpi sikkhāpaccakkhānaṃ atthi. Sikkhaṃ appaccakkhāya ca methunaṃ dhammaṃ paṭisevantassa pārājikāpatti. Yo vā pacchā pārājikaṃ āpattiṃ āpajjitvā na sikkhāsājīvasamāpanno tassa ca, yo vā pakkhapaṇḍakattā paṇḍakabhāvūpagamanena na sikkhāsājīvasamāpanno tassa ca tadubhayaṃ atthīti āpajjati. “Paṇḍakabhāvapakkhe ca pakkhapaṇḍako upasampadāya na vatthū”ti vuttaṃ, tasmā itarasmaṃ pakkhe vatthūti siddhaṃ, tasmaṃ pakkhe upasampanno paṇḍakabhāvapakkhe paṇḍakattā na sikkhāsājīvasamāpanno, so pariccajītabbasikkhāya abhāvena sikkhaṃ appaccakkhāya mukhena parassa aṅgajātaggahaṇādayo methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyya, tassa kuto pārājikāpattīti adhippāyo. Ayaṃ nayo apaṇḍakapakkhaṃ alabhamānasseva parato yujjati, labhantassa pana arūpasattānaṃ kusalānaṃ samāpattikkhaṇe bhavaṅgavicchede satipi amaraṇaṃ viya paṇḍakabhāvapakkhepi bhikkhubhāvo atthi. Saṃvāsaṃ vā sādiantassa na theyyasaṃvāsakabhāvo atthi antimavatthūṃ ajjhāpannassa viya. Na ca sahaseyyādikaṃ janeti. Gaṇapūraṇaṃ pana na hoti antimavatthūṃ ajjhāpanno viya, na so sikkhāsājīvasamāpanno, itarasmaṃ pana pakkhe hoti, ayaṃ imassa tato viseso. Kimayaṃ sahetuko, udāhu ahetukoti? Na ahetuko. Yato upasampadā tassa apaṇḍakapakkhe anuññātā sahetukapaṭisandhikattā. Paṇḍakabhāvapakkhepi kissa nānuññātāti ce? Paṇḍakabhūtattā opakkamikapaṇḍakassa viya.

Apica sikkhāsājīvasamāpannoti iminā tassa sikkhāsamādānaṃ dīpetvā taṃ samādinnaṃ sikkhaṃ appaccakkhāya tattha ca dubbalyaṃ anāvikatvāti vattum yujjati, na aññathāti iminā kāraṇena yathāvuttāniṭṭhappasaṅgato “yo pana bhikkhu bhikkhūnaṃ sikkhāsājīvasamāpanno sikkhaṃ appaccakkhāyā”tiādi vuttaṃ. Yathā cettha, tathā “yo pana bhikkhu bhikkhūnaṃ sikkhāsājīvasamāpanno sikkhaṃ appaccakkhāya dubbalyaṃ anāvikatvā gāmaṃ vā araññaṃ vā adinnaṃ theyyasaṅkhātaṃ ādiyeyya, sugatacīvarappamāṇaṃ cīvaraṃ kārāpeyya atirekaṃ vā, chedanakaṃ pācittiya”ntiādinā nayena sabbattha yojetabbaṃ. Antamaso tiracchānagatāyapīti manussitthiṃ upādāya vuttaṃ. Na hi “pageva paṇḍake purise vā”ti vattum yujjati. Sesam tattha tattha vuttanayameva.

Ayaṃ paṭhamapārājikassa mātikāya tāva vinicchayo.

Catubbidhavinayakathāvaṇṇanā

45. Nīharitvāti ettha sāsanaṃ nīharitvāti attho. “Pañcahupāli, aṅgehi samannāgatena bhikkhunā nānuyuñjitabbaṃ. Katamehi pañcahi? Suttaṃ na jānāti, suttānulomaṃ na jānāti”ti evamādito hi pariyattisāsanaṃ suttaṃ, suttānulomaṃ ca nīharitvā pakāsesum. “Anāpatti evaṃ amhākaṃ ācariyānaṃ uggaho paripucchāti bhaṇatī”ti evamādito pariyattisāsanaṃ ācariyavādaṃ nīharitvā pakāsesum. Bhārukacchakavatthusmiṃ “āyasmaṃ upāli evamāha - anāpatti, āvuso, supinantenā”ti evamādito pariyattisāsanaṃ eva attanomaṃ nīharitvā pakāsesum. Tāya hi attanomaṃ yā thero etadaggaṭṭhānaṃ labhi. Api ca vuttañhetam bhagavatā

“anupasampannena paññattena vā apaññattena vā vuccamāno...pe... anādariyaṃ karoti, āpatti dukkaṭassā”ti. Tattha hi paññattaṃ nāma suttaṃ. Sesattayaṃ apaññattaṃ nāma. Tenāyaṃ “catubbidhañhi vinayaṃ, mahātherā”ti gāthā suvuttā. Yaṃ sandhāya vuttaṃ nāgasenattherena. Āhaccapadenāti aṭṭha vaṇṇaṭṭhānāni āhacca vuttana padanikāyenāti attho, udāhaṭṭena kaṇṭhokkantena padasamūhenāti adhippāyo. Rasenāti tassa āhaccabhāsitasā rasena, tato uddhaṭṭena vinicchayenāti attho. Suttacchāyā viya hi suttānulomaṃ. Ācariyavādo “ācariyavaṃso”ti vutto pāḷiyaṃ vuttānaṃ ācariyānaṃ paramparāya ābhatova pamāṇanti dassanattaṃ. Adhippāyoti kāraṇopapattisiddho uḥāpohanayappavatto paccakkhādipamāṇapatirūpako. Adhippāyoti ettha “attanomaṭī”ti keci atthaṃ vadanti.

Parivāraṭṭhakathāyaṃ, idha ca kiñcāpi “suttānulomaṃ nāma cattāro mahāpadesā”ti vuttaṃ, atha kho mahāpadesanayasiddhaṃ paṭikkhittāpaṭikkhittaṃ anuññātānanuññātaṃ kappiyākappiyanti atthato vuttaṃ hoti. Tattha yasmā ṭhānaṃ okāso padesoti kāraṇavevacanāni “aṭṭhānametaṃ, ānanda, anavakāso”tiādi sāsanaṃ, “niggahaṭṭhāna”nti ca “asandiṭṭhiṭṭhāna”nti ca “asandiṭṭhi ca pana padeso”ti ca lokato, tasmā mahāpadesāti mahākāraṇānīti attho. Kāraṇaṃ nāma ṇāpako hetu idhādhippettaṃ. Mahantabhāvo pana tesāṃ mahāvisayattā mahābhūtānaṃ viya. Te duvidhā vinayamahāpadesā suttantikamahāpadesā cāti. Tattha vinayamahāpadesā vinaye payogaṃ gacchanti, itare ubhayatthāpi, teneva parivāre anuyogavatte “dhammaṃ na jānāti, dhammānulomaṃ na jānāti”ti vuttaṃ. Tattha dhammanti ṭhapetvā vinayapiṭakaṃ avasesapiṭakadvayaṃ. Dhammānulomanti suttantike cattāro mahāpadeso. Tattha yo dhammaṃ dhammānulomañceva jānāti, na vinayaṃ vinayānulomañca, so “dhammaṃ rakkhāmī”ti vinayaṃ ubbinayaṃ karoti, itaro “vinayaṃ rakkhāmī”ti dhammaṃ uddhammaṃ karoti, ubhayaṃ jānanto ubhayampi sampādeti.

Tatridaṃ mukhamattaṃ - tattha paṭhamo “so ce pavesanaṃ sādīyati, pavīṭṭhaṃ, ṭhitaṃ, uddharaṇaṃ sādīyati āpatti, na sādīyati anāpatti”ti ettha vipaṭṭipajjati. So hāyasmā sukhavedanīyassa upādinnaḥpoṭṭhabbassa, kāyindriyassa ca samāyoge sati paṭivijānanto kāyikasukhavedanuppattimattena sādīyati nāmāti paricchinditvā tassa āpatti pārājikassāti asevanādhippāyassapi āpattippasaṅgaṃ karoti, tathā yassa santhatattā vā yonidosavasena vā dukkhā asātā vedanā, vātopahaṭṭagattatāya vā neva kāyikavedanā, tassa jānato ajānatopi “anāpatti asādīyantassā”ti suttantaṃ dassetvā sevanādhippāyassapi anāpattippasaṅgaṃ karoti, tathā yadi mocanarāgena upakkamato mutte saṅghādiseso, pageva methunarāgenāti dukkaṭaṭṭhānaṃ gahetvā saṅghādisesaṭṭhānaṃ karoti, evaṃ vinayaṃ ubbinayaṃ karoti nāma. Itaro “anāpatti ajānantassāti vuttattā jānato jānaneneva sukhavedanā hotu vā mā vā sādīyanā hotī”ti vatvā asevanādhippāyassapi jānato anāpattiṭṭhāne āpattiṃ karoti, anavajjaṃ sāvajjaṃ karotīti evaṃ dhammaṃ uddhammaṃ karoti. Ubhayaṃ pana jānanto “bhikkhusa sevanacittaṃ upaṭṭhiteti vacanato sevanacittamevettha pamāṇaṃ, tassa bhāvena āpatti pārājikassa, abhāvena anāpatti”ti vatvā ubhayampi rakkhati sampādeti. Iminā nayena sabbasikkhāpadesu yathāsambhavaṃ sappayojanā kātābbā.

Saṅgītiṃ āropetvā ṭhapitapāḷito vinimuttaṃ katvā ṭhapitattā pāḷivinimuttā atthato, nayato, anulomato ca pāḷiokkantavinicchayappavattā anupaviṭṭhavinicchayavasena pavattāti attho. “Na samūhanissatī”ti jānantopi bhagavā kevalaṃ “tesāṃ mataṃ

pacchimā janatā mama vacanaṃ viya pamāṇaṃ karotū”ti dassanattathañca parinibbānakāle evamāha “ākaṅkhamāno, ānanda, saṅgho mamaccayena khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni samūhanatū”ti, tenetaṃ siddhaṃ “paññattampi ce sikkhāpadaṃ samūhanitum yassa saṅghassa anuññātaṃ bhagavatā, tassa paññattānulomaṃ atirekatthadīpanaṃ, pagevānuññātaṃ bhagavatā”ti. Kiñca bhiyyo ūnātiritasikkhāpadesu ācariyakulesu vivādo aññamaññaṃ na kātābboti dassanattathañca. Kasmā saṅgho na samūhanīti? Aññamaññaṃ vivādappasaṅgadassanato. Bhagavatā ca “sabbeheva samaggehi sammodamānehi avivadamānehi sikkhitabba”nti vuttaṃ. Tattha ca ekacce therā evamāhaṃsūti ca aññavādadassanato vivadamānehi sikkhitabbaṃ jātaṃ, tadabhāvattampi ñattidutiyakammavācaṃ sāvetvā avivadamāneheva sikkhitabbaṃ akāsi.

Apicāti attano matiyā pākaṭakaraṇatthaṃ ārambho. Tattha “suttantābhiddhammavinayaṭṭhakathāsū”ti vacanato piṭakattayassapi sādharmaṇā esā kathāti veditabbā, “atha paṇāyaṃ kappiya”ntiādi vinayasseva. Kārakasaṅghasadisanti saṅgītikārakasaṅghasadiṣaṃ. “Suttādicatukkaṃ appaccakkhāya tena aviruddhassa kammassa kārakasaṅghasadiṣa”nti dhammasiritherassa gaṇṭhipade vuttaṃ, taṃ ayuttaṃ, “suttameva balavataraṃ. Suttañhi appaṭivattiyāṃ kārakasaṅghasadiṣa”nti etehi padehi ayuttattā. Pākatike pana gaṇṭhipade “tamattthaṃ vinicchinitvā tassa kārakasaṅghasadiṣa”nti vuttaṃ. Paravādīti amhākaṃ samavajjānanako aññanikāyikoti vuttaṃ. Paravādī suttānulomanti kathaṃ? “Aññatra udakadantaponā”ti suttaṃ sakavādisa, tadanulomato nāḷikeraphalassa udakampi udakameva hotīti paravādī ca.

“Nāḷikerassa yaṃ toyaṃ, purāṇaṃ pīṭṭabandhanaṃ;
Tameva taruṇaṃ toyaṃ, pīṭṭaṃ balabandhana”nti. -

Evam paravādinā vutte sakavādī dhaññaphalassa gatikattā, āhāratthassa ca pharaṇato “yāvakālikameva ta”nti vadanto paṭikkhipati. Paro ācariyavādanti “suṅkaṃ pariharatīti ettha upacāraṃ okkamitvā kiñcāpi pariharati, avahāro evā”ti aṭṭhakathāvacanato “tathā karonto pārājikamāpajjati”ti paravādinā vutte sakavādī “suṅkaṃ pariharati, āpatti dukkaṭassā”ti suttaṃ tattheva āgatamahāaṭṭhakathāvacanena saddhiṃ dassetvā paṭisedheti, tathā karontassa dukkaṭamevāti. Paro attanomatīti ettha “purebhattaṃ parasantakaṃ avaharāti purebhattameva harissāmīti vāyamantassa pacchābhattaṃ hoti, purebhattapayogova so, tasmā mūlaṭṭho na muccatīti tumhākaṃ theravādattā mūlaṭṭhassa pārājikamevā”ti paravādinā vutte sakavādī “taṃ saṅketam pure vā pacchā vā taṃ bhaṇḍam avaharati, mūlaṭṭhassa anāpatti”ti suttaṃ dassetvā paṭikkhipati.

Paro suttanti “aniyatahetudhammo sammattaniyatahetudhammassa ārammaṇapaccayena paccayo”ti suttaṃ paṭṭhāne likhitaṃ dassetvā “ariyamaggassa na nibbānamevārammaṇa”nti paravādinā vutte sakavādī “ārammaṇattikādisuttānulome na otarati”ti paṭikkhipati. Suttānulome otarantaṃyeva hi suttaṃ nāma, netaraṃ. Tena vuttaṃ pālīāgataṃ paññāyatīti ettakenapi siddhe tisso saṅgītiyo āruḷhapālīāgataṃ paññāyatītiādi. Tādisaṃhi pamādalekhanti ācariyo. “Appamādo amataṃ padaṃ, pamādo maccuno pada”nti vacanato dinnabhojane bhuñjitvā parissayāni parivajjitvā satim paccupaṭṭhapetvā viharanto nicco hotīti. Evarūpassa atthassa vasena āruḷhampi suttaṃ na gahetabbaṃ, tena vuttaṃ no ce tathā paññāyatīti siddhepi “no ce tathā paññāyati, na otarati na sameti”ti.

“Bāhirakasuttaṃ vā”ti vuttattā attano suttampi atthena asamentaṃ na gahetabbaṃ. Paro ācariyavādantiādīsu dvīsu nāyesu pamādalekhavasena tathā tathā āgataṭṭhakathāvacanaṃ theravādehi saddhiṃ yojetvā veditabbaṃ.

Atha panāyaṃ ācariyavādaṃ. Paro suttanti paravādinā “mūlabījaṃ nāma haliddi siṅgiveraṃ vacā...pe... bīje bījasaññī chindati vā chedāpeti vā bhindati vā...pe...āpatti pācittiyassāti tumhākaṃ pāṭhattā haliddigaṇṭhiṃ chindantassa pācittiya”nti vutte sakavādī “yāni vā panaññāni atthi mūle sañjāyanti”tiādiṃ dassetvā tassa aṭṭhakathāsaṅkhātena ācariyavādena paṭikkhipati. Na hi gaṇṭhimhi gaṇṭhi jāyatīti. Paro suttānulomanti paravādinā “anāpatti evaṃ amhākaṃ ācariyānaṃ uggahoti vacanassānulomato ‘amhākaṃ porāṇabhikkhū ekapāsāde gabbhaṃ thaketvā anupasampannena sayituṃ vaṭṭatīti tathā katvā āgatā, tasmā amhākaṃ vaṭṭatī”ti tumhesu eva ekaccesu vadantesu tumhākaṃ na kiñci vattuṃ sakkā”ti vutte sakavādī “suttaṃ suttānulomañca uggahitakānaṃyeva ācariyānaṃ uggaho pamāṇa”ntiādiaṭṭhakathāvacanaṃ dassetvā paṭisedheti. Paro attanomatinti “dvāraṃ vivarivā anāpucchā sayitesu ke muccanti”ti ettha pana dvepi janā muccanti yo ca yakkhagahitako, yo ca bandhitvā nipajjāpitoti tumhākaṃ theravādattā aññe sabbepi yathā tathā vā nipannādayopi muccanti paṭisedheti.

Atha panāyaṃ attanomaṭiṃ. Paro suttanti “āpattiṃ āpajjanti”ti paravādinā gutte sakavādī “divā kilantarūpo mañce nisinno pāde bhūmito amocetvāva niddāvasena nipajjati, tassa anāpatti”tiādiaṭṭhakathāvacanaṃ dassetvā ekabhaṅgena nipannādayopi muccanti paṭisedheti. Athāyaṃ attanomaṭiṃ. Paro suttānulomanti “domanassaṃ pāhaṃ, devānaminda, duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampītiādivacanehi saṃsandanato sadārapose doso tumhākaṃ natthi, tena vuttaṃ ‘puttadārassa saṅgaho””ti paravādinā vutte kiñcāpi sakavādī bahussuto na hoti, atha kho rāgasahiteneva akusalena bhavitabbanti paṭikkhipati. Sesesupi iminā nayena aññathāpi anurūpato yojetabbaṃ. Idaṃ sabbam upatissattherādayo āhu. Dhammasiritthero pana “ettha paroti vutto aññanikāyiko, so pana attano suttādīniyeva āharati. Tāni sakavādī attano suttādimhi otāretvā sace sameti gaṇhāti, no ce paṭikkhipatī”ti vadati.

Catubbidhavinayakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Padabhājanīyavaṇṇanā

Sikkhāpadavibhaṅge pana kiñcāpi yo panāti anavasesapariyādānapadaṃ, tathāpi bhikkhūti iminā parapadena samānādhikaraṇattā tadanurūpānevassa vibhaṅgapadāni vuttāni. Bhikkhunibbacaṇapadāni tīṇi kiñcāpi sabhikkhubhāvassa, abhikkhubhāvassa cāti yassa kassaci pabbajitassa sādharmaṇi, tathāpi “asuddho hoti puggalo aññataraṃ pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpanno, tañce suddhadiṭṭhi samāno anokāsaṃ kārāpetvā cāvanādhippāyo vadeti, āpatti saṅghādisesena dukkaṭassā”ti evamādisuttaṃ nibbacaṇatthayuttova puggalo “āpatti saṅghādisesena dukkaṭassā”ti ettha vatthu, na itaro gihibhūtoti dassanattamaṃ vuttaṃ. Sabbassapi vinayapiṭakassa sādharmaṇaṃ bhikkhulakkhaṇaṃ vatthuñhi bhagavā ārabhi. Yo pana suddho eva samāno kenaci kārāṇena gihiliṅge ṭhito, so attano sabhikkhubhāvattā eva vatthu hoti, asuddhopi bhikkhuliṅge ṭhitattāti ayamatto dassito hoti. Asuddhopi nātakehi, paccatthikehi vā rājabhayādikāraṇena vā kāsāvesu saussāhova apanītakāsāvo vatthu eva puna kāsāvaggahaṇena theyyasaṃvāsakabhāvānupagamanato, bhikkhunibbacaṇatthe anikkhattadhurattāti vuttaṃ hoti. Yo pana liṅgatthenako

bhikkhunibbacanattham sayañca ajjhupagato, samvāsaṃ thenento, tañce suddhadiṭṭhi samāno anokāsaṃ kārāpetvā cāvanādhīpāyo vadeti, āpatti saṅghādisesena dukkaṭassāti ayampi attho dassito hoti.

“Samaññāya bhikkhu paṭiññāya bhikkhū”ti vacanadvayaṃ yathāvuttañca attham upabrūheti, antarā uppannāya niyatāya micchādiṭṭhiyā upacchinnakusalamūlo kevalāya samaññāya, paṭiññāya ca “bhikkhū”ti vuccati, na paramatthatoti imaṃ atirekattham dīpeti. Kiṃ vuttaṃ hoti? “Nāhaṃ, bhikkhave, aññaṃ ekadhammampi samanupassāmi, yaṃ evaṃ mahāsāvajjaṃ yathayidaṃ, bhikkhave, micchādiṭṭhi. Micchādiṭṭhiparamāni, bhikkhave, mahāvajjānī”ti āhaccabhāsitaṃ saṅgītittayāruḷhaṃ suttaṃ, aṭṭhakathāyampissa “micchādiṭṭhiparamā etesanti micchādiṭṭhiparamānī”ti vuttaṃ. Pañca ānantariyakammāni mahāsāvajjāni, micchādiṭṭhi pana mahāsāvajjatarāti adhippāyoti. Kasmā? Tesañhi paricchedo atthi, sabbabalavampi kappatṭhitikameva hoti, niyatamicchādiṭṭhiyā pana paricchedo natthi, tāya samannāgatassa bhavato vuṭṭhānaṃ natthi, tasmā “imassa bhikkhukaraṇā kusalā dhammā samvījjantī”ti vā “suddhovāya”nti vā na sakkā vattum.

“Diṭṭhivipattipaccayā dve āpattiyo āpajjati”ti vuttattā na sakkā “asuddho”ti vā “aññataraṃ pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpanno”ti vā vattum. Esa hi ubhopi pakkhe na bhajati, tena vuttaṃ “samaññāya, paṭiññāya ca bhikkhu, na paramatthato”ti.

Kimattham panevaṃ mahāsāvajjāya niyatamicchādiṭṭhiyā pārājikaṃ bhagavā na paññapesīti? Dubbijānattā. Pakatiyāpesā diṭṭhi nāma “sammā”ti vā “micchā”ti vā duviññeyyā, pageva “niyatā”ti vā “aniyatā”ti vāti. Tattha pārājikāpattiyaṃ paññattāya bhikkhū aññamaññaṃ asamadiṭṭhikaṃ pārājikaṃ maññaṃ uposathādīni akatvā acireneva sāsaṇaṃ vināseyyum, sayañca apuññaṃ pasaveyyum suddhesupi bhikkhūsu vipaṭipattiyaṃ paṭipajjanena. Tasmā upāyakusalatāya pārājikaṃ apaññāpetvā tassa ukkhepanīyakammaṃ, sammāvattañca paññāpetvā taṃ saṅghena asambhogaṃ, asaṃvāsañca akāsi. Bhagavā hi tassa ce esā diṭṭhi aniyatā, sammāvattaṃ pūretvā osāraṇaṃ labhitvā pakatatto bhavēyya. Niyatā ce, aṭṭhānametaṃ anavakāso, yaṃ so niyatamicchādiṭṭhiko sammāvattaṃ pūretvā osāraṇaṃ labhitvā pakatatto bhavēyya. Kevalaṃ “samaññāyabhikkhu paṭiññāyabhikkhū”ti nāmamattadhāraṃ hutvā paraṃ maraṇā ariṭṭho viya saṃsārakhāṇukova bhavissatīti imaṃ nayaṃ addasa.

Aṭṭhasu upasampadāsu tissovetha vuttā, na itarā pāṭipuggalattā, bhikkhūnaṃ asantakattā ca. Tattha hi ovādapāṭiggahaṇapañhabyākaraṇūpasampadā dvinnaṃ therānaṃ eva, sesā tisso bhikkhunīnaṃ santakāti idha nādhīppetā, tissannampi upasampadānaṃ majjhe “bhadro bhikkhū”tiādīni cattāri padāni vuttāni tissannaṃ sādharmaṇattā. Ehibhikkhubhāvena vā saraṇagamanañatticatutthēna vā upasampanno hi bhadro ca sāro ca sekkho ca asekkho ca hoti, upasampadavacanaṃ pana nesam sāvaka bhāvadīpanattham. Ime eva hi āpattiṃ āpajjanti, na sammāsambuddhā, paccekabuddhā ca.

Ayaṃ imasmiṃ atthe adhippetoti ettha ca āpattiṃ āpajjitum bhabbā ñatticatutthēneva kammena upasampannā. Na hi aññe ehibhikkhusaraṇagamanaovādapāṭiggahaṇapañhabyākaraṇāhi upasampannā āpattiṃ āpajjitum bhabbā, tenete paṭikkhipitvā “ayaṃ imasmiṃ atthe adhippeto bhikkhū”ti antimova vuttoti kira dhammasirithero, taṃ ayuttaṃ. “Dve puggalā abhabbā āpattiṃ āpajjitum buddhā ca paccekabuddhā cā”ti ettakameva vuttanti. Aññathā ehibhikkhuādayopi vattabbā siyumu. Kiñca bhiyyo “dve puggalā bhabbā āpattiṃ

āpajjitum bhikkhū ca bhikkhuniyo cā''ti sāmāññaena vuttattā ca, apica āpattibhayaṭṭhānadassanato ca. Kathaṃ? Āyasmā sāriputto āvasathapiṇḍaṃ kukkuccāyanto na paṭiggahesi, cīvaravippavāsabhayā ca sabbaṃ ticīvaraṃ gahetvā nadiṃ taranto manam vulho ahosi mahākassapo. Kiñca saraṇagamanūpasampadāya upasampanne ārabbha saddhivihārikavattādīni asammāvattantānaṃ nesaṃ dukkaṭāni ca paññattāni dissanti, tasmā dubbicāritametaṃ. Ayaṃ imasmiṃ atthe adhippeto bhikkhūti paṭikkhittāya saraṇagamanūpasampadāya anuññātappasaṅgabhayāti upatissatthero, āpattiyā bhabbataṃ sandhāya tasmimpi vutte pubbe paṭikkhittāpi sā puna evaṃ vadantena anuññātāti bhikkhūnaṃ micchāgāho vā vimati vā uppajjati, tasmā na vuttāti vuttaṃ hoti, taṃ ''bhikkhūni nāma ubhato saṅghe upasampannā''ti iminā sameti. Idañhi sākiyādīnaṃ anuññātaupasampadāya anuppabandhabhayā vuttaṃ.

Ayaṃ panettha amhākaṃ khanti - bhikkhu-padaniddesattā yattakāni tena padena saṅgahaṃ gacchanti, ye ca vinayapiṭake tattha tattha sandissanti sayam āpattāpajjanaṭṭhena vā duṭṭhullārocanapaṭicchādanādīsu paresaṃ āpattikaraṇaṭṭhena vā, te sabbepi dassetvā idāni yadidaṃ tassa bhikkhu-padassa visesanatthaṃ vuttaṃ parapadaṃ ''sikkhāsājīvasamāpanno''ti, tassa vasena idaṃ vuttaṃ ''ayaṃ imasmiṃ atthe adhippeto bhikkhū''ti. So eva hi kammavācānantarameva sikkhāsājīvasamāpanno hoti tato paṭṭhāya sauddesasikkhāpadānaṃ uppattidassanato, tasseeva ca sikkhāpaccakkhānaṃ dissati, netaṛassa. Tasseeva ca sikkhāpaccakkhānaṃ sambhavati ''ullumpatu maṃ, bhante, saṅgho anukampaṃ upādāyā''ti vatvā samādinattā, tasseeva ca upasampannasamanantarameva akaraṇīyanissayācikkhanadassanato, vinayaṃ pātimokkhaṃ uddesaṃ paccakkhāmītiādisikkhāpaccakkhānalakkhaṇapāripūrito cāti sikkhāpaccakkhānaṃ upādāya so eva idhādhippetoti vuttaṃ hoti.

Yasmā panassa sikkhāpaccakkhānaṃ sabbathā yujjati, tasmā ''sikkhaṃ paccakkhāya taṃ taṃ vatthum vītikkamantassa tato tato āpattito anāpatti, itarassa āpattī''ti vattum yujjati, tasmā ''yattha yattha sāvajjapaññatti, anavajjapaññatti vā, ayaṃ imasmiṃ atthe adhippeto bhikkhūti vuccati, tattha tattha tadajjhācāratthenāyameva ñatticatutthena upasampanno adhippeto nāmā''ti vattum yujjatīti veditabbaṃ. Evaṃ sante yaṃ vuttaṃ ''yāya kāyaci upasampadāya ayaṃ imasmiṃ 'methunaṃ dhammaṃ paṭisevitvā pārājiko hotī''ti atthe bhikkhūti adhippeto''ti, tampi na vattabbameva. Kathaṃ hoti? Virodhadosopi parihato hoti. Kathaṃ? Sace ñatticatutthena upasampanno eva idhādhippeto ''bhikkhū''ti ca ''upasampanno''ti ca, tena na upasampanno anupasampanno nāmāti katvā ñatticatutthakammato aññathā upasampannā nāma mahākassapattherādayo itaresaṃ anupasampannaṭṭhāne ṭhatvā sahaseyyapadasodhammāpattiṃ janeyyumaṃ, omasanādikāle ca dukkaṭameva janeyyunti evamādiko virodhadoso parihato hotīti sabbaṃ ācariyo vadati. Maṅguracchavi nāma sāmo.

Yasmā te atimahanto jātimado cittaṃ pariyuṭṭhāti, tasmā tumhehi mama sāsane evaṃ sikkhitabbaṃ. ''Sātasahagatā paṭhamajjhānasukhasahagatā asubhe ca ānāpāne cā''ti gaṇṭhipade vuttaṃ. Uddhumātakasaññāti uddhumātakanimitte paṭiladdhapaṭhamajjhānasaññā. Rūpasaññāti pathavīkasiṇādirūpāvacarajjhānasaññā. So taṃ byākāsi ''avibhūtā, bhante, uddhumātakasaññā avaḍḍhitabbattā asubhānaṃ, vibhūtā, bhante, rūpasaññā vaḍḍhitabbattā kasiṇāna''nti. Pañcaupasampadakkamo mahāvaggā gahito. Ñatticatutthenāti ettha kiñcāpi ñatti sabbapaṭhamam vuccati,

tissannaṃ pana anussāvanānaṃ atthabyañjanabhedābhāvato atthabyañjanabhinnā ñattitāsaṃ catutthāti katvā “ñatticatuttha”nti vuccati. Byañjanānurūpameva aṭṭhakathāya “tīhi anussāvanāhi ekāya ca ñattiyā”ti vuttaṃ, atthapavattikkamena padena pana “ekāya ñattiyā tīhi anussāvanāhi”ti vattabbaṃ. Yasmā panettha “cattārimāni, bhikkhave, kammāni, cha imāni, bhikkhave, kammāni adhammakammaṃ vaggakamma”nti vacanato kuppakammampi katthaci “kamma”nti vuccati tasmā “akuppenā”ti vuttaṃ.

Yasmā akuppampi ekaccaṃ na ṭhānārahaṃ, yena appatto osāraṇaṃ “sosārito”ti campeyyakkhandhake vuccati, tasmā “ṭhānārahenā”ti vuttaṃ. Yadi evaṃ “ṭhānārahenā”ti idameva padaṃ vattabbaṃ, na pubbapadaṃ iminā akuppasiddhitoti ce? Taṃ na, aṭṭhānārahena akuppena upasampanno imasmiṃ atthe anadhippetoti anitṭhappasaṅgato. Dvīhi panetehi ekato vuttehi ayamatto paññāyati “kevalaṃ tena akuppena upasampanno ayampi imasmiṃ atthe adhippeto ‘bhikkhū’ti, ṭhānārahena ca upasampanno ayampi imasmiṃ atthe adhippeto ‘bhikkhū’ti, kuppena upasampanno nādhippeto”ti. Tenāyampi attho sādhitoti hoti “yo pana, bhikkhu, jānaṃ ūnavīsativassaṃ puggalaṃ upasampādeyya, so ca puggalo anupasampanno”ti vacanato yāva na ñāyati, tāva samaññāyabhikkhupaṭiññāyabhikkhubhāvaṃ upagatopi na pubbe dassitasamaññāyabhikkhupaṭiññāyabhikkhu viya aññesaṃ bhikkhūnaṃ upasampannaṭṭhāne ṭhatvā omasanapācittiyādivatthu hoti, kevalaṃ anupasampannaṭṭhāne ṭhatvā “anupasampanne upasampannasaññi padaso dhammaṃ vāceti, āpatti pācittiyassā”tiādi āpattivatthumeva hutvā tiṭṭhati. Akuppena upasampanno pana pacchā pārājikopi jātito upasampannaṭṭhāne tiṭṭhatīti “paṇḍako, bhikkhave, anupasampanno na upasampādetabbo, upasampanno nāsetabbo”tiādinā nayena vuttesu pana vajjanīyapuggalesu koci puggalo “upasampanno”ti vuccati, nopi upasampannaṭṭhāne tiṭṭhati, koci tiṭṭhatīti veditabbaṃ.

Ettha pana atthi kammaṃ akuppaṃ ṭhānārahaṃ, atthi ṭhānārahaṃ nākuppaṃ, atthi akuppañceva na ṭhānārahañca, atthi nākuppaṃ na ca ṭhānārahanti idaṃ catukkaṃ veditabbaṃ. Tattha paṭhamāṃ tāva vuttaṃ, tatiyacatutthāni pākaṭāni. Duttiyaṃ pariyāyena bhikkhunisaṅghato ekatoupasampannāya liṅgaparivatte sati labbhati. Tassa hi puggalassa pubbe sikkhamānakāle laddhaṃ ñatticatutthaupasampadākammaṃ kiñcāpi akuppañceva ṭhānārahañca, purisaliṅge pana pātubhūte “anujānāmi, bhikkhave, taṃyeva upajjhaṃ tameva upasampada”nti ettha apariyāpannattā tassa puggalassa kevalaṃ sāmaṇerabhāvāpattito kammaṃ dāni kuppaṃ jātanti vuccati. Liṅgaparivattena cīvarassa adhiṭṭhānavijhanaṃ viya tassa puggalassa bhikkhunisaṅghena katāya upasampadāya vijhanaṃ hotīti veditabbaṃ, aññathā so puggalo upasampanno bhikkhūti āpajjati. Atha vā liṅgaparivatte asatipitaṃ ekatoupasampadākammaṃ kuppāti, yathāṭṭhāne na tiṭṭhati. Tasmā na tāva sā “bhikkhunī”ti saṅkhyāṃ gacchati. Yasmā aññataraṃ pārājikaṃ dhammaṃ āpajjitvāpi anāpajjitvāpi uppabbajitukāmatāya gihiliṅgaṃ sādhiyantiyā punapi upasampadā ubhatosaṅghe labbhati, tasmā tena pariyāyena “kuppātīti kuppa”nti vuccati, yathāvuttakammadosābhāvato pana “ṭhānāraha”nti. Bhikkhunī pana gihiliṅgaṃ sādhiyantikāle na purisaliṅgapātubhāve sati bhikkhūsu upasampadaṃ labbhatīti sādhaṃ kārāṇaṃ na dissati, sikkhaṃ paccakkhāya uppabbajitā ce, labhatīti eke, taṃ panāyuttaṃ bhikkhuniyā sikkhāpaccakkhanābhāvato amhākaṃ khantīti ācariyo. “Yathā ‘kattabba’nti vuttaṃ, tathā akate kuppātīti katvā karaṇaṃ satthusāsana”nti gaṇṭhipade vuttaṃ. Yattha yattha “gaṇṭhipade”ti vuccati, tattha tattha “dhammasirittherassa gaṇṭhipade”ti gahetabbaṃ.

Sāḷvapaḍaḍḍhājanīyavaṇṇanā

“Mahābodhisattā niyatā”ti vuttaṃ anugaṇṭhipade. Yattha “anugaṇṭhipade”ti, tattha “vajirabuddhittherassā”ti gaḥetabbaṃ. Sāvakaḍḍhipaccekaḍḍhisammāsambodhīti vā tīsu bodhīsu sammāsambodhiyaṃ sattā bodhisattā mahābodhisattā nāma. Pātimokkhasīlabahukattā, bhikkhusīlattā, kilesapīḍaḥaṇavasena vattanato, uttamaṇa bhagavatā paññattattā ca adhikaṃ, buddhuppādeyeva pavattanato uttamanti aññatarasmiṃ gaṇṭhipade. Kiñcāpi paccakaḍḍhāpi dhammatāvasena pātimokkhasaṃvarasīlena samannāgatāva honti, tathāpi “buddhuppādeyeva pavattatī”ti niyamitaṃ tena pariyāyēnāti. Tenāha “na hi taṃ paññattiṃ uddharitvā”tiādi. Pātimokkhasaṃvaratopi ca maggaḥphalasaṃpayuttameva sīlaṃ adhisīlaṃ, taṃ pana idha anadhippetā. Na hi taṃ pātimokkhuḍḍesena saṅgaḥhanti. Samantabhadraḥkaṃ kāraṇavacanāṃ sabbasikkhāpadānaṃ sādḥāraṇalakkaḥattā imissā anupaññattiyā ariyapuggalā ca ekaccaṃ āpattiṃ āpajjantīti sādḥitametaṃ, tasmā “na hi taṃ samāpanno methunaṃ dhammaṃ paṭisevatī”ti atṭhakathāvacanaṃ asaṃmatthaṃ viya dissatīti? Nāsaṃmatthaṃ, saṃmatthameva yaṃsmiṃ yaṃsmiṃ sikkhāpade sāsā vicāraṇā, tassa tasseva vasena atṭhakathāya pavattito. Tathā hi kaṇḥhāvitarāṇiyaṃ udakukkhepasīmādhikāre “timaṇḍalaṃ paṭicchādetvā antaravāsakaṃ anukkhipitvā uttarantiyā bhikkhuniyā”ti vuttaṃ bhikkhunivibhaṇḍe āgatattā. Eseva nayo aññepi evarūpesu. Kimatthanti ce taṃ? Pāḷikkamānuvattanena pāḷikkamadassanattaṃ. Tatridaṃ samāsato adhippāyadīpanaṃ - padasodhammasikkhāpadassa tikapaṇicchede upasaṃpanne upasaṃpannasaññī, anāpatti, akaṭāṇudhammasikkhāpadavasena upasaṃpanne ukkhittake siyā āpatti, tathā saḥaseyyasikkhāpadeti evamādi. Attho paṇettha parato āvi bhavissati.

Yaṃ vuttaṃ atṭhakathāyaṃ “tatopi ca maggaḥphalacittameva adhicitṭaṃ, taṃ pana idha anadhippetā”nti ca, “tatopi ca maggaḥphalapaññāva adhipaññā, sā pana idha anadhippetā. Na hi taṃsamāpanno bhikkhu methunaṃ dhammaṃ paṭisevatī”ti. “Tatra yāyaṃ adhisīlasikkhā, ayaṃ imasmiṃ atthe adhippetā sikkhā”ti imāya pāḷiyā virujjhati. Ayañhi pāḷi adhisīlasikkhāva idha adhippetā, na itarāti dīpeti. Atṭhakathāvacanaṃ tāsampi tiṇṇaṃ lokiyānaṃ adhippetataṃ dīpeti. Ayaṃ paṇettha atṭhakathādhippāyo - tissopi lokiyā sikkhā imasmiṃ paṭḥamaḥpārājike sambhavanti, kālenāpi adhicitṭapaññālābhī bhikkhu tathārūpaṃ asappāyaṃ paccayaṃ paṭicca tato tato adhicitṭato, adhipaññāto ca āvattitvā sīlabhedāṃ pāpuṇeyyāti ṭḥānametaṃ vijjati, na lokuttaracittapaññālābhī, ayaṃ nayo itaresupi sabbesu adinnādānādīsu sacittakesu labbhati, acittakesu pana itaropi. Tathāpi kevalaṃ vinayaḥpiṭakassa, pātimokkhasīlassa ca saṅgāhakattā “sikkhaṃ appaccakkhāyā”ti imasmiṃ uttarapade paccakkhānārahā adhisīlasikkhāva lokiyāti dassanattaṃ pāḷiyaṃ “tatra yāyaṃ adhisīlasikkhā, ayaṃ imasmiṃ atthe adhippetā sikkhā”ti vuttanti veditabbaṃ.

Ettha sikkhāti kāyavacīduccaritato viratī ca cetanā ca, aññatra cetanāyeva veditabbā. Sikkhāpadanti sauddesaḥsikkhāpadaṃ, ekaccaṃ anuddesaḥsikkhāpadañca labbhati. Cittassa adhikaraṇaṃ katvāti tasmīṃ sikkhatīti adhikaraṇatthe bhumṃmanti dassanattaṃ vuttaṃ. Yathāsikkhāpadanti paccavekkhaṇavasena vuttaṃ. Sīlapaccavekkhaṇāpi hi sīlameva, tasmā suppaṭicchannādicārittesu virativippayuttacetaṇaṃ pavattentopi sikkhaṃ paripūrentotveva saṅkhaṃ gaḥchati. “Sampajānamusāvāde pācittiya”nti vuttamariyādaṃ avītikkamanto “tasmiṇca sikkhāpade sikkhatī”ti vuccati. Aññatarasmiṃ pana gaṇṭhipade vuttaṃ “sikkhāti taṃ

sikkhāpadaṃ sikkhanabhāvena pavattacittuppadō. Sājīvanti paññatti.
Tadatthadassanattamaṃ pubbe methunasamvarassetamaṃ adhivacana’’nti. Yasmā
sikkhāya guṇasammatāya puññasammatāya tantiyā abhāvato lokassa
dubbalyāvikammaṃ tattha na sambhavati. Patthanīyā hi sā, tasmā “yañca sājīvaṃ
samāpanno, tattha dubbalyaṃ anāvikatvā’’ti vuttaṃ. Āṇāya hi dubbalyaṃ
sambhavatīti āyasmā upatisso.

Sikkhāpaccakkhānakathāvaṇṇanā

Ettha yāmiṃ amukasmim titthāyatane, gharādimhi vā. Bhāvavikappākārenāti “ahaṃ
assa’’nti āgatattā yaṃ yaṃ bhavitukāmo, tassa tassa bhāvassa vikappākārena,
bhikkhubhāvato aññabhāvavikappākārenāti adhippāyo.

46. Handāti vacasāyeva. Gihibhāvaṃ patthayamānotiādipadehi cittaniyamaṃ
dasseti. Ekeneva cittaena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvenāti.

51. Buddhaṃ dhammantiādipadehi khetaniyamaṃ dasseti. Tattha ādito cuddasahi
padehi sabhāvapariccāgo, pacchimehi aṭṭhahi bhāvantarādānañca dassitaṃ hoti.
Paccakkhāmi dhārehīti etehi kālaniyamaṃ dasseti. Vadatīti iminā padena
payoganiyamaṃ dasseti. Viññāpetīti iminā vijānananiyamaṃ dasseti. Ummattako
sikkhaṃ paccakkhāti, ummattakassa santike sikkhaṃ paccakkhātītiādīhi
puggalaniyamaṃ dasseti. Ariyakena milakkhassa santike sikkhaṃ paccakkhātītiādīhi
pana puggalādiniyamepi sati vijānananiyamāsambhavaṃ dasseti. Tattha “yāya
milakkhabhāsāya kālaniyamo natthi, tāyapi bhāsāya kālaniyamattadāpane sati
sikkhāpaccakkhānaṃ ruhatīti no matī’’ti ācariyo. Davāyatiādīhi khetādiniyame satipi
cittaniyamābhāvena na ruhatīti dasseti. Sāvetukāmo na sāvetīti cittaniyamepi sati
payoganiyamābhāvena na ruhatīti dasseti. Aviññussasāveti, viññussa na sāvetīti
cittakhetakālapayogapuggalavijānananiyamepi sati yaṃ puggalaṃ uddissa sāveti,
tasseva savane na ruhati, na aññassāti dassanattamaṃ vuttaṃ, tena vuttaṃ
aṭṭhakathāyaṃ “yadi ayameva jānātūti ekaṃ नियमत्वā āroceti, tañce so eva jānāti,
paccakkhātā hoti sikkhā. Atha so na jānāti...pe... appaccakkhātā hoti sikkhā’’ti.
Sabbaso vā pana na sāveti, appaccakkhā hoti sikkhāti cittādiniyameneva sikkhā
paccakkhātā hoti, na aññathāti dassanattamaṃ vuttaṃ. Ettāvatā “sikkhā...pe...
dubbalyaṃ anāvikatvā’’ti padassa padabhājanaṃ tīhi ākārehi dassitaṃ hoti. Tattha
dve amissā, pacchimo eko missoti vedītabbo. Teneva vacībhedenāti
tadatthadīpanamattaṃ vacanaṃ sutvāva teneva vacībhedenā jānāpetīti attho.
Cittasampayuttanti paccakkhātukāmatācittasampayuttaṃ. Samayaññū nāma
tadadhippāyajānanamattena hoti.

53. Vaṇṇapaṭṭhānaṃ buddhaguṇadīpakamaṃ suttaṃ. Upāligahapatinā vuttā kira
upāligāthā. Paññāṇaṃ saññāṇanti atthato ekaṃ, tasmā bodhipaññāṇanti
bodhisaññāṇaṃ, bodhibījanti vuttaṃ hoti.

Dvinnampi नियमत्वāti ettha “dvīsupi jānantesu eva paccakkhāmīti adhippāyena
vutte tesu eko ce jānāti, na paccakkhātā hotī’’ti aññatarasmimpi gaṇṭhipade vuttaṃ,
taṃ aṭṭhakathāya na sameti. “Gihī homī’’ti vā “gihimhī’’ti vā vutte kiñcāpi
vattamānavacanaṃ hoti. “Dhārehī’’ti atthābhāvā ca “dhārehī’’ti vutte ca parassupari
gacchati, tasmā na hoti. Sandiṭṭhikaṃ dhammanti sabbattha dhammavacanaṃ
vuttaṃ yaṃ sandhāya “sandiṭṭhika’’nti vadati, taṃ pakāsetuṃ. Aññathā
“vijitavijayaṃ paccakkhāmī’’ti vutte cakkavattiādīsipi tappasaṅgato buddhasaddopi
avasāne vattabbo bhaveyya. Ācariyavevacanesu pana yo maṃ pabbājesītiādi

upajjhaṃ aggahetvā, paraṃ vā uddissa pabbajitaṃ sandhāya vuttanti. Okallakoti kapaṇādhivacanaṃ. Moḷibaddhoti sikhābaddho, omukkamakuṭo vā. Cellako athero. Ceṭako majjhimo. Moḷigallo mahāsāmaṇero. Manussaviggahanāgādīnaṃ nāgarūpādīnaṃ vā santike, bhāsājānanakinnarādīnaṃ vā. “Devatā nāma mahāpaññā”ti kira pāṭho. Davāyāti sahasā. Ravābhaññenāti khalitabhaññena. Akkharasamayānañhi nābhiññātāya vā karaṇānaṃ avisadatāya vā hoti ravābhaññaṃ. Avidheyindriyatāya “potthakarūpasadisassā”ti vuttaṃ, garumedhassa mandapaññaṃ. Kittāvatā pana garumedho hotīti ce? Samaye akovidatāya.

Sikkhāpaccakkhānakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mūlapaññattikathāvaṇṇanā

55. “Paṭisevatināmā”ti padaṃ mātikāyaṃ natthi, tasmā “paṭiseveyyāti etthā”tiādimāha. “Eso methunadhammo nāmā”ti sabbapāḷipotthakesu, aṭṭhakathāyaṃ “eso vuccati methunadhammo nāmā”ti uddhaṭṭa. Itthiyā nimittena attano nimittanti duviññeyyametaṃ dassitaṃ. Attano nimittena itthiyā nimittam suviññeyyattā na dassitaṃ. Cattāri ṭhānāni muñcitvāti ettha abbhantaratalaṃ chupantaṃyeva sandhāya vuttaṃ, acchupantaṃ nīharantassa anāpatti. Majjhanti aggappadesaṃ. Uparibhāgamajjhanti uparibhāgassa aggappadesaṃ. Naṭṭhakāyappasādanti ettha upahatindriyassa āpattisambhavato idhāpi āpattīti ce? Neti dassanattaṃ “matacammaṃ vā”tiādi vuttaṃ. Matacammañhi anupādinnaṃ, upādinne eva pārājikāpatti. Apidhāya appaṭicchādetvā. Yathā dantā na dissanti, tathā pidhāyeva nisīditabbanti adhippāyo.

Gonasoti goṇapiṭṭhiko maṇḍalasappo, yassa piṭṭhe lohitakāni maṇḍalāni dissanti. Kalalaparicayavāricāramacchaggahaṇena kiñcāpi samudde mahāmukhā hatthisarīrampi ekappahārena gilituṃ samatthā tato mahantatarā ca gahitā honti, tesam mukhādīsū methunadhammo na sambhavatīti tattha ṭhānaparicchado natthīti eke, vicāretvā gahetabbaṃ. Etameva hīti anantaraṃ sandhāya. Saddhiṃ yojanāya akkharayojanāya. “Paññattaṃ pana sikkhāpadaṃ sabbehipi lajjipuggalehi samaṃ sikkhitabbabhāvato samasikkhatā nāmāti vuttattā sabbasikkhāpadaṃ sabbabhikkhūhi sikkhitabbaṃ. Na hi kassaci ūnamadhikaṃ vā atthī”ti tassa gaṇṭhipade vuttaṃ. Parivāre pana -

“Na ukkhittako na ca pana pārivāsiko,
Na saṅghabhinno na ca pana pakkhasaṅkanto;
Samānasaṃvāsakabhūmiyā ṭhito,
Kathaṃ nu sikkhāya asādhāraṇo siyā”ti. -

Vuttaṃ. Tadaṭṭhakathāya ca “ayaṃ pañhā nahāpitapubbakaṃ sandhāya vuttā. Ayañhi khurabhaṇḍaṃ pariharituṃ na labhati, aññe labhanti. Tasmā sikkhāya asādhāraṇo”ti vuttaṃ. Taṃ sabbam yathā saṃsandati sameti, tathā veditabbaṃ. Bhikkhunīnaṃyeva sādhāraṇāni sikkhāpadāni pi bhikkhu sikkhati, evamaññopi anāpitapubbako bhikkhu taṃ sikkhāpadaṃ sikkhati eva tadatthakosallatthanti katvā sabbampi sikkhāpadaṃ samasikkhatā nāmāti. Yaṃ taṃ vuttanti sambandho. “Tisso itthiyo”tiādivibhaṅgotamaṇniyāmakotilakkaṇattā vatthuniyamanatthaṃ vuttaṃ. Tena amanussitthippasaṅgena kate suvaṇṇarajatādimaye paṭikkhipati. Ito paṭṭhāya ye ca “tayo atthavase paṭicca vibhaṅgo pavattatī”ti pubbe vuttā, te yathāsambhavaṃ yojetvā veditabbā.

57. Āpatti pārājikā assa hotīti ettha yasmā sā akusalā āpatti tassa bhikkhuno sīlasambhavaṃ abhibhavati, rāgābhivhave tasmim̐ pārājikāti laddhanāmā pubbabhāge āpannā dukkaṭṭhullaccayādayo āpattiyo abhibhavitvā vināsetvā sayamevekā assa. Vatthunā sabhāgāhi vā asabhāgāhi vā aññāhi pārājikattena samānajātikāhi āpattīhi sayam̐ nābhivhavīyatīti eke. Taṃ taṃ pubbe vicāritameva. Yadā pana catassopi pārājikāpattiyo ekato honti, tadā tā tassa bhikkhuno bhikkhubhāvaṃ abhibhavanti, abhikkhum̐ karonti, anupasampannaṃ karonti, samaññāyapi bhikkhu na hoti. Omasavādapācittiyam̐ na janetīti eke. Dutiyena atthavikappena pārājikassa dhammassa patti sampatti āpattīti attho saṅgahito hotīti katvā āpattisampattivādīnaṃ saṅgahito hoti, yujjati cesā parasāpekkhā. Sāpattiko nāma so bhikkhu hoti, aññathā tassa khaṇabhaṅgena anāpattiko bhaveyya, na ca hotīti. Kadā pana hotīti? Yadā kālāṃ karoti, yadā ca sikkham̐ paccakkhāya sāmaṇerādibhūmiyam̐ tiṭṭhati. Yadi evam̐ sikkhāya paccakkhātāya pārājikāpatti paccakkhātā hoti sikkhā cāti ubhayam̐ tassa ekato atthi, saṅghādisesādiāpatti sikkhāpaccakkhānena kim̐ na paccakkhātā, puna upasampannena desāpetabbā. Sikkhāpaccakkhānaṃ āpattivuṭṭhānaṃ jātaṃ, abhikkhu āpattito vuṭṭhāti, gahaṭṭho vuṭṭhāti, sāmaṇero vuṭṭhāti, tato vinayavirodhā na vuṭṭhāti. Hañci pana vuṭṭhāti gahaṭṭho, sāmaṇero vā sīlasampannova jhānalābhī assa, sotāpattiphalassa vā arahattaphalassa vā lābhī assa, pārājikāpattiyā sāpattiko arahā assa. Ukkhittako uppabbajito vā parivāsāraho mānattāraho uppabbajito vā sīlasampanno jhānalābhī assa, sotāpattiphalassa, arahattaphalassa vā lābhī assa, sāpattiko santarāyiko arahā assa, so puna upasampanno parivāsaṃ, mānattaṃ vā datvā abbhetaṭṭho ukkhittako osāretabboti samāno ayaṃ upalabbhoti.

Ayaṃ panettha vinicchayo - pārājikaṃ dhammaṃ āpanno yāva bhikkhubhāvaṃ paṭijānāti sādīyati saṃvāsaṃ, santarāyikattā uposathadivasādīsu gahaṭṭhassa viya sayameva sīlaṃ samādiyantassapi na sīlasamādānaṃ ruhati, pageva jhānādīni. So ce bhikkhubhāvaṃ na sādīyati na paṭijānāti saṃvāsaṃ na sādīyati, kevalam̐ bhikkhūnaṃ āvikatvā rājavericorādibhayena kāsāvaṃ na pariccajati, anupasampannova hoti sahaseyyādīṃ janeti, sīlassa ca jhānādīnañca bhāgī hoti. Vuttañhetam̐ bhagavatā -

“Āpannena visuddhāpekkhena santī āpatti āvikātabbā, āvikatā hissa phāsu hoti, paṭhamassa jhānassa adhigamāyā”tiādi.

Tattha santī āpattīti sāvasesānavasesappabhedā sabbāpi āpatti āpannā adhippetā. Evam̐ santepi pageva gahaṭṭhādibhūmiyam̐ ṭhito jhānādīnaṃ bhāgī assa suddhante ṭhitattā, yo pana ukkhittako anosārito, garudhammaṃ vā āpajjitvā avuṭṭhito sikkham̐ paccakkhāya gahaṭṭhādibhūmiyam̐ ṭhito, na so jhānādīnaṃ bhāgīyeva bhavati na suddhante ṭhitattā, sakaraṇīyattā ca, teneva bhagavatā “so puna upasampanno osāretabboti”ti vuttaṃ, tasmā tassa puggalassa te bhikkhukāle āpannā antarāyikā dhammā vipphaṇṇasāraṃ janayitvā avipphaṇṇasāramūlakānaṃ pāmojjādīnaṃ sambhavaṃ nivārenti, no sakāsāvesuyeva. No ce nivārenti, sambhavati. Garukaṃ āpajjitvā bhikkhūnaṃ āvikatvā ce uppabbajito, pakatatto hutvā uppabbajitoti katvā jhānādīnaṃ bhāgī assa “āvikatā hissa phāsu hoti”ti vuttattā. Pageva bhikkhukāle, na tveva ukkhittako sakaraṇīyattāti eke. Tadanuvattanako pana taṃ laddhim̐ pahāya bhāgī assa. Na, bhikkhave, sagahaṭṭhāya parisāya sikkhāpaccakkhātakassa

antimavatthum ajjhāpannakassa nisinnaparisāyāti ettha gahaṭṭho nāma pakatiyā gihiliṅge ṭhito. Sikkham paccakkhāya bhikkhuliṅge ṭhito sikkhāpaccakkhātako. So sakāsāvesu sāpekkhattā sāmaṇerabhāvaṃ patthayamāno teneva liṅgena tīhi saraṇagamanehi sāmaṇero hoti. Antimavatthum ajjhāpanno saṃvāsaṃ sādīyantopi pacchā pubbe vuttakkamena asādiyitvā sāmaṇerabhāvaṃ patthayamāno sikkhāpaccakkhātako viya tīhi saraṇagamanehi sāmaṇero hoti, na puna kāsāvaṃ paṭiggāhāpetabbo bhikkhūhi paṭhamam dinnaliṅgeyeva ṭhitattā. Yo pana pārājiko codiyamāno parājītvā “handā, bhante, sāmaṇero bhavāmi, saraṇāni dethā”ti vadati, “sādhū gaṇhāhi”ti na vattabbo, gihiliṅge ṭhapetvā puna kāsāyāni paṭiggāhāpetvā pabbājetabbo. “Idam pana sabbaṃ attano matiyā vuttattā vicāretvā gahetabba”nti ācariyo vadati. Pavesanaṃ nāma aṅgajātaṃ pavesentassa aṅgajātena samphusanaṃ. Pavittāṃ nāma yāva mūlā pavesentassa vippakatakāle vāyāmakālo. Sukkavissatṭhisamaye aṅgajātaṃ ṭhitaṃ nāma. Uddharaṇaṃ nāma nīharaṇakālo. Gaṇṭhipade pana “vāyāmato oramitvā ṭhānaṃ ṭhitaṃ nāmā”ti vuttaṃ, taṃ asaṅkarato dassanatthaṃ vuttaṃ. Pavesanapavittāuddharaṇakālesupi sukkavissatṭhi hotiyeva.

Paṭhamacatukkakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekūnasattatidvisatacatukkakathāvaṇṇanā

59-60. “Matam yebhuyyena akkhāyita”nti vacanato amataṃ yebhuyyena khāyitampi pārājikavatthumevāti dasseti. Sabbaso khāyitaṃ, uppāṭitaṃ vā thullaccayavatthumevāti dasseti, tathā “yebhuyyena khāyita”nti vacanato mataṃ sabbakhāyitaṃ, uppāṭitaṃ vā dukkaṭavattūti dasseti. Na ca sāvasesaṃ paññapenti. Kiṃ kārāṇā? Idañhi sikkhāpadaṃ lokavajjaṃ, na paṇṇattivajjaṃ. Tattha sikkhāpadanti pārājikaṃ adhippetam. Tattha thullaccayampi hi lokavajjaṃ, na paṇṇattivajjaṃ. Atha vā ubhayampi anavasesaṃ paññattaṃ. Pārājikakhetto hi heṭṭhimakoṭṭim pāpetvā ṭhapite tato paraṃ thullaccayanti paññattameva hoti. Tattha thullaccayakhetampi pārājikakhettaṃ viya heṭṭhimaparicchedena vuttanti veditabbaṃ. Upaḍḍhakkhāyite thullaccayanti yattha nimittaṃ khāyitaṃ, taṃ dukkaṭavattūti veditabbaṃ. Etthāha - paṇṇattivajjaṃ kiṃ sāvasesameva bhagavā paññāpetīti? Na. Ekaṃsato pana yathāsambhavaṃ tattha tattha pakāsāyissāma, kimatthaṃ pana bhagavā upaḍḍhakkhāyite pārājikaṃ na paññāpesīti ayaṃ tāva apucchā buddhavisayattā vinayapaññattiyā. Idam panettha kārāṇapatirūpaṃ “upaḍḍhabhāvassa dubbinicchayattā”ti. Yebhuyyena khāyitaṃ nāma vaccamaggapassāvamaggamukhānaṃ catūsu koṭṭhāsesu dve koṭṭhāse atikkamma yāva tatiyakoṭṭhāsapariyosānā khāditaṃ, tatiyakoṭṭhāsaṃ atikkamma yāva catutthakoṭṭhāsapariyosānā dukkaṭavattu.

Yadipi nimittaṃ sabbaso khāyitanti “jīvamānakaśārāmyeva sandhāya vutta”nti vadanti, taṃ vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. Allasāreṭi abhinave, akuthite vā manussānaṃ jīvamānakaśāre akkhināsādīsu thullaccayameva. Tiracchānagatānaṃ hatthiassādīnaṃ nāsāya vatthikose ca thullaccayanti “amaggena amaggaṃ paveseti, āpatti thullaccayassā”ti imāya pāliya atthavisesenettha vuttaṃ. Upakacchakādīsu dukkaṭaṃ, sabbesampi tiracchānagatānaṃ akkhikaṇṇavaṇesu dukkaṭaṃ, avasesasaṅghepi dukkaṭamevāti idam vinītavatthusmiṃ “ehi, bhante, methunaṃ dhammaṃ paṭisevā”ti. “Alaṃ bhagini netam kappatī”ti iminā tāva methunarāgābhāvo dassito hoti. “Ehi, bhante, ūruntarikāya ghaṭṭehi...pe... so bhikkhu

tathā akāsī”ti iminā tāva mocanassādo dassito hoti, tenevāha bhagavā “āpatti saṅghādisesassā”ti. “Yo pana methunarāgena ūruntarikāya ghaṭṭeti, tassa dukkaṭa”nti siddhanti katvā vuttaṃ.

Manussānaṃ akkhikaṇṇavaṇādi thullaccayavattthu, tiracchānagatānaṃ dukkaṭavattthūti ettha duviññeyyo pāḷilesa, tasmā “na ca, bhikkhave, rattacittena aṅgajātaṃ chupitabbaṃ, yo chupeyya, āpatti thullaccayassā”ti vacanato rattacittena akkhikaṇṇavaṇaṃ chupantassa dukkaṭanti siddhanti ayaṃ cammakhandhake pāḷilesoti veditabbo. “Jīvamānakapurisassāti jīvamānakasaddo mate vattabbameva natthīti ñāpanatthaṃ vutto”ti vadanti. Mahāaṭṭhakathāyaṃ panāti idaṃ kiñcāpi “katvā mahāaṭṭhakathaṃ sarīra”nti vuttaṃ, atha kho sesaṭṭhakathāsu “methunarāgena mukhenā”ti vacanābhāvato tattheva bhāvato taṃ vacanaṃ pāḷivacanena saṃsanditvā dassanatthaṃ vuttaṃ. Anugaṇṭhipade pana “taṃ sabbampīti mahāaṭṭhakathāyameva methunarāgena itthiyā nimittaṃ appavesento chupati, thullaccaya”nti ca vuttaṃ. “Methunarāgena mukhenā”tipi katthaci, pāḷiyaṃ avisesena “na ca, bhikkhave, rattacittena aṅgajātaṃ chupitabba”nti vuttaṃ, tasmā “taṃ sabba”nti vuttaṃ. Purimaṃ pasaṃsantīti tiracchānagati...pe... vuttanayeneva thullaccayaṃ, kāyasaṃsaggarāgena dukkaṭantiādiatṭhakathāvacanehi saṃsandanato. “Taṃ sabbampi...pe... purimaṃ pasaṃsantī”ti idaṃ saṅgītito pacchā sīhaḷadīpakehi ācariyehi pāḷiyā, aṭṭhakathāyañca vuttavacanaṃ saṃsanditvā vuttavinicchayoti vuttaṃ. Ettha itarathā hīti pakatimukhena. Kasmā dukkaṭanti ce? “Aṅgulibījādīni pavesentassa dukkaṭa”nti vuttattā yuttaṃ. Tiracchānagatitthiyā passāvamagganti ettha mahāaṭṭhakathāyampi pubbe “nimitta”nti vatvā ettha “passāvamagga”nti vuttattā avasesanimitte dukkaṭanti yuttaṃ viya dissati. Vuttanayenevāti methunarāgena. Thullaccayanti ca khandhake passāvanimittavasenevāgatattā upaparikkhitvā gahetabbaṃ.

Ekūnasattatidvisatacatukkakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Santhatacatukkabhedaḥakathāvaṇṇanā

61-62. Itthinimittaṃ khāṇuṃ katvāti itthinimittassa anto khāṇuṃ pavesetvā samatalaṃ vā katvā atirittaṃ vā khāṇuṃ ghaṭṭentassa dukkaṭaṃ pavesābhāvā. Īsakaṃ anto pavesetvā ṭhitaṃ khāṇumeva ce aṅgajātena chupati, pārājikaṃ. “Uppalagandhā uppalabhāvā”tipi dīpavāsino paṭhanti kira. Suttaṃ bhikkhumhīti sevanacittaṃ upaṭṭhiteti ettha viya. “Suttaḥbhikkhumhī”ti ca paṭhanti, taṃ ujukameva.

Santhatacatukkabhedaḥakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanā

Pakiṇṇake yāni sikkhāpadāni “kiriyaṇī”ti vuccanti, tesam vasena kāyo, vācā ca saha viññattiyā veditabbā. Akiriyaṇaṃ vasena vinā viññattiyā veditabbā, cittaṃ panettha appamāṇaṃ bhūtārocanasamuṭṭhānassa kiriyaṭṭā, acittakattā ca. Tattha kiriya āpattiyā anantaracittasamuṭṭhānā veditabbā. Aviññattijanakaṃ ekaccaṃ bāhullanayena “kiriya”nti vuccati, yathayidaṃ paṭhamapārājikaṃ viññattiyā abhāvepi “so ce sādīyati, āpatti pārājikassā”ti hi vuttaṃ “na sādīyati anāpatti”ti ca. Viññattisaṅkhātāpi kiriya vinā sevanacittena na hoti cittajattā, vikārarūpattā,

cittānuparivattikattā ca. Tasmā kiriyāsaṅkhātamidam viññattirūpaṃ itaraṃ cittajarūpaṃ viya janakacittena vinā na tiṭṭhati, itaraṃ saddāyatanaṃ tiṭṭhati, tasmā kiriyāya sati ekantato tajjanakaṃ sevanacittaṃ atthiyevāti katvā na sādīyati anāpattīti na yujjati. Yasmā viññattijanakaṃ samānaṃ sevanacittaṃ na sabbakālaṃ viññattiṃ janeti, tasmā vināpi viññattiyā sayam uppajjati katvā “sādīyati, āpatti pārājikassā”ti vuttaṃ. Nuppajjati ce, na sādīyati nāma, tassa anāpatti, teneva bhagavā “kiṃcitto tvaṃ bhikkhū”ti citteneva āpattiṃ paricchindati, na kiriyāyāti veditabbaṃ. Ettāvatā cha āpattisamuṭṭhānāni, tāni eva āpattikarā dhammā nāmāti ca, catūhākārehi āpattiṃ āpajjati kāyena vācāya kāyavācāhi kammavācāya āpajjati ca etāni suttapadāni avirodhitāni honti, aññathā virodhitāni. Kathaṃ? Yañhi āpattiṃ kammavācāya āpajjati, na tattha kāyādayoti āpannaṃ, tato kammavācāya saddhiṃ āpattikarā dhammā sattāti āpajjati, atha tatthāpi kāyādayo ekato vā nānāto vā labbhanti. “Catūhi ākārehi”ti na yujjati, “tīhākārehi āpattiṃ āpajjati”ti vattabbaṃ siyāti evaṃ virodhitāni honti. Kathaṃ avirodhitānīti? Saviññattikāviññattikabhedaḥinnattā kāyādīnaṃ. Yā kiriyā āpatti, taṃ ekaccaṃ kāyena saviññattikena āpajjati, ekaccaṃ saviññattiyā vācāya, ekaccaṃ saviññattikāhi kāyavācāhi āpajjati. Yā pana akiriyā āpatti, taṃ ekaccaṃ kammavācāya āpajjati, tañca kho avasiṭṭhāhi aviññattikāhi kāyavācāhiyeva, na vinā “no ce kāyena vācāya paṭinissajjati, kammavācāpariyosāne āpatti saṅghādisesassā”ti vacanato. Avisesena vā ekaccaṃ āpattiṃ kāyena āpajjati, ekaccaṃ vācāya, ekaccaṃ kāyavācāhi. Yaṃ panettha kāyavācāhi, taṃ ekaccaṃ kevalāhi kāyavācāhi āpajjati, ekaccaṃ kammavācāya āpajjati ayamatto veditabboti evaṃ avirodhitāni honti.

Tatrāyaṃ samāsato atthavibhāvanā - kāyena āpajjati kāyena saviññattikena akattabbaṃ katvā ekaccaṃ āpajjati, aviññattikena kattabbaṃ akatvā āpajjati, tadubhayampi kāyakammaṃ nāma. Akatampi hi loke “kata”nti vuccati “idaṃ dukkaṭaṃ mayā, yaṃ mayā puññaṃ na kata”nti evamādīsu, sāsane ca “idaṃ te, āvuso ānanda, dukkaṭaṃ, yaṃ tvaṃ bhagavantaṃ na pucchi”tiādīsu, evamidha vinayapariyāye kāyena akaraṇīyampi “kāyakamma”nti vuccati, ayameva nayo vācāya āpajjatiādīsu. Tattha samuṭṭhānaggahaṇaṃ kattabbato vā akattabbato vā kāyādibhedāpekkhameva āpattiṃ āpajjati, na aññathāti dassanattaṃ. Kiriyāggahaṇaṃ kāyādīnaṃ saviññattikāviññattikabhedaḥdassanattaṃ. Saññāggahaṇaṃ āpattiyā aṅgānaṅgacittavisesadassanattaṃ, tena yaṃ cittaṃ kiriyālakkaṇe, akiriyālakkaṇe vā sannihitaṃ, yato vā kiriyā vā akiriyā vā hoti, na taṃ avisesena āpattiyā aṅgaṃ vā anaṅgaṃ vā hoti, kintu yāya saññāya “saññāvimokkha”nti vuccati, tāya sampayuttaṃ cittaṃ aṅgaṃ, itaraṃ anaṅganti dassitaṃ hoti. Idāni yena cittena sikkhāpadaṃ sacittakaṃ hoti, yadabhāvā acittakaṃ, tena tassa avisesena sāvajjattā lokavajjabhāvova vuccati, kintu sāvajjamyeva samānaṃ ekaccaṃ lokavajjaṃ ekaccaṃ paṇṇattivajjanti dassanattaṃ lokavajjaggahaṇaṃ. Cittameva yasmā “lokavajja”nti vuccati, tasmā manokammampi siyā āpattīti anīṭṭhappasaṅganivāraṇattaṃ kammaggahaṇaṃ. Yaṃ panettha akiriyālakkaṇaṃ kammaṃ, taṃ kusallattikavinimuttaṃ siyāti anīṭṭhappasaṅganivāraṇattaṃ kusallattikaggahaṇaṃ. Yā panettha abyākatā āpatti, taṃ ekaccaṃ avedanampi saññāvedayitanirodhasamāpanno āpajjati katvā vedanāttikaṃ ettha na labbhati anīṭṭhappasaṅganivāraṇattaṃ vedanāttikaggahaṇaṃ katanti veditabbaṃ. Sikkhāpadañhi sacittakapuggalavasena “ticittaṃ tivedana”nti laddhavohāraṃ acittakenāpannampi “ticittaṃ

tivedana”micceva vuccati. Tatridaṃ suttaṃ “atthāpatti acittako āpajjati acittako vuṭṭhāti. Atthāpatti kusalacitto āpajjati kusalacitto vuṭṭhāti”tiādi. Anugaṇṭhipade pana “saññā sadā anāpattimeva karoti, cittaṃ āpattimeva, acittakaṃ nāma vatthuavijānanaṃ, nosaññāvimokkhaṃ vītikkamajānanaṃ, idametesam nānatta”nti vuttaṃ.

Sabbasaṅgāhakavasenaṭi sabbasikkhāpadānaṃ saṅgahavasena. Bhikkhuniyā cīvaradānādi kiriyākiriyaṭo. Jātarūparajatapaṭiggahaṇādi siyā kiriyato. Upanikkhittāpaṭikkhepe siyā akiriyaṭo. Desitavatthukapamāṇātikkantakuṭikaraṇe siyā kiriyato, adesitavatthukapamāṇātikkantakaraṇe siyā kiriyākiriyaṭo. Yaṃ cittaṅgaṃ labhatiyevāti kāyacittaṃ vācācittanti evaṃ. Vināpi cittenāti ettha vināpi cittena sahāpi cittenāti adhippāyo. Yo so saviññattiko, aviññattiko ca vutto kāyo, tassa kammaṃ kāyakammaṃ, tathā vacīkammaṃ. Tattha saviññattiko kāyo uppattiyā kammaṃ sādheti, itaro anuppattiyā. Tathā vācāti veditabbaṃ, sikkhāpadanti “yo tattha nāmakāyo padakāyo”ti vacanato vītikkame yujjatīti vuttaṃ. “Hasituppādavotṭhabbanāpi āpattisamuṭṭhāpakacittāni. Idampi na mayā paricchinnanti hasamāno passati yadā, tadā votṭhabbanaṃ javanagatika”nti anugaṇṭhipade vuttaṃ. Abhiññācittāni paññattiṃ ajānitvā iddhivikubbanādikāle gahetabbāni.

Ettha pana yo pana bhikkhu bhikkhūnaṃ sikkhāsājīvasamāpanno...pe...methunaṃ dhammaṃ paṭisevanto atthi koci pārājiko hoti asaṃvāso, atthi koci na pārājiko hoti asaṃvāso. Dukkaṭṭhullaccayavatthūsu paṭisevanto atthi koci na pārājiko. Pakkhaṇḍako apaṇḍakapakkhe upasampanno paṇḍakapakkhe methunaṃ dhammaṃ paṭisevanto so pārājikaṃ āpattiṃ nāpajjatīti na pārājiko nāma. Na hi abhikkhuno āpatti nāma atthi. So anāpattikattā apaṇḍakapakkhe āgato kiṃ asaṃvāso hoti na hotīti? Hoti, “abhabbo tena sarīrabandhanenā”ti hi vuttaṃ. “Yo pana, bhikkhu, bhikkhūnaṃ...pe... asaṃvāso”ti vuttattā yo pana bhikkhubhāvena methunaṃ dhammaṃ paṭisevati, so eva abhabbo. Nāyaṃ apārājikattāti ce? Na, “byattena bhikkhunā paṭibalena saṅgho ñāpetabbo”ti vuttaṭṭhāne yathā abhikkhunā kammavācāya sāvītāyapi kammaṃ ruhati kammavipattiyā asambhavato, evaṃsampaḍamidaṃ datṭhabbaṃ. Tatridaṃ yutti - upasampannapubbo eva ce kammavācaṃ sāveti, saṅgho ca tasmīṃ upasampannasaññī, evaṃce kammaṃ ruhati, na aññathāti no khantīti ācariyo. Gahaṭṭho vā titthiyo vā paṇḍako vā anupasampannasaññī kammavācaṃ sāveti, saṅghena kammavācā na vuttā hoti, “saṅgho upasampādeyya, saṅgho upasampādeti, upasampanno saṅghenā”ti hi vacanato saṅghena kammavācāya vattabbāya saṅghapariyāpannena, saṅghapariyāpannasaññitena vā ekena vuttā saṅghena vuttāva hotīti veditabbo, ayameva sabbakammesu yutti. Tathā atthi methunaṃ dhammaṃ paṭisevanto koci nāsetabbo “yo bhikkhunīdūsako, ayaṃ nāsetabbo”ti vuttattā eva, so anupasampannova, sahaseyyāpattiādiṃ janeti, tassa omasane ca dukkaṭṭaṃ hoti. Abhikkhuniyā methunaṃ dhammaṃ paṭisevanto na nāsetabbo “antimavatthum ajjhāpanno, bhikkhave, anupasampanno...pe... nāsetabbo”ti pāḷiyā abhāvato. Teneva so upasampannasaṅkhaṃ gacchati, na sahaseyyāpattiādiṃ janeti, kevalaṃ asaṃvāsoti katvā gaṇapūraṃ na hoti, ekakammaṃ ekuddesopi hi saṃvāsoti vutto. Samasikkhatāpi saṃvāsoti katvā so tena saddhiṃ natthīti padasodhammāpattiṃ pana janetīti kāraṇacchāyā dissati. Yathā bhikkhuniyā saddhiṃ bhikkhusaṅghassa ekakammādino saṃvāsassa abhāvā bhikkhunī asaṃvāsā bhikkhusa, tathā bhikkhu

ca bhikkhuniyā, padasodhammāpattiṃ pana janeti. Tathā “antimavatthum ajjhāpannopi ekacco yo nāsetabbo”ti avuttoti iminā nidassanena sā kāraṇacchāyā gahaṇaṃ na gacchati.

Api ca “bhikkhu suttabhikkhumhi vippaṭipajjati, paṭibuddho sādīyati, ubho nāsetabbā”ti ca, “tena hi, bhikkhave, mettiyaṃ bhikkhunim nāsethā”ti ca vacanato yo saṅghamajjhaṃ pavisitvā anuvijjakena anuvijjiyamāno parājāpito, sopi anupasampannova, na omasavādapācittiyaṃ janetīti veditabbaṃ. Kiñcāpi “upasampannaṃ upasampannasaññī khumsetukāmo”ti pāli natthi, kiñcāpi kaṅkhāvitaraṇiyaṃ “yaṃ akkosati, tassa upasampannatā, anaññāpadesena jātiādīhi akkosanaṃ, ‘maṃ akkosati’ti jānanā, atthapurekkhāratādīnaṃ abhāvoti imānettha cattāri aṅgānī”ti vuttaṃ, tathāpi duṭṭhadosasikkhāpade “asuddho hoti puggalo aññataraṃ pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpanno, tañce suddhadiṭṭhi samāno okāsaṃ kārāpetvā akkosādhippāyo vadeti, āpatti omasavādassā”ti vacanato asuddhe upasampannasaññāya eva omasantassa pācittiyaṃ. Asuddhadiṭṭhissa dukkaṭaṃ. “Suddho hoti puggalo, aññataraṃ pārājikaṃ dhammaṃ anajjhāpanno, tañce suddhadiṭṭhi samāno okāsaṃ kārāpetvā akkosādhippāyo vadeti, āpatti omasavādassā”ti vacanato pana kaṅkhāvitaraṇiyaṃ “tassa upasampannatā upasampannasaññitā”ti na vuttaṃ anekaṃsikattā tassa aṅgassāti veditabbaṃ.

Api cettha sikkhāpaccakkhātakacatukkaṃ veditabbaṃ, atthi puggalo sikkhāpaccakkhātako na sikkhāsājīvasamāpanno, atthi sikkhāsājīvasamāpanno na sikkhāpaccakkhātako, atthi sikkhāpaccakkhātako ceva sikkhāsājīvasamāpanno ca, atthi neva sikkhāpaccakkhātako na sikkhāsājīvasamāpanno. Tattha tatiyo bhikkhunīsikkhāpaccakkhātako veditabbo. Sā hi yāva na liṅgaṃ pariccajati, kāsāve saussāhāva samānā sāmāññā cavitukāmā sikkhaṃ paccakkhantīpi bhikkhunī eva sikkhāsājīvasamāpannāva. Vuttañhi bhagavatā “na, bhikkhave, bhikkhuniyā sikkhāpaccakkhāna”nti. Kadā ca pana sā abhikkhunī hotīti? Yadā sāmāññā cavitukāmā gihinivāsaṇaṃ nivāseti, sā “vibbhantā”ti saṅkhyāṃ gacchati. Vuttañhi bhagavatā “yadeva sā vibbhantā, tadeva abhikkhunī”ti. Kittāvatā pana vibbhantā hotīti? Sāmāññā cavitukāmā kāsāvesu anālayā kāsāvaṃ vā apaneti, naggā vā gacchati, tiṇapaṇṇādīnā vā paṭicchādetvā gacchati, kāsāvaṃyeva vā gihinivāsanākārena nivāseti, odātaṃ vā vatthaṃ nivāseti, saliṅgeneva vā saddhiṃ titthiyesu pavisitvā kesaluñcanādivataṃ samādiyati, titthiyaliṅgaṃ vā samādiyati, tadā vibbhantā nāma hoti. Tattha yā bhikkhuniliṅge ṭhitāva titthiyavataṃ samādiyati, sā titthiyapakkantako bhikkhu viya pacchā pabbajjampi na labhati, sesā pabbajjamevekaṃ labhanti, na upasampadaṃ. Pāliyaṃ kiñcāpi “yā sā, bhikkhave, bhikkhunī sakāsāvā titthāyatanaṃ saṅkantā, sā āgatā na upasampādetabbā”ti vacanato yā paṭhamāṃ vibbhamitvā pacchā titthāyatanaṃ saṅkantā, sā āgatā upasampādetabbāti anuññātaṃ viya dissati. Saṅgītiācariyehi pana “catuvīsati pārājikānī”ti vuttattā na puna sā upasampādetabbā, tasmā eva sikkhāpaccakkhānaṃ nānuññātaṃ bhagavatā. Antimavatthuajjhāpannā pana bhikkhunī eva. Pakkhapaṇḍakīpi bhikkhunī eva. Kinti pucchā.

Vinītavatthuvaṇṇanā

67. Vinītāni vinicchitāni vatthūni vinītavatthūni. Tesam tesam “tena kho pana samayena aññataro bhikkhū”tiādīnaṃ vatthūnaṃ pāṭekkaṃ nāmagahaṇaṃ uddharitvā uddharitvā ūnādhikadosasodhanaṭṭhena uddānā ca tā matrādisiddhigāthāhi chandovicīlakkaṇaṇa gāthā cāti “uddānagāthā nāmā”ti

vuttaṃ, de, sodhane iti dhātussa rūpaṃ uddānāti veditabbaṃ. Imā pana uddānagāthā dhammasaṅgāhakattherehi saṅgītikāle ṭhapitā, katthāti ce? Padabhājanīyāvasāne. “Vatthugāthā nāma ‘tena kho pana samayena aññataro bhikkhū’tiādīnaṃ imesaṃ vinītavatthūnaṃ nidānānī’ti gaṇṭhipade vuttaṃ, tasmā tattha vuttanayena vinītavatthūni eva “vatthugāthā”ti vuttāti veditabbaṃ. Idamettha samāsato adhippāyanidassanaṃ - “āpattiṃ tvaṃ, bhikkhu, āpanno pārājika”nti mūlāpattidassanavasena vā, “anāpatti, bhikkhu, pārājikassa, āpatti saṅghādisesassa, dukkaṭassā”ti āpattibhedadassanavasena vā, “anāpatti, bhikkhu, asādiyantassā”ti anāpattidassanavasena vā yāni vatthūni vinītāni vinicchitāni, tāni vinītavatthūni nāma. Tesam vinītavatthūnaṃ nidānavatthudīpikā tanti vatthugāthā nāma. Uddānagāthāva “vatthugāthā”ti vuttāti eke. Tesam “iminā lakkhaṇena āyatīṃ vinayadharā vinayaṃ vinicchiniissantī”ti vacanena virujjhati. Na hi uddānagāthāyaṃ kiñci pi vinicchayalakkhaṇaṃ dissati, uddānagāthānaṃ viṣuṃ payojanaṃ vuttaṃ “sukhaṃ vinayadharā uggaṇhissantī”ti, tasmā payojanaṇānattatopetaṃ nānattaṃ veditabbaṃ. Tatthāyaṃ viggaho - vatthūni eva gāthā vatthugāthā. Vinītavatthuto visesanatthamettha gāthāggahaṇaṃ. Uddānagāthāto visesanattham vatthuggahaṇanti veditabbaṃ. Keci pana “gāthānaṃ vatthūnīti vattabbe vatthugāthāti vutta”nti vadanti. Makkaṭivatthum aññe tattha bhikkhū ārocesuṃ, idha sayameva. Tattha kāraṇassa “bhagavatā sikkhāpadaṃ paññatta”nti vuttattā vajjiputtakāpi aññe eva. “Tattha ānandatthero, idha te evā”ti aññatarasmiṃ gaṇṭhipade vuttaṃ. Ācariyassa adhippāyo pubbe vutto, tasmā upaparikkhitabbaṃ.

67-68. Ñatvāti apucchitvā sayameva ñatvā. Pokkharanti sarīraṃ bheripokkharaṃ viya. Lokiyā avikalaṃ “sundara”nti vadanti, tasmā vaṇṇapokkharatāyāti paṭhamenatthena viṣṭṭhakāyacchavitāyāti attho, dutiyena vaṇṇasundaratāyāti. “Uppalagabbhavaṇṇatā suvaṇṇavaṇṇā, tasmā uppalavaṇṇāti nāmaṃ labhī”ti gaṇṭhipade vuttaṃ. Nīluppalavaṇṇā kāyacchavīti vacanaṃ pana sāmaccaviṃ dīpeti. Loke pana “uppalasamā pasatthasāmā”ti vacanato “yā sāmā sāmavaṇṇā sāmataṇumajjhā, sā pārīcariyā sagge mama vāso”ti vacanato sāmaccavikā itthīnaṃ pasatthā. “Yāvassā naṃ andhakāra”ntipi pāṭho. Kilesakāmehi vatthukāmesu yo na limpati.

69. Itthilīṅgaṃ pātubhūtaṃ itthisaṇṭhānaṃ pātubhūtaṃ, tañca kho purisindriyassa antaradhānena itthindriyassa pātubhāvena. Evaṃ purisindriyapātubhāvepi. Etena yathā brahmānaṃ purisindriyaṃ nuppajjati, kevalaṃ purisaṇṭhānameva uppajjati, yathā ca kassaci paṇḍakassa vināpi purisindriyena purisaṇṭhānaṃ uppajjati, na tathā tesanti dassitaṃ hoti, taṃ pana itthindriyaṃ, purisindriyaṃ vā antaradhāyantaṃ marantānaṃ viya paṭilomakkamena sattarasamacittakkhaṇato paṭṭhāya antaradhāyati. Paccuppanne indriye niruddhe itaraṃ visabhāgindriyaṃ pātubhavati. Yasmā mahāniddaṃ okkantasseva kirassa visabhāgindriyaṃ pātubhavati, tasmā “rattibhāge niddaṃ okkantassā”ti vuttaṃ. “Anujānāmi, bhikkhave, taṃyeva upajjhaṃ tameva upasampada”nti vacanato pavattinīyeva upajjhāyā, upasampadācariyā bhikkhunīyeva ācariyāti katvā tasmaṃ upajjhāyavattaṃ, ācariyavattañca iminā bhikkhunāsādāsāyaṃ pātaṃ bhikkhunupassayaṃ gantvā kātabbaṃ, tāhi ca imassa vihāraṃ āgamma saddhivihārikavattādi kātabbaṃ nu khoti ce? “Anujānāmi, bhikkhave, bhikkhunīhi saṅgamitu”nti vacanena vinābhāvadīpanato kevalaṃ na puna upajjhā gahetabbā, na ca upasampadā kātabbāti dassanatthameva “anujānāmi, bhikkhave, taṃyeva upajjha”ntiādi vuttanti veditabbaṃ. Tattha bhikkhunīhi saṅgamitunti bhikkhūhi vinā hutvā bhikkhunīhi eva saddhiṃ samaṅgī

bhavitum anujānāmīti attho, tasmā iminā pāḷilesena “tassā eva gāmantarādīhi anāpattī”ti atthakathāvacanam siddham hoti, āgantvā saṅgमितुं sakkā, yañca bhagavatā gamanam anuññātam, tam nissāya kuto gāmantarādipaccayā āpatti. Na hi bhagavā āpattiyam niyojetīti yuttameva tam, aññathā “yā āpattiyo bhikkhūnam bhikkhunīhi asādhāraṇā, tāhi āpattīhi anāpattī”ti pāḷivacanato na gāmantarādīhi anāpattīti āpajjati. Sādhāraṇatā āpattiyeva “yā āpattiyo bhikkhūnam bhikkhunīhi asādhāraṇā, yā ca bhikkhunīhi saṅgamantiyā gāmantaranadīpārattivippavāsagaṇaohīyanāpattiyo, tāhi āpattīhi anāpattī”ti na vuttattāti ce? Na vuttam anittahappasaṅgato. Bhikkhunīhi saddhim saṅkantāyapi tassā tā pahāya aññāhi saṅgamantiyā gāmantarādīhi anāpatti eva sabbakālanti imassa anittahappasaṅgato tathā na vuttanti attho. Tattha gāmantarāpattādivatthum sañcicca tasmim kāle ajjhācarantīpi sā liṅgapātubhāvena kāraṇena anāpajjanato anāpatti. Anāpajjanaṭṭheneva vuṭṭhāti nāmāti veditabbā. Tathā yogī anuppanne eva kilese nirodheti. Abandhanopi patto “ūnapañcabandhano”ti vuccati, sabbaso vā pana na sāveti appaccakkhātā hoti sikkhā, evamidha anāpannāpi āpatti vuṭṭhitā nāma hotīti veditabbā.

Yasmā pana sā purisena sahasēyyāpattim anāpajjantīpi sakkoti bhikkhunīhi saṅgमितुं, tasmā anāpattīti katvā atthakathāyaṃ “ubhinnaṃpi sahasēyyāpatti hotī”ti vuttam. Vuttañhetam parivāre “aparehipi catūhākārehi āpattim āpajjati saṅghamajjhe gaṇamajjhe puggalassa santike liṅgapātubhāvenā”ti. Yam pana vuttam parivāre “atthāpatti āpajjanto vuṭṭhāti vuṭṭhahanto āpajjati”ti, tassa sahasēyyādim āpajjati asādhāraṇāpattīhi vuṭṭhāti, tadubhayampi sandhāya vuttanti veditabbam. Dūre vihāro hoti pañcadhanusatikam pacchimam, vihārato paṭṭhāya gāmam pavasantiyā gāmantaram hotīti attho. Saṃvidahanam parimocetvāti addhānagamanasamvidahanam akatvāti attho. Tā kopetvāti pariccajitvāti attho. “Paripuṇṇavassasāmaṇerenāpī”ti vacanato aparipuṇṇavassassa upajjhāyaggahaṇam natthīti viya dissati. Vinayakammam katvā ṭhapitoti vikappetvā ṭhapito. Avikappitānam dasāhātikkame nissaggiyatā veditabbā. Puna paṭiggahetvā sattāham vaṭṭatīti pana “anujānāmi, bhikkhave, bhikkhūnam sannidhim bhikkhunīhi paṭiggāhāpetvā paribhuñjitu”nti vacanato vuttam. Anapekkhavissajjanenāti vatthum anapekkhavissajjanena vā paṭiggahaṇena vā puna paṭiggahetvā paribhuñjissāmīti. Pakkhamānattakāle punadeva liṅgam parivattati chārattam mānattameva dātabbanti sace, bhikkhukāle appaṭicchannāya āpattiyā, no paṭicchannāyāti no laddhīti ācariyo.

Parivāsadānam pana natthīti bhikkhunīyā chādanāsambhavato vuttanti veditabbam. Sace bhikkhunī asādhāraṇam pārājikāpattim āpajjitvā purisaliṅgam paṭilabhati, bhikkhūsu upasampadam na labhati, pabbajjam labhati, anupabbajitvā bhikkhubhāve ṭhito sahasēyyāpattim na janeti. Vibbhantāya bhikkhunīyā purisaliṅge pātubhūte bhikkhūsu upasampadam na labhati, pārājikam. Avibbhantamānassa gahaṭṭhasseva sato bhikkhunīdūsakassa sace itthiliṅgam pātubhavati, neva bhikkhunīsu upasampadam labhati, na puna liṅgaparivatte jāte bhikkhūsu vāti. Bhikkhunīyā liṅgaparivatte sati bhikkhu hoti, so ce sikkham paccakkhāya vibbhamitvā itthiliṅgam paṭilabheyya, bhikkhunīsu upasampadam paṭilabhati ubhayattha pubbe pārājikabhāvam appattattā. Yā pana bhikkhunī paripuṇṇadvādasavassā purisaliṅgam paṭilabheyya, upasampanno bhikkhu eva. Puna sikkham paccakkhāya āgato na upasampādetabbo aparipuṇṇavāsativassattā. Puna liṅgaparivatte sati bhikkhunīsu upasampadam labhati. Evam ce katadvādasasaṅgahassa dārakassa liṅgaparivatte sati gihigatā itthī hoti, paripuṇṇadvādasavassā upasampādetabbā kira. Bhikkhunīyā

itthiliṅgantaradhānena, bhikkhussa vā purisaliṅgantaradhānena pakkhapaṇḍakabhāvo bhavēyya, na sā bhikkhunī bhikkhunīhi nāsetabbā bhikkhu vā bhikkhūhi puna pakatibhāvāpattisambhavā. Pakatipaṇḍakam pana sandhāya “paṇḍako nāsetabbo”ti vuttam. Pakkhapaṇḍako hi saṃvāsanāsanāya nāsetabbo, itaro ubhayanāsanāyāti attho. Yadi tesam puna pakatibhāvo bhavēyya, “anujānāmi, bhikkhave, taṃyeva upajjham tameva upasampadam tāniyeva vassāni bhikkhunīhi saṅgamitu”nti ayaṃ vidhi sambhavati. Sace nesam liṅgantaram pātubhavēyya, so ca vidhi, yā āpattiyo bhikkhūnam bhikkhunīhi sādharmaṇā, tā āpattiyo bhikkhunīnam santike vuṭṭhātum asādharmaṇāhi anāpattīti ayampi vidhi sambhavati. Yaṃ vuttam parivāre “saha paṭilābhena purimam jahati, pacchime paṭiṭṭhāti, viññattiyo paṭippassambhanti, paññattiyo nirujjhanti, saha paṭilābhena pacchimam jahati, purime paṭiṭṭhāti, viññattiyo”tiādi, tam yathāvuttavidhiṃ sandhāya vuttanti amhākam khantīti ācariyo. Itthiliṅgam, purisaliṅgam vā antaradhāyantaṃ kiṃ sakalampi sarīram gahetvā antaradhāyati, udāhu sayameva. Kiñcetta - yadi tāva sakalam sarīram gahetvā antaradhāyati, ayaṃ puggalo cuto bhavēyya. Tasmā sāmāñña cuto bhavēyya, puna upasampajjanto opapātiko bhavēyya. Atha sayameva antaradhāyati, sopi bhāvo tassa virujjhati. Itthindriyādīni hi sakalampi sarīram byāpetvā ṭhitānīti khaṇanīrodho viya tesam antaradhānam veditabbam, tasmā yathāvuttadosappasaṅgabhāvo veditabbo. Aññamaññaṃ saṃsaṭṭhappabhānam dīpānam ekappabhānīrodhepi itarissā ṭhānam viya sesasarīraṭṭhānam tattha hotīti veditabbam.

71-72. Muccatu vā mā vā dukkaṭamevāti mocanarāgābhāvato. Avisayoti asādiyanam nāma evarūpe ṭhāne dukkaranti attho. Methunadhammo nāma ubhinnaṃ vāyāmena nipajjati “tassa dvayamdvayasamāpatti”ti vuttattā, tasmā tvaṃ mā vāyāma, evaṃ te anāpatti bhavissati, kiriyañhetam sikkhāpadanti vuttam hoti, “āpattiṃ tvaṃ bhikkhu āpanno pārājika”nti vacanato akiriyaṃpetam sikkhāpadam yebhuyyena “kiriya”nti vuccatīti siddham hoti.

73-74. “Pārājikabhayena ākāsagatameva katvā pavesanādīni karontassa sahasā tālukam vā passam vā aṅgajātam chupati ce, dukkaṭamevā”ti vadanti. Kasmā? Na methunarāgattāti, vīmaṃsitabbam. Dantānam bāhirabhāvo oṭṭhānam bāhirabhāvo viya thullaccayavatthu hotīti vuttam “bahi nikkhantadante jivhāya ca thullaccaya”nti. Tam puggalam visaññiṃ katvāti vacanena so puggalo khittacitto nāma hotīti dassitam hoti. Yo pana puggalo na visaññikato, so ce attano aṅgajātassa dhātughaṭṭanacarīṇijjhīkādīsaññāya sādīyati, methunasaññāya abhāvato visaññīpakkhameva bhajatīti tassa anāpatticchāyā dissati. “Methunametaṃ mañña kassaci amanussassā”ti ñatvā sādīyantassa āpatti eva. Paṇḍakassa methunadhammanti paṇḍakassa vaccamagge vā mukhe vā, bhummatthe vā sāmivacanam. Avedayantassapi sevanacittavasena āpatti santhateneva sevane viya.

Upahatindriyavatthusmiṃ “etamattham ārocesuṃ, so ārocesī”ti duvidho pāṭho atthi. Tattha “ārocesu”nti vuttapāṭho “vediyi vā so bhikkhave”ti vuttattā sundaram, aññathā “āpattiṃ tvaṃ bhikkhū”ti vattabbam siyā. “Vediyā vā”ti dīpavāsino paṭhanti kira, methunadhammassa pubbapayogā hatthaggaḥādayo, tasmā “dukkāṭamevassa hotī”ti iminā purimapaḍena sambandho. Yasmā pana dukkaṭamevassa hoti, tasmā yāva sīsam na pāpuṇāti puggalo, tāva dukkaṭe tiṭṭhatīti sambandho veditabbo. Sīsam nāma maggapaṭipādanam. “Sīsam na pāpuṇātīti pārājikam na hoti tāva

pubbapayogadukkaṭṭe tiṭṭhatī”ti aññatarasmim ganṭhipade likhitam.
Uccāliṅgapāṇakadaṭṭhenāti ettha bhāvanitiṭṭhāpaccayo veditabbo. Daṭṭhena dāmsena
khādanenāti hi atthato ekaṃ.

76-77. Saṅgāmasīse yuddhamukhe yodhapuriso viyāyaṃ bhikkhūti
“saṅgāmasīsayodho bhikkhū”ti vuccati. Rukkhāsūcidvāraṃ upilavāya, ekena vā
bahūhi vā kaṇṭakehi thakitabbaṃ kaṇṭakadvāraṃ. Dussadvāraṃ sāṇidvāraṇca
dussasāṇidvāraṃ. “Kilañjasāṇī”tiādinā vuttaṃ sabbampi dussasāṇiyameva
saṅgahetvā vuttaṃ. Ekasadisattā “eka”nti vuttaṃ. Ākāsataleti hammiyataleti attho.
Ayañhettha saṅkhepoti idāni vattabbaṃ sandhāya vuttaṃ. “Kiñci karontā nisinnā
hontīti vuttattā nipannānaṃ āpucchanaṃ na vaṭṭatī”ti vadanti.
“Yathāparicchedameva ca na uṭṭhāti, tassa āpattiye vā”ti kiñcāpi avisesena vuttaṃ,
anādariyadukkaṭṭāpatti eva tattha adhippetā. Kathaṃ paññāyatīti? “Rattim dvāraṃ
vivaritvā nipanno aruṇe uggate uṭṭhahati, anāpattī”ti vuttattā, mahāpaccariyaṃ
visesetvā “anādariyadukkaṭṭāpi na muccatī”ti vuttattā ca, tena itarasmā dukkaṭṭā
muccatīti adhippāyo. Yathāparicchedameva ca na uṭṭhāti, tassa āpattiye vāti ettha na
anādariyadukkaṭṭaṃ sandhāya vuttaṃ. Yathāparicchedamevāti avadhāraṇattā
paricchedato abbhantare na hotīti vuttaṃ hoti. Puna “supatī”ti vuttaṭṭhāne viya
sanniṭṭhānaṃ gahetvā vuttaṃ. Evaṃ nipajjantoti nipajjanakāle
āpajjitabbadukkaṭṭameva sandhāya vuttaṃ, tasmā yathāparicchedena uṭṭhahantassa
dve dukkaṭṭānīti vuttaṃ hotīti. Andhakaṭṭhakathāyampi “yadi rattim dvāraṃ
asaṃvaritvā nipanno ‘divā vuṭṭhahissāmī’ti, anādariye āpatti dukkaṭṭassā”ti vuttaṃ,
etthāpi “nipanno”ti vuttattā “aruṇe uṭṭhite uṭṭhāhī”ti na vuttattā ca jānitabbaṃ.
“Mahāpaccariyaṃ anādariyadukkaṭṭameva sandhāya vuttaṃ, na aṭṭhakathāyaṃ
vuttadukkaṭṭa”nti eke vadanti. Tassa anāpattīti atthato anipannattā vuttaṃ. “Sace
pana rattim saṃvaritvā nipanno, aruṇuṭṭhānasamaye koci vivarati, dvārajaggaṇādīni
akatvā nipannassa āpattiye vā. Kasmā? Āpattikhettattā”ti vadanti.

Yasmā yakkhagahitakopi visaññībhūto viya khittacitto nāma hoti, assa pārājikāpattito
anāpatti, pageva aññato, tasmā “yakkhagahitako viya visaññībhūtopi na muccatī”ti
yaṃ mahāpaccariyaṃ vuttaṃ, taṃ pubbe sañcicca divā nipanno pacchā
yakkhagahitakopi visaññībhūtopi na muccati nipajjanapayogakkhaṇe eva āpannattāti
adhippāyena vuttaṃ. Bandhitvā nipajjāpitova muccatīti na yakkhagahitakādīsveva,
sopi yāva sayameva sayanādhippāyo na hoti, tāva muccati. Yadā kilanto hutvā
niddāyitukāmatāya sayanādhippāyo hoti, tadā saṃvarāpetvā, jaggāpetvā vā
ābhogaṃ vā katvā niddāyitabbaṃ, aññathā āpatti. Sabhāgo ce natthi, na passati vā,
na gantuṃ vā sakkoti. Cīrampi adhivāsetvā pacchā vedanāṭṭo hutvā anābhogeneva
sayati, tassa “anāpatti vedanāṭṭassā”ti vacanena anāpatti, tassāpi avisayattā āpatti
na dissatīti visaññībhāveneva supantassa “anāpatti khittacittassā”ti vacanena na
dissati. Ācariyā pana evaṃ na kathayantīti avisesena “na dissatī”ti na kathayanti,
yadi saññaṃ appaṭilabhitvā sayati, avasavattattā āpatti na dissati, sace saññaṃ
paṭilabhitvāpi kilantakāyattā sayanaṃ sādiyanto supati, tassa yasmā avasavattattaṃ
na dissati, tasmā āpatti evāti kathayantīti adhippāyo.

Mahāpadumattheravāde yakkhagahitako khittacittako muccati. Bandhitvā nipajjāpito
asayanādhippāyattā, vedanāṭṭattā ca muccatīti adhippāyo. Evaṃ sante
pāṭiṭṭhakathā, theravādo ca sameti, tasmā tesam tesam vinicchayānaṃ ayameva
adhippāyoti no khantīti ācariyo, anugaṇṭhipade pana yakkhagahitakopi
visaññībhūtopi na muccati nāma, pārājikaṃ āpajjituṃ bhabbo so antarantarā

saññāpaṭilābhatoti adhippāyo. “Bandhitvā nipajjāpito vā”ti kurundivacanena ekabhaṅgena nipannopi na muccatīti ce? Muccatiyeva. Kasmā? Atthato anipannattā. Kurundivādena mahāaṭṭhakathāvādo sameti. Kasmā? Avasavattasāmaññato. Kiñcāpi sameti, ācariyā pana evaṃ na kathayanti. Na kevalaṃ teyeva, mahāpadumattheropīti dassanatthaṃ “mahāpadumattherenā”ti vuttaṃ. Mahāpadumattheravāde “pārājikaṃ āpajjituṃ abhabbo yakkhagahitako nāmā”ti ca vuttaṃ, tattha ācariyā pana evaṃ vadanti “sace okkantāniddo ajānantopi pāde mañcakaṃ āropeti, āpattiyevāti vuttattā yo pana patitvā tattheva sayati na vuṭṭhāti, tassa āpatti antarantarā jānantassāpi ajānantassāpi hotī”ti. Sabbatṭhakathāsu vuttavacanāni sampiṇḍetvā dassetuṃ “idha ko muccati ko na muccatī”ti vuttaṃ. Yakkhagahitako vā visaññībhūto vā na kevalaṃ pārājikaṃ āpajjituṃ bhabbo eva, sabbopi āpajjati. Evaṃ “bandhitvā nipajjāpito vā muccatī”ti vacanena tassapi avasavattattā “āpatti na dissatī”ti evaṃ na kathayanti. Yasmā ummattakakhittacittavedanāṭṭhesu aññataro na hoti, tasmā “āpattiyevā”ti kathayanti. Idaṃ kira sabbaṃ na saṅgītiṃ āruḷhaṃ. “Pavesanaṃ sādīyatītiādinā vuttattā akiriyāpi hotīti vadanti, taṃ na gahetabbaṃ, yadā pana sādīyati, tadā sukhumāpi viññatti hoti evāti idha kiriyā evā”ti anugaṇṭhipade vuttaṃ.

Paṭhamapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyapārājikaṃ

Dhaniyavatthuvaṇṇanā

84. Dutīye rājūhi eva pariggahitattā “rājagaha”nti laddhanāmake samīpatthēna, adhikaraṇatthēna ca paṭiladdhabhumavibhattike gijjhakūṭe pabbate catūhi vihārehi viharantoti adhippāyo. Tassa “vassaṃ upagacchimsū”ti iminā sambandho veditabbo. Tayo eva hi ñattiṃ ṭhapetvā gaṇakammaṃ karonti, na tato ūnā adhikā vā akiriyattā. Tattha vinayapariyāyena saṅghaṇapuggalakammakosallatthaṃ idaṃ pakiṇṇakaṃ veditabbaṃ - atthi saṅghakammaṃ saṅgho eva karoti, na gaṇo na puggalo, taṃ apalokanakammassa kammalakkhaṇekadesaṃ ṭhapetvā itaraṃ catubbidhampi kammaṃ veditabbaṃ. Atthi saṅghakammaṃ saṅgho ca karoti, gaṇo ca karoti, puggalo ca karoti. Kiñcāti? Yaṃ pubbe ṭhapitaṃ. Vuttañhetāṃ parivāraṭṭhakathāyaṃ “yasmīṃ vihāre dve tayo janā vasanti, tehi nisīditvā katampi saṅghena katasadisameva. Yasmīṃ pana vihāre eko bhikkhu hoti, tena bhikkhunā uposathadivase pubbakaraṇapubbakiccaṃ katvā nisinnena katampi katikavattaṃ saṅghena katasadisameva hotī”ti. Punapi vuttaṃ “ekabhikkhuke pana vihāre ekena sāvitepi purimakatikā paṭippassambhati evā”ti. Atthi gaṇakammaṃ saṅgho karoti, gaṇo karoti, puggalo karoti, taṃ tayo pārisuddhiuposathā aññesaṃ santike karīyanti, tassa vasena veditabbaṃ. Atthi gaṇakammaṃ gaṇova karoti, na saṅgho na puggalo, taṃ pārisuddhiuposatho aññamaññaṃ ārocanavasena karīyati, tassa vasena veditabbaṃ. Atthi puggalakammaṃ puggalova karoti, na saṅgho na gaṇo, taṃ adhiṭṭhānuposathavasena veditabbaṃ. Atthi gaṇakammaṃ ekaccova gaṇo karoti, ekacco na karoti, tattha añattikaṃ dve eva karonti, na tayo. Sañattikaṃ tayova karonti, na tato ūnā adhikā vā, tena vuttaṃ “tayo eva hi ñattiṃ ṭhapetvā gaṇakammaṃ karonti, na tato ūnā adhikā vā akiriyattā”ti. Tasmā tayova vinayapariyāyena sampahulā, na tato uddhanti veditabbaṃ. Anugaṇṭhipade pana “kiñcāpi kammalakkhaṇaṃ tayova karonti, atha kho tehi kataṃ saṅghena katasadisanti vuttattā ekena pariyāyena tayo janā vinayapariyāyenapi saṅgho”ti

vuttaṃ, idaṃ sabbampi vinayakammaṃ upādāya vuttaṃ, lābhaṃ pana upādāya antamaso ekopi anupasampannopi “saṅgho”ti saṅkhyāṃ gacchati kira. Pavāraṇādivasassa aruṇuggamanasamanantameva “vutthagassā”ti vuccanti, ukkaṃsanayena “pāṭipadadivasato paṭṭhāyā”ti vuttaṃ, teneva “mahāpavāraṇāya pavāritā”ti vuttaṃ. Aññathā antarāyena apavāritā “vutthavassā”ti na vuccantīti āpajjati. Thambhādi kaṭṭhakammanti veditabbaṃ. Keci tanukaṃ dārutthambhaṃ antokatvā mattikāmayāṃ thambhaṃ karonti, ayaṃ pana tathā na akāsi, tena vuttaṃ “sabbamattikāmayāṃ kuṭikaṃ karitvā”ti. Telamissāya tambamattikāya.

85. “Mā pacchimā janatā pāṇesu pāṭabyataṃ āpajjī”ti iminā anuddesasikkhāpadena yattha iṭṭhakapacana pattapacana kuṭikaraṇa vihārakārāpana navakammakaraṇa khaṇḍaphullapaṭisaṅkharāṇa vihārasammajjana paṭaggidāna kūpapokkharāṇīkhaṇāpanādīsu pāṭabyataṃ jānantaṃ bhikkhunā kappiyavacanampi na vattabbanti dasseti, teneva pariyāyaṃ avatvā tesāṃ sikkhāpadānaṃ anāpattivāresu “anāpatti asatiyā ajānantassā”ti vuttaṃ. “Antarāpattisikkhāpada”ntipi etassa nāmameva. “Gacchathetaṃ, bhikkhave, kuṭikaṃ bhindathā”ti iminā kataṃ labhitvā tattha vasantānampi dukkaṭamevāti ca siddhaṃ. Aññathā hi bhagavā na bhindāpeyya. Esa nayo bhedanakaṃ chedanakaṃ uddālanakanti etthāpi, āpattibhedāva. Tato eva hi bhedanakasikkhāpadādīsu viya “aññena kataṃ paṭilabhitvā paribhuñjati, āpatti dukkaṭassā”ti na vuttaṃ, tathā aññassatthāya karoti, cetiyādīnaṃ atthāya karoti, dukkaṭamevāti ca siddhaṃ, aññathā kuṭikārasikkhāpadādīsu viya “aññassatthāya vāsāgāraṃ ṭhapetvā sabbattha, anāpattī”ti nayameva vadeyya, na bhindāpeyya. Sabbamattikāmayabhāvaṃ pana mocetvā kaṭṭhapāsāṇādīmissaṃ katvā paribhuñjati, anāpatti. Tathā hi chedanakasikkhāpadādīsu bhagavatā nayo dinno “aññena kataṃ pamāṇātikkantaṃ paṭilabhitvā chinditvā paribhuñjati”tiādīsu. Keci pana “vayakammampīti etena mūlaṃ datvā kārāpitampi atthi, tena taṃ aññena katampi na vaṭṭatīti siddha”nti vadanti, taṃ na sundaraṃ. Kasmā? Sambhāre kiṇitvā sayameva karontassāpi vayakammasambhavato. Kiṃ vā pālīlese sati aṭṭhakathālesanayo. Iṭṭhakāhi giṇṇakāvasathasaṅkhepena katā vaṭṭatīti ettha pakatiṭṭhakāhi cinitvā kattabbāvasatho giṇṇakāvasatho nāma. Sā hi “mattikāmayā”ti na vuccati, “iṭṭhakakuṭikā”tveva vuccati, tasmā thusagomayatiṇapalālamissā mattikāmayāpi apakkiṭṭhakamayāpi “sabbamattikāmayā”tveva vuccatīti no khantīti ācariyo, bhaṃmādayo hi mattikāya dāḥhibhāvattameva ādīyanti, apakkiṭṭhakamayāpi giṇṇakāvasathasaṅkhyāṃ na gacchati, na ca āyasmā dhaniyo ekappahāreneva kumbhakāro viya kumbhaṃ taṃ kuṭikaṃ niṭṭhāpesi, anukkamena pana sukkhāpetvā sukkhāpetvā mattikāpiṇḍehi cinitvā niṭṭhāpesi, apakkiṭṭhakamayā kuṭi viya sabbamattikāmayā kuṭi ekābaddhā hoti, na tathā pakkiṭṭhakamayā, tasmā sā kappatīti eke. Sabbamattikāmayāya kuṭiyā bahi ce tiṇakuṭikādiṃ katvā anto vasati, dukkaṭameva. Sace tattha tattha chiddaṃ katvā bandhitvā ekābaddhaṃ karoti, vaṭṭati. Anto ce tiṇakuṭikādiṃ katvā anto vasati, vaṭṭati. Kārako eva ce vasati, karaṇapaccayā dukkaṭaṃ āpajjati, na vasanapaccayā. Sace anto vā bahi vā ubhayattha vā sudhāya limpanti, vaṭṭati. Yasmā sabbamattikāmayā kuṭi sukarā bhinditum, tasmā tattha ṭhapitaṃ pattacīvarādi aguttaṃ hoti, corādīhi avaharitum sakkā, tena vuttaṃ “pattacīvaraguttatthāyā”ti.

Pāḷimuttakavinicchayaṇṇanā

Tena kho pana samayena chabbaggiyā bhikkhū uccāvace patte dhārenti, uccāvacāni pattamaṇḍalāni dhārentī”ti evamādini vatthūni nissāya “na, bhikkhave, uccāvacā pattā dhāretabbā, yo dhāreyya, āpatti dukkaṭassā”tiādinā nayena akappiyaparikkhāresu ca dukkaṭaṃ paññattaṃ. Kasmā? Tadanulomattā. Yatthāpi na paññattaṃ, tattha “na, bhikkhave, uccāvacāni chattāni dhāretabbāni, yo dhāreyya, āpatti dukkaṭassā”tiādinā nayena dukkaṭaṃ sambhavati, tasmā “tatrāyaṃ pāḷimuttako”ti ārabhitvā sabbaparikkhāresu vaṇṇamaṭṭhaṃ, savikāraṃ vā karontassa āpatti dukkaṭanti dīpentena “na vaṭṭatī”ti vuttanti veditabbaṃ. Etthāha - “anujānāmi, bhikkhave, ṭhapetvā paharaṇiṃ sabbaṃ lohabhaṇḍaṃ, ṭhapetvā āsandiṃ pallaṅkaṃ dārupattaṃ dārupādukaṃ sabbaṃ dārubhaṇḍaṃ, ṭhapetvā katakañca kumbhakārikañca sabbaṃ mattikābhaṇḍa”nti vuttattā yathāṭṭhapitaṃ vajjetvā itaraṃ sabbaṃ vaṇṇamaṭṭhampi savikāraṃpi avisesena vaṭṭatīti? Vuccate - taṃ na yuttaṃ yathādassitapāḷivirodhato, tasmā “ṭhapetvā paharaṇi”nti evaṃ jātivāsena ayaṃ pāḷi pavattā, yathādassitā pāḷi vaṇṇamaṭṭhādivikārapaṭisedhanavasena pavattāti evaṃ ubhayampi na virujjhati, tasmā yathāvuttameva. Āraggena nikhādanaggena, “āraggeriva sāsapo”ti ettha vuttanayato āraggena.

Paṭṭamukhe vāti paṭṭakoṭiyaṃ. Pariyanteti cīvarapariyante. Veṇiuhumuniyupeññāma. Agghiyanti cetiyaṃ. Gayamuggaranti tulādaṇḍasaṇṭhānaṃ, gayā sīse sūcikaṃ hoti, mukhapattā ladrā. Ukkiranti nīharanti karonti ṭhapenti. Koṇasuttapiḷakā nāma gaṇṭhikapaṭṭādikoṇesu suttamayapiḷakā. Yaṃ ettha cīvaraṃ vā patto vā “na vaṭṭatī”ti vutto, tattha adhiṭṭhānaṃ ruhati, vikappanāpi ruhatīti veditabbaṃ. Deḍḍubhoti udakasappo. Acchīti kuñjarakkhi. Gomuttakanti gomuttasaṇṭhānā rājiyo. Kuñcikaṃ senāsanaparikkhārattā suvaṇṇarūpiyamayāpi vaṭṭatīti chāyā dissati, “kuñcikaṃ vaṇṇamaṭṭhakammaṃ na vaṭṭatī”ti vacanato aññe kappiyalohādimayāva kuñcikaṃ kappanti pariharaṇīyaparikkhārattā. Āraṇṭako potthakādikaraṇasatthakajāti. “Āmaṇḍakasārako āmalakaphalamayo”ti vadanti. Tālapanṇabījanīādīsu “vaṇṇamaṭṭhakammaṃ vaṭṭatī”ti vuttaṃ. Kiñcāpi tāni kuñcikaṃ viya pariharaṇīyāni, atha kho “uccāvacāni na dhāretabbāni”ti paṭikkhepābhāvato vuttaṃ. Kevalaṇhi tāni “anujānāmi, bhikkhave, vidhūpanaṇca tālavaṇṭaṇcā”tiādinā vuttāni. Gaṇṭhipade pana “telabhājanesu vaṇṇamaṭṭhakammaṃ vaṭṭatīti senāsanaparikkhārattā”ti vuttaṃ. Rājavallabhāti rājakulūpakā. Sīmāti idhādhippetā bhūmi, baddhasīmā ca. “Yesaṃ santakā tesaṃ sīmā, tattha parehi na kattaṃ”nti anugaṇṭhipade vuttaṃ. “Bhūmi ca sīmā ca yesaṃ santakā, tehi eva vāretabbā. Yesaṃ pana aññesaṃ bhūmiyaṃ sīmā katā, te vāretuṃ na issarā”ti vadanti. “Saṅghabhedādīnaṃ kāraṇattā ‘mā karoṭhā’ti paṭisedhetabbā evā”ti andhakaṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ kira.

86-87. Dārukuṭikaṃ kātuṃ, kattunti ca atthi. Khaṇḍākhaṇḍikanti phalāphalaṃ viya daṭṭhabbaṃ. Āṇāpehīti vacanaṃ anīṭṭhe eva vuccatīti katvā bandhaṃ āṇāpesi. Issariyamattāyāti samiddhiyaṃ mattāsaddoti ñāpeti.

88. “Evarūpaṃ vācaṃ bhāsivā”ti ca pāṭho. Lomena tvaṃ mutto, mā punapi evarūpamakāsīti idaṃ kiṃ byāpādadīpakāṃ, dārūsupi lobhakkhandhadīpakāṃ vacanaṃ sotāpannassa sato tassa rājassa patirūpaṃ. Nanu nāma “pubbe kataṃ sukataṃ bhante, vadeyyātha punapi yenattho”ti pavāretvā atīva pītipāmojjaṃ uppādetabbaṃ tena siyāti? Saccametaṃ sotāpannattā atīva buddhamāmako dhammamāmako saṅghamāmako ca, tasmā bhikkhūnaṃ akappiyaṃ asahanto,

sikkhāpadapaññattiyā ca okāsaṃ kattukāmo “supayuttāni me dārūnī”ti tuṭṭhacittopi evamāhāti veditabbaṃ. Imehi nāma evarūpe ṭhāne. “Āgatapadānurūpenāti aññehi vā padehi, ito thokatarehi vā āgatakāle tadanurūpā yojanā kātabbā”ti gaṇṭhipade vuttaṃ. “Na kevalaṃ imasmiṃyeva sikkhāpade, aññesupi āgacchanti, tasmā tattha tattha āgatapadānurūpena yojanā veditabbā”ti anugaṇṭhipade vuttaṃ. Ujjhāyanattho adinnassādinnaṭṭāva, te ujjhāyimsu.

Rudradāmako nāma rudradāmakādīhi uppādito. Bārāṇasinagarādīsu tehi tehi rājūhi porāṇasatthānurūpaṃ lakkhaṇasampannā uppāditā nīlakahāpaṇā. Tesam kira tibhāgaṃ agghati rudradāmako, tasmā tassa pādo thullaccayavattu hoti. Māsako pana idha appamāṇaṃ. Kahāpaṇo kiñcikāle ūnavīsatiṃmāsako hoti, kiñci kāle atirekaviṣatiṃmāsako. Tasmā tassa kahāpaṇassa catutthabhāgo pañcamāsako viya atirekapañcamāsako vā ūnapañcamāsako vā pādoti veditabbaṃ. Imassatthassa dīpanatthaṃ “tadā rājagahe viṣatiṃmāsako kahāpaṇo hoti”tiādi vuttaṃ. Tattha rajatamayo suvaṇṇamayo tambamayo ca kahāpaṇo hoti. Suvaṇṇabhūmiyaṃ viya pādopi yattha tambamayova kato hoti, tattha sova pādoti ācariyo. Yasmā pādo ekanīlakahāpaṇagghanaṃ, tasmā tassa pādassa catutthabhāgo viya pādoti eke. Idaṃ na yujjati. Yo ca tattha pādāraho bhaṇḍo, tassa catutthabhāgasseva pārājikavattubhāvappasaṅgato. Yadi pādārahaṃ bhaṇḍaṃ pārājikavattu, siddhaṃ “sova pādo pacchimaṃ pārājikavattū”ti. Na hi sabbattha bhaṇḍaṃ gahetvā nīlakahāpaṇagghena agghāpenti. Yasmā tassa tasseva kahāpaṇagghena agghāpenti, tasmā tassa tassa janapadassa pādova pādoti tadagghanakameva pādagghanakanti siddhaṃ, “so ca kho porāṇassa nīlakahāpaṇassa vasena, na itaresanti yattha pana nīlakahāpaṇā vaḷaṇṇaṃ gacchanti, tatthevā”ti keci vadanti, upaparikkhitvā gahetabbaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanā

92. Gāmā vā araññā vāti lakkhaṇānupaññattikattā paṭhamapaññattiyā ādimhi vuttā. Yato vā apakkantā, so amanusso nāma. “Amanussagāmaṃ apārupitvā, gāmappavesanañca anāpucchā pavisitum vaṭṭati”ti anugaṇṭhipade vuttaṃ. “Yato gāmato āgantukāmā eva apakkantā, taṃ gāmaṃ evaṃ pavisitum na vaṭṭati”ti vadanti eke. Keci pana “yakkhapariggahabhūtopi āpaṇādīsu dissamānesu eva ‘gāmo’ti saṅkhyāṃ gacchati, adissamānesu pavesane anāpatti”ti vadanti. “Gāmo eva upacāro gāmūpacāroti evaṃ kammadhārayavasena gahite kurundaṭṭhakathādīsu vuttampi suvuttameva hoti”ti vadanti. “Tassa gharūpacāro gāmoti āpajjati”ti vacanaṃ paṭikkhipati. “Gāmassupacāro ca gāmo ca gāmūpacāro cā”ti vadanti, taṃ virujjhati, na. “Imesaṃ lābhādīsu lakkhaṇaṃ sandhāya mahāaṭṭhakathāyaṃ ‘gharaṃ gharūpacāro’tiādi vuttaṃ, taṃ na mayaṃ paṭikkhipāmā”ti ca vadanti. “Kataparikkhepo cāti gharassa samantato tattako upacāro nāmā”ti gaṇṭhipade likhitaṃ. Anugaṇṭhipade pana “yo yo aṭṭhakathāvādo vā theravādo vā pacchā vuccatīti ito anāgataṃ sandhāya vuttaṃ, nātītaṃ. Yadi atītampi sandhāya vuttaṃ, mahāpadumatheravādova pamāṇaṃ jātanti āpajjati, tasmā anāgatameva sandhāya vuttanti ācariyā kathayanti”ti vuttaṃ. Sesampīti gāmūpacāralakkhaṇampi.

Tatrāyaṃ nayoti tassa gāmūpacārassa gahaṇe ayaṃ nayo.

Vikālegāmappavesanādīsūti ettha “gāmappavesanañhi bahi eva āpucchitabba”nti gaṇṭhipade vuttaṃ. “Taṃ aṭṭhakathāya na sametī”ti vadanti.

“Gāmasaṅkhātūpacāraṃ sandhāya vutta”nti gahite sametīti mama takko. “Ādi-saddato ghare ṭhitānaṃ dinnalābhabhājanādīnī”ti gaṇṭhipade vuttaṃ. “Gāmūpacāre

ṭhitānaṃ pāpuṇitabbalābhaṃ sañcicca adentānaṃ pārājika”nti anugaṇṭhipade vuttaṃ. Kiñcāpi kurundiādīsu pāḷiyaṃ vuttavacanānulomavasena vuttattā “pamādalekhā”ti na vattabbaṃ, mahāaṭṭhakathāyaṃ vuttavinicchayo saṅgīto paṭṭhāya āgato. “Yañcetaṃ mahāaṭṭhakathāya”ntiādi sīhaḷadīpe aṭṭhakathācariyehi vuttaṃ “vinicchayanayo”ti ca. Leḍḍupāteneva paricchinditabboti parikkhepārahaṭṭhānaṃ, na upacāraṃ. So hi tato aparena leḍḍupātena paracchinno. Imasmiṃ adinnādānasikkhāpadeti niyamena aññattha aññathāti atthato vuttaṃ hoti. Tena vā niyamena yathārutavasenāpi attho idha yujjati. Abhidhamme panātiādīnā aññathāpi atthāpattisiddhaṃ dasseti.

“Pariccāgādimhi akate ‘idaṃ mama santaka’nti aviditampi parapariggahitameva puttakānaṃ pitu accayena santakaṃ viya, taṃ atthato apariccatte saṅgahaṃ gacchatī”ti gaṇṭhipade vuttaṃ. “Thenassa kammaṃ theyyaṃ, thenena gahetabbabhūtaṃ bhaṇḍaṃ. Theyyanti saṅkhātanti theyyasaṅkhātā”nti porāṇagaṇṭhipade vuttaṃ. Taṃ theyyaṃ yassa thenassa kammaṃ, so yasmā theyyacitto avaharaṇacitto hoti, tasmā “theyyasaṅkhātā”nti padaṃ uddharitvā “theyyacitto avaharaṇacitto”ti padabhājanampi tesāṃ porāṇānaṃ yujjateva, tathāpi aṭṭhakathāyaṃ vuttanayeneva gahetabbaṃ. “Yañca pubbabhāge ‘avaharissāmī”ti pavattaṃ cittaṃ, yañca gamanādisādhakaṃ, parāmasanādisādhakaṃ vā majjhe pavattaṃ, yañca ṭhānācāvanapayogasādhakaṃ, tesu ayameveko pacchimo cittakoṭṭhāso idha adhippeto ‘theno’ti apare”ti anugaṇṭhipade vuttaṃ. Ūnamāsakamāsapādādīsu “avaharaṇacittesu ekacittakoṭṭhāsoti ācariyā vadantī”ti vuttaṃ.

Pañcavīsatiavahārakathāvaṇṇanā

Pañcavīsati avahārā nāma vacanabhedeneva bhinnā, atthato pana abhinnā. Ākulā duviññeyyavinicchayāti ācariyānaṃ mukhe santike sabbākārena aggahitavinicchayānaṃ duviññeyyā. Dukatikapaṭṭhānapāḷi viya ākulā duviññeyyavinicchayā, kevalaṃ taṃ ācariyā pubbāparavirodhamakatvā saṅgīto paṭṭhāya āgatanayamavināsetvā vaṇṇayantīti “paṭṭhānapāḷimivāti apare vadantī”ti ca vuttā. Porāṇāti saṅgītiācariyā. Ayamettha sāmīci eva, sace na deti, āpatti natthi, pārājikabhayā pana yathā sikkhākāmo deti, evaṃ dātabbameva. Yāni panettha vatthūni, tāni sīhaḷadīpe ācariyehi saṅghādīnamanumatiyā aṭṭhakathāsu pakkhittāni, “anāgate brahmacārīnaṃ hitatthāya potthakāruḷhakālato pacchāpī”ti vuttaṃ. Āṇattikaṃ āṇattikkhaṇepi gaṇhāti, kālantarenāpi atthasādhako, kālantaraṃ sandhāyāti idametesāṃ nānattaṃ. Bhaṭṭheti apagate. Antarasamudde aturumuhude. Pharati sādheti. Navadhototi navakato. Pāsāṇasakkharanti pāsāṇaṃ sakkharaṇa.

Bhūmaṭṭhakathādivaṇṇanā

94. Mahāaṭṭhakathāyaṃ pana saccepi alikepi dukkaṭameva vuttaṃ, taṃ pamādalikhitanti veditabbanti yathetarahi yuttiyā gahetabbā. Tattha “catuvaggena ṭhapetvā upasampadapavāraṇaabbhānādisabbaṃ saṅghakammaṃ kātuṃ vaṭṭati”cceva vattabbe “upasampadapavāraṇakathinabbhānādīnī”ti likhantīti veditabbaṃ. Taṃ ācariyā “pamādalekhā”tveva vaṇṇayanti, tena vuttaṃ “pamādalikhita”nti. Yaṃ yaṃ vacanaṃ musā, tattha tattha pācittiyanti vuttaṃ. Dukkaṭassa vacane payoanābhāvā “adinnādānassa pubbapayoge”ti vuttaṃ. Aññesampi pubbapayoge pācittiyatṭhāne pācittiyameva. Pamādalikhitanti ettha idha adhippetameva gahetvā aṭṭhakathāyaṃ vuttanti gahite sameti viya. Ācariyā pana

“pācittiyatṭhāne pācittiya”nti vatvā dukkaṭe viṣuṃ vattabbe “saccālike”ti sāmāññato vuttattā “pamādalekhā”ti vadantīti veditabbāti. “Kusalacittena gamane anāpattī”ti vuttattā “dānañca dassāmī”ti vacanena anāpatti viya.

Pācittiyatṭhāne dukkaṭā na muccatīti pācittiyena saddhiṃ dukkaṭamāpajjati. Bahukāpi āpattiyo hontūti khaṇanabyūhanuddharaṇesu dasa dasa katvā āpattiyo āpanno, tesu uddharaṇe dasa pācittiyo desetvā muccati, jātivaseṇa “ekameva desetvā muccatī”ti kurundiyaṃ vuttaṃ, tasmā purimena sameti. “Samodhānetvā dassitapayoge “dukkaṭa”nti vuttattā samānapayogā bahudukkaṭattaṃ ñāpeti. Khaṇane bahukānīti samānapayogattā na paṭippassambhati. Aṭṭhakathācariyappamāṇenāti yathā panettha, evaṃ aññesupi evarūpāni aṭṭhakathāya āgatavacanāni saṅgītito paṭṭhāya āgatattā gahetabbānīti attho. “Idha dutiyapārājike gahetabbā, na aññesū”ti dhammasirittthero kirāha. Gaṇṭhipade pana “purimakhaṇanaṃ pacchimam patvā paṭippassambhati, teneva ekameva desetvā muccatī”ti vuttaṃ, “visabhāgakiyaṃ vā patvā purimaṃ paṭippassambhati”ti ca vuttaṃ.

Evaṃ ekaṭṭhāne tṭhitāya kumbhiyā tṭhānācāvanañcettha chahākārehi veditabbanti sambandho. Kumbhiyāti bhumavacanam. Uddham ukkhipanto kesaggamattampi bhūmito moceti, pārājikanti ettha mukhavaṭṭiyā phuṭṭhokāsaṃ bundena mocite “tṭhānācāvanañcettha chahākārehi veditabba”nti iminā sameti, tathā avatvā “bhūmito mutte kesaggamattampi atikkante bhūmito mocitaṃ nāma hotī”ti daḥam katvā vadanti, upaparikkhitvā gahetabbam. Ettha ekacce evaṃ attham vadanti “pubbe khaṇantena avasesatṭhānāni viyojitāni, tasmim vimutte pārājika”nti. Saṅkhepamahāpaccariyādīsu vuttavacanassa pamādalekhabhāvo “attano bhājanagataṃ vā karoti, muṭṭhim vā chindatī”ti vacanena dīpito.

Yaṃ pana “pītamatte pārājika”nti vuttaṃ, taṃ yathetarahi “pañcaviññāṇa uppannavatthukā uppannārammaṇā”ti padassa “uppannavatthukāhi anāgatapaṭikkhepo”ti aṭṭhakathāvacanam “asambhinnavatthukā asambhinnaṃrammaṇā purejātavatthukā purejātārammaṇā”ti vacanamapekkhitvā atītānāgatapaṭikkhepoti parivatteti, tathā tādisehi parivatta’nti veditabbam. Na hi aṭṭhakathācariyā pubbāparaviruddham vadanti. Yaṃ pana ācariyā “idaṃ pamādalikhita”nti apanetvā paṭikkhipitvā vacanakāle vācenti, uddisanti, tameva ca imināpi ācariyena “pamādalikhita”nti paṭikkhittaṃ. Yañca suttaṃ dassetvā te paṭikkhipanti, tameva ca dassentena iminā paṭikkhittaṃ, tena vuttaṃ “taṃ pana tatthevā”tiādi.

Anāpattimattameva vuttanti neva avahāro na gīvā anāpattīti byañjanatova bhedo, na atthatoti dassanattham. Taṃ pamādalikhitaṃ katarehīti ce? Pubbe vuttappakārehi, lekhakehi vā, esa nayo sabbattha. “Na hi tadeva bahūsu tṭhānesu yuttato pārājikamahutvā katthaci hotī”ti sabbam anugaṇṭhipade vuttaṃ. Duṭṭhapitaṃ vā tṭhapetīti ettha tato paggharissatīti tṭhānācāvanam sandhāya katattā pārājikaṃ taṃ pana gaṇhatu vā mā vā tattheva “bhindatī”tiādivacanato veditabbam. “Tatthevāti tṭhānācāvanam akarontova tṭhānā acāvetukāmovā kevalam ‘bhindatī’ti aṭṭhakathāvacanato ca ñāpetabba”nti aññatarasmim gaṇṭhipade vuttaṃ. Tathā “paggharitehi tintapaṃsum gahetvā uduke pakkhipitvā pacitvā gahetuṃ sakkā, tasmā gahaṇameva sandhāya vutta”nti apare. “Rittakumbhiyā upari karoti, bhaṇḍadeyya”nti vuttaṃ, taṃ āṇattiyā virujjhati, “yadā sakkosi, tadā taṃ bhaṇḍam avaharā”ti atthasādhako āṇattikāle eva pārājikaṃ. Apica āvāṭakādīni thāvarapayogāni ca ettha sādhakāni. Natthi kālakatapayogāni pārājikavatthūnīti

tasmā upaparikkhitabbanti eke. Yattha yattha “apare”ti vā “eke”ti vā vuccati, tattha tattha suṭṭhu upaparikkhitvā yuttaṃ gahetabbaṃ, itaraṃ chaḍḍetabbaṃ. Vadantīti ācariyā vadanti. Na, aññathā gahetabbatthato pāḷipariharaṇatthaṃ vuttaṃ. Evameke vadantīti taṃ na gahetabbaṃ. Kasmā? “Passāvaṃ vā chaḍḍetī”ti ca “aparibhogaṃ vā karotī”ti ca atthato ekattā, aṭṭhakathāya “muggarena pothetvā bhindatī”ti vuttattāpi.

Ayaṃ panettha sārotiādikathāya “amhākaṃ ācariyassa vacana”nti dhammasirittthero āha. Saṅgahācariyānaṃ vādoti eke. Pubbe vuttāpi te eva, tasmā vohāravasenāti achaḍḍetukāmaṃpi tathā karontaṃ “chaḍḍetī”ti voharanti. Evametesam padānaṃ attho gahetabboti evaṃ sante “ṭhānācāvanassa natthitāya dukkaṭa”nti aṭṭhakathāvacanena ativiya sameti, tattha ṭhānācāvanacittassa natthitāya ṭhānā cutampi na “ṭhānā cuta”nti vuccatīti attho gahetabbo. Itarathāpīti theyyacittābhāvā ṭhānā cāvetukāmassapi dukkaṭaṃ yujjati.

96. Sayameva patitamorasseeva ito cito ca karoto thullaccayaṃ. Ākāsaṭṭhavinicchaye tappasaṅgena tasmim̐ vehāsādigatepi asammohatthaṃ evaṃ gahetabbanti vuttaṃ. “Evamaññatrāpi sāmise”ti gaṇṭhipade vuttaṃ. “Ṭhānācāvanaṃ akaronto cāletī”ti vacanato ṭhānācāvane thullaccayaṃ natthīti vuttaṃ hoti. Keci aphaṇḍāpetvā ṭhānācāvanācāvanehipi dukkaṭathullaccaye vadanti. “Te ṭhānācāvanaṃ akarontoti imaṃ aṭṭhakathāvacanaṃ dassetvā paṭisedhetabbā”ti keci vadanti, vīmaṃsitabbaṃ.

97. Chedanamocanādi uparibhāgaṃ sandhāya vuttaṃ. Avassaṃ ṭhānato ākāsaṅkataṃ karoti. Ettha “ekakoṭṭim̐ nīharitvā ṭhapite vaṃse ṭhitassa ākāsaṅkataṃ sandhāyā”ti keci vadanti. Te pana atha “mūlaṃ acchetvā valayaṃ ito cito ca sāreti, rakkhati. Sace pana mūlato anīharitvāpi hatthena gahetvā ākāsaṅkataṃ karoti, pārājika”nti aṭṭhakathāvacanaṃ dassetvā paṭisedhetabbā. Bhittinissitanti bhittiyā upatthambhitaṃ sandhāya vuttanti eke. Bhittim̐ nissāya ṭhapitanti nāgadantādīsu ṭhitaṃ sandhāya vuttaṃ. Chinnamatteti upari uggantvā ṭhitaṃ sandhāya vuttaṃ.

98. Upari ṭhitassa piṭṭhiyāti ettha adho osāraṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Heṭṭhā osārentassa uparimassa piṭṭhiyā heṭṭhimena ṭhitokāsaṃ atikkantamatte pārājikaṃ, uddhaṃ ukkhipantassa udakato muttamatte. “Evaṃ gahite bhūmaṭṭhe vuttena sametī”ti vadanti. Matamacchānaṃ ṭhitaṭṭhānameva ṭhānaṃ kira. Theyyacittena māretvā gaṇhato ūnapādagghanake dukkaṭaṃ, sahapayogattā pācittiyaṃ natthīti eke. Madanaphalavasādīnīti ettha sīhaḷabhāsā kira vasa iti visanti attho, garuḷākārena katuppeyitaṃ vā.

99. Pubbe pāse baddhasūkaraupamāya vuttā eva. “Thale ṭhapitāya nāvāya na phuṭṭhokāsamattamevā”ti pāṭho. “Vāto āgammāti vacanato vātassa natthikāle payogassa katattā avahāro natthi, atthikāle ce kato, avahārovā”ti vadanti. “Bhaṇḍadeyyaṃ pana kesanti ce? Yesaṃ hatthe kahāpaṇāni gahitāni, tesam̐ vā, nāvāsāminā nāvāya aggahitāya nāvāsāmikassa vā”ti anugaṇṭhipade vuttaṃ.

104. Nirambitvā upari. Akataṃ vā pana patitṭhapetīti apubbaṃ vā patṭhapetīti attho.

106. Gāmaṭṭhe vā “gāmo nāmā”ti na vuttaṃ paṭhamam̐ gāmalakkhaṇassa sabbaso vuttattā.

107. Araññaṭṭhe araññaṃ nāmāti puna na kevalaṃ pubbe vuttalakkhaṇaññeva araññanti idhādhippetaṃ, kintu parapariggahitameva cetam̐ hoti, taṃ idhādhippetanti dassanatthaṃ vuttaṃ. Teneva atthepi araññaḡgahaṇaṃ kataṃ.

Aggepi mūlepi chinnāti ettha “na veṭhetvā ṭhitā, chinnamatte patanakam sandhāya vutta”nti vadanti. Tacchetvā ṭhapitoti araṇṇasāmikhehi parehi laddhehi tacchetvā ṭhapito. Addhagatopīti cirakālikopi. “Na gahetabboti araṇṇasāmikhehi anuṇṇātenapī”ti gaṇṭhipade vuttam. Challyā pariyonaddham hotīti iminā sāmikānam nirapekkhatam dīpeti. Tena vuttam “gahetum vaṭṭatī”ti. Yadi sāmikānam sāpekkhatā atthi, na vaṭṭati.

108. Tattha “bhājanesu pokkharāṇitaḷākesu ca gāvo pakkosatīti ito paṭṭhāya tayo dasa vārā ādimeva dassetvā samkhittā”ti anugaṇṭhipade vuttam. Nibbahanaudakam nāma taḷākarakkhaṇatthāya adhikodakanikkhamanadvārena nikkhamanaudakam. “Gahetum na labhatīti sāmīcikkammaṇa na hotī”ti anugaṇṭhipade vuttam. Ito paṭṭhāya “vutta”nti vutte anugaṇṭhipadeti gahetabbam. Anikkhante udaketi pāṭhaseso, sukkhamātikāpayogattā bhaṇḍadeyyampi na hotīti adhippāyo. Taḷākam nissāya khattassa katattāti “sabbasādhāraṇam taḷākam hotī”ti paṭhamam vuttattā tam sandhāya vuttam. “Yasmā taḷākagatam udakam sabbasādhāraṇampi mātikāya sati tam atikkamitvā gahetum na vaṭṭati, tasmā tam sandhāya kurundiyādīsu avahāroti vutta”nti apare āhūti. Iminā lakkhaṇena na sametīti yasmā sabbasādhāraṇadeso nāma taṇca taḷākam sabbasādhāraṇam, katikābhāvā ca mahāaṭṭhakathāyam vuttameva yuttanti āhācariyo.

109. “Tato paṭṭhāya avahāro natthīti theyyāyapi gaṇhato, tasmā yathāmuṇḍamahājetabbattā, arakkhitabbattā, sabbasādhāraṇattā ca añṇampi saṅghasantakam idam na hotī”ti gaṇṭhipade vuttam.

110. Ujukameva tiṭṭhatīti ettha “samīpe rukkhasākhādīhi sandhāritattā īsakam khalitvā ujukameva tiṭṭhati ce, avahāro. Chinnaveṇu viya tiṭṭhati ce, anāpattī”ti vuttam, tam suvuttam, tassa vinicchaye “sace tāni rakkhantī”ti vuttattā. No añṇathāti sampatte ce vāte vātamukhasodhanam karoti, pārājikanti attho.

111. Añṇesu pana vicāraṇā eva natthīti tesu appaṭikkhipitattā ayameva vinicchayoti vuttam hoti. “Etena dhuranikkhepaṇ katvāpi corehi āhaṭam codetvā gaṇhato anāpattīti dīpitaṇ hotī”ti vuttam.

112. Eseva nayoti uddhāreyeva pārājikam, kasmā? Añṇehi pattehi sādharāṇassa sañṇāṇassa vuttattā. Padavārenāti corena nīharitvā dinnam gahetvā gacchato. Gāmadvāranti vohāramattameva, gāmantī attho āṇattiyā daṭṭhabbattā, dvinnampi uddhāre eva pārājikam. Asukam nāma gāmaṇ gantvāti vacanena yāva tassa gāmassa parato upacāro, sabbametaṇ āṇattameva hoti. “Ṭhatvā vā nisīditvā vā vissamitvā purimattheyyacittam vūpasamitvā gamanatthañce bhaṇḍam na nikkhittam, yathāgahitameva, padavārena kāretabboti, nikkhittañce, uddhārenā”ti ca likhitam. Kevalam “likhita”nti vutte gaṇṭhipade gahetabbam. Theyyacittena paribhuñjantoti ṭhānācāvanam akatvā nivatthapārutanīhārena “pubbevedaṇ mayā gahita”nti theyyacittena paribhuñjanto. “Natṭhe bhaṇḍadeyyam kirā”ti likhitam. “Añṇo vā”ti vacanena yena ṭhapitam, tena dinne anāpattīti dīpitaṇ hoti gopakassa dāne viya, “kevalam idha bhaṇḍadeyyanti apare”ti vuttam. “Añṇo vā”ti vacanato yena ṭhapitam. So vātipi labbhatīti vicāretvā gahetabbo. Vā-saddena yassa hatthe ṭhapitam, so vā deti rājagahe gaṇako viya dhaniyassa, tasmā pārājikam yuttam viya.

Tava thūlasāṭako laddhoti vuttakkhaṇe musāvāde dukkaṭaṃ. Tassa nāmaṃ likhitvāti ettha “tena ‘gahetvā ṭhapeyyāsī’ti āṇattattā nāmalekhanakāle anāpatti kusasaṅkamanasadisamaṃ na hotī”ti vuttaṃ. Na jānantīti na suṇantīti attho. Sace jānitvāpi cittaṇa na sampañcchānti eseṇa nayo. Jānantena pana rakkhituṃ anicchānti paṭikkhipitabbameṇa etanti vattaṃ jānitabbāṃ. Ummaggenāti purāpāṇaṃ khaṇitvā katamaggenāti attho.

Nissitavārikassa pana sabhāgā bhattaṃ denti, tasmā yathā vihāre panti, tattheva kātābbanti sampattavāraṃ aggahetuṃ na labhanti, “tassa vā sabhāgā adātuṃ na labhanti”ti vuttaṃ. Attadutiyaṃsāti na hi ekenānītaṃ dvinnāṃ pahoti, sace pahoti pāpetabboti dassetuṃ “yassa vā”tiādi vuttaṃ. “Paripucchaṃ detīti pucchitapañhassa vissajjanaṃ karotī”ti likhitaṃ. Saṅghassa bhāraṃ nāma “saddhammavācānā evā”ti vuttaṃ, “navakammikopi vuccatī”ti ca, “ito bhaṇḍato vaṭṭantaṃ puna anto pavisaṭīti mahāaṭṭhakathāpadassa kurundisaṅkhepaṭṭhakathāhi adhippāyo vivarito”ti likhitaṃ.

113. Gacchānti yāne vāti ettha “suṅkaṭṭhānassa baḥi ṭhitāṃ sandhāya vutta”nti upatissatthero vadati kira. “Gacchānti yāne vātiādi suṅkaṭṭhānabbhantare gahetabba”nti vuttaṃ. Baḥi ṭhitassa vattabbameṇa natthi, “anto ṭhatvā”ti adhikāre vuttattā ceti yuttaṃ - yānādīsu ṭhapite tassa payogaṃ vināyeva gatesu pārājiko na hoti. Kasmā na bhaṇḍadeyyanti ce? Suṅkaṭṭhānassa baḥi ṭhitattā. Araññaṭṭhe “assatiyā atikkamantassapi bhaṇḍadeyyamevā”ti vuttaṃ tesāṃ sapariggahitattā. Idha pana “atra pavitṭhassā”ti vacanato na baḥi ṭhitassa, taṃ kira suṅkasaṅketāṃ. Araññaṃ harāpetīti tattha “sahatṭhā”ti vacanato anāpatti. Nissaggiyāni hontīti aṭṭhakathāto pācittiyaṃ, upacāraṃ okkamitvā pariharaṇe sādīnavattā dukkaṭaṃ.

Suṅkaṭṭhāne suṅkaṃ datvāva gantuṃ vaṭṭatīti idaṃ dāni vattabbānaṃ mātikāti dhammasiritthero. “Anurādhapurassa catūsu dvāresu suṅkaṃ gaṇhanti, tesu dakkhiṇadvārassa purato maggo thūpārāmato ānandacetiyaṃ padakkhiṇaṃ katvā jetavanavihārassantarapākārassāsanne nivitṭho, yo na gāmaṃ pavisanto upacāraṃ okkanto hoti. Thūpārāmato ca mahācetiyaṃ padakkhiṇaṃ katvā rājavihāraṃ gacchānto na okkamati”ti kira mahāaṭṭhakathāyaṃ āgataṃ. Ettha cāti suṅkaghāte “dvīhi leḍḍupātehi ācariyaparamparābhatā”ti likhitaṃ. Dvīhi leḍḍupātehi suṅkaghātassa paricchede aṭṭhapite yujjati, ṭhapite pana atirekayojanampi suṅkaghātāṃ hotīti tato paraṃ dve leḍḍupātā upacāroti gahetabbo. So panetthāpi duvidho bāhirabbhantarabhedato. Tattha dutiyaḷḍupātasaṅkhātāṃ bāhiropacāraṃ sandhāya pāliyaṃ, mahāaṭṭhakathāyañca dukkaṭaṃ vuttaṃ. Abbhantaraṃ sandhāya kurundiyaṃti no khanti. “Atra pavitṭhassa suṅkaṃ gaṇhantūti hi niyamitaṭṭhānaṃ ekantato pārājikakhettaṃ hoti, tañca parikkhittaṃ, eko leḍḍupāto dukkaṭakhettaṃ, aparikkhittañce, dutiyo leḍḍupātoto no adhippāyo”ti ācariyo vadati.

114. Dhaṇaṃ pana gataṭṭhāne vaḍḍhatīti ettha “vaḍḍhiyā saha avahāraṇassa bhaṇḍadeyya”nti likhitaṃ. “Taṃ vaḍḍhiṃ dassāmī”ti aggahesi, tattha kammaṃ akarontassa vaḍḍhatīti katvā vuttaṃ. Kevalaṃ āṭṭhapitakhettaṃ na vaḍḍhati. “Yaṃ dhaṇaṃ vaḍḍhi, taṃ dentassa avahāraṇassa vaḍḍhiyā adāne pārājikaṃ hotī”ti vadanti.

Nāmenāti sappanāmena vā sāmikena katena vā.

116. Rājagharassa antovatthumhi, parikkhittarājaṅgaṇaṃ vā antovatthu. Aparikkhitte rājaṅgaṇe ṭhitassa sakalanagaraṃ ṭhānaṃ. Goṇassa “aparikkhitte ṭhitassa

akkantaṭṭhānameva ṭhāna’’nti vuttattā khaṇḍadvāranti attanā khaṇḍitacchiddaṃ. Tattheva ghātetīti ‘’jīvitindriyārammaṇattā vadhakacittassa pācittiyaṃ hotīti? Na hoti. Kasmā? Adinnādānapayogattā. Tampi theyyacittaṃ saṅkhārārammaṇaṃva hoti. Idha tadubhayaṃ labhati saddhiṃ pubbabhāgāparabhāgehi’’ti vuttaṃ.

118. Tassuddhāre sabbesaṃ pārājikanti yadi yo āṇatto avassaṃ taṃ bhaṇḍaṃ harati, āṇattikkhaṇe eva pārājikaṃ. ‘’Idha tiṇṇaṃ kasmā pārājikaṃ, nanu ‘tumhe, bhante, tayo harathā’ti vuttattā thullaccayaṃ, itaresaṅca paṭipāṭiyā ekekassāṇattattā ekekena ca dukkaṭena bhavitabbaṃ. Kathaṃ, eko kira māsagghanakaṃ parissāvanaṃ thenetvā desetvā nirussāho eva vā hutvā puna māsagghanakaṃ sūciṃ tattheva katvā puna māsagghanakanti evaṃ siyāti? Na evaṃ, taṃ yathā uppalathenako yena vatthu pūراتi tāva saussāhattā pārājiko āsi, evamime saussāhāva na desayimsu vā’’ti likhitaṃ, pāliyaṃ, aṭṭhakathāyaṅca saṃvidahitvā gatesu ekassuddhāre sabbesaṃ pārājikaṃ vinā viya āṇattiyā kiṅcāpi vuttaṃ, atha kho ‘’tassāyaṃ attho’’ti vatvā pacchā vuttavinicchayesu ca ekabhaṇḍaekaṭṭhānādīsu ca sambahulā ekaṃ āṇāpentīti āṇattimeva niyame tvā vuttaṃ, tasmā āṇatti icchitabbā viya, vīmaṃsitabbaṃ. ‘’Ekabhaṇḍaṃ ekaṭṭhāna’’nti ca pāṭho ‘ekakulassa bhaṇḍa’’nti vacanato’’ti vadanti.

119-120. Ocarake vuttanayenevāti avassaṃhāriye bhaṇḍe. Taṃ saṅketanti tassa saṅketassa. Atha vā taṃ saṅketaṃ atikkamitvā pacchā vā. Apatvā pure vā. Esa nayo taṃ nimittanti etthāpi. Akkhinikhaṇaṇādikammaṃ lahukaṃ ittarakālaṃ, taṅkhaṇe eva bhaṇḍaṃ avaharituṃ na sakkā, kiṅci bhaṇḍaṃ dūraṃ hoti, kiṅci bhāriyaṃ, taṃ gahetuṃ yāva gacchati yāva ukkhipati, tāva nimittassa pacchā hoti. Sace taṃ bhaṇḍaṃ adhigataṃ viya āsannaṃ, lahukaṅca, sakkā nimittakkhaṇe avaharituṃ, tameva sandhāya vuttaṃ kinti? Na, pubbe vuttampi ‘’tato paṭṭhāya teneva nimittena avaharatī’’ti vuccati āraddhattā. Yadi evaṃ ‘’purebhaddapayogo eso’’ti vāro pamāṇaṃ hoti, na ca taṃ pamāṇaṃ mahāpadumattheravādassa pacchā vuttattā, na saṅketakammaṃ viya nimittakammaṃ daṭṭhabbaṃ. Tattha hi kālāparicchedo atthi, idha natthi, idameva tesāṃ nānattaṃ.

121. Taṅca asammohatthanti eko ‘’purebhaddādīsu vā, akkhinikhaṇaṇādīni vā disvā gaṇhā’’ti, eko gahetabbaṃ bhaṇḍanissitaṃ katvā ‘’purebhaddaṃ evaṃ vaṇṇasaṅṭhānaṃ bhaṇḍaṃ gaṇhā’’ti vadati, evaṃvidhesu asammohatthaṃ evaṃvidhaṃ saṅketaṃ nimittaṅca dassetunti ca, yathādhippāyanti dutiyo tatiyassa tatiyo catutthassāti evaṃ paṭipāṭiyā ce vadantīti attho. Sace dutiyo catutthassa vadeti, na yathādhippāyoti ca. ‘’Paṭiggahitamatteti avassaṃ ce paṭiggaṇhāti, pubbeva thullaccaya’’nti ca likhitaṃ. Paṭiggaṇhakānaṃ dukkaṭaṃ sabbatthokāsābhāvato na vuttaṃ. Pārājikāpajjanenetaṃ dukkaṭaṃ āpajjitvā āpajjanti kira. Atthasādhakāṇatticetanākhāṇe eva pārājiko hotīti adhippāyo. Tattha maggaṭṭhāniyaṃ kataraṃ, kataraṃ phalaṭṭhāniyanti ‘’atthasādhakacetanā nāma maggānantaraphalasadisā’’ti vuttattā phalaṭṭhāniyā cetanāti siddhaṃ. Āṇatti ce maggaṭṭhāniyā siyā, cetanāsahajattā na sambhavati, tathā bhaṇḍassa avassaṃhāritā ca na sambhavati. Āṇattikkhaṇe eva hi taṃ avassaṃhāritaṃ jātanti avahārakassa paṭiggaṇhaṅce, tampi na sambhavati anāgatattā. Cetanā ce maggaṭṭhāniyā hoti, āṇattiādīsu aññataraṃ, bhaṇḍassa avassaṃhāritā eva vā phalaṭṭhāniyā ce, attho na sambhavati. Pārājikāpatti eva hi phalaṭṭhāniyā bhavitumarahati, na aññanti evaṃ tāva idha opammasaṃsandanaṃ sambhavati cetanā maggaṭṭhāniyā, tassā pārājikāpattibhāvo phalaṭṭhāniyo. Yathā kiṃ? Yathā paṭisambhidāmagge ‘’saddhāya

ñāṇaṃ dhammapaṭisambhidā. Saddhāya saddatthe ñāṇaṃ atthapaṭisambhidā”ti ettha añño saddho, añño saddhāya saddatthoti siddhaṃ, yathā ca “eko amohasaṅkhāto dhammo sampayuttakānaṃ dhammānaṃ hetupaccayena paccayo adhipatisahajātaaññaṃaññanissayaṃindriyamaggasampayuttaatthiavigatapaccayena paccayo”ti ettha amoho dhammo añño, aññe tassa hetupaccayatādayoti siddhaṃ. Yathā ca vinayapiṭake yāni cha āpattisamuṭṭhānāni, evaṃ yathāsambhavaṃ “satta āpattikkhandhā”ti vuccanti, tesam aññā āpattisamuṭṭhānatā, añño āpattikkhandhabhāvoti siddhaṃ. Iminā āpattikkhandhanayena āpattādhikaraṇassa kati ṭhānānīti? Satta āpattikkhandhā ṭhānānīti. Kati vatthūnīti? Satta āpattikkhandhā vatthūnīti. Kati bhūmiyoti? Satta āpattikkhandhā bhūmiyoti evamādayopi dassetabbā. Tathā hi tassā evaṃ maggaṭṭhāniyāya atthasādhikāya cetanāya yasmā aññā pārājikāpattitā anattantarabhūtā ākāraṇasasaṅkhātā phalaṭṭhāniyā atthi, tasmā “atthasādhakacetanā nāma maggānantaraphalasadisā”ti vuttāti veditabbaṃ. Atha vā kevalaṃ dhammaniyāmatṭaṃyeva upamattena ācariyena evaṃ vuttantipi sambhavatīti na tattha opammasaṃsandanaṃ pariyesitabbaṃ, “idaṃ sabbam kevalaṃ takkavasena vuttattā vicāretvā gahetabba”nti ācariyo.

Bhūmaṭṭhakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Āpattibhedavaṇṇanā

122. “Vibhaṅganayadassanato”ti vuttattā taṃ sampādetuṃ “idāni tattha tatthā”tiādi āraddhaṃ. Tattha aṅgavatthubhedena cāti avahāraṅgajānanabhedena vatthussa haritabbabhaṇḍassa garukalahukabhāvabhedenāti attho. Atha vā aṅgañca vatthubhedena āpattibhedañca dassentoti attho. Atirekamāsako ūnapaṇcamāsakoti ettha vā-saddo na vutto, tīhipi eko eva paricchedo vuttoti. Anajjhāvuṭṭhakaṃ nāma araṇṇapālakādīnā na kenaci mamāyitaṃ. Chaḍḍitaṃ nāma anattikabhāvena atirekamattādinā sāmikena chaḍḍitaṃ. Naṭṭhaṃ pariyesitvā chinnālayattā chinnamūlakaṃ. Assāmikavatthūti acchinnamūlakampi yassa sāmiko koci no hoti, nirapekkhā vā pariccajanti, yaṃ vā pariccattaṃ devatādīnaṃ, idaṃ sabbam assāmikavatthu nāma. Devatādīnaṃ vā buddhadhammānaṃ vā pariccattaṃ parehi ce ārakkhakehi pariggahitaṃ, parapariggahitameva. Tathārūpe hi adinnādāne rājāno coraṃ gahetvā hananādikaṃ kareyyuṃ, anārakkhake pana āvāse, abhikkhuke anārāmikādike ca yaṃ buddhadhammassa santakaṃ, taṃ “āgatāgatehi bhikkhūhi rakkhitabbaṃ gopetabbaṃ mamāyitabba”nti vacanato abhikkhukāvāsasaṅhasantakaṃ viya parapariggahitasāṅkhyameva gacchatīti chāyā dissati. Issaro hi yo koci bhikkhu tādise parikkhāre corehipi gayhamāne vāretuṃ paṭibalo ce, balakkārena acchinditvā yathāṭṭhāne ṭhapetunti. Apariggahite parasantakasaṇṇissa chasu ākāresu vijjamānesupi anāpatti viya dissati, “yaṃ parapariggahitañca hotī”ti aṅgabhāvo kiñcāpi dissati, parasantake tathā paṭipannake sandhāya vuttanti gahetabbaṃ. Attano santakaṃ corehi haṭaṃ, corapariggahitattā parapariggahitaṃ hoti, tasmā paro cetam theyyacitto gaṇhati, pārājikaṃ. Sāmiko eva ce gaṇhati, na pārājikaṃ, yasmā codetvā, acchinditvā ca so “mama santakaṃ gaṇhāmī”ti gahetuṃ labhati. Paṭhamaṃ dhuraṃ nikkhipitvā ce pacchā theyyacitto gaṇhati, esa nayo. Sāmikena dhuraṃ nikkhittakāle so ce coro kālaṃ karoti, añño theyyacittena gaṇhati, na pārājiko. Anikkhittakāle eva ce kālaṃ karoti, taṃ theyyacittena gaṇhantassa bhikkhuno pārājikaṃ mūlabhikkhussa santakabhāve ṭhitattā. Corabhikkhumhi mate “matakaparikkhāra”nti saṅgho vibhajitvā ce taṃ gaṇhati, mūlasāmiko “mama santakamida”nti gahetuṃ labhati.

Etthāha - bhūmaṭṭhādinimittakammapariyosānā eva avahārabhedā, udāhu aññepi santīti. Kiñcetha yadi aññepi santi, tepi vattabbā. Na hi bhagavā sāvasesaṃ pārajikaṃ paññāpeti. No ce santi, ye ime tulākūṭakaṃsakūṭamānakūṭaukkoṭanavañcananikatisāciyogaviparāmosaālopasāhasā kārā ca suttaṅgesu sandissamānā, te idha āgatesu ettha samodhānaṃ gacchantīti ca lakkhaṇato vā tesāṃ samodhānagatabhāvo vattabboti? Vuccate - lakkhaṇato siddhova. Kathaṃ? “Pañcahi ākārehī”tiādinā nayena aṅgavatthubhedena. Āpattibhedo hi pāliyaṃ vutto eva, aṭṭhakathāyañca “kūṭamānakūṭakahāpaṇādīhi vā vañcetaṃ gaṇhati, tasavevaṃ gaṇhato avahāro theyyāvahāro”ti āgatattā tulākūṭagahaṇādayo theyyāvahāre samodhānaṃ gatāti siddhaṃ. Viparāmosaālopasāhasākārā ca aṭṭhakathāyāgate pasayhāvahāre samodhānaṃ gacchanti. Imaṃyeva vā pasayhāvahāraṃ dassetuṃ “gāmaṭṭhaṃ araññaṭṭha”nti mātikaṃ nikkhipitvā “gāmaṭṭhaṃ nāma bhaṇḍaṃ catūhi ṭhānehi nikkhittaṃ hotī”tiādinā nayena vibhāgo vutto. Tenedaṃ vuttaṃ hoti - gahaṇākārabhedasandassanattamaṃ visuṃ kataṃ. Na hi bhūmitalādīhi gāmāraññaṭṭhaṃ yaṃ kiñcīti. Tattha yaṃ tulākūṭaṃ, taṃ rūpakūṭaṅgagahaṇapaṭicchannakūṭavasena catubbidhampi vehāsaṭṭhe samodhānaṃ gacchati. Hadayabhedasikhābhedarajjubhedavasena tividhe mānakūṭe “svāyaṃ hadayabhedo mariyādaṃ chindatī”ti ettha samodhānaṃ gacchati. Hadayabhedo hi sappitelādiminānakāle labbhati. “Phandāpeti attano bhājanagataṃ karotī”ti ettha sikhābhedopi labbhati. So “tilataṇḍulādiminānakāle labbhatī”ti vuttaṃ. Khetaminānakāle rajjubhedo samodhānaṃ gacchati. “Dhammaṃ caranto sāmikaṃ parājetī”ti ettha ukkoṭanaṃ samodhānaṃ gacchantīti te ca tathā vañcananikatiyopi.

Āpattibhedavaṇṇanā niṭṭhitā.

Anāpattibhedavaṇṇanā

131. Na ca gahite attamano hoti, tassa santakaṃ vissāsagāhena gahitampi puna dātabbanti idaṃ “tena kho pana samayena dve bhikkhū sahāyakā honti. Eko gāmaṃ piṇḍāya pāvisi...pe... anāpatti, bhikkhu, vissāsaggāhe”ti iminā asamentaṃ viya dissati. Ettha hi “so jānitvā taṃ codesi assamaṇosi tva”nti vacanena anattamanatā dīpitā. Puna “anāpatti, bhikkhu, vissāsaggāhe”ti vacanena attamanatāyapi sati vissāsaggāho ruhatīti dīpitanti ce? Taṃ na, aññathā gahetabbatthato. Ayañhettha attho - pārajikāpattiyā anāpatti vissāsasaññāya gāhe sati, sopi bhikkhu sahāyakattā na kuddho codesi, piyo eva samāno “kacci assamaṇosi tvaṃ, gaccha, vinicchayaṃ katvā suddhante tiṭṭhāhī”ti codesi. Sacepi so kuddho eva codeyya, “anāpatti”ti idaṃ kevalaṃ pārajikābhāvaṃ dīpeti, na vissāsaggāhasiddhaṃ. Yo pana parisamajjhe lajjāya adhivāseti, na kiñci vadatīti attho. “Punavattukāmatādhippāye pana sopi paccāharāpetuṃ labhatī”ti vuttaṃ. Sace coro pasayha gahetukāmopi “adhivāsetha, bhante, idha me cīvarānī”ti vatvā cīvarāni therena dinnāni, adinnāni vā sayāṃ gahetvā gacchati, thero puna pakkhaṃ labhitvā codetuṃ labhati, pubbe adhivāsanaṃ adhivāsanaṣṭhayaṃ na gacchati bhayena tuṇhībhūtattā, “yaṃ cīvaraṃ idha sāmiko paccāharāpetuṃ labhatī”ti vuttaṃ. Sāmikassa pākatikaṃ kātappaṃ, “idaṃ kira vatta”nti vuttaṃ. Sace saṅghassa santakaṃ kenaci bhikkhunā gahitaṃ, tassa tena saṅghassa vā dhammassa vā upakāritā atthi, gahitappamāṇaṃ apaloketvā dātabbaṃ. “So tena yathāgahitaṃ pākatikaṃ katvā anaṇo hoti, gilānādīnampi eseva nayo”ti vuttaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanā

Sāhatthikāṇattikanti ekabhaṇḍaṃ eva. “Bhāriyañhidaṃ tvampi ekapassaṃ gaṇha, ahampi ekapassaṃ gaṇhāmīti saṃvidahitvā ubhayesaṃ payogena tñhācāvane kate kāyavācācittēhi hoti. Aññathā ‘sāhatthikaṃ vā āṇattikassa aṅgaṃ na hoti, āṇattikaṃ vā sāhatthikassā’ti iminā virujjhatī”ti likhitaṃ. Dhammasiritthero pana “na kevalaṃ bhāriye eva vatthumhi ayaṃ nayo labbhati, pañcamāsakamattampi dve ce janā saṃvidahitvā gaṇhanti, dvinnampi pāṭekkaṃ, sāhatthikaṃ nāma taṃ kammaṃ, sāhatthikapayogattā ekasmiṃyeva bhaṇḍe, tasmā ‘sāhatthikaṃ āṇattikassa aṅgaṃ na hotī’ti vacanamimaṃ nayaṃ na paṭibāhati. ‘Sāhatthikavatthuaṅganti sāhatthikassa vatthussa aṅgaṃ na hotī’ti tattha vuttaṃ. Idha pana payogaṃ sandhāya vuttattā yujjati”ti āha kira, taṃ ayuttaṃ kāyavacīkammanti vacanābhāvā, tasmā sāhatthikāṇattikesu payogesu aññatarena vāyamāpatti samuṭṭhāti, tathāpi turitaturitā hutvā vilopanādīsu gahaṇagāhāpanavasenetam vuttaṃ. Yathā kālena attano kālena parassa dhammaṃ ārabba sīghaṃ sīghaṃ uppattiṃ sandhāya “ajjhatabhiddhārammaṇā dhammā”ti vuttā, evaṃsampadamidanti daṭṭhabbaṃ.

Tatthapi ye anuttarādayo ekantabahiddhārammaṇā viññāṇācāyatanādayo ekantaajjhataṛammaṇā, itare aniyatārammaṇattā “ajjhatabhiddhārammaṇā”ti vuccanti, na ekakkaṇe ubhayārammaṇattā. Ayaṃ pana āpatti yathāvuttanayena sāhatthikā āṇattikāpi hotiyeva, tasmā anidassanamevanti ayuttaṃ. “Yathā aniyatārammaṇattā ‘ajjhatabhiddhārammaṇā’ti vuttā, tathā aniyatapayogattā ayampi āpatti ‘sāhatthikāṇattikā’ti vuttāti nidassanameveta”nti ekacce ācariyā āhu. “Ime panācariyā ubhinnaṃ ekato ārammaṇakaraṇaṃ natthi. Atthi ce, ‘ajjhatabhiddhārammaṇaṃ dhammaṃ paṭicca ajjhatabhiddhārammaṇo dhammo uppajjati hetupaccayā’tiadinā paṭṭhānapāṭhena bhavitabbanti saññāya āhaṃsu, tesam matena ‘siyā ajjhatabhiddhārammaṇā’ti vacanaṃ niratthakaṃ siyā, na ca niratthakaṃ, tasmā attheva ekato ajjhatabhiddhārammaṇo dhammo. Puna ‘ayaṃ so’ti niyamena ajjhatabhiddhārammaṇā dhammā viya niddisittabbābhāvato na uddhaṭo siyā. Tattha anuddhaṭattā eva dhammasaṅgahaṭṭhakathāyaṃ ubhinnaṃpi ajjhatabhiddhādharmānaṃ ekato ārammaṇakaraṇadhammavasena ‘ajjhatabhiddhārammaṇā’ti avatvā ‘kālena ajjhatabhiddhā pavattiyaṃ ajjhatabhiddhārammaṇa’nti vuttaṃ, tasmā gaṇṭhipade vuttanayova sārōti no takko”ti ācariyo. Tattha “kāyavacīkamma”nti avacanaṃ panassa sāhatthikapayogattā ekapayogassa anekakammattāva, yadi bhavēyya, manokammampi vattabbaṃ bhavēyya, yathā tattha manokammaṃ vijjamānampi abbohārikaṃ jātāṃ, evaṃ tasmīṃ sāhatthikāṇattike vacīkammaṃ abbohārikanti veditabbaṃ, taṃ pana kevalaṃ kāyakammassa upanissayaṃ jātāṃ, cittaṃ viya tattha aṅgameva jātāṃ, tasmā vuttaṃ “sāhatthikapayogattā”ti, “aṅgabhāvamattameva hi sandhāya ‘sāhatthikāṇattika’nti vuttanti no takko”ti ca, vicāretvā gahetabbaṃ.

Kāyavācā samuṭṭhānā, yassā āpattiyā siyuma;
Tattha kammaṃ na taṃ cittaṃ, kammaṃ nassati khīyati.

Kiriyaṅkiriyaḍikaṃ yañca, kammākammāḍikaṃ bhavē;
Na yuttaṃ taṃ viruddhattā, kammamekaṃva yujjati.

Vinītavatthuvaṇṇanā

132. Anāpatti, bhikkhu, cittuppādeti ettha kevalaṃ cittaṃ, tasseva uppādetabbāpattīhi anāpattīti attho. Etthāha - upanikkhittasādiyanādīsu, sabbesu ca akiriyasikkhāpadesu na kāyaṅgacopanaṃ vā vācaṅgacopanaṃ vā, apicāpatti, kasmā imasmiṃyeva sikkhāpade anāpatti, na sabbāpattīhīti? Na, kasmā.

Kattabbā sādhiḱaṃ sikkhā, viññattiṃ kāyavācikaṃ;
Akatvā kāyavācāhi, aviññattihi taṃ phuse.

Na lesabhāvattā. Sappāye ārammaṇe aṭṭhatvā paṭiladdhāsevanaṃ hutvā tato paraṃ suṭṭhu dhāvatīti sandhāvati. Tato abhijjhāya sahaḱataṃ, byāpādasahaḱataṃ vā hutvā visesato dhāvatīti vidhāvati.

137. Vaṇaṃ katvā gahetunti ettha kiñcāpi iminā sikkhāpadena anāpatti, itthirūpassa nāma yattha āmasantassa dukkaṭanti keci. “Kāyapaṭibaddhaggahaṇaṃ yuttaṃ, taṃ sandhāya vaṭṭatīti vutta”nti vadanti. Ubhayaṃ vicāretvā gahetabbaṃ.

Kusasaṅkāmanavatthukathāvaṇṇanā

138. Mahāpaccariyādīsu yaṃ vuttaṃ “paduddhāreneva kāretabbo”ti, taṃ suvuttaṃ. Kintu tassa parikappāvahāraḱamattaṃ na dissatīti dassanattaṃ idaṃ vuttaṃ. Uddhāre vāyaṃ āpanno, tasmā disvā gacchanto “paduddhāreneva kāretabbo”ti idaṃ tattha duvuttanti vuttaṃ hoti. Kathaṃ? “Sāṭakattiko sāṭakapasibbakameva gahetvā bahi nikkhamitvā sāṭakabhāvaṃ ṇatvā ‘pacchā gaṇhissāmī’ti evaṃ parikappetvā gaṇhati, na uddhāre evāpajjati. Yadā bahi ṭhatvā ‘sāṭako aya’nti disvā gacchati, tadā paduddhāreneva kāretabbo”ti na vuttametaṃ, kintu kiñcāpi parikappo dissati, pubbabhāge avahāraḱkhaṇe na dissatīti na so parikappāvahāro, ayamatto mahāaṭṭhakathāyaṃ vuttova, tasmā “ñāyamevā”ti vadanti. Kammantasālā nāma kassakānaṃ vanacchedakānaṃ gehāni. Ayaṃ tāvāti sace upacārasīmantiādi yāva theravādo mahāaṭṭhakathānayo, tattha keci panātiādi na gahetabbaṃ theravādattā yuttiabhāvato, na hi sāhatthike evaṃvidhā atthasādhakacetanā hoti. Āṇattike eva atthasādhakacetanā. “Sesaṃ mahāpaccariyaṃ vuttenatthena sametī”ti vuttaṃ.

Kusasaṅkāmanakaraṇe sace paro “nāyaṃ mama santako”ti jānāti, itarassa hatthato muttamatte pārājikāpatti khīlasaṅkāmane viya. “Attano santakaṃ sace jānāti, na hotī”ti vadanti. Evaṃ sante pañcakāni saṅkarāni hontīti upaparikkhitabbaṃ.

140. Parānuddayatāyāti ettha parānuddayatāya koṭippattena bhagavatā kasmā “anāpatti petapariggahe tiracchānagatapariggahe”ti vuttanti ce? Parānuddayatāya eva. Yassa hi parikkhāraṇa ādāne rājāno coraṃ gahetvā na hananādīni kareyyuṃ, tasmimpi nāma samaṇo gotamo pārājikaṃ paññāpetvā bhikkhuṃ abhikkhuṃ karotīti mahājano bhagavati pasādaññathattaṃ āpajjitvā apāyupago hoti. Apetapariggahitā rukkhādī ca dullabhā, na ca sakkā ṇātunti rukkhādīhi pāpabhīruko upāsakajano paṭimāgharacetiyabodhigharavīhārādīni akatvā mahato puññakkhandhato parihāyeyya. “Rukkhamaṇāsanaṃ paṃsukūlacīvaraṃ nissāya pabbajjā”ti vuttanissayā ca anissayā honti. Parapariggahitasaññino hi bhikkhū rukkhamaṇāpaṃsukūlāni na sādīyissantīti, pabbajjā ca na sambhaveyyuṃ, sappadaṭṭhakāle chārikattāya rukkhamaṃ aggahetvā maraṇaṃ vā nigaccheyyuṃ, acchinnaśīvaṇādikāle sākhaḱhaṅgādīṃ aggahetvā naggā hutvā titthiyaladdhimeva

suladdhi viya dīpentā vicareyyum, tato titthiyesveva loko pasīditvā diṭṭhiggahaṇaṃ patvā saṃsārakhāṇuko bhavēyya, tasmā bhagavā parānuddayatāya eva “anāpatti petapariggahe”tiādimāhāti veditabbaṃ.

141. Aparampi bhāgaṃ dehīti “gahitaṃ viññattisadisattā neva bhaṇḍadeyyaṃ na pārājika”nti likhitaṃ, idaṃ pakatijane yujjati. “Sace pana sāmiko vā tena āṇatto vā ‘aparassa sahāyabhikkhussa bhāgaṃ esa gaṇhāti yācati vā’ti yaṃ aparabhāgaṃ deti, taṃ bhaṇḍadeyya”nti vadanti.

148-149. Khādantassa bhaṇḍadeyyanti corassa vā sāmikassa vā sampattassa dinnaṃ sudinnaeva kira. Avisesenāti “ussāhagatānaṃ vā”ti avatvā vuttaṃ, na hi katipayānaṃ anussāhatāya saṅghikamasaṅghikaṃ hoti. Mahāaṭṭhakathāyampi “yadi saussāhāva gacchanti, theyyacittena paribhuñjato avahāro hoti”ti vuttattā tadubhayamekaṃ. Chaḍḍitavihāre upacārasīmāya pamāṇaṃ jānituṃ na sakkā, ayaṃ pana bhikkhu upacārasīmāya bahi ṭhatvā ghaṇṭipaharaṇādiṃ katvā paribhuñjati khādanti, tena evaṃ khāditaṃ sukhāditanti attho. “Itaravihāre tattha dittavidhināva paṭipajjitabba”nti vuttaṃ. “Sukhāditaṃ antovihārattā”ti likhitaṃ, āgatānāgatānaṃ santakattāti “cātuddisassa saṅghassa demī”ti dinnattā vuttaṃ. Evaṃ avatvā “saṅghassa demī”ti dinnampi tādisameva. Tathā hi bahi ṭhito lābhaṃ na labhati bhagavato vacanenāti veditabbaṃ.

153. “Matasūkaro”ti vacanato tameva jīvantaṃ bhaṇḍadeyyanti katvā dātuṃ na labhati. Vajjhaṃ vaṭṭatīti dīpitaṃ hoti. Maddanto gacchati, bhaṇḍadeyyanti ettha kittakaṃ bhaṇḍadeyyaṃ, na hi sakkā “ettakā sūkārā madditvā gatā gamissantī”ti jānitunti? Yattake sāmikānaṃ dinne te “dinnaṃ mama bhaṇḍa”nti tussanti, tattakaṃ dātabbaṃ. No ce tussanti, atikkantasūkaramūlaṃ datvā kiṃ opāto khaṇitvā dātabboti? Na dātabbo. Atha kiṃ codiyamānassa ubhinnaṃ dhuranikkhepena pārājikaṃ hotīti? Na hoti, kevalaṃ kappiyaparikkhāraṃ datvā tosetabbova sāmiko, ese va nayo aññesupi evarūpesūti no takkoti ācariyo. “Tadaheva vā dutiyadivase vā maddanto gacchati”ti vuttaṃ. Gumbhe khipati, bhaṇḍadeyyamevāti avassaṃ pavisanake sandhāya vuttaṃ. Ettha ekasmiṃ vihāre paracakkādibhayaṃ āgataṃ. Mūlavatthucchedanti “sabbasenāsaṇaṃ ete issarā”ti vacanato itare anissarāti dīpitaṃ hoti.

156. Ārāmarakkhakāti vissatṭhavasena gahetabbaṃ. Adhippāyaṃ ṇatvāti ettha yassa dānaṃ paṭiggaṇhantaṃ bhikkhuṃ, bhāgaṃ vā sāmikā na rakkhanti na daṇḍenti, tassa dānaṃ appaṭicchādetvā gahetuṃ vaṭṭatīti idha sannitṭhānaṃ. Tampi “na vaṭṭati saṅghike”ti vuttaṃ. Ayameva bhikkhu issaroti yattha so icchati, tattha attañātahetuṃ labhati kira attho. Apica “daharo”ti vadanti. Savatthukanti saha bhūmiyāti vuttaṃ hoti. “Garubhaṇḍaṃ hoti”ti vatvā “tiṇamattaṃ pana na dātabba”nti vuttaṃ, taṃ kintu garubhaṇḍanti ce, arakkhiyaagopiyaṭṭhāne, vinassanakabhāve ca ṭhitaṃ sandhāya vuttaṃ. Kappiyepi cāti vatvā, avatvā vā gahaṇayutte mātādisantakepi theyyacittuppādena. Idaṃ pana sikkhāpadaṃ “rājāpimesaṃ abhippasanno”ti vacanato lābhaggamahattaṃ, vepullamahattañca pattakāle paññattanti siddhaṃ.

Dutiyapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyapārājikaṃ

Paṭhamapaññattinidānavāṇṇanā

162. Tīhi suddhenāti ettha tīhīti nissakkavacanaṃ vā hoti, karaṇavacanaṃ vā. Nissakkapakkhe kāyavacīmanodvārehi suddhena. Tathā duccharitamalehi visamehi papañcehītiādinā nayena sabbakilesattikehi bodhimaṇḍe eva suddhenāti yojetabbaṃ. Karaṇapakkhe tīhīti kāyavacīmanodvārehi suddhena. Tathā tīhi sucarithēhi, tīhi vimokkhehi, tīhi bhāvanāhi, tīhi sīlasamādhīpaññāhi suddhenāti sabbaguṇattikehi yojetabbaṃ. Vibhāvitanti desanāya vitthāritaṃ, vibhūtaṃ vā kataṃ vihitam, paññattaṃ vā hoti. Saṃvaṇṇanāti vattamānasamīpe vattamānavacanaṃ.

Na kevalaṃ rājagahameva, idampi nagaraṃ. Sapaṇicchedanti sapaṇiyantanti attho. Sapaṇikkhepanti eke. “Haṃsavaṭṭakacchadanēnāti haṃsapaṇikkhepaṇṭhānēnā”ti likhitaṃ. Kāyavicchindaniyakathanti attano attabhāve, paṇassa vā attabhāve chandarāgappahānakaraṃ vicchindanakaraṃ dhammakathaṃ katheti. Asubhā ceva subhākāravirahitattā. Asucino ca dosanissandanapabhavattā. Paṭikūlā ca jigucchanīyattā pīttasemhādīsū āsayato. Asubhāya vaṇṇanti asubhākārassa, asubhakammaṭṭhānassa vā vitthāraṃ bhāsati. Sāmiatthe hetam sampadānavacanaṃ. Asubhanti asubhanimittassa āvibhāvāya paccupaṭṭhānāya vitthārakathāsāṅkhātāṃ vaṇṇaṃ bhāsabhīti attho. Tesamyeva ādimajjhapaṇiyosānānaṃ dasahi lakkhaṇēhi sampannaṃ kilesacorehi anabhibhavanīyattā jhānacittaṃ mañjūsam nāma.

Tatrimānīti etthāyaṃ piṇḍattho - yasmiṃ vāre paṭhamam jhānaṃ ekacittakkhaṇikaṃ uppajjati, tam sakalampi javanavāraṃ anulomapaṇikammaupacāragotrabhūappaṇāppabhedam ekattanayena “paṭhamam jhāna”nti gahetvā tassa paṭhamajjhānassa appanāpaṭipādikāya khīpādhībhedaṃ abhiññāya adhigatāya kīccanīpphattiṃ upādāya āgamanavasena paṭipadāvisuddhi ādīti veditabbā. Tatramajjhattupekkhāya kīccanīpphattivasena upekkhānubrūhanā majjheti veditabbā. Paṇiyodāpakaññānassa kīccanīpphattivasena sampahaṃsanā paṇiyosānanti veditabbam. Tattha ādicittato paṭṭhāya yāva paṭhamajjhānassa uppādakkhaṇam, etasmiṃ antare paṭipadāvisuddhīti veditabbā. Uppādaṭṭhitikkhaṇesu upekkhānubrūhanā, ṭhitibhaṅgakkhaṇesu sampahaṃsanāti veditabbā. Lakkhīyati etenāti lakkhaṇanti katvā “visuddhipaṭipattipakkhandane”tiādinā pubbabhāgo lakkhīyati, tividhena ajjhupekkhanena majjham lakkhīyati, catubbidhāya sampahaṃsanāya paṇiyosānaṃ lakkhīyatīti. Tena vuttaṃ “dasa lakkhaṇānī”ti.

Pāribandhakatoti nīvaraṇasaṅkhātāpāribandhakato visuddhattā gotrabhūpaṇiyosānaṃ pubbabhāgajavanacittaṃ “cittavisuddhī”ti vuccati. Tathā visuddhattā tam cittaṃ majjhimam samādhinimittasaṅkhātāṃ appanāsamādhīṃ tadatthāya upagacchamānaṃ ekasantativasena paṇīṇāmentam paṭipajjati nāma. Evaṃ paṭipannassa tassa tattha samathanimittē pakkhandanaṃ tabbhāvūpagamaṇam hotīti katvā “tattha cittaṃ pakkhandana”nti vuccati. Evaṃ tāva paṭhamajjhānuppādakkhaṇe eva āgamanavasena paṭipadāvisuddhi veditabbā. Evaṃ visuddhassa appanāppattassa puna visodhane byāpārābhāvā ajjhupekkhanaṃ hoti. Samathappaṭipannattā puna samādhāne byāpārābhāvā ca samathappaṭipannassa ajjhupekkhanaṃ hoti. Kilesasaṃsaggaṃ pahāya ekantena upaṭṭhitattā puna ekattupaṭṭhāne byāpārāsambhavato ekattupaṭṭhānassa ajjhupekkhanaṃ hoti. Tattha jātānanti tasmiṃ citte jātānaṃ samādhīpaññānaṃ yuganaddhabhāvena anativattanaṭṭhena nānākīlesehi vimuttattā. Saddhādīnaṃ indriyānaṃ vimuttirasenekarasaṭṭhena anativattanekasabhāvānaṃ tesam dvinnam upagataṃ tajaṃ tassārūpaṃ tadanurūpaṃ vīriyam tathā cittaṃ yogī vāheti pavattetīti katvā

tadupagavīriyavāhanaṭṭhena ca visesabhāgiyabhāvattā āsevanaṭṭhena ca sampahaṃsanā hotīti attho veditabbo. Apicettha “anantarātītaṃ gotrabhucittaṃ ekasantativasena pariṇāmentaṃ paṭipajjati nāmā”ti likhitaṃ. Tattha hi pariṇāmentaṃ paṭipajjatīti etāni vacanāni atītassa na sambhavanti, yañca tadanantaraṃ likhitaṃ “appanāsamādhicittaṃ upagacchamānaṃ gotrabhucittaṃ tattha pakkhandati nāmā”ti. Imināpi taṃ na yujjati, “paṭipattikkhaṇe eva atīta”nti vuttattā “gotrabhucittaṃ tattha pakkhandatī”ti vacanameva virujjhatīti ācariyo. “Ekacittakkhaṇikampi lokuttaracittaṃ āsevati bhāveti bahulīkarotī”ti vuttattā “ekacittakkhaṇikassāpi jhānassa etāni dasa lakkhaṇānī”ti vuttaṃ. “Tato paṭṭhāya āsevanā bhāvanā evā”tipi vuttaṃ. “Adhiṭṭhānasampannanti adhiṭṭhānena sahaḡata”nti likhitaṃ. Tassattho - yañca “ādimajjhapariyosānasaṅkhātā”nti vuttaṃ, taṃ tesam tiṇṇampi kalyāṇakatāya samannāgatattā tividhakalyāṇakatañca. Evaṃ tividhacittaṃ tadadhigamamūlakānaṃ guṇānaṃ, uparijhānādhigamassa vā padaṭṭhānaṭṭhena adhiṭṭhānaṃ hoti, tasmā cittassa adhiṭṭhānabhāvena sampannattā adhiṭṭhānasampannaṃ nāmāti.

Addhamāsaṃ paṭisallīyitunti ettha ācariyā evamāhu “bhikkhūnaṃ aññaṃaññavadhadassanasavanasambhave satthuno sati tassa upaddavassa abhāve upāyājānato ‘ayaṃ asabbaññū’ti hetupatirūpakamahetuṃ vatvā dhammissarassāpi tathāgatassa kammesvanissariyaṃ asambujjhamānā asabbadassitamadhiccamohā bahujaṇā avīciparāyaṇā bhaveyyuṃ, tasmā so bhagavā pageva tesam bhikkhūnaṃ aññaṃaññaṃ vadhamānabhāvaṃ ñatvā tadabhāvopāyābhāvaṃ pana suvinicchinitvā tattha puthujjanaṃ sugatilābhahetumevekaṃ katvā asubhadesanāya vā rūpasaddadassanasavanehi nippayojanehi viramitvā pageva tato viramaṇato, sugatilābhahetukaraṇato, avassaṃ paññāpitabbāya tatiyapārājikapaññattiyā vatthāgamadassanato ca attano sabbadassitaṃ parikkhakānaṃ pakāseto viya tamaddhamāsaṃ veneyyahitanipphattiyā phalasamāpattiyā avakāsaṃ katvā viharitukāmo ‘icchāmaṃ, bhikkhave, addhamāsaṃ paṭisallīyitu’ntiādimāhā”ti. Ācariyā nāma buddhamittattheradhammasirittheraupatissattherādayo gaṇapāṃmokkhā, aṭṭhakathācariyassa ca santike sutapubbā. Tato aññe eketi veditabbā. “Sakena kāyena aṭṭiyanti...pe... bhavissantī”ti idaṃ parato “ye te bhikkhū avītarāgā, tesam tasmim samaye hoti eva bhayaṃ, hoti lomahaṃso, hoti chambhitatta”nti iminā na yujjati, idaṃca bhagavato asubhakathārammaṇappayojanena na sametīti ce? Na, tadatthājānato. Sakena kāyena aṭṭiyantānampi tesam ariyamaggena appahīnasinehattā khīṇāsavānaṃ viya maraṇaṃ paṭicca abhayaṃ na hoti, bhayañca pana asubhabhāvanānuyogānubhāvena mandībhūtaṃ anaṭṭiyantānaṃ viya na mahantaṃ hutvā cittaṃ mohesi. Apāyupage te satte nākāsīti evamattho veditabbo. Atha vā idaṃ purimassa kāraṇavacanaṃ, yasmā tesam tasmim samaye hoti eva bhayaṃ, chambhitattaṃ, lomahaṃso ca, tasmā “tena kho pana samayena bhagavā asubhakathaṃ kathetī”tiādi vuttanti.

Atha vā sakena kāyena aṭṭiyantānampi tesam hoti eva bhayaṃ, mahānubhāvā vītarāgāti khīṇāsavānaṃ mahantaṃ visesaṃ dasseti, atiduppasaheyyamidaṃ maraṇabhayaṃ, yato evaṃvidhānampi avītarāgattā bhayaṃ hotītipi dasseti. Tadaññe tesam bhikkhūnaṃ pañcasatānaṃ aññatarā. Tenedaṃ dīpeti “taṃ tathā āgataṃ asihatthaṃ vadhakaṃ passitvā tadaññesampi hoti eva bhayaṃ, pageva tesanti katvā bhagavā paṭhamameva tesam asubhakathaṃ kathesi, parato tesam nāhosi. Evaṃ

mahānisamsā nesaṃ asubhakathā āsī”ti. Yo panettha pacchimo nayo, so “tesu kira bhikkhūsu kenacipi kāyavikāro vā vacīvikāro vā na kato, sabbe satā sampajānā dakkhiṇena passena nipajjimsū”ti iminā aṭṭhakathāvacanena sameti.

Apare panāhūti kuladdhipaṭisedhanatthaṃ vuttaṃ. “Ayaṃ kira laddhī”ti vacanaṃ “māradheyyaṃnātikkamissatī”ti vacanena virujjhatīti ce? Na virujjhati. Kathaṃ? Ayaṃ bhikkhū aghātento māraṇisayaṃ atikkamissati akusalakaraṇato ca. Ghātento pana māradheyyaṃ nātikkamissati balavattā kammassatī sayāṃ mārapakkhikattā evaṃ cintetvā pana “ye na matā, te saṃsārato na muttā”ti attano ca laddhi, tasmā taṃ tattha ubhayesaṃ magge niyojenti evamāha, teneva “mārapakkhikā mārena samānaladdhikā”ti avatvā “mārassā nuvattikā”ti vuttā. “Iminā kiṃ vuttaṃ hoti? Yasmā māraṇa anuvatti, tasmā evaṃ cintetvāpi attano laddhivasena evamāhā”ti keci likhanti. Mama santike ekato upaṭṭhānamāgacchanti, attano attano ācariyupajjhāyānaṃ santike uddesādiṃ gaṇhāti.

Ānāpānassatisamādhikathāvaṇṇanā

165. Ayampi kho, bhikkhaveti iminā kiṃ dasseti? Yesaṃ evamassa “bhagavatā ācikkhitakammaṭṭhānānuyogapaccayā tesāṃ bhikkhūnaṃ jīvitakkhayo āsī”ti, tesāṃ taṃ micchāgāhaṃ nisedheti. Kevalaṃ tesāṃ bhikkhūnaṃ pubbe katakammaṃpaccayāva jīvitakkhayo āsi, idaṃ pana kammaṭṭhānaṃ tesāṃ kesañci arahattappattiyā, kesañci anāgāmisakadāgāmisotāpattiṃphalappattiyā, kesañci paṭhamajjhānādhigamāya, kesañci vikkhambhanatadaṅgappahānena attasinehapaayādānāya upanissayo hutvā, kesañci sugatiyaṃ uppattiyā upanissayo ahoṣīti sātthikāva me asubhakathā, kintu “sādhū, bhante bhagavā, aññaṃ pariyāyaṃ ācikkhatū”ti ānandena yācitattā aññaṃ pariyāyaṃ ācikkhāmi, yathā vo pubbe ācikkhitaasubhakammaṭṭhānānuyogā, evaṃ ayampi kho bhikkhaveti yojanā veditabbā. “Assāsavasena upaṭṭhānaṃ satī”ti vuttaṃ. Sā hi taṃ assāsaṃ, passāsaṃ vā ārammaṇaṃ katvā pubbabhāge, aparabhāge pana assāsapassāsapabhavanimittaṃ ārammaṇaṃ katvā upaṭṭhātīti ca tathā vuttā.

Asubhe pavattaṃ asubhanti vā pavattaṃ bhāvanākammaṃ asubhakammaṃ, tadeva aññaṃ punappunaṃ uppajjanakassa kāraṇaṭṭhena ṭhānattā asubhakammaṭṭhānaṃ, ārammaṇaṃ vā asubhakammassa padaṭṭhānaṭṭhena ṭhānanti asubhakammaṭṭhānanti idha asubhajjhānaṃ, teneva “oḷārikārammaṇattā”ti vuttaṃ. Paṭivedhavasenāti vitakkādiāṅgapaṭilābhavasena. Ārammaṇasantatāyāti anukkamena santakālaṃ upādāya vuttakāyadarathappaṭipassaddhivasena nibbuto. Parikammaṃ vāti kaṣiṇaparikammaṃ kira nimittuppādapariyosānaṃ. Tadā hi nirassādattā asantaṃ, appaṇihitaṃ. Yathā upacāre nīvaraṇavigamena, āṅgapātubhāvena ca santatā hoti, na tathā idha, idaṃ pana “ādisamannāhārato”ti vuttaṃ. Dutiyavikkappaṃ asecanakoti atittikaro, tena vuttaṃ “ojavanto”ti. Cetasikasukhaṃ jhānakkhaṇepi atthi, evaṃ santepi “ubhopi jhānā vuṭṭhitasseva gahetabbā”ti vuttaṃ. Samathena sakasantāne avikkhambhite. Itarathā pāpakānaṃ jhānena sahuppatti siyā. Khandhādīnaṃ lokuttarapādakattā nibbedhabhāgiyaṃ, visesena yassa nibbedhabhāgiyaṃ hoti, taṃ sandhāya vā. “Aniccānupassitīādicatukkavasena anupubbena ariyamaggavuddhippatto samucchindati, sesānametaṃ natthi”ti likhitaṃ.

Tathābhāvapaṭisedhano cāti soḷasavatthukassa titthiyānaṃ natthitāya vuttaṃ. Sabbapaṭhamānaṃ pana catunnaṃ padānaṃ vasena lokiyajjhānameva tesāṃ atthi, tasmīṃ lokuttarapadaṭṭhānaṃ natthi eva. “Phalamuttamanti phale uttama”nti vuttaṃ. Ututtayānukūlanti gimhe araṇṇe, hemante rukkhamaṇe, vasantakāle suṇṇāgāre gato. Semhadhātukassa araṇṇaṃ, pittadhātukassa rukkhamaṇaṃ, vāṭadhātukassa suṇṇāgāraṃ anukūlaṃ. Mohacaritassa araṇṇaṃ anukūlaṃ mahāaraṇṇe cittaṃ na saṅkuṭati, dosacaritassa rukkhamaṇaṃ, rāgacaritassa suṇṇāgāraṃ. Tṭhānacaṅkamāni uddhaccapakkhikāni, sayanaṃ līnapakkhikaṃ, pallaṅkābhujanena nisajjāya daḷhabhāvaṃ, ujukāyaṃ paṇidhānena assāsapassāsānaṃ pavattanasukhaṃ “parimukhaṃ sati”nti iminā ārammaṇapariggahūpāyaṃ dasseti. Kārīti karaṇasīlo. Etassa vibhaṅge “assasati passasati”ti avatvā “sato kārī”ti vuttaṃ. Tasmā “assasati passasati”ti vutte “paṭhamacatukkaṃ eva labbhati, na sesānī”ti ca “dīghamaṃ assāsavasenāti alopasamāsaṃ katvā”iti ca “ekatthātāya avikkhepa”nti ca “asambhogavasena pajānato”ti ca “tena ṇāṇena”ti ca “pajānatoti vuttaṇṇāṇena”ti ca “satokārīti satisampajaṇṇāhikārī”ti ca “paṭinissaggānupassino assāsāva paṭinissaggānupassīassāsā”ti ca likhitaṃ. Uppaṭipāṭiyā āgatampi yujjateva, tena tṭhānena paṭisiddhaṃ. Tāluṃ āhacca nibbāyanato kira potako sampatijātova khipitasaddaṃ karoti, chandapāmojjavasena cha purimā tayoti nava. Ekenākārenāti assāsavasena vā passāsavasena vā evaṃ ānāpānassatiṃ bhāvayato kāye kāyānupassanāsaticammaṭṭhānabhāvanā sampajjati.

Kāyoti assāsapassāsā. Uppaṭṭhānaṃ sati. Dīghanti sīghaṃ gataṃ assāsapassāsāṃ. Addhānasaṅkhātetī kālasaṅkhāte viya kālakoṭṭhāseti attho, dīghakāle vāti attho. Eko hi assāsamevūpalakkheti, eko passāsāṃ, eko ubhayaṃ, tasmā “vibhāgaṃ akatvā”ti vā vuttaṃ, chandoti evaṃ assāsato, passāsato ca assādo uppajjati, tassa vasena kattukamyatāchando uppajjati. Tato pāmojjanti. Assāsapassāsānaṃ duviṇṇeyyavisayattā cittaṃ vivattati, gaṇanaṃ pahāya phuṭṭhaṭṭhānameva manasi karontassa kevalaṃ upekkhāva saṇṭhāti. Cattāro vaṇṇāti “pattassa tayo vaṇṇā”tiādīsu viya cattāro saṇṭhānāti attho.

Tathābhūṭassāti ānāpānassatiṃ bhāvayato. Saṃvaroti satisaṃvaro. Atha vā paṭhamena jhānena nīvaraṇānaṃ, dutiyena vitakkavicārānaṃ, tatiyena pīṭiyā, catutthena sukhadukkhānaṃ, ākāśānañcāyatanaśamāpattiyā rūpasāṇṇāya, paṭighasaṇṇāya, nānattasaṇṇāya vā pahānaṃ. “Sīlanti veramaṇi sīlaṃ, cetanā sīlaṃ, saṃvaro sīlaṃ, avītikkamo sīla”nti vuttavidhināpettha attho daṭṭhabbo. “Atthato tathā tathā pavattadhammā upadhāraṇasamādhānasaṅkhātena sīlanatṭhena sīlanti vuccantī”ti vuttaṃ. Tathā “ayaṃ imasmiṃ atthe adhippetā sikkhā”ti etthāpi cetanāsīlameva, katthaci viratisīlampīti attho daṭṭhabbo. Aññathā paṇṇattivajjesupi sikkhāpadesu viratippasaṅgo ahosi, pātimokkhasaṃvarasaṃvuto viharatīti katvā tassāpi viratippasaṅgo. Tasmīṃ ārammaṇeti ānāpānārammaṇe. Tāya satiyāti tattha uppannasatiyā. “Tena manasikārenāti āvajjanenā”ti likhitaṃ. Etena nānāvajjanappavattidīpanato nānājanavārehipi sikkhati nāmāti dīpitaṃ hoti, yena pana manasikārena vā. Nāṇupādānādīsūti ettha ādisaddena yāva pariyoṣānaṃ vedittabbaṃ. “Tatrāti tasmīṃ ānāpānārammaṇe. Evanti idāni vattabbanayenā”ti likhitaṃ. Tatrāti tesāṃ assāsapassāsānaṃ vā. Tañhi “pubbe apariggahitakāle”ti iminā suṭṭhu sameti. “Paṭhamavādo dīghabhāṇakānaṃ. Te hi ‘paṭhamajjhānaṃ labhitvā nānāsane nisīditvā dutiyatṭhāya vāyāmato upacāre vitakkavicāravasena oḷārikacittappavattikāle pavattaassāsapassāsavasena oḷārikā”ti vadanti.

‘Majjhimabhāṇakā jhānalābhissa samāpajjanakāle, ekāsanapaṭilābhe ca uparūpari cittappavattiyā santabhāvato paṭhamato dutiyassupacāre sukhumataṃ vadanti’”ti likhitaṃ.

Vipassanāyaṃ panāti catudhātuvavatthānamukhena abhiniviṭṭhassa ayaṃ kamo, aññassa cāti veditabbaṃ. Ettakaṃ rūpaṃ, na ito aññanti dassanaṃ sandhāya “sakalarūpapariggahe”ti vuttaṃ. Rūpārūpapariggaheti ettha aniccatādilakkhaṇārammaṇikabhaṅgānupassanato pabhuti balavatī vipassanā. Pubbe vuttanayenāti sabbesaṃyeva pana matena apariggahitakāletīādīnā. Sodhanā nāma vissajjanaṃ. Assāti “passambhayaṃ kāyasaṅkhāra”nti padassa.

Purato namanā ānāmanā. Tiriyaṃ namanā vināmanā. Suṭṭhu namanā sannāmanā. Pacchā namanā paṇāmanā. Jāṇuke gahetvā ṭhānaṃ viya iñjanāti ānāmanādīnaṃ āvibhāvattamuttanti veditabbaṃ. Yathārūpehi ānāmanādi vā kampanādi vā hoti, tathārūpe passambhayanti sambandho. Iti kirāti iti ce. Evaṃ santeti santasukhumampi ce passambhati. Pabhāvanāti uppādanaṃ. Assāsapassāsānaṃ vūpasantattā ānāpānassatisamādhissa bhāvanā na hoti. Yasmā taṃ natthi, tasmā na samāpajjati, samāpattiyā abhāvena na vuṭṭhahanti. Iti kirāti evametam tāva vacananti tadetaṃ. Saddova saddanimittaṃ, “sato assasati sato passasati”ti padāni paṭiṭṭhapetvā dvattiṃsapadāni cattāri catukkāni veditabbāni.

Appaṭipīḷananti tesam kilesānaṃ anuppādanaṃ kiñcāpi cetiyaṅgaṇavattādīnipi atthato pātimokkhasaṃvarasīle saṅgahaṃ gacchanti “yassa siyā āpatti”ti vacanato. Tathāpi “na tāva, sārīputta, satthā sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññāpeti uddisati pātimokkhaṃ, yāva na idhekacce āsavaṭṭhānīyā dhammā saṅghe pātubhavantī”ti ettha anadhippetattā “ābhisamācārika”nti vuttaṃ. “Yaṃ panettha āpattiṭṭhāniyaṃ na hoti, taṃ amissamevā”ti vuttaṃ.

Yathāvuttenāti yogānuyogakammasa padaṭṭhānattā. Sallahukavutti atṭhaparikkhāriko. Pañcasandhikaṃ kammaṭṭhānanti ettha jhānampi nimittampi tadatthajotikāpi pariyatti idha kammaṭṭhānaṃ nāma. Gamaṇāgamaṇasampannatādi senāsaṇaṃ. Saṃkiliṭṭhacīvaradhovanādayo khuddakapalibodhā. “Antarā patitaṃ nu kho”ti vikampati.

Ajjhattaṃ vikkhepagatenāti niyakajjhatte vikkhepagatena. Sāraddhā asamāhitattā. Upanibandhanathambhamūlaṃ nāma nāsikaggaṃ, mukhanimittaṃ vā. Tatthevāti nāsikaggādinimitte. “Dolāphalakassa ekapasse eva ubho koṭiyo majjhañca passati”ti vadanti.

Idha panāti kakacūpame. Desatoti phusanakaṭṭhānato. “Nimittaṃ paṭṭhapetabbanti nimitte sati paṭṭhapetabbā”ti vuttaṃ. Garūhi bhāvetabbattā garukabhāvanaṃ. Ekacce āhūti ekacce jhāyino āhu.

“Saññānānatāyā”ti vacanato ekaccehi vuttampi pamāṇameva, saṅgītito paṭṭhāya atṭhakathāya anāgatattā tathā vuttaṃ. “Mayhaṃ tārakarūpaṃ nu kho upaṭṭhātī”tiādīparikappe asatipi dhātunānattena etāsaṃ dhātūnaṃ uppatti viya kevalaṃ bhāvayato tathā tathā upaṭṭhātī. “Na nimitta”nti vuttaṃ na vaṭṭati sampajānamusāvādattā”ti vuttaṃ. Kammaṭṭhānanti idha vuttapaṭibhāganimittameva.

Nimitte paṭibhāge. Nānākāranti “cattāro vaṇṇā vattanti”ti vuttanānāvidhataṃ. Vibhāvayanti jānaṃ pakāsayā. Assāsapassāseti tato sambhūte nimitte, assāsapassāse vā nānākāraṃ. Nimitte hi cittaṃ ṭhapentova nānākāratañca vibhāveti, assāsapassāse vā sakaṃ cittaṃ nibandhatīti vuccati. Tārakarūpādivaṇṇato. Kakkhaḷattādilakkhaṇato.

Aṭṭhakathāsu paṭikkhittanti āsannabhavaṅgattāti kāraṇaṃ vatvā sīhaḷaṭṭhakathāsu paṭikkhittaṃ. Kasmā? Yasmā chaṭṭhe, sattame vā appanāya sati maggavīthiyaṃ phalassa okāso na hoti, tasmā. Idha hotūti ce? Na, lokiyappanāpi hi appanāvīthimhi lokuttarena samānagatikāvāti paṭiladdhajjhānopi bhikkhu diṭṭhadhammasukhavihāratthāya jhānaṃ samāpajjitvā sattāhaṃ nisīditukāmo catutthe, pañcame vā appetvā nisīdati, na chaṭṭhe, sattame vā. Tattha hi appanā. Tato paraṃ appanāya ādhārabhāvaṃ na gacchati. Āsannabhavaṅgattā catutthaṃ, pañcamaṃ vā gacchati thale ṭhitaghaṭo viya javanānamantare ṭhitattāti kira ācariyo.

Putthutārammaṇāni anāvajjitvā jhānaṅgāneva āvajjanaṃ āvajjanavasī nāma. Tato paraṃ catunnaṃ, pañcannaṃ vā paccavekkhaṇacittānaṃ uppajjanaṃ, taṃ paccavekkhaṇavasī nāma. Teneva “paccavekkhaṇavasī pana āvajjanavasiyā eva vuttā”ti vuttaṃ. Samāpajjanavasī nāma yattakaṃ kālāṃ icchati tattakaṃ samāpajjanaṃ, taṃ pana icchitakālaparicchedaṃ paṭiṭṭhāpetuṃ samatthattāti. “Adhiṭṭhānavasiyā vuṭṭhānavasino ayaṃ nānattaṃ adhiṭṭhānānubhāvena javanaṃ javati, vuṭṭhānānubhāvena pana adhippetato adhikaṃ javati”tipi vadanti. Apica pathavīkasiṇādiārammaṇaṃ āvajjitvā javanañca javitvā puna āvajjitvā tato pañcamaṃ jhānaṃ cittaṃ hoti, ayaṃ kira ukkaṭṭhaparicchedo. Bhagavato pana āvajjanasamanantarameva jhānaṃ hotīti sabbaṃ anugaṇṭhipade vuttaṃ.

“Vatthunti hadayavatthum. Dvāranti cakkhādi. Ārammaṇanti rūpādī”ti likhitaṃ. Yathāpariggahitarūpārammaṇaṃ vā viññāṇaṃ passati, aññathāpi passati. Kathaṃ? “Yathāpariggahitarūpavatthudvārārammaṇaṃ vā”ti vuttaṃ. Yathāpariggahitarūpesu vatthudvārārammaṇāni yassa viññāṇassa, taṃ viññāṇaṃ yathāpariggahitarūpavatthudvārārammaṇaṃ tampi passati, ekassa vā ārammaṇasaddassa lopo daṭṭhabboti ca mama takko vicāretvāva gahetabbo.

Tato paraṃ tīsu catukkesu dve dve padāni ekamekaṃ katvā gaṇetabbaṃ. Samathena ārammaṇato vipassanāvasena asammohato pītipaṭisaṃvedanamettha veditabbaṃ. “Dukkhametaṃ ñāṇa”ntiādīsu pana “ārammaṇato asammohato”ti yaṃ vuttaṃ, idha tato vuttanayato uppaṭipāṭiyā vuttaṃ. Tattha hi yena mohena taṃ dukkhaṃ paṭicchannaṃ, na upaṭṭhāti, tassa vihatattā vā evaṃ pavatte ñāṇe yathāruci paccavekkhituṃ icchiticchitakāle samatthabhāvato vā dukkhādīsu tīsu asammohato ñāṇaṃ vuttaṃ. Nirodhe ārammaṇato taṃsāmpayuttā pītipaṭisaṃvedanā asammohato na sambhavati mohappahānābhāvā, paṭisambhidāpāḷivirodhato ca. Tattha “dīghaṃ assāsavasenā”tiādi ārammaṇato dassetuṃ vuttaṃ. Tāya satiyā tena ñāṇena sā pīti paṭisaṃviditā hoti tadārammaṇassa paṭisaṃviditattāti ettha adhippāyo. “Āvajjato”tiādi asammohato pītipaṭisaṃvedanaṃ dassetuṃ vuttaṃ. Aniccādivasena jānato, passato, paccavekkhato ca. Tadadhimuttatāvasena adhiṭṭhahato, adhimuccato, tathā vīriyādiṃ samādahato khaṇikasamādhinā.

Abhiññeyyanti ñātapariññāya. Pariññeyyanti tīraṇapariññāya. Sabbañhi dukkhasaccaṃ abhiññeyyaṃ, pariññeyyañca. Tatra cāyaṃ pītīti likhitam. Abhiññeyyantiādi maggakkhaṇaṃ sandhāyāhāti vuttaṃ. Maggena asammohasaṅkhātavipassanākickanipphattito maggopi abhiññeyyādiārammaṇaṃ karonto viya vutto. Vipassanābhūmidassanatthanti samathe kāyikasukhābhāvā vuttaṃ. Dvīsu cittasaṅkhārapadesūti cittasaṅkhārapaṭisaṃvedī...pe... sikkhati passambhayaṃ cittasaṅkhārapaṭisaṃvedī...pe... sikkhatīti etesu. Modanādi sabbam pītīvevacanaṃ. Aniccānupassanādi kilese, tammūlake khandhābhisaṅkhāre. Evaṃ bhāvitoti na catukkapañcakajjhānanibbattanena bhāvito. Evaṃ sabbākāraparipuṇṇaṃ katvā bhāvito. Vipassanāmaggapaccavekkhaṇakālesupi pavattaassāsamukheneva sabbam dassitaṃ upāyakusalena bhagavatā.

168. Kasmā idaṃ vuccati amhehīti adhippāyo.

Padabhājanīyavaṇṇanā

172. Ussukkavacananti pākaṭasaddasaññā kira, samānakapadanti vuttaṃ hoti. “Sutvā bhuñjantī”ti ettha viya sañcicca voropetukāmassa sañciccapadaṃ voropanapadassa ussukkaṃ, sañcetanā ca jīvitā voropanañca ekassevāti vuttaṃ hoti. Na kevalaṃ cetasikamatteneva hoti, payogopi icchitabbo evāti dassetuṃ vuttānīti kira upatissatthero. “Jānitvā sañjānitvā cecca abhivitaritvā”ti vattabbe “jānanto...pe... vītikkamo”ti voropanampi dassitaṃ, tasmā byañjane ādaraṃ akatvā attho dassito. Vītikkamasaṅkhātattasiddhiyā hi purimacetanā atthasādhikā hoti. Sabbasukhumaattabhāvanti rūpaṃ sandhāya vuttaṃ, na arūpaṃ. Attasaṅkhātānañhi arūpaṇaṃ khandhavibhaṅge viya idha oḷārikasukhumatā anadhippetā. Mātukucchisminti yebhuyyavacanaṃ, opapātikamanussepi pārājikameva, arūpakāye upakkamābhāvā taggahaṇaṃ kasmāti ce? Arūpakkhandhena saddhiṃ tasseva rūpakāyassa jīvitindriyasambhavato. Tena sajjīvakova manussaviggahopi nāma hotīti siddhaṃ. Ettha mātukucchisminti manussamātuyā vā tiracchānamātuyā vā. Vuttañhi parivāre -

“Itthiṃ hane ca mātaraṃ, purisañca pitaraṃ hane;
Mātaraṃ pitaraṃ hantvā, na tenānantaraṃ phuse;
Pañhā mesā kusalehi cintitā”ti.

Paṭhamanti paṭisandhicittameva. Ekabhavapariyāpannāya hi cittasantatiyā paṭisandhicittaṃ paṭhamacittaṃ nāma. Cuticittaṃ pacchimaṃ nāma. Aññathā anamatagge saṃsāre paṭhamacittaṃ nāma natthi vinā anantarasamanantaranatthivigatapaccayehehi cittuppattiyā abhāvato. Bhāve vā navasattapātubhāvadosappasaṅgo. Ayaṃ sabbapaṭhamo manussaviggahoti kiñcāpi imaṃ jīvitā voropetuṃ na sakkā, taṃ ādiṃ katvā santatiyā yāva maraṇā uppajjanakamanussaviggahesu aparimāṇesu “sabbapaṭhamo”ti dissati. Yadā pana yo manussaviggaho pubbāpariyavasena santatippatto hoti, tadā taṃ jīvitā voropetuṃ sakkā. Santatiṃ vikopento hi jīvitā voropeti nāma. Ettha ca nānattanaye adhippete sati “sabbapaṭhamo”ti vacanaṃ yujjati, na pana ekattanaye santatiyā ekattā. Ekattanayo ca idhādhippeto “santatiṃ vikopetī”ti vacanato, tasmā “sabbapaṭhamo”ti vacanaṃ na yujjatīti ce? Na, santatipaccuppannabahuttā. Yasmā pana santati nāma anekesaṃ pubbāpariyupatti vuccati, tasmā “ayaṃ sabbapaṭhamo”ti vutto, evamettha dvepi nayā saṅghaṃ gacchanti, aññathā “santatiṃ vikopetī”ti idaṃ vacanaṃ na sijjhati. Kiñcāpi ettha “santatiṃ vikopetī”ti

vacanato santatipaccuppannameva adhippetam, na addhāpaccuppannam viya dissati, tathāpi yasmā santatipaccuppanne vikopite addhāpaccuppannam vikopitameva hoti, addhāpaccuppanne pana vikopite santatipaccuppannam vikopitam hotīti ettha vattabbaṃ natthi. Tasmā aṭṭhakathāyaṃ “tadubhayampi voropetum sakkā, tasmā tadeva sandhāya ‘santatiṃ vikopetī’ti idaṃ vuttanti veditabba”nti āha. “Santatiṃ vikopetī”ti vacanato pakatiyā āyupariyantam patvā maraṇakasatte vītikkame sati anāpatti vītikkamapaccayā santatiyā akopitattā. Vītikkamapaccayā ce āyupariyantam appatvā antarāva maraṇakasatte vītikkamapaccayā āpatti, kammabaddho cāti no takkoti ācariyo. “Maraṇavaṇṇam vā saṃvaṇṇeyya, maraṇāya vā samādapeyya, ayampi pārājiko hoti asaṃvāso”ti vacanato vā cetanākkhaṇe eva pārājikāpatti ekantākusalattā, dukkhavedanattā, kāyakammattā, vacīkammattā, kiriyattā cāti veditabbaṃ.

Sattaṭṭhajavanavāramattanti sabhāgārammaṇavasena vuttam, teneva “sabhāgasantativasenā”tiādi vuttam. Attano paṭipakkhena samannāgatattā samanantarassa paccayaṃ hontam yathā pure viya ahutvā dubbalassa. Tanti jīvitindriyavikopanam.

Ītinti sattavidhavicchikādīni yuddhe ḍaṃsitvā mārāṇattham vissajjenti. Pajjarakanti sarīraḍḍham. Sūcikanti sūlam. Visūcikanti sukkhamātisāramvasayaṃ. Pakkhandiyanti rattātisāram. Dvattibyāmasatappamāṇe mahākāye nimminivā ṭhitanāguddharaṇam, kujjhivā olokite paresam kāye visamaraṇam vā ḍāhuppādanaṃ vā payogo nāma.

Kecīti mahāsaṅghikā. Ayaṃ itthī. Kulumbassāti gabbhassa. Kathaṃ sā itarassāti ce? Tassa duṭṭhena manasānupakkhite so ca gabbho sā ca iddhīti ubhayampi saheva nassati, ghaṭaggīnaṃ bhedanibbāyanam viya ekakkhaṇe hoti. “Tesaṃ suttantikesu ocariyamānaṃ na sametī”ti likhitaṃ, “tesaṃ mataṃ gahetvā ‘thāvarīnampi ayaṃ yujjati’ti vutte tikavasena paṭisedhitabbanti apare”ti vuttam.

Sāhatthikanissaggiyapayogesū sanniṭṭhāpakacetanāya sattamāya sahuppannakāyaviññattiya sāhatthikatā veditabbā. Āṇattike pana sattahipi cetanāhi saha vacīviññattisambhavato sattasatta saddā ekato hutvā ekekakkharabhāvaṃ gantvā yattakehi akkharehi attano adhippāyaṃ viññāpeti, tadavasānakkharasamuṭṭhāpikāya sattamacetanāya saha jātavacīviññattiya āṇattikatā veditabbā. Tathā vijjāmayapayoge. Kāyenāṇattiyam pana sāhatthike vuttanayova. Thāvarapayoge yāvatā parassa maraṇam hoti, tāvatā kammabaddho, āpatti ca. Tato param atisañcaraṇe kammabaddhātibahuttaṃ veditabbaṃ sati param maraṇe. Pārājikāpatti panettha ekā. Atthasādhakacetanā yasmā ettha ca dutiyapārājike ca labbhati, na aññattha, tasmā dvinnampi sādharmaṇā imā gāthāyo -

“Bhūtaḍḍhammaniyāmā ye, te dhammā niyatā matā;
Bhāvidhammaniyāmā ye, teva aniyatā idha.

“Bhūtaḍḍhammaniyāmānaṃ, ṭhitāva sā paccayaṭṭhiti;
Bhāvidhammaniyāmānaṃ, sāpekkhā paccayaṭṭhiti.

“Tenaññā hetuyā atthi, sāpi dhammaniyāmatā;
Tassā phalaṃ aniyataṃ, phalāpekkhā niyāmatā.

“Evañhi sabbadhammānaṃ, ṭhitā dhammaniyāmatā;
Laddhadhammaniyāmā yā, sātthasādhakacetanā.

“Cetanāsiddhito pubbe, pacchā tassāthasiddhito;
Avisesena sabbāpi, chabbidhā atthasādhikā.

“Āṇattiyaṃ yato sakkā, vibhāvetuṃ vibhāgato;
Tasmā āṇattiyaṃyeva, vuttā sā atthasādhikā.

“Micchatte vāpi sammatte, niyatāniyatā matā;
Abhidhamme na sabbatthi, tattha sā niyatā siyā.

“Yā theyyacetanā sabbā, sahatthāṇattikāpi vā;
Abhidhammanayenāyaṃ, ekantanīyatā siyā.

“Pāṇātipātaṃ nissāya, sahatthāṇattikādikā;
Abhidhammavasenesā, paccekaṃ taṃ dukaṃ bhaje.

“Jīvitindriyupacchedo, cetanā ceti taṃ dvayaṃ;
Na sāhatthikakammena, pagevāṇattikāsamaṃ.

“Jīvitindriyupacchedo, cetanā ceti taṃ dvayaṃ;
Na sāhatthikakammena, pagevāṇattikāsamaṃ.

“Jīvitindriyupacchedakkhaṇe vadhakacetanā;
Cīrāṭṭhitāti ko dhammo, niyāmeti āpattikaṃ.

“Jīvitindriyupacchedakkhaṇe ce vadhako siyā;
Mato sutto pabuddho vā, kusalo vadhako siyā.

“Kusalattikabhedo ca, vedanāttikabhedopi;
Siyā tathā gato siddho, sahatthā vadhakacetanā”ti.

Yāni pana bījautukammadhammacittaniyāmāni pañca aṭṭhakathāya ānetvā nidassitāni, tesu ayamatthasādhakacetanā yogaṃ gacchatīti maññe “ayaṃ atthasādhakacetanāniyamo natthī”ti cetanānaṃ micchattasammattaniyatānampi natthibhāvappasaṅgato. Bhajāpiyamānā yena, tena sabbepi yathāsambhavaṃ kammacittaniyāme bhajanti gacchantīti veditabbaṃ. Jīvite ādīnavo maraṇavaṇṇadassane na vibhattova, idha pana saṅkappapade atthato “maraṇasaññī maraṇacetano maraṇādhippāyo”ti evaṃ avibhūtattā vibhatto, apākaṭattā, anoḷārikattā vā avibhāgā kāritā vā. Nayidaṃ vitakkassa nāmanti na vitakkasseva nāmaṃ, kintu saññācetanānampi nāmanti gahetabbaṃ. Kaṅkhāvitaraṇiyampi evameva vuttaṃ.

174. Kāyatoti vuttattā “sattiñāsū”ti vattabbe vacanasiliṭṭhatthaṃ “ususattiādinā”ti vuttaṃ. Anuddesike kammassārammaṇaṃ so vā hoti, añño vā. Ubhayehīti kiñcāpi paṭhamappahāro na sayameva sakkoti, dutiyaṃ labhitvā pana sakkonto jīvitavināsanahetu ahosi, tadatthameva hi vadhakena so dinno, dutiyo pana aññena cittena dinno, tena suṭṭhu vuttaṃ “paṭhamappahārenevā”ti, “cetanā nāma dāruṇāti garuṃ vatthuṃ ārabha pavattapubbabhāgacetanā pakatisabhāvavadhakacetanā, no dāruṇā hotī”ti ācariyena likhitaṃ. “Pubbabhāgacetanā parivārā, vadhakacetanāva dāruṇā hotī”ti vuttaṃ. Yathādhippāyanti ubhopi paṭivijjhati, sāhatthikopi saṅketattā na muccati kira.

Kiriyāviseso aṭṭhakathāsu anāgato. “Evaṃ vijjha, evaṃ pahara, evaṃ ghāhehi”ti pāḷiyā sametīti ācariyena gahito”ti vadanti. Purato paharivātiādi vatthuvisaṅketameva kira. Etaṃ gāme ṭhīṭanti puggalova niyamito. Yo pana liṅgavasena “dīghaṃ...pe... mārehī”ti āṇāpeti aniyametvā. Yadi niyametvā vadati, “etaṃ dīgha”nti vadeyyāti apare. Ācariyā pana “dīghanti vutte niyamitaṃ hoti, evaṃ aniyametvā vadati, na pana āṇāpako dīghādīsu aññataraṃ mārehīti adhippāyo”ti vadanti kira. “Attho pana cittaṇa ekaṃ sandhāyapi aniyametvā āṇāpetī”ti likhitaṃ. “Itaro aññaṃ tādisaṃ māreti, āṇāpako mucatī”ti vuttaṃ yathādhippāyaṃ na gatattā. “Evaṃ dīghādivasenāpi cittaṇa aniyamitassevāti yuttaṃ viya dissatī”ti aññatarasmiṃ gaṇṭhipade likhitaṃ, suṭṭhu vīmaṃsitvā sabbaṃ gahetabbaṃ, okāssa niyamitattāti ettha okāsanīyamaṃ katvā niddisanto tasmīṃ okāse nisinnaṃ māretukāmovā hoti, sayaṃ pana tadā tattha natthi. Tasmā okāsaṇa saha attano jīvitindriyaṃ ārammaṇaṃ na hoti, tena attanā mārāpito paro eva mārāpito. Kathaṃ? Sayaṃ rasso ca tanuko ca hutvā pubbabhāge attānaṃ sandhāya āṇattikkhaṇe “dīghaṃ rassaṃ thūlaṃ balavantaṃ mārehī”ti āṇāpentassa cittaṃ attani tassākārassa natthitāya aññassa tādisassa jīvitindriyaṃ ārammaṇaṃ katvā pavattati, tena mūlaṭṭhassa kammabaddho. Evaṃsāmpadamidanti daṭṭhabbaṃ.

Dūtaparamparāniddese āṇāpeti, āpatti dukkaṭassa. Itarassa āroceti, āpatti dukkaṭassāti ācariyantevāsīnaṃ yathāsambhavaṃ ārocane, paṭiggaṇhane dukkaṭaṃ sandhāya vuttaṃ. Na vadhako paṭiggaṇhāti, tassa dukkaṭanti siddhaṃ hoti. Taṃ pana okāsābhāvato na vuttaṃ. Mūlaṭṭhena āpajjitabbāpattiyā hi tassa okāso aparicchinno, tenassa tasmīṃ okāse thullaccayaṃ vuttaṃ. Vadhako ce paṭiggaṇhāti, mūlaṭṭho ācariyo pubbe āpannadukkaṭeṇa saha thullaccayampi āpajjati. Kasmā? Mahājano hi tena pāpe niyojototi. Idaṃ pana dukkaṭathullaccayaṃ vadhako ce tamatthaṃ na sāveti āpajjati. Yadi sāveti, pārājikamevāpajjati. Kasmā? Atthasādhakacetanāya abhāvā. Anugaṇṭhipade pana “paṭiggaṇhāti, taṃ dukkaṭaṃ hoti. Yadi evaṃ kasmā pāṭhe na vuttanti ce? Vadhako pana ‘sādhū karomī’ti paṭiggaṇhitvā taṃ na karoti. Evañhi niyame ‘mūlaṭṭhassa kiṃ nāma hoti, kimassa dukkaṭāpattī’ti sañjātakaṅkhānaṃ tadatthadīpanatthaṃ ‘mūlaṭṭhassa āpatti thullaccayassā’”ti vuttaṃ. “Vadhako paṭiggaṇhāti āpatti dukkaṭassa, mūlaṭṭhassa ca āpatti thullaccayassā”ti vuttaṃ na silissati, mūlaṭṭhena āpajjitabbāpattidassanādhikārattā vadhako paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassāti vuttaṃ.

Visakkiyadūtapadaniddese “vattukāmatāya ca kicchenettha vatvā payojanaṃ natthīti bhagavatā na vutta”nti vuttaṃ. Yaṃ pana “mūlaṭṭhasseva dukkaṭa”nti aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ. Tatrāyaṃ vicāraṇā - ācariyena āṇattena buddharakkhitena tadatthe saṅgharakkhitasseva ārocite kiñcāpi yo “sādhū”ti paṭiggaṇhāti, atha kho ācariyassevetaṃ dukkaṭaṃ visaṅketattā, na buddharakkhitassa, kasmā? Atthasādhakacetanāya āpannattā. Teneva “āṇāpakassa ca vadhakassa ca āpatti pārājikassā”ti pāḷiyaṃ vuttaṃ, taṃ pana mūlaṭṭhena āpajjitabbadukkaṭaṃ “mūlaṭṭhassa anāpattī”ti iminā aparicchinno kāsaṇṭhā na vuttaṃ.

Avisaṅkete “mūlaṭṭhassa āpatti thullaccayassā”ti vuttattā visaṅkete āpatti dukkaṭassāti siddhanti veditabbaṃ. “Vadhako paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassā”ti idaṃ pana dukkaṭaṃ vadhakasseeva. So hi paṭhamāṃ āṇāpakāṃ buddharakkhitaṃ pārājikāpattiṃ pāpetvā sayaṃ jīvitā voropetvā āpajjissatīti kiñcāpi pāḷiyaṃ “so taṃ jīvitā voropeti, āṇāpakassa ca vadhakassa ca āpatti pārājikassā”ti na vuttaṃ, tathāpi taṃ atthato vuttameva, “yato pārājikaṃ paññatta”nti pubbe vuttanayattā ca taṃ na

vuttaṃ. “So taṃ jīvitaṃ voropeti, āpatti sabbesaṃ pārājikassā”ti hi pubbe vuttaṃ. Ettha pubbe ācariyantevāsikānaṃ vuttadukkaṭṭhullaccayāpattiyo paṭhamameva anāpannā pārājikāpattiyaṃ āpannattā. Tathāpi vadhakassa pārājikāpattiyaṃ tesam pārājikabhāvo pākaṭṭho jātoti katvā “āpatti sabbesaṃ pārājikassā”ti ekato vuttaṃ, na tathā “āṇāpakassa, vadhakassa ca āpatti pārājikassā”ti ettha. Kasmā? Vadhakassa dukkaṭṭhāpattiyaṃ āpannattā. So hi paṭhamam dukkaṭṭhāpattiṃ āpajjitvā pacchā pārājikaṃ āpajjati. Yadi pana antevāsikā kevalam ācariyassa garukatāya sāsanaṃ ārocenti sayam amaraṇādhippāya samānā pārājikeṇa anāpatti.

Akappiyasāsanaḥaraṇapaccayā dukkaṭṭhāpatti hoti eva, imassatthassa sādhanattham dhammapadavatthūhi migaluddakassa bhariyāya sotāpannāya dhanuususūlādidānaṃ nidassanaṃ vadanti eke. Taṃ tittirajātakena sameti, tasmā suttaṃca aṭṭhakathaṃca anulometi no takkoti ācariyo. Idha pana dūtaparamparāya ca “itthannāmassa pāvada, itthannāmo itthannāmaṃ pāvadatū”ti ettha avisesetvā vuttattā vācāya vā ārocetu, hatthamuddāya vā, paṇṇena vā, dūtena vā ārocetu, visaṅketo natthi. Sace visesetvā mūlaṭṭho, antarādūto vā vadati, tadatikkame visaṅketoti veditabbaṃ.

Idāni imasmiṃyeva adhikāradvaye anugaṇṭhipade vuttanayo vuccati - “vadhako paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭṭhassā”ti vadhakasassa āpatti, na āṇāpakassa buddharakkhitassa. Yadi pana so vajjhamaraṇāmarāṇesu avassamaññataraṃ karoti, buddharakkhitassāṇattikkhaṇe eva pārājikadukkaṭṭhesu aññataraṃ siyā. “Iti cittaṃmano”ti adhikārato “cittasaṅkappo”ti etthāpi iti-saddo viya “vadhako paṭiggaṇhāti, mūlaṭṭhassa āpatti thullaccayassā”ti adhikārato “mūlaṭṭhassa āpatti dukkaṭṭhassā”ti vuttameva hoti. Kasmā sarūpena na vuttanti ce? Tato cuttari nayadānattham. “Mūlaṭṭhassa āpatti dukkaṭṭhassā”ti hi vutte mūlaṭṭhasseva vasena niyamitattā “paṭiggaṇhantassa dukkaṭṭham hoti”ti na ñāyati. “Vadhako paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭṭhassā”ti hi aniyametvā vutte sakkā ubhayesaṃ vasena dukkaṭṭhe yojetuṃ. Tasmā eva hi aṭṭhakathācariyehi adhikāraṃ gahetvā “saṅgharakkhitena sampaṭicchite mūlaṭṭhasseva dukkaṭṭanti veditabba”nti vuttaṃ. Paṭiggaṇhantassa neva anuññātaṃ, na paṭikkhittaṃ, kevalantu buddharakkhitassa aniyamitattā paṭikkhittaṃ, tassa pana pārājikadukkaṭṭhesu aññataraṃ bhavēyyāti ayamattho dīpito, tasmā tampi suvuttaṃ. Yasmā ubhayesaṃ vasena yojetuṃ sakkā, tasmā ācariyehi “paṭiggaṇhantassevetam dukkaṭṭa”nti vuttaṃ. Tattha mūlaṭṭho neva anuññāto “mūlaṭṭhassā”ti vacanābhāvato, na ca paṭikkhitto “paṭiggaṇhantassa āpatti dukkaṭṭhassā”ti pāliyaṃ abhāvato, paṭiggaṇhanapaccayā vadhakassa dukkaṭṭham siyāti nayaṃ dātuṃ “mūlaṭṭhassā”ti pāliyaṃ avuttattā “taṃ paṭiggaṇhantassevetam dukkaṭṭa”nti yaṃ vuttaṃ, tampi suvuttaṃ. Tatra hi buddharakkhitassa paṭikkhittaṃ, vuttanayena pana tassa āpatti aniyatāti. Kasmā pana aṭṭhakathāyaṃ anuttānaṃ paṭiggaṇhanapaccayā vadhakassa dukkaṭṭham avatvā mūlaṭṭhasseva vasena dukkaṭṭham vuttanti ce? Anitṭhanivāraṇattham. “Saṅgharakkhitena sampaṭicchite paṭiggaṇhanapaccayā tassa dukkaṭṭa”nti hi vutte anantaranayena sarūpena vuttattā idhāpi mūlaṭṭhassa thullaccayaṃ aṭṭhakathāyaṃ vuttameva hoti āpajjati. Iti taṃ evaṃ āpannaṃ thullaccayaṃ uttānanti taṃ avatvā paṭiggaṇhantassa dukkaṭṭham vuttaṃ. Anuttānattā aṭṭhakathāyanti imaṃ anitṭhaggahaṇaṃ nivāretuṃ “mūlaṭṭhassevetam dukkaṭṭa”nti vuttaṃ. Ācariyena hi vuttanayena paṭiggaṇhantassa dukkaṭṭampi uttānameva. Uttānaṃca kasmā amhākaṃ khantīti vuttanti ce? Paṭipattidīpanattham. “Piṭakattayādīsū appaṭihatabuddhiyopi ācariyā sarūpena pāliyaṃ aṭṭhakathāyaṃ avuttattā evarūpesu nāma ṭhānesu evaṃ paṭipajjanti, kimaṅgaṃ pana mādisoti suhodayā kulaputtā anāgate vuttanayamanatikkamitvā

saṅkaradosaṃ vivajjetvā vaṇṇanāvelaṇca anatikkamma paṭipajjantī”ti ca aparehi vuttaṃ. Ayaṃ pana aṭṭhakathāya vā avuttattā evarūpesu nāma pāṭho ācariyena pacchā nikkhattattā kesuci potthakesu na dissatīti katvā sabbam likhissāma. Evaṃ sante paṭiggahaṇe āpattiyeva na siyā, saṅcarittapaṭiggahaṇamaraṇābhinandanesupi ca āpatti hoti, māraṇapaṭiggahaṇe katham na siyā, tasmā paṭiggaṇhantasaveṭam dukkaṭam, tenevettha “mūlaṭṭhassā”ti na vuttaṃ. Purimanayepi cetaṃ paṭiggaṇhantassa veditabbameva, okāsābhāvena pana na vuttaṃ. Tasmā yo yo paṭiggaṇhāti, tassa tassa tappaccayā āpattiyevāti ayamettha amhākaṃ khanti. Yathā cettha, evaṃ adinnādānepīti.

175. Araho rahosaññīniddesādīsu kiñcāpi pāliyaṃ, aṭṭhakathāyaṇca dukkaṭameva vuttaṃ, tathāpi tattha paramparāya sutvā maratūti adhippāyena ullapantassa uddese sati uddiṭṭhassa maraṇena āpatti pārājikassa, asati yassa kassaci maraṇena āpatti pārājikassa. “Itthannāmo sutvā me vajjhassa ārocetū”ti uddisitvā ullapantassa visaṅketatā dūtaparamparāya vuttattā veditabbā. Sace “yo koci sutvā vadatū”ti ullapati, vajjho sayameva sutvā marati, visaṅketattā na pārājikaṃ. Yo koci sutvā vadati, so ce marati, pārājikaṃ. “Yo koci mama vacanaṃ sutvā taṃ māretū”ti ullapati, yo koci sutvā māreti, pārājikaṃ, sayameva sutvā māreti, visaṅketattā na pārājikanti evaṃ yathāsambhavo veditabbo.

176. Mūlaṃ datvā muccatīti ettha bhinditvā, bhañjitvā, cavitvā, cuṇṇetvā, aggimhi pakkhipitvā vā pageva muccatīti atthato vuttameva hoti. Yesaṃ hatthato mūlaṃ gahitanti yesaṃ ñātakaparivāritānaṃ hatthato mūlaṃ tena bhikkhunā gahitaṃ, potthakasāmikahatthato pubbe dinnamūlaṃ puna gahetvā tesaññeva ñātakādīnaṃ datvā muccati, evaṃ potthakasāmikasseva santakaṃ jātaṃ hoti. Anugaṇṭhipade pana “sacepi so vippaṭisārī hutvā sīghaṃ tesaṃ mūlaṃ datvā muccatī”ti vuttaṃ, taṃ yena dhanena potthako kīto, taṇca dhanam sandhāya vuttaṃ. Kasmā? Potthakasāmikahatthato dhane gahite potthake adinnepi muccanato. Sace aññaṃ dhanam sandhāya vuttaṃ, na yuttaṃ potthakassa attaniyabhāvato amocitattā. Sace potthakaṃ sāmikānaṃ datvā mūlaṃ na gaṇhāti, na muccati attaniyabhāvato amocitattā. Sace potthakaṃ mūlaṭṭhena diyyamānaṃ “taveva hotū”ti appeti, muccati attaniyabhāvato mocitattā. Etthāyaṃ vicāraṇā - yathā cetiyaṃ vā paṭimaṃ pokkharaṇiṃ setuṃ vā kiṇitvā gahitampi kārakassevetam puññaṃ, na kiṇitvā gahitassa, tathā pāpampi yena potthako likhito, tasaveva yujjati, na itarassāti ce? Na, “satthahāraṃ vāssa pariyeseyyā”ti vacanato. Parena hi katasatthaṃ labhitvā upanikkhipantassa pārājikanti siddhaṃ. Evaṃ parena likhitampi potthakaṃ labhitvā yathā vajjho taṃ passitvā marati, tathā upanikkhipeyya pārājikanti siddhaṃ hotīti. Cetiyādīti etamanidassanaṃ karaṇapaccayaṃ hi taṃ kammaṃ idaṃmaraṇapaccayanti evaṃ ācariyena vicāritaṃ. Mama pana cetiyādinidassaneneva sopi attho sādhetabbo viya paṭibhāti.

Tattakā pāṇātipātāti “ekāpi cetaṇā kiccavasena ‘tattakā’ti vuttā satipaṭṭhānasammappadhānānaṃ catukkatā viyā”ti likhitaṃ. Pamāṇe ṭhapetvāti attanā adhippetappamāṇe. “Kataṃ mayā evarūpe āvāṇe khaṇite tasmaṃ patitvā maratū”ti adhippāyena vadhako āvāṇappamāṇaṃ niyametvā sace khaṇi, taṃ sandhāya vuttaṃ “imasmiṃ āvāṇe”ti. Idāni khaṇitabbaṃ sandhāya ettakappamāṇassa aniyamitattā “ekasmimpi kudālappahāre”tiādi vuttaṃ, suttantikatherehi kiñcāpi upaṭhataṃ, tathāpi sannitṭhāpakacetanā ubhayattha atthevāti ācariyā. Bahūnaṃ maraṇe ārammaṇaniyame kathanti ce? Vajjhesu ekassa

jīvitindriye ālambite sabbesamālambitameva hoti. Ekassa maraṇepi na tassa sakalaṃ jīvitaṃ sakkā ālambituṃ na uppajjamānaṃ, uppannaṃ, nirujjhamānaṃ, atthitāyapāṇātipātacetanāva paccuppannārammaṇā, purejātārammaṇā ca hoti, tasmā tampi yujjati. Pacchimakoṭṭiyā ekacittakkhaṇe purejātaṃ hutvā ṭhitaṃ taṃ jīvitamālambaṇaṃ katvā sattamajavanapariyāpannacetanāya opakame kate atthato tassa sattassa sabbam jīvitindriyamālambitaṃ, voropitañca hoti, ito panaññathā na sakkā; evameva pubbabhāge “bahūpisatte māremī”ti cintetvā sannitṭhānakāle visapakkhipanādīsu ekaṃ payogaṃ sādhayamānā vuttappakāracetanā tesu ekassa vuttappakāraṃ jīvitindriyaṃ ālambaṇaṃ katvā uppajjati, evaṃ uppannāya panekāya sabbepi te mārītā honti tāya eva sabbesaṃ maraṇasiddhito, aññathā na sakkā voropetuṃ, ālambituṃ vā. Tattha ekāya cetanāya bahūnaṃ maraṇe akusalarāsi kathanti ce? Visuṃ visuṃ maraṇe pavattacetanānaṃ kiccakaraṇato. Kathaṃ? Tā pana sabbā upapajjavedanīyāva honti, tasmā tāsu yāya kāyaci dinnāya paṭisandhiyā itarā sabbāpi “tato balavatarakusalapaṭibāhitā ahosikamma”ntiādikoṭṭhāsaṃ bhajanti, punapi vipākaṃ janituṃ na sakkonti. Aparāpariyavedanīyāpi viya taṃ paṭibāhitvā kusalacetanā paṭisandhiṃ deti, tathā ayampi cetanā anantarabhava eva paṭisandhidānādivasena tāsāṃ kiccalesakaraṇato ekāpi samānā “rāsi”ti vuttā. Tāya pana dinnāya paṭisandhiyā atitikkho vipāko hoti. Ayamettha visesotiādi anugaṇṭhipade papañcitaṃ.

Amaritukāmā vāti adhippāyattā opapātikamaraṇepi āpatti. “Nibbattitvā”ti vuttattā patanaṃ na dissatīti ce? Opapātikattaṃ, patanañca ekamevā”ti likhitaṃ. Atha vā “sabbathāpi anuddissevā”ti vacanato ettha maratūti adhippāyasambhavato “uttarituṃ asakkonto marati pārājikamevā”ti suvuttaṃ. Sace “patitvā maratū”ti niyamevā khaṇito hoti, opapātikamanusso ca nibbattitvā ṭhitaniyameneva “uttarituṃ na sakkā”ti cintetvā maratīti pārājikacchāyā na dissati, tena vuttaṃ “uttarituṃ asakkonto”ti. So hi uttarituṃ asakkonto punappunaṃ patitvā marati, tena pātopi tassa siddho hotīti adhippāyo. Tattha siyā - yo pana “uttarituṃ asakkonto maratī”ti vutto, so opātakhaṇanakkhaṇe arūpaloke jīvati. Vadhakacetanā ca “aniyato dhammo micchattaniyatassa dhammassa ārammaṇapaccayena paccayo, rūpajīvitindriyaṃ mātughātikammassa pitughātikammassa arahantaghātikammassa ruhiruppādakammassa ārammaṇapaccayena paccayo”ti vacanato rūpajīvitindriyārammaṇaṃ hoti, na ca taṃ arūpāvacarasattassatthi, na ca sā cetanā “aniyato dhammo micchattaniyatassa dhammassa purejātapaccayena paccayo, ārammaṇapurejātaṃ vatthupurejātaṃ ārammaṇapurejātaṃ. Rūpajīvitindriyaṃ mātughātikammassa purejātapaccayena paccayo”ti vacanato anāgatārammaṇā hoti. Añño idha patitvā maraṇakasatto natthi, evaṃ sante vadhakacetanāya kiṃ ārammaṇanti ce? Yassa kassaci idha jīvanakasattassa paccuppannaṃ jīvitindriyaṃ ārammaṇaṃ. Kiñcāpi so na marati, atha kho pāṇātipāto hoti eva. Yathā kiṃ “yathākkamena ṭhite satta jane ekena kaṇḍena vijjhivā māremī”ti pubbabhāge cintetvā sannitṭhānakāle tesu ekassa jīvitamārammaṇaṃ katvā kaṇḍaṃ vissajjeti, kaṇḍo taṃ virajjhivā itare cha jane māreti, evaṃ santepi ayaṃ pāṇātipātī eva hoti, evamidhāpi “yo koci”ti vikappentassa vadhakacetanā yassa kassaci jīvitārammaṇaṃ katvā pavattati, tasmīṃ amatepi itarassa vasena pāṇātipātī. Sace arahā hutvā parinibbāyati, arahantaghātakova hoti. Esa nayo sabbattha evarūpesu. Ayameva hettha ācariyaparamparāgatā yutti vinicchayakathāti vuttaṃ.

Patanarūpaṃ pamāṇanti ettha yathā mātuyā patitvā parivattaliṅgāya matāya so mātughātako hoti, na kevalaṃ purisaghātako, tasmā patanasseva vasena āpatti.

Kasmā? Patanarūpamaraṇarūpānaṃ ekasantānattā, tadeva hissa jīvitindriyaṃ, tassa hi parivattanaṃ natthi, itthipurisindriyāneva pavattiyaṃ nirujjhanupapajjanakāni, itthipurisoti ca tattha vohāramattameva, tasmā mātughātakova, na purisaghātakoti, yathā tassa patanarūpavasenāpatti, tathā idhāpi patanarūpavasena thullaccayaṃ ekasantānattāti ayaṃ paṭhamatheravāde yutti. Dutiye kiñcāpi peto patito, yakkho ca, atha kho ahetukapaṭisandhikattā akusalavipākassa “vāmena sūkaro hoti”ti ettha vuttayakkhānaṃ paṭisandhi viya sabbarūpānaṃ sādharmaṇattā, amanussajātikattā ca tiracchānarūpena mate maraṇarūpavasena pācittiyaṃ, vatthuvasena lahukāpattiyā parivattanā hoti eva tatthajātakarukkhādichedanapācittiyaparivattanaṃ viya. Ayameva yuttataro, tasmā pacchā vutto. Pārājikassa pana manussajātiko yathā tathā vā pativā yathā tathā vā maratu, pārājikameva garukattā. Garukāpattiyā hi viparivattanā natthīti vuttaṃ.

Thullaccayaṃ tiracchāne, mate bhedassa kāraṇaṃ;
Sarūpamaraṇaṃ tisso, phusso maññeti aññathā.

Gaṇṭhipade pana “dutiyaṃ vāde puthujjanassa pativā arahattaṃ patvā marantassa vasena vutto”ti likhitaṃ. “Tiracchāne”ti ettha keci vadanti “devā adhippetā”ti. “Sakasakarūpeneva maraṇaṃ bhavati nāññathā”ti ca vadanti. Yakkhapetarūpena matepi eseṃa nayoti thullaccayanti attho. “Tiracchānagatamanussaviggahamaraṇe viyā”ti likhitaṃ. Pahāraṃ laddhāti sattānaṃ māraṇatthāya katattā vuttaṃ.

177. Sādhū suṭṭhu maratūti vacībhedaṃ karoti. Visabhāgarogoti sarīraṭṭho gaṇḍapīlakādi.

178. Kālānusārīti ekissā latāya mūlaṃ kira. Mahākacchapena katapupphaṃ vā. Haṃsapupphanti haṃsānaṃ pakkhapattaṃ. Heṭṭhā vuttanayena sāhatthikāṇattikanayañhettha yojetvā kāyavācācittato samuṭṭhānavidhi dassetabbo.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Vinītavatthuvaṇṇanā

180. Maraṇatthikāva hutvāti imassa kāyassa bhedena saggaṇāpanādhippāyattā atthato maraṇatthikāva hutvā evaṃadhippāyino maraṇatthikā nāma hontīti attano maraṇatthikabhāvaṃ ajānantā āpannā pārājikaṃ. Na hi te “attano cittappavattiṃ na jānantī”ti vuccanti. Vohāravasenāti pubbabhāgavohāravasena. Sanniṭṭhāne panetaṃ natthi. Pāse baddhasūkaramocene viya na hoti. Yathānusandhināti antarā amaritvāti attho. Appaṭivekkhitvāti avicāretvā. Heṭṭhimabhāge hi kismiñci vijjamaṇe valī paññāyati. Dassiteti uddharitvā ṭhapite. Paṭibandhanti tayā paṭibandhaṃ, paribhogantarāyaṃ saṅghassa mā akāsīti attho.

181-182. Yasmā kiriyaṃ dātuṃ na sakkā, tasmā “paṭhamāṃ laddha”nti vuttaṃ. Pubbepi attanā laddhapiṇḍapātato paṇītapapaṇītaṃ dento tatthapi attakāriyaṃ adāsi. Asañciccāti ettha aññaṃ ākaḍḍhantassa aññaṃ patane sabbena sabbāṃ abhisandhi natthi. Na maraṇādhippāyassāti paṭigho ca payogo ca atthi, vadhakacetanā natthi. Ajānantassāti ettha “vatthua jānanaṃ vasena ajānantassa doso natthi, idaṃ kira tesāṃ nānattaṃ. ‘Asañcicco aha’nti pāliyaṃ na dissati. Aṭṭhakathāyaṃ vuttattā tathārūpāya pāliya bhavitabba”nti vadanti. No ce, thullaccayanti ettha “dukkhavedanā ce nuppajjati, dukkaṭamevā”nti vadanti, vīmaṃsitabbaṃ. “Muggarā nāma khādanadaṇḍakā. Vemā nāma tesāṃ khādanadaṇḍakānaṃ heṭṭhā ca upari ca tiriyaṃ

bandhitabbadaṇḍā”ti likhitam. Heṭṭhāva duvidhāpi paṭhanti. Hatthappatto viya dissati “tassa vikkhepo mā hotū”ti upacchindati. Visesādhigamaṃ byākaritvā tappabhavaṃ sakkāraṃ lajjīyanto āhāraṃ upacchindati sabhāgānaṃ byākatattā. Te hi kappiyakhettaṃ ārocenti.

186. Akataviññattiyāti na viññattiyā. Sā hi anuññātattā katāpi akatā viyāti akataviññatti. “Vadeyyātha, bhante yenattho’ti evaṃ akataṭṭhāne viññatti akataviññatti”ti likhitam. Titthiyabhūtānaṃ mātāpitūnaṃ sahatthā dātuṃ na vaṭṭatīti. Pitucchā nāma pitubhaginī. Sacepi na yācanti “yācituṃ dukkha”nti, sayam vā evaṃ vattumasakkontā. “Yadā tesam attho bhavissatī”ti ābhogaṃ katvā vā. “Vejjakammaṃ vā na hotī”ti vacanato yāva sattamo kulaparivaṭṭo, tāva bhesajjaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti vadanti. Sabbapadesūti mahāmātuyācūlamātuyātiādīnaṃ.

Vuttanayena pariyesitvāti “sāmaṇerehi vā”tiādīnā. “Na akataviññattiyā”ti vadanti. “Paccāsīsatī sace, dukkaṭa”nti vadanti. Kappiyavasenāti pupphaṃ ānethātiādīnā. “Pūjaṃ akāsī”ti vuttattā sayam gahetuṃ na vaṭṭatī”ti vadanti.

“Bhaṇathā”ti vutte pana kātabbaṃ. Dhammañhi vattuṃ vaṭṭati. No ce jānanti, na pādā apañetabbā. Avamaṅgalanti hi gaṇhanti.

Coranāgassa hi āmaṭṭhaṃ dinne kujjhissati, anāmaṭṭhaṃ na vaṭṭatīti aṅgulantare thokaṃ bhattaṃ gahetvā patte bhattaṃ sabbaṃ adāsi, so tena tussi. Varapothhakacittattharaṇanti sibbitvā kātabbattharaṇavikati. Piturājā damiḷassa parājito rohaṇe soḷasavassāni vasitvā mittāmaccaparivuto “rajjaṃ gaṇhāmī”ti āgantvā antarāmagge appamattakassa kāraṇā ekaṃ amaccaṃ ghātāpesi. Sesā bhayena palāyantā araṇṇe antarāmagge corehi viluttā hambugallakavihāraṃ gantvā tattha cātunīkāyikatissatthero tesam saṅghaṃ katvā puna ānetvā raṇṇo dassesi, tehi saddhiṃ rajjaṃ gahetvā rājā hambugallakatissattherassa abhayagīrivihāraṃ akāsi. Sesāpi ekekavihāraṃ kārapesuṃ kira.

187. Corasamīpaṃ pesento “vāḷayakkhavihāraṃ pesetī”ti iminā sadiso. Kasmā? Maraṇādhīppāyattā. Taḷākādīsū macchādiggahaṇatthaṃ kevaṭṭaṃ aññāpadesena “taḷakatīraṃ gacchā”ti paṇṇantassa pāṇātipātena bhavitabbaṃ, “vāḷayakkhavihāraṃ pāhesī”ti imassa sadiso. Kasmā? “Maraṇādhīppāyattā”ti vacanassānulomato, aṭṭhakathāyampi “evaṃ vāḷayakkhampī”ti vuttattā.

189. Taṃ tatratṭhitaṃ chindantanti taṃ-saddo ekaccesu natthi. Itaresu pārājīkathullaccayaṃ āpannāti attho. “Imaṃ chinditvā sīghaṃ gantvā saṅghassa pattacīvaraṃ dassāmī”ti kusalacittena chindituṃ na vaṭṭati ananuññātattā. Aññassa pana bhikkhuno vaṭṭati anuññātattā.

190. Kathaṃ? Kuṭīrakkhaṇatthañhi bhagavatā paṭaggidānādi anuññātaṃ, kuṭī nāmesā bhikkhūnaṃ atthāya. Tasmā “bhikkhurakkhaṇatthaṃ aññassa bhikkhussa vaṭṭatī”ti vattabbamettha natthī”ti vuttaṃ. Yadi evaṃ acchinnacīvarassa naggabhāvappaṭicchādanatthaṃ bhūtagāmapātabyatā bhagavatā anuññātā, jīvitarakkhaṇatthañca sappadaṭṭhakāle anuññātaṃ, tasmā “api jīvitaṃ pariccajitabbaṃ, na ca rukkho vā chinditabbo”tiādi na vattabbaṃ siyā, tasmā taṃ nidassanaṃ appamaṇaṃ, aṭṭhakathācariyo evettha pamāṇaṃ. Ettha panāyaṃ ācariyassa takko - ariyapuggalesupī sattā naggiyaṃ passitvā appasādaṃ katvā nirayūpagā bhavissanti, tathā sappā ca ḍaṃsitvā, tesam pāpavimocanatthaṃ bhūtagāmapātabyatā anuññātā. Dānapatīnaṃ cittarakkhaṇatthaṃ paṭaggidānādi.

Aññathā lokassa puññantarāyo, saṅghassa ca lābhantarāyo hoti. Vadhakassa pana cittahitakaraṇaṃ natthi, taṃ pana avītikkamaṃ, jīvitapariccajanaṃ passitvā vā “aho dukkaraṃ kata”nti pasādameva labheyyunti attano na vaṭṭati, aññassa vaṭṭati. Aññathā titthiyānaṃ asaddhammasiddhiyāti. Gaṇṭhipade pana “jīvitatthāya rukkhamaṃ chindantassa attasinehavasena chindanato akusalattā na vaṭṭati, aññassa vaṭṭati”ti likhitaṃ. Anekesu rukkhena otthatesu, opāte vā patitesu aññena aññassatthāya rukkhachedanādi kātuṃ vaṭṭati, kasmā? Paraparittāṇādhippāyatoti. Parittanti rakkhaṇaṃ, taṃ dassetuṃ “samantā bhūmitacchana”ntiādi vuttaṃ.

191. Tīhi mārite pana visaṅketanti ettha tīsu ekena māritepi “khetameva otiṇṇattā pārājika”nti vuttattā tayopi ekato hutvā mārenti ce, āpajjati, teneva vuttaṃ “paricchedabbhantare vā avisaṅketa”nti. “Paricchedātikkame pana sabbattha visaṅketaṃ hoti”ti vuttattā dvinnamaṃ balaṃ gahetvā tatiyo ce māreti āpajjati viya dissati, vīmaṃsitabbaṃ. “Dve mārentū”ti vutte ekena vā dvīhi vā mārite pārājikanti “dvinnamaṃ pahārānaṃ maraṇe sati dve māritā nāma honti, asati ekova hoti, tasmā vijānitabba”nti vadanti.

Tatīyapārājikavaṇṇanā nīṭṭhitā.

4. Catutthapārājikaṃ

Vaggumudātīriyabhikkhuvatthuvaṇṇanā

193. Catutthe vaggu ca sā modayati ca satteti vaggumudā. “Vaggumadā”tipi pāṭho, tassa vaggu ca sā pasannasuddhatarāṅgasamiddhattā sukhumaṃ cāti attho jīvitavaggutthanitā jīvitatthanti nīluppalantiādīsu viya. Madassāti ca bahukhajjabhojjapānādisamiddhā nadī chaṇḍadivasesūti nirutti veditabbā. Vaggu parisuddhāti lokena sammatāti kira attho. Bhāsito bhavissatīti pāṭhaseso.

194-195. Vaṇṇavā vaṇṇavanto vaṇṇavantānītipi sijjhati kira bahuvacanena. Yasmā indriyānaṃ ūnattaṃ, pūrattaṃ vā natthi, tasmā “abhiniviṭṭhokāsassa paripuṇṇattā”ti vuttaṃ. Chaṭṭhassa abhiniviṭṭhokāso hadayavatthu. Catuiriyaṇṇapathacacce pakatindriye. Attano dahatīti attanā dahati, attanā paṭividdhaṃ katvā pavedetīti adhippāyo. Santanti vattamānaṃ. Gotrabhunoti gottamattaṃ anubhavattā nāmamattakamevāti attho.

Savibhaṅgasikkhāpadavaṇṇanā

197. Padabhājane “tisso vijjā”ti vuttattā arūpāvacarajjhānāni paṭikkhittānīti ce? Na, tattheva “yaṃ ñāṇaṃ, taṃ dassanaṃ, yaṃ dassanaṃ, taṃ ñāṇa”nti dassanapadena visesetvā vuttattā, tasmā eva aṭṭhakathāyaṃ “vijjāsīsena padabhājanaṃ vutta”nti vuttaṃ. Dhuraṃ katvāti purimaṃ katvā.

Padabhājanīyavaṇṇanā

199. Anāgate uppajjanakarāgādīnaṃ kāraṇattā rāgādayova nimittaṃ nāma. Tissannañca vijjānaṃ aññataraṃ sandhāya “vijjānaṃ lābhīmhi”ti bhaṇati, pārājikaṃ, na vatthuvijjādīnaṃ kilesanahānameva vuttaṃ, taṃkhaṇattā uttarimanussadhammappavatti na hotīti ce? Na, maggakiccadīpanato. Teneva “maggena vinā natthi”tiādi vuttaṃ. Cittanti cittassa vigatanīvaraṇatāti attho. “Yāvañca vijjā anāgatā, tāva vipassanāññāssa lābhīmhi”ti vadanto yadi lokuttaraṃ sandhāya vadati, sopi ca tathā jānāti, pārājikameva lokuttarassapi taṃnāmattā”ti

vadanti. “Avisesenāpi vadato pārājikaṃ vuttanti lokuttaraṃ sandhāya vadato ‘pārājika’nti vattum yujjati. Yathā kiṃ ‘vijjānaṃ lābhīma’nti bhaṇantopi pārājikamevā’ti vuttaṭṭhāne vatthuvijjādīnaṃ sambhavepi tāsāṃ anadhippetattā pārājikaṃ hoti, evamidhāpi. Na sakkā aññaṃ pamāṇaṃ kātunti attano guṇamāro cetukāmo lokiyena sammissaṃ atthapaṭisambhidaṃ vadato pārājikanti pamāṇaṃ kātum na sakkā, itarathā hotī’ti aparehi vuttaṃ, “taṃ pubbāparaviruddhaṃ, tasmā vijjānidassanaṃ idha anidassanaṃ sāsane vatthuvijjādīnaṃ vijjāvidhānābhāvā. Bhagavatā vibhattakhettapade vā tesāṃ pariyāyavacanānaṃ anāmaṭṭhattā na sakkā aññaṃ pamāṇaṃ kātu’nti likhitaṃ. “Paṭisambhidānaṃ lābhīma’nti vutte pariyāyena vuttattā thullaccayaṃ yutta’nti vadanti, vicāretabbaṃ. Vīmaṃsitvā gahetabbanti “yo te vihāre vasatī’tiādīhi saṃsandanato pariyāyavacanattā thullaccayaṃ vuttaṃ. “Nirodhasamāpattiṃ samāpajjāmi’ti vā ‘lābhīma’nti tassā’ti vā vadatopi’ti vuttavacanampi “sace panassevaṃ hotī’tiādivacanampi atthato ekameva, sopi hi attano viśesaṃ āro cetumeva vadati. “Yo te vihāre vasatī’tiādisu ahaṃ-vacanābhāvā pariyāyo yujjati, idha pana ‘lābhīma’nti tassā’ti attānaṃ niddisati, tasmā pārājikaṃ āpajjitum yuttaṃ viyā’ti vadanti. “Mahāpaccariyādivacanāṃ uttarimanussadhammesu ekopi na hoti, tasmā pariyāyena vuttattā na hotī’ti vadanti, suṭṭhu upaparikkhitabbaṃ. Phalasacchikiriyā-padato paṭṭhāya eva pāṭho gahetabbo, phalasacchikiriyāyapi ekekampi ekekaphalavasena pārājikaṃ veditabbaṃ.

Rāgassa pahānantiādittike kilesappahānameva vuttaṃ, taṃ pana yas mā maggena vinā natthi. Tatiyamaggena hi rāgadosānaṃ pahānaṃ, catutthena mohassa, tasmā “rāgo me pahīno’tiādīni vadatopi pārājikaṃ. Rāgā cittaṃ vinīvaraṇatātiādittike lokuttarameva vuttaṃ, tasmā “rāgā me cittaṃ vinīvaraṇa’ntiādīni vadato pārājikamevāti. Akuppadhammattāti keci uttaravīhāravāsino. Kasmā na hotīti ce? “Iti jānāmi, iti passāmi’ti vattamānavacaneneva mātīkāyaṃ vuttattā. Yadi evaṃ padabhājane “samāpajjiṃ, samāpanno’tiādīnā vuttattā “atītattabhāve sotāpannomhī’ti vadatopi hotūti ce? Na, aññathā atthasambhavato. Kathaṃ? Addhāpaccuppannavasena vattamānatā gahetabbāti ñāpanatthaṃ vuttaṃ, na atītattabhāvaṃ. Atītattabhāvo hi pariyāyena vuttattā “thullaccaya’nti vuttanti ācariyā.

200. “Sacepi na hoti, pārājikamevā’ti aṭṭhānaparikappavasena vuttaṃ kira. “Iti vācā tivaṅgikā’ti vakkhati. Natthetanti purime sati pacchimassābhāvā samāpajjiṃ, samāpannoti imesaṃ kiñcāpi atthato kālaviseso natthi, vacanaviseso pana atthi eva.

207. Ukkhetitoti uttāsito. Khiṭa utrāsane.

Suddhikavāraṇakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Vattukāmaṇṇakathāvaṇṇanā

Viññattipatheti vijānanaṭṭhāne, tena “viññattipathamatikkaṃmitvā ṭhito bhikkhu dibbāya sotadhātuyā sutvā jānāti, na pārājikanti dīpetī’ti vuttaṃ. Jhānaṃ kira samāpajjinti ettha so ce “esa bhikkhu attano guṇadīpanādhīpāyena evaṃ vadatī’ti jānāti, pārājikameva. Aññathā jānātīti ce? Pārājikacchāyā na dissatīti ācariyo.

Vattukāmaṇṇakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Anāpattibhedakathāvaṇṇanā

Anullapanādhippāyoti yadi ullapanādhippāyo bhavēyya, dukkaṭamevāti apare. “Taṃ parato ‘nāvuso, sakkā puthujjanena adhivāsetu’nti vatthunā saṃsanditvā gahetabba”nti vuttaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Vinītavatthuvaṇṇanā

225-226. Dukkara āgāra āvaṭakāma abhirativatthūsu “yadi ullapanādhippāyo bhavēyya, pārājika”nti vadanti, kāraṇaṃ pana duddasaṃ, thullaccayaṃ vuttaṃ viya, vīmaṃsitabbaṃ. Yānena vā iddhiyā vā gacchantopi pārājikaṃ nāpajjatīti padasā gamanavaseneva katikāya katāya yujjati. “Apubbaṃacarimaṃ gacchantoti hatthapāsaṃ avijahitvā aññamaññassa hatthaṃ gaṇhanto viya gacchanto”ti vuttaṃ. Uṭṭhetha etha gacchāmāti evaṃ sahaḡamane pubbāparā gacchantopi nāpajjatīti ācariyassa takko. Vasantassāti tathā vasanto ce upāsakena dissati, pārājiko hoti. “Rattiṃ vasitvā gacchanto na pārājiko”ti vuttaṃ. Nānāverajjakāti nānājanapadavāsino. Saṅghalābhoti yathāvuḍḍhaṃ attano pāpuṇanakotṭhāso.

228. Idhāti “ko nu kho”tiādinā vutte pañhākamme. Dhammadhātu sabbaññutaññāṇaṃ.

232. Na uppaṭipāṭiyāti na sīhokkantavasena anussari. Tasmā antarābhavabhūtā ekā eva jātīti paṭivijjhatīti attho.

Nigamanavaṇṇanā

233. Catuvīsatiṃ ettha mātughātakapitughātakārahantaghātakā tatiyapārājikaṃ āpannā. Bhikkhunīdūsako, lambīādayo ca cattāro paṭhamapārājikaṃ āpannā evāti katvā kuto catuvīsatiṃ ce? Na, adhippāyājānanato. Mātughātakādayo hi cattāro idhānupasaṃpannā eva adhippetā, lambīādayo cattāro kiñcāpi paṭhamapārājikena saṅghatā, yasmā ekena pariyāyena methunadhammapaṭisevino na honti, tasmā visuṃ vuttā. “Ekakammaṃ ekuddeso samasikkhatā”ti evaṃ vuttasaṃvāsassa abhabbatāmatthaṃ sandhāya vuttaṃ “yathā pure tathā pacchā”ti. Aññathā nesaṃ samaññāyapaṭiññāyabhikkhubhāvopi natthīti āpajjati.

Catutthapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pārājikakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Saṅghādisesakaṇḍo

1. Sukkavissatṭhisikkhāpadavaṇṇanā

235. “Okkamantāna”nti pāṭho. Etthāha - “yo pana bhikkhū”ti kārako idha kasmā na niddiṭṭhoti? Abhi-niddesena imassa sāpekkhābhāvadassanattaṃ. Kathaṃ? Kaṇḍuvanādiadhippāyacetanāvasena cetentassa kaṇḍuvanādiupakkamena upakkamantassa, methunarāgavasena ūruādīsu dukkaṭavatthūsu, vaṇādīsu thullaccayavatthūsu ca upakkamantassa sukkavissatṭhiyā satipi na saṅghādiseso. Mocanassādasāṅkhātadhīppāyāpekkhāva sukkavissatṭhi satī upakkame, na aññathā “anāpatti na mocanādhīppāyassā”ti vacanato. Tasmā tadatthadassanattaṃ idha kārako na niddiṭṭho, aññathā “yo pana bhikkhu sañcetanikaṃ sukkavissatṭhiṃ āpajjeyyā”ti kārake niddiṭṭhe “ceteti na upakkamati muccati, anāpatti”ti vuttavacanavirodho. “Sañcetanikāya sukkavissatṭhiyā aññatra supinantā”ti bhumme

nidditṭhepi sova virodho āpajjati, tasmā tadubhayavacanakkamaṃ avatvā “sañcetanikā sukkavissatṭhi aññatra supinantā”ti vuttaṃ. Tattha nimittatthe bhumavacanābhāvato hetutthaniyamo na kato hoti. Tasmim̐ akate sañcetanikā sukkavissatṭhi aññatra supinantā saṅghādisesāpatti, upakkame asati anāpattīti ayamatto dīpitoti veditabbaṃ.

236-237. Sañcetanikāti ettha paṭhamaviggahena upasaggassa sātthakatā dassitā, dutiyena ikapaccayassa. Vātapittasemharuhirādiāsaya bheda totti attho. Dhātūti ettha “pathavīdhātuādayo catasso, cakkuhātuādayo vā atthārasā”ti gaṇṭhipade likhitaṃ. Vatthisīanti vatthipuṭassa sīsaṃ. “Aṅgajātassa mūlaṃ adhippetam, na aggasīsa”nti vadanti. Tathevāti “nimitte upakkamato”tiādiṃ gaṇhāti. Tato muccitvāti “na sakalakāyato, tasmā pana ṭhānā cutamatte hotū”ti gaṇṭhipade likhitaṃ. “Dakasotaṃ otiṇṇamatte”ti iminā na sametīti ce? Tato dakasotorohaṇaṇcettatīādi vuccati. Tassattho - nimitte upakkamaṃ katvā sukkaṃ ṭhānā cāvetvā puna vippaṭisārasena dakasotorohaṇaṃ nivāretuṃ adhivāsemiti. Tato bahi nikkhamante adhivāsetuṃ na sakkā, tathāpi adhivāsanādhippāyena adhivāsetvā antarā dakasotato uddhaṃ nivāretuṃ asakkuṇeyyatāya “anikkhante vā”ti vuttaṃ. Kasmā? Ṭhānā cutaṇhi avassaṃ dakasotaṃ otarātīti atthakathādhippāyo gaṇṭhipadādhippāyena sameti. Tato muccitvāti sakatṭhānato. Sakasārīrato hi bahi nikkhantameva hoti, tato “bahi nikkhante vā anikkhante vā”ti vacanaṃ virujjheyya. Yasmā pana tamhā tamhā sarīrapadesā cutaṃ avassaṃ dakasotaṃ otarati, tasmā vuttaṃ “dakasotaṃ otiṇṇamatte”ti, iminā ca āpattiyā pākaṭakālaṃ dasseti, kiṃ vuttaṃ hoti? Mocanassādena nimitte upakkamato sukkaṃ bahutarampi sarīrapadesā cutaṃ tattha tattha laggāvesaṃ yattakaṃ ekā khuddakamakkhikā piveyya, tattake dakasotaṃ otiṇṇamatte saṅghādisesāpatti. Vuttaṇhi kaṅkhāvitaraṇiyaṃ “dakasotaṃ anotiṇṇepi saṅghādiseso”tiādi. Tattakassa bahi nikkhamanaṃ asallakkhento “ceteti upakkamati na muccati, āpatti thullaccayassā”ti vacanato thullaccayanti saṇṇāya desetopi na muccati, passāvampi vaṇṇataṃ passitvā vatthikosagatassa picchilatāya vā ṇatvā saṅghādisesato vuṭṭhātabbaṃ. Ayametta tatiyattheravāde yutti. Sabbācariyā ime eva tayo therā, tesampi dakasotorohaṇaṃ nimitte upakkamananti ayaṃ dutiyo vinicchayo sādharmaṇato ettha, evaṃ upatissatthero vadati kira.

Ṭhānā cutaṇhi avassaṃ dakasotaṃ otarātīti katvā “ṭhānā cāvanamattenevettha āpatti veditabbā”ti vuttaṃ. Dakasotaṃ otiṇṇe eva āpatti. Sukkassa hi sakalaṃ sarīraṃ ṭhānaṃ, anotiṇṇe ṭhānā cutaṃ nāma na hotīti vīmaṃsitabbaṃ. Ābhidhammikattā therassa “sukkavissatṭhi nāma rāgasamuṭṭhānā hotī”ti kathāvatthuṭṭhakathāyaṃ vuttattā sambhavo cittasamuṭṭhāno, “taṃ asuciṃ ekadesaṃ mukhena aggahesi, ekadesaṃ aṅgajāte pakkhipī”ti vacanato utusamuṭṭhāno ca dissati, so ca kho avītarāgasseva “atthānametaṃ, bhikkhave, anavakāso yaṃ arahato asuci mucceyyā”ti vacanato. Parūpāhāraṭṭhakathāyaṃ “atthi tassa āsayoti tassa sukkassa uccārapassāvānaṃ viya patitṭhānokāso atthī”ti canato tassa āsayoti siddhaṃ. Pākatikacittasamuṭṭhānarūpaṃ viya asaṃsatṭhattā, nikkhamanato ca “vatthisīsaṃ, kaṭi, kāyo”ti tidhā sukkassa ṭhānaṃ pakappenti ācariyā. Sappavisāyaṃ viya taṃ daṭṭhabbaṃ, na ca visassa ṭhānaniyamo, kodhavasena phusantassa hoti, evamassa na ca ṭhānaniyamo, rāgavasena upakkamantassa hotīti takko.

Khobhakaraṇapaccayo nāma bhesajjasenāsanāhārādipaccayo. Saṃsaggabhedatopīti etesu dvīhipi tīhipi. Pahīnavipallāsattāti ettha yaṃ kiñci supinantena sekkhaputhujjanā passanti, taṃ sabbam vipallatthaṃ abhūtamevāti āpajjati. Tato “yaṃ pana pubbanimittato passati. Taṃ ekantasaccameva hotī”ti idaṃ virujjhati, tasmā na visayaṃ sandhāya vuttaṃ. So hi sacco vā hoti, aliko vāti katvā tañce sandhāya vuttaṃ siyā, “asekkhā pahīnavipallāsattā saccameva passanti, nāsacca”nti vattabbaṃ siyā. Kintu dassanaṃ sandhāya vuttaṃ. Tañhi abhūtaṃ, apassantopi hi passanto viya asuṇantopi suṇanto viya amunantopi munanto viya hoti. Saccampi vipassatīti no takkoti ācariyo. Taṃ rūpanimittādiārammaṇaṃ na hoti, āgantukapaccuppannaṃ rūpanimittādiārammaṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Kammanimittagatinimittabhūtāni hi rūpanimittādīni bhavaṅgassa ārammaṇāni honti eva. Tattha kammanimittamatītameva, gatinimittaṃ thokaṃ kālaṃ paccuppannaṃ siyā.

Īdisānīti paccakkhato

anubhūtapubbaparikappitāgantukapaccuppannarūpanimittādiārammaṇāni, rāgādisampayuttāni cāti attho. Makkaṭassa niddā lahuparivattā hoti. So hi rukkhasākhaṭo patanabhayā abhikkhaṇaṃ ummīlati ca supati ca. Manussā kiñcāpi punappunaṃ ummīlanti subyattataraṃ paṭibuddhā viya passanti, atha kho paṭibuddhānaṃ punappunaṃ bhavaṅgotaraṇaṃ viya supinakālepi tesam bhavaṅgotaraṇaṃ hoti, yena “supatī”ti vuccati. “Bhavaṅgacittena hi supatī”ti vacanato bhavaṅgotaraṇaṃ karajakāyassa nirussāhasantabhāvūpanissayattā “niddā”ti vuccati. Sā karajakāyassa dubbalabhāvena supinadassanakāle bhavaṅgato uttaraṇe satipi nirussāhasantabhāvappattiyā “pavattatī”ti ca vuccati, yato sattā “paṭibuddhā”ti na vuccanti, karajakāyassa nirussāhasantasabhāvappattito ca tannissitaṃ hadayavatthu na suppasannaṃ hoti, tato tannissitāpi cittappavatti asuppasannavaṭṭinissitadīpappabhā viya. Teneva aṭṭhakathāyaṃ “svāyaṃ dubbalavatthukattā cetanāya paṭisandhiṃ ākaḍḍhituṃ asamattho”tiādi vuttaṃ.

Gaṇṭhipade pana “dubbalavatthukattāti supine upaṭṭhitaṃ nimittampi dubbala”nti likhitaṃ. Taṃ anekatthaṃ sabbampi nimittaṃ hoti, na ca

dubbalārammaṇavatthukattā cetanā, tāya cittappavatti dubbalā

atītānāgatārammaṇāya, paññattārammaṇāya vā adubbalattā, avatthukāya

dubbalabhāvo na yujjati cetanāya avatthukāya

bhāvanāpabhāvāyātirekabalasabbhāvato. Bhāvanābalasamappitañhi cittaṃ

arūpampi samānaṃ atibhāriyampi karajakāyaṃ gahetvā ekacittakkhaṇeneva

brahmalokaṃ pāpetvā ṭhapeti. Tappaṭibhāgaṃ anappitampi kāmāvacaracittaṃ

karajakāyaṃ ākāse laṅghanasamatthaṃ karoti, pagevetaraṃ. Kiṃ panettha taṃ

anumānakāraṇaṃ, yena cittasseva ānubhāvoti paññāyeyya cittānubhāvena vā

laddhāsevanādikiriyāvīsesanibbattidassanato, tasmā dubbalavatthukattāti

dubbalahadayavatthukattāti ācariyassa takko. Attano mandatikkhākārena

tannissitassa cittassa mandatikkhabhāvanipphādanasamatthañce, hadayavatthu

cakkhusotādivatthu viya indriyaṃ bhaveyya, na cetam indriyaṃ. Yato

dhammasaṅgahe upādāyarūpapāliyaṃ uddesārahaṃ na jātaṃ. Anindriyattā hi taṃ

kāyindriyassa anantaraṃ na uddiṭṭhaṃ, vatthurūpattā ca avatthurūpassa

jīvitindriyassa anantarampi na uddiṭṭhaṃ, tasmā yaṃ vuttaṃ “tassa asuppasannattā

tannissitā ca cittappavatti asuppasannā hotī”ti, taṃ na siddhanti ce? Siddhameva

anindriyānampi sappāyāsappāyautuāhārādīnaṃ paccayānaṃ samāyogato,

cittappavattiyā vikāradassanato, paccakkhattā ca. Yasmā appaṭibuddhopi

paṭibuddhaṃ viya attānaṃ maññatīti. Ettāvatā karajakāyassa nirussāhasantabhāvākāraviseso niddā nāma. Sā cittassa bhavaṅgotaraṇākāravisesena hoti, tāya samannāgato satto bhavaṅgato uttiṇṇo supinaṃ passati, so “kapimiddhapareto”ti vuccati, so sutto appaṭibuddho hotīti ayamatto sādhitō hoti.

Yasmā bhavaṅgavāranirantarātāya accantasutto nāma hoti, tasmā “yadi tāva sutto passati, abhidhammavirodho āpajjati”tiādi vuttaṃ. Yasmā pana niddākkhaṇe na paṭibuddho nāma hoti, tasmā “atha paṭibuddho passati, vinayavirodho”tiādi vuttaṃ, yasmā ca akhīṇaniddo, anotiṇṇabhavaṅgo ca atthi, tasmā “kapimiddhapareto passati”ti vuttaṃ. Aññathā ayaṃ neva sutto na paṭibuddho, attanā taṃ niddaṃ anokkanto āpajjeyya. Ettāvatā ca abhidhammo, vinayo, nāgasenattheravacanaṃ yutti cāti sabbaṃ aññamaññaṃsanditaṃ hoti. Tattha kapimiddhaparetoti bhavaṅgato uttiṇṇaniddāpareto. Sā hi idha kapimiddhaṃ nāma. “Tattha katamaṃ middhaṃ? Yā kāyassa akalyatā akammaññatā...pe... supanaṃ, idaṃ vuccati middha”nti evamāgataṃ. Idañhi arūpaṃ, imassa phalabhūto karajakāyassa akalyatā’pacalāyikāsupi niddāviseso kāraṇopacārena “kapimiddha”nti pavuccati. Yañceva “kapimiddhapareto kho, mahārāja, supinaṃ passati”ti vuttanti.

Yaṃ taṃ āpattivuṭṭhānanti ettha yena vinayakammena tato vuṭṭhānaṃ hoti, taṃ idha āpattivuṭṭhānaṃ nāma. Avayave samūhavohārena vāti ettha sākhaçchedako rukkhacchedakoti vuccatītiādi nidassanaṃ, vedanākkhandhādi ruḥhīsaddassa nidassanaṃ. Na ca mayāti vīmaṃsanapadassa tassa kiriyaṃ sandhāya, mocane ca sannīṭṭhānaṃ sandhāya mucanapakatīyā cāti vuttaṃ.

240. Gehanti pañcakāmaguṇā. Vanabhaṅgiyanti pābhatikaṃ. Sampayuttasukhavedanāmukhena rāgo va “assādo”ti vutto. Supantassa cāti idaṃ kapimiddhapareto viya bhavaṅgasantatiṃ avicchinditvā supantaṃ sandhāya vuttanti, vīmaṃsitabbaṃ. Jagganattāyāti sodhanattāyā.

266. “Dārudhītalikalepacittānaṃ aṅgaṇāpaṭiṇijjhānēpi dukkaṭa”nti vadanti. “Uppanne pariḷāhe mocanarāgaṇo”ti likhanti. Vālikāya vā “hatthikāmaṃ nassati”ti ettha viya “āpatti tva”nti sabbattha pāṭho. “Ehi me tvaṃ, āvuso sāmaṇera, aṅgaṇātaṃ gaṇhāhi”ti āgatattā “vacīkamma”ntipi vattum yuttaṃ viya dissati. Evaṃ sante aññaṃ “evaṃ karohi”ti āṇattiyāpi āpatti siyāti saṅkamaṃ hoti. Tasmā na vuttanti gahetabbanti keci.

267. “Pupphāvaliyaṃ sāsavaḷiya”nti duvidho kira.

Sukkavissatṭhisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Kāyasaṃsaggasikkhāpadavaṇṇanā

270. “Otiṇṇo”ti imināssa sevanādhīppāyatā dassitā. “Vipariṇatena cittaṇa mātuḡāmena saddhi”nti imināssa vāyāmo dassito. “Saddhi”nti hi padaṃ saṃyogaṃ dīpeti, so ca payogo samāgamo allīyanaṃ. Kena cittaṇa? Vipariṇatena cittaṇa, na pattapaṭiggahaṇādhīppāyādināti adhippāyo. “Kāyasaṃsaggaṃ samāpajjeyyā”ti imināssa vāyamato phassaṇapaṭivijānaṇā dassitā hoti. Vāyāmitvā phassaṃ paṭivijānanto hi samāpajjati nāma. Evamassa tivaṅgasampatti dassitā hoti. Atha vā otiṇṇo. Kena? Vipariṇatena cittaṇa yakkhādinā satto viya. Upayogatthe vā etaṃ karaṇavacanaṃ. Otiṇṇo vipariṇataṃ cittaṃ kūpādiṃ viya satto. Atha vā “rāgato

uttiṇṇo bhavissāmī”ti bhikkhubhāvaṃ upagato, tato uttiṇṇādhippāyato vipariṇatena cittena hetubhūtena tameva rāgaṃ otiṇṇo. Mātugāmena attano samīpaṃ āgatena, attanā upagatena vā. Etena mātugāmassa sārattatā vā hotu virattatā vā, sā idha appamāṇā, na bhikkhunīnaṃ kāyaśamsagge viya ubhinnaṃ sārattatāya payojanaṃ atthi.

Kāyaśamsagganti ubhinnaṃ kāyānaṃ sampayogaṃ. Padabhājane pana “samāpajjeyyāti ajjhācāro vuccatī”ti vuttaṃ, taṃ samāpajjanaṃ sandhāya, na kāyaśamsaggaṃ. Kāyaśamsaggassa samāpajjanā hi “ajjhācāro”ti vuccati. Aṭṭhakathāyaṃ pana “yo so kāyaśamsaggo nāma, so atthato ajjhācāro hotī”ti vuttaṃ, taṃ parato pāliyaṃ “sevanādhippāyo, na ca kāyena vāyamati, phassaṃ paṭivijānāti, anāpattī”ti vuttalakkaṇena virujjhatīti. Phassapaṭivijānanāya hi śamsaggo dīpito. So ce ajjhācāro hoti, kathaṃ anāpatti hotīti. Suvuttametaṃ, kintu “kāyaśamsaggaṃ samāpajjeyyā”ti padaṃ uddharitvā “ajjhācāro vuccatī”ti ubhinnaṃ padānaṃ sāmāññabhājanīyattā, samāpajjitabbābhāve samāpajjanābhāvena “so atthato ajjhācāro hotī”ti vuttaṃ siyā.

“Hatthaggaṃ vā”ti ettha hatthena sabbopi upādinnako kāyo saṅgahito, na bhinnasantāno tappaṭibaddho hatthālaṅkāradī. Veṇiggahaṇena anupādinnako abhinnasantāno kesalomanakhadantādiko kammaṃpaccayaṭṭhāno gahitoti veditabbaṃ. Tenevāha aṭṭhakathāyaṃ “anupādinnakenapi kenaci kesādīnā upādinnakaṃ vā anupādinnakaṃ vā phusantopi saṅghādisesaṃ āpajjatiyevā”ti. Tena anupādinnakānaṃ kesalomādīnaṃ aṅgabhāvo veditabbo. Evaṃ santepi “phassaṃ paṭijānāti tivaṅgasampattiyā saṅghādiseso. Phassassa appaṭivijānanato duvaṅgasampattiyā dukkaṭa”nti iminā pālīaṭṭhakathānayaṇa virujjhatīti ce? Na, tadatthajānanato. Phuṭṭhabhāvaṃhi paṭivijānantopi phassaṃ paṭivijānāti nāma, ayameko attho, tasmā mātugāmassa, attano ca kāyapariyāpannānaṃ kesādīnaṃ aññaṃ phuṭṭhabhāvaṃ phusitvā taṃ sādīyanaṃ phassaṃ paṭivijānāti nāma, na kāyaviññāṇupattiyā eva. Anekantikañhettha kāyaviññāṇaṃ. Mātugāmassa upādinnakena kāyena, anupādinnakena vā kāyena bhikkhuno upādinnakakāye phuṭṭhe pasannakāyindriyo ce hoti, tassa kāyaviññāṇaṃ uppajjati, teneva phassaṃ paṭivijānāti nāma so hoti. Anupādinnakakāyo, loluppo appasannakāyindriyo vā hoti, timiravātena upahatakāyo vā tassa kāyaviññāṇaṃ nuppajjati. Na ca tena phassaṃ paṭivijānāti nāma, kevalaṃ sevanādhippāyena vāyamitvā kāyaśamsaggaṃ samāpajjanto phassaṃ paṭivijānāti nāma manoviññāṇena, tena vuttaṃ “kāyaśamsaggaṃ samāpajjeyyāti imināssa vāyamato phassapaṭivijānanā dassitā”ti. Aparopi bhikkhu mātugāmassa kāyapaṭibaddhena vā nissaggiyena vā phuṭṭho kāyaviññāṇaṃ uppādentena phassaṃ paṭivijānāti nāma, tasmā vuttaṃ “anekantikañhettha kāyaviññāṇa”nti. Aparo vatthaṃ pārupitvā niddāyantaṃ mātugāmaṃ kāyaśamsaggarāgena vatthassa uparibhāge saṅikaṃ phusanto vatthantarena nikkhantalomasamphassaṃ appaṭivijānantopi sevanādhippāyo kāyena vāyamitvā phassaṃ paṭivijānāti nāma, saṅghādisesaṃ āpajjati. “Nīlaṃ ghaṭṭessāmīti kāyaṃ ghaṭṭeti, saṅghādiseso”ti hi vuttaṃ. Ayaṃ dutiyo attho. Evaṃ anekatthattā, evaṃ duviññeyyādhippāyato ca mātikaṭṭhakathāyaṃ phassapaṭivijānanaṃ aṅgantveva na vuttaṃ. Tasmiṃhi vutte ṭhānametaṃ vijjati, yaṃ bhikkhu saṅghādisesaṃ āpajjitvāpi nakhena lomana śamsaggo diṭṭho, na ca me lomaghaṭṭanaṇa kāyaviññāṇaṃ uppannaṃ, timiravātathaddhagatto cāhaṃ na

phassaṃ paṭivijānāmīti anāpannasaññī siyāti na vuttaṃ, apica “phassaṃ paṭivijānāti, na ca phassaṃ paṭivijānāti”ti ca etesaṃ padānaṃ aṭṭhakathāyaṃ vuttanayaṃ dassetvā so paññāpetabbo. Ettāvataṃ na tadatthajānanatoti kāraṇaṃ vitthāritaṃ hoti.

Padabhājanīyavaṇṇanā

271. “Rattaṃ cittaṃ imasmiṃ atthe adhippetāṃ vipariṇata”nti kiñcāpi sāmāññena vuttaṃ, vinītavatthūsu “mātuyā mātupemena āmasati...pe... āpatti dukkaṭassā”ti vuttattā kāyaṃsaggarāgeneva rattanti veditabbaṃ. Tathā “mātugāmo nāma manussitthī”ti kiñcāpi avisesena vuttaṃ, atha kho avinaṭṭhindriyāva manussitthī idhādhippetā “matitthiyā kāyaṃsaggaṃ samāpajji...pe... āpatti thullaccayassā”ti vuttattā. “Manussitthī”ti ettāvataṃ siddhe “na yakkhī na petī na tiracchānagatā”ti vacanaṃ avinaṭṭhindriyāpi na sabbā manussaviggahā itthī idha manussitthī nāma. Yakkhiādayo hi attano jātisiddhena iddhivisesena ijjhantiyo manussaviggahāpi hontīti dassanattaṃ vuttaṃ. Tāsu yakkhī thullaccayavatthu hoti vinītavatthūsu yakkhiyā kāyaṃsaggaṃ thullaccayassa vuttattā. Tadanulomattā petitthī, devitthī ca thullaccayavatthu. Tiracchānagatitthī dukkaṭavatthu.

Tiracchānagatamanussaviggahitthī ca thullaccayavatthumevāti eke. Vibhaṅge pana “manussitthī ca hoti manussitthisaññī”ti pāḷiyā abhāvena “itthī ca hoti yakkhisaññī”tiādivacane sati yakkhiādīnaṃ anitthitāpasaṅgato, “itthī ca hoti itthisaññī”tiādimhi yakkhiādīnaṃ antokaraṇe sati tesaṃ saṅghādisesavatthubhāvappasaṅgato ca yakkhiādayo na vuttāti veditabbā. Eke pana “vinītavatthumhi ‘aññataro bhikkhu tiracchānagatitthiyā kāya...pe... dukkaṭassā”ti ettha amanussaviggahā pākatikativacchānagatitthī adhippetā, tasmā dukkaṭaṃ vuttaṃ. ‘Itthī ca hoti tiracchānagatasaññīti tiracchānagatā ca hoti itthisaññī’tiādivāsesupi pākatikativacchānagatova adhippeto, so ca tiracchānagatapuriṇova. Teneva duṭṭhullavācāattakaāmapāricariyasikkhāpadesu manussapurisapaṭisaṃyuttavārā viya tiracchānapaṭisaṃyuttavārāpi nāgatā”ti vadanti. Tathā paṇḍakoti idha manussapaṇḍakova, purisoti ca idha manussapurisova āgato, tasmā amanussitthī amanussapaṇḍako amanussapuriso tiracchānagatitthī tiracchānagatapaṇḍako manussāmanussatiracchānagatubhatobyañjanakā cāti aṭṭha janā idha nāgatā, tesāṃ vasena vatthusaññāvimatibhedavasena āpattibhedābhedavinicchayo, anāgatavārāgaṇanā ca asammuyhantena veditabbā, tathā tesāṃ dukamissakādivārā, āpattianāpattibhedavinicchayo ca. “Tattha amanussapaṇḍakaamanussapurisatiracchānagatitthītiracchānagatapaṇḍakāti cattāro dukkaṭavatthukā, amanussitthīmanussaubhatobyañjanakā thullaccayavatthukā, amanussaubhatobyañjanakā tiracchānagatubhatobyañjanakā dukkaṭavatthukā, pāḷiyaṃ pana amanussitthiyā anāgatattā amanussapaṇḍakā, ubhatobyañjanakā purisā ca nāgatā. Tiracchānagatitthipaṇḍakaubhatobyañjanakā tiracchānagatapuriṇena samānagatikattā nāgatā, manussaubhatobyañjanako manussapaṇḍakena samānagatikattā anāgato”ti vadanti. Aṭṭhakathāyaṃ pana “nāgamāṇavikāyapi supaṇṇamāṇavikāyapi kinnariyāpi gāviyāpi dukkaṭamevā”ti vuttattā tadeva pamāṇato gahetabbaṃ.

Tatrāyaṃ vicāraṇā - “na, bhikkhave, tiracchānagatassa nisinnaparisāya pātimokkhaṃ uddisatibba”nti ettha “tiracchānagatoti yassa upasampadā paṭikkhittā”ti aṭṭhakathāyaṃ vuttattā tiracchānagatamanussaviggaho pākatikativacchānagatato visiṭṭho, tathā yakkhapetativacchānagatamanussaviggahānaṃ “tiracchānagatassa ca dukkhuppattiyaṃ apica dukkaṭamevā”ti ettha visesetvā vuttattā ca “patanarūpaṃ

pamāṇaṃ, na maraṇarūpa”nti ettha āpattivisesavacanato ca “ubhato avassute yakkhassa vā petassa vā paṇḍakassa vā tiracchānagatamanussaviggahassa vā adhakkhakaṃ ubbhajāṇumaṇḍalaṃ kāyena kāyaṃ āmasati, āpatti thullaccayassā”ti sāmāññaṇa vacanato ca so visiṭṭhoti siddhaṃ. Visiṭṭhattā ca tiracchānagatamanussaviggahitthiyā kāyasamsaggaṃ samāpajjantassāti viseso hoti, tasmā tattha āpattivisesena bhavitabbaṃ. Yadi kāyasamsaggasikkhāpade tiracchānagatamanussaviggahitthīpi adhippetā, rūpasāmaññaṇa saññāvirāgattāsambhavato duṭṭhullavācāattakāmapāricariyasikkhāpadesupi sā vattabbā bhaveyya, sā cānāgatā. Sarūpena saṃkhittavārattā nāgatāti ce? Itthi ca hoti tiracchānagato ca ubhinnaṃ itthisaññīti idha āgatattā purisaliṅganiddeso na yujjati, tasmā tiracchānagatapuriso ca idha āgato, tiracchānagatamanussaviggahitthiyā pāliyaṃ anāgatāyapi dukkaṭameva aṭṭhakathāyaṃ vuttattāti imassa vacanassa kāraṇacchāyā pariyesitabbāti adhippāyo. Idaṃ na yujjati. Kasmā? Itthiṇaṃ, purisānañca ekato vacane purisaliṅgasabbhāvato. Idha tiracchānagatapurisaṇḍakitthiyo tissopi ekato sampiṇḍetvā “tiracchānagato”ti vuttaṃ.

Tattha ca manussaviggahāmanussaviggahesu itthipaṇḍakapurisasaññitā yathāsambhavaṃ veditabbā. Duṭṭhullavācādisikkhāpadadvaye vārānaṃ saṃkhittattā purisatiracchānagatādayo nāgatā. Yathāvuttesu āpatti, tathā tatthāpi. Aññathā purisaṃ obhāsantassa ca anāpattīti paṇḍakaṃ obhāsantassa ca thullaccayanti mātikāṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ. Tasmā te vārā saṃkhittāti paññāyantīti. Viseso ca paṇḍake, purise, tiracchānagate ca itthisaññissa atthi, tathāpi tattha dukkaṭaṃ vuttaṃ, tasmā aṭṭhakathāyaṃ vuttameva pamāṇanti dvinnametesam vādānaṃ yattha yutti vā kāraṇaṃ vā atirekaṃ dissati, taṃ vicāretvā gahetabbanti āricayo. Evarūpesu ṭhānesu suṭṭhu vicāretvā kathetabbaṃ.

Tattha pāliyaṃ āgatavārāgaṇanā tāva evaṃ saṅkhepato veditabbā -itthimūlakā pañca vārā paṇḍakapurisatiracchānagatamūlakā ca pañca pañcāti vīsati vārā ekamūlakā, tathā dumūlakā vīsati, missakamūlakā vīsati saṭṭhi vārā, tāni tīṇi vīsatikāni honti. Ekekaṃ vīsati ekekaṃ mūlavāraṃ gahetvā kāyena kāyapaṭibaddhavārā tayo vuttā. Sesā sattapaññāsa vārā saṃkhittā, tathā kāyapaṭibaddhena kāyavārā tayo vuttā, sesā saṃkhittā, evaṃ kāyapaṭibaddhena kāyapaṭibaddhavārepi nissaggiyena kāyavārepi nissaggiyena kāyapaṭibaddhavārepi nissaggiyena nissaggiyavārepi tayo tayo vārā vuttā, sesā saṃkhittā. Evaṃ channaṃ tikānaṃ vasena aṭṭhārāsa vārā āgatāti sarūpato vuttā, sesā dvecattālīsādhikāni tīṇi vārasatāni saṃkhittāni. Tato paraṃ mātugāmaṃ sārattapakke kāyena kāyanti ekamekaṃ vaḍḍhetvā pubbe vuttā aṭṭhārāsa vārā āgatāti ekavīsati vārā sarūpena āgatā, navanavutādhikāni tīṇi vārasatāni saṃkhittāni. Tato paraṃ āpattānāpattidīpakā cattāro sevanādhippāyamūlakā cattāro mokkhādhippāyamūlakāti dve catukkā āgatā.

Tatthāyaṃ viseso -yadidaṃ mātikāya parāmasanapadaṃ, tena yasmā āmasanādīni chupanapariyosānāni dvādasapi padāni gahitāni, tasmā paduddhāraṃ akatvā “āmasanā parāmasanaṃ chupana”nti āha. Parāmasanaṃ nāma āmasanā. “Chupana”nti hi vutte parāmasanampi visuṃ ekattaṃ bhaveyyāti veditabbaṃ. Itthi ca hoti itthisaññī cāti imasmiṃ paṭhamavāre eva dvādasapi āmasanādīni yojetvā dassitāni. Tato paraṃ ādimhi dve padānīti cattāri padāni āgatāni, itarāni saṃkhittānīti veditabbāni. Nissaggiyena kāyavārādīsu pana sabbākārena alābhato

āmasanamevekaṃ āgataṃ, netaṛāṇi. “Sañcopeti haratī”ti pāṭho, sañcopeti ca. Gaṇṭhipadesu pana “purimanayenevāti rajjuvatthādīhi parikkhipane”ti ca pacchā “purimanayenevāti sammasanā hotī”ti ca “veṇiggāhe āpattiyā paññattattā lomaphusanepi saṅghādiseso”ti ca “taṃ pakāsetuṃ upādinnaṃ hītiādi vutta”nti ca likhitaṃ.

Yathāniddiṭṭhaniddeseti imasmimyeva yathāniddiṭṭhe niddese. “Sadisaṃ aggahesī”ti vutte tādisaṃ aggahesīti garukaṃ tattha kārayeti attho, kāyasaṃsaggavibhaṅge vāti attho. Itaropi kāyapaṭibaddhachupanako. Gahaṇe cāti gahaṇaṃ vā. Virāgiteti viraddhe. Sārattanti kāyasaṃsaggarāgena rattamaṃ, attanā adhippetanti attho. “Mātubhaginiādivirattaṃ gaṇhissāmī”ti virattaṃ ñātipemavasena gaṇhi, ettha dukkaṭaṃ yuttaṃ. “Kāyasaṃsaggarāgaṃ vā sārattaṃ gaṇhissāmī”ti virattaṃ mātaraṃ gaṇhi, anadhippetamaṃ gaṇhi. Ettha mahāsumattheravādena thullaccayaṃ “kāyaṃ gaṇhissāmī”ti kāyapaṭibaddhaṃ gaṇhāti, thullaccayanti laddhikattā. “Itthi ca hoti itthisaññī sāratto ca, bhikkhu ca naṃ itthiyā kāyena kāyaṃ āmasati, āpatti saṅghādisesassā”ti vacanato saṅghādisesopi khāyati. “Virattaṃ gaṇhissāmī”ti sārattaṃ gaṇhāti, etthapi saṅghādisesova khāyati “nīlaṃ ghaṭṭessāmī”ti kāyaṃ ghaṭṭeti, saṅghādiseso”ti vacanato. Ettha pana “na pubbabhāge kāyasaṃsaggarāgattā”ti anugaṇṭhipade kāraṇaṃ vuttaṃ. Keci pana “garukāpattibhayena ‘nīlameva ghaṭṭessāmī’ti vāyāmanto kāyaṃ ghaṭṭeti, pubbabhāge tassa ‘kāyapaṭibaddhaṃ ghaṭṭessāmī’ti pavattattā dukkaṭena bhavitabba”nti vadanti. Dhammasirittthero “evarūpe saṅghādiseso”ti vadati kira. “Itthiubhatobyañjanakaitthiyā purisaubhatobyañjanakapurise vuttanayena āpattibhedo, itthilingassa paṭicchannakālepi itthivaseneva āpattī”ti vadanti.

Vinītavatthuvaṇṇanā

281. Tiṇaṇḍupakanti hiriverādimūlāni gahetvā kattabbaṃ. Tālapaṇṇamuddikanti tālapaṇṇamayaṃ aṅgulimuddikaṃ, tena tālapaṇṇamayaṃ kaṭaṃ, kaṭisuttakaṃ, kaṇṇapiḷandhanādi sabbamaṃ na vaṭṭatīti siddhaṃ. Tambapaṇṇivāsino itthirūpaṃ likhitaṃ, kaṭikapaṭaṇca na chupanti kira. Ākarato muttamatto. Ratanamissoti alaṅkāratthaṃ kato kañcanalatādivinaddho. Suvaṇṇena saddhiṃ yojetvā pacitvāti suvaṇṇarasamaṃ pakkhipitvā pacitvā. Bījato dhātupāsāṇato paṭṭhāya. Thero na kappatīti “tumhākaṃ pesita”nti vuttattā. “Cetiyaṃ pūjaṃ karoṭhā”ti vutte vaṭṭati kira. Bubbuḷakaṃ tārakaṃ. Ārakūḷalohampi jātarūpagatikameva.

Vuttañhetamaṃ andhakaṭṭhakathāyaṃ -

“Ārakūḷalohaṃ suvaṇṇasadisameva, suvaṇṇaṃ anulometi, anāmāsa”nti.

“Bhesajjathāya pana vaṭṭatī”ti vacanato mahāaṭṭhakathāyaṃ vuttanayekadesopi anuññāto hotīti tattha tattha adhippāyaṃ ñatvā vibhāvetabbaṃ.

Kāyasaṃsaggasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā

283. Tatiye tayo saṅghādisesavārā tayo thullaccayavārā tayo dukkaṭavārā tayo kāyapaṭibaddhavārāti dvādasa vārā sarūpena āgatā. Tattha tayo saṅghādisesavārā dutiyasikkhāpade vuttāti tiṇṇaṃ vīsatikānaṃ ekekamūlā vārāti veditabbā, tasmā idha viśeṣāti paṇṇāsa vārā saṃkhittā honti, aññathā itthi ca hoti vematiko sāratto ca, bhikkhu ca naṃ itthiyā vaccamaggaṃ passāvamaggaṃ ādiṣṣa vaṇṇampi

bhaṇati...pe... āpatti thullaccayassa. Itthī ca hoti paṇḍakapurisasaññī tiracchānagatasaññī sāratto ca, bhikkhu ca naṃ itthiyā vaccamaggaṃ passāvamaggaṃ ādissa vaṇṇampi bhaṇati akkosatipi, āpatti thullaccayassa. Paṇḍako ca hoti paṇḍakasaññī sāratto ca, bhikkhu ca naṃ paṇḍakassa vaccamaggaṃ ādissa vaṇṇampi bhaṇati, āpatti thullaccayassāti evamādīnaṃ āpattiṭṭhānānaṃ anāpattiṭṭhānatā āpajjeyya, na cāpajjati, paṇḍake itthisaññissa dukkaṭanti dīpetuṃ “itthī ca paṇḍako ca ubhinnaṃ itthisaññī āpatti saṅghādisesena dukkaṭassā”ti vuttattā “paṇḍake paṇḍakasaññissa thullaccaya”nti vuttameva hoti, tasmā sabbattha saṃkhittavāresu thullaccayaṭṭhāne thullaccayaṃ, dukkaṭaṭṭhāne dukkaṭampi vuttameva hotīti veditabbaṃ. Tathā “itthī ca hoti vematiko sāratto ca, bhikkhu ca naṃ itthiyā vaccamaggaṃ passāvamaggaṃ ṭhapetvā adhakkhakaṃ ubbhajāṇumaṇḍalaṃ ādissa vaṇṇampi bhaṇati...pe... thullaccayassā”tiādīnā nayena thullaccayakhettepi yathāsambhavaṃ uddharitabbā. Tathā “itthī ca hoti vematiko sāratto ca, bhikkhu ca naṃ itthiyā kāyapaṭibaddhaṃ ādissa vaṇṇampi bhaṇati...pe... dukkaṭassā”tiādīnā nayena kāyapaṭibaddhavārāpi yathāsambhavaṃ uddharitabbā. Kāyappaṭibaddhavārattikaṃ viya nissaggiyavārattikaṃ labbhamānampi āpattivisesābhāvato na uddhaṭaṃ. Kāyappaṭibaddhavārattike pana dinnanayattā tampi tadanulomā vārā ca uddharitabbā. Sabbattha na-viññū taruṇadārikā, mahallikā ummattikādikā ca anadhippetā, pageva pākātikā tiracchānagatitthīnaṃ, tathā paṇḍakādayopīti veditabbā. Sesam dūtiye vuttanayeneva veditabbaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanā

285. Vuttanayamevāti “kāyasamsagge itthilakkhaṇenā”ti likhitaṃ. “Itthilakkhaṇenā”ti kira mahāaṭṭhakathāpāṭho. Sīsam na etīti akkosanaṃ na hoti, ghaṭite pana hoti. Tatrāyaṃ viseso - imehi tīhi ghaṭite eva saṅghādiseso vaccamaggapassāvamaggānaṃ niyatavacanattā, accoḷārikattā vā, na aññehi animittāsītīādīhi aṭṭhahi. Tattha alohitāsi, dhuvalohitāsi, dhuvacoḷāsi, paggharaṇīsi, itthipaṇḍakāsi, vepurīkāsītī etāni cha maggānaṃ aniyatavacanāni, animittāsi, nimittamattāsītī dve padāni anaccoḷārikāni ca, yato aṭṭhapadāni “saṅghādisesaṃ na janentī”ti vuttāni, tasmā tāni thullaccayavatthūni. Paribbājakavatthumhi viya akkosamattattā dukkaṭavatthūnīti eke. Itthipaṇḍakāsi, vepurīkāsītī etāneva padāni sakalasārīrasaṇṭhānabhedadīpakāni suddhāni saṅghādisesaṃ na janenti sakalasārīrasāmaññattā, itarāni janenti asāmaññattā. Tāni hi passāvamaggameva dīpenti sikharaṇī-padaṃ viya. Ubhatobyañjanāsītī vacanaṃ pana purisanimittena asaṅghādisesavatthunā missavacanaṃ. Purisaubhatobyañjanakassa ca itthinimittam paṭicchannaṃ, purisanimittam pākāṭam hoti. Yadi tampi janeti, katham animittāsītīādīpadāni na saṅghādisesaṃ janentīti eke, taṃ na yuttaṃ. Purisassapi nimittādhivacanaṃ, “methunupasaṃhitāhi saṅghādiseso”ti mātīkāya lakkhaṇassa vuttattā ca methunupasaṃhitāhi obhāsane paṭivijānantiyā saṅghādiseso, appaṭivijānantiyā thullaccayaṃ, itarehi obhāsane paṭivijānantiyā thullaccayaṃ, appaṭivijānantiyā dukkaṭanti eke, sabbaṃ suṭṭhu vicāretvā gahetabbaṃ.

287. Hasantoti yaṃ uddissa bhaṇati, sā ce paṭivijānāti, saṅghādiseso.

Vinītavatthuvaṇṇanā

289. “Paṭivuttaṃ nāmā”ti pāṭho. No-saddo adhiko. “Akkharalikkhaṇenapi hotī”ti vadanti, taṃ āvajjanasamanantaravidhinā sameti ce, gahetabbaṃ.

Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā

290. Catutthe tayo saṅghādisesavārā āgatā, sesā sattapaññāsa vārā thullaccayadukkaṭṭāpattikāya saṃkhittāti veditabbā, tato aññataro asambhavato idha na uddhaṭṭo. Sesayojanakkamo vuttanayena veditabbo. Nagaraparikkhārehīti pākāraparikkhādīhi nagaraparivārehi. Setaparikkhāroti setālaṅkāro, sīlālaṅkāroti attho. Cakkavīriyoti vīriyacakko. Vasalaṃ duggandhanti nimittaṃ sandhāyāha, tadeva sandhāya “kiṃ me pāpakaṃ, kiṃ me duggandha”nti vuttaṃ.

291. Santiketi yattha tṭhito viññāpeti. “Paṭhamaviggāhe sace pālīvasena yojetīti kāmahetupāricariyāattho. Sesanti ‘adhippāyo’ti padaṃ byañjanaṃ atthābhāvato. Dutīye pālīvasena kāmahetu-padāni byañjanāni tesam tattha atthābhāvato. Evaṃ cattāri padāni dvinnāṃ viggahānaṃ vasena yojitānīti apare vadantī”ti vuttaṃ.

295. Etesu sikkhāpadesu methunarāgena vītikkame sati saṅghādisesena anāpatti. Tasmā “kiṃ bhante aggadānanti. Methunadhamma”nti idaṃ kevalaṃ methunadhammassa vaṇṇabhaṇanattaṃ vuttaṃ, na methunadhammādhippāyena tadatthiyā vuttanti veditabbaṃ, parassa bhikkhuno kāmāpāricariyāya vaṇṇabhaṇane dukkaṭṭaṃ. “Yo te vihāre vasati, tassa aggadānaṃ dehi”ti pariyāyavacanenapi dukkaṭṭaṃ. “Attakāmapāricariyāya vaṇṇaṃ bhāseyya. Yā mādisaṃ sīlavanta”nti ca vuttattāti eke. Pañcasu aṅgesu sabbhāvā saṅghādisesovāti eke. Vicāretvā gahetabbaṃ. Gaṇṭhipade pana “imasmīṃ sikkhāpadadvaye kāyasamsagge viya yakkhipetīsu duṭṭhullattakāmavacane thullaccaya”nti vadanti. Aṭṭhakathāsu pana nāgata”nti likhitaṃ. “Ubhatobyañjanako pana paṇḍakagatikovā”ti vadanti.

Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā

297. Ahamhi duggatāti ahaṃ amhi duggatā. Ahaṃ khvayyoti ettha ayyoti bahuvacanaṃ hoti.

298. Oyācantīti nīcaṃ katvā deve yācanti. Āyācantīti uccaṃ katvā ādarena yācanti. Alaṅkāradīhi maṇḍito kesasaṃvidhānādīhi pasādhito. “Maṇḍitakaraṇe dukkaṭṭa”nti vadanti.

Padabhājanīyavaṇṇanā

303. Saha paridaṇḍena vattamānāti attho. Chandavāsini nāma “piyā piyaṃ vasetī”ti pālī, purisaṃ vāsetīti adhippāyo. “Piyo piyaṃ vāsetī”ti aṭṭhakathā.

Taṃ kiriyaṃ sampādessatīti avassaṃ ārocentiyā ce ārocentīti attho. Dvinnāṃ mātāpitūnaṃ ce āroce, saṅghādisesoti vinayavinicchaye “vatthu oloketabba”nti vuttaṃ. Vatthumhi ca “udāyitthero gaṇikāya ārocesī”ti vuttaṃ. Taṃ “mātādīnampi vadato visaṅketo natthī”ti aṭṭhakathāvacanato nippayojanaṃ. Taṃ panetanti ācariyassa vacanaṃ. Māturakkhitaṃ brūhīti pesitassa gantvā mātāpiturakkhitaṃ vadato tassa tassā māturakkhitabhāvepi sati visaṅketameva, kasmā? “Piturakkhitādīsu aññataraṃ vadantassa visaṅketa”nti vuttattā itarathā ādi-saddo niraṭṭhako siyā. Ekaṃ dasakaṃ itarena dasakena yojetvā pubbe sukkavissatṭhiyaṃ vuttanayattā māturakkhitāya mātā attano dhītusantikaṃ paṇṇatīti gahetabbaṃ.

338. Anabhinanditvāti vacanamattameva, yadipi abhinandati, yāva sāsanaṃ nāroceti, tāva “vīmaṃsito”ti na vuccati. Sāsanārocanakāleti āṇāpakassa sāsana vacanakkhaṇe. Tatiyapade vuttanayenāti ekaṅgasampattiyā dukkaṭanti attho. Vatthugaṇanāya saṅghādisesoti ubhayavatthugaṇanāya kira.

339. Catutthe anāpattīti ettha pana “paṭiggaṇhāti na vīmaṃsati na paccāharati, anāpattīti ettha viya ‘gacchanto na sampādeti, āgacchanto viṣaṃvādeti’ti anāpattipāḷiyāpi bhavitabbanti dassanattamaṃ vutta”nti vadanti, ekaccesu potthakesu “atthī”tipi.

Vinītavatthuvaṇṇanā

341. Alaṃvacanīyāti na vacanīyā, nivāraṇe alaṃ-saddo. Therapitā vadatīti jiṇṇapitā vadatīti attho. Kiñcāpi ettha “itthī nāma manussitthī na yakkhī na petī na tiracchānagatā, puriso nāma manussapuriso na yakkho”tiādi natthi, tathāpi kāyasaṃsaggādīsu “manussitthī”ti itthīvatthānassa katattā idhāpi manussitthī evāti paññāyati. Methunapubbabhāgattā manussa ubhatobyañjanako ca thullaccayavatthukova hoti, sesā manussapaṇḍakubhatobyañjanakatiracchānagatapurisādayo dukkaṭavatthukāva micchācārasāsanaṅgasambhavatoti veditabbaṃ. Yathāsambhavaṃ pana vārā uddharitabbā. Paññattiañjanane viya alaṃvacanīyabhāvājānanepi acittakatā veditabbā. Duṭṭhullādīsūpīti “imasmimpī”ti vuttameva hoti. “Lekhaṃ netvā paṭilekhaṃ ārocitassāpi sañcarittaṃ natthi sañcarittabhāvamajānantassā”ti vadanti, vīmaṃsitvā gahetabbā.

Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Kuṭikārasikkhāpadavaṇṇanā

342. Yācanāti “detha detha”ti codanā. Viññattīti iminā no atthoti viññāpanā. “Hatthakammaṃ yācito upakaraṇaṃ, mūlaṃ vā dassatī”ti yācati, na vaṭṭatīti. Vaṭṭati senāsane obhāsaparikathādīnaṃ laddhattāti eke. Anajjhāvatthakanti assāmikaṃ. Na āhaṭaṃ paribhuñjitabbanti “sūpodanaviññattidukkaṭaṃ hotī”ti vuttaṃ. “Kiñcāpi garubhaṇḍappahonakesūti vuttaṃ, tathāpi yaṃ vatthuvaseṇa appaṃ hutvā agghavasena mahā haritālahaṅgulikādi, taṃ yācituṃ na vaṭṭatī”ti vadanti.

344. So kirāti isi. Tadā ajjhagamā tadajjhagamā.

348-349. Na hi sakkā yācanāya kātuṃ, tasmā sayamaṃ yācitakehi upakaraṇehīti adhippāyo. Byañjanaṃ sameti, na attho. Kasmā? Idha ubhayesaṃ adhippetattā, taṃ dassento “yasmā panā”tiādimāha. Idha vuttanayenāti imasmim sikkhāpadavibhaṅge vuttanayena. “Saññācīkāyā”ti vacanato karontenāpi, “parehi pariyosāpetī”ti vacanato kārāpentenāpi paṭipajjitabbā. Ubhopena kārakakārāpakā. Byañjanaṃ vilomitaṃ bhavēyya, “kārayamānenā”ti hi byañjanaṃ “karontenā”ti vutte vilomitaṃ hoti atadattattā. Na hi kārāpento nāma hoti. “Idha vuttanayenāti desitavatthukapamāṇikanayena. Evaṃ sante ‘karontena vā kārāpentena vā’ti vacanato karontenāpi parehi vippakataṃ vattabbanti ce, tadattavissajjanattamaṃ ‘yadi panātiādimāhā’”ti anugaṇṭhipade vuttaṃ. “Saññācīkāya kuṭiṃ karonto”ti vacanavasena vuttaṃ. “Āyāmato ca vitthārato cā”ti avatvā vikappatthassa vā-saddassa gahitattā ekatobhāgepi vaḍḍhite āpatti eva. Pamāṇayuttamañco kira navavidatthi. “Catuhattavitthārā”ti vacanena ‘tiriyaṃ tihatthā vā’ti vacanampi

sameti ‘yattha pamāṇayutto’tiādisanniṭṭhānavacanāsambhavato’’ti vuttaṃ. Pamāṇato ūnatarampīti vitthārato catupañcahatthampi dīghato anatikkamitvā vuttapamāṇameva desitavatthu. Adesitavatthuñhi karoto āpatti. Pamāṇātikkantā kuṭi eva pamāṇātikkantaṃ kuṭiṃ kareyyāti vuttattā. “Thambhatulā’’ti pāṭho. Anussāvanānāyena ettha “damaḷabhāsāyapi vaṭṭati’’ti vadanti.

353. Cārabhūmi gocarabhūmi. Na gahitāti na vāritā. Aṭṭhakathāyaṃ “kāraṇāya guttibandhanāgāraṃ, akaraṇaṭṭhānaṃ vā dhammagandhikā hatthapādacchindanakā gandhikā’’ti likhitaṃ. Dvīhi balibaddehīti heṭṭhimakoṭiyā kira vuttato āvijjituṃ na sakkā chinnāvaṭṭattā, nigamanassāpi atthappakāsanatthaṃ vuttanti veditabbaṃ. Pācinanti vatthu adhiṭṭhānaṃ. Tadatthāyāti tacchanatthāya. Paṇṇasālampīti ullittāvalittakuṭimeva paṇṇacchadanaṃ. Teneva “sabhitticchadana’’nti vuttaṃ, alittaṃ kira sabbaṃ vaṭṭati. Pubbe thokaṃ ṭhapitaṃ puna vaḍḍhetvā. Tasminti dvārabandhane vā vātapāne vā ṭhapite. Paṭhamamevāti ettha pattakāle evāti kira dhammasiritthero. Upatissatthero ṭhapitakālevāti kira. Purimena lepassa aghaṭitattā dutiyena vattasīsena katattā ubhinnaṃ anāpatti. Sace āṇattena kataṃ, “karoti vā kārāpeti vā’’ti vacanato āpatti ubhinnaṃ sati attuddesikatāya, asati mūlaṭṭhasseva. Heṭṭhimappamāṇasambhave sati sabbamattikāmayāṃ kuṭiṃ karoto āpatti dukkaṭena saṅghādisesoti ācariyassa takko.

354. Chattimsa catukkāni nāma adesitavatthukacatukkaṃ desitavatthukacatukkaṃ pamāṇātikkantacatukkaṃ pamāṇikacatukkaṃ adesitavatthukapamāṇātikkantacatukkaṃ desitavatthukapamāṇikacatukkanti cha catukkāni, evaṃ samādisativārādisupi pañcasūti chattimsa. Āpattibhedadassanatthanti ettha yasmā “sārambhe ce, bhikkhu, vatthusmiṃ aparikkamane...pe... saṅghādiseso’’ti mātikāyaṃ avisesena vuttattā sārambhaaparikkamanepi saṅghādisesovāti micchāgāhavivajjanatthaṃ āpattibhedo dassito, tasmā vuttānīti adhippāyo. Vibhaṅge evaṃ avatvā kimatthaṃ mātikāyaṃ dukkaṭavatthu vuttanti ce? Bhikkhū abhinetaḃbā vatthudesanāya, tehi bhikkhūhi vatthu desetabbaṃ. Kīdisaṃ? Anārambhaṃ saparikkamanaṃ, netaraṃ, itarasmim “sārambhe ce bhikkhu vatthusmiṃ aparikkamane’’ti evaṃ ānisaṃsavaseṇa āgatattā vuttaṃ. Yasmā vatthu nāma atthi sārambhaṃ, atthi anārambhaṃ, atthi saparikkamanaṃ, atthi aparikkamanaṃ, atthi sārambhaṃ saparikkamanaṃ, atthi sārambhaṃ aparikkamanaṃ, atthi anārambhaṃ saparikkamanaṃ, atthi anārambhaṃ aparikkamananti bahuvidhattā vatthu desetabbaṃ anārambhaṃ saparikkamanaṃ, netaranti vuttaṃ hoti. Kimatthikā panesā desanāti ce? Garukāpattipaṇṇāpanahetuparivajjanupāyatthā. Vatthudesanāya hi garukāpattipaṇṇāpanahetuttā akataviññatti gihīnaṃ pīlājananena attadukkhaparadukkhahetubhūto ca sārambhabhāvoti ete vatthudesanāpadesena upāyena parivajjitā honti. Na hi bhikkhu akappiyakuṭikaraṇatthaṃ gihīnaṃ vā pīlānimittaṃ sārambhavatthu. Kuṭikaraṇatthaṃ vā vatthuṃ desenti paṭhamameva sādhitametam. Vomissakāpattiyoti dukkaṭasaṅghādisesamissakāpattiyo.

355. Tattha “dvīhi saṅghādisesehi’’ti vattabbe “dvinnaṃ saṅghādisesenā’’ti vibhattibyattayena, vacanabyattayena ca vuttaṃ. “Āpatti dvinnaṃ saṅghādisesāna’’ntipi pāṭho.

364. Na ghaṭayati chadanalepābhāvato, anāpatti, taṃ parato sādhiyati. Chadanameva sandhāya ullittāvalittatā vuttāti. “Kukkuṭacchikagehaṃ vaṭṭatīti vatvā puna chadanaṃ daṇḍakehītiādinā nayena taṃ dassentehi

tiṇapaṇṇacchadanākuṭikāva vuttā. Tattha chadanam daṇḍakehi dīghato tiriyañca jālam viya bandhivā tiṇehi vā paṇṇehi vā chādetum ullittādibhāvo chadanameva sandhāya vuttoti yuttamidam. Tasmā mattikāmayam bhittim vaḍḍhāpetvā upari ullittam vā avalittam vā ubhayam vā bhittiyā ghaṭitam karontassa āpatti eva vināpi bhittilepenā”ti likhitam. “So ca chadanameva sandhāyā”ti padhānavasena vuttam, na heṭṭhābhāgaṃ paṭikkhitta”nti vadanti, vīmaṃsitabbaṃ. Etthāti tiṇakuṭikāya. Yathāsamādiṭṭhāyāti yathāvuttappakāraṇanti adhippāyo. “Āpatti kārūkānam tiṇṇam dukkaṭāna”ntiādimhi so suṇātichakkampi labbhati. Ubhayattha samādiṭṭhattā āṇāpakassa anāpatti. Āṇattassa yathā samādiṭṭham āṇāpakena, tathā akaraṇapaccayā dukkaṭam. Sace “ahampettha vasāmī”ti attuddesampi karoti, saṅghādisesova. “Kuṭim karoṭhā”ti avisesena vuttaṭṭhāne pana āṇāpakassāpi saṅghādiseso acittakattā sikkhāpadassa.

Ahañca vasissāmīti ettha parassa yassa kassaci uddiṭṭhassa abhāvā āpatti eva “karontassa vā”ti niyāmitattā, anāpatti avibhattattā. “Idha paññattijānanamattameva citta”nti ca likhitam. Anugaṇṭhipade pana ahañca vasissāmīti ettha yo “mayham vāsāgārañca bhavissatī”ti icchatī, tassāpatti. Yo pana uposathāgāraṃ icchatī, tassa anāpatti, tasmā “ubhayam sametī”ti vatvā ca “vinayavinicchaye āgate garuke ṭhātabba”nti vacanato mahāpaccarivādato itaro pacchā vattabboti ce? Na, balavattā. “Vāsāgāraṃ ṭhapetvā sabbattha, anāpattī”ti vacanato, bhojanasālādīnampi atthāya iminā katattā saṅkarā jātā. Yathā - dve tayo “ekato vasissāmā”ti karonti, rakkhati tāvāti ettha viya. “Idam ṭhānam vāsāgāraṃ bhavissati, idam uposathāgāra”nti vibhajivā katēpi āpatti eva. Dvīsu mahāpaccarivādo balavā, tasmā “pacchā vutto”tiādinā atīva papañcitam. Kim tena. “Attanā vippakataṃ attanā ca parehi ca pariyosāpetī”tiādinā nayena aparānīpi catukkāni yathāsambhavam yojetvā dassetabbāni, leṇādīsu kiñcāpi saṅghādisesena anāpatti, akataviññattiyā sati tappaccayā āpatti eva.

Kuṭikārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Vihārakārasikkhāpadavaṇṇanā

366. Sattame vā-saddo avadhāraṇatthoti veditabbo.

Vihārakārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

380. Sāvakena pattabbanti pakatisāvakaṃ sandhāya vuttam, na aggasāvakaṃ. Yathūpanissayayathāpuggalavasena “tisso vijjā”tiādi vuttam. Kenaci sāvakena tisso vijjā, kenaci catasso paṭisambhidā, kenaci cha abhiññā, kenaci kevalo navalokuttaradhammoti evaṃ visum visum yathāsambhavam vuttanti veditabbaṃ.

382. “Ye te bhikkhū suttantikā”tiādivacanato dharamānēpi bhagavati piṭakattayaparicchedo atthīti siddham. Dhammakathikāti ābhidhammikā ratiyā acchissantītiādi āyasmato dabbassa nesam tiracchānakathāya ratiniyojanam viya dissati, na tathā daṭṭhabbam. Suttantikādisaṃsaggato tesam suttantikādīnam phāsuvihārantarāyam, tesampi tiracchānakathāratiyā abhāvena anabhirativāsam, tato nesam sāmāññā cāvanañca parivajjanto evaṃ cintesīti daṭṭhabbam. “Nimmitānam dhammatāti sāvakehi nimmitānamyeva, na buddhehi”ti vadanti. “Sādhakatamaṃ karaṇa”nti evaṃ vutte karaṇattheyeva tatiyāvibhattīti attho.

383-384. Yanti yena. “Kattāti kattā, na kattā”ti likhitam. “Bhariyam viya mam ajjhācaratī”ti vadantiyā balavatī codanā. Tena hīti ettha yathā chupanamatte vipaṭisārīvatthusmiṃ kāyasaṃsaggarāgasambhavā apucchitvā eva saṅghādisesaṃ paññāpesi, tatheva pubbevassā dussīlabhāvaṃ ñatvā vuttanti veditabbaṃ. Yadi tāva bhūtāya paṭiññāya nāsītā, thero kārako hoti. Atha abhūtāya, bhagavatā “nāsethā”ti na vattabbaṃ, vuttañca, tasmā vuttaṃ “yadi tāva paṭiññāya nāsītā, thero kārako hotī”ti.

Atha appaṭiññāyāti “ayyenamhi dūsītā”ti imaṃ paṭiññāṃ vinā eva tassā pakatidussīlabhāvaṃ sandhāya nāsītā, thero akārako hoti. Abhayagirivāsīnopi attano suttaṃ vatvā “tumhākaṃ vāde thero kārako”ti vadanti, kasmā? Dukkaṭaṃ musāvādapaccayā liṅganāsanāya anāsetabbattā. Pārājikasessa hi liṅganāsanāya nāsetabbā. “Nāsethā”ti ca vuttattā pārājikāva jātā, sā kiṃ sandhāya, tato thero kārako āpajjati. “Sakāya paṭiññāya nāsethā”ti vutte pana apārājikāpi attano vacanena nāsetabbā jātāti adhippāyo. Mahāvihāravāsīnopi attano suttaṃ vatvā “tumhākaṃ vāde thero kārako”ti ca vadanti. Kasmā? “Sakāya paṭiññāya nāsethā”ti hi vutte paṭiññāya bhūtātā āpajjati “nāsethā”ti vacanato. Bhūtāyeva hi paṭiññāya nāsetabbā hoti, nābhūtāyāti adhippāyo. Purimanayeti dukkaṭavāde. Purimo yuttivasena pavatto, pacchimo pālīvacanavasena pavattoti veditabbo.

385-386. Pītisukhehīti ettha “sukhenā”ti vattabbe pītiggahaṇaṃ tatiyajjhānasukhaṃ, kāyikañca apanetuṃ sampayuttapītiyā vuttaṃ. Sace cuditaavasena kataṃ amūlakaṃ nāma, “anajjhāpannaṃ akata”nti vadeyya, ime karissanti, tasmā “tādisaṃ diṭṭhasaṃñī hutvā codetī”ti pāṭho. “Etena nayena sutamutaparisaṅkitānīpi vitthārato veditabbānī”ti pāṭho. “Catunnaṃ aññatarenā”ti pātimokkhuḍḍese eva āgate gahetvā vuttaṃ, itaresaṃ aññatarenāpi anuddhaṃsentassa saṅghādisesovāti no takkoti ācariyo. Bhikkhubhāvā hi cāvanasamatthato. “Samīpe ṭhatvā”ti vacanato parammukhā codentassa, codāpentassa vā sīsaṃ na eti. Diṭṭhañce sutena parisaṅkitena codeti codāpeti, sutaparisaṅkitaṃ vā diṭṭhādīhi codite vā codāpīte vā sīsaṃ eti eva amūlakena coditattā. Vuttañhettaṃ “diṭṭhassa hoti pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpajjanto, tañce codeti ‘suto mayā...pe... saṅghādisesassā’”ti. “Asuddho hoti puggalo aññatarāṃ pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpanno, tañce asuddhadiṭṭhi samāno anokāsaṃ kārāpetvā cāvanādhīppāyo vadeti, āpatti dukkaṭassa. Okāsaṃ kārāpetvā cāvanādhīppāyo vadeti, anāpatti”ti iminā na-samentaṃ viya khāyati, kathaṃ? Diṭṭhassa hoti pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpajjanto nāma asuddho puggalo hoti, “aññatarasmiṃ asuddhadiṭṭhi samāno tañce codeti ‘suto mayā pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpannosī’”ti, āpatti vācāya vācāya saṅghādisesassā”ti vacanato purimanayenāpatti. “Cāvanādhīppāyo vadeti, āpatti dukkaṭassā”ti vacanato pacchimanayena saṅghādisesena āpattīti dve pālīnayā aññamaññaṃ viruddhā viya dissanti, na ca viruddhaṃ buddhā kathayanti, tasmā ettha yutti pariyesitabbā. Aṭṭhakathācariyā tāvāhu “samūlakena vā saññāsamūlakena vā codentassa anāpatti, amūlakena vā pana saññāsamūlakena vā codentassa āpatti”ti. Tassattho - dassanasavanaparisaṅkanamūlena samūlakena vā tadabhāvena amūlakenāpi saññāsamūlakena vā codentassa anāpatti, dassanādimūlābhāvena amūlakena vā tabbhāvena samūlakenāpi saññāsamūlakena vā codentassa āpatti, tasmā diṭṭhassa hoti.

Pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpajjantotiādimhi dassanamūlena samūlakenāpi “suto mayā”ti vacanato saññāsamūlakena vā codeti, āpatti saṅghādisesassa. Tadatthassa āvibhāvatthaṃ “diṭṭhe vematiko”tiādi vārā vuttāti veditabbā.

Asuddho hoti puggalobhiādimhi pana samūlakena, saññāsamūlakena vā coditattā anāpattīti. Evamevaṃ pana tadatthadīpanatthaṃ te vārā vuttā. Tattha hi “adiṭṭhassa hoti”tiādivārā amūlakena codentassa āpatti hotīti dassanatthaṃ vuttā. “Diṭṭhe vematiko”tiādinā saññāsamūlakena codentassa āpatti hotīti dassanatthaṃ vuttā. Aññathā “diṭṭhassa hoti, diṭṭhe vematiko”tiādivārā nibbisesā bhavēyyuṃ. Idam panettha sannīṭṭhānaṃ-yathā asuddhaṃ puggalaṃ anokāsaṃ kārāpetvā codentassa dukkaṭaṃ, akkosādhīppāyassa ca omasavādena dukkaṭassa, tathā asuddhadiṭṭhikopi asuddhaṃ asuddhadiṭṭhi amūlakena codeti, āpatti. Samūlakena vā codeti, anāpattīti taṃ sannīṭṭhānaṃ yathā “anāpatti suddhe asuddhadiṭṭhissa asuddhe asuddhadiṭṭhissā”ti iminā saṃsandati, tathā gahetabbaṃ. Aññathā yutti pariyesitabbā.

Sīlasampannoti ettha “dussīlassa vacanaṃ appamāṇaṃ. Bhikkhunī hi bhikkhumhi anissarā, tasmā ukkaṭṭhanaye vidhiṃ sandhāya therena vuttaṃ. Dutiyattherena bhikkhunī ajānitvāpi codeti, sikkhamānādayo vā codenti, tesam sutvā bhikkhū eva vicāretvā tassa paṭiññāya kārenti. Ko ettha dosoti idam sandhāya vuttaṃ. Tatiyena titthiyānaṃ vacanaṃ sutvāpi bhikkhū eva vicārenti, tasmā na koci na labhatīti evaṃ sabbaṃ sametīti apare”ti vuttaṃ. Timsāni timsavantāni. Anuyogoti paṭivacanaṃ. Ehitīti āgamissati. Diṭṭhasantānenāti diṭṭhanayena, diṭṭhavidhānenāti adhippāyo. Patitṭhāyāti patitṭhaṃ labhitvā. Tṭhāneti lajjitṭhāne.

Gāhanti “ahaṃ codessāmī”ti attādānaggahaṇaṃ. Cetanāti attādānaggahaṇacetanā. Vohāroti ito, etto ca ṇatvā pakāsaṇaṃ. Paṇṇattīti nāmapaññatti. Yā vacīghosārammaṇassa sotadvārappavattaviññāṇasantānassa anantaraṃ uppannena upaladdhapubbasaṅketena manodvāraviññāṇena viññāyati, yassā viññātattā tadattho paramattho vā aparamattho vā tatiyavāraṃ uppannena manoviññāṇena viññāyatīti nāmādīhi chahi byañjanehi pāḷiyā pakāsītā, sā “vijjamānapaññatti avijjamānapaññatti”tiādinā chadhā ācariyehi dassitā. Tabbhāgiyabhāvo atabbhāgiyabhāvo ca nipphannadhammasseva yujjati, na paññattiyā adhikaraṇīyavatthuttā, adhikaraṇe pavattattā ca adhikaraṇo mañcatṭhe mañcopacāro viyāti ca. “Pariyāyenāti amūlakā nāmapaññatti natthi. Pariyāyamattaṃ, sabhāvato natthi. Abhidhānamattameva, abhidheyyaṃ natthi”ti ca likhitaṃ. Idhevāti imasmiṃ eva sikkhāpade. Na sabbatthāti vivādādhikaraṇādīsu. Kasmā? Na hītiādi. Vivādādhikaraṇādīnamatthitā viya amūlakaṃ adhikaraṇaṃ natthīti. Pubbe vuttasamathehīti “yaṃ adhikicca samathā vattanti”ti vuttasamathehīti adhippāyo. Apica sabhāvato natthīti appaṭiladdhasabhāvattā vuttaṃ. Anuppannaṃ viya viññāṇādi. Na hi vivādādīnaṃ paṇṇatti adhikaraṇaṭṭhoti paṇṇattiṃ adhikicca samathā na pavattanti, tasmā na tassā adhikaraṇīyatāti na vivādādīnaṃ paṇṇatti adhikaraṇaṭṭhoti adhippāyo. Hoti cettha -

“Pārājikāpatti amūlikā ce,
Paṇṇattimattā phalamaggadhammā;
Catutthapārājikavatthubhūtā,
Paṇṇattimattāva siyumuṃ tatheva.

“Tato dvidhā maggaphalādidhammā,

Siyum tathātītanāgatañca;
Paṇṇattichakkaṃ na siyā tato vā,
Pariyāyato sammativādamāhā'ti.

Anuvadantīti akkosanti. Kiccayatāti karaṇīyatā. Taṃ katamanti ce?
Apalokanakammantiādi. Kiccanti viññattisamuṭṭhāpakacittaṃ kira adhippetam.

387. Sutādīnaṃ abhāvena amūlakattanti ettha yo disvāpi “diṭṭhosi mayā”ti vattum asakkonto attano diṭṭhanīyāmeneva “sutosi mayā”ti vadati. Tassa tasmim asuddhadiṭṭhittā āpatti, idha pana yo pubbe sutvā anāpatti, pacchā taṃ vissaritvā suddhadiṭṭhi eva samāno vadati, taṃ sandhāya vuttaṃ. “Esa nayo sabbatthāti apare”ti vuttaṃ. Jeṭṭhabbatiko kākekappaṭivattā. Yadaggenāti yāvatā, yadā vā. No kappetītiādi vematikābhāvadīpanatthameva vuttanti dasseti. Tena vematikova nassarati sammuṭṭho nāmāti āpajjati, taṃ na yuttaṃ tadanantarabhāvato, tasmā dutiyattheravādo pacchā vutto.

389. Sabbatthāti sabbaaṭṭhakathāsu. Okāsakammanti okāsakaraṇaṃ. “Okāsenā kammaṃ okāsakamma”nti likhitaṃ. Asūriyaṃ passati kaññāti ettha yathā kaññā sūriyaṃ na passatīti bhavati, evaṃ “anokāsaṃ kāretvā”ti vutte okāsaṃ na kāretvāti hoti.

Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

391. Veḷuvaneyevāti idaṃ tehi vuttavelaṃ sandhāya vuttaṃ. “Pubbe mayaṃ āvuso sutena avocumhā”ti “amhehi sā ussāhitā kupitehi anattamanehi”tiādivacanaṃ sandhāya vuttaṃ, aññabhāgassa idanti manussabhikkhubhāvato aññabhāgassa tiracchānachagalakabhāgassa idaṃ chagalakajātaṃ adhikaraṇaṃ. Aññabhāgo vā assa atthīti so tiracchānachagalakabhāvasaṅkhāto aññabhāgo assa chagalakassa atthīti svāyaṃ chagalako aññabhāgiyaṃ adhikaraṇaṃ nāma.

Tattha paṭimāya sarīraṃ, silāputtakassa sarīranti nidassanaṃ, paṭhamaṃ panettha nibbanaṃ jātipadatthotivādīnaṃ matena vuttaṃ. Sā hi sāmibhāvena, niccabhāvena ca padhānattā sattisabhāve ṭhitā. Tabbiparītakattā byattākati jātiyo tu padattho iti imassa suttassa vasena dutiyaṃ nibbanaṃ vuttanti veditabbaṃ. Nāmakaraṇasaññāya ādhāroti ettha nāmameva nāmakaraṇaṃ. Nāmaṃ karontānaṃ saññā nāmakaraṇasaññā, tassā. Manussajātiko chagalakajātiādhāro nāma. Na hi taṃ nāmaṃ kacchapalomaṃ viya anādhāranti adhippāyo. Taṃ pana chagalakassa dabboti dinnanāmaṃ “deso”ti vuccati. Tasmā theram amūlakenātiādinā aññampi vatthum therassa lissati silissati vohāramatteneva, na atthato, īsaṃ allīyatīti lesoti adhippāyo. Yasmā desalesā atthato ninnānākaraṇā, tasmā “kañcidesaṃ lesamattaṃ upādāyā”ti uddharitvā “dasa lesā jātilesa”tiādi vuttanti veditabbaṃ. Yathā nidāne, evaṃ sikkhāpadapaññattiyampi mātikāyampi ayamevattho. Yasmā aññabhāgiyassa adhikaraṇassāti chagalakassa. Kañcidesaṃ lesamattaṃ upādāyāti dabboti nāmaṃ upādāyāti ayamattaṃ aṭṭhuppattivaseneva āvibhūto, tasmā na vibhatta. Kiñca bhiyyo aniyamattā. Na hi mettiyabhūmajakānaṃ viya sabbesampi chagalakameva aññabhāgiyaṃ adhikaraṇaṃ hoti. Aññaṃ gomahiṃ sādikampi hoti, na ca mettiyabhūmajakā viya sabbepi nāmalesamattameva upādiyanti. Aññampi jātilesādiṃ upādiyanti, tasmā aniyamattā ca yathāvuttanayena na vibhattaṃ. Kiñca bhiyyo tathā vutte chagalakasseva aññabhāgiyatā sambhavati, na aññassa, yena

sova dassito. Leso ca nāma lesova, na jātiādi, yena sova dassitoti evaṃ micchāgāhappasaṅgato ca tathā na vibhatto.

393. Aññabhāgiyassāti cuditakato aññassa. Adhikaraṇassāti manussassa vā amanussassa vā tiracchānagatassa vāti evaṃ vattabbaṃ. Evañhi vutte manussādīnaṃyeva jātilesādayo vuttā honti, aññathā catunnaṃ adhikaraṇānaṃ te āpajjanti “adhikaraṇassa kañci desaṃ lesamatta”nti sāmivacanaṃ pubbaṅgamaṃ uddiṭṭhattāti ce? Na, nāmassa viya jātiādīnaṃ manussādīnaṃ ādhārabhāvanīyamasambhavato, adhikaraṇabhāvānīyamatoti vuttaṃ hoti. Niyame ca sati jātiyā ādhāro jāti, liṅgassa ca liṅgaṃ, āpattiyā ca āpanno ādhāro, viruddhānampi asamādinnaṃ pattaḥcivarānaṃ sāmiko ādhāro, yena adhikaraṇasaṅkhyāṃ gaccheyyāti āpajjati adhikaraṇassāti padaṃ abhājetabbameva bhavēyyāti na uddharitabbaṃ siyā, uddharitabbaṃ. Tasmā “adhikaraṇanti vacanasāmaññato”tiādi sabbaṃ vattabbaṃ. Apākaṭṭa ito aññatra dassitaṭṭhānābhāvato. Jānitabbā ca vinayadharehi yasmā aññathā parivāre “vivādādhikaraṇaṃ catunnaṃ adhikaraṇānaṃ vivādādhikaraṇaṃ bhajati”tiādinā nayena anāgatattāhāne “kasmā”ti vutte kāraṇaṃ na paññāyeyya, tasmā tesāṃ tabbhāgiyatā ca aññabhāgiyatā ca jānitabbā vinayadharehi. Tāsu hi viññātāsu vivādādhikaraṇaṃ vivādādhikaraṇaṃ bhajati. Kasmā? Tabbhāgiyattā. Itaraṃ na bhajati aññabhāgiyattāti sukhakāraṇato paññāyanti, tasmā vacanasāmaññato laddhaṃ adhikaraṇaṃ nissāyātiādi. Tattha yasmā āpattaññabhāgiyaṃ mahāvisayaṃ, itarehi asadisāniddesaṅca, tasmā taṃ adhikaraṇapariyāpannampi samānaṃ visuṃ vuttaṃ “āpattaññabhāgiyaṃ vā hoti”ti. Adhikaraṇapariyāpannattā ca “adhikaraṇaññabhāgiyaṃ vā”ti ettha vuttanti veditabbaṃ. Tatthāpi mahāvisayattā, mātikāyaṃ āgatattā ca paṭhamāṃ aññabhāgiyatā vuttā, pacchā tabbhāgiyatāti veditabbā. Tattha yasmā adhikaraṇaññabhāgiyavacanena atthāpattinayena siddhaṃ. Adhikaraṇaṃ tabbhāgiyaṃ, tasmā “adhikaraṇaṃ tabbhāgiyaṃ hoti”ti evaṃ uddesaṃ akatvā “kathaṃ adhikaraṇaṃ adhikaraṇassa tabbhāgiyaṃ hoti”ti pucchāpubbaṅgamaniddeso kato. Tatthāpi āpattādhikaraṇassa aññabhāgiyatā kiñcāpi pārājikena anuddhamasibhādhikārattā pārājikānaṃyeva vasena vuttā, atha kho sesāpattikkhandhavasenāpi veditabbā. Yā ca sā codanā “asuko nāma bhikkhu saṅghādisesaṃ ajjhāpajjanto diṭṭho hoti”tiādikā, tattha “saṅghādisese thullaccayadiṭṭhi hoti, dubbhāsīte saṅghādisesadiṭṭhi hoti”ti evamādikā vinaye apakataññutāya, taṃtaṃvatthusarikkhatāya vā vuttāti veditabbā. Sabbatthāpi “pārājikadiṭṭhi hoti”ti na vuttaṃ. Tathāsaññino anāpattito. “Tabbhāgiyavicāraṇāya”nti tabbhāgiyapadaniddese aññabhāgiyatāyapi niddiṭṭhattā vuttaṃ.

Vatthusabhāgatāyāti anuvādavatthusabhāgatāyāti attho. Aññathā “catasso vipattiyo”ti vacanaṃ virujjheyya. Sabhāvasarikkhāsarikkhato cāti sabhāvena sadisāsadisato. Tattha jhānādivatthuvisabhāgatāyapi sabhāvasarikkhatāya uttarimanussadhammapārājikāpatti tasseva tabbhāgiyāva hoti. Tathā vatthuvāsena anuvādādhikaraṇaṃ, kiccādhikaraṇaṅca pāṭekkaṃ catubbidhampi vuttaññabhāgiyaṃ na jātaṃ, tasmā tadaññabhāgiyatāya viditāya tabbhāgiyatā pāriyesayuttīyā avuttāpi sijjhatīti katvā “aññabhāgiyameva paṭhamāṃ niddiṭṭha”ntipi vuttaṃ yujjati. Ekaṃsena tabbhāgiyaṃ na hotīti sarikkhavasena arahattaṃ āpatti anāpattīti vivādasabbhāvato abyākatabhāvena vivādādhikaraṇassapi aññabhāgiyaṃ siyā, pāḷiyaṃ āpattādhikaraṇassa vuttattā evaṃ vuttaṃ, ādito paṭṭhāyāti “aññabhāgiyassa adhikaraṇassā”ti ito paṭṭhāya. “Methunarāgena manussaviggaho

dosenātiadinā sarikkhato cā''ti likhitam. Tam vatthuisabhāgatāya eva siddham. Ayam pana vatthusabhāgatāyapi sati āpattisabhāgatā sarikkhatoti no takkoti ca, ekasmimpi hi vatthusmiṃ āpattibhedo hotīti ācariyo. Parato vuttanayena veditabbanti sambandho.

“Kiccameva kiccādhikaraṇa”nti vuttattā saṅghakammānametaṃ adhivacanaṃ. Kammalakkhaṇanti kammānaṃ sabhāvaṃ. Tam nissāyāti pubbeva hi saṃvidhāya saṅgho kammaṃ karoti. Atha vā purimaṃ purimanti parivāsaukkhepaniyādīni saṅghakammāni nissāya abbhānaosāraṇādi uppannanti katvā vuttaṃ. Tasmā kiñcāpi saṅghakammameva kiccādhikaraṇaṃ, tathāpi sesaviseso labbhatīti dasseti.

394. Atthato ekaṃ, tasmā desassa atthamavavā “leso”tiādi vuttaṃ kira.

395. Savatthukaṃ katvāti puggalassa upari āropetvā khattiyādibhāvena ekajātikopi dīgharassakālakodātādīnaṃ diṭṭhasutaparisaṅkitānaṃ vasena aññabhāgiyatā, dīghaṃ khattiyaṃ ajjhācarantaṃ disvā rassādikhattiyapaññattiyā ādhārabhāvato jātilesena codeti, ekaṃ vā khattiyaṃ ajjhācarantaṃ disvā tato viṣiṭṭhaññabhāgabhūtaṃ khattiyaṃ jātilesaṃ gahetvā “khattiyō diṭṭho tvaṃ khattiyosī”ti codeti diṭṭhādiaññabhāgena. Ettha ca “dīghādayo, diṭṭhādayo ca jātināmādīnaṃ vatthubhūtattā adhikaraṇa”nti likhitam. Tam “adhikaraṇabhāvāniyamato”ti vuttadosaṃ nātikkamati, aṭṭhakathāyaṃ “khattiyajātipaṇṇattiyā ādhāravasena adhikaraṇatā ca veditabbā”ti vuttaṃ. Tampi nāmagottato aññissā nāmagottapaññattiyā nāma kassaci abhāvato na sabbasādhāraṇaṃ, tasmā “adhikaraṇassā”ti paduddhāraṇaṃ adhikaraṇacatukkadassanattamaṃ, taṃ samānavacanadassanattamanti no takkoti. Tattha dīghādino vā diṭṭhādino vāti ettha dīghādītā, diṭṭhādītā ca aññabhāgo, yo cuditako itarassa viseso yato aññoti vuccati.

399. Lahukaṃ āpattinti pārājikato lahukāpatti saṅghādisesādi. Teneva ante taṃ dassentena “bhikkhu saṅghādisesaṃ ajjhāpajjanto diṭṭho hotī”tiādi vuttaṃ. Āpattilesopi kimatthaṃ jātilesādayo viya na vitthāritoti ce? Tathā asambhavatoti veditabbaṃ.

400. Sāṭakapatto sarīraṭṭhapatto. Āpattiyāti pārājikāpattiyā aññabhāgiyaṃ saṅghādisesādi, adhikaraṇaṃca āpattipaṇṇattiyā. “Leso nāma āpattibhāgo”ti vuttattā āpattibhāvaleso vuttoti veditabbo, tasmā pārājikāpattito aññabhāgiyassa āpattipaṇṇattiyā ādhāraṇaṭṭhena “adhikaraṇa”nti saṅkhyāṃ gatassa saṅghādisesādino āpattinikāyassa āpattibhāvalesaṃ gahetvā codanā āpattilesacodanāti veditabbā.

408. Anāpatti tathāsaññī codeti vā codāpeti vāti āpattaññabhāgiyacodanāyameva, na aññattha. Ettāvatā paṭhamaduṭṭhadose vuttavīcārāyā saṃsanditaṃ hoti, taṃ idha kathaṃ paññāyatīti ce? Kaṅkhāvitaraṇiyā vacanato. Vuttañhi “tattha idha ca āpattaññabhāgiyacodanāya tathāsaññīnopi anāpattī”ti.

Aññabhāgiyasikkhaṃ yo, neva sikkhati yuttito. Gacche vinayaviññūhi, aññabhāgiyatañca

Soti.

Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Paṭhamasaṅghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

409. “Vajjaṃ na phuseyyā”ti ca pāṭho.

410. Tesam anurūpājānanato asabbaññū assa. “Na, bhikkhave, asenāsanikena vassaṃ upagantabba”nti vuttattā paṭikkhittameva. Tikoṭiparisuddhanti parassa pāpapaṣaṅganivāraṇatthaṃ vuttaṃ, na paṭiccammanivāraṇatthaṃ koṭihīti ākārehi. Parisuddhanti vimuttaṃ. Dasahi lesehi uddissa kataṃ samaṇā paribhuñjanti, assamaṇā imeti sāsanassa garahabhāvo āgaccheyya, garahapaccayā loko vā apuññaṃ ariyūpavādaṃ pasaveyya, tehi vimuttanti attho. Vāguranti migajālaṃ. Attano atthāya vātiādinā paresaṃ atthāya kate kappiyabhāvaṃ dassetvā bhikkhūnañca aññesañca atthāya kate taṃ dassetuṃ “matānaṃ petakiccatthāyā”tiādimāha.

Yaṃ yaṃ hītiādi tassa kāraṇassa dassanatthaṃ vuttaṃ. Puna pañcannaṃ sahadhammikānaṃ atthāya kataṃ na kappatīti vuttanti kira dhammasiritthero. Gaṇṭhipade “bhikkhūnameva suddhānaṃ atthāya kataṃ na vaṭṭatī”ti likhitaṃ. Aparehi pana “matānaṃ petakiccatthāyātiādinā vuttepi kappati, bhikkhūnaṃyeva atthāyāti iminā ‘bhikkhūnampi datvā mayaṃ bhuñjissāmā’ti katampi vuttaṃ. Puna ‘pañcasu ekaṃ uddissakataṃ itaresaṃ na kappatīti dassanatthaṃ ‘pañcasu hi sahadhammikesūtiādi vutta’nti vadantī”ti vuttaṃ. Aññatarasmiṃ pana gaṇṭhipade “amhākanti ca rājayuttādīnanti ca vutte vaṭṭatīti vatvā ‘tumhāka’nti avatvā ‘petakiccatthāyāti vuttepi vaṭṭatī’ti ca dassetvā sabbattha vuttānaṃ, ādisaddena saṅgahitānañca lakkhaṇaṃ ṭhapentena ‘bhikkhūnaṃyevā’tiādi vuttaṃ. Tattha ‘bhikkhūnaṃ uddiṭṭhe evāti adhippāyenā’ti vuttaṃ. Na ‘tumhākaṃ, amhākañcāti vutte anāpattī’ti dassanatthaṃ. Kasmā? Missakavārassa abhāvā. Lakkhaṇaṃ nāma vuttānaṃ, vuttasadisānañca hoti. ‘Sace petakiccatthāyāti vuttaṭṭhāne bhikkhūnaṃ bhojanaṃ sandhāya karontī’ti vadanti mahāatṭhakathāyañca ‘tasmiṃ vāre ca na tumhākanti vutte vaṭṭatī’ti vuttattā. Teneva idhāpi ‘petakiccatthāya, maṅgalādīnaṃ vā atthāya katepi eseva nayo’ti pubbe vuttatthavasena vuttaṃ. ‘Avadhāraṇatthena missake vaṭṭatī’ti ce? ‘Kappiyamaṃsassa hi paṭiggahaṇe āpatti natthī’ti vacanena akappiyapaṭiggahaṇe āpattīti āpannaṃ, ‘tañca gahetabbaṃ siyā’ti paṭikkhipitabbā”ti vuttaṃ, taṃ sundaraṃ viya dissati, vicāretvā gahetabbaṃ. Yattha cāti bhikkhūnaṃ atthāya katepi. Tamatthaṃ āvi kātuṃ “sace panā”tiādi vuttaṃ. Ettha pana “bhikkhūnānaṃ dukkaṭaṃ, itaresaṃ daṇḍakammavatthū”ti vadanti. Kappaṃ nirayamhīti asaṅkhyeyyakappaṃ. Vivaṭṭatṭhāyikāleyeva saṅghabhedo hotīti. Kappanti āyukappaṃ.

411. Kusalanti khemaṃ. Āpattibhayā katā lajjihīti ettha āpattibhayena avassaṃ ārocentīti dassanatthaṃ “lajjī rakkhissatī”ti porāṇavacanassānurūpato “aññehi lajjihī”ti vuttaṃ. Alajjissapi anārocentassa āpattiyeva “ye passantī ye suṇantī”ti vacanato.

416. Asamanubhāsantassāti kammakārake kattuniddeso, samanubhāsanakammaṃ akariyamānassāti attho. Odisa anuññāto nāma ummattakakhittacittavedanaṭṭādiko “anāpatti ādikammikassā”ti ariṭṭhasikkhāpade āgatattā atthīti ce? Yampītiādi. Sā panesā anāpatti. So vuccatīti tattha āgatopi sakammabyāvaṇopi evaṃ vuccatī. Etenupāyenāti asamanubhāsantassa ca ādikammikassa ca vuttatthavasena. Ṭhapetvā ariṭṭhasikkhāpadanti tattha ādikammikapadābhāvā.

Tivaṅgikanti ettha vācāya eva paṭinissajjantassa oṭṭhacalanādikāyaviññatti hoti,

tasmā duvidhampi viññattiṃ kathentassa hoti. Vacībhedaṃ kātuṃ asakkontassa kāyavikāraṃ karontassa anāpattiyaṃ bhavitabbaṃ. Kasmā? Tivaṅgesu ekassa parihiṇattā, tasmā tivaṅgabhāvo āpattiyaṃ, aṅgahānibhāvo anāpattiyaṃ gahetabbaṃ. Ettha siyā - yadi aṅgahānibhāvena anāpatti, evaṃ santepi vikāraṃ akatvā citteneva vissajjentassa anāpattiyaṃ bhavitabbanti? Taṃ na, kasmā? Aṭṭhakathāyaṃ “kāyavikāraṃ vā vacībhedaṃ vā akarontasseva pana āpajjanato akiriya”nti hi vuttaṃ, “cittaṃ vā anuppādentassa vā”ti na vuttaṃ, tasmā cittaṃ nāma viññattiṃ paṭibaddhaṃ evāti visuṃ aṅgabhāvene vuttattā jānitabbanti ce? Taṃ na, dvinnāmyeva akiriyaṃ, tasmā cittaṃ vissajjentassāpi āpatti viya dissati, upaparikkhitvā gahetabbaṃ. Tattha “akusalacitta”nti vuttanti ce? “Cittabāhullato vutta”nti vadanti. Tepi kira bāhullato vadanti.

Paṭhamasaṅghabhedasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Dutiyasaṅghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

422. Saññīti saññino.

Dutiyasaṅghabhedasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā

424. Pataṃ patitaṃ vivari vivaṭṭayi. Ekato ussāreti ca gīlito ṭhapeti ca. Ekaṃ suthupakanadisaṅkhaṃ dīghamūlakapaṇṇasevālaṃ sevālaṃ daṇḍisippariṃ paṇakaṃ pesiṭṭhiṃ nissāreti. Tilabījākanti sukhumamūlapaṇṇakaṃ hutvā udakapiṭṭhe pattharikaṃ udakapappaṭakaṃ nissāreti.

425-426. “Dubbacajātiko”tipi paṭhanti. Apadānenāti purāṇakammena. “Kiṃ pubbepi mayaṃ evarūpaṃ karomātiādinaṃ ekūnavāsati”ti mahāpaccariyaṃ kira vuttaṃ. Mahāaṭṭhakathāyañca anumānasuttaṭṭhakathāyañca “soḷasavatthukā”ti vuttaṃ, taṃ sameti.

Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

13. Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā

431. Na kevalaṃ vihāro eva kīṭāgiri, sopi gāmo “kīṭāgiri”cceva vuccati. Gāmañhi sandhāya parato “na assajipunabbasukehi bhikkhūhi kīṭāgirismiṃ vatthabba”nti vuttaṃ. Ekasaṃvacchare dvikkhattuṃ vassati kira, taṃ sandhāya “dvīhi meghehi”ti vuttaṃ. Samadhikanti cha jane sandhāya. Akatavatthunti navaṃ aṭṭhuppattiṃ. “Jābhisumanādigacchaṃ allānaṃ haritānaṃ evā”ti likhitaṃ. Bhūtagāmaṃ jagāmaṃ bhedo. Vatattāyāti vatattāyā. Yaṃ kiñcīti sodakaṃ vā nirudakaṃ vā. Ārāmādiattāyāti vanarājikādiattāyā. Mālāvaccharopanaṃ kuladūsakaṃ eva sandhāya, ganthanādisabbaṃ na sandhāya vuttanti. Kathaṃ paññāyatīti ce? Taṃ dassetuṃ “buddhena dhammo”tiādi. “Āveḷaṃ ābiḷa”ntipi pāṭho.

Gopphananti ganthanaṃ. Veṭṭhimanti taggatikameva. Vedhimaṃ aññaena kenaci pupphaṃ vedhetvā kataṃ. Kaṇṭakampi bandhitunti ettha “sayāṃ vijjhanatthaṃ na vaṭṭati. Aññassatthāya vaṭṭati”ti vadanti. Jālamayaṃ vitānaṃ jālavitānaṃ. Pupphapaṭicchakaṃ gavakkhaṃ viya sachiddaṃ karonti. Tālapaṇṇaguḷakanti tālapaṇṇamayaṃ puna katampi paṭichijjakameva. Dhammarajju cetiyaṃ vā bodhiṃ

vā pupphappavesanattamā āvijjhitvā baddharajju. “Kāsāvena baddhampi suttavākādīhi baddham bhaṇḍitasadisā”nti likhitam. Aṃsabhaṇḍikam pasibbake pakkhittasadisattā vedhimam na jātam, tasmā “sithilabaddhassa antarantarā pakkhipitum na vaṭṭatī”ti vadanti. “Aññaṃaññaṃ aphaṇḍitvā anekakkhattumpi parikkhipitum vaṭṭatī”ti vadanti. Pūritanti dīghato pasāretvā pūritam. Ghaṭikadāmaolambakoti “yamakadāmaolambako”ti likhitam. “Geṇḍukharapattadāmānam paṭikkhittattā celādīhi katadāmampi na vaṭṭati akappiyānulomattā”ti vadanti.

“Recakam nāma tathālāsiyanāṭanaṭānam nacca”nti likhitam. Tam “parivattantī”ti vuttam. “Sāriyo nāma rutasunakhā siṅgālakammakuruṅgakeḷipane ṭhitā”ti kira pāṭho. “Nibujjhantī”ti pāḷi.

432. Abalabalādi-padānam uppaṭipāṭiyā. Yathā pāmokkhānam vasena sabbepi “assajipunabbasukā”ti vuttā, tathā pāmokkhappattasāvakassa vasena tadāyattavuttine sabbepi “sāriputtā”ti. Tena vuttam “gacchatha tumhe sāriputtā”ti.

433. “Gāme vā na vasitabba”nti imināva tasmim gāme aññattha na vasitabbanti siddham. “Tasmim vihare vā”ti kasmā vuttanti ce? Atthasabbhāvato. Yasmiñhi gāme kuladūsakakammaṃ katam, tasmim gāme, yasmim vihare vasantena kuladūsanam katam, tam viharam ṭhapetvā aññasmim vasitum na vaṭṭatīti dassanattam. Tam kathanti ce? “Gāme vā na vasitabba”nti vacanena yasmim gāme kuladūsanakammaṃ katam, tasmim viharepi vasitum na labbhatīti āpannam, tam disvā “tasmim vihare”ti vuttam, tena tasmim gāme aññasmim vasitum labbhatīti siddham. “Tasmim vihare vasantenā”ti iminā tasmim gāme aññattha vasantena sāmantaḡāme piṇḍāya caritum vaṭṭatīti dīpitaṃ hoti. Sāmantavihārepīti sāmantavihāro nāma tasmimyeva gāme tassa viharassa sāmantavihāro ca tassa ḡamassa sāmantavihāro cāti ubhayam vuccati, etena tasmim gāme aññattha vasantena tasmim gāme piṇḍāya na caritabbam. Sāmantaḡāmeḡi piṇḍāya caritum vaṭṭati, puna yasmim gāme kuladūsanakammaṃ katam, tassa sāmantaḡāme kuladūsakavihārassa sāmantavatthuvihāre vasantena tasmim ḡāmeḡi caritum vaṭṭati. Yasmim sāmantaḡāme kuladūsakam na katam, tasmim caritum vaṭṭati, neva vihareti adhippāyo. “Na nagare caritu”nti vuttattā aññasmim vihare tasmim gāme vasitum vaṭṭatīti dīpitaṃ hotīti eke. Gaṇṭhipadesu pana vicāraṇā eva natthi, tasmā suṭṭhu vicāretvā kathetabbam.

436-437. Dāpetum na labhanti, pupphadānañhi siyā. Tasseva na kappatīti ettha yāguādīni ānetvā “dadantū”ti icchāvasena vadati ce, sabbesaṃ na kappati, kevalam pana suddhacittena attānam vā paresaṃ vā anuddisitvā “ime manussā dānam datvā puññaṃ pasavantū”ti vadantassa tasseva na kappati yāguādīnam paccayapaṭisaṃyuttakathāya uppannattā. Mahāaṭṭhakathāyampi “pañcannampi sahadhammikāna”nti visesetvā avuttattā atthato sayamevāti apare. Ācariyā pana “yathā mahāpaccariyam, kurundiyaṇca ‘tassevā’ti visesetvā vuttam, evaṃ mahāaṭṭhakathāyam visesetvā na vuttam, tasmā sabbesaṃ na kappatī”ti vadanti.

Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Terasakakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Aniyatakaṇḍo

1. Paṭhamaaniyatasikkhāpadavaṇṇanā

444-445. Uddesanti uddisanaṃ, āsāḥhinakkhattaṃ nāma vassūpagamaṃpūjā. Sotassa rahoti ettha raho-vacanasāmaññaṃ vuttaṃ duṭṭhullasāmaññaṃ vuttaṃ duṭṭhullārocanappaṭicchādanasikkhāpadesu pārājikavacanaṃ viya. Tasmā “cakkhussa raheneva pana paricchedo kātabbo”ti vuttaṃ. Kathaṃ paññāyatīti ce? “Mātugāmo nāma tadahujātāpi dārikā”ti vacanato, “alaṃkammaniyeti sakkā hoti methunaṃ dhammaṃ paṭisevitu”nti vacanato ca rahonisajjassādo cettha methunasannissitakilesa, na dutiye viya duṭṭhullavācassādakilesa, tasmā ca paññāyati “sotassa raho nādhippeto”ti. Keci pana “tañca labbhatīti vacanassa dassanattaṃ vuttaṃ, tena dutiye vuttā viññū paṭibalā gahitā hotī”ti vadanti. Yena vā sāti ettha vā-saddo “tena so bhikkhu kāretabbo vā”ti yojetabbo, so ca vikappattho, tasmā kāretabbo vā paṭijānamāno, na vā kāretabbo appaṭijānamānoti attho. Tena vuttaṃ aṭṭhakathāyaṃ “paṭijānamānova tena so bhikkhu kāretabbo...pe... na kāretabbo”ti. Tasmā eva pāliyaṃ tadatthadvayadassanattaṃ “sā ce evaṃ vadeyyā”tiādi vuttaṃ. “Saddheyyavacasā”ti iminā sotāpannā atthabhañjanakaṃ na bhaṇanti, sesaṃ bhaṇantīti vādīnaṃ vādo paṭisedhito hoti. “Diṭṭha”nti vuttattā “olokesī”ti sundaraṃ. Rakkheyyāsīti mama visesaṃ kassaci nāroceyyāsīti adhippāyo.

446. “Sā ce evaṃ vadeyya ‘ayyassa mayā suttaṃ nisinnassa mātugāmaṃ duṭṭhullāhi vācāhi obhāsentassā”ti, idaṃ kimatthamettha vuttaṃ, na adhippetañhettaṃ idha sotassa raho nādhippetoti katvāti ce? Alaṃkammaniyatṭhāne duṭṭhullavācāpi labbhati, na pana nālaṃkammaniyatṭhāne methunanti dassanattaṃ vuttanti veditabbanti. Yathā etaṃ, tathā “sā ce evaṃ vadeyya ‘ayyassa mayā suttaṃ mātugāmassa santike attakāmapāricariyāya vaṇṇaṃ bhāsantassā”ti etampi idha labbhati, na dutiye nālaṃkammaniyatṭhānattāti eke. Kaṅkhāvitaraṇiyaṃ idhāpi dutiyāniyatādhikāre pārājikāpattiñca parihāpetvā duṭṭhullavācāpattiyā vuttattā paṭhamāniyate duṭṭhullavācāpatti na vuttāti ce? “Sā ce”ti tassā pāliyā potthakā sodhetabbā. Gaṇṭhipade ca “idha sikkhāpade methunakāyasaṃsaggarahonisajjānamevāgatattā cakkhussarahova pamāṇa”nti likhitaṃ, dutiyāniyatādhikāre ca “anandho kāyasaṃsaggaṃ passati, abadhiro duṭṭhullaṃ suṇāti, kāyacittato kāyasaṃsaggo, vācācittato duṭṭhullaṃ, ubhayehi ubhaya”nti ca likhitaṃ. Aṭṭhakathāyaṃ “samuṭṭhānādīni paṭhamapārājikasadisānevā”ti vuttattāpi duṭṭhullavādo na sundaro “tadahujātā”ti vuttattāti.

Paṭhamaaniyatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyaaniyatasikkhāpadavaṇṇanā

453. Dutie kesuci potthakesu “na heva kho pana paṭicchannaṃ āsanaṃ hoti āsana”nti likhitaṃ. “Āsananti adhikaṃ, uddharitānurūpa”nti likhitaṃ. Dvepi rahā idha adhippetā kāyasaṃsaggaduṭṭhullavācārahonisajjaggahaṇato. Yadi evaṃ “mātugāmo nāma viññū paṭibalā”ti kimatthaṃ vuttanti? Ayameva hi mātugāmo dvinnampi kāyasaṃsaggaduṭṭhullavācānaṃ ekato vatthubhūto, tasmā vuttaṃ. Kāyasaṃsaggassa vatthubhūto dassito, na itarassāti katvā duṭṭhullavācameva sandhāya tassā vatthum dassento evamāha.

Etthāha - yathā paṭhame anadhippetāpi duṭṭhullavācā sambhavavisesadassanattamaṃ vuttā, idhāpi kāyasaṃsaggo, kasmā na tassa vasena cakkhussa raho gahetabboti? Āma na gahetabbo, na ca gahito, gahito eva pana nisajjasena, na hi aṅgassa nisajjā visesoti. Appaṭicchanne sati kathaṃ cakkhussa rahoti ce? Dūrattā. Paṭhame kasmā itthisatampi anāpattiṃ na karoti, idha kasmā ekāpi karotīti ce? No vuccati siddhattā. Siddhaṃ hoti, yadidaṃ aññataro bhikkhu vesāliyaṃ mahāvane...pe... dvāraṃ vivaritvā nipanno hoti...pe... sambahulā itthiyo yāvadattamaṃ katvā pakkamaṃsūti. Tasmā na methunassa mātugāmo dutiyo hoti. Itthiyo hi aññamaññissā vajjaṃ paṭicchādenti, teneva bhikkhunīnaṃ vajjapaṭicchādane pārājikaṃ paññattaṃ. Tathā “āyasmā udāyī tā itthiyo vihāraṃ pekkhāpetvā tasmaṃ itthīnaṃ vaccamaṃ”nti ettha “yā pana tā itthiyo hirimaṇā, tā nikkhamitvā bhikkhū ujjhāpentī”ti vacanato duṭṭhullassa mātugāmo dutiyo hotīti siddhanti adhippāyo. Ubhayatthāpi ummattakādikammikānaṃ anāpattīti tesamaṃ pāṭekkaṃ nidāne āgataṃ, ādikammikānaṃ anāpattīti attho. Anugaṇṭhipade pana “acelakavagge rahopaṭicchannāsanāsikkhāpadade ‘viññū puriso dutiyo hotī’ti imassa anurūpato ‘itthīnaṃ satampi anāpattiṃ na karotī’ti vutta”nti ca, “dutiyaṇiyate ‘itthīpi purisopī’ti idaṃ bhikkhunīvagge osānasikkhāpadassa, acelakavagge appaṭicchannāsanāsikkhāpadassa ca anāpattivāre ‘yo koci viññū puriso dutiyo’ti vuttaṃ. Imesamaṃ anurūpato vuttanti veditabba”nti ca vuttaṃ.

Dutiyaṇiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakavaṇṇanā

Apicettha idaṃ pakiṇṇakaṃ, seyyathidaṃ - idaṃ aniyatakaṇḍamaṃ nippayojanaṃ apubbābhāvatoti ce? Na, garukalahukabhedabhinnāpattiropanāropanakkamalakkhaṇadīpanappayojanato. Ettha hi “sā ce evamaṃ vadeyya ‘ayyo mayā diṭṭho nisinna mātugāmassa methunaṃ dhammaṃ paṭisevanto’ti, so ca taṃ paṭijānāti, āpattiyā kāretabbo...pe... nisajjāya kāretabbo”tiādinaṃ āpattiyā garukāya lahukāya ca ropanakkamalakkhaṇaṃ, kāretabboti iminā anāropanakkamalakkhaṇaṇca dassitaṃ. Lakkhaṇadīpanato ādimhi, ante vā uddisittabanti ce? Na, asambhavato. Kathaṃ? Na tāva ādimhi sambhavati, yesamidaṃ lakkhaṇaṃ, tesamaṃ sikkhāpadānaṃ adassitattā. Na ante, garukamissakattā, tasmā garukalahukānaṃ majjhe eva uddisittabanti arahati ubhayāmissakattā. Yā tattha lahukāpatti dassitā, sāpi garukādikā. Tenevāha “methunadhammasannissitakilesasaṅkhātena rahassādenā”tiādi, tasmā garukānaṃ eva anantaraṃ uddiṭṭhātīpi eke. Evamaṃ sante paṭhamamevālaṃ tāvatā lakkhaṇadīpanasiddhito, kiṃ dutiyenāti ce? Na, okāsanīyamaṃpaccayamicchāgāhanivāraṇappayojanato. “Paṭicchanne āsane alaṃkammaniye”ti okāsanīyamato hi tabbiparīte okāse idaṃ lakkhaṇaṃ na vikappitanti micchāgāho hoti, tannivāraṇato dutiyampi sātthakamevāti adhippāyo. Kasmā? Okāsabhedato, rahobhedadīpanato, rahonisajjassādabhedadīpanato. Okāsanīyamabhāve ca rahonisajjassādabhedo jāto. Dvinnamaṃ rahonisajjasikkhāpadānaṃ nānatājānanaṇca siyā, tathā kāyasaṃsaggabhedadīpanato. Nālaṃkammaniye hi okāse appaṭicchanne, paṭicchannepi vā nisinnāya vātapānakavāṭachiddādīhi nikkhantakesādiggahaṇena kāyasaṃsaggo labbhatīti evamādayopi nayā vitthārato veditabbā. “Bhikkhupātimokkhe āgatanayattā bhikkhunīpātimokkhe idaṃ kaṇḍamaṃ parihīnanti veditabba”nti vadanti. Atthupattiyā tattha anupannattāti eke. Taṃ

anekatthabhāvadīpanato ayuttaṃ. Sabbabuddhakāle hi bhikkhūnaṃ pañcannaṃ, bhikkhunīnaṃ cattāro ca uddesā santi. Pātimokkhuddesapaññattiyā asādhāraṇattā tattha niddiṭṭhasaṅghādisesapācittiyānanti eke. Tāsaṃ bhikkhunīnaṃ ubbhajāṇumaṇḍalikaatṭhavatthukavasena kāyasaṃsaggaviseso pārājikavatthu, “hatthaggaṇaṃ vā sādiyeyya, kāyaṃ vā tadatthāya upasaṃhareyyā”ti vacanato sādiyanampi, “santiṭṭheyya vā”ti vacanato ṭhānampi, “saṅketaṃ vā gaccheyyā”ti vacanato gamanampi, “channaṃ vā anupaviseyyā”ti vacanato paṭicchannaṭṭhānapavesopi, tathā “rattandhakāre appadīpe paṭicchanne okāse ekenekā santiṭṭheyya vā sallapeyya vā”ti vacanato duṭṭhullavācāpi pācittiyavatthukanti katvā tāsaṃ aññathā aniyatakaṇḍassa avattabbatāpattitopi na vuttanti tesāṃ adhippāyo.

Pakiṇṇakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Aniyatakaṇḍaṃ niṭṭhitaṃ.

4. Nissaggiyakaṇḍo

1. Cīvaravaggo

1. Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanā

459. Samitāvināti samitā’nena kilesāti samitāvī, tena samitāvinā. “Tīṇi cīvarānī”ti vattabbe “ticīvara”nti vuttaṃ. Saṅkhyāpubbo digunekavacananti ettha lakkhaṇaṃ veditabbaṃ. Taṃ pana adhiṭṭhitassapi anadhiṭṭhitassapi nāmaṃ “ekarattampi ce bhikkhu ticīvarena vippavaseyyā”tiādisu ticīvarādhiṭṭhānena adhiṭṭhitassa nāmaṃ. “Anujānāmi, bhikkhave, ticīvaraṃ adhiṭṭhātu”nti ettha anadhiṭṭhitassa nāmaṃ, idha tadubhayampi sambhavati. “Bhagavatā bhikkhūnaṃ ticīvaraṃ anuññātaṃ hotī”ti ettha adhiṭṭhitameva. “Aññeneva ticīvarena gāmaṃ pavisantī”ti ettha anadhiṭṭhitameva. Ekasmiṃyeva hi cīvare ticīvarādhiṭṭhānaṃ ruhati, na itarasmiṃ pattādhiṭṭhānaṃ viya, tasmā itaraṃ atirekaṭṭhāne tiṭṭhati. Tena vuttaṃ “kathañhi nāma chabbaggiyā bhikkhū atirekacīvaraṃ dhāressantī”tiādi.

460-461. Paṭhamapaññattiyā panettha ekarattampi atirekacīvaraṃ dhāreyya, nissaggiyaṃ vuttaṃ hoti, tato paraṃ “anujānāmi, bhikkhave, dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretuṃ. Evañca pana, bhikkhave, imaṃ sikkhāpadaṃ uddiseyyātha ‘dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretabbaṃ, taṃ atikkāmayato nissaggiyaṃ pācittiya’”nti evaṃ bhagavā paripuṇṇaṃ sikkhāpadaṃ paññāpesi. Atha pacchimabodhiyaṃ ajātasattukāle kathinaṃ anuññātaṃ, tato paṭṭhāya bhikkhū idha sikkhāpadaṃ “niṭṭhitacīvarasmiṃ bhikkhunā ubbhatasmiṃ kathine dasāha...pe... pācittiya”nti uddisanti, esa nayo dutiyatatiyakathinesupi. Tathāpi kaṅkhāvitaraṇiyaṃ “dasāhaparamanti ayamettha anupaññattī”ti ettakaṃyeva vuttaṃ, tasmā “niṭṭhitacīvarasmiṃ bhikkhunā ubbhatasmiṃ kathine”ti vacanaṃ na paññatti, na ca anupaññattīti siddhaṃ. Na hi paññattivatthusmiṃ, anupaññattivatthumhi vā kathinādhikāro dissatīti yathāvuttanayova sāroti niṭṭhamettha gantabbaṃ. Athāpi siyā “kathinassuppattikālato paṭṭhāya bhagavato vacanaṃ anupaññattibhāvena vutta”nti. Yadi evaṃ dve anupaññattiyo siyūṃ, tato parivāre “ekā anupaññattī”tivacanavirodho. Apica yathāvuttanayadīpanatthaṃ idha taṃ vacanaṃ paṭhamapaññattikāle avatvā pacchā vuttaṃ. Ettha sādhitattā dutiyatatiyesu pacchā vuttapaṭhamapaññattisu evaṃ vuttaṃ. Aññathā tatthapi taṃ vacanaṃ pacchā vattabbaṃ siyā. Anugaṇṭhipade pana “pacchā vuttabhāvaṃ sandhāya

niṭṭhitacīvarasmintiādīsu anupaññatti”ti vuttaṃ. Sekkhaṃputhujjanānaṃ pemaṃ, arahantānaṃ gāravo. Dasamaṃ vā navamaṃ vāti ettha bhummatthe upayogavacanaṃ.

462-463. Niṭṭhitacīvarasminti idaṃ kevalaṃ cīvarapalibodhābhāvamattadīpanatthaṃ vuttaṃ, tasmā “naṭṭhaṃ vā vinaṭṭhaṃ vā daḍḍhaṃ vā cīvarāsā vā upacchinnā”ti vuttaṃ. Yadi dasāhaparamaṃ dhāretabbacīvaradassanatthaṃ vuttaṃ siyā, naṭṭhādikaṃ so dhāreyya. Dhāraṇaṇcettha ṭhapaṇaṃ, paribhogo vā. Taṃ dvayaṃ katepi yujjati, akatepi yujjati, tasmā “kataṃ vā hoti”tipi na vattabbaṃ. Na hi katameva atikkāmayato nissaggiyanti, tasmā yaṃ cīvaraṃ upādāya “niṭṭhitacīvarasmi”nti vuttaṃ. Tampi ubbhatasmiṃ kathine dasāhaparamaṃ kālaṃ dhāretabbanti attho na gaheṭabbo. Tañhi cīvaraṃ santañce, ubbhatasmiṃ kathine ekadivasampi parihāraṃ na labbhati. Apica “cīvaraṃ nāma vikappanupagaṃ pacchima”nti vuttaṃ. Tattha ca kataṃ nāma hoti, tasmāpi na taṃ sandhāya dhāretabbanti vuttanti veditabbaṃ asambhavato.

Anugaṇṭhipade panetaṃ vuttaṃ “tattha siyā - tassa bhikkhuno cīvaraṃ naṭṭhādīsu aññataraṃ yadi bhaveyya, katamaṃ cīvaraṃ dasāhaparamaṃ dhāreyya. Yasmā dhāretabbacīvaraṃ natthi, tasmā atthuddhāravasena karaṇapalibodhadassanatthaṃ ‘naṭṭhaṃ vā’tiādipadāni vuttāni. Ayaṃ panattho ‘naṭṭhaṃ vā’tiādinā nayena vuttacīvarānaṃ aññatarasmiṃ cīvare asati gaheṭabbo, sati taṃ dasāhaparamaṃ atikkāmayato nissaggiyaṃ. Esa nayo sabbattha. ‘Kataṃ vā hoti’ti vuttacīvarevādhippettaṃ. Kasmā pana katacīvaraṃ imasmiṃ atthe adhippetanti na vuttanti ce? Pākaṭattā. Kathaṃ? Naṭṭhavinatṭhacīvarādīnaṃ dhāraṇassa abhāvato katacīvareva idhādhippetanti pākaṭaṃ. Yathā kiṃ? Yathā paṭhamāniyate methunakāyasaṃsaggarahonisajjānamevāgatattā sotassa raho atthuddhāravasena vuttoti pākaṭo, tasmā ‘cakkhussa raho itarasmīṃ atthe adhippeto’ti na vutto. Evaṃsampaḍamidanti veditabbaṃ. ‘Kataṃ vā hoti’ti idaṃ na vattabbaṃ, kasmā? Akataṃ atikkāmayatopi nissaggiyattā, kiñcāpi nissaggiyaṃ hoti, idha pana ticīvarādhiṭṭhānamadhippettaṃ. Tasmīṃ ticīvarādhiṭṭhāne akataṃ, arajitaṃ, akappiyakatañca ‘imaṃ saṅghāṭiṃ adhiṭṭhāmī’tiādinā nayena adhiṭṭhātumaṃ na vaṭṭati, tadatthadīpanatthaṃ ‘kataṃ vā hoti’ti vuttaṃ. Itarathā ‘niṭṭhitacīvarasmiṃ paṭiladdhe’ti vadeyya, evaṃ sante ticīvaraṃ dasāhaṃ atikkāmayato nissaggiyanti kathaṃ paññāyatīti ce? Vacanappamāṇato. ‘Anujānāmi, bhikkhave, ticīvaraṃ adhiṭṭhātumaṃ na vikappetu’nti vuttattā idhāpi ‘atirekacīvaraṃ nāma anadhiṭṭhita’nti ettakameva vattabbaṃ siyā. Yasmā ‘kataṃ vā hoti’ti vacanena idhādhippetacīvarena saddhiṃ sesampi dasāhaparamato uttari dhāretumaṃ na labbhatīti anujānanto ‘atirekacīvaraṃ nāma anadhiṭṭhitaṃ avikappita’nti āha. Tattha siyā - yathā ‘avikappita’nti atthuddhāravasena vuttaṃ, tathā ‘vikappanupagaṃ pacchima’ntipi. Kasmā? Yasmā ticīvareva dasāhaparamaṃ dhāretabbaṃ ‘niṭṭhitacīvarasmi’ntiādi anupaññattivasena. Itarathā ekāhātikkamepi nissaggiyaṃ hoti ‘yo pana, bhikkhu, atirekacīvaraṃ dhāreyya, nissaggiyaṃ pācittiya’nti vacanato. Na ticīvarato aññampi cīvaraṃ dasāhaparamaṃ dhāretabbaṃ, tato paraṃ nissaggiyaṃ ‘antodasāha’nti vuttattā. Yathāha ‘anāpatti antodasāhaṃ adhiṭṭheti, vikappeti’ti, itarathā ‘antodasāhaṃ adhiṭṭheti’ti vacanamattameva bhaveyya, tasmā aṭṭhakathāyaṃ vuttanayeneva attho gaheṭabbo. Idaṃ sabbaṃ apare vadantī”ti. Ettha antokathine uppannacīvaraṃ katameva santañce, dasāhaparamaṃ dhāretabbanti idañcimassa sādhanatthaṃ vuttavacanañca parato idheva vuttavicāraṇāya yathāvuttayuttīyā ca virujjhatīti na gaheṭabbaṃ.

Idheva vuttavicāraṇā nāma - “sve kathinuddhāro bhavissatī”ti ajja uppannacīvaraṃ tadaheva anadhiṭṭhahantassa aruṇuggamane nissaggiyaṃ. Kasmā?
 “Niṭṭhitacīvarasmi”ntiādinā sikkhāpadassa vuttattā. Antokathine atirekadasāhampi parihāraṃ labhati, kathinato uddhaṃ ekadivasampi na labhati. Yathā kiṃ? Yathā atthatakathino saṅgho atthatadivasato paṭṭhāya yāva ubbhārā ekadivasāvasesepi kathinubbhāre ānisaṃsaṃ labhati, punadivase na labhati. Sace satisammosā bhājanīyacīvaraṃ na bhājitaṃ, punadivase anattatakathinānampi sādharmaṇaṃ hoti. Divasā ce sāvasesā, atthatakathinasseva saṅghassa pāpuṇāti, evameva atthatadivasato paṭṭhāya yāva ubbhārā anadhiṭṭhitaṃ avikappitaṃ vaṭṭati anuññāta divasabbhantaratthā. Kathinadivaso gaṇanupago hoti, ubbhatadivaso paṭṭhāya dasāhaparamaṃ kālaṃ uppannacīvaraṃ parihāraṃ labhati, tato paraṃ na labhati. Kasmā? “Anujānāmi, bhikkhave, dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretu”nti vacanato. Antokathinepi ekādase aruṇuggamane nissaggiyappasaṅgaṃ
 “niṭṭhitacīvarasmiṃ ubbhatasmiṃ kathine”ti ayaṃ anupaññatti vāretvā ṭhitā, na ca te divase adivase akāsīti. Tathā tatiyakathine ca vicāritaṃ “niṭṭhitacīvarasmiṃ bhikkhunā ubbhatasmiṃ kathine bhikkhuno paneva akālacīvaraṃ uppajjeyyā”ti vadantena bhagavatā yaṃ mayā heṭṭhā paṭhamasikkhāpade ‘dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretabba’nti anuññātaṃ, tampi kathinamāsato bahi uppannameva, na antoti dīpitaṃ hotī”ti ca, “kālepi ādissa dinnāṃ etaṃ akālacīvara’nti vacanato kathinubbhārato uddhaṃ dasāhuparihāraṃ na labhatīti dīpitaṃ hoti, tehi saddhiṃ puna kathinubbhārato uddhaṃ pañca divasāni labhatīti pasaṅgopi
 ‘niṭṭhitacīvara...pe... khippameva kāretabba’nti akālacīvarassa uppattikālaṃ niyamevā vuttattā vārito hoti. Tadubhayena kathinabbhantare uppannacīvaraṃ kathinubbhārato uddhaṃ ekadivasampi parihāraṃ na labhatīti siddhaṃ hotī”ti ca. Tasmā duvidhampeṭaṃ vicāraṇaṃ sandhāya amhehi “idheva vuttavicāraṇāya yathāvuttayuttiyā ca virujjhatīti na gahetabba”nti vuttanti veditabbaṃ.

Etthāha - “niṭṭhitacīvarasmiṃ ubbhatasmiṃ kathine”ti idaṃ bhummaṃ kiṃ cīvarassa uppatti niyameṭi, udāhu dhāraṇaṃ, udāhu ubhayanti, kiñcettha, yadi uppattiṃ niyameṭi, pacchimakattikamāse eva ubbhatasmiṃ kathine uppannacīvaraṃ tato paṭṭhāya dasāhaṃ dhāretabbaṃ anīṭṭhitepi tasmiṃ māseti āpajjati. Atha dhāraṇaṃ niyameṭi, antokathine uppannacīvaraṃ ubbhatepi dasāhaparamaṃ dhāretabbanti āpajjati. Atha ubhayaṃ niyameṭi, tatiyakathine viya visesetvā vattabbanti? Vuccate - kāmaṃ ubhayaṃ niyameṭi, na pana visesane payojanaṃ atthi. Yaṃ antokathine uppannacīvaraṃ sandhāya “niṭṭhitacīvarasmi”nti vuttaṃ, na taṃ sandhāya “dhāretabba”nti vuttaṃ, sādhitāñhetā. “Kataṃ vā hotī”tiādivacanato tadatthasiddhi, tena puna visesane payojanaṃ natthi, na hi katameva nissaggiyaṃ karoti, na ca naṭṭhādikaṃ dhāretuṃ sakkāti. Yena vā adhippāyena bhagavatā idaṃ sikkhāpadaṃ paññattaṃ, so adhippāyo tatiyakathine pakāsītoti veditabbo. Kasmā tattha pakāsītoti ce? Visesa vidhānadassanādhippāyato. Visesa vidhānañhi “no cassa pāripūrī”tiādi. Tatthāpi “cīvaraṃ uppajjeyyā”ti avatvā “akālacīvaraṃ uppajjeyyā”ti visesanena ubbhatepi kathine kālacīvaraṃ atthīti dīpeti. Kiñcetaṃ? Pacchimakattikamāse uppannacīvaraṃ, teneva tattha “anattathe kathine ekādasamāse uppanna”nti vuttaṃ, tasmā uppattiniyame vuttadosābhāvasiddhi. Yañca tattha “kālepi ādissa dinnāṃ etaṃ akālacīvaraṃ nāmā”ti vuttaṃ, tassa dve atthavikappā. Ādesavasena “akālacīvara”nti laddhasaṅkhyampi kāle uppannattā kālaparihāraṃ labhati, pagevānādesanti ayaṃ paṭhamo vikappo uppattiniyame vuttadosābhāvameva upatthambheti. Tathā ādesavasena akālacīvarasaṅkhyam

gataṃ cīvarakāle uppannattā cīvarakālato paraṃ dasāhaparihāraṃ na labhati,
pagevānādesanti ayaṃ dutiyo dhāraṇaniyame vuttadosābhāvameva upatthambheti.
Yadi evaṃ ādesavasena akālacīvarassa akālacīvaratā kimatthikāti ce?
Saṅghuddesikassa tassa atthatakathinassapi bhikkhusaṅghassa
sādhāraṇabhāvatthikāti veditabbā.

Apica puggalassa kathinadivasāpi divasāva. Evaṃ gaṇanupagattā
akālacīvarasaṅkhayāpaṭilābhānubhāvena “ubbhatasmiṃ kathine”ti vacanāpekkhassa
anissaggiyattā tadanulomattā “kālacīvarassapi”ti evaṃ sabbathā catubbidhaṃ ettha
vacananti veditabbaṃ. Apica atthi ekaccena kathinuddhārena ubbhate kathine
uppannaṃ ekaccassa bhikkhuno kālacīvaraṃ hoti, ekaccassa akālacīvaraṃ, taṃ
sīmātikantassa, no ubbhāragataṃ. Taṃ dvinnaṃ vasena ubbhate uppannaṃ
ṭhapetvā itaresaṃ aññatarena ubbhate uppannanti veditabbaṃ. Tañhi yassa
ubbhataṃ, tassa akālacīvaraṃ, itarassa kālacīvaraṃ. Tathā atthi ekaccena
kathinuddhārena ubbhate kathine uppannaṃ sabbassapi akālacīvarameva hoti. Taṃ
yathāṭhapitaṃ veditabbaṃ. Tathā atthi ubbhataṃ kathine uppannaṃ ṭhapetvā
vassānassa pacchime māse uppannaṃ. Tathā atthi ubbhataṃ kathine uppannaṃ
akālacīvaraṃ, taṃ hemante, gimhe vā uppannanti veditabbaṃ. Evaṃ
puggalakālabhedato bahuvidhattā uppannassa “ubbhatasmiṃ kathine uppanna”nti
na vuttanti veditabbaṃ. Anekaṃsikkattā imampi atthavikappaṃ dassetuṃ
“ubbhatasmiṃ kathineta bhikkhuno kathinaṃ ubbhataṃ hoti”ti. Ettāvatā siddhepi
“aṭṭhannaṃ mātikānaṃ aññatarāyā”tiādi vuttaṃ. “Dhārayāmī”ti bhikkhunīvibhaṅge
āgatoti vattabbo. “Eva”nti vacanena vacanabhedo tattha natthīti vuttaṃ hoti.

“Vikappanupagaṃ pacchima”nti idaṃ sabbasaṅgāhikattā vuttaṃ.
“Adhiṭṭhānupagaṃ pacchima”nti asabbasaṅgāhikaṃ. Na hi yattakaṃ saṅghāṭi
adhiṭṭhānupagaṃ pacchimaṃ, tattakaṃ antaravāsakādi adhiṭṭhānupagaṃ
pacchimaṃ hoti adhiṭṭhānassa bahuvidhattā. Na evaṃ vikappanāya bhedo tassā
ekavidhattāti veditabbaṃ. “Ekādase aruṇuggamane nissaggiya”nti antimaṃ
ṭhapetvā tato purimatarasminti attho veditabbo. Antimaṃ nāma aparakattikāya
paṭhamāruṇuggamanaṃ. Tañhi kālattā nissaggiyaṃ na karoti, tenevāha
accekaṇṇasikkhāpadatṭhakathāyaṃ “chaṭṭhito paṭṭhāya pana uppannaṃ
anaccekaṇṇavampi paccuddharitvā ṭhapitaṇṇavampi etaṃ parihāraṃ labhatiyevā”ti.
Imaṃyeva nayaṃ sandhāya “accekaṇṇarassa anatthate kathine ekādasadivasādhiko
māso, atthate kathine ekādasadivasādhikā pañca māsā, tato paraṃ ekadivasampi
parihāro natthī”ti tatthevāha. Imasmiṃ naye siddhe anaccekaṇṇavampi dvādasāhe na
labhatīti siddhameva hoti. Tato “anaccekaṇṇavampi anaccekaṇṇasāññī, anāpattī”ti
ettha anaccekaṇṇasādisa aññasmiṃ anadhiṭṭhiteti siddhaṃ hoti. Tattha pana “pañca
māsā”ti ukkaṭṭhaparicchedavacanaṃ. Vassikasāṭikañca avassikasāṭikabhāvaṃ patvā
ekādasamāse parihāraṃ labhatīti veditabbaṃ.

Dasāhātikkantaṃ nissaggiyanti ettha āpattivuṭṭhāne “dasāhappaṭicchannaṃ
pakkhaatirekapakkhamāsaatirekamāsaṇṇapatticchanna”ntiādivacanabhedo viya, na idha
vacanabhedo, tasmā saṃvaccharātikkantampi dasāhātikkantameva nāma, tathā
dutiyaṃ kathinepi saṃvaccharavippavutthampi rattivippavutthameva. Tatiye
saṃvaccharātikkantampi māsātikkantameva nāmāti veditabbaṃ. “Anadhiṭṭhite
adhiṭṭhitasaññī nissaggiyaṃ pācittiya”nti idamekassa tikapācittiyassa
ādipadadīpanaṃ. Esa nayo avikappitetiādīsupi, tasmā ettha aṭṭhasu tikacchedesu
ekaṃ vitthāretvā itaresaṃ ekekaṃ ādipadaṃ vitthārehvā dve dve bhagavatāva

saṅkhittattāti bahūsupi tikacchedesu sambhavantesu eko eva vuccati, “ayaṃ vinayassa dhammatā”ti vadanti. Dukkaṭavāresu pana ekaṃ dukkaṭaṃ vitthāretvā sesāni satta tatheva saṅkhittāni. Tathā antimantimo ekeko anāpattikoṭṭhāsoti veditabbaṃ.

Anāpatti antodasāhanti ayaṃ saṅkhepattho - taṃ dasāhaparamaṃ dhāretabbaṃ. Taṃ atirekacīvaraṃ yathāsakaṃ adhiṭṭhānaṃ antodasāhaṃ adhiṭṭheti vā vikappeti vā vissajjeti vā attano dhammatāya nassati vā vinassati vā ḍayhati vā añño vā taṃ acchinditvā gaṇhāti vissāsanto vā gaṇhāti pācittiyato anāpatti. Dukkaṭato pana siyā āpatti siyā anāpatti saññābhedenā. Antimānaṃ panettha dvinnaṃ padānaṃ vasena anacchinne acchinnasaññī nissaggiyaṃ pācittiyaṃ. Avissāsaggāhe vissāsaggāhasaññī nissaggiyaṃ pācittiyantiādikā dve tikapācittiyā, dve ca dukkaṭā saṅkhittāti veditabbā. Ettha hi yadi antodasāhaṃ adhiṭṭheti, dasāhaparamaṃ aruṇaṃ atikkamitvā tassa divasabhāge adhiṭṭhahatīti veditabbaṃ. Ayaṃ tāva pāḷivinicchayo.

Aṭṭhakathāyaṃ pana ito garukatarānītiādimhi ayaṃ codanāpubbaṅgamo vinicchayo - gaṇṭhipade panassa ito nissatṭhacīvaradānato garukampi ñattidutiyakammaṃ yathā apalokanena karonti, evamidaṃ ñattiyā kattabbampi pakativacanena vaṭṭatīti. Yadi evaṃ parivāre kammavaggassa aṭṭhakathāyaṃ “ñattikammampi ekaṃ ñattiṃ ṭhapetvāva kātabbaṃ, apalokanakammādivasena na kātabba”nti yaṃ vuttaṃ, tena virujjheyya. Tenetaṃ vuccati “tesaṃ etaṃ anuloma”nti, tasmā anulomanayeneva taṃ vuttaṃ. Niyamaṃ pana yathā dvinnaṃ pārisuddhiuposatho vinā ñattiyā hoti, evaṃ dvinnaṃ nissatṭhacīvaradānampīti vadāma, tasmā “āyasmato demā”ti vattum vaṭṭati. Kathaṃ panetaṃ ñātabbanti? Tadanulomattāti. Ekadevedaṃ ñattikammaṃ apalokanenāpi kātum vaṭṭatīti sādhananti veditabbanti ācariyo. Anugaṇṭhipade panettha codanaṃ katvā “etaṃ sādhitam. Ñattikammaṃ ekaṃ ñattiṃ ṭhapetvāva kātabba”nti pāḷiyā āgataṃ sandhāya vuttaṃ, idaṃ pana pāḷiyaṃ nāgataṃ, lesato āharitvā vuttanti katvā etaṃ apalokanenāpi vaṭṭatīti.

468. Esa nayoti aññesaṃ cīvaresu upacikādīhi khāyitesu mamapi khāyitānītiādi. “Aññena kataṃ...pe... sādha”nti vacanato samānajātikaṃ, ekatthajātikañca tatiyakathinaṃ paṭhamasamānamevāti siddhaṃ hoti.

469. Ticīvaraṃ adhiṭṭhātunti ettha ticīvaraṃ ticīvarādhiṭṭhānena adhiṭṭhātabbayuttakaṃ, yaṃ vā ticīvarādhiṭṭhānena adhiṭṭhātum avikappetum anujānāmi, tassa adhiṭṭhānakālaparicchedābhāvato sabbakālaṃ icchantassa adhiṭṭhātumyeva anujānāmi, taṃ kālaparicchedaṃ katvā vikappetum nānujānāmi. Sati pana paccaye yadā tadā vā paccuddharitvā vikappetum vaṭṭatīti “anāpatti antodasāhaṃ adhiṭṭheti, vikappeti”ti vacanato siddhaṃ hotīti vuttametaṃ. Vassikasāṭikaṃ tato paraṃ vikappetumyeva nādhiṭṭhātum. Vatthañhi katapariyositaṃ antocatumāse vassānadivasam ādim katvā antodasāhe adhiṭṭhātum anujānāmi, catumāsato uddhaṃ attano santakaṃ katvā ṭhapitukāmena vikappetum anujānāmīti attho. Sugatacīvarato ūnakanti tiṇṇampi cīvarānaṃ ukkaṭṭhaparicchedo. “Ticīvaraṃ pana parikkhāracoḷaṃ adhiṭṭhātum vaṭṭatī”ti vāde pana sati tathārūpapaccaye vaṭṭati. Yathā sati paccaye vikappetum vaṭṭatīti sādhitametaṃ, pageva aññena adhiṭṭhānena adhiṭṭhātum. “Antodasāhaṃ adhiṭṭheti, vikappeti”ti aniyamato vuttanti saṅghāṭi, uttarāsaṅgo, antaravāsakanti adhiṭṭhitānadhiṭṭhitānaṃ samānameva nāmaṃ. “Ayaṃ saṅghāṭi”tiādīsu hi anadhiṭṭhitā vuttā. “Ticīvarena vippavaseyyā”ti ettha adhiṭṭhitā vuttā. Sāmantavihāre vāti gocaraḡāmato vihāreti dhammasiritthero. Dūratarepi labbhatevāti ācariyo. Anugaṇṭhipadepi “sāmantavihāre

vāti desanāsīsamattam, tasmā ṭhapitaṭṭhānaṃ sallakkhetvā dūre ṭhitampi adhiṭṭhātabba’’nti vuttam. Sāmantavihāro nāma yattha tadaheva gantvā nivattitum sakkā. Rattivippavāsaṃ rakkhantena tato dūre ṭhitam adhiṭṭhātum na vaṭṭati, evaṃ kira mahāaṭṭhakathāyaṃ vuttanti. Keci ‘‘cīvaravaṃse ṭhapitam añño parivattitvā nāgadante ṭhapeti, tam ajānitvā adhiṭṭhahantassapi ruhati cīvarassa sallakkhitattā’’ti vadanti. Adhiṭṭhahitvāti parikkhāraṇaḍḍhādivasena. Mahantataramevātiādi sabbādhiṭṭhānasādhāraṇalakkhaṇam. Tattha puna adhiṭṭhātabbamevāti adhiṭṭhitacīvarassa ekadesabhūtattā. Anadhiṭṭhitañce, adhiṭṭhitassa appabhāvena ekadesabhūtam adhiṭṭhitasaṅkhyameva gacchati. Tathā adhiṭṭhitañce, anadhiṭṭhitassa ekadesabhūtam anadhiṭṭhitasaṅkhyam gacchatīti hi lakkhaṇam, na kevalañcettha dutiyapaṭṭameva, tatiyapaṭṭādikampi. Yathāha ‘‘anujānāmi...pe... utuddhaṭṭanaṃ dussānaṃ catugguṇaṃ saṅghāṭim...pe... paṃsukūle yāvadattha’’nti.

Avasesā bhikkhūti vakkhamānakāle nisinnā bhikkhū. Tasmā vaṭṭatīti yathā ‘‘anujānāmi, bhikkhave, ticīvaraṃ adhiṭṭhātum na vikappetu’’nti vuttam, evaṃ parikkhāraṇaḍḍhampi vuttam, na tassa ukkaṭṭhaparicchedo vutto, na ca saṅkhyāparicchedo, tasmā tiṇipi cīvarāni paccuddharitvā ‘‘imāni cīvarāni parikkhāraṇaḍḍhāni adhiṭṭhāmī’’ti adhiṭṭhahitvā paribhuñjitum vaṭṭatīti attho. ‘‘Nidhānamukhameta’’nti katham paññāyatīti ce? ‘‘Tena kho pana samayena bhikkhūnaṃ paripuṇṇaṃ hoti ticīvaraṃ, attho ca hoti parissāvanehipi thavikāhipī’’ti etasmiṃ vatthusmiṃ ‘‘anujānāmi, bhikkhave, parikkhāraṇaḍḍha’’nti anuññātattā. Bhikkhūnañca ekameva parissāvanaṃ, thavikā vā vaṭṭati, na dve vā tiṇi vāti paṭikkhepābhāvato vikappanupagapacchimappamāṇāni, atirekappamāṇāni vā parissāvanādīni parikkhārāni kappantīti siddham. Yadi evaṃ ‘‘yaṃnūnāhaṃ bhikkhūnaṃ cīvare sīmaṃ bandheyyaṃ mariyādaṃ ṭhapeyya’’nti vacanavirodhoti ce? Na, anusandhiyā ajānanato, virodhato ca. Kiṃ vuttam hoti? Cīvarakkhandhake paṭhamam gahapaticīvaraṃ anuññātam, tato pāvāraṇakosiyako javakambalādi. Tato ‘‘tena kho pana samayena saṅghassa uccāvacāni cīvarāni uppannāni honti. Atha kho bhikkhūnaṃ etadahosi ‘kiṃ nu kho bhagavatā cīvaraṃ anuññātam, kiṃ ananuññāta’’nti etasmiṃ vatthusmiṃ ‘‘anujānāmi, bhikkhave, cha cīvarāni khoma’’ntiādinā kappiyacīvarajāti anuññātā, na pana saṅkhyāpamāṇam. Tato ‘‘addasa bhagavā...pe... sambahule bhikkhū cīvarehi ubbhaṇḍite sīsepi cīvarabhisim karitvā khandhepi cīvarabhisim karitvā kaṭiyāpi cīvarabhisim karitvā āgacchante, disvāna bhagavato etadahosi...pe... yepi kho te kulaputtā imasmiṃ dhammavinaye sītālukā sītabhīrukā, tepi sakkonti ticīvarena yāpetum, yaṃnūnāhaṃ bhikkhūnaṃ cīvare sīmaṃ bandheyyaṃ mariyādaṃ ṭhapeyyaṃ ticīvaraṃ anujāneyya’’nti cīvaraṃ anuññātam, tañca kho ekameva. Chabbaggiyā pana micchā gahetvā bahūni pariharimṣu. Tāni nesaṃ atirekaṭṭhāne ṭhitāni honti. Tato ‘‘anujānāmi, bhikkhave, dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretu’’nti anuññātam, tenetaṃ paññāyati. Atirekāni bahūni cīvarāni te pariharimṣu, ‘‘tāni dasāhaparamameva dhāretum anujānāmi, na tameveka’’nti vadantena yā pubbe ticīvarādhiṭṭhānaṃ saṅkhātā cīvare sīmābaddhā, mariyādā ca ṭhapitā, tāya satipi ticīvarabāhullapariharaṇakkamo dassito divasaparicchedavasena. Tato paraṃ ‘‘anujānāmi, bhikkhave, atirekacīvaraṃ vikappetu’’nti anujānantena vināpi divasaparicchedena atirekacīvarapariharaṇakkamo dassitoti dvepi tāni nidhānamukhānīti siddham. Tathā parikkhāraṇaḍḍhāni adhiṭṭhānampi siyā, aññathā itaracīvarādhiṭṭhānānujānavirodho siyā sīmāmariyādaṭṭhapanavirodhato. Ticīvarādhiṭṭhānapaññattiyeva ticīvaramariyādā hoti. Tena vuttam ‘‘pāṭekkaṃ nidhānamukhameta’’nti. ‘‘Paṭhamam ticīvaraṃ

ticīvarādhiṭṭhānena adhiṭṭhātabbamaṃ, puna pariharitumaṃ asakkontena paccuddharitvā parikkhāraṇaṃ adhiṭṭhātabbamaṃ, na tveva āditova idaṃ vuttaṃ”nti vuttaṃ. “Yathā ticīvaraṃ pariharitumaṃ asakkontassa gilānassa vipavāsasammūti anuññātā, agilānassapi sāsaṅkasikkhāpade tassa antaraghare nikkhepo ca, tatopi sati paccaye chārattavipavāso, tatopi asakkontassa paccuddhāro, paccuddhaṭṭampi antodasāhe adhiṭṭhātumaṃ, asakkontassa vikappanā ca anuññātā. Tatheva dvinnampi sammukhāparammukhāvikappanānaṃ parasantakattā vikappanapaccaye asati ‘parikkhāraṇa’nti adhiṭṭhahitvā paribhuñjitumaṃ bhagavatā anuññātamaṃ siyā, yato tadadhippāyaññū evaṃ vadanti”ti mahāpaccariyampi vuttaṃ. Pubbetiādi “pāṭekkaṃ nidhānamukha”nti vuttassa payogadassanattamaṃ vuttaṃ. Abaddhasīmāyaṃ dupparihāranti vikappanādiatthāya upacāraṃ atikkamitvāpi gamanasambhavato.

Vassikasāṭikā anāritappamāṇāti tassā ukkaṭṭhaparicchedassa vuttattā vuttaṃ. Paccattharaṇampi adhiṭṭhātabbamevāti “idaṃ, bhante, amhākaṃ senāsanassa upari attharitabba”ntiādinā dinnamaṃ nādhīṭṭhātabbamaṃ, “idaṃ tumhāka”nti dinnamaṃ sayamaṃ adhippetamaṃva adhiṭṭhātabbanti adhippāyo. “Sakiṃ adhiṭṭhitamaṃ adhiṭṭhitameva hoti, na puna paccuddharīyati kālāparicchedābhāvato”ti likhitamaṃ. “Ekavacanenapi vaṭṭatīti apare”ti vuttaṃ. Bhesajjanavakammamātāpituādinamaṃ atthāyāti ettha “iminā bhesajjaṃ cetāpessāmi, idaṃ mātuyā dassāmi”ti ṭhapentena adhiṭṭhātabbamaṃ. “‘Idaṃ bhesajjassa, imaṃ mātuyā’ti vibhajantena adhiṭṭhānakiccaṃ natthīti apare”ti vuttaṃ. “Sakabhāvaṃ mocetvā ṭhapanamaṃ sandhāyāhā”ti likhitamaṃ.

“Puna adhiṭṭhātabbanti ayaṃ saṅgītito paṭṭhāya āgataatṭhakathābhāvato. Tato paraṃ ācariyānaṃ tattha tattha yuttivacāraṇā”ti vuttaṃ. Pamāṇacīvarassāti pacchimappamāṇassa. Dve cīvarānīti saha uttarāsaṅgena. Esa nayoti pamāṇayuttasu yattha katthacītiādinayova. “Tamaṃ atikkāmayato chedanaka”nti vacanato uttari paṭisiddhamaṃ, tato heṭṭhā appaṭisiddhattā vaṭṭati. Tattha siyā - ticīvarassa pacchimappamāṇamaṃ visuṃ sutte natthīti, na vattabbaṃ, sikkhākaraṇīyehi siddhattā. Kiṃ vuttaṃ hoti? “‘Parimaṇḍalaṃ nivāsessāmi, pārūpissāmi, suppaṭicchanno antaraghare gamissāmi’ti vacanato yattakena pamāṇena parimaṇḍalatā, suppaṭicchannatā ca atṭhakathāyaṃ vuttakkamena sampajjati”ti vattabbaṃ. Tesamaṃ vasena pacchimappamāṇanti siddhamaṃ, taṅca kho muṭṭhipaṇḍakādi yathābhūtaeva vuccate. Tenevāha lesamaṃ ṭhapetvā “visuṃ sutte natthī”ti.

Apicettha adhippetamaṃ, tathāpi na sametiyevāti attho, tasmā “yadi”tiādisambandho addhā vutto. Yasmā paricchinno sameti ca. Itaresu pana ekaccasmiṃ ācariyavāde neva paricchedo atthi. Ekaccasmiṃ na pubbāparaṃ sametīti sambandho. Adhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhānameva, paribhogakāle pana arajitaṃ na vaṭṭati. Idaṃ sabbamaṃ ticīvareva. Imassa pana sikkhāpadassa ayaṃ saṅkhepavinicchayo - anattahate kathine hemantānaṃ paṭhamadivasato paṭṭhāya atthate kathine gimhānaṃ paṭhamadivasato paṭṭhāya uppannacīvaraṃ sandhāya “niṭṭhitacīvarasmi”ntiādi vuttanti.

Etthāha - “rajakehi dhovāpetvā setamaṃ kārāpentassāpi adhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhānamevā”ti vacanato arajitepi adhiṭṭhānaṃ ruhati, tena sūcikkammaṃ katvā rajitvā kappabindumaṃ datvā adhiṭṭhātabbanti niyamo na kātābboti? Vuccate, kātābbova patto viya adhiṭṭhito. Yathā puna setabhāvaṃ, tambabhāvaṃ vā patto adhiṭṭhānaṃ na vijahati, na ca pana tādiso adhiṭṭhānaṃ upagacchati, evametamaṃ datṭhabbanti. “Yato paṭṭhāya paribhogādayo vaṭṭanti, tato paṭṭhāya antodasāhe adhiṭṭhātabba”nti vadanti.

Avisesena vuttavacananti adhiṭṭhātabbamaṃ adhiṭṭhetti, vikappetabbamaṃ vikappetīti evamaṃ savisesamaṃ katvā avacanamaṃ “na vikappetu”nti iminā viruddhamaṃ viya dissati. Idāni idamaṃ adhiṭṭhānavikappananayapaṭibaddhamaṃ khandhakaṃ, parivāraṇca missetvā pakiṇṇakaṃ vuccati - khandhake tāva “anujānāmi, bhikkhave, ticīvaraṃ adhiṭṭhātuṃ na vikappetuṃ, vassikasāṭikaṃ vassānaṃ cātumāsaṃ adhiṭṭhātuṃ, tato paraṃ vikappetu”ntiādi vuttaṃ. Parivāre “na nava cīvarāni adhiṭṭhātabbāni, na nava cīvarāni vikappetabbānī”ti, “dasake dasa, ekādasake ekādasa cīvarāni adhiṭṭhātabbāni, na vikappetabbānī”ti ca anekakkhattuṃ vacanena suṭṭhu daḷhaṃ katvā “sabbāni cīvarāni adhiṭṭhātabbāni, na vikappetabbānī”ti vuttaṃ, tasmā ubhopi te viruddhā viya dissanti, khandhake eva ca “vassikasāṭikaṃ vassānaṃ cātumāsaṃ adhiṭṭhātuṃ tato paraṃ vikappetu”nti vuttaṃ. Tadaṭṭhakathāyaṃ “vassikasāṭikā anatirittappamaṇā nāmaṃ gahetvā vuttanayeneva cattāro vassike māse adhiṭṭhātabbā, tato paraṃ paccuddharitvā vikappetabbā”ti vuttaṃ. Idaṇca viruddhamaṃ viya dissati aññamaññaṃ hemante paccuddhārasambhavato, vassāne vikappanāsambhavato ca. Tathā idha “anāpatti antodasāhaṃ adhiṭṭhetti vikappetī”ti vacanappamaṇato sabbattha vikappanāya appaṭisiddhabhāvo veditabboti aṭṭhakathāvacanaṃ parivāravacanena viruddhamaṃ viya dissati, na hi viruddhamaṃ tathāgatā bhāsanti, tasmā aṭṭhakathānayovettha paṭisaraṇaṃ, yena sabbampi taṃ ekarasamaṃ hoti. Parivāraṭṭhakathāyaṇca vuttaṃ “na vikappetabbānīti adhiṭṭhitakālato paṭṭhāya na vikappetabbānī”ti. Ticīvarāni adhiṭṭhitakālato paṭṭhāya, vassikasāṭikādīni ca attano attano adhiṭṭhānakhette na akāmā vikappetabbānīti attho, avasesapāḷi, attho ca idha aṭṭhakathāyaṃ vutto, tasmā sabbampetaṃ ekarasanti.

Etthāha - yadi evamaṃ “nava cīvarāni nādhiṭṭhātabbānī”ti ca vattabbaṃ. Vikappitakālato paṭṭhāya hi nādhiṭṭhātabbānīti? Ettha vuccate - “ticīvaraṃ adhiṭṭhātuṃ na vikappetuṃ...pe... parikkhāracoḷaṃ adhiṭṭhātuṃ na vikappetu”nti ettha sabbattha adhiṭṭhāne paṭisedhādassanato, vikappanāya adassanato ca “tato para”nti dvīsveva paricchadadassanato ca “nava cīvarāni adhiṭṭhātabbāni, na vikappetabbāni ceva vuttanti veditabbaṃ. Aparo nayo - anujānāmi, bhikkhave, ticīvaraṃ adhiṭṭhātuṃ akāmā. Kasmā? Kāle uppannaṃ anadhiṭṭhahantassa kālātikkame āpattisambhavato, akāle uppannaṃ anadhiṭṭhahantassa dasāhātikkame āpattisambhavato ca. Tattha yaṃ kāle uppannaṃ appahontepi dasāhe kālātikkame āpattikaraṃ, taṃ nissajjanakāle “idaṃ me, bhante, atirekacīvaraṃ dhāritaṃ nissaggiyaṃ, imāhaṃ saṅghassā”tiādīnā nissajjitabbaṃ, itaraṃ yathāpāḷimeva. Tattha paṭhamanayo “yo pana, bhikkhu, atirekacīvaraṃ dhāreyya nissaggiya”nti imāya paṭhamapaññattiyā vasena vutto, dutiyo anupaññattiyā vasena vutto.

Yathā ca nissajjitabbavatthumhi asati yathāpāḷiṃ avatvā kevalaṃ āpatti eva desetabbā, yathā ca vassikasāṭikanissajjane kevalaṃ pariyiṭṭhamatte yathāpāḷiṃ avatvā yathāsambhavaṃ nissajjitabbaṃ, tathā idampīti veditabbaṃ. Yathā saṃvaccharātikkantaṃ atirekacīvaraṃ “dasāhātikkanta”micceva vuccati. Saṃvaccharavippavutthaticīvaraṃ, māsātikkantaṇca “rattivippavuttha”nti ca “chārattavippavuttha”nti ca vuccati, tathā idampi “dasāhātikkanta”micceva vuccatīti eke, tasmā siddhamidaṃ “anujānāmi, bhikkhave, ticīvaraṃ adhiṭṭhātuṃ akāmā”ti, tathā akāmā na vikappetunti attho. Icchāya hi sati “paccuddharitvā vippavāsasukhatthaṃ vikappanāya okāso dīno hoti, dasāhātikkame ca anāpattī”ti vacanato vikappetuṃ anujānāmīti vuttaṃ hoti. Tathā vassikasāṭikā akāmā adhiṭṭhātuṃ dasāhātikkame āpattisambhavato. Kittakaṃ kālanti ce? Vassānaṃ cātumāsaṃ, icchāya pana sati uddhamyeva vikappetabbaṃ. “Sabbattha vikappanāya

appaṭṭisiddhabhāvo veditabbo”ti hi vuttaṃ. “Atthāpatti hemante āpajjati, no gimhe, no vasse”ti ca vuttaṃ, tena vuttaṃ aṭṭhakathāyaṃ “tato paraṃ paccuddharitvā vikappetabbā”ti.

Tatrāyaṃ vicāraṇā - kadā paccuddharitabbā, kadā vikappetabbā, kiñcetha yasmā “tato para”nti vuttaṃ. Hemantañca pattamatte sā adhiṭṭhānaṃ vijahati, tasmā “paccuddharitvā”ti na vattabbaṃ adhiṭṭhānassa natthitāya, atha “antocātumāse vikappetabbā”ti na vattabbaṃ. “Tato paraṃ vikappetu”nti hi vuttanti? Ettha ekacce vadanti “vattabbameta”nti. Yathā parivutthaparivāso, ciṇṇamānatto ca santo niṭṭhitesupi parivāsamānattadivasesu, tathā niṭṭhitesupi adhiṭṭhānadivasesu sādhiṭṭhānametanti eke. Aṭṭhakathācariyānaṃ idaṃ sannitṭhānaṃ “kattikapuṇṇamadivase paccuddharitvā pāṭipadadivase vikappetabbā”ti. Vuttañhetam parivāraṭṭhakathāyaṃ “kattikapuṇṇamāsiyā pacchime pāṭipadadivase vikappetvā ṭhapitaṃ vassikasāṭikaṃ nivāsento hemante āpajjati. Kurundiyaṃ pana ‘kattikapuṇṇamadivase apaccuddharitvā hemante āpajjati’ti vuttaṃ, tampi suvuttaṃ. ‘Cātumāsaṃ adhiṭṭhātum, tato paraṃ vikappetu’nti hi vutta’nti. Tattha kurundinayo pacchā vuttattā sārato daṭṭhabbo, na purimo. Nivāsento hi gimhepi orenaddhamāsaṃ āpajjati eva. Idha ca “atthāpatti hemante āpajjati, no gimheti vutta”nti kurundivacanassāyamatto dissati.

“Kattikapuṇṇamadivase apaccuddharitvā tasmīṃyeva divase avikappento pacchimapāṭipadadivase apaccuddhārapaccayā dukkaṭaṃ āpajjati, na, avikappanapaccayā dasāhaparihārasambhavato”ti kāraṇameke vadanti. Evaṃ sati hemante pattamatte adhiṭṭhānaṃ vijahatīti āpajjati, tañca ayuttaṃ. Adhiṭṭhānañhi “añña dānena...pe... chiddabhāvenāti imehi navahi kāraṇehi vijahatī”ti vuttaṃ, na “adhiṭṭhānakhattātikkena vā”ti. Asādhāraṇattā na vuttanti ce? Na, “chiddabhāvenā”ti na vattabbappasaṅgato, chiddabhāvena pana ticīvarasseva sabbaṭṭhakathāsu adhiṭṭhānavijahanassa vuttattā. Tasmā hemantassa paṭhamadivase apaccuddhārapaccayā dukkaṭaṃ āpajjati, na paccuddharitvā avikappanapaccayā. “Vikappetu”nti vacanato tato adhiṭṭhānaṃ na vijahatīti paññāyati. Na hi kattikapuṇṇamāsiyā pacchime pāṭipadadivase avikappetvā hemante āpajjatīti vuttanti adhippāyo, yasmā taṃ apaccuddhārapaccayā dukkaṭaṃ hemantassa paṭhamaaruṇakkhaṇe eva āpajjati, tasmā “kattikapuṇṇamadivase apaccuddharitvā”ti vuttaṃ. Paccuddhaṭaṃ pana hemante dasāhaparihāraṃ labhati. “Dasāhe appahonte cīvarakālaṃ nātikkāmetabbā”ti hi vuttaṃ, tañca kho samaye uppannaṃ ce, nāsamaye. Tathā ca sādhiṭṭhaṃ apaccuddhaṭaṃ na nissaggiyaṃ hoti, no ca taṃ paridahitaṃ, tasmā kattikapuṇṇamadivase eva paccuddharaṇaṃ vikappanaṃ kattabbanti siddhaṃ, ettha ca yathā atirekacīvaraṃ dasame divase vikappentena dasāhaparamaṃ dhāritaṃ hoti, antodasāhe ca vikappitaṃ hoti, tathā kattikapuṇṇamāya vikappentena vassānaṃ cātumāsaṃ adhiṭṭhitaṃ hoti, tato paraṃ anāpattikhetto eva vikappanā ca hotīti veditabbaṃ. Ettāvatā atthi vikappanākhette adhiṭṭhānaṃ, adhiṭṭhānakhetto ca vikappanāti dīpitaṃ hoti. Aññathā “atthāpatti adhiṭṭhānena āpajjati, anadhiṭṭhānena āpajjati. Atthāpatti vikappanāya āpajjati, avikappanāya āpajjati”ti dukesu dve dukāni vattabbāni siyuma. Tattha paṭhamaduke paṭhamapadaṃ sambhavati. Vikappanakhette hi vassikasāṭikādīnaṃ adhiṭṭhānena vinayāṭisāradukkaṭaṃ āpajjati. Eteneva dutiyadukkaṭassa dutiyapadaṃ vuttaṃ hoti. Anadhiṭṭhānena āpajjatīti natthi. Antodasāhe anāpajjanato, vikappanādisambhavato ca vikappanāya āpajjatīti natthi sabbattha vikappanāya appaṭṭisiddhattā, tasmā tāni dukāni “na labbhanti”ti na vuttāni. Etthāha - yā sā

“atthāpatti hemante āpajjati”ti vacanappamāṇato dukkaṭāpatti sādhitā, sā sañcicca apaccuddharantassa yujjati, asatiyā ce, kañci, anāpatti. Kattikapuṇṇamāya paccuddhaṭaṃ sañcicca avikappayato dukkaṭena saha punadivase nissaggiyaṃ, asatiyā avikappayato nissaggiyameva idha paṭhamapaññattiyā. Yaṃ pana vuttaṃ mātikāṭṭhakathāyaṃ “vassikasāṭikā vassānamāsāṭikkamenāpi, kaṇḍupaṭicchādi ābādhavūpasamenāpi adhiṭṭhānaṃ vijahati, tasmā sā tato paraṃ vikappetabbā”ti, tenetaṃ virujjhati, na kevalaṃ idameva, “tato paraṃ paccuddharitvā vikappetabbā”ti aṭṭhakathāvacanañca virujjhati. Tato paraṃ nāma hi hemantaṃ, tattha ce paccuddhāro, “vassikasāṭikā vassānamāsāṭikkamenāpi”tiādi na yuttaṃ adhiṭṭhānābhāvena paccuddhārābhāvato. Aviroadho ca icchitabbo, tasmā “paccuddharaṇaṃ vattamatta”ntivādo etthāpi sambhavatīti ce? Na, kurundi vacanavirodhato. Tattha hi kattikapuṇṇamāya paccuddhāro vutto, tasmā vassānadivasattā sādhiṭṭhānāvasā paccuddharīyatīti na paccuddhāro vattamattaṃ, tasmā “tato para”nti yāva puṇṇamā adhippetā siyā. Yathā cāyaṃ vikappo, tathā “vassānamāsāṭikkamenāpi ābādhavūpasamenāpi”ti idampi avassaṃ paccuddharitabbatāya vuttaṃ siyā. Evañca sati idha samantapāsādikāya tadavacanena sameti. Aññathā idhapi taṃ vattabbaṃ siyāti yathāvuttova vidhi ettha sambhavati, kiñcāpi sambhavati, duviññāpayassa pana lokassa suviññāpanatthaṃ vuttā. Yasmā pana sā vassānāṭikkamena adhiṭṭhānaṃ vijahati, hemantapaṭhamāruṇe ca apaccuddhārapaccayā dukkaṭā sādhitā, tasmā kattikapuṇṇamāyameva paccuddharitvā vikappetabbā, avikappitāya “nissaggiyāpajjanamevā”ti vattabbaṃ. Ettāvatāpi santosaṃ akatvā vinicchayo pariyesitabbo. Hoti cettha -

“Evaṃ abhāvaṃ vinayassa pāḷi,
Bhinnaṃ abhinnañca tadatthayuttim;
Viññātukāmena tadatthaviññū,
Pariyesitabbā vinaye viññāyā”ti.

“Tuyhaṃ gaṇhāhī”ti vutte vināpi “mayhaṃ gaṇhāmī”ti vacanena sudinnaṃ hoti. Itaro ce adhivāseti, tenāpi suggahitaṃ hoti, no ce adhivāseti, dentena sudinnaṃ. Taṃ pana vatthu na kassaci hoti. Tathā “mayhaṃ gaṇhāmī”ti vadati, sāmiko ce adhivāseti, vināpi “gaṇhāhī”ti vacanena suggahitaṃ. No ce adhivāseti, sāmikasessa taṃ, na hi tassettaṃ vinayakammanti ettha vinayakammassatthāya ce gaṇhāti, na vaṭṭati. Na kevalaṃ attano atthāya gahitaṃ, puna tassapi deti, vaṭṭatīti ca. Tathā anapekkho hutvā parassa vissajjetvā puna tena dinnamā vā tassa vissāsanto vā paribhuñjati, vaṭṭati. Tatthāpi vinayakammavasena na vaṭṭatīti eke. Te eva “mahantaṃ vā khuddakaṃ karotī”ti ettha “ticīvare dīghato vidatthi anatikkamitvā chinditvā karoti, evaṃ sesesupī”ti vadanti. Evarūpesu ṭhānesu porāṇācariyānaṃ kathāmaggaṃ suṭṭhu ācariyakulasevanāya sañjānitvā tena saṃsanditvā sato sampajāno hutvā sotūnañca cittaṃ avimohetvā kathetabbaṃ. Esā amhākaṃ āyācanā.

Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Udositasikkhāpadavaṇṇanā

471. Santaruttarena janapadacārikaṃ pakkamanti. Kasmā? Kiñcāpi “na, bhikkhave, santaruttarena gāmo pavisitabbo, yo paviseyya, āpatti dukkaṭassā”ti paṭhamamā vuttaṃ. Pacchā pana “pañcime, bhikkhave, paccayā saṅghāṭiyā nikkhepāya, uttarāsaṅgassa, antaravāsakassa nikkhepāya gilāno vā hoti, vassikasaṅketamā vā,

nadīpāraṃ gantum vā, aggaḷaguttivihāro vā, atthatakathinaṃ vā hotī”ti vuttattā, aṭṭhakathāyampissa “pañcasu petesu aggaḷagutti eva pamāṇaṃ. Gutte eva hi vihāre nikkhipitvā bahi gantum vaṭṭati, nāgutte”ti vuttattā apaññattepi kathine “te bhikkhū aggaḷaguttivihāre ṭhapethā”ti vatvā sabhāgānaṃ hatthe cīvaraṃ nikkhipitvā santaruttarena gāmappavese laddhakappiyā janapadacārikaṃ pakkāmiṃsūti veditabbaṃ.

473. Avippavāsasammutinti avippavāsattaṃ, vippavāsapaccayā yā āpatti, tadabhāvatthaṃ vā sammutiṃ dātunti attho. Tato paṭṭhāya vaṭṭati. Kittakaṃ kālaṃ vaṭṭatīti? Māsaṃ vā atirekaṃ vā yāva gamane saussāho, tāva vaṭṭati. Tena vuttaṃ “dhuranikkhepaṃ karontena paccuddharitabba”nti. Puna sammutidānakiccaṃ natthīti sace dvādasannaṃ vassānaṃ accayena añño rogo hoti, vaṭṭati, upasampadakammaṃ viya yāvajīvaṃ ekāsammuti vaṭṭatīti ca.

“Kataṃ vā hotī”tiādi imasmiṃ sikkhāpade na vattabbaṃ, kasmā? Karaṇapalibodhe upacchinnepi anadhiṭṭhitacīvarato vippavāsapaccayā āpattiyā asambhavato, tasmā “niṭṭhitacīvarasminti bhikkhuno cīvaraṃ adhiṭṭhitaṃ hotī”ti ettakameva vattabbanti ce? Na, tadāyattattā. Adhiṭṭhānañhi karaṇapalibodhassa niṭṭhāpanāyattaṃ, tasmā “kataṃ vātiādi vutta”nti ca vuttaṃ. Tattha katanti pubbe vuttameva.

477-478. Avippavāsalakkhaṇavavatthāpanatthanti ettha “antogāme cīvaraṃ nikkhipitvā antogāme vatthabba”ntiādivacanato avippavāsalakkhaṇaṃ vavatthāpitaṃ, tabbiparītanayena vippavāsalakkhaṇaṃ veditabbaṃ. Gāmo ekūpacārotiādimhi pana ṭhapetvā satthaṃ, rukkhamaṇaṃ, ajjhokāsāṇca sesesu parikkhepāparikkhepavasena ekūpacāranānūpacāratā veditabbā. Yasmā pana satthaṃ duvidhaṃ nivittaṃ, anivittaṃ, tesu anivittaṃ ekakulassa vā nānākulassa vā aparikkhittameva hoti, nivittaṃ siyā parikkhittaṃ, siyā aparikkhittaṃ, tasmā tattha parikkhepādivasena adassetvā abbhantaravasena vutto. Tathā abbhokāse. Rukkhamaṇe chāyāvasena. Aññathā “sattho ekūpacāro nānūpacāro”tiādi uddesavirodho siyā vibhaṅge adassitattā, tasmā satthassa purato ca pacchato ca sattabbhantarā, passato ca ekabbhantaranti ayamekūpacāro, tato paraṃ nānūpacāro. Tathā rukkhamaṇassa yattha majjhanhike kāle chāyā pharati, ayaṃ ekūpacāro. Itaro nānūpacāro. Kasmā? Tattha hi parikkhepo appamāṇaṃ. Chāyāva pamāṇaṃ. Ajjhokāsassa pāḷiyaṃ vuttova. “Satthādīnaṃ ekakulasantakavasena ekūpacāratā”ti likhitaṃ, tasmā nivesane, udosite ca vuttaparicchedova aṭṭādīsūti katvā saṃkhittaṃ. Tato paraṃ khetadhaññakaraṇaārāmaṇavihāresu pana parikkhittāparikkhitta-padaṃ puna uddhaṭṭaṃ satthavibhaṅgena adhikārassa pacchinnattā. “Nānāgabbhā”tiādivacanāṃ pana asambhavato khetadhaññakaraṇaārāmesu na uddhaṭṭaṃ. Vihāre sambhavantampi tattha pacchinnattā na uddhaṭṭaṃ. Kulaṃ vuccati sāmiko, tasmā “ekakulassa nānākulassā”ti iminā gāmādīnaṃ cuddasannaṃ cīvaranikkhepaṭṭhānānaṃ sādharmaṇāsādharaṇabhāvaṃ dīpeti. Ajjhokāsassa pana asambhavato na vuttaṃ. Yasmā panettha ekakulassa, nānākulassa ca aparikkhittesu gāmādīsū parihāraviseso kiñcāpi natthi, parikkhittesu pana atthi, tasmā ekanānākulaggahaṇaṃ, ekanānūpacāraggaṇaṇaṃ sātthakanti veditabbaṃ. Tatthapi ayaṃ viseso -satthe, rukkhamaṇe ca kulabhedatova bhedo, nopacārabhedato. Ajjhokāse upacārabhedato ca, so pana pāḷiyaṃ na dassitoti. “Taṃ pamāṇaṃ atikkamitvāti vacanato ākāsepi aḍḍhateyyaratanappamāṇe doso natthī”ti vadanti.

479. “Sabhā”ti itthiliṅgaṃ. “Sabhāya”nti napuṃsakaliṅgaṃ, tena vuttaṃ “liṅgabyattanayenā”ti. Napuṃsakaliṅgadassanattamaṃ kira “sabhāya”nti paccattavasena niddiṭṭhaṃ, tassa anupayogattā “dvāramūla”ntipi. Attano nikkhittatṭhāne anikkhittattā vīthihatthapāso na rakkhati, yasmiṃ ghare cīvaraṃ nikkhittamaṃ hoti, tasmīṃ ghare vatthabbaṃ. “Sabhāye vā vatthabbaṃ dvāramūle vā, hatthapāsā vā na vijahitabba”nti hi vuttaṃ. “Hatthapāseyyeva aruṇaṃ uṭṭhapetabba”nti niyamitattā jānituṃ na sakkāti ce? Antoghare na sakkā, tathā tathā vuttattā, tasmā “yutti pamāṇa”nti vuttaṃ. Ayamatto aṭṭhakathāyampi pakāsito, punapi khuddakagāme sabbasādhāraṇagāmadvāravasena. Sace tassa dvāradvayaṃ hoti, majjhe ca gharasabhāyaṃ, yatthicchatī, tattha vasitabba”nti.

480-481. Yāni nivesanādīni gāmasaṅkhaṃ na gacchanti, tāni nivesanādīnīti adhippetāni. Ajjhokāse aparisaṅkitampi cīvaraṃ atirekasattabbhantare nikkhittamaṃ nissaggiyaṃ hoti, ettha antosīmatā na rakkhati, satthe pana rakkhati. “Nadīparihāro ca labbhatī”ti vacanato udakukkhepasīmāyaṃ parihāro labbhatīti siddhaṃ. Sāmantavīhāro ce ekasīmo, cīvaraṃ na nissaggiyaṃ.

Idāni -

“Chinnaṃ dhutaṅgaṃ sāsāṅka-sammato santaruttaraṃ;
Acīvarassānāpatti, paccuddhārādisiddhito”ti. -

Idaṃ pakiṇṇakaṃ, tatthāyaṃ codanāpubbaṅgamo vinicchayo - keci “diguṇaṃ saṅghāṭī”nti vacanato “ekaccikā saṅghāṭipi nādhīṭṭhātabbā. Sace adhiṭṭhāti na ruhatī”ti vatvā upasampadāpekkhānampi diguṇameva saṅghāṭiṃ datvā upasampādentī, te iminā suttalesena saññāpetabbā. Bhagavatā hi “chinnakaṃ saṅghāṭiṃ chinnakaṃ uttarāsaṅgaṃ chinnakaṃ antaravāsaka”nti paṭhamamaṃ anuññātaṃ. Tato “aññatarassa bhikkhuno ticīvare kariyamāne sabbaṃ chinnakaṃ nappahoti. Dve chinnakāni ekaṃ acchinnakaṃ nappahoti. Dve acchinnakāni ekaṃ chinnakaṃ nappahoti”ti imasmiṃ vatthusmiṃ “anujānāmi, bhikkhave, anvādhikampi āropetu”nti anuññātaṃ, tasmā ekaccikāpi saṅghāṭi vaṭṭatīti siddhaṃ. Yā chijjamānā nappahoti, tassā kuto diguṇatāti. Aṭṭhakathāyampissa vuttaṃ “anvādhikampi āropetunti āgantukapattampi dātuṃ. Idaṃ pana appahonake āropetabbaṃ. Sace pahoti, āgantukapattaṃ na vaṭṭatī, chinditabbamevā”ti. Kathinaṃ pana chinnakameva vaṭṭatī āveṇikalakkhaṇattā, “chinnakaṃ diguṇaṃ nappahoti”ti vacanābhāvato cāti sannitṭhānamettha gantabbaṃ.

Dhutaṅganti anupasampannānaṃ tecīvarikadhutaṅgābhāvato ticīvareneva tecīvarikoti. Tesamaṃ adhiṭṭhānābhāvato “adhiṭṭhitenevā”ti vattabbaṃ hotūti ce? Na, dhutaṅgabhedena virodhappasaṅgato. Catutthacīvarasādiyanena hi dhutaṅgabhedo, na ticīvaravippavāsena, nāpi atirekacīvarasādiyanena, nāpi atirekacīvaradhāraṇena. Yasmā pana bhikkhūnaṃyeva bhagavatā adhiṭṭhānavasena nava cīvarāni anuññātāni, jātivasena ca vuttāni, na evamaṃ anupasampannānaṃ. Tasmā tesamaṃ cīvaraniyamābhāvā na taṃ dhutaṅgaṃ anuññātaṃ gahaṭṭhānaṃ viya, tasmā tassa samādānavidhāne avacanato ca sannitṭhānamettha gantabbaṃ.

Sāsāṅkasammatoti kaṅkhāvitaraṇiyaṃ sāsāṅkasikkhāpade visuṃ aṅgāni na vuttāni, “sesamettha cīvaravaggassa dutiyasikkhāpade vuttanayena veditabba”nti vuttaṃ, na ca panetaṃ vuttaṃ. Tattha rattivippavāso catutthaṃ aṅgaṃ, idha chārattavippavāso, ayamettha visesoti, tasmā aṅgasāmaññato, sammutisāmaññato

ca sāsāṅkasikkhāpadameva vadanti. Idaṃ nippadesaṃ, taṃ sappadesaṃ māsaparamattā. Tattha bahigāmepe gāmasīmaṃ okkamitvā vasitvā pakkamantassa anāpatti, idha na tathā, idha anantare anantare aruṇuggamane nissaggiyaṃ, tattha sattameti ayaṃ imesaṃ dvinnāṃ viseso. Aṅgāni pana cīvaranikkhepaṅgasampattito vipariyāyena, idha vuttanayena ca siddhattā na vuttāni. Tāni kāmāṃ na vuttāni, tathāpi catutthamaṅgaṃ visesitabbaṃ, na pana visesitaṃ. Kiṃkāraṇā? Idha vuttanissajjanakkamena nissajjetvā āpattidesanato, tatthāpannāpattivimokkhaḍḍipattanatthaṃ. Saṃvaccharavippavutthampi rattivippavutthameva, pageva chārattaṃ vippavuttham. Evaṃ santēpi tattha yathāvuttaaṅgasampattiyā sati tattha vuttanayeneva nissajjitabbaṃ. Hemante vā gimhe vā nissajjati ce? Idha vuttanayenāpi nissajjituṃ vaṭṭatīti ṇāpanatthaṃ catutthaṃ aṅgaṃ na visesitanti no takkoti ācariyo. Māsātikkantampi cīvaraṃ “dasāhātikkanta”nti vatvā nissatṭhameva. Dvayena ūnamāsaṃ hutvā “dasāhātikkanta”nti vatvā māsātikkantanti eke. Tathāpi sace paccāsācīvaraṃ hoti, nissaggiyaṃ “dasāhātikkanta”nti vatvā, mūlacīvaraṃ pana “māsātikkanta”nti vatvā nissajjitabbaṃ.

“Santaruttara”nti vā “saṅghāṭi”nti vā “cīvara”nti vā kiṃ ticīvaraṃ, udāhu aññampīti. Kiñcettha - yadi ticīvareva paṭisiddhaṃ, pariyāpannavasena acchinnacīvaracchindanadhovāpanaviññattiādivirodho. Atha aññampi, “niṭṭhitacīvarasmi”nti evamādinā virodhoti? Vuccate - na niyamato veditabbaṃ yathāsambhavaṃ gaheṭabbato. Tathā hi “cīvaraṃ nikkhipitvā santaruttarena janapadacārikaṃ pakkamanti”ti evamādisu ticīvareva. “Na, bhikkhave, santaruttarena gāmo pavisitabbo, santaruttaraparamaṃ tato cīvaraṃ sādhitabba”nti evamādisu yaṃkiñci, tathā saguṇaṃ katvā saṅghāṭiyo dātabbā, nivāsanaṃ dātabbaṃ, saṅghāṭi dātabbā, handa te, āvuso, saṅghāṭi, dehi me paṭantiādisu. Vuttañhetam “sabbañhi cīvaraṃ saṅghaṭitaṭṭhena ‘saṅghāṭi’ti vuccatī”ti. Tathā “niṭṭhitacīvarasmi”nti etthāpīti eke. Antosamaye hi yāvadatthaṃ cīvaraṃ anuññātaṃ, taṃ sabbaṃ kariyamānaṃ kadā niṭṭhānaṃ gacchissati, tasmā ticīvarevāti eke. Acīvarassānāpatti paccuddhārādisiddhitoti kiṃ vuttaṃ hoti? Udositasikkhāpadassa nippayojanabhāvappasaṅgato ticīvaravippavāse tecīvarassa āpattīti eke. Tatthetaṃ vuccati na hoti āpatti paccuddhārādisiddhito. “Anāpatti antoaruṇe paccuddharati, vissajjati”ti hi vuttaṃ. Aññathā paccuddharantassa, antoaruṇe vissajjentassa ca yāva añño nādhitṭhāti, tāva āpattiṃ āpajjati yathāvuttanayena. Aññathā sattabbhantarena vippavāsassāti vippavāsato yathārutaṃyeva sati vippavāse vippavāsato avippavāse sati avippavāsatoti.

Udositasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyakathinasikkhāpadavaṇṇanā

497. Nappahotīti lāmakaparicchedaṃ na pāpuṇāti, teneva ticīvarassa muṭṭhipaṇṇakādilāmakaparicchedova tāva vutto. Cīvare paccāsā cīvarapaccāsā. Tenetaṃ dīpeti - taṃ cīvaraṃ pacchā labbhatu vā mā vā, yāva sā paccāsā chijjati, tāva idaṃ mūlacīvaraṃ ṭhapetuṃ anujānāmīti. “Cīvarapaccāsā”ti mariyādatthe nissakkavacanaṃ, bhummatthe vā paccattavacanaṃ kataṃ.

499-500. Niṭṭhitacīvarasmiṃ...pe... cīvarāsā vā upacchinnātiādimhi tīsu cīvaresu aññataraṃ kataṃ hoti, sesā atthi, rakkhati. Cīvarapalibodhassa upacchede, ubbhatasmiñca kathine samaye vā hemantassa samaye vā akālacīvaraṃ uppajjeyya,

khippameva kāretabbam. Sati pāripūriyā paccāsā na rakkhati, asati natthi ce paccāsā, na rakkhati. “Anatthate kathine ekādasamāse uppanna”nti vacanato aparakattikā atthate vā anatthate vā samayova. Hemanto siyā samayo atthate, siyā asamayo anatthate. Tato param ekamsato asamayo vāti. “Ādissa dinna”nti idam idha alabbhamānampi atthuddhāravasena vuttam bhikkhunānam dutiyanissaggiye sesam akālacivaram viya. Tattha hi bhikkhunisaṅghassa “sampattā bhājentū”ti evam ādissa dinnameva “akālacivaram kālacivara”nti adhiṭṭhahitvā bhājentiya nissaggiyam. Tathā hi tattha yathā “akālacivaram nāma anatthate kathine ekādasamāse uppannam, atthate kathine sattamāse uppanna”nti idam atthuddhāravasena vuttam, evamsampadamidaṃ. Yadi evam “ekapuggalassa idam tuyham damhīti dinna”nti idam kimattham vuttam, na hi tam bhājanīyanti ce? Abhājanīyasāmaññato vuttam hoti. Yathā saṅghassa ādissa dinnam atthatakathinehi eva bhikkhūhi abhājanīyattā akālacivaram nāma jātam, evam puggalikampi itarehīti attho. Evam santapi kassaci siyā “ādissa dinnampi dasāhameva parihāram labhatī”ti. Tassetam pāṭikaṅkham. Paṭhamakathine “niṭṭhitacivarasmiṃ bhikkhunā ubbhatasmiṃ kathine”ti idaṃhi niratthakanti. Anubbhatasmiṃ hi kathine dasāhaparamameva dhāretabbanti viññātattā anādissa dinnameva sandhāyetam vuttam siyāti ce? Evam santapi anādissa dinnampi anatthatakathinānam aparakattikāya dasāhameva parihāram labhati “niṭṭhitacivarasmiṃ bhikkhunā ubbhatasmiṃ kathine”ti vuttattā. Āmantāti ce? “Anatthate kathine ekādasamāse uppanna”nti vacanena virujjhati, tasmā yathāvuttanayenevettha sannitṭhānam gantabbam.

Anugaṇṭhipade vuttam “paṭhamasikkhāpade sabbacivarānam yāvadatthacivaravasena kathinamāsabbhantare dasāhātikkamepi anāpatti parihārassa dinnattā. Yathā kathinamāsabbhantare ādissa dinnamakālacivaram kālacivaraparihārameva labhati, tathā itaramāsepi labhatīti veditabbam. Tasmā evam ‘niṭṭhitacivarasmiṃ bhikkhunā ubbhatasmiṃ kathine bhikkhuno paneva civaram uppajjeyyā’tiadinā sikkhāpade siddhepi anatthatakathinānam pacchimakattikamāsam anujānanta ‘akālacivaram uppajjeyyā’ti vuttam. Evañhi avutte akālacivaram nāma ‘anatthate kathine ekādasamāse uppanna’nti na sakkā vuttam. Evañhi vacanato anatthatakathinānam atthatakathinānam viya sabbacivarānam pacchimakattikamāse dasāhātikkame nissaggiyam na hotī’tiādi.

Bhiyyopi evam vuttam -yam pana mayā “paṭhamakathine dasāhaparamam atirekacivaram dhāretabba”nti anuññātam, tampi kathinamāsato bahi uppannameva, na antoti ayamatto dīpito hoti. Katham? Atirekacivarassa dasāhaparihārato uddham āpajjitabbāpattiṃ “niṭṭhitacivarasmiṃ bhikkhunā ubbhatasmiṃ kathine”ti anupaññattiyā kathinabbhantare vāretvā tato uddham uppannesu dasāhātikkame āpajjitabbāpattiṃ iminā sikkhāpadena vāretum “akālacivaram uppajjeyyā’tiādi vuttam. Tena “kālepi ādissa dinnam, etaṃ akālacivaram nāmā”ti vacanato kathinubbhārato uddham dasāhaparihāram na labhatīti dīpitaṃ hoti, tehi saddhiṃ puna kathinubbhārato uddham pañca divasāni labhatīti pasaṅgopi “niṭṭhitacivarasmiṃ bhikkhunā ubbhatasmiṃ kathine bhikkhuno paneva akālacivaram uppajjeyya...pe... khippameva kāretabba”nti akālacivarassa uppattikālam niyamevā vuttattā nivārito hoti, tadubhayena kathinabbhantare uppannacivaram kathinubbhārato uddham ekadivasampi parihāram na labhatīti siddham hoti. Evam apare vadantīti.

Punapi vuttaṃ - ācariyā pana evaṃ vadeyyuṃ “niṭṭhitacīvarasmiṃ bhikkhunā ubbhatasmiṃ kathine bhikkhuno paneva akālacīvaraṃ uppajjeyyā”ti ettha “niṭṭhitacīvarasmiṃ bhikkhunā ubbhatasmiṃ kathine”ti vadanto evaṃ viññāpeti “etthantare tiṇṇannampi akālacīvarānaṃ uppatti abhāva”nti. Kasmā pana padabhājane vitthāritānīti? Vuccate - idaṃ sikkhāpadaṃ adhiṭṭhānaṃ sandhāya vuttaṃ, kintu paṭhame dasāhaṃ anujānitvā tasmīṃ appahonte sace paccāsā atthi, tameva vaḍḍhetvā māsāṃ anujānanto imampi atthavisesaṃ dīpeti akālacīvaraṃ nāma sammukhībhūtena bhājetabbantipi dīpeti. Taṃ pana “ākaṅkhamānena bhikkhunā paṭiggahetabba”nti iminā sikkhāpadena vaḍḍhetvā vuttanti, tasmā tiṇipi padabhājane vitthāritānīti.

“Khippameva kāretabbanti dasāhā kāretabba”nti idaṃ pana pahonakabhāve purimasikkhāpadalakkhaṇenāti dīpetuṃ vuttaṃ, tasmā “evaṃ sīghanti vā lahunti vā”tiādinā avatvā “dasāhā”ti vuttaṃ. Atthatakathinassa evaṃ hotu, anattathate pana kathine kathanti vutte anattathassa paṭikkhepataṃ dassetīti vutto apassanto vighātaṃ āpajjatīti. Ekatiṃse aruṇuggamane nissaggiyanti mahantenapi paccāsācīvarena saha ghaṭitampi tabbhāvaṃ anupatitvā nissaggiyaṃ hoti sati pacchimappamaṇasambhave, asati na hoti, puna ghaṭite hoti, añña ghaṭite na hoti. Chinnaṃ aññavatthu hoti. Pubbaparichedaṃ atikkantaṃ ghaṭitaṃ puna aññaparichedaṃ labhatīti eke, upaparikkhitvā gahetabbaṃ. Aññatarasmiṃ gaṇṭhipade pana “saṅghassa vā idaṃ akālacīvaranti uddissa dinna”nti ettha saṅghassa dinne āpatti nāma natthi, ‘sotassa raho’tiādīsu viya paduddhārena vuttaṃ, tassa lābhaṃ sandhāyāti ce? Saṅghato vā uppajjeyyāti anena siddhattā adhikamevā”ti ca “saṅgho cīvarāni labhissati gaṇo vā”tiādināpi pāṭho atthī”ti ca vuttaṃ. Gaṇṭhipade kosallatthaṃ pana mayā sabbaṃ likhitaṃ, suṭṭhu vicāretvā kathetabbaṃ.

Tatīyakathinasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Purāṇacīvarasikkhāpadavaṇṇanā

503-505. Bhattavissagganti bhattakiccādhiṭṭhānaṃ. Bhattakiccādhiṭṭhānavibhāganti porāṇā. Tattha nāma tvanti tattha tayā katakamme evaṃ akattabbe sati dhovāpissasi nāma. Atha vā so nāma tvanti attho. Ubhatosaṅghe upasampannāti bhikkhūnaṃ santike upasampadāya paṭikkhittattā tadanupasaṅgabhayā evaṃ vuttanti veditabbaṃ. “Purāṇacīvara”nti ettha purāṇabhāvadīpanatthameva “sakiṃ nivatthampi sakiṃ pārutampi”ti vuttaṃ, tasmā “cīvaraṃ nāma channaṃ cīvarānaṃ aññataraṃ cīvaraṃ vikappanupagaṃ pacchima”nti vacanassa okāso na jātoti eke. Yasmā vikappanupagapacchimaṃ idha nādhippetaṃ, nivāsanapārūpanupagamevādhippetaṃ, teneva nisīdanapaccattharaṇe dukkaṭaṃ vuttaṃ, tasmā na vuttanti eke. Jātippamaṇāvacanato yaṃ kiñci purāṇavatthaṃ dhovāpentassa nissaggiyameva, teneva “anāpatti cīvaraṃ ṭhapetvā aññaṃ parikkhāraṃ dhovāpetī”ti vuttaṃ. Thavikampi hi asucimakkhitaṃ paribhuttaṃ dhovāpeti, nissaggiyameva olārikattā, appatirūpattā ca. Teneva kaṅkhāvitaraṇiyaṃ imasmiṃ ṭhāne cīvaraparichedo na vuttoti eke, vicāretvā yuttataraṃ gahetabbaṃ. “Rajitvā kappāṃ katvāti kappiyaṃ katameva nivāsetuṃ, pārūpituṃ vā vaṭṭati, netara”nti vuttaṃ. Iminā ca majjhimattheravādo upatthambhito hoti, nopatthambhito. Rajitvātiādi pana vinayavidhidassanatthaṃ vuttanti mama takko. Yathā aññātikāya aññātikasaññivāre tiṇi catukkāni, evaṃ vematikaññātikavāresu cāti

nava catukkāni honti. Etthāha - ekavāraṃ dhovitvā dhovanesu dhuraṃ nikkhipitvā puna “duddhota”nti maññaṃānā dhovati, anāpattiyā bhavitabbaṃ, dutiyavāraṃ avuttā dhovati nāma hotīti? Vuccate - sace bhikkhu “alaṃ ettāvatā dhotenā”ti paṭikkhipati, puna dhovantī avuttā dhovati nāmāti yujjati. No ce, vuttāva hotīti veditabbaṃ. Bhikkhussa liṅgaparivattane ekatoupasampannāya vasena āpatti sākiyānīnaṃ viya.

506. Ekena vatthunāti yena kenaci paṭhamena. “Tiṇṇaṃ catukkānaṃ vasenā”ti pāṭho. Bhikkhūnaṃ santike aṭṭhavācikāya upasampannāya pākaṭattā taṃ avatvā sākiyāniyova vuttā apākaṭattā.

Purāṇacīvarasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadavaṇṇanā

508-510. Apaññaṭte sikkhāpadeti ettha “gaṇaṃhā ohīyanasikkhāpade”ti likhitaṃ. Araññavāsīnisedhanasikkhāpade apaññaṭteti eke, “taṃ na sundara”nti vadanti. Vihatthatāyāti āyāsena.

512. Upacāroti dvādasahattho. Mahāpaccariyaṃ, kurundiyañca vuttanti ettha rattibhāge dhammakathikassa bhikkhuno bahūsu cīvaresu mahājanena pasādadānavasena paṭikkhittesu punadivase “upāsakānaṃ pasādadānāni etānī”ti suddhacittena gaṇhantassa doso natthi, “bhikkhunīhi dinnāni idha santī”ti ñatvā gaṇhato doso. Taṃ acittakabhāvenāti bhikkhunīhi dinnabhāvaṃ ñatvā bahūsu tassā cīvarassa ajānanenāti attho. Paṃsukūlaṃ adhiṭṭhahitvāti “bhikkhunīhi nu kho dinnāṃ siyā”ti avikappetvā “paṃsukūlaṃ gaṇhāmi”ti gaṇhantassa vaṭṭati. Kurundiādīsu vuttopi attho ayameva, ekaṃ, “acittakabhāvenā”ti vacanena “yathā tathā gaṇhituṃ vaṭṭati”ti uppathova paṭisedhitoti apare. Evaṃ dhammasiritthero na vadati, ujukameva vadatīti papañcitaṃ. Tasseva visayo, tassāyaṃ adhippāyo - yathā “paṃsukūlaṃ gaṇhissatīti ṭhapitaṃ kāmāṃ bhikkhunisantakampi avikappetvā paṃsukūlaṃ adhiṭṭhahitvā gahetuṃ vaṭṭati”ti vuttaṃ, tathā dhammakathikassa bhikkhuniyā dinnampi apaññāyamānaṃ vaṭṭatīti, tasmā taṃ vuttaṃ mahāpaccariyaṃ, kurundiyañca acittakabhāvena na sametīti. Paṭikkhepo pana vikappaggahaṇe eva ruhati. Aññathā pubbāparaṃ virujjhatīti. Taṃ na yuttaṃ paṃsukūlena asamānattā. Paṃsukūlabhāvena saṅkārakūṭādīsu ṭhapitaṃ bhikkhunīhi, na taṃ tassā santakaṃ hutvā ṭhitaṃ hoti. Assāmikañhi paṃsukūlaṃ sabbasādhāraṇaṃ, aññopi gahetuṃ labhati. Idaṃ pubbeva “bhikkhunīnaṃ cīvara”nti jānitvāpi paṃsukūliko gahetuṃ labhati tadā tassā asantakattā. “Paṃsukūlaṃ adhiṭṭhahitvā”ti sallekhaḥkamanidassanattā vuttaṃ. Maṃsaṃ dadantena tathāgatena sallekhatō kappiyampi bhuttaṃ nissaggiyaṃ cīvaramāha yo maṃsaṃ kathanti sayamādiseyyāti.

Acittakattā kathaṃ paṃsukūlaṃ vaṭṭatīti ce? Tāya tassa adinnattā, bhikkhunāpi tato bhikkhunito aggahitattā ca. Assāmikampi hi paṃsukūlaṃ aññissā hatthato gaṇhāti, na vaṭṭati “aññātikāya bhikkhuniyā cīvaraṃ paṭiggaṇheyyā”ti vuttalakkhaṇasambhavato. Aññātikāya santakaṃ ñātikāya hatthato gaṇhāti, vaṭṭatīti eke. Yathā sikkhamānasāmaṇerādīnaṃ hatthato paṭiggaṇhantassa anāpatti, tathā kaṅkhāvitarāṇiyañca “aññātikāya hatthato gahaṇa”nti aṅgaṃ vuttaṃ. Tathā ñātikāya santakaṃ sikkhamānāya, sāmaṇeriyā, upāsakassa, upāsikāya, bhikkhussa, sāmaṇerassa santakaṃ aññātikāya bhikkhuniyā hatthato gaṇhantassa ca anāpatti

evaṃ yathāvuttalakḥhaṇāsambhavatoti eke, teneva “ekatoupasampannāya cīvaraṃ paṭiggaṇhātī”ti avatvā ‘hatthato paṭiggaṇhāti aññatra pārivattakā, āpatti dukkaṭṭassa’ti vuttaṃ, tasmā aññātikāya santakampi ekatoupasampannāya hatthato paṭiggaṇhantassa dukkaṭṭa’nti vadanti, ubhopete na sārato daṭṭhabbā, kāraṇaṃ pariyesitabbaṃ.

514. Ko pana vādo pattatthavikādīsūti anadhiṭṭhātabbesu bahūsu paṭalesu. Tenevāha mātikāṭṭhakathāyaṃ “pattatthavikādimhi anadhiṭṭhātabbaparikkhāre”ti. Adhiṭṭhānupagesu vā tesāṃ parikkhārattā bhisichaviyā viya anāpatti. Kiṃ paṭaparissāvanaṃ parikkhāraṃ na hotīti? Hoti, kintu taṃ kira nivāsanādicīvarasaṇṭhānattā na vaṭṭati. Tasmā idha nivāsanādicīvarasādhanaṃ vikappanupagapacchimaṃ cīvaraṃ nāma. Anantarātīte nivāsanapārūpanupagamevāti sannitṭhānaṃ. Evaṃ sante kaṅkhāvitaraṇiyaṃ kappanupagapacchimatā, pārivattakābhāvo, aññātikāya hatthato gahaṇanti tiṇeva aṅgāni avatvā aparikkhāratāti catutthamaṅgaṃ vattabbanti ce? Na vattabbaṃ, imasmiṃ sikkhāpade pattatthavikādiparikkhārassa acīvarasaṅkhyattā. Paṭhamakathinādīsū vikappanupagatā pamāṇaṃ, idha kāyaparibhogupagatāti. “Aññaṃ parikkhāra”nti uddharitvā “pattatthavikādiṃ yaṃkiñcī”ti vuttattā vikappanupagampi pattatthavikādiṃ gaṇhituṃ vaṭṭati, “paṭaparissāvanampī”ti vuttaṭṭhāne ca “cīvaraṃ nāma vikappanupagapacchima”nti vacanato paṭaparissāvanaṃ cīvarameva, na parikkhāraṃ. “Ko pana vādoti nigamanavacanampi sādhaka”nti keci vadanti, paṇṇattiṃ ajānanato acittakaṃ, na vatthūṃ, “aññātikāya bhikkhuniyā santakabhāvājānanato, cīvarabhāvājānanato ca acittaka”nti anugaṇṭhipade vuttaṃ.

Cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Aññātakaviññattisikkhāpadavaṇṇanā

515. Parikkhārānanti upayogatthe sāmivacanaṃ. Ekasāṭakanti bhāvanapūṃsakaṃ, “aññātakamo moghapurisā”ti vacanena pavāritopi adātukāmo aññātakamo appavāritatṭhāne tiṭṭhatīti dīpitaṃ hoti. Aññathā “anāpatti pavāritāna”nti iminā virujjhati.

517. Neva tāva viññāpetabbaṃ, na bhaṇṇitabbanti anacchinnānaṃ cīvarānaṃ attano santakānaṃ atthitāya, tattha paccāsāsabbhāvato ca. Paccāsā kittakaṃ kālāṃ rakkhatīti? Yāva gāmantarā, yāva addhayaṇāti eke. Yāva dassanasavanūpacārāti eke. Yāva aññe na passantīti eke. Yāva paccāsā chijjatīti eke. Yāva sākāpalāsapariyesanabhaṇṇanasajjanakālaparicchedāti eke. Idaṃ sabbāṃ yathāsambhavaṃ yujjati. Kathaṃ paññāyatīti ce? “Sace pana etesaṃ vuttappakārānaṃ gihivatthādīnaṃ bhisichavipariyantānaṃ kiñci na labbhati, tena tiṇena vā paṇṇena vā paṭicchādetvā āgantabba”nti aṭṭhakathāvacanato.

Na tāva therānaṃ dātabbānīti na tāva attano ruciyā dātabbāni, yadā therā “dethāvuso”ti vadanti, tadā dātabbāni. “Evaṃ sati daharāpi acchinnacīvaraṭṭhāne tiṭṭhanti, sākāpalāsaṃ bhaṇṇituṃ vaṭṭati, na aññathā. ‘Yehi kehici vā acchinnaṃ hotī’ti hi vutta”nti vuttaṃ. Ācariyo pana evaṃ vadati “attano ruciyāpi dātuṃ labhantī”ti. Tathā hi aṭṭhakathāyaṃ “paribhogajīṇaṃ vā’ti ettha ca ‘acchinnacīvarānaṃ ācariyupajjhāyādīnaṃ attanā tiṇapaṇṇehi paṭicchādetvā dinnacīvarampi saṅghaṃ gacchatī’ti vattuṃ yujjati”ti vuttaṃ. Athāpi siyā ācariyādīhi

“āharāvuso”ti vutteyeve, nāvutteti, na, “kehici vā acchinna”nti ettha vuttalesato dutiyalesassa avisesabhāvappasaṅgatoti. Atha kimatthaṃ “na tāva therānaṃ dātabbāni”ti vuttanti ce? Yāva therānaṃ atthāya sākāpalāsāni bhaṅjati, tāva na dātabbāni, tato tāni theruddissakāni sākāpalāsāni sayamaṃ paridahitvā vināpi therāṇattiyā attano ruciyā dātabbāni, bhūtagāmapātabyatāya pācittiyamaṃ na hoti satthunāpi anuññātattā. “Tiṇena vā paṇṇena vā”ti hi vuttaṃ, taṃ kappiyameva sandhāya vuttanti ce? Na, “tadalābhe na tveva...pe... dukkaṭassā”ti vacanavirodhato. Etthāha - dukkaṭabhaya pācittiyavatthu ce atikkamitabbamaṃ, tadalābhe thullaccayavatthu saṅghikaṃ, tadalābhe pārājikavatthupi atikkamitabbamaṃ siyāti? Na, pārājikassa lokavajjattā. Apica na sabbamaṃ bhūtagāmaṃ pācittiyavatthumeva, tato dukkaṭādivatthupi atthi, anāpattivatthupi kālodisakaṃ, tasmā idaṃ tadā anāpattivatthukanti veditabbamaṃ. Kittāvatā bhikkhu acchinnacīvaro naṭṭhacīvaro hotīti? Ettāvatā naggo hotīti eke. Vikappanupagapacchimabhāvena, vikappanupagapacchimamādiṃ katvā viññāpentassa āpattīti eke. Nivāsanapārupanupagābhāvenāti eke. Ticīvarābhāvenāti eke. Santaruttaraparamābhāvenāti eke. Ayaṃ ekevādo yutto “santaruttaraparamaṃ tato cīvaraṃ sādītappa”nti hi vacanato, tasmā santaruttare sati vikappanupagapacchimaṃ viññāpentassa paṭilābhena nissaggiyaṃ. Yadi evaṃ “viññāpetvā paṭilābheyya nissaggiya”nti sikkhāpadena bhavitabbanti ce? Tanna, tadatthasiddhito nānatthattā dhātūnaṃ. Kiṃ vuttaṃ hoti? Yathā hi “tikkhattumaṃ methunaṃ dhammaṃ abhiviññāpesī”ti vutte pavattesīti attho, tathā idhāpi “cīvaraṃ viññāpeyyā”ti viññattiyā pavatteyya uppādeyyāti attho.

Tena nivatthoti taṃnivattho. Aññassa alābhena tameva paribhuñjato jirati, na lesena. Attanāti sayameva vattumaṃ yujjati, tasmā ayuttaparibhogena aparibhuñjitvā yuttaparibhogavasena paribhuñjato jiṇṇamaṃ paribhogajiṇṇamaṃ nāma. Tassa sabhāgānaṃ acchinnakāle dānampi yuttaparibhoge eva saṅgamaṃ gacchatīti adhippāyo. “Ime kira dve lesā aṭṭhakathāyo, vācentānaṃ ācariyānaṃ matanti dhammasirittthero āhā”ti vuttaṃ.

521. Nisīditumaṃ vā nipajjitumaṃ vā na labhatīti yathāsukhamaṃ na labhatīti adhippāyo. “Aññassatthāyā”ti etthāpi “ñātakānaṃ pavāritāna”nti anuvattati eva. Atthāya kassa? Tasseva aññassa. Yathā aññātake tikapācittiyamaṃ, tathā appavāritepīti dassanatthamaṃ “ñātakānaṃ pavāritāna”nti vuttaṃ. Aññathā “ñātake ñātakasaññī”ti iminā siddhattā na niccamaṃ sesamaṃ āpajjati. Apicettha aññātakaggahaṇena appavāritaggahaṇamaṃ hoti, appavāritaggahaṇena aññātakaggahaṇamaṃ, aññātakā hi appavāritā honti. Tathā ñātakaggahaṇena pavāritaggahaṇamaṃ hoti, katthaci na hoti. Na pavāritaggahaṇena ñātakaggahaṇamaṃ hotīti imassa atthavisesassa dassanatthamaṃ “ñātakānaṃ pavāritāna”nti vuttaṃ. Tathā hi aññātikāya bhikkhuniyā appavāritāya ca cīvaraṃ aññatra pārivattakā paṭiggaṇhantassa āpatti. Ñātikāya pana pavāritāya ca vissāsaṃ gaṇhāti, anāpatti. Tathā purāṇacīvaraṃ ñātikāya anāpatti, pavāritāya pana tikapācittiyameva. Ñātakānañca ekaccānaṃ purāṇacīvaraṃ nāma dātumaṃ vaṭṭati, na pavāritānaṃ. Tikacchedo ca mātikāpadeneva hoti, na aññena. Tatthāpi ekeneva, na dutiyādīhīti ayaṃ vinaye dhammatā veditabbā.

Aññātakaviññātisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Tatuttarisikkhāpadavaṇṇanā

522-524. Paggāhikasālaṃ vāti dussapasāraṃ vā. Hatthena paggaheṭvā ṭhatvā sālāyaṃ pasāretabbadussaṃ pasārentīti codanā. Ticīvarikenevāti vinayaticīvarikena. So hi adhiṭṭhahitvā ṭhapitaparikkhāracoḷādīsu santesupi ticīvare acchinne santaruttaraparamaṃ viññāpetvā gahetuṃ labhati. Aññathāpīti “pamāṇikaṃ ticīvaraṃ parikkhāracoḷavasena adhiṭṭhahitvā paribhuñjato tasmīṃ naṭṭhe bahūnīpi gahetuṃ labhati, na santaruttaraparama”nti ca, tasmā taṃ vibhāganti “ticīvarikassa taṃ vibhāganti attho, na parikkhāracoḷikassā”ti ca keci vadanti. Ācariyo pana “aññenāti aticīvarikena, aññathāti ito vuttaggahaṇaparicchedato aññenā”ti ettakameva vadati. Aññathāti pana sace tīnīpi naṭṭhāni, santaruttaraparamaṃ gaṇhitabbaṃ, sace dve vā ekaṃ vā naṭṭhaṃ, tena “aññathāpī”ti dassanattamaṃ vuttanti eke. Gaṇṭhipadesu vicāraṇā eva natthi, tasmā upaparikkhitvā gahetabbaṃ. Pakatiyā santaruttarena carati, sāsaṅkasikkhāpadavasena vā taṃsammutivasena vā tatiyassa alābhena vā.

526. “Pamāṇameva vaṭṭatī”ti sallekhadassanattamaṃ vuttaṃ. Taṃ micchā gahetvā ñātakādiṭṭhāne taduttari gaṇhantassa āpattīti ce? Taṃ pāḷiyā na sameti, “anāpatti ñātakānaṃ pavāritāna”nti hi pāḷi. Ettha ca pavāritā nāma acchinnakālato pubbe eva pavāritā, na acchinnakāle. “Abhihaṭṭhuṃ pavāreyyā”ti hi vuttaṃ, tasmā yo acchinnakālassatthāya pavāreti, ubhopi appavāritā evāti veditabbā. Te hi acchinnakāraṇā naṭṭhakāraṇāva denti nāma. Apica yathā piṭṭhisamaye satuppādaṃ katvā ñātakapavāritatṭhānato vassikasāṭikaṃ nipphādentassa tena sikkhāpadena nissaggiyaṃ, tathā idhāpi ñātakapavāritatṭhānepi acchinnanaṭṭhakāraṇā na vaṭṭati, tasmā “atṭhakathāsu pamāṇameva vaṭṭatī”ti vuttavacanameva pamāṇa”nti dhammasiritthero āha, taṃ ayuttaṃ, kasmā? Yasmā idaṃ sikkhāpadaṃ taduttari viññāpentassa paññattaṃ, tasmiṃca “aññātakako gahapati vā gahapatānī vā”ti mātikāya pāḷi, vibhaṅge ca “aññātakako nāma mātito vā...pe... asambaddho”ti pāḷi, anāpattivāre ca “ñātakānaṃ pavāritāna”nti pāḷi, tasmā tividhāyapi pāḷiyā na sametīti ayuttameva, tasmā kevalaṃ sallekhameva sandhāya vuttanti apare. Upari kāṇamātāsikkhāpade atṭhakathāsu pana “tesampi pātheyyapahēnakatthāya paṭiyattato pamāṇameva vaṭṭatī”ti vuttaṃ, na pana “pāḷiyā na sametī”ti vuttaṃ, na tattha ca idha ca nānākaraṇaṃ paññāyati, tasmā therassa laddhi sundarā viya mama khāyati, vīmaṃsitabbaṃ. Yasmā panidaṃ sikkhāpadaṃ aññassatthāya viññāpanavattusmiṃyeva paññattaṃ, tasmā idha “aññassatthāyā”ti na vuttaṃ. “Sesaṃ uttānatthamevā”ti pāṭho. “Aññassatthāyā”ti nidānavirodhato na vuttaṃ. Tathāpi anantare vuttanayena labbhatīti ācariyo. Evarūpesu gahapatiṭṭhisamuyuttasikkhāpadesu kiñcāpi “gahapati nāma yo koci agāraṃ ajjhāvasatī”ti vuttaṃ, tathāpi pañca sahadhammike ṭhapetvā avasesā ca sikkhāpaccakkhātako ca titthiyo ca veditabbo.

Tatuttarisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Paṭhamaupakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā

527-8. Api hoti cittanti attho. Meyyāti pāṭhassa mayhanti attho. Na ime sukarā, “na imesaṃ sukarā”ti vā pāṭho. “Tassa na imesaṃ sukarā acchādetunti attho”ti likhitaṃ. “Pubbe appavārito”ti vacanato tasmīṃ khaṇe pavāritopi appavāritova hotīti.

Paṭhamaupakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Dutyaupakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā

532. Dutiyaupakkhaṭena kiṃpayojananti? Natthi, kevalaṃ aṭṭhuppattivaseṇa paññattaṃ bhikkhuniyā rahonisajjasikkhāpadaṃ viya. Evaṃ sante tanti anāropetabbaṃ bhaveyya vināpi tena tadatthasiddhito, anissarattā, anāropetuṃ anuññātattā ca. Vuttañhetuṃ “ākaṅkhamāno, ānanda, saṅgho...pe... samūhaneyyā”ti. Idaṃ sabbamakāraṇaṃ. Na hi buddhā appayojanaṃ vācaṃ nicchārenti, pāgeva sikkhāpadaṃ, tenevāha aṭṭhakathāyaṃ “tañhi imassa anupaññattisadisā”ntiādi. Anupaññatti ca nippayojanā natthi, taṃsadisāñcetaṃ, na nippayojananti dassitaṃ hoti, evaṃ sante ko panettha visesoti? Tato āha “paṭhamasikkhāpade ekassa pīlā katā, dutiye dvinnaṃ, ayamettha viseso”ti. Iminā atthavisesena ko panañño atirekattho dassitoti? Porāṇagaṇṭhipade tāva vuttaṃ “ekasmimpi vatthusmiṃ ubhinnaṃ pīlā kātuṃ vaṭṭatīti ayamatirekattho dassito”ti. Tenetaṃ dīpeti “na kevalaṃ paṭiladdhacīvaragaṇanāyeva āpattigaṇanā, pīlitaṃ puggalasaṅkhātavattugaṇanāyapī”ti.

Honti cettha -

“Vatthuto gaṇanāyāpi, siyā āpatti nekatā;
Iti sandassanattāñca, dutiyūpakkaṭaṃ idha.

“Kāyasamsaggasikkhāya, vibhaṅge viya kintetaṃ;
Ekitthiyāpi nekatā, āpattīnaṃ payogato”ti.

Apicetaṃ sikkhāpadaṃ taṃjātikesu sikkhāpadesu sabbesupi gahetabbavinicchayassa nayadassanappayojananti veditabbaṃ. Āha ca -

“Aññātikāya bahutāya vimissatāya,
Āpattiyāpi bahutā ca vimissatā ca;
Icceva mādividhisambhavadassanattamaṃ,
Satthā upakkhaṭamidaṃ dutiyaṃ avocā”ti.

Tassāyaṃ saṅkhepato adhippāyapubbaṅgamā vicāraṇā - purāṇacīvaraṃ ekameva bhikkhu bhikkhunihi dvīhi, bahūhi vā dhovāpeti, bhikkhunigaṇanāya pācittiyagaṇanā, tathā dvinnaṃ, bahūnaṃ vā sādharmaṇaṃ ekameva cīvaraṃ aññatra pārivattakā paṭiggaṇhāti, idhāpi tathā dvinnaṃ, bahūnaṃ vā sādharmaṇamekaṃ viññāpeti, viññattapuggalagaṇanāya āpattigaṇanā. Tathā aññesupi evarūpesu sikkhāpadesu nayo netabbo. Ayaṃ tāva bahutāya nayo. Missatāya pana ñātikāya, aññātikāya ca ekaṃ dhovāpeti, ekato niṭṭhāpane ekaṃ pācittiyaṃ. Atha ñātikā paṭhamaṃ thokaṃ dhovitvā ṭhitā, puna aññātikā sudhotaṃ karoti, nissaggiyaṃ. Atha aññātikā paṭhamaṃ dhovati, pacchā ñātikā sudhotaṃ karoti, aññātikāya payogavasena bhikkhuno dukkaṭameva. Aññātikāya ca ñātikāya ca aññātikasaññī, vematiko, ñātikasaññī vā dhovāpeti, yathāvuttanayena nissaggiyadukkaṭādiāpattibhedagaṇanā veditabbā. Tathā aññātikāya ca ñātikāya ca santakaṃ cīvaraṃ ubhohi ekato diyyamānaṃ paṭiggaṇhantassa, aññātikāya eva hatthato paṭiggaṇhantassa ca nissaggiyameva. Atha ñātikāya anāpatti. Atha ubhosu aññātikādisaññī vuttanayeneva nissaggiyadukkaṭādiāpattibhedagaṇanā veditabbā. Tathā aññātakaviññattisikkhāpadesupi yathāsambhavaṃ nayo netabbo. Ayaṃ missatāya nayo. Ādi-saddena pana aneke aññātikā viññattāviññattapuggalagaṇanāya dukkaṭaṃ. Eko deti, eko na deti, nissaggiyaṃ. Atha aviññatto deti, na nissaggiyaṃ. Atha

viññattāviññattānaṃ sādhāraṇaṃ viññatto deti, nissaggiyameva. Ubho denti, nissaggiyameva. Aviññatto deti, nissaggiyena anāpatti. Viññattassa vacanena aviññatto deti, anāpatti eva. Tathā upakkhaṭṭadīsipi yathāsambhavaṃ nayo netabbo.

Dutiyaupakkhaṭṭasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Rājasikkhāpadavaṇṇanā

537. “Na kho mayaṃ, āvuso, cīvaracetāpannaṃ paṭiggaṇhāma...pe... kālena kappiya”nti ito pubbe eva rūpiyapaṭiggaṇaṇasikkhāpadassa paññattattā vuttaṃ. Aññathā āyasmā upanando maṃsassa cetāpannaṃ ekampi kahāpaṇaṃ hatthena paṭiggaṇhanto tato mahantataraṃ cīvaracetāpannaṃ kathaṃ na paṭiggaṇhissati, evaṃ santepi cīvarapaṭisaṃyuttattā cīvaravagge saṅgāyimsūti.

538-539. “Āgatakāraṇaṃ bhañjati”ti vuttattā nanu puna codetuṃ na labhatīti eke. Āgamanassa sātthakaṃ na hoti, cīvaraṃ na labhissati paṭisanthārassa katattāti eke. Codanālakkhaṇaṃ na hotīti katvā vuttanti eke. “Ṭhatvā codemī”ti āgato taṃ ṭhānaṃ bhañjati, karoti cekaṃ, tīṇipi ce karoti, ekameva, ekavacanattāti eke. Tīṇi ṭhānāni bhañjatīti eke. Upatissatthero “na codanādiṃ bhañjati, codetukāmo akattabbaṃ akāsi, tena vattabhede dukkaṭa”nti vadati. Dhammasiritthero pana “āsane ce nisīdati, ekāya nisajjāya dve ṭhānāni bhañjati. Āmisaṃ ce paṭiggaṇhāti, ekena paṭiggaṇhena dve ṭhānāni bhañjati. Dhammaṃ ce bhāsati, dhammadesanasikkhāpade vuttaparicchedāya ekāya vācāya dve ṭhānāni bhañjati, taṃ sandhāya vutta”nti vadati. “Yatthā”ti vutte attano eva santikaṃ gantabbanti vuttaṃ viya hoti. Tena vuttaṃ “byañjanaṃ pana na sameti”ti. Upāsakehi āṇattā taṃ. Mūlaṃ asādiyantena mūlassa akappiyabhāve sati asādiyantena. Tañca kho cittena, na mukhena. Sace evaṃ vutte akappiyaṃ dassetīti katvā cittena akappiyaṃ icchantova mukhena kappiyaṃ niddisati “cīvaraṃ me dethā”ti, na vaṭṭati. Paṭilābhe rūpiyapaṭiggaṇaṇasikkhāpadena āpatti.

Tatrāyaṃ vicāraṇā - cittena sādiyantopi mukhena kappiyavohārena ce voharati “kahāpaṇārahena, pādārahena vā kappiyabhaṇḍena idañcidaṇca āharā”ti. Kiñcāpi rūpiyaṃ sandhāya vadati, vaṭṭati eva. Kasmā? Kañci sassuṭṭhānakam bhūmipadesaṃ sandhāya “sīmaṃ demāti vadanti, vaṭṭatī”ti vacanato, “vihārassa demā”ti vutte “paṭikkhipituṃ na vaṭṭatī”ti vacanato ca. Anugaṇṭhipade pana vuttaṃ “saṅghaṃ sandhāya ‘vihārassa demā’ti dinnaṃ garubhaṇḍaṃ na hoti, dakkhiṇodakaṃ sampaṭicchituṃ, ‘sādhū’ti ca vattuṃ, anumodetuñca vaṭṭati. Kasmā? Saṅghassa ‘vihāro’ti nāmābhāvato, khetasseva ‘sīmā’ti nāmābhāvato ca, cittena ārammaṇaṃ kataṃ appamāṇaṃ, kappiyavohārova pamāṇaṃ. Kappiyamevācikkhitattā ‘na tvevāhaṃ, bhikkhave, kenaci pariyāyena jātārūparajataṃ sādītappaṃ pariyesitabbanti vadāmī’ti vacanenapi na virujjhati. Kappiyavacanapaccayā dāyako sayameva kattabbayuttakaṃ jānissatīti adhippāyato dāyakena etassa adhippāyaṃ ñatvā kappiyakāraṇassa hatthe ṭhapitaṃ bhikkhusa santakameva hotī”ti. Idaṃ sabbamayuttaṃ, kasmā? Sīmāvihāravacanassa dāyakavacanattā. Idha ca bhikkhuno vacanaṃ pamāṇaṃ. Tenevāha “athāpi ‘mama taḷākaṃ vā pokkharāṇiṃ vā saṅghassa dammī’ti vutte ‘sādhū, upāsaka, saṅgho pāṇiyaṃ pivissatī’tiādīni vatvā paribhuñjituṃ vaṭṭati evā”ti. Aññathā khettaṃ sandhāya bhikkhuno khettpaṭibaddhavaṇṇanāni sīmāvacanena kappantīti āpajjati. Avihārassa ca bhikkhusa rūpiyaṃ dassetvā “idaṃ vihārassa dammī”ti vutte attano atthāya diyyamāṇaṃ jānantenapi taṃ appaṭikkhipitabbaṃ. Tathā kahāpaṇārahādino

akappiyabhaṇḍabhāvaṃ, kahāpaṇāḍibhāvameva vā jānantameva sandhāya tathāvoharantassa ca anāpattīti āpajjati. “Na tvevāhaṃ, bhikkhave, kenaci pariyāyenā”ti nippadesato vuttattā na sakkā lesaṃ oḍḍetunti no takko, vicāretvā pana gahetabbaṃ. “No ce icchati, na kathetabba”nti vacanato yathāvuttasāmicīyā akaraṇe anāpatti dukkaṭassāti dasseti.

“Aññātakappaṇāpavāritesu viya paṭipajjitabba”nti vacanato yathāvuttasāmicimpi na katvā ce nipphādeti, aññātakaviññāttisikkhāpadena kāretabboti dasseti. Kappiyakārakā sayameva codetvā denti, vaṭṭati. “Sayam karaṇameva paṭikkhitta”nti ca vadanti. Piṇḍapātādīnaṃ...pe... eseva nayoti ettha “dukkata”nti vadanti, taṃ na sundaraṃ, dadantesupīti api-saddena saṅgahitattā nissaggiyapācittiyameva. Jātarūparajataṃ “saṅghe sādite dukkaṭa”nti ca vikappenti. Taṃ visesetvā navuttattā pācittiyamevāti dasseti. “Nissaggiyamevāti yevāpanakasikkhāpadesu siyā”ti vadanti, upaparikkhitabbaṃ. “Yassa kassaci hi aññassa...pe... mahāpaccariyaṃ vutta”nti vacanato apabbajitānaṃ antamaso mātāpitūnampi atthāya sampaṭicchantaṃ dukkaṭamevāti dasseti.

Sabbattha sampaṭicchanaṃ nāma “uggaṇheyya vā uggaṇhāpeyyavā upanikkhittaṃ vā sādiyeyyā”ti evaṃ vuttalakkaṇameva. Evaṃ santēpi katthaci paṭikkhipitabbaṃ, katthaci na paṭikkhipitabbaṃ, katthaci paṭikkhittaṃ sādituṃ vaṭṭati, evaṃ appaṭikkhittaṃ kiñci vaṭṭati, idaṃ sabbampi dassetuṃ “sace paṇā”ti vitthāro āraddho. Tattha “cetiassa...pe... na vaṭṭatī”ti vacanato appaṭikkhittaṃ viharassa dinnaṃ sādituṃ vaṭṭatīti siddhaṃ. Tathā therassa “mātuyā demā”tiādinā vuttepi paṭiggahaṇe āpatti pācittiyameva. Sāpattiko hotīti ettha kāya āpattiyā sāpattiko hotīti? Dukkaṭāpattiyāti eke. Na yāya kāyaci, kevalaṃ aṭṭhāne codetīti katvā “sāpattiko”ti vuttaṃ. Yathā kathanti? “Pañcahi, bhikkhave, aṅgehi samannāgato saddhivihāriko paṇāmetabbo...pe... paṇāmento anatisāro”ti ettha na sammāvattantaṃyeva apaṇāmentassa dukkaṭaṃ vuttaṃ. Yathāha - “na ca, bhikkhave, asammāvattanto na paṇāmetabbo, yo na paṇāmeyya, āpattidukkaṭassā”ti, tasmā adhimattapemādiabhāvepi apaṇāmentassa anāpatti dissati. Apica “sātisāro hotīti”ti vuttaṃ. Evaṃsampaḍamidamaṃ daṭṭhabbaṃ. Aṭṭhakathāya “sātisāro hotīti sadoso hoti, āpattiṃ āpajjati”ti vuttattā na yuttanti ce? Na, tadanantameva taṃmicchāgāhanivattanatthaṃ, tasmā “na sammāvattanto paṇāmetabbo”ti vuttattā anāpattikā katāti. Dukkaṭāpatti hotīti ācariyo, vīmaṃsitabbaṃ. “Kappiyabhaṇḍampi akappiyamevāti taḷākato nipphannadhaññaṃ parivattetvā laddhaṃ gorasampi na vaṭṭatī”ti vuttaṃ.

Kappiyavohārepi vidhānaṃ vakkhāma, seyyathidaṃ - “udakavasena”tiādi. Dubbinibbhogaṃ hotīti idaṃ parato “tasseva akappiyaṃ. Kasmā? Dhaññaṃ vicāritattā”ti iminā asadisamaṃ, tasmā suvuttaṃ. Idañhi bhikkhussa payogavasena ādito paṭṭhāya uppannaṃ missanti. Akatapubbaṃ navasassaṃ nāma. Khale vā ṭhatvā rakkhatīti “idaṃ vā ettakaṃ vā mā gaṇha, idaṃ gahetuṃ labbhatī”ti vā “ito apanehi, idha puñjaṃ karohī”ti evamādinā vā payogena ce rakkhati, taṃ akappiyaṃ. “Sace ‘mayiṭhite rakkhitaṃ hotīti’ rakkhati, gaṇhante vā passitvā ‘kiṃ karothā’ti, bhaṇati vaṭṭatī”ti vuttaṃ, taṃ yuttaṃ. Rūpiyapaṭiggahaṇasikkhāpade “dvāraṃ pidahitvā rakkhantaṃ vasitabba”nti hi vuttaṃ. Tasseva taṃ akappiyaṃ. Kasmā? Apubbassa anuppāditattā. Heṭṭhā “sassaṃ katvā āharathā”ti vattuṃ pana na vaṭṭatīti. Paṇṇepi eseva nayo. “Pakatiyā sayameva karontānaṃ ussāhajananaṃ”ti vuttaṃ. Kasmā? “Kahāpaṇānaṃ vicāritattā”ti vacanato, pageva uṭṭhāpitattāti

siddham hoti. Sace dāyakā vā saṅghassa gāmakhattārāmādiṃ keṇiyā gahitamanussā vā tattha kuṭumbino “ime saṅghassa kahāpaṇā āhaṭṭā”ti vadanti, “na kappatī”ti ettakameva vattabbaṃ. Kappiyakārakāva ce vadanti, “saṅghassa kahāpaṇā na kappanti, sappiādīni vaṭṭanti”ti vattabbaṃ, tasmā “saṅghassa kappiyakārake vā guttaṭṭhānaṃ vā ācikkhathā”ti vatvā tehi sampāditam kenaci akattabbatāya “iminā sappiṃ āharāhi”ti vicāreti niṭṭhāpetvā itaresam kappiyam parato pattacatukke catutthapatto viya. Vuttañhi tattha “ime kahāpaṇe gahetvā imaṃ dehī”ti kahāpaṇe dāpetvā gahito, ayaṃ patto etasseva bhikkhuno na vaṭṭati, dubbicāritattā, aññesaṃ pana vaṭṭati, mūlassa asampaṭicchitattā”tiādi. Yadi evaṃ sabbesaṃ akappiyam. Kasmā? Kahāpaṇānaṃ vicāritattāti. Imaṃ duvuttanti ce? Na, mūlassa sampaṭicchitaṭṭhānaṃ sandhāya imassa vuttattā pattacatukke dutiyatatiyapattā viya, teneva vuttam sayamkārivāre “na kappatī”ti ettakameva vattabba’nti. Tato param mūlam sampaṭicchati nāma.

Mahāvisayasikkhattā, rājasikkhāpadaṃ idaṃ;
Rañño viya duviññeyyam, cittādhippāyatopi vā.

Rājasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito cīvaravaggo paṭhamo.

2. Kosiyavaggo

1. Kosiyasikkhāpadavaṇṇanā

542. Kosiyakārakoti ettha koṣam karontīti “kosakārā”ti laddhavohārānaṃ pāṇakānaṃ kosato nibbattaṃ kosiyaṃ nāma. Attanā kataṃ ce? Nissajjanakāle “sayam kataṃ nissaggiya”nti vattabbaṃ. Ubho hi ce kataṃ, yathāpāṭhameva vattabbaṃ. Attanā ca parehi ca vipṭakataṃ attanā pariyosāpetītiādicatukkampi sambhavantaṃ na dassitaṃ. Vinayadhammatā hesā, yadidaṃ ekasmiṃ tike vā catukke vā dassite itaraṃ sambhavantaṃ na vuccatīti.

Kosiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Suddhakāḷakasikkhāpadavaṇṇanā

547. Suddhakāḷakānanti ettha yathā paṭhame “ekenapi kosiyaṃsunā”ti vuttam, tathā idha “ekenapi aññena amissetvā”ti vacanābhāvato aññehi missabhāve satipi apaññāyamānarūpakam “suddhakāḷaka”micceva vuccatīti veditabbaṃ.

Suddhakāḷakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Dvebhāgasikkhāpadavaṇṇanā

552. “Dhārayitvā dve tulā ādātabbā”ti vacanato yathā tulādhāraṇāya kāḷakā adhikā na honti, tathā kāḷakānaṃ dve bhāvā gahetabbā ukkaṭṭhaparicchedena. Kathaṃ paññāyatīti? Suddhakāḷakapaṭisedhananidānena. Tatiyaṃ odātānaṃ catuttham gocariyānanti heṭṭhimaparicchedo. Mātikāṭṭhakathāyaṃ pana “ekassapi kāḷakalomassa atirekabhāve nissaggiya”nti vuttam, tam tulādhāraṇāya kiñcāpi na sameti, acittakattā pana sikkhāpadassa pubbe tulāya dhārayitvā ṭhapitesu ekampi lomaṃ tattha pateyya nissaggiyanti adhippāyoti no takko. Aññathā dve tulā nādātabbā, ūnakatārā ādātabbā siyuṃ. Na hi lomaṃ gaṇetvā tulādhāraṇā karīyati.

Atha gaṇetvāva kātabbamaṃ. Kiṃ tulādhāraṇāya payoḥjananti keci. “Gocariyaodātesu ekameva diguṇaṃ katvā gaḥetuṃ vaṭṭatī”ti vadanti, aṭṭhakathāyaṃ avicāritattā vīmaṃsitabbamaṃ.

Dvebhāgasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Chabbassasikkhāpadavaṇṇanā

562. Navaṃ nāma karaṇaṃ upādāyāti idaṃ ādikaraṇato paṭṭhāya vassagaṇanaṃ dīpeti. Karitvā vāti vacanaṃ niṭṭhānadivasato paṭṭhāyāti dīpeti. Dhāretabbanti vacanaṃ pana paribhogato paṭṭhāyāti dīpeti, yasmā laddhasammutikassa gatagataṭṭhāne channaṃ channaṃ vassānaṃ oratova katāni bahūnipi honti, tasmā aññaṃ navanti kiṃ katato aññaṃ, udāhu dhāritato aññanti? Kiñcetha yadi katato aññaṃ, tesu aññataraṃ dukkataṃ vā paribhogajiṇṇaṃ vā puna kātuṃ vaṭṭati, tañca kho vināpi purāṇasanthatassa sugatavidatthiṃ appaṭisiddhapariyāpannattā. Katato hi aññaṃ paṭisiddhaṃ, idaṃca pubbakatanti tato anantarasikkhāpadavirodho hoti. Atha dhāritato aññaṃ nāma, sammuti niratthikā āpajjati, paṭhamakataṃ ce aparibhuttaṃ, satiyāpi sammutiyaṃ aññaṃ navaṃ na vaṭṭatīti adhippāyo? Tatridaṃ sannīṭṭhānanidassanaṃ - niṭṭhānadivasato paṭṭhāya channaṃ channaṃ vassānaṃ paricchedo veditabbo. Tattha ca sattame vasse sampatte chabbassāni paripuṇṇāni honti. Tañca kho māsaparicchedavasena, na vassaparicchedavasena. Sattame paripuṇṇaṃcā ūnakaṃcā vassaṃ nāma, tasmā vipakatasseva sace chabbassāni pūrenti, puna niṭṭhānadivasato paṭṭhāya chabbassāni labhanti. Tañca kho paribhuttaṃ vā hotu aparibhuttaṃ vā, dhāritameva nāma. Yasmā “navaṃ nāma karaṇaṃ upādāya vuccatī”ti vuttaṃ, tasmā channaṃ vassānaṃ parato tameva pubbakataṃ dukkatabhāvena, paribhogajiṇṇatāya vā vijaṭetvā puna karoti, niṭṭhānadivasato paṭṭhāya chabbassaparamatā dhāretabbamaṃ, atirekaṃ vā. Anto ce karoti, tadeva aññaṃ navaṃ nāma hoti karaṇaṃ upādāya, tasmā nissaggiyaṃ. Aññathā “navaṃ nāma karaṇaṃ upādāyā”ti iminā na koci viseso atthi. Evaṃ sante kiṃ hoti? Aṭṭhuppattīti. “Yācanabahulā viññattibahulā viharantī”ti hi tattha vuttaṃ, tañca aññassa karaṇaṃ dīpeti. Yadi evaṃ taṃ nibbisesameva āpajjatīti? Nāpajjati. Ayaṃ panassa viseso, yasmā “aññena kataṃ paṭilabhitvā paribhuñjati, anāpattī”ti vuttattho visesoti. Kiṃ vuttaṃ hoti? “Navaṃ nāma karaṇaṃ upādāya vuccatī”ti vutte atirekacīvarassa uppatti viya paṭilābhenassa uppatti navatā āpajjati. Tato paṭiladdhadivasato paṭṭhāya chabbassaparamatā dhāretabbamaṃ. Orena ce channaṃ vassānaṃ...pe... kārāpeyya, nissaggiyanti āpajjati, tasmā navaṃ nāma karaṇameva upādāya vuccati, na paṭilābhaṃ. Orena channaṃ vassānaṃ attano anuppannattā “nava”nti saṅkhaṃ gataṃ, appaṭiladdhaṃ ce kārāpeyya, yathā lābho, tathā kareyya vā kārāpeyya vāti ca na hoti. Kasmā? Yasmā aññena kataṃ paṭilabhitvā paribhuñjati, anāpattīti visesoti.

Chabbassasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Nisīdanasanthasikkhāpadavaṇṇanā

565. Nāssudha kocīti ettha assudha-iti avadhāraṇatthe nipāto. Tattha kiñcāpi “evaṃ bhanteti kho te bhikkhū”ti bahuvacanaṃ vuttaṃ, tathāpi te bhikkhū bhagavato paṭissuṇitvā idha tesu bhikkhūsu koci bhagavantaṃ nāssudha upasaṅkamati aññatra

ekenāti attho gahetabbo. Taṃ suggāhaṃ ekāhaṃ bhante bhagavantaṃ varantiādīsu viya, anujānāmi...pe... yathāsukhaṃ maṃ dassanāya upasaṅkamantūti dassanatthāya upasaṅkhamantu.

566-567. “Mayaṃ āyasmantaṃ upasena”nti tassa gaṇapāmokkhattā vuttaṃ. Āraññikapiṇḍapātikapaṃsukūlikavasena sabbāni vuttāni. Tenevāha aṭṭhakathāyaṃ “santhate catutthacīvarasaññitāyā”ti. Kiṃ sabbepi te cīvaraṃ na bujjhantīti ce? Yathā hotu. Katamaṃ cīvaraṃ nāmāti? Channaṃ aññataraṃ vikappanupagaṃ pacchimanti. Kiñca vāyimaṃ avāyimanti? Vāyimamevāti. Katarasuttenāti? Addhā so suttameva na passati, siveyyakaṃ dussayugaṃ, iddhimayikañca devadattiyañca acīvaraṃ karoti. Yadi evaṃ avāyimampīti vadāmīti. Evaṃ sante siddhā santhate cīvarasaññitā kambalasīsenā uṇṇāmayasāmaññato. Kiṃ pana te santhataṃ adhiṭṭhahimsūti? Duṭṭhu adhiṭṭhahimsu acīvarattā, na adhiṭṭhānupagattā ca santhatassa. Atha nādhīṭṭhahimsu, pubbeva tattha acīvarasaññino eteti katvā tattha cīvarasaññitāya tadubhayaṃ na yujjati. Kiṃ panetaṃ adhiṭṭhānupagaṃ natthīti? Tatthevāgataṃ, apicetaṃ avikappanupagaṃ ce, cīvaraṃ na hoti, aññathā “cīvaraṃ nāma channaṃ cīvarānaṃ aññatara”nti ettāvatā siddhaṃ “vikappanupagaṃ pacchima”nti na vattabbaṃ. Atha na vikappanupagampi cīvarameva siddhaṃ, anadhiṭṭhānupagaṃ, avikappanupagañca ekajjhaṃ “cīvara”nti saṅkhyāṃ gacchati. Tenevāha “tecīvarikassa catutthacīvaraṃ vattamānaṃ aṃsakāsāvameva vaṭṭati”ti.

Apica santhate cīvarasaññitā na kevalaṃ tesameva, aññesampi anubandhati eva “purāṇasanthataṃ nāma sakiṃ nivatthampi sakiṃ pārutampi”ti vacanato. Aṭṭhakathācariyo panassa acīvarataṃ sandhāyabhāsitatthadīpanena dīpeti. Nivatthapārutanti etesaṃ nisinnañceva nipannañcāti attho. Apica evaṃ sante pi santhate cīvarasaññitā anubandhati eva. Khandhake hi “nisīdanaṃ adhiṭṭhātumaṃ na vikappetu”nti ca, parivāre “nava cīvarāni adhiṭṭhātābbaṇī”ti ca nisīdanasikkhāpade “dasā vidatthī”ti ca idha “nisīdanaṃ nāma sadasaṃ vuccati”ti ca vuttaṃ, aṭṭhakathāyañcassa “santhatasadisāṃ santharītvā ekasmiṃ ante sugatavidatthiyā vidatthimattapadese dvīsu ṭhānesu phāletvā tisso dasā karīyanti, tāhi dasāhi sadasaṃ nāma vuccati”ti ca “nisīdanaṃ vuttanayena adhiṭṭhātābbaṃ, tañca kho pamāṇayuttaṃ ekameva, dve na vaṭṭanti”ti ca vuttaṃ, tasmā nisīdanaṃ nāma navannaṃ cīvarānaṃ aññataraṃ cīvaraṃ adhiṭṭhātābbaṃ, tañca santhatasadisāṃ eḷakalomamayasanthatavisesanti siddhaṃ, tathā nisīdanameva nisīdanasanthatañca siddhaṃ. Porāṇagaṇṭhipade ca “ekamevā”ti vuttaṃ. Tasmīṃ siddhe siddhā santhate cīvarasaññitāti attho. Kasmā? Santhatasāmaññato.

Etthāha - kathaṃ adasameva santhataṃ cīvarasaṅkhyāṃ na gacchati. Anekampi anadhiṭṭhitampi mahantampi vaṭṭati, yato sadasameva santhataṃ cīvarasaṅkhyāṃ gacchati, tato adhiṭṭhānañca upagacchatīti. Asanthatapariyāpannattā orena ca channaṃ vassānaṃ vināpi sammutiṃ, tañca porāṇaṃ vissajjetvā eva, na avissajjetvā “tañca kho pamāṇayuttaṃ ekameva, dve na vaṭṭanti”ti vacanatoti. Athāpi siyā santhataṃ sayanattameva karīyati, nisīdanaṃ asanthatamevāti. Tañca na niyamato “purāṇasanthataṃ nāma sakiṃ nivatthaṃ sakiṃ pārutampi”ti vuttattāti. Ettha vuccati, na ettha kāraṇaṃ pariyesitabbaṃ vinayapaññattiyā anaññavisayattā.

Santhatassa pana acīvarabhāve ayaṃ yutti - ādito “tīṇi santhatāni pana vinayakammaṃ katvā paṭilabhitvā paribhuñjitumaṃ na vaṭṭanti”ti aṭṭhakathāvacanato tāni akappiyānīti siddhaṃ, bhagavatā ca khomādīni cha anuññātānīti koseyyaṃ kappiyanti siddhaṃ. Evaṃ sante suddhakoseyyampi cīvaraṃ kappiyaṃ jātaṃ,

pageva kosiya missakasanthatacīvaranti āpajjati. Tathā kambalañca anuññātaṃ, tañca suddhikampi hoti jātikāḷakabhāvena, pageva odātagocariya missakasanthatacīvaranti āpajjati. Tato ca aññamaññavirodho, tasmā na santhataṃ cīvaraṃ nāma hoti, nisīdanaṃ pana hoti tassa pamāṇasaṇṭhānaparicchedasambhavato. Etthāhu keci ācariyā “duvidhaṃ nisīdanaṃ santhataṃ, asanthatañca. Tattha santhataṃ santhatameva. Asanthataṃ khomādichabbidhaṃ, tadanulomaṃ vā hoti, ayametesam viseso”ti.

Etthāha - kasmā panettha “santhataṃ pana bhikkhunā”ti sikkhāpadaṃ apaññāpetvā “nisīdanasanthata”nti paññattanti? Cīvarasaññitāya santhatānaṃ ujjhittā tesam acīvarabhāvadassanattamaṃ tathā paññattanti vuttaṃ hoti, tasmā te bhikkhū dhutaṅgabhedabhayā tāni ujjhittvā terasāpi dhutaṅgāni samādiyimsu, sīsadassanavasena tīṇeva vuttāni, bhagavā ca tesam santhataṃ anujāni, tato nesam evam hoti “nisīdanacīvarasaṇṭhānampetam nisīdanasanthataṃ no anuññātaṃ, catutthacīvarabhāvena pageva katasanthataṃ vā”ti. Tato santhate nesam cīvarasaññitā na bhavissatīti tadatthaṃ bhagavatā nisīdanasanthatanti paññattanti adhippāyo. “Pacchimāni dve vaṭṭantī”ti kathaṃ paññāyatīti ce? “Anāpatti aññena kataṃ paṭilabhitvā paribhuñjati”ti vacanatoti.

Nisīdanasanthatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Eḷakalomasikkhāpadavaṇṇanā

572-573. Addhānamaggappaṭipannassāti iminā pakatiyā dīghamaggappaṭipannassa uppannāni pi tiyojanaparamameva haritabbāni, pageva appaṭipannassāti dasseti. Addhānamaggappaṭipannassa nissaggiyanti vā sambandho. Teneva vāsādhippāyassa paṭippassaddhagamanussāhattā “appaṭipanno”ti saṅkhyam gatassa anāpattīti siddhā. Imasmiṃ atthavikappe hi bhikkhuno paneva eḷakalomāni uppajjeyyū...pe... asante pi hāra ke addhānam maggappaṭipannassa nissaggiyam pācittiyanti yojanā veditabbā. Ākaṅkhamānena bhikkhunā paṭiggahetabbānīti attano santakānamyeva tiyojanātikkame āpattiṃ dasseti. Tena anākaṅkhamānena parasantakāni paṭiggahitāni atirekatiyojanam harantassa anāpatti siddhā. Ayamatto “bhikkhuno uppajjeyyū”nti iminā, “acchinnaṃ paṭilabhitvā”ti iminā ca dīpitova hotīti. Porāṇagaṇṭhipade ca “aññaṃ bhikkhum harāpento gacchati ce, dvinnaṃ anāpattīti vuttaṃ, tasmā dve bhikkhū tiyojanaparamam patvā aññamaññaṃ bhaṇḍam parivattetvā ce haranti, anāpattīti siddham, teneva anāpattivāre “aññaṃ harāpetī”ti vuttaṃ. Kiṃ harāpeti? Jānantaṃ ajānantaṃ. Kiñcettha yadi jānantaṃ, “añña harissatīti ṭhapeti, tena haritepi āpattiyevā”ti ekaṃsato na vattabbaṃ. Jānantopi hi ekacco haratīti. Tato aṭṭhakathāya virujjhati. Atha ajānantaṃ, “aññaṃ yāne vā bhaṇḍe vā ajānantassa pakkipitvā tiyojanam atikkāmeti, nissaggiyānī”ti pāḷiyā virujjhati, atha ubhopi ekato ekaṃ bhaṇḍam harāpenti, tampi nissaggiyam siyā. Anissaggiyanti yuttīyā virujjhati “tiyojanaparamam sahatthā haritabbāni asante hāra ke”ti avisesena ca pāḷi vuttā. Hāra kopi sacetano acetanoti duvidho. Sacetanopi eḷakalomabhāvam vā “ahamidaṃ harāmī”ti vā “maṃ esa idaṃ harāpetī”ti vā jānanā jānanavasena duvidho hoti. Tattha acetano nāma hāra ko nadīsoto vā nāvā vā assāmikayānam vā hoti. Sacetano pākaṭova. Tattha “maṃ esa idaṃ harāpetī”ti ettakaṃ jānantaṃ manussaṃ vā tiracchānagataṃ vā aññaṃ harāpeti, anāpattīti anugaṇṭhipadanayo. Ayam pāḷiyā, aṭṭhakathāya ca ekaraso vinicchayo, “asante hāra ke”ti kiñcāpi idaṃ avisesato vuttaṃ, “aññaṃ yāne vā bhaṇḍe vā

ajānantassā”ti vacanato pana sacetanova hārako tattha adhippetoti paññāyati, so ca eḷakalomabhāvañca “idaṃ harāmī”ti ca jānanto nādhippeto. Tena vuttaṃ “añño harissatīti ṭhapeti, tena haritepi āpattiyevā”tiādi. Tattha hetukattuno abhāvatova. Pāliyañhi “aññaṃ harāpetī”ti hetukattuvasena vuttā. Itare dve jānantā idha sambhavanti. “Ajānantassa pakkhipitvā”ti pāliyaṃ “esa harāpetī”ti vā “idaṃ ṭhānaṃ atikkamāpetī”ti vā jānantassa yāne vā bhaṇḍe vā pakkhipitvā tiyojanaṃ atikkamāpeti, na nissaggiyā hontīti dīpeti.

“Harāpetī”ti idaṃ hetukattuvacanataṃ sādheti, tasmā atṭhakathāyaṃ “sāmikassa ajānantassevā”ti idaṃ “maṃ esa harāpetī”ti evaṃ ajānantaṃ sandhāya vuttaṃ. “Sāreti codeti anubandhāpetī”ti idaṃ “maṃ esa idaṃ ṭhānaṃ atikkamāpetī”ti evaṃ jānantaṃ sandhāya vuttaṃ. Ajānantopi sāraṇādīhi ṭhitatṭhānaṃ nātikkamati, na vā anubandhati. Atha sāraṇādīhi anatikkamitvā attano ruciyā atikkamati āpatti eva bhikkhuno hetukattubhāvāsambhavato.

Idāni yathāṭhitatṭhānato paṭṭhāya vakkhāma, “asantepe hārake”ti hārakālābhapaccayāpi sayamaṃ haraṇato nissaggiyameva, pageva sati hāraketi ayameko attho. Avadhāraṇatthaṃ api-saddaṃ gahetvā asante eva hārake nissaggiyaṃ, sati pana hārake na tena harāpentassa nissaggiyanti ayaṃ dutiyo attho. “Saṅghato vā...pe... attano vā dhanenā”ti iminā kiñcāpi acittakamidaṃ sikkhāpadaṃ, saṅghādito pana attanā ākaṅkhamānena paṭiggahitasseva eḷakalomassa tiyojanātikkame āpatti, na ajānato appaṭiggahitassa cīvarādīsu kutoci laggassa atikkamaneti dīpeti. Anugaṇṭhipade pana “kambalassa upari nipajjitvā gacchantassa sace ekampi lomaṃ cīvare laggaṃ hoti, āpatti eva kambalato vijaṭitattā”ti vuttaṃ, taṃ kambalassa paṭiggahitattā attano icchāya paṭiggahitameva hotīti yuttaṃ. Yasmaṃ “anāpatti katabhaṇḍe”ti vuttaṃ, tasmā taṃ anekampi katabhaṇḍatṭhāniyameva hoti. Tañhi anena paṭiggahitaṃ, na lomaṃ. Atha lomampi aggahitameva hoti, katabhaṇḍaṃ dupparihāriyalomavinibbhogakatabhaṇḍo niyamo. Evaṃ sante akatabhaṇḍe tikapācittiyaṃ, katabhaṇḍe tikadukkaṭaṇca nayato dassetabbaṃ bhaveyya, aññathā tikassa dassitattā. Saussāhattāti appaṭippassaddhagamanattā. Acittakattā cāti bhikkhuno ussāhānurūpaṃ lomānaṃ tiyojanātikkamanato vināpi payogacittena haraṇacittena āpajjati evāti adhippāyo. Sā anāpatti pāliyā na sametīti anto pana payogena tiyojanaparamaṃ atikkamitattā anāpatti. “Tiyojanaṃ haratī”ti iminā tiyojanaṃ padasā netukāmopi antotiyojane pade pade dukkaṭaṃ nāpajjatīti dasseti, taṃ yuttaṃ “tiyojanaṃ vāsādhippāyo gantvā tato paraṃ haratī”ti vacanassatthitāyā”ti vuttaṃ. Punapi vuttaṃ “aññaṃ harāpetīti ‘idaṃ harissāmī’ti saussāhameva aññaṃ harāpetīti attho. Itarathā gacchantassa sīse ṭhapesi, tasmim ajānantepi anāpatti siyā”ti. Sace pana “agacchante yāne vā”tiādinā nayena vuttattā haraṇādīhi janitaussāhānaṃ hatthiādīnaṃ ‘idaṃ karissāmā’ti vā ‘harissāmā’ti vā ābhoge janite eva anāpatti, na ajaniteti upatissatthero āhā”ti ca vuttaṃ. Parivattetvā ṭhapiteti dvinnampi bahi nikkhipitattāti upatissatthero. Bahisīmāya ṭhapitaṃ bhaṇḍikaṃ anto antosīmāyaṃ ṭhapitaṃ bahi karoto anāpattīti keci, na sundaraṃ viya.

575. Paṭilabhitvā haratīti paṭhamatiyojanato paraṃ harati, na dutiyāditoti attho. Katabhaṇḍe uppannokāsābhāvā anāpatti.

Eḷakomasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Eḷakalomadhovāpanasikkhāpadavaṇṇanā

581. Kiñcāpi purāṇacīvaradhovanasikkhāpade cīvaram ṭhapetvā “aññaṃ parikkhāraṃ dhovāpetī”ti anāpattivāre vuttaṃ. Imassa pana sikkhāpadassa uppannakālaṭo paṭṭhāya eḷakalomadhovāpanādinā āpattīti eke. Sā vā anāpatti mūlāpattito eva, na imamhāti eke. Eḷakalomānaṃ aparikkhārattā bhaṭṭhaṃ aggahaṇamevāti eke. Imassa antimanayassa atthappakāsanatthaṃ idaṃ pañhākammaṃ - “dhovāpetī”ti idaṃ rajāpanavijaṭāpanaggahaṇena nippadesavācīpadaṃ, udāhu aggahaṇena sappadesavācīpadaṃ. Kiñcettha yadi nippadesavācīpadaṃ, sabbattha idameva vattabbaṃ, na itarāni. Atha sappadesavācīpadaṃ, “avuttā dhovati, aparibhuttaṃ dhovāpetī”ti ettha virodho. “Avuttā rajati vijaṭeti, nissaggiya”nti anīṭṭhappasaṅgatoti? Desanāvilāsamattaṃ bhagavato vacanaṃ, katthaci tikapadavacanaṃ, katthaci ekapadavacanaṃ, nippadesapadameva te vadantīti. Sace “katabhaṇḍaṃ dhovāpetī”ti ettha paṭivirodho, “katabhaṇḍaṃ vijaṭāpeti, anāpattī”ti anīṭṭhappasaṅgato anāpatti evāti ce? Na, akatabhaṇḍassa suddhalomassa vijaṭāpanaṃ ito vā dātabbaṃ. Udakādidhovanavasena piṇḍetvā ṭhitānaṃ vijaṭāpanaṃ labbhatīti ce? Purāṇasanthatassa vijaṭāpane anāpattiyā bhavitabbaṃ, na ca taṃ yuttaṃ “aparibhuttaṃ dhovāpetī”ti vacanato. Tena paribhuttaṃ dhovāpeti rajāpeti vijaṭāpeti, nissaggiyamevāti siddhaṃ hoti, tañca paribhuttaṃ nāma katabhaṇḍameva hoti. Na hi sakkā eḷakalomāni paribhuñjitum, aññathā “paribhuttaṃ dhovāpetī”ti vacanaṃ niratthakaṃ hoti. Na hi ettha “purāṇāni eḷakalomāni dhovāpeyya vā”ti vacanaṃ atthi purāṇacīvarasikkhāpade viya. Tattha ādinnakappavasena, idha taṃ likhitaṃ. Lekhadotsoti ce? Na, visesahetuno abhāvā, purāṇacīvarasikkhāpade aparibhuttaṃ katabhaṇḍaṃ nāma, “kambalakojavaśanthatādi”nti vacanato ca. Kiñcāpi iminā saddena ayamatto siddho, “dhovāpetī”ti idaṃ pana siyā nippadesaṃ. Siyā sappadesaṃ. Tañhi “avuttā dhovati”tiādīsu nippadesaṃ. “Katabhaṇḍaṃ dhovāpetī”ti ettha sappadesaṃ. “Akatabhaṇḍaṃ dhovāpeti rajāpeti, anāpattī”ti “vijaṭāpeti, anāpattī”ti vacanappamaṇato anāpatti evāti ce? Na, vacanappamaṇato eva āpattīti āpajjanato. “Aparibhuttaṃ dhovāpetī”ti vacanameva hi taṃ aparibhuttaṃ santhataṃ vijaṭāpentassa anāpattīti dīpeti ce? Siddhaṃ paribhuttaṃ vijaṭāpentassa āpatti evāti.

Eḷakalomadhovāpanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Rūpiyasikkhāpadavaṇṇanā

583-584. Sabbampīti tividhampi. “Muttā maṇi veluriyo saṅkho’tiādi pana kiñcāpi rājasikkhāpade ‘na vaṭṭatī’ti pasaṅgato vuttaṃ, sarūpato pana āpattidassanavasena sakaṭṭhānēpi vattumāraddha”nti vuttaṃ. Kathametaṃ? Muttādīnaṃ sakaṭṭhānaṃ jātaṃ, na hi tāni idha pāḷiyaṃ dissantīti imassa aṭṭhakathāyaṃ vuttāni, rājasikkhāpadassapi aṭṭhakathāyaṃ vuttānīti. Na kevalaṃ hiraññasuvaṇṇameva, aññaṃpi khetavattādikāṃ “akappiyaṃ na sampatiṇṇatā”nti sāmāññaṃ, na sarūpato. Pāḷiyaṃ pana sarūpato “cīvaracetāpannaṃ nāma hiraññaṃ vā suvaṇṇaṃ vā muttā vā maṇi vā”ti ettakameva vuttaṃ, tasmā rājasikkhāpadamevassa sakaṭṭhānaṃ. Muttāmaṇiggahaṇena cettha tajjātiyaggahaṇaṃ siddhamevāti nāgato imassa paṭhamameva pañhānattā. Yadi evaṃ idha anāgatattā kataraṃ nesaṃ sakaṭṭhānanti? Idameva atthato, no sarūpato.

Katham? Etāni hi ratanasikkhāpade nissaggiyavatthūni, dukkaṭavatthūni ca ekato “ratana”nti āgatāni, “ratanasammata”nti kappiyavatthu āgataṃ. Tesu ca dasasu ratanesu rajatajātarūpadvayaṃ idha nissaggiyavatthu, avasesaṃ dukkaṭavatthūti siddhaṃ. Idha ca siddhattā eva ratanasikkhāpadassa anāpattivāre “ratanasammataṃ vissāsaṃ gaṇhāti, tāvakālikaṃ gaṇhāti, paṃsukūlasaṇṇissā”ti vuttaṃ, na ratanaṃ vuttaṃ. Sattavidhadhaññadāsīdāsakhattādi pana brahmajālādisuttavasena akappiyanti siddhaṃ, tasmā idha dukkaṭavatthūti siddhaṃ, teneva anuyogavatte “dhammaṃ jānāti, dhammānulomaṃ, vinayaṃ, vinayānulomaṃ jānāti”ti vuttaṃ. Tathā āmakamaṃsampi dukkaṭavatthūṃ āpajjatīti? Na, idha vinaye anuññātattā “anujānāmi, bhikkhave, amanussikābādhe āmakamaṃsa”ntiadinā, tasmā na āmakamaṃsaṃ sutte āgatampi dukkaṭavatthu hoti, tathāpi attano paribhogatthāya paṭiggahaṇe dukkaṭamevāti no takkoti ācariyo. “Idha nikkhipāhī”ti vutte upanikkhittasādiyanameva hotī”ti vadanti. “Akappiyavicāraṇā eva na vaṭṭatīti ce? Kappiyañca akappiyañca nissāya ṭhitanti ettha taṃ sayaṃ aparibhogārahaṃ hutvā tadagghanakaṃ kappiyabhaṇḍaṃ paribhogārahaṃ hutvā ṭhitanti attho”ti likhitaṃ, “paṃsukūlabhāvena ṭhitattā, guttaṭṭhānācikkhanassa kappiyattā ca kappiyaṃ nissāya ṭhitaṃ. ‘Idaṃ gaṇhā’tiadinā vadantassa akappiyattā akappiyaṃ nissāya ṭhita”nti ca. Evampi kappiyañca akappiyañcāti “imasmiṃ okāse ṭhapitaṃ, kiṃ na passasīti chekatare imeva kahāpaṇe”tiādivacanassa kappiyattā kappiyaṃ nissāya ṭhitaṃ. “Idaṃ gaṇhā”ti vutte dubbicāritattā attano akappiyattā tato āgataṃ akappiyaṃ nissāya ṭhitameva hoti. “Idaṃ gaṇhā”ti vutte tena gahite ‘uggaṇhāpeyya vā’ti vuttavidhiṃ na pāpuṇāti, kevalaṃ dubbicāritattā tasseeva taṃ akappiyaṃ hoti, mūlapaṭiggahaṇassa suddhattā parato pattacatukke tatiyapatto viyāti ca evaṃ upatissatthero vadatī”ti anugaṇṭhipade vuttaṃ. Kiṃ bahunā, visuddhāgamattā kappiyaṃ. Dubbicāraṇāya sati akappiyaṃ nissāya ṭhitaṃ hotīti no takkoti ācariyo. “Evaṃ saṅghagaṇādīnampi atthāya pariccattepi tena samānagatikattā ṭhapetvā āpattivisesa”nti vuttaṃ.

Na kiñci kappiyabhaṇḍaṃ cetāpitanti cetāpitañce, upāyābhāvaṃ dasseti. “Upanikkhepaṃ ṭhapetvāti sace so upāsako ‘atibahuṃ etaṃ hiraṇṇaṃ, idaṃ bhante ajjeva na vināsetabba”nti vatvā sayaṃ upanikkhepadese ṭhapeti, aññena vā ṭhapāpeti, etaṃ upanikkhepaṃ ṭhapetvā tato laddhaṃ udayaṃ paribhuñjanto saṅgho paccaye paribhuñjati nāmā”ti vuttaṃ.

585. Ayaṃ kira itthaṃlakkhaṇasampanno ukkaṃsato. Evaṃ aṅgasampannopi aparabhāge lobhavasena vā aññena vā kāraṇena sace nimittaṃ katvā pāpeti, āpatti dukkaṭassa. Senāsanampi paribhoge paribhogeti pavese pavese. So hi kāraṇantarena rukkhāmūlikassa, abbhokāsikassapi vaṭṭati eva, ṭhānanisajjādivasena nivāsādhippāye sati paribhoge paribhoge paccavekkhitabbaṃ. Bhesajjassa satipaccayatā sabbakālampīti eke. Asannihitassa pacchābhattameva, sannihitassa purebhattampīti no takkoti ācariyo. “Yāmakālikaṃ sattāhakālikaṃ yāvajīvikaṃ āhāratthāya...pe... paṭiggāṇhāti, āpatti dukkaṭassa. Ajjhohāre ajjhohāre āpatti dukkaṭassā”ti hi vuttaṃ. Dukkaṭaṇhi vikālabhojanasikkhāpade āgataṃ vikāle āpajjati, no kāle āhārakālattā, sannidhisikkhāpade āgataṃ pana kālepi sannidhijātattā, teneva tattha sattāhakālikayāvajīvikadvayameva vuttanti. “Sati paccaye”ti vacanato nāyaṃ viseso labbhatīti ce? Na, anitṭhappasaṅgato, vacanāniyamato ca. Sannidhisikkhāpade hi “anāpatti yāvakālikaṃ yāvakālaṃ nidahitvā bhuñjati. Yāmakālikaṃ yāme nidahitvā bhuñjati”ti ettha vacanappamāṇato yāmakālikaṃ na purebhatte, na pacchābhatte, na divase, na rattiyaṃ yāmameva nidahitvā bhuñjantassa anāpattīti

aniṭṭhappasaṅgo. Tathā tattheva “yāmakālikam yāmaṃ nidahitvā bhuñjati, sattāhakālikam sattāhaṃ nidahitvā bhuñjati”ti ettakameva vuttaṃ, na vuttaṃ “sati paccaye”ti, tasmā satipaccaya-vacanam katthaci hoti, katthaci na hotīti vacanāniyamato āpattiyāpi aniyamo siyā. Evaṃ santepe yathāvuttadukkaṭaṃ āpajjati eva. Na anāhārappayojanattā yāmakālikādīnanti ce? Na, sappiādīmissabhojanassa paṇītabhojanabhāvappattito. Apica sabbakālikesu yāvakālikam oḷārikam, taṃ āhāratthāya paṭiggaṇhantassa kāle anāpatti, pageva anoḷārikam yāmakālikādiṃ, āhāratthāya eva anuññātattā. Yāvakālike eva anāpattīti ce? Na, anāhāratthāya gaṇhantassa āpattisambhavato itaraṃ āhāratthāya gaṇhantassa viya, tasmā yathāvuttamevettha sannīṭṭhānam pāliṃ, yuttiñca anulometīti.

Desanāsuddhīti ettha desanā nāma vinayakammaṃ, tena vuṭṭhānampi desanā eva nāma hotīti. “Paṭiggaṇhātī”ti avatvā “paṭisevatī”ti vuttattā paṭiggahaṇe pana satim akatvā paribhoge karontassa anāpatti. Khīṇāsavā katakiccattā vibhattadāyādā viya honti, tena tesam sāmiparibhogā honti. Aññathā yāvakālikabhāvaṃ anatikkantattā virujjhati. Iṇaparibhogo na vaṭṭati, bhesajje āpattito, itarasmim ayuttaparibhogato, iṇam viya ananuññātabhuttattā ca. “Ādito paṭṭhāya hi alajjī nāma natthi, tasmā na koci saṅkītabbo”ti likhitam. Bhārabhūtā saddhivihārikādayo. Yathādānameva gahitattāti ettha “attano hatthena ce deti, na vaṭṭatī”ti vuttaṃ, “atirekabhāgaṃ gahetvā punadivase attano atthāya uddhaṭabhāgaṃ tattheva dāpeti, vaṭṭatī”ti ca. Parivattakam deti, dhammiyañce, vaṭṭati. No adhammiyam. “Taṃ dhammānuggahena uggaṇhitum vaṭṭatī”ti vuttaṃ. Kena lesenāti ce? “Alabbhamānāya sāmaggiyā anāpatti sambhoge saṃvāse”ti iminā upasampadakkhandhakavacanalesena.

586. Assatiyā dinnanti ettha “assatiyā dinnam nāma apariccattam hoti, tasmā dussante baddhakahāpaṇādīni satim paṭilabhitvā dāyakā ce puna gaṇhanti, nissaggiyameva desetabbaṃ. Tena akappiyabhaṇḍena te ce dāyakā sappiādīni kiṇitvā saṅghassa denti, tassapi bhikkhuno kappati dāyakānamyeva santakattā. Bhikkhunā hi ‘vattham gaṇhāmī’ti vatthasaññāya eva gahitam, na rūpiyasaññāya. Idañca sikkhāpadaṃ attano atthāya uggaṇhaṇam sandhāya vuttaṃ, na ca tena taṃ attano atthāya paresam vā atthāya gahitam. Atha te dāyakā no ce āgantvā gaṇhanti, dāyake pucchitvā attano atthāya ce pariccattam, saṅghe nissajjitvā āpatti desetabbā. No ce, āpatti eva desetabbā”ti vuttaṃ, taṃ pubbāparaviruddham. Āpattidesanāya hi sati rūpiyam paṭiggahitanti siddham, tasmim siddhe “tato uppannam tassapi kappatī”ti idaṃ na yujjati. Kappati evāti ce? Na, vatthum anissajjitvā āpatti desetabbāti na yujjati. Acittakattā sikkhāpadassa yujjati ce? Na, sabbattha “rūpiyam paṭiggaṇhātī”ti vacanato. “Rūpiyam paṭiggaṇhātī”ti hi vuttaṃ, aññathā sabbattha “rūpiya”nti padaṃ niratthakam hoti vināpi tena tadatthasiddhito. Anena ca vattham paṭiggahitam, dāyakena ca vatthameva dinnam, vatthagatampi rūpiyam theyyacittena gaṇhanto padavārena kāretabbo. Aṭṭhakathāyañca “rūpiye arūpiyasaññīti suvaṇṇādīsu kharapattādīsaññī”ti vuttaṃ “rūpiyam paṭiggaṇhātī”ti vacanavasena.

“Apica puññakāmā”tiādi pana vidhānantaradassanattam vuttaṃ, teneva hi “imasmim gehe idaṃ laddhanti sallakkhetabba”nti vuttaṃ. Aññathā sallakkhaṇe vimativasena, vimatiyā ca sati nissaggiyameva “rūpiye vematiko”tiādi vacanatoti. Idaṃ vidhānam niratthakameva āpajjati, na ca niratthakam. Kasmā? Dussante baddhakahāpaṇādi assatiyā dinnam vatthasaññāya paṭiggahitañca, tato na rūpiyam

dinnañca hoti paṭiggahitañcāti. Ettha āpattidesanākiccaṃ natthi, taṃ pana dāyakānameva paṭidātabbaṃ. Tato uppannaṃ kappiyabhaṇḍañca sabbesaṃ kappatīti imassa vidhānantaradassanatthaṃ “apica puññakāmā”tiādīti no takkoti ācariyo.

Rūpiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Rūpiyaṃvohārasikkhāpadavaṇṇanā

587. “Jātarūparajataparivattana”nti ukkaṭṭhaparicchedena vuttaṃ, tathā “rūpiyaṃ nāma satthuvaṇṇo kahāpaṇo”tiādi pāḷivacanañca. “Arūpiye rūpiyasaññī rūpiyaṃ cetāpetī”tiādi tikavacanato, “dukkaṭavattunā pana nissaggiyavattthuṃ cetāpentassa...pe... nissaggiyaṃ pācittiyaṃ garukassa cetāpitattā”ti aṭṭhakathāvacanato ca pana anukkaṭṭhaparicchedopettha labbhatīti siddhaṃ. Satthuvaṇṇo ca kahāpaṇo ca tato ye caññe vohāraṃ gacchantīti evamettha samuccayo veditabbo. Imasmiṃ pana sikkhāpade “nānappakārakaṃ nāma katampi akatampi katākatampi”ti ettha vibhattānaṃ tiṇṇaṃ rūpiyārūpiyānañca dvinnāṃ vasena pañca tikā vuttā, aṭṭhakathācariyehi tadanulomato eko tiko dassitoti sabbe cha honti.

Etthāha - aññasmiṃ sikkhāpade ekasmiṃ tikacchede dassite satipi sambhave itare na dassīyanti, idheva kasmā dassitoti? “Nānappakāraka”nti mātikāyaṃ vuttattā idheva nānappakārabhāvadassanatthanti. Na kayavikkayasikkhāpadepi vattabbappasaṅgatoti ce? Na, idha dassitanayattā. Atha ca rūpiyassa vibhaṅge “ye vohāraṃ gacchantī”ti ante vuttattā satthuvaṇṇādayo vaḷaṇṇanupagā evāti siddhaṃ. Tato avaḷaṇṇanupagehi jātarūparajatehi vohārena na nissaggiyanti āpajjati, tasmā taṃ āpajjanatthanti dassentena “katena kataṃ cetāpetī”tiādayo tikā vuttāti, evaṃ sante rūpiyavibhaṅge “ye ca vohāraṃ gacchantī”ti na vattabbaṃ, tasmīṃ pade avutte avaḷaṇṇanupagāpi saṅghaṃ gatāva hontīti katādīhi tikattayassa vattabbapayojanaṃ na bhavissatīti ce? Na, kappiyabhaṇḍena kappiyabhaṇḍapaavattanassāpi rūpiyaṃvohārabhāvappasaṅgato. “Ye vohāraṃ gacchantī”ti vacanenapi kamuka kathala kaṃsabhājana sātākādiparivattanassapi rūpiyaṃvohārabhāvappasaṅgo evāti ce? Na, katādivacanena jātarūpādiakappiyavattthūnaññeva adhippetabhāvadīpanato, tasmā ubhayenapi yadetaṃ katākatādivohārūpagaṃ pākatikarūpiyaṃ yañca kahāpaṇamāsakasaṅkhepaṃ, yañca kahāpaṇādivohārūpagaṃ, ubhayampetaṃ idha ca anantarātītasikkhāpade ca rūpiyaṃ nāmāti adhippetatthasiddhi hoti, na taṇḍulādīni, tattha katādivohārāsambhavato. Ettāvatā katāditikattayappayojanaṃ vuttaṃ.

Idāni sesattikāni vuccati - ettha hi yathāvuttappabhedāṃ nissaggiyavattthu rūpiyaṃ nāma, sesaṃ dukkaṭavattthupi kappiyavattthupi na rūpiyanti arūpiyaṃ nāma hotīti katvā “arūpiye arūpiyasaññī pañcannaṃ sahadhammikānaṃ anāpattī”ti idaṃ na ekaṃsikaṃ āpajjati dukkaṭavattthumhi dukkaṭāpajjanato. Idha vacanappamāṇato nissaggiyavattthuto aññaṃ antamaso muttādipi arūpiyameva nāma. Tattha pañcannaṃ sahadhammikānaṃ anāpattīti ce? Na, rājasikkhāpadavirodhato. Tattha hi “muttā vā maṇi vā”ti vuttaṃ, tasmā muttādi akappiyaṃ dukkaṭavattthūti ca siddhaṃ nissaggiyavattthūsu abhāvā. Evaṃ sante “arūpiye arūpiyasaññī pañcannaṃ sahadhammikānaṃ anāpattī”ti suddhakappiyabhaṇḍaṃ sandhāya vuttaṃ, na sabbaṃ arūpiyaṃ. Tato aññattha pana “arūpiye rūpiyasaññī”tiāditikadukkaṭe ca aṭṭhakathāyaṃ dassitatike ca sabbaṃ arūpiyaṃ nāmāti veditabbaṃ, tasmā

arūpiyabhāvadīpanattham dutiyo tiko vutto. Tadatthameva aṭṭhakathāyaṃ dassito eko tiko. Kasmā na pāliyaṃ so vuttoti ce? Tattha cetāpitaarūpiye rūpiyachaḍḍanakasammutikiccābhāvato. Tasmiñhi tike vutte kappiyavatthunopi arūpiyachaḍḍanakasammuti dātabbāti āpajjati, tassa vasena rūpiyachaḍḍanakasammuti eva na vattabbāti? Na, rūpiyassapi sammutikiccābhāvappasaṅgato, tasmā rūpiye rūpiyasaññī kappiyavatthum cetāpeti pattacatukke tatiyapattam viya, tam saṅghādīnaṃ nissajjitabbaṃ, nissatṭhaṃ pana aññesaṃ kappati tatiyapatto viya. Atha sampatiṇṇakatharūpiyena cetāpitaṃ hoti dutiyapatto viya, tam vināpi sammutiya yo koci bhikkhu chaḍḍeti, vaṭṭati. Tato paraṃ “sace tattha āgacchati ārāmiko vā”tiādina vuttanayeneva paṭipajjitabbaṃ. Tattha “rūpiye”ti vā “arūpiye”ti vā sabbattha bhummapatte attano santakam, upayogappatte parasantakanti veditabbaṃ. Etthāha - upatissatthero purimasikkhāpadena rūpiyapaṭiggahaṇaṃ vāritaṃ, iminā suddhāgamena kappiyakāraṇassa hatthe kappiyaṃ nissāya ṭhitena saṃvohāro vāritoti.

589. Nissaggiyavatthunā nissaggiyavatthum...pe... aparāparaparivattane imināti ettha ekasmiṃ eva vatthusmiṃ dvinnam sikkhāpadānaṃ vasena ekato āpatti vuttā, tam pana pacchimassa vasena nissajjitabbaṃ. Etena nissaggiyaṃ āpannampi āpajjatīti eke. Parassa rūpiyaggahaṇaṃ parivattananti rūpiye aggahite tassa abhāvato imināva āpatti, na purimena omasavādo viya. Musāvādena musā vadantassāpi hi omasavādeneva āpatti. Nissaggiyavatthunā dukkaṭa...pe... eseva nayoti etassa yuttim dassento “yo hi aya”nti āha.

Vaḍḍhiṃ payojentassāti ettha idaṃ gahetvā sati māse, sati saṃvacchare “ettakam dehi”ti ce vadati. Rūpiyasaṃvohāro hoti. Vinā kappiyakāraṇena “ettakā vuḍḍhi hotu, ettakam gaṇhā”ti vadato dukkaṭam kayavikkayalakkhaṇābhāvato. “Mūle mūlasāmikāna”ntiādi kappiyakaraṇūpāyadassanattam vuttaṃ, na kevalam nissatṭhaṃ aparibhogam hoti, puna evam kate paribhuñjitum vaṭṭati. Tassapi paribhoge mūlassa kappiyakaraṇūpāyo ce na hoti, kappiyaṃ ācikkhitabbanti yathā pāliya cettha kappiyakaraṇūpāyo, so ca tatiyapattepi, “yathā ca attano atthāya gahite evarūpupāyo, tathā saṅghādiatthāya gahitepi eso vā”ti vuttaṃ. Ime kira paṭhamadutiyaṃ yāva gahaṭṭhena parivatteti, tāva na kappiyakaraṇūpāyo, anekapurisayugampi “akappiya evā”ti aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ. Anugaṇṭhipade pana “saṅghasantakam kappiyabhaṇḍam vikkiṇitvā āgatakahāpaṇānipi paṭiggahaṇaṃ mocetvāva sampatiṇṇakathābāni, tasmā kappiyakāraṇaṃ ce imāni tāni kahāpaṇānīti vadati, na vaṭṭatiyeva, paṭikkhitabbaṃ, na vicāretabbaṃ, vicāreti ce? Sabbesaṃ na kappati. Paṭiggahaṇaṃ mocetvā sampatiṇṇakathāni ce vicāreti, tasseva na vaṭṭatī”ti abhikkhaṇaṃ vuttaṃ.

Rūpiyasaṃvohārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Kayavikkayasikkhāpadavaṇṇanā

593. Paṭapilotikānanti paṭapilotikehi. “Ajjhācarati, āpatti dukkaṭassā”ti idaṃ purimasikkhāpadepi veditabbaṃ. “Kayitañca hoti vikkayitañcā”ti etesaṃ padānaṃ viparītato “attano bhaṇḍa”ntiādi vuttaṃ. Kasmā? “Iminā ima”nti vacanānurūpato. Saddhādeyyavinipātanaṃ panettha aṭṭhānapadānaṃ vasena veditabbaṃ.

Kayavikkayasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito kosiyaṃ dutiyo.

3. Pattavaggo

1. Pattasikkhāpadavaṇṇanā

598. Bahū patte sannicayanti ettha sannicayanti bhāvanapuṃsakaṃ, bahū patte vā gahetvā sannicayaṃ karissantīti attho. “Aḍḍhaterasapalamāsānaṃ gāhikā”ti likhitaṃ. Ettha -

“Kuḍuvo catupaleyyo, kuḍuvānaṃ catugguṇaṃ;
Patthaṃ catugguṇo māsā-ti kamāhu catugguṇa”nti. -

Ādiṃ lokavohāraṃ dassetvāva keci papañcenti.

602. Khādananti khādanīyaṃ sūpādi. “Byañjanaṃ mattā nāma odanato catuttho bhāgo”ti brahmāyusuttaṭṭhakathāyaṃ vuttattā ālopassa catutthabhāgaṃ byañjanaṃ anurūpanti gahetabbaṃ. “Bhikkhuniyā pattasannicayassa vāritattā tadanulomato bhikkhūnampi dutiyo vārito”ti vuttaṃ, taṃ na yuttaṃ, pāḷiyañhi “sannicayaṃ kareyyāti anadhiṭṭhito avikappito”ti vuttaṃ. So hi kathinakkhandhake nicayasannidhi viya ekopi punadivase “sannicayo”ti vuccati. Anantarasikkhāpade pana “dutiyo vāritoti adhiṭṭhānaṃ niyataṃ, tasmā dve patte adhiṭṭhātuṃ na labhati. Sace ekato adhiṭṭhāti, dvepi na adhiṭṭhitā honti. Visuṃ visuṃ adhiṭṭhāti, dutiyo anadhiṭṭhito”ti vadanti. Vikappetuṃ pana bahūpi labhati. Idāni vattabbaṃ sandhāya “nāmamatte viseso”ti vuttaṃ. Tattha nāmanti majjhimo majjhimomako majjhimukkaṭṭhotiādi.

608. “Pākassa hi ūnattā pattasaṅkhyāṃ na gacchatī”ti vacanato adhiṭṭhitapattopi kharapākena setattā adhiṭṭhānaṃ vijahatīti ce? Na, adhiṭṭhānavijahanesu navasu anāgatattā, tasmā paṭhamapākānaṃ eva ūnattā pattasaṅkhyāṃ na gacchati, tasmīṃ sati aññaṃ viññāpetuṃ na vaṭṭati. “Ūnapañcabandhanenā”ti hi vuttaṃ. Chidde, rājiyā vā hi sati tehi adhiṭṭhānaṃ vijahatīti vijahite nāyaṃ paṭisedho, tasmā paccuddharitvā, vikappetvāpi aññaṃ viññāpetuṃ na labhati.

Evam pattakārako mūlaṃ labhitvāti ettha pacitvā ṭhapitadivasato paṭṭhāya. Dātukāmo hutvāti ettha dinnadivasato, sutadivasato vā paṭṭhāya dasāhaṃ veditabbaṃ. Liṅgaparivattena pana dasāhātikkame pattasāmikassa bhikkhussa, bhikkhuniyā pana rattātikkame nissaggiyaṃ.

Pattasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Ūnapañcabandhanasikkhāpadavaṇṇanā

612-613. Bahū patte viññāpentīti ekamekaṃ viññāpentā bahū bhikkhū bahū patte viññāpenti, bahū vā bhikkhū patte viññāpentīti attho. “Na, bhikkhave, patto viññāpetabbo, yo viññāpeyya, āpatti dukkaṭassā”ti idaṃ sikkhāpadaṃ ūnapañcabandhanena samūhataṃ hoti na hotīti? Na hoti tameva gahetvā “viññāpeti, payoge dukkaṭa”nti vuttattāti eke. Paṭilābhampi pariyādiyitvā taṃ dukkaṭaṃ vuttaṃ, tasmā taṃ “paṭilābhena nissaggiyo hoti”ti iminā samūhataṃ hoti. Aññathā sadukkaṭaṃ nissaggiyaṃ āpajjati anāpattivārovirodho ca. Yā kāci pana akataviññatti ananuññātakāle dukkaṭameva. Bhinnenāti itthambhūtalakkhaṇe, bhedenāti vā attho, hetvatthe karaṇavacanaṃ.

Ūnapañcabandhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Bhesajjasikkhāpadavaṇṇanā

620. “Sā ahosi suvaṇṇamālā”ti vacanato ṭhapetvā sahadhammike aññesaṃ yathāsukhaṃ rūpiyaṃ dātuṃ vaṭṭati uggaṇhāpetuṃ, sabyohārāpebhuñcāti ācariyo, vīmaṃsitabbaṃ iddhimassa iddhivisayattā.

622. “Yesaṃ maṃsaṃ kappatī”ti vacanena yesaṃ maṃsaṃ na kappati, tesāṃ sappiādi kiñcāpi na kappati, na pana nissaggiyavatthūti veditabbaṃ. Tathā na paṇṭabhojanavatthūti. Uggahitakaṃ katvā nikkhittanti ajjhoharaṇatthaṃ nikkhittaṃ. Itarañhi paṭiggahetvā ajjhoharituṃ vaṭṭati. Ubhayesampīti pacchābhattaṃ paṭiggahitehi, purebhattaṃ paṭiggahitehi ca katānaṃ. “Maṃsassa akappiyattā”ti kāraṇapatirūpakaṃ vatvā. Khādiṃsūti “vikāle kevalaṃ navanītameva khāditukāmena dadhitakkagatāni apanetabbāni, pacitukāmassa sāmānpākaṃ na hotīti therassa adhippāyo”ti vuttaṃ. “Khayaṃ gamissatī”ti vacanato khīraṃ pakkhipitvā pakkasappi vikāle kappatīti siddhaṃ. Bhesajjehīti yāvajjivikabhesajjehi. Katatelaṃ purebhattanti apacitvā kataṃ eva. Uṇhodakenāti tāpanabhāvaṃ dīpetīti keci, taṃ na sundaraṃ. Nibbaṭṭitattāti piñṇākādito. “Telatthāya paṭiggahita...pe... dukkaṭamevā”ti vacanato atelatthāya paṭiggahitehi, sattāhātikkantehipi katatelaṃ katadivasato paṭṭhāya sattāhaṃ vaṭṭatīti chāyā dissati, karamandaṃ rukkhasāroti keci.

623. Avasakasāṭe yasmā khīrādīni pakkhipitvā telaṃ pacanti, tasmā kasaṭaṃ na vaṭṭati, telameva vaṭṭati, tena vuttaṃ “pakkatelakasaṭe viya kukkucāyatī”ti. Vasāya saddhiṃ pakkattā na vaṭṭatīti ce? Vadatha, bhante, navanīte dadhiguḷikātiadisambandho. Madhumhi cattāro kālikā yathāsambhavaṃ yojetabbā, ucchumhi ca, kathaṃ? Samakkhikaṃ seḷakaṃ madhu yāvakālikaṃ. Anelakaṃ udakasambhinnaṃ yāmakālikaṃ, asambhinnaṃ sattāhakālikaṃ, madhusiṭṭhaṃ parisuddhaṃ yāvajjivikaṃ. Tathā ucchu vā raso vā sakasaṭo yāvakālikaṃ, nikkasaṭo udakasambhinno yāmakālikaṃ, asambhinno sattāhakālikaṃ, sukkhakasaṭaṃ yāvajjivikanti veditabbaṃ. Kasmā? Udakasambhedavisesato.

Kiṃ vuttaṃ hoti? Catūsu kālikesu pubbaṃ pubbaṃ garukaṃ, aparaṃ aparaṃ lahukaṃ. Tesu cāyaṃ udakasambhedo garukaṃ lahukaṃ karoti, lahukañca garukaṃ. Ambarasādīni hi yāvakālikattā garukāni, udakasambhedo pana tāni ambapānādisamaññaṃ datvā lahukāni yāmakālikāni karoti. “Phāṇitaṃ nāma ucchumhā nibbattanti ucchurasāṃ upādāyā”ti aṭṭhakathāvacanato ucchuraso sattāhakālikoti siddhaṃ. Tattha “udakasambhedo taṃ yāmakālikaṃ karoti”tiādiṃ bahuṃ vatvā yojitā.

Apicettha ucchuraso “anujānāmi, bhikkhave, ucchurasā”nti anuññātattā guḷodakaṃ viya ucchurasasāmaññaṃ udakena asambhinnopi agilānassa vaṭṭati, tenevāha aṭṭhakathāyaṃ “ucchuraso nikasaṭo pacchābhattaṃ vaṭṭatī”ti. Ayaṃ sabbo no takkoti ācariyo. Keci panāhu “phāṇitaṃ nāma ucchumhā nibbatta”nti vacanato, ‘ucchurasāṃ upādāyā’ti aṭṭhakathāvacanato ca ucchuraso phāṇitameva, tasmā guḷe viya paṭipajjitabba”nti. Keci “vuttanayena sattāhakālikova samāno ‘anujānāmi, bhikkhave, ucchurasā’nti visuṃ anuññātattā asambhinnopi agilānassa vaṭṭatī”ti vadanti. Keci “vuttanayena visuṃ anuññātattā eva sambhinno vā asambhinno vā yāmakālikova, guḷodakaṃ pana sattāhakālikamevā”ti vadanti. Keci “guḷodakaṃ viya so duvidhopi sattāhakālikoyevā”ti vadanti.

Tatthāyaṃ paṭhamācariyavāde vicāraṇā - phāṇitānumatiyāyeva ucchurasānumatiyā siddhito visuṃ “ucchurasā”nti uddharitvā anumati niratthikāti āpajjati, tathā “ucchuraso nikasaṭo pacchābhattaṃ vaṭṭatī”ti aṭṭhakathāpi niratthikā. “Sattāhaṃ

vaṭṭatī”ti vattabbam siyāti, na ca tathā sakkā vattum. Pacchābhattam vaṭṭanakarasādhikārattāti ce? Na, tasmim adhikāre sattāhakālikassa avattabbappasaṅgato. Kālabhedam anapekkhitvā rasādhikāre otiṇṇattā vuttoti ce? Na sakkā “nikasaṭṭo sattāham vaṭṭatī”ti vattum. Pacchābhattam vaṭṭanakarasādhikārattā na vattabbanti ce? Na, evaṇhi vutte tadanñaraso viya ayampi pacchābhattameva vaṭṭati, na tato paranti āpajjati. Tato param aparibhogattā “pacchābhattam vaṭṭatī”ti vuttanti ce? Na, yāvakālikabhāvappasaṅgato. Na so pasaṅgo ābhidosikassāpi ucchurasassa pākena phāṇitādhāvappasaṅgato. Ayameva tatiyacatutthācariyavādesu vicāraṇā. Dutiyavāde vicāraṇā vuttā, vimaddo panettha bhesajjakkhandhake āvi bhavissati. Phāṇitam nāma ucchumhā nibbattanti madhukatālanāḷikeraphāṇitādito ukkaṭavattuthuto nissaggiyavattuthuphāṇitassa visesavacanam, tenetam paññāyati “nissaggiyavattuthubhūtam idha phāṇitam nāma ucchumhā nibbattameva, na madhukādito nibbatta”nti. Ettāvatā yaṃkiñci ucchumhā nibbattam, na tam sabbam phāṇitameva nāmāti sādhitam hoti. Teneva khandhake phāṇitam paṭhamam anujānitvāva pacchā ucchuraso anuññāto, tathā tattheva guḷam, guḷodakañca.

Ucchurasam upādāya apakkā vātiādimhi pana yesam laddhi “ucchuraso yāmakāliko”ti. “Te apakkā vāti sāmam bhikkhunā apakkā vā. Avattukapakkā vāti vinā vatthunā pakkā vā”ti attham vaṇṇayanti, tam na yuttam “ucchurasam upādāyā”ti imassa vacanassa payoanābhāvappasaṅgato, bhikkhuno pacanādhikārābhāvā. Sāmapāko idhādhippetoti ce? Sāmam apakkassa ucchurasassa tesam attanomatīyā phāṇitabhāvasiddhito ca parato “purebhattam paṭiggahitena aparissāvitaucchurasena kataphāṇita”ntiādinayadassanato ca tam ayuttam, tattha “aparissāvitaucchurasena sayamkatam nirāmisameva vaṭṭatī”ti vacanam yaṃ tattha kasaṭṭam sāmapākam na janeti, savattukapaṭiggahitakatamyeva tam karotīti dīpeti, tasmā paṭiggahetum na vaṭṭati vikāleti porāṇā. “Koṭṭitaucchuphāṇitam ‘rajanapākam viya olārikam savattukapakkam nāma hotī’ti saññāya purebhattameva vaṭṭatī”ti vuttam. Mahāatthakathācariyā “evam phāṇitaggaṇam amadhuram, tasmā pacchābhattam na vaṭṭatī”ti vadiṃsu. Kiṃ madhuratāya, amadhuratāya vāti? Atthameva dassetum mahāpaccariyam tathā vuttanti upatissatthero āha kira. Tam yuttanti ucchuto nibbattattā vuttam, tenevāha “khaṇḍasakkharam pana...pe... vaṭṭatī”ti. “Tam khīraghaṭe pakkhipitvā pacantī”ti likhitam. Jallikā nāma pheṇādi.

Bhesajjodisam vadantena itare atthuddhārasena vuttā. “Āhārattham pharitum samatthānī”ti khandhake “yaṃ bhesajjañceva assa bhesajjasammatañca lokassa, āhāratthañca phareyyā”ti vuttattā vuttam. Ettha vicāraṇā bhesajjakkhandhake āvi bhavissati.

624. Dvāravātapānakavāṭānīti dvārassa ca vātapānānañca kavāṭāni. Kasāvapakkhepamattena hi tāni attano sabhāvam pariccajitāni honti, tasmā “makketabbānī”ti vuttam. “Kasāvo nāma kanakalambādīnipī”ti vadanti. Adhiṭṭhetīti “idāni ajjhoharaṇīyam na bhavissati, bāhiraparibhogo bhavissatī”ti cittam uppādeti. Idha “vikappetī”ti padaṃ natthi. Adhiṭṭhānampi mukhāruḷhiyā vuttam “imaṃ navanītam adhiṭṭhāmī”ti avattabbato.

625. Paribhuñjitum pana na vaṭṭatīti vissāsābhāvam sandhāya vuttam. Sace savissāso, vaṭṭatīti “paribhuñja tva”nti ettāvatā vissajjitam hoti, tasmā ubhinnaṃ anāpattīti sambandho. Sace na vissajjitam, āpatti hotīti siddham. Tasmā ubhinnaṃ santakam cīvaram aññatarena sammukhībhūtena adhiṭṭhātabbam. No ce adhiṭṭhāti,

nissaggiyaṃ hotīti yujjati. Kākanikamattañce mūlaṃ adinnaṃ, “na adhiṭṭhānupagaṃ...pe... sakabhāvaṃ na upeti”ti iminā etaṃ sadisaṃ na hoti, ābhidhammikagaṇānaṃ dinnāṃ viya ca na hoti. Kasmā? Ābhidhammikā hi anupasampannāpi honti, pacchā ābhidhammikabhūtānampi taṃ sādharmaṃ hotīti. Ettha dvepi upasampannā eva, dvinnampi tattha yathākāmakaraṇiyatā atthi mamattañca, na evaṃ tadaññesaṃ sādharmaṃ, na ca dve tayo bhikkhū “ekato vassissāmā”ti karonti, rakkhati tāva. “Avibhattattā anāpatti”ti iminā ca idaṃ sadisaṃ, yena mūlena paṭiggahitaṃ, tassa sace itaro deti, so vā taṃ itarassa deti, sati paṭiggahaṇe sattāhātikkame nissaggiyattā, tasmā taṃ cīvaraṃ dvīsu sammukhībhūtena ekena adhiṭṭhātabbaṃ. Kiñcāpi ettha payogo na dissati samānaparikkhārānaṃ dvinnaṃ adhiṭṭhānapayogābhāvato, tathāpi samānasabbabhaṇḍakānaṃ dvinnaṃ telādi yena paṭiggahitaṃ, tassa kālātikkame āpattisambhavato, anadhiṭṭhāne dullabhavisesahetuttā ca “adhiṭṭhātabba”nti vuttaṃ. Taṃ ayuttaṃ pattacīvarasattāhakālikānaṃ asadisavidhānattā. Ettha pattacīvaraṇhi attano santakabhāvaṃ upagatameva anadhiṭṭhahantassa kālātikkame āpatti, sattāhakālikaṃ pana parasantakasādharmaṃ paṭiggahitaṃ paṭiggāhakassa kālātikkame āpattikaraṃ. Paṭiggahaṇaṅcettha pamāṇaṃ, na tattha sakasantakatā, sattāhakālikañca nissaggiyaṃ, sabbesampi anajjhoharaṇiyaṃ. Pattacīvaraṃ aññassa paribhuñjato anāpatti. Idañca kālātikkantampi nissajjitvā pacchā laddhaṃ kappati. Pattacīvaraṃ pana taṃ tassa vinayakammanti kappatīti. Avibhattassapi imassa dānaṃ ruhati, na pattacīvarassa. Vuttañhetuṃ aṭṭhakathāyaṃ “dvinnaṃ santakaṃ hoti...pe... sacepi avibhajitvā saddhivihārikādīnaṃ denti, adinnaṃ eva hoti”ti. Yassa dānameva na ruhati, tassa kuto adhiṭṭhānaṃ. Eko ce pattacīvaraṃ dasame divase itarassa deti. Tato paṭṭhāya so dasa divase pariharitum labhati, na tathā sattāhakālikanti sabbathā upaparikkhiyamānaṃ sarikkhaṃ nakkhamatīti na taṃ sārato daṭṭhabbanti ācariyassa takko. “Vinayakammavasena pana anissajjitvā sahasā virujjhitvā kassaci pariccattampi puna paṭilabhitvā paribhuñjitum na vaṭṭatī”ti vuttaṃ, sace desantaritaṃ, samuddantaritaṃ vā cīvaraṃ nissaggiyaṃ jātaṃ, taṃ idha ṭhitena bhikkhunā ekassa vantena cittena cattaṃ katvā anapekkhitvā āpattiṃ desetvā tassa vissāseṇa puna gahetvā adhiṭṭhātabbaṃ, “pattādīsu ca ayameva nayo”ti ca vuttaṃ, “tālanāḷikeraphāṇitampi sattāhakālikaṃ evā”ti ca. “Dvinnāṃ santakaṃ ekena paṭiggahitaṃ sattāhakālikaṃ sattāhātikkame āpattiṃ na karoti, paribhuñjitum pana dvinnampi na vaṭṭatī”ti ca “parasantakaṃ paṭiggahetvā ṭhapitepi eseṇa nayo”ti ca keci vadanti. Dukkaṭavattubhūtaṃ sappiādi nissajjitabbaṃ puna paribhuñjitum vaṭṭatīti vidhānaṃ na dissatīti.

Bhesajjasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Vassikasāṭīkasikkhāpadavaṇṇanā

627. “Ekameva katvā”ti vacanena vassikasāṭīkalakkhaṇena ñātakānampi satuppādaṃ karontena ekameva gahetabbanti dhammasiritthero. Catubbidhaṃ khattanti ettha kiñcāpi tividhaṃ dissati, taṃ pana evaṃ gahetabbāṃ, yasmiṃ khette pariyesitum labhati, taṃ pariyesanakhettaṃ nāma, “evaṃ karaṇanivāsanādhiṭṭhānakhattānīpi”ti vuttaṃ. Ettha pacchimena purimaggāho veditabbo, na purimena pacchimaggāho, yathālābhanti ācariyo. Tassattho - adhiṭṭhānakhettena pacchimena purimānaṃ tiṇṇaṃ gāho hoti, tathā nivāsanakhettena dvinnaṃ purimānaṃ. Karaṇakhettena pana ekasseva purimassa gāho hotīti. Ettha pana kiñcāpi karaṇakhettanivāsanakhattānaṃ kālato nānattaṃ

natthi, kiriyo pana “aṭṭhiṃ katvā nivāsetabba”nti pāḷivacanato, tasmā dvidhā katvā vuttaṃ aññatarābhāvena, tadatthasiddhito ca, kathaṃ panettha nānattaṃ natthīti paññāyatīti ce? Pāḷito, “aḍḍhamāso seso gimhānanti katvā nivāsetabba”nti hi pāḷi, tathā mātikāṭṭhakathāto ca.

Tathāha “pacchimo aḍḍhamāso karaṇanivāsanakhattampī”ti, iminā nayena tividhameva khattantipi siddhaṃ. Samantapāsādikāyaṃ pana katthaci potthake “jetṭhamūlapuṇṇamāsiyā pacchimapāṭipadadivasato paṭṭhāya yāva kāḷapakkhuposatho, ayameko addhamāso pariyesanakhettañceva karaṇakhettañca. Etasmiñhi antare vassikasāṭikaṃ aladdhaṃ pariyesitum, laddhaṃ kātuñca vaṭṭati, nivāsetum, adhiṭṭhātuñca na vaṭṭatī”ti pāṭho dissati, so apāṭho yathāvuttapāḷimātikāṭṭhakathāvirodhato, tasmā tattha “aladdhaṃ pariyesitum vaṭṭati, katum, nivāsetum, adhiṭṭhātuñca na vaṭṭatī”ti pāṭho veditabbo. Evaṃ tāva pacchimena purimaggāhasiddhi veditabbā, na purimena karaṇakhattādīnaṃ gāho sambhavati. “Māso seso gimhānanti vassikasāṭikacāvaraṃ pariyesitabba”nti ettakameva hi vuttaṃ, na, aṭṭhakathāyaṃ “ayameko addhamāso pariyesanakhettañceva karaṇakhettañcā”ti vuttattāti ce? Na, tassa lekhanadosattā, tathā sādhitam. Karaṇakhettena pana nivāsanakhettaggāho atthi kālanānattābhāvato, teneva pubbe yathālābhaggahaṇaṃ kataṃ, tathā ca sādhitameva, na bhedo panatthi, payojanaṃ vuttameva. Nivāsanakkhettena adhiṭṭhānakkhettaggāho natthi eva, na hi purimena pacchimaggāho veditabbo. Na pāḷivirodhatoti ce? Na, tadatthājānanato. “Māso seso gimhānanti addhamāso seso gimhāna”nti ettha iti-saddassa hi ito paṭṭhāyāti attho. Parato āpattikhettaḍḍasanato itarassa anāpattikhettabhāvo dassitova hoti. Dinnapubbato nītakapavāritatṭhānato nipphādentassa nissaggiyaṃ piṭṭhisamayattā, pakatiyā vassikasāṭikadāyakā nāma saṅghassa vā puggalassa vā apavāretvā anusaṃvaccharam dentā, tattha satuppādo vaṭṭati. Vattabhede dukkaṭanti tadanñesu.

“Sace kata...pe... vassūpanāyikadivase adhiṭṭhātabbā...pe... cha māse parihāraṃ labhatī”ti vacanato antovassepi yāva vassānassa pacchimadivasā akatā parihāraṃ labhatīti dīpitaṃ hoti. Kasmā na vicāritanti ce? Atthāpattisiddhattā. “Cha māse parihāraṃ labhatī”ti vacanena akatā labhatīti siddhameva, taṃ kiñcāpi siddhaṃ, sarūpena pana anāgatattā sarūpena dassitum, dussaddhāpayattā upapattito dassetuñca idamāraddhaṃ ācariyena, “yathā cettha, evaṃ kathinabbhantare uppannacāvarampi heṭṭhā vuttanayeneva paṭipajjitabba”nti anugaṇṭhipade vuttaṃ, taṃ duvuttaṃ tattheva pubbāparavirodhato. Yañcettha aṭṭhakathāvacanaṃ sādhakattena vuttaṃ, taṃ tamatthaṃ na sādheti. “Yadi nappahoti yāva kattikapuṇṇamā parihāraṃ labhatī”ti vacanaṃ appahontassa yāva kattikapuṇṇamā tāva parihārakhettaṃ, tato paraṃ ekadivasopi na hotīti dīpeti, tasmā appahonakabhāvena akatāva yāva kattikapuṇṇamā parihāraṃ labhati, tato paraṃ na labhatīti siddhaṃ. Tathā tadeva vacanaṃ kataparihāraṃ na labhatīti dīpeti, tasmā kattikapuṇṇamadivaseyeva adhiṭṭhātabbā. “Appahonte dasāhe antovasse karaṇapariyosānaṃyeva pamāṇa”nti likhitaṃ.

Etthāha - “ekāhadvīhādivasenā”tiādi na vattabbaṃ. Kasmā? Gimhadivasānaṃ anadhiṭṭhānakālattā, tasmā eva “antodasāhe vā tadaheyyeva vā adhiṭṭhātabbā”ti ca sāmāññato na vattabbaṃ gimhadivasānaṃ adhiṭṭhānakhettabhāvappasaṅgato”ti. Ettha vuccati - na, tadatthājānanato. Dasāhānāgatāya vassūpanāyikāya gimhadivasā

dasāhā honti, paṭhamadivase ca laddhā niṭṭhitā vassikasāṭikā dasāhātikkantāpi vassūpanāyikadivasam adhiṭṭhānakhettaṃ appattattā na ca tāva nissaggiyaṃ hoti, vuttañcetam “vassūpanāyikato pubbe dasāhātikkamepi anāpatti”ti.

Antodasāhe adhiṭṭhātabbāti idaṃ na avisesena etasmiṃ antare gimhadivasepi adhiṭṭhātabbanti imamattham dīpetum vuttaṃ, kintu gimhadivase ce uppannā, adhiṭṭhānakhetta ca antodasāham hoti, antodasāhe khetteyeva adhiṭṭhātabbā, na khettaṃ katvā dasāham atikkamitabbanti dīpetum vuttaṃ. Kasmā?
Gimhadivasānampi gaṇanūpagattā, tasmā akhetta divasepi gaṇetvā khetta eva “antodasāhe adhiṭṭhātabbā”ti vuttaṃ hotīti.

Vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cīvaraacchindanasikkhāpadavaṇṇanā

632. Sāmanti sakasaññitānyamanattham vuttaṃ. Sakasaññitāyeva hi acchindāpanaacchindanesu nissaggiyaṃ, tasmā nissaggiyamūlaṅganidassanametaṃ. “Cīvara”nti vuttattā “acīvaraṃ acchindantassa na nissaggiya”nti vuttameva hoti. “Datvāti datvā vā dāpetvā vā”ti kiñcāpi padabhājanam yujjati, aññassa pana santakam aññassa bhikkhuno dāpetvā taṃ sayam vā acchindeyya, teneva vā acchindāpeyyāti anīṭṭhappasaṅgabhayā na vuttaṃ, atthato pana attano santakam aññena saddhivihārikādina dāpetvā, aññassa santakam vā tassa vissāsā dāpetvā taṃ acchindeyya vā acchindāpeyya vā nissaggiyanti veditabbam, tañca kho anapekkho datvā. Yadi evam “cajivā dinnam acchinditvā gaṇhanto bhaṇḍagghena kāretabbo”ti idaṃ kinti ce? Sakasaññāya aggahetvā aññāya theyyāya gaṇhantaṃ sandhāya vuttaṃ, teneva vuttaṃ “sakasaññāya gahitattā panassa pārājikam natthī”ti, apica “anāpatti so vā deti, tassa vā vissasanto gaṇhāti”ti vacanatopi taṃ siddhameva. Ettāvata tāvakālikam katvā dinnam acchindantassa anāpatti sādhitā hoti. “Amhākam santike upajjam gaṇhissatī”tiādivacanam sāmaṇerassa dānam dīpeti, tañca idha nādhippetaṃ. Pāliyaṃ upasampanne tikapācittiyam viya anupasampanne tikadukkaṭampi āgatanti ce? Na, tadadhippāyājānanato. Anupasampannakāle evam datvā aññassa santike upasampannam disvā kupito ce acchindati, upasampannasseva vā “sikkham paccakkhāya tumhākam santike upasampajjissāmī”ti vadantassa datvā puna acchindati ce, nissaggiyanti ayamettha adhippāyo.

633. Sakim āṇatto bahukampi acchindati, nissaggiyanti ekabaddhattā ekaṃ pācittiyam, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ “āṇatto bahūni gaṇhāti, ekaṃ pācittiya”nti. Mātikāṭṭhakathāyaṃ pana “vatthugaṇanāya āpattiyo”ti vuttaṃ, taṃ āṇattiyā bahuttā “sabbāni gaṇhā”ti vadantassa gāham sandhāya vuttaṃ, teneva tattha vuttaṃ “ekavācāya sambahulā āpattiyo”ti. Evam sante pāḷivacanam, aṭṭhakathāvacanadvayañca aññamaññaṃ sameti, parasantakampi nissaggiyaṃ hoti paṃsukūlañca, tena “dussante baddharūpiyaṃ viyā”ti vuttaṃ, taṃ tadatthaniyamadassanattham vuttaṃ, yathāvachāditam acchindanacittena sacittakam, vacīkammaṃ pana kevalam acchindāpentasseva “dehī”ti balakkārena gaṇhatopi veditabbam, taṃ na yuttaṃ “anāpatti so vā detī”ti vacanato. “Tuttho vā duttho vā deti, anāpattiyevā”ti mātikāṭṭhakathāvacanato vāti ce? Na, ubhayattha attano ruciya dānam sandhāya vuttattā, pasayhāvahāre anāpattippasaṅgato ca. “Bhikkhusa sāmam cīvaram datvā”ti pāḷivacanato ca mātikāṭṭhakathāya aṅgavavatthāne ‘upasampannatā’ti vuttattā ca ubhayattha dānaharaṇesu

bhikkhubhāvo icchitabboti dīpetī”ti vadanti, idamayuttanti no takkoti ācariyo. Kasmā? Anupasampannassa cīvaraṃ datvā taṃ upasampannakāle acchindantassa anāpattippasaṅgato. “Anupasampannassa cīvaraṃ vā aññaṃ vā parikkhāraṃ datvā...pe... āpatti dukkaṭassā”ti vacanato dukkaṭaṃ tattha hotīti ce? Nāsiddhattā, dānakāle eva upasampannatā pamāṇanti asiddhametaṃ aṭṭhakathāya vā pāliya vā yuttito vā, tasmā taṃ na yuttanti attho. Anupasampannassa cīvaraṃ datvā tasseva anupasampannakāleyeva cīvaraṃ acchindantassa dukkaṭaṃ, upasampannakāle vā datvā anupasampannakāle acchindantassa dukkaṭanti tassa vacanassa idaṃ vikappantarañca sambhavati, tasmā vikappantarassa sambhavato ca na yuttaṃ, yasmā anupasampannakāle datvā upasampannakāle acchindantassa visuṃ dukkaṭaṃ na paññattaṃ, tasmā purāṇacīvaradhovāpanādisikkhāpadesu viya aparabhāge upasampannatā cettha pamāṇaṃ, tasmā “upasampannatā”ti aṅgesu vuttattā ca taṃ na yuttanti attho. Ettha “paccāsīsantasseva dānamadhippetā, na nissatṭhadāna”nti dhammasiritthero vadati kira, vīmaṃsitabbaṃ.

Cīvaraacchindanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā

637. Chaṭṭhe kiñcāpi “sāmaṃ suttaṃ viññāpetvā”ti vuttaṃ, mātikāṭṭhakathāyaṃ pana “cīvaratthāya sāmaṃ viññattaṃ sutta”nti avatvā kevalaṃ “cīvaratthāya viññāpitasutta”nti aṅgesu vuttattā añña cīvaratthāya viññattaṃ suttampi saṅghaṃ gacchatīti veditabbaṃ. Sāmanti cettha kassaci niyamaṇaṃ. “Sāmaṃ viññāpetvā”ti kiñcāpi vuttaṃ, tathāpi “sāmaṃ vāyāpeyyā”ti attano atthāya vāyāpeyyāti evaṃ sambandho, attho ca veditabbo, pāliyaṃ pana āsannapadena yojanā katā, tasmā sāmaṃ viññattaṃ suttanti aññaviññattaṃ kappiyaṃ āpajjati, hatthakammayācanavasena laddhatantavāyopi kappiyo. Vikappanupagapacchimappamāṇaṃ ce, tante vītaṃyeva sakiṃ adhiṭṭhātabbaṃ, puna adhiṭṭhānakiccaṃ natthi adhiṭṭhitena ekībāvūpagamanato. “Sace pana paricchedaṃ dassetvāva cinasāṭakaṃ viya, antarantarā adhiṭṭhitaṃ hoti, puna adhiṭṭhātabba”nti vuttaṃ. “Paṭilābhenāti vacanena vāyāpetvā ṭhapessāmītiādi ekasmiṃ antogadhaṃ hotī”ti vadanti.

Suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Mahāpesakārasikkhāpadavaṇṇanā

642. Visiṭṭhaṃ kappañca tassa vacanena visiṭṭhaṃ katañca pamāṇaṃ, na āmisadānaṃ. Kesuci potthakesu “cīvara”nti uddharitvā vibhāgo vutto, taṃ na sametīti.

Mahāpesakārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Accekacīvarasikkhāpadavaṇṇanā

646. “Anujānāmi, bhikkhave, accekacīvaraṃ paṭiggahetvā nikkhipitu”nti, “yāva pavāraṇā pavāritā”ti ca yaṃ vuttaṃ, te pana bhikkhū tassa vacanassa atthaṃ micchā gahetvā accekacīvaraṃ nikkhipantā cīvarakālasamayaṃ atikkāmesuṃ. Kimidaṃ vibhattaṃ, udāhu avibhattanti? Vibhattaṃ, puggalikaṃ vā. Teneva parato “amhākaṃ, āvuso, accekacīvarānī”ti vuttaṃ, avibhattaṃ pana saṅghikattā na kassaci nissaggiyaṃ karoti.

Apica “accekacīvaram paṭiggahetvā nikkhipitu”nti iminā sāmāññavacanena vassūpanāyikadivasato paṭṭhāya, piṭṭhisamayato paṭṭhāya vā yāva pavāraṇā nikkhipitum vaṭṭati eva saṅghikattā, puggalikampi “vassaṃvutthakāle gaṇhathā”ti dinnattā. Tādisañhi yāva vassaṃvuttho hoti, tāva na tasseva, dāyakassa santakam hoti, tathā ito tatiyavassee, catutthavassee vā “pavāraṇāya gaṇhathā”tiadinā dinnampi nikkhipitvā yathādānameva gahetabbaṃ. Ayamatto aṭṭhakathāyaṃ pākaṭo. Tāni cīvarakālasamayātikkame na nissaggiyānīti ce? Na, uddissa dinnattā. Yasmā ayam samayo “kālepi ādissa dinna”nti ettha “kālo”ti āgato, gaṇabhojanasikkhāpadādīsu “samayo”tveva āgato, tasmā idha tesam ekatthataḍḍassanattam ekato “cīvarakālasamayo”ti vuttanti veditabbaṃ. Mātikāyaṃ panettha tādissam cīvaram attano santakabhāvaṃ upagataṃ puggalikaṃ sandhāya vuttaṃ, tenevāha “bhikkhuno paneva accekacīvaram uppajjeyyā”ti. Attano kuṭiyā vassaṃvutthassa bhikkhuno hi dātum alabhanto antovasse eva dānakiccaṃ pariniṭṭhāpetvā gacchati, tathā saṅghassa. Tasmā idaṃ accekacīvaram atthi uppannakālato paṭṭhāya saṅghassa vā puggalassa vā santakabhāvaṃ upagacchantam, yaṃ na vassāvāsikabhāvena dinnam, atthi uppannakālato paṭṭhāya anupagantvā vassaṃvutthakāleyeva puggalassa vā saṅghassa vā upagacchantam, yaṃ vassāvāsikabhāvena uppajjitvā samaye dinnam, atthi samaye dinnampi puggalassa santakabhāvaṃ anupagacchantam, saṅghasantakabhāvaṃ vā dāyakasantakabhāvaṃ vā upagacchantam, idissam sandhāya “saññāṇam katvā nikkhipitabba”nti vuttaṃ. Idaṃ atirekasamvaccharampi nikkhipitum labhati attano santakabhāvaṃ anupagatatā, tasmā “dasāhānāgata”nti ito aññaṃ sandhāya vuttanti siddhametanti. Dasāhato puretaram labhitvā yāva pavāraṇā nikkhipitum na labhati, tasmā sakabhāvūpagatameva adhiṭṭhātabbaṃ, tamyeva sandhāya “dasāhānāgata”nti vuttaṃ, yato “antosamaye adhiṭṭheti, vikappeti”ti anāpattivāre vuttaṃ. Saññāṇam katvā nikkhipitabbakaṃ pana parassa dātabbatāya sakabhāvaṃ anupagataṃ, na hi tam sandhāya “adhiṭṭheti, vikappeti”ti sakkā vattum, na ca tam imasmiṃ atthe nissaggiyaṃ hoti saṅghassa nissaggiyābhāvato, aṭṭhakathāyampi ayamatto suṭṭhu pākaṭova. Katamaṃ saññāṇam katvā nikkhipitabbanti ce? Parasantakam cīvaram saṅghikameva hoti, tato “sallakkhetvā sukham dātum bhavissatī”ti iminā hi parassa santakabhāvo dassito.

“Tato param ekadivasampi parihāro natthīti dasāhaparamato uddham anupagatatā”ti likhitam, ito samayato uddhameva dasāhassa anupagatatā samayato param dasāham na labhatīti kirassa adhippāyo. “Etaṃ parihāram labhatiyevā”ti ettha “ekādasamaṃ aruṇam cīvaramāse uṭṭheti”ti kāraṇam likhitam. Anugaṇṭhipade pana “anadhiṭṭhahitvā ekādasadivase nikkhipitum labhatīti vadanto bhagavā itarampi anaccekacīvarādiṃ anujānāti, accekacīvaramukhenāti apare”ti vuttaṃ. Ettha kataram subhāsitaṃ? Ubhayampīti eke. Katham? Paṭhamam “accekacīvarassa anatthate kathine dasadivasādhiko māso, atthate kathine dasadivasādhikā pañcamāsā”ti iminā sameti, anugaṇṭhipadaladdhiyā hi ettha “ekādasadivasādhiko”ti vattabbaṃ āpajjati, dutiyaṃ “dasāhānāgatanti...pe... dasāhena asampattāti attho”ti iminā sameti. Imassa nayassa vasena “pañcamito paṭṭhāya uppannassa cīvarassa nidhānakālo dassito hotī”ti pāṭho yujjati. Tathā gaṇṭhipadaladdhiyā “navāhānāgataṃ kattikatemāsikapuṇṇama”nti vattabbaṃ āpajjati, tassa vasena “kāmañcesa dasāhaparamam atirekacīvaram dhāretabbanti imināva siddho, aṭṭhuppattivasena pana apubbaṃ viya attham dassetvā sikkhāpadaṃ ṭhapita”nti ayam pāṭho yujjati. Ko panettha sāroti? Yo pacchā vutto,

sova sāro. Teneva aṭṭhakathācariyena “pañcamito paṭṭhāyā”ti vuttaṃ.
Porāṇagaṇṭhipadehi aṭṭhakathāya ca saddhiṃ saṃsandanato, “dasāhānāgata”nti
pāḷiyā saṃsandanato ca ettha gaṇṭhipadaladdhipi pāḷiyā sameti.

Kathaṃ? Yasmā pavāraṇādivase aruṇuggamane bhikkhu vassaṃvuttho hoti, tasmā
iminā dasamena ahena saddhiṃ chaṭṭhito paṭṭhāya navadivasā dasa ahānīti
dasāhaṃ, tena dasāhena, sahayogathe karaṇavacanāṃ. Kattikatemāsikapuṇṇamā
cīvarasamayaṃ asampattāti katvā “anāgatā”ti vuccati. Yathā
aparakattikapuṇṇamāya vassikasāṭikaṃ paccuddharitvā vikappento “cātumāsāṃ
adhiṭṭhātum tato paraṃ vikappetu”nti vuccati, evaṃsāmpadamidanti. Ettha vuccatīti
ce? Na, imassa nippayojanabhāvappasaṅgato. Accekacīvarapaṭiggahaṇakālaṃ
niyamitanti ce? Na, “chaṭṭhito paṭṭhāya uppannacīvaraṃ accekameva na hoti.
Paṭhamakathinena siddhattā”ti porāṇaṭṭhakathāgaṇṭhipadesu vuttattā tato upari
“accekacīvara”nti vuccati, paṭiggaṇhantassa āpattisaṅgaho ca. Na ca sā āpatti
pāḷiyā, aṭṭhakathāya, yuttito vā sambhavati. Aṭṭhuppattimattavasena vuttanti ce? Na,
dasāhādhicakārikā aṭṭhuppattipāyaṃ na dissati. “Bhikkhū accekacīvaraṃ
paṭiggahetvā cīvarakālasamayaṃ atikkāmentī”ti ettha ettikā eva hi aṭṭhuppatti.
Tathā hi parivāre “kismiṃ vatthusmi”nti ārabhitvā ettakameva vuttanti veditabbaṃ.
Accekacīvaraṃ cīvarakālaṃ nātikkaṃmetabbaṃ, itaraṃ atikkāmetabbanti
dassanatthaṃ idaṃ paññattanti ce? Na, accekacīvarasseva aparādhadassanato,
visesakāraṇābhāvā, “kāmañesa dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretabbanti
imināva siddho”tiādivacanavirodhato ca yathāvuttavacanāsambhavato ca.

Kathaṃ? Dasāhena saha kattikapuṇṇamā “anāgatā”ti hi vutte dasāhato aññā sā
puṇṇamāti āpajjati. Anaññā ce, saha-saddo na sambhavati, na hi attanāva attano
yogo sambhavati, anāgata-saddo ca na sambhavati. Āgatā sampattā eva hi sā
puṇṇamā. Cīvarasamayaṃ anantarattā ekībhāvaṃ anāgatattā anāgatāyevāti ce?
Na, tathāpi anāgata-saddassa sambhavato, āgamanasambhave satiyeva hi anāgata-
saddo sambhavati, na hi nibbānaṃ, paññatti vā “anāgatā”ti vuccati. Nibbānaṃ viya
khaṇattayaṃ, sā ca puṇṇamā na kadāci samayabhāvaṃ pāpuṇātīti ayuttameva.
“Tato paraṃ vikappetu”nti pana vacanaṃ piṭṭhisamayaṃ gahetvā ṭhitattā
sambhavati. Apica pavāraṇāyaṃ aruṇe ca uṭṭhite sā puṇṇamā cīvarasamayaṃ
ekāhānāgatā evāpajjati pubbe sahayogapattattā. Evaṃ sante ekībhāvagatāpi sā
cīvarasamayaṃ anāgatā eva jātāti sabbadā na tathāviggaḥakaraṇavacanatthaṃ
kocideva vacanato dīpetīti veditabbaṃ.

Kimatthaṃ panettha “dasadivasādhiko māso”tiādi vuttanti? Taṃ
pāripūrisambhavato. Pañcamiyāñhi pure aruṇaṃ uppannaaccekacīvarassa
dasadivasādhiko māsoyeva paripūroti katvā tathā vuttaṃ. Apica tassā pañcamiyā
divasabhāgopi sampattāya rattiyā “hiyyo”ti vuccati, pageva pure aruṇaṃ, tenevāha
“hiyyo kho, āvuso, amhāka”ntiādi. “Evaṃ sante ‘chaṭṭhito paṭṭhāyā’ti
vuttapaṭhamapāṭhassa vasena ‘anaccekacīvarampi paccuddharitvā ṭhapitaṃ
ticīvarampi etaṃ parihāraṃ labhatiyevā’”ti ca “dasadivasādhiko māso”tiādi ca yaṃ
likhitam. Taṃ na, “pañcamito paṭṭhāyā”ti pāṭhe sajjiteva etena pariyāyena
yathāvuttaatthasambhavato, na tāni ṭhānāni puna sajjitāni. Yathāṭṭhitavaseneva
ajjuhekkhitabbānīti no takkoti ācariyo. Idaṃ sikkhāpadaṃ puṇṇamāyaṃ
anissaggiyatthamevāti upatissatthero. “Pavāraṇāmāsassa juṇhapakkhapañcamito
paṭṭhāyā”ti pāṭhe sajjite etena pariyāyena yathāvutto uppannassa cīvarassa
nidhānakālo dassito hoti, “accekacīvaranti accāyikacīvaraṃ vuccatī”tiādi pāṭho.

“Chaṭṭhito paṭṭhāyā”ti ca “kāmañcesa dasāhaparama”ntiādi ca yaṃ likhitam, taṃ na pāṭho, tasmā ekādasadivasam parihāram labhatīti katvā ācariyena “pañcamito paṭṭhāyā”ti likhāpito kira. “Pavāraṇāmāsassa juṇhapakkhachāṭṭhito paṭṭhāya pana uppannam anaccekacīvarampi paccuddharitvā ṭhapitam ticīvarampi etaṃ parihāram labhatiyevāti pāṭho”ti ca “accekacīvarassa anattate kathine ekādasadivasādhiko māso, attate kathine ekādasadivasādhikā pañcamāsāti pāṭho”ti ca ettha papañcenti, tasmā suṭṭhu sallakkhetvā kathetabbam, tuṇhībhūtena vā bhavitabbam.

Accekacīvarasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Sāsaṅkasikkhāpadavaṇṇanā

652. “Tiṇṇam cīvarānam aññataram cīvaranti idaṃ ticīvare eva ayaṃ vidhi, itarasmim yathāsukhanti dassanattam vutta”nti vadanti. “Atirekachāratam vippavasanti”ti tasmimyeva senāsane vāso na vippavāsoti katvā vuttam. Kasmā? Cīvarappavattijānanato. Ettha kiñcāpi “āraññakam nāma senāsanam pañcadhanusatikam pacchima”nti vacanato atirekatopi vuttam, āraññakameva pana senāsanam hoti, dhutaṅgam rakkhati cīvarappavattijānanapalibodhasambhavato.

653. “Gāvutato atirekappamāṇena labhatī”ti yaṃ vuttam, taṃ katham paññāyatīti ce? “Siyā ca tassa bhikkhuno kocideva paccayo tena cīvarena vippavāsāyā”ti vacanato. Yojanappamāṇepi siyāti ce? Na, “puna gāmasīmam okkamitvā vasitvā pakkamatī”ti anāpattivāre anuññātattā. Yadi evaṃ “yojanappamāṇe na labhatī”ti idaṃ kinti? Idaṃ nibaddhāvāsavaseneva vuttam. Tattha dhutaṅgam bhijjati? Na bhijjati, kintu na idha dhutaṅgādhikāro attīti. Atha kasmā “ayaṃ dhutaṅgacoroti vedītabbo”ti vuttanti? Asambhavato. Katham paññāyatīti? Aṅgesu abhāvato. Dhutaṅgadharassa patirūpasenāsanadīpanato dhutaṅgadharatā tassa siddhā. Vacanappamāṇatoti ce? Na, vacanappamāṇato ca pāḷiyeva pamāṇam. “Anāpatti puna gāmasīmam okkamitvā vasitvā pakkamatī”ti hi vuttam. Gāmasīmā nikkhamitvā kittakam kālam vasitvā pakkamittabanti ce? Punadivaseyeva, tasmā aṭṭhamo aruṇo nibaddhāvāse vā gantabbāṭṭhāne vā uṭṭhetabboti eke. Antochāratanti eke. Yāva nibaddhāvāsam na kappetīti eke. Yāva maggaparissamavinodanāti eke. Sati antarāye antochāratam vasati, anāpatti. Nibaddhāvāsakappane sati aruṇuggamane āpatti. Sace taṃsattamo divaso, tadaheva nikkhattacīvaram gahetabbam, paccuddharitabbam vāti eke. Sace antarā navamaggaṭubhāvena vā navagāmasannivesena vā, taṃ senāsanam aṅgasampattito parihāyati. Tadaheva cīvaram gahetabbam vā paccuddharitabbam vā. Chāratam vippavasantassa ce parihāyati, anāpatti anuññātadivasattāti eke. Āpatti eva anaṅgasampattitoti eke. Yuttataram panettha vicāretvā gahetabbam. Sace dhutaṅgadhara hoti, gāmasīmāyam avasitvā pacchimappamāṇayutte ṭhāne vasitvā pakkamittabbam. Paṭhamam baddhaavippavāsasīmo ce gāmo hoti, aññasmimpi māse antosīmāya vasato anāpatti. Porāṇagaṇṭhipade “yathāvuttasenāsane vasantenāpi chāratameva cīvaram gāme nikkhipitabanti adhippāyena aññam antochāratampi aññampi vasato āpattiyevā”ti vuttam.

Sāsaṅkasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Pariṇatasikkhāpadavaṇṇanā

657. Dethāvuso amhākanti ettha akataviññatti hoti na hotīti? Hoti, yadi evaṃ aññātakaviññattisikkhāpadassa ca imassa ca kiṃ nānākaraṇanti? Taṃ

aññātakaappavāriteyeva viññāpentassa, idaṃ ñātakapavāritepi, taṃ anacchinnacīvarasseva, idaṃ tassapi, taṃ cīvaramyeva viññāpentassa, idaṃ acīvarampi. Evaṃ sante idaṃ taṃ antokatvā t̥hitam hoti, tasmā dvinnampi aṅgasampattiyā sati kena bhavitabbanti? Iminā bhavitabbaṃ imassa nippadesatoti eke. Dvīhipi bhavitabbaṃ ubhinnampi aṅgasiddhitoti eke. Imāni tassa aṅgāni vikappanupagacīvaratā, samayābhāvo, aññātakaviññatti, tāya ca paṭilābhoti cattāri. Imassa pana saṅghe pariṇatabhāvo, ñatvā attano pariṇāmanam, paṭilābhoti tīṇi. Ettha paṭhamo vādo ayutto katvāpi okāsam aṭṭhakathāyaṃ, parivāre ca avicāritattā. Yadi evaṃ tattha aṅgesu “anaññapariṇatatā”ti vattabbanti ce? Na vattabbam, atthato siddhattā. Pariṇatasikkhāpadadvayasiddhito, pariṇatasaññito, āpattisambhavato ca “mayhampi dethā”ti vadati, “vaṭṭatī”ti anuddiṭṭham, “amhākampi atthī”ti vuttattā vaṭṭati. “Saṅghassa pariṇatam...pe... āpatti dukkaṭassā”ti ettha “puggalassā”ti na vuttam, yato suddhapācittiyavasena āgatattā. “Aññacetiyassā”ti na vuttam saṅghassa acetiyattā, tasmāyeva “cetiyaṃsa pariṇatam...pe... āpatti dukkaṭassā”ti etthāpi “aññasaṅghassa aññapuggalassā”ti na vuttam. “Yato tathā idha ca ‘puggalassa pariṇatam...pe... āpatti dukkaṭassā’ti ettha ca ‘attanopī’ti kiñcāpi na vuttam, tathāpi sambhavatī”ti vadanti. Taṃ pana idha attano pariṇāmanādhikārattā imassa sikkhāpadassa na vuttanti eke. Tatuttarisikkhāpade “aññassatthāyā”ti padaṃ viyāti eke. Taṃ na, ettha puggalapariṇāmanasikkhāpade avuttattā. Dhammasirittthero panāha -

“Attano aññato lābham, saṅghassaññassa vā natam;
Pariṇāmeyya nissaggi, pācittiyampi dukkaṭa”nti.

Tassattho - saṅghassa pariṇatam attano pariṇāmeyya nissaggiyaṃ. Tadeva aññato pariṇāmeyya pācittiyaṃ. Aññassa pariṇatam attano vā parassa vā pariṇāmeyya dukkaṭanti, tasmā aññātakaviññattiādisu vuttāpattisambhavato idha pariṇatadvaye “attano”ti padaṃ na vuttam. Tasmiñhi vutte dukkaṭamattappasaṅgo siyā, avutte panetesu vuttāpattīnaṃ yathāgamamaññatarā ca idha avuttasiddhi dukkaṭaṇcāti dve āpattiyo ekato hontīti vinayadharānaṃ anavasesaññassa okāso kato hotīti.

Iti tiṃsakakaṇḍam sāramaṇḍam,
Alametaṃ vinayassa sāramaṇḍe;
Idha niṭṭhitasabbasāramaṇḍam,
Vinayavasena punāti sāramaṇḍanti.

Pariṇatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito pattavaggo tatiyo.

Nissaggiyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pācittiyavaṇṇanā

5. Pācittiyakaṇḍo

1. Musāvādavaggo

1. Musāvādasikkhāpadavaṇṇanā

1. Vādakkhittoti ettha avisesena vādajappavitaṇḍasaṅkhāto tividhopi kathāmaggo “vādo” icceva vuttoti veditabbo. Tesu “titthiyehi saddhi”nti vacanato ṭhapetvā vādaṃ “sesā”ti vadanti. Chalaajātiniggahaṭṭhānakusalatāya kadāci katthaci avajānitvā paṭijānāti, tathā pubbe kiñci vacanaṃ paṭijānitvā pacchā avajānāti. Evaṃ vā aññathā vā aññenaññaṃ paṭicarati. Evaṃ pavatto sampajānamusā bhāsaṃ paṭissuṇitvā asaccāyanto saṅketam katvā visamvādento evaṃ so vādakkhitto samāno pācittiyavatthuṇca paripūrento vicaratīti evamadhippāyo veditabbo. Attano vādeti ettha “sabbe dhammā anattā”ti paṭhamamāraddhe attano vāde. “Yaṃ dukkhaṃ tadanattā”ti no samayo. “Sabbe dhammā”ti vutte nibbānampi saṅgahaṃ gacchati. “Nibbānaṃ paramaṃ sukha”nti vuttattā pana taṃ na dukkhaṃ. No ṭhānametaṃ vijjati. Ayaṃ paravādī “yaṃ dukkhaṃ tadanattā”ti suttaṃ dassetvā siddhantaṃ sambhametvā “virodhi viruddho”ti vuttaṃ dosaṃ āropessatīti tasmaṃ paṭhamavāde kañci dosaṃ sallakkhento āropite vā dose anāropite vā “nāyaṃ mama vādo”ti taṃ avajānitvā “nibbānantveva sassata”nti, “anattā iti nicchayā”ti ca suttaṃ disvā tassa paṭhamavādassa niddosataṃ sallakkhetvā “mameva ayaṃ vādo”ti tameva pacchā paṭijānāti. Evaṃ tattha yathāvuttamānisaṃsaṃ sallakkhento taṃ paṭijānitvā yadi anattā sabbe dhammā, dhammā eva na te bhavanti. Sabhāvaṃ dhārentīti hi “dhammā”ti vuccanti.

Ayañca atta-saddo sabhāvavācīti evaṃ āropite vā dose anāropite vā dosoti sallakkhetvā “nāyaṃ mama vādo”ti tameva paṭhamavādaṃ pacchā avajānāti. Atha so paravādī sapakkaṃ paṭisedhe paṭijānanattāpanayanaṃ. Paṭijānāti patyāssa iti vacanato “paṭiññā aññā so nāma te niggaho”ti vutto. Sabhāvātirittaṃ atthaṃ paṭisedhādhippāyato sabhāvato atirittaṃ bālaparikappitamattānaṃ sandhāya “anattā sabbe dhammā”ti me paṭiññātakathā, sā ca tadavatthāyevāti na me taṃ paṭiññātattāpanayanaṃ atthi, “nāyaṃ mama vādo”ti avajānanaṃ pana sabhāvasaṅkhātaṃ attānaṃ sandhāya “anattā sabbe dhammā”ti na vadāmīti adhippāyena katanti iminā aññena kāraṇena taṃ pubbe paṭiññātattāpanayanaṃ kāraṇaṃ paṭicchādeti. “Anattā sabbeva dhammā”ti na vattabbaṃ “atta-saddassa sabhāvavācittā”ti idaṃ kāraṇaṃ paṭicca tena pubbe paṭiññātattāpanayanaṃ kataṃ. Tamaññakāraṇaṃ pacchā dassitena aññena kāraṇena paṭicchādetīti adhippāyo.

Yasmā na kevalaṃ yathādassitanayena so atthameva avajānāti, paṭijānāti ca, kintu vacanampi, tasmā atṭhakathāyaṃ “jānitabbato”ti paṭhamam kāraṇaṃ vatvā paravādinā “yadi jānitabbato aniccaṃ, nibbānaṃ te aniccaṃ siyā”ti vutte “na mayā ‘jānitabbato’ti kāraṇaṃ vuttaṃ, ‘jātidhammato’ti mayā vuttaṃ, taṃ tayā badhiraṭāya aññena sallakkhitaṇṭiādīni vadatīti adhippāyo. ‘Jānitabbato’ti vatvā puna ‘jātidhammato’tiādīni vadatī”ti vuttaṃ. “Avajānitvā puna paṭijānanto taṃ avajānanaṃ iminā paṭicchādeti nāmā”ti likhitaṃ.

2. Jānitvā jānantassa cāti jānitvā vā jānantassa vāti atthadvayaṃ dīpetīti.

3. Apica micchāvācāpariyāpannāti catubbidhammicchāvācāpariyāpannā. Sīhaḷādināmabhedagatāti keci, tasmā evaṃ vadato vacanaṃ, taṃsamutṭhāpikā cetanāti ubhayaṃ vuttanti mātikāyaṃ ubhinnaṃ saṅgahitattā. Vibhaṅge taṃ vacanaṃ yasmā vinā viññattiyā natthi, tasmā “vācasikā viññattī”ti viññatti ca dassitā. “Evaṃ vadato vacana”nti lokavohārena vatvā paramatthato dassento “taṃsamutṭhāpikā vā cetanāti vutta”nti ca vadati. Oḷārikenevāti cetanāsamutṭhānavācānaṃ sukhumattā visayavaseneva katāti.

9. Diṭṭhassa hotīti diṭṭho assa, anena vā upacārajjhānavasena na mayā abyāvaṭo mato, “na mayā pavanto paṭo diṭṭho”tiādiṃ bhaṇantassa ca paramatthasuññataṃ upādāya eva “itthiṃ na passāmi, na ca purisa”nti bhaṇantassa ca na musāvādo.

11. Āpattiṃ āpajjatiyevāti ettha “dubbhāsītāpattī”ti vadanti. Kasmā? “Keḷiṃ kurumāno”ti vuttattā. “Vācā girā...pe... vācasikā viññattī”ti ujukaṃ sandhāya, kāyo na ujuko.

Musāvādasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Omasavādasikkhāpadavaṇṇanā

13. “Puna are patteti puna taṃ ṭhānaṃ parivaṭṭetvā āgate aññasmiṃ are”ti likhitaṃ. Patiṭṭhitārappadesanti bhūmiṃ. Puna areti puna tasmimyeva are bhūmiṃ patteti atthoti keci, taṃ na sundaraṃ viya. Jāpitoti parājito, “parājito”ti vā pāṭho. Pāpesīti abhibhavasī. Manāpaṃ bhāsamānassa brāhmaṇassa garuṃ bhāraṃ. Udabbahīti ākaḍḍhīti attho, anādaratthe vā sāmivacanaṃ. Dhanañca naṃ alābhesīti yathā so dhanam alabhi, tathā akāsīti adhippāyo.

15. Pubbeti nidāne. Avakaṇṇakanti chinnakaṇṇakanāmaṃ. Javakaṇṇakanti vaṇkakaṇṇakanāmaṃ. Dhaniṭṭhakaṃ dhanavaḍḍhakanāmaṃ, sirivaḍḍhakanāmaṃ kulavaḍḍhakasseva nāmaṃ. Tacchakakammanti khaṇanakammakārā koṭṭhakā, pāsāṇakammakārāti keci. “Muddāti pabbagaṇanā. Gaṇanāti mahāgaṇanā”ti porāṇagaṇṭhipade vuttaṃ. “Madhumehaṃ omeḥa”nti likhitaṃ. Thūlakāyassa maṃsūpacayoti eke. Yabha methune. Vitarāgatādīhi akkosantopi kileseheva kira akkosati nāma, tathā “sotāpanno”ti akkosanto āpattiyā akkosati nāmāti eke. Liṅgāyattattā accodātādipi liṅgameva jātaṃ.

16. Sabbattha vadetīti uddeso. Bhaṇatīti vitthāro. Vadetīti vā iminā paraviññāpanaṃ dīpeti.

26. Aññāpadesavāresu pana “evaṃ vadetī”ti vuttaṃ. Kasmā? Pubbe dassitauddesakkamanidassanatthaṃ. Pubbepi “hīnena hīnaṃ, hīnena ukkaṭṭhaṃ, ukkaṭṭhena hīnaṃ, ukkaṭṭhena ukkaṭṭha”nti jātyādīsu ekekasmim catudhā catudhā dassitauddesakkamassa nidassanaṃ “eva”nti iminā karoti. “Hīnena hīnaṃ vadetī”ti vuttaṭṭhāneyeva hi “evaṃ vadetī”ti vutte so ākāro nidassito hotīti adhippāyo. Aññathā aññāpadesena so ākāro na sambhavatīti āpajjati. Na sambhavati evāti ce? Na, visesakāraṇābhāvā, tattha anāpattippasaṅgato, aniyamaniddesena aniyamatthasambhavato ca. “Santi idhekacce caṇḍālā”tiādinā hi aniyamaniddesena caṇḍālaṃ vā acaṇḍālaṃ vā sandhāya bhaṇantassa āpattīti aniyamattho sambhavatīti adhippāyo. Yadi evaṃ ettakameva vattabbaṃ tāvatā pubbe dassitauddesakkamanidassanasiddhitoti? Na, “vadetī”ti iminā ayojite “eva”nti pade imaṃ nāma ākāraṃ dassetīti anavabodhato. Aññāpadesanayepi paraviññāpaneyeva dukkaṭapācittiyaṃ viyāti niyamanapayojanaṃ vā “vadetī”ti padanti veditabbaṃ. Atha vā attano samīpe ṭhatvā aññaṃ bhikkhuṃ āṇāpento hīnena hīnaṃ vadeti bhaṇati, āpatti pācittiyassa. Sace sayaṃ hīno hīnena hīnaṃ caṇḍālaṃ...pe... pukkusaṃ “pukkuso”ti bhaṇati āpatti vācāya vācāya pācittiyassa, esa nayo aññāpadesavāresupīti yojanā veditabbā. Ayamatto duṭṭhadosesu pariyesitabbo. Aññathā “vadeti bhaṇatī”ti etesaṃ aññataraṃ ubhayattha anaññāpadesavāraaññāpadesavāresu, visesena vā aññāpadesavāresu niratthakaṃ āpajjati vināyeva tena vacanasiliṭṭhatāsambhavato. Attato pāliyaṃ avuttattā

panettha “sāṇattika”nti vuttanti veditabbaṃ. Tatrāyaṃ padasandhi vadetīti vada itīti. Asammukhā vadantassa dukkaṭaṃ “sammukhā pana sattahipi āpattikkhandhehi vadantassa dukkaṭa”nti andhakaṭṭhakathāyaṃ vuttattā. Davakamyatā nāma keḷi, taṃ dassetuṃ “hasādhippāyatā”ti vuttaṃ. “Asammukhāpi davakamyatāya vadantassa dubbhāsītamevā”ti ācariyā vadanti. Pāpagarahitāya kujjhitvāpi vadantassa dukkaṭaṃ, asammukhā anāpattīti.

Omasavādasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Pesuññasikkhāpadavaṇṇanā

36-37. “Imassa sutvā amussā”ti pāṭho. “Imesaṃ sutvā”ti na sundaraṃ. Bhedāyapīti bhedāya. Tiṇṇampi bhikkhubhāvatoyeva nipajjanato “bhikkhūnaṃ pesuñña”ti bahuvacanaṃ kataṃ.

38-39. “Itthannāmo āyasmā caṇḍālo...pe... pukkusoti bhaṇatī”ti vatvā pesuññaṃ upasaṃharatīti yojanā. Aññathā “pukkusoti bhaṇatī”ti vattabbatā āpajjati. Ettha anupasaṃpannavāro labbhamānopi na uddhaṭo omasavāde dassitanayattā, saṅkhepato ante dassetukāmatāya vā. Tathā hi ante tīṇi dukkaṭāni dassitāni. Tāni pana dassento bhagavā yasmā “upasaṃpannassa sutvā upasaṃpannassa pesuññaṃ upasaṃharatī”ti vuttānaṃ dvinnaṃ padānaṃ aññataravipallāsavasena vā ubhayavipallāsavasena vā pācittiyanti katvā dvepi tāni ekato vuttānīti dassetukāmo, tasmā sabbapaṭhamāyeva “upasaṃpanno upasaṃpannassa sutvā upasaṃpannassa pesuññaṃ upasaṃharati, āpatti pācittiyassā”ti āha. “Dvīsu panetesu yasmā pārājikaṃ ajjhāpannopi upasaṃpanno tādisaṃyeva upasaṃpannaṃ khumsetukāmo omasati, tādisassa sutvā tādisassa pesuññaṃ upasaṃharati, āpatti pācittiyassa, tasmā ‘upasaṃpanno’ti idaṃ ādipadaṃ sabbattha vutta”nti keci vadanti, taṃ na yuttaṃ, anavasesaāpattiṃ āpannassa puna āpattiyā asambhavato, tasmā kevalaṃ mātikāyaṃ bhikkhupadābhāvatoyeva “bhaṇati upasaṃharatī”ti padānaṃ kārakaniddesābhāve asambhavato eva taṃ ādipadaṃ vuttanti veditabbaṃ. Idaṃ pālilesābhāvato anāṇattikameva. “Na piyakamyassa, na bhedādhippāyassā”ti upasaṃharaṇāpekkhaṃ sāmivacanaṃ tuṇhībhūtassa vacanappayojanābhāvato, tena vuttaṃ “pāpagarahitāya bhaṇantassa anāpattī”ti.

Pesuññasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Padasodhammasikkhāpadavaṇṇanā

45-46. Sabbametaṃ padaso dhammo nāmāti ettha dhammo nāma buddhabhāsītōti evaṃ sambandho. Akkharasamūhoti asamattapade. Paccekabuddhabhāsitaṃ buddhabhāsīte eva. Anupāsakagahaṭṭhehi bhāsito isibhāsītādisaṅgahaṃ gacchatīti veditabbaṃ. Katthaci potthake “devatābhāsito”ti padaṃ natthi, yattha atthi, sā pālī. Gāthābandhepi ca esa nayoti ekameva akkharaṃ vatvā ṭhānaṃ labbhati eva. “Evaṃ me suta”ntiādisuttaṃ bhaṇāpiyamāno ekāraṃ vatvā tiṭṭhati ce, anvakkharena pācittiyaṃ, aparipuṇṇapadaṃ vatvā ṭhite anubyañjanena. Padesu ekaṃ paṭhamapadaṃ virujjhati ce, anupadena pācittiyaṃ. Aṭṭhakathānissitōti aṭṭhakathānissitavasena ṭhito. Pubbe pakatibhāsāya vuttaṃ aṭṭhakathaṃ sandhāya. Pālīnissitōti pālīyaṃ evāgato. Maggākathādīnīpi pakaraṇāni.

48. Upacāranti dvādasahatthaṃ. “Opātetīti ekato bhaṇati samāgacchatī”ti likhitaṃ. Kiñcāpi apalāladamanampi sīlupadesopi bhagavato kāle uppanno, atha kho tesu yaṃ yaṃ buddhavacanato āharitvā vuttaṃ, taṃ tadeva āpattivatthu hotīti viññāpanatthaṃ mahāaṭṭhakathāyaṃ “vadantī”ti vacanehi sithilaṃ kataṃ. Buddhavacanato āharitvā vuttassa bahulatāya tabbahulanayena tesu āpatti vuttā, tasmā mahāpaccariyaṃ tassādhippāyo pakāsītōti attho. “Sabbesameva vacananti apare”ti vuttaṃ. Sace ācariyo t̥hito nisinnānaṃ pāṭhaṃ deti, “na t̥hito nisinnassa dhammaṃ desessāmī”ti vuttāpattiṃ nāpajjatīti eke. Tesampi pāṭhadānaṃ dhammadesanato na aññanti taṃ na yuttaṃ, chattapāṇikādīnaṃ pāṭhadānena anāpattippasaṅgato, āpattibhāvo ca siddho. Vuttañhettaṃ -

“Ubho atthaṃ na jānanti, ubho dhammaṃ na passare;
Yo cāyaṃ mantaṃ vāceti, yo cādhammenadhīyati”ti.

Ettha adhīyatīti attho, tasmā pāṭhadānampi dhammadesanāva. Sekhiyaṭṭhakathāyaṃ “dhammaparicchedo panettha padasodhamme vuttanayena veditabbo”ti vuttaṃ, tasmā ayameva dhammo sabbattha dhammapaṭisaṃyuttasikkhāpadesu veditabbo. Yadi evaṃ saṅkhārabhāsādivasena cittadhammaṃ desentassa sekhiyavasena anāpatti siyā, tato chapakajātakavirodho. Tattha mantānaṃ bāhiraganthattāti ce? Na, tadadhippāyājānanato. Ayañhi tattha adhippāyo “bāhirakaganthasaṅkhātampi mantaṃ ucce āsane nisinnassa vācetuṃ me bhikkhave amanāpaṃ, pageva dhammaṃ desetu”nti. “Tadāpi me, bhikkhave, amanāpaṃ nīce āsane nisīditvā ucce āsane nisinnassa mantaṃ vācetuṃ, kimaṅgaṃ pana etarahi...pe... dhammaṃ desetu”nti hi ayaṃ pāḷi yathāvuttameva adhippāyaṃ dīpeti, na aññaṃ. Teneva “mantaṃ vācetuṃ dhammaṃ desetu”nti vacanabhedo kato. Aññathā ubhayattha “dhammaṃ desetu”micceva vattabbanti.

Mayā saddhiṃ mā vadātiādimhi pana anugaṇṭhipade evaṃ vutto “sace bhikkhu sāmaṇerena saddhiṃ vattukāmo, tathā sāmaṇeropī bhikkhunā saddhiṃ vattukāmo sahasā opātetī, ‘yebhuyyena paguṇaṃ ganthaṃ bhaṇantaṃ opātetī”tiādīsu viya anāpatti, na hi ettāvatā bhikkhu sāmaṇerassa uddisati nāma hoti. Yasmā mahāaṭṭhakathāyaṃ natthi, tasmāpi yuttamevettaṃ. Sace tattha vicāretvā paṭikkhittaṃ siyā āpatti, kiriyākiriyaṇca nāpajjati. Kasmā? Yasmā cittaena ekato vattukāmo, atha kho naṃ ‘ekato mā vadā’ti paṭikkhipitvāpi ekato vadanto āpajjati. Avattukāmassa sahasā virajjhivā ekato vadantassa anāpatti, tena vuttaṃ ‘mayā saddhiṃ mā vadāti vutto yadi vadati, anāpattī’ti. Tathāpi ācariyānaṃ matimanuvattantena evarūpesu t̥hānesu yathāvuttanayeneva paṭipajjitabbaṃ. Kasmā? Yasmā mahāaṭṭhakathāyaṃ natthi, natthibhāvatoyeva āpatti. Sace tattha anāpattiavacanaṃ na sambhavati ayamaṭṭhānattā”ti.

Tatrāyaṃ vicāraṇā - “mayā saddhiṃ mā vadā”ti vutto yadi vadati, bhikkhuno anāpattīti yuttametaṃ bhikkhuno vattukāmatāyābhāvato, bhāvepi sajjhāyakaraṇādīsu tīsu anāpattito ca. Atha sāmaṇerena byattatāya “mayā saddhiṃ mā vadā”ti vutto bhikkhu abyattatāya vadati, āpatti eva vattukāmatāsabbhāvato. Sahasā ce vadati, anāpatti tadabhāvato. Sace bhikkhu evaṃ “mayā saddhiṃ mā vadā”ti vatvā tena saddhiṃ sayaṃ vadati, āpatti eva. Na hi etaṃ sikkhāpadaṃ kiriyākiriyaṃ. Yadi etaṃ sikkhāpadaṃ kiriyākiriyaṃ bhaveyya, yuttaṃ. Tattha anāpattīti adhippāyo. Mahāpaccariyaṃ imināva adhippāyena “mayā saddhiṃ mā vadā”ti vuttaṃ siyā. Na hi sāmaṇerassa kiriyā idha pamāṇanti, imasmiṃ pana

adhippāye vutte atiyuttamvāti attho. Akkharattho byañjanattho. Kiñcāpi “yañca padaṃ yañca anupadaṃ yañca anvakkharaṃ yañca anubyañjanaṃ, sabbametaṃ padasodhammo nāmā”ti vuttaṃ, tathāpi “padena vāceti, pade pade āpatti pācittiyassa, akkharāya vāceti, akkharakkharāya āpatti pācittiyassā”ti idameva dvayaṃ yojitaṃ, taṃ kasmāti ce? Padena anupadaanubyañjanānaṃ saṅgahitattā. Vuttañhetuṃ “anupadanti dutiyapādo. Anubyañjananti purimabyañjanena sadisaṃ pacchābyañjana”nti, tasmā anupadekadesamattameva anubyañjananti siddhaṃ. “Akkharānubyañjanasamūho pada”nti ca vuttattā padamattameva vattabbaṃ tena anupadādittayaggahaṇatoti ce? Na vattabbaṃ vacanavisesato. Padena vācento hi pade vā anupade vā anubyañjane vā āpattiṃ āpajjati. Na akkharena. Akkharena vācento pana padādīsu aññatarasmiṃ āpajjati. Na hi “varo varaññū varado varāharo”tiādimhi paṭhamaṃ va-kāraṃ vācento dutiyādiva-kāre opātetī, paṭhamaṃ ro-kāraṃ vācento dutiyaro-kāre opātetī, paṭhamaṃ ra-kāraṃ vācento dutiyara-kāre opātetī, āpatti pācittiyassāti sambhavati. Anubyañjanānulomato sambhavati evāti ce? Na, “pade pade āpatti pācittiyassā”ti iminā viruddhattā. Idañhi vacanaṃ ekasmiṃ pade ekā āpattīti dīpeti. “Rūpaṃ aniccanti vuccamāno rūti opātetī”ti vacanato sakalaṃ pādaṃ vācentassa paṭhamaakkharamatte ekato vutte āpattīti siddhanti ce? Na, “akkharakkharāya āpatti pācittiyassā”ti iminā viruddhattā, tasmā rūti opātetīti vattum asambhavato rū-kārassa yathāvuttadhammapariyāpannabhāvasiddhito taṃ avatvā kevalaṃ akkharāya vācentassa yathāvuttadhammapariyāpannaakkharabhāvadassanattamaṃ “rūpaṃ aniccanti vuccamāno”ti vuttaṃ, vacanasiliṭṭhatāvasena vā anubyañjane vedanāvacaṇaṃ viyāti veditabbaṃ.

Padasodhammasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Paṭhamasahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā

50. “Na sahaseyyaṃ kappetabba”nti bhāvavasena vuttaṃ, kesuci “na sahaseyyā kappetabbā”ti pāṭho, na kappetabbā bhikkhunāti paññattanti adhippāyo. “Apassenam vāti vāyimamañcakameva hotī”ti likhitaṃ. Yaṃ etesaṃ na kappati, taṃ tesampīti upajjhāyādīnaṃ santikaṃ agantvā sahaseyyaṃ kappeyyāti pāṭhaseso.

52. “Anupasampanno nāma bhikkhuṃ ṭhapetvā avaseso”ti vuttattā mātugāmo anupasampannoti catuttharattiyaṃ mātugāmo dvepi sahaseyyāpattiyo janetīti apare”ti vuttaṃ, “bhikkhuṃ ṭhapetvā...pe... panoti pārājikavatthubhūto tiracchānapuriso adhippeto”ti ca, ubhayampi vīmaṃsitabbaṃ. Dutiyasikkhāpade mātugāmo nāmāti manussitthimyeva gahetvā yakkhī petī tiracchānagatā pārājikavatthubhūtā na gahitā tesu dukkaṭattā. “Sace pana attanopi sikkhāpade dukkaṭaṃ bhavēyya, atha kasmā paṭhamasikkhāpade pācittiya”nti ca vuttaṃ. “Aparikkhitte pamukhe anāpattī”ti sīhalaṭṭhakathāvacanaṃ, tassatthaṃ dīpetum andhakaṭṭhakathāyaṃ “bhūmiyaṃ vinā jagatiyā pamukhaṃ sandhāya kathita”nti vuttaṃ. Puna vasatīti catutthadivase vasatī. Bhikkhunipanneti bhikkhumhi nipanne. Sannipatitamaṇḍapaṃ nāma mahāvihāre sannipātaṭṭhānaṃ. “Tīṇi ca divasāni dukkaṭakhette vasitvā catutthe divase sahaseyyāpattipahonake sayati, pācittiyevā”ti ekacce vadanti kira, taṃ na yuttaṃ.

Paṭhamasahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Dutiyasahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā

55. “Atha kho te manussā”ti ca “te addhikā”ti ca pāṭho. “Ekaratta”ntipi atthi, so na sundaro. Paṇḍake pāliyaṃ dukkaṭassa vuttattā “ubhatobyañjanehi mūlāpattīti dissatī”ti, “animittādayo itthiyovā”ti ca vadanti ubhatobyañjanake vuttaṃ viya. Kiñcāpi matitthī pārājikavatthu hoti, anupādinnaṃ pakke tthittā pana idha āpattiṃ na karoti. Pārājikāpattiṭṭhānañcetta na oloketabbāṃ.

Dutiyasahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Dhammadesanāsikkhāpadavaṇṇanā

66. “Viññū paṭibālā”ti vacanato aviññū itthiyāpi desentassa anāpatti. Idha yakkhīādayo manussitthī viya anolārikattā dukkaṭavatthukā jātā. Tiracchānagatamanussaviggahitthiyā paṭibalatāya vuttattā itarāpi dukkaṭavatthuyevāti eke. “Mātugāmāyā”ti liṅgavipallāsena vuttaṃ. “Atthakathā dipāṭhaṃ tṭhapetvā damilādinā yathāruci kathetuṃ labhati kirā”ti likhitaṃ, yathā yakkhīādayo dukkaṭavatthukā jātā, tathā purisaviggahaṃ gahetvā tṭhitena yakkhādinā saddhiṃ tṭhitassa mātugāmassa dhammaṃ desento dukkaṭaṃ anāpajjitvā kasmā pācittiyamāpajjatīti ce? Īsakampi dutiyapakkhaṃ abhajanato. Manussamātugāmopi na dutiyo, pageva yakkhādayoti. Na dutiyāniyate tassa dutiyattāti ce? Na tattha duṭṭhullavācāpekkhā dutiyatā, kintu nisajjāpekkhā, idha ca na nisajjamattaṃ, kintu desanā idhādhippetā. Sā ca nipajjanato olārikā, tasmā asamatthanidassanaṃ.

Dhammadesanāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Bhūtārocanasikkhāpadavaṇṇanā

67. “Catutthapārājikavatthu ca idaṃca ekamevā”ti vuttaṃ, na yuttaṃ. Kasmā? Tattha “moghapurisā”ti vuttattā. Te ariyamissakā na hontīti dvepi ekasadisānīti mama takko. “Ariyāpi paṭijāniṃsu, tesampi abbhantare vijjamānattā uttarimanussadhammassā”ti likhitaṃ. “Sabbepi bhūtaṃ bhagavāti puthujjanaariyānaṃ uttarimanussadhammassa ārocitattā ‘bhūta’nti vuttaṃ, na attano uttarimanussadhammaṃ sandhāyāti apare”ti vuttaṃ.

77. Pubbe avuttehīti catutthapārājike avuttehīti.

Bhūtārocanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Duṭṭhullārocanasikkhāpadavaṇṇanā

78-80. “Teneva hatthena upakkamitvā asuciṃ mokesī”ti pāṭho sampatipāṭho sundaro. Apaloketvāva kātabbā. No ce, pāliyaṃ yeva vuttaṃ siyā. “Ottappenā”ti vattabbe ruḥhīvasena paresu “hirottappenā”ti vuttaṃ. Mahāatthakathāyaṃ uttānattā na vuttaṃ, pācittiyāsambhavadassaneneva hi dukkaṭanti siddhaṃ.

83. Tattha “kamma”nti vuttaajjhācārepi pariyāpannattā taṃ tassa daṇḍakammavatthu. “Tattha kammaṃ āpanno”ti pubbepi likhitaṃ. Mahāatthakathāyaṃ “attakāmaṃ āpanno”ti pāṭho, “ayameva gahetabbo”ti vadanti, vīmaṃsitabbāṃ.

Duṭṭhullārocanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Pathavīkhaṇasikkhāpadavaṇṇanā

86. Kaṭasakkharā setamattikā viya mudukā sakkharajāti. “Akatapabbhāreti avalaṇṇijitabbaṭṭhānadassanattamaṃ vutta”nti likhitaṃ. “Anovassakaṭṭhānadassanattamaṃ vattabbaṃ. Mūsikukkuranti mūsikāhi uddhaṭṭapaṃsu. Suddhacittāti kiñcāpi “evaṃ pavaṭṭite pathavī bhijjissatī”ti jānanti, no pana ce pathavībhedaṭṭhikā, suddhacittā nāma honti. Paṃsuādayo dve koṭṭhāsā āpattikarā. Keci “sabbacchannādīsu upaḍḍhe dukkaṭṭassa vuttattā sace dukkaṭṭaṃ, yutta”nti vadanti. Tattha yuttaṃ tādissa vattuno sambhavā, idha pana jātapathavī ca ajātapathavī cāti dveveva vattūni, tasmā dvinnamaṃ ekena bhavitabbanti na yuttaṃ. Etthāpi dukkaṭṭavacanamaṃ atthīti ce? Taṃ pana saññāvasena, na vattuvasenāti na yuttameva.

87. Aggimaṃ kātuṃ vaṭṭatīti ettha ettāvatā usumaṃ gaṇhāti, tasmā vaṭṭatīti keci. Evaṃ sati pathaviyā aggimhi kate dūratopi bhūmi uṇhā hoti, tattakamaṃ kopetabbaṃ siyā, na ca kappati, tasmā yasmiṃ ṭhāne patati, taṃ so aggi ḍahati, tasmā vaṭṭatīti eke. Aḍaḥitepi “adaḍḍhāya pathaviyā aggimaṃ ṭhapetumaṃ na vaṭṭatī”ti vuttattā attanā pātanāyeva doso patite upadāheti veditaṭṭabbaṃ.

Pathavīkhaṇanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena musāvādavaggo paṭhamo.

2. Bhūtagāmaṃvaggo

1. Bhūtagāmasikkhāpadavaṇṇanā

89. Pharasumaṃ niggaḥetumaṃ asakkontoti dassitaḥbhāvaṃ jānāpeti. Kasmā ayaṃ pharasumaṃ uggrīti ce? Manussānantiādi tassa parihāro. “Ākoṭesi chindīti ca vacanato rukkhadevatānaṃ hatthāni chijjanti, na cātumahārājikādīnaṃ viya acchejjānī”ti vadanti.

90-92. Bhavanti ahuvuñcāti dvikālīko bhūtasaddo. Yadi bījato nibbattena bījaṃ dassitaṃ, tadeva santakamaṃ yadidaṃ. Sova kukkuṭo maṃsimakkhitoti ayameva hi parihāro. Aṭṭhakathāsupi hi “bīje bījasaññī”ti likhitaṃ. Yaṃ bījaṃ bhūtagāmo nāma hoti, tasmimaṃ bīje bhūtagāmabījēti yojetvā. Amūlakattā kira sampuṇṇabhūtagāmo na hoti, “samūlapatto eva hi bhūtagāmo nāmā”ti kāraṇamaṃ vadanti.

“Abhūtagāmamūlattāti bhūtagāmato anuppannattā abhūtagāmamūlaṃ, bhūtagāmaṃsa amūlakattā vā. Na hi tato añño bhūtagāmo uppajjati”ti dvidhāpi likhitaṃ. Piyaṅgu asanarukkho vaḍḍhanattaco khajjaphalo, “pītasālo”tipi vuccati. Amūlakabhūtagāme saṅgamaṃ gacchatīti nāḷikerassevāyaṃ. Ghaṭapiṭṭhiyātattā, bījagāmānulomattā ca dukkaṭṭavattu. Na vāsetabbaṃ “durūpaciṇṇattā”ti likhitaṃ, “yesamaṃ rukkhānaṃ sākā ruhatīti vacanato yesamaṃ na ruhati, tesamaṃ sākāya kappiyakaraṇakiccaṃ natthīti siddha”nti vuttaṃ. Muddatiṇanti tassa nāmaṃ. “Muñjatiṇanti pāṭho”ti likhitaṃ.

Samaṇakappehīti samaṇavohārehi, tasmā vattabbaṃ bhikkhunā “kappiyaṃ karohī”ti. Tassa āṇattiyā karontenāpi sāmaṇerādinā “kappiya”nti vatvāva aggiparijitaṃ kātabbanti siddhamaṃ. Aggiparijītādīni viya kappiyattā abījanibbaṭṭabījānīpi “pañcahi samaṇakappehī”ti ettha pavitṭhāni, yathālābhato vā samaṇakappavacanamaṃ gaḥetabbaṃ. “Kappiya”nti vattukāmo ‘kappa’nti ce vadati, ‘vaṭṭatī’ti vadanti”ti vuttaṃ. “Kappiya”nti vacanaṃ sakasabhāsāyapi vaṭṭatī”ti vadanti. “Kappiyanti vatvā”ti vuttattā bhikkhunā ‘kappiyaṃ’icceva vattabbaṃ,

“itarena pana yāya kāyaci bhāsāyā”ti vadanti, vīmaṃsitabbaṃ. “Ucchuṃ kappiyaṃ karissāmīti dāruṃ vijjhatī”ti vacanato kappiyaṃ kātappaṃ sandhāya viraddheti vuttaṃ hoti, ācariyā pana “kappiyaṃ kāretappaṃ sandhāya kappiyanti sitthādim kāreti, vaṭṭatī”ti vadanti, tassa kāraṇaṃ vadantā kātuṃ vaṭṭanabhāveneva virajjhivā katepi kappiyaṃ jātaṃ. Yadi na vaṭṭeyya, sitthādimhi kate na vaṭṭeyyāti, upaparikkhitappaṃ. Uṭṭhitasevālaghaṭaṃ ātape nikkhipituṃ vaṭṭati, vikopetukāmatāya sati dukkaṭaṃ yuttaṃ viya. “Puppharajjubhājanagatikā, tasmā na vaṭṭati. Nāle vā baddhapupphakalāpe nālasmiṃ katepi vaṭṭati tasmīṃ pupphassa atthitāyā”ti vadanti. Porāṇagaṇṭhipade “bījagāmena bhūtagāmo dassito anavasesapariyādānattha”nti vuttaṃ.

Bhūtagāmasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Aññavādaśikkhāpadavaṇṇanā

98-99. Aññaṃ vadatīti aññavādaṃ, “vacanaṃ kareyyā”ti likhitaṃ. “Tuṇhībhūtasetaṃ nāma”nti pāṭho. Ugghātetukāmoti samohanitukāmo, antarāyaṃ kattukāmoti porāṇā.

100. “Sudīṭṭho bhante, na paneso kahāpaṇotiādīsu anāropite dukkaṭeṇa musāvādapācittiyaṃ, aropite pācittiyadvayaṃ hotī”ti vadanti, vīmaṃsitabbaṃ.

102. Adhammena vā vaggena vā na kammārahassa vāti ettha “mayi vutte maṃ vā aññaṃ vā saṅgho adhammena vā kammaṃ, vaggena vā kammaṃ karissati, na kammārahassa vā me, aññassa vā kammaṃ karissatī”ti na kathetīti yojetappaṃ.

Aññavādaśikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Ujjhāpanaśikkhāpadavaṇṇanā

103. “Chandāyā”ti akkharakkharāyātiādi viya liṅgavipallāseṇa vuttaṃ, chandatthanti vā attho. Yesaṃ senāsanāni paññapeti, tesaṃ attani chandatthanti adhippāyo.

106. Anupasampannantīādīsu karaṇattho gahetabbo. Aññaṃ anupasampannantī aññeṇa anupasampanneṇa. Tassa vāti anupasampannassa. “Sammutikāle pañcaṅgavirahādayo asammata nāmā”ti, “upasampanneṇa laddhasammuti sikkhāpaccakkhāneṇa vinassatī”ti ca vuttaṃ. Saṅghenāti sabbena saṅghena kammavācāya assāvetvā “taveso bhāro”ti kevalaṃ āropitabhāro. Kevala-saddo hettha kammavācāya assāvitabhāvamattameva dīpeti. Sayamevāti itaresaṃ bhikkhūnaṃ anumatiyā. Abhūteṇa khīyanakassa ādikammikassa kathaṃ anāpattīti ce? Iminā sikkhāpadena. Musāvāde āpattiyeva dve pācittiyo vuttā viya dissanti pubbapayoge rukkhādichindanādīsu viya, vicāretappaṃ.

Ujjhāpanaśikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Paṭhamasenāsaśikkhāpadavaṇṇanā

110. “Evañcidaṃ bhagavatā bhikkhūnaṃ sikkhāpadaṃ paññattaṃ hotī”ti vacanato, parivāre “ekā paññatti, ekā anupaññattī”ti vacanato ca idha atthi anupaññattīti siddhaṃ. Kiñcāpi siddhaṃ, “evañca pana, bhikkhave, imaṃ sikkhāpadaṃ uddiseyyāthā”tiādinā pana paññattiṭṭhānaṃ na paññāyati, kevalaṃ “anujānāmi, bhikkhave, aṭṭhamāse...pe... nikkhipitu”nti ettakameva vuttaṃ, taṃ kasmāti ce? Paṭhamapaññattiyaṃ vuttanayeneva vattabbato avisesattā na vuttaṃ. Yadi evaṃ kā

ettha anupaññattīti? Ajjhokāseti. Ayamanupaññatti paññattiyampi atthīti ce? Atthi, taṃ pana okāsamattadīpanaṃ, dutiyaṃ cātuvassikamāsasaṅkhātakāladīpanaṃ. Yasmā ubhayampi ekaṃ kālokāsaṃ ekato katvā “ajjhokāse”ti vuttanti dīpento bhagavā “anujānāmi, bhikkhave...pe... nikkhipitu”nti āhāti veditabbaṃ. Teneva mātikāṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ “yattha ca yadā ca santharituṃ na vaṭṭati, taṃ sabbamidha ajjhokāsasaṅkhyameva gatanti veditabba”nti. Hemantakālassa anāpattisamayattā idaṃ sikkhāpadaṃ nidānānapekkanti siddhaṃ, tathā hi ajjhokāsapadasāmatthiyena ayaṃ viseso - vassānakāle ovassakaṭṭhāne ajjhokāse, maṇḍapādīmhi ca na vaṭṭati. Hemantakāle pakatīajjhokāse na vaṭṭati, sabbamidha ovassakepi maṇḍapādīmhi vaṭṭati, tañca kho yattha himavassena senāsanaṃ na temeti, gimhakāle pakatīajjhokāsepi vaṭṭati, tañca kho akālameghādassaneyevāti ayaṃ viseso “aṭṭha māse”ti ca “avassikasaṅkete”ti ca etesaṃ dvinnaṃ padānaṃ sāmattiyaṭopi siddho.

Kiñca bhiyyo - aṭṭhakathāyaṃ sandassitavisesova. Cammādinā onaddhako vā navavāyimo vā na sīghaṃ vinassati. Kāyānugatikattāti kāye yattha, tattha gatattā. Saṅghikamañcādīmhi kāyaṃ phusāpetvā viharituṃ na vaṭṭatīti dhammasiritthero. “Saṅghikaṃ pana ‘ajjhokāsaparibhogena paribhuñjatha, bhante, yathāsukha’nti dāyakā denti senāsanaṃ, evarūpe anāpatti”ti andhakaṭṭhakathāyaṃ vacanato, idha ca paṭikkhepābhāvato vaṭṭati. “Aññañca evarūpanti apare”ti vuttaṃ. “Pādaṭṭhānābhimukhāti nisīdantassa pādapatanaṭṭhānābhimukhā”ti likhitaṃ. Sammajjantassa pādaṭṭhānābhimukhanti ācariyassa takko.

111. “Pāduddhārenāti bahiupacāre ṭhitattā”ti likhitaṃ. Gacchanti, dukkaṭaṃ dhammakathikassa viya. Kasmā na pācittiyaṃ? Pacchā āgatehi vuḍḍhatārehi uṭṭhāpetvā gahetabbato. Dhammakathikassa pana anuṭṭhapetabbattā. “Anāṇattiyā paññattiyampi tassa bhāro”ti vuttaṃ.

112. Pariharaṇeyevāti ettha gahetvā vicāraṇeti dhammasiritthero. Attano santakakaraṇeti upatissatthero. Bījanīpattakaṃ caturassabījanī.

113. “Yo bhikkhu vā sāmaṇero vā...pe... lajjī hotī”ti vuttattā alajjīṃ āpucchitvā gantuṃ na vaṭṭatī”ti vadanti. Pāṭhe “kenaci palibuddhaṃ hotī”ti ca aṭṭhakathāyaṃ “palibuddha”nti ca senāsanaṃyeva sandhāya vuttaṃ, tasmā tathāpi atthīti gahetabbaṃ. “Anāpucchāṃ vā”ti pāṭho.

Paṭhamasenāsanāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Dutiyasenāsanāsikkhāpadavaṇṇanā

116-117. Ettakameva vuttamaṭṭhakathāsu, tathāpi padaṭṭhādayopi labbhanti eva. Anugaṇṭhipade “aññaṃ attharaṇādi akappiyattā na vutta”nti vuttaṃ. “Mañcaṃ vā pīṭhaṃ vā vihāre vā vihārūpacāre vā”ti imināpi saṃsandanatthaṃ ‘kiñcāpi vutto, atha kho’tiādi āradha”nti ca vuttaṃ. Upacāramattañcetaṃ “rukhamūle”ti, tattha vattabbaṃ natthi.

118. Anāpucchitvāpi gantuṃ vaṭṭatīti asatiyā gacchatopi anāpatti, āpucchanaṃ pana vattaṃ sañcicca anāpucchato vattabhedadukkaṭattā. Puggalikasenāsane saṅghikaseyyaṃ, saṅghikasenāsane vā puggalikaseyyaṃ attharivā gacchantassa dukkaṭaṃ yuttaṃ viya. Kasmā? “Seyyāmattameva nasseyyā”ti vuttattā. Idha pana “palibuddhaṃ palibuddho”ti duvidhampi atthi.

6. Anupakhajjasikkhāpadavaṇṇanā

121. Chabbaggiyesuyeva therā bhikkhūti keci. Pāde dhovitvātiādimhi pavisantassa vā pādadhovanapāsāṇato yāva mañcapīṭhaṃ passāvatthāya nikkhamantassa vā yāva passāvatthānanti yojanā kātabbā. Evaṃ sante “passāvatthāya nikkhamantassa vā”ti na vattabbaṃ, “passāvatthānato nikkhamantassa vā”ti vattabbaṃ. Passāvatthānanti katthaci potthake. Tathā hi mātikāṭṭhakathāyaṃ “pavisantassa pādadhovanapāsāṇato yāva mañcapīṭhaṃ nikkhamantassa mañcapīṭhato yāva passāvatthānaṃ, tāva upacāro”ti vuttaṃ, tasmā “pāde dhovitvā pavisantassa, passāvatthāya nikkhamantassa ca dvāre nikkhattapādadhovanapāsāṇato, passāvatthānato ca mañcapīṭha”nti katthaci potthake pāṭho, so apāṭho. Kasmā? Mañcapīṭhānaṃ upacārassa vuttattā. Pavisantassa yāva mañcapīṭhānaṃ upacāro, nikkhamantassa tato paṭṭhāya yāva passāvatthānaṃ vaccakuṭicaṅkamaṭṭhānanti iminā atthena yathā saṃsandati, tathāvidho pāṭhoti ācariyo.

122. Upacāraṃ ṭhapetvāti idha vuttaupacāraṃ ṭhapetvā. “Dassanasavanūpacārepi santharantassā”ti likhitam.

Anupakhajjasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Nikkaḍḍhanāsikkhāpadavaṇṇanā

126-127. Chasattakoṭṭhakāni vāti ettha dvārakoṭṭhakaṃ adhippetam. “Nikkhamā”ti vacanaṃ sutvāpi attano ruciyā nikkhamati, anāpatti; idha aggisālādi eva upacāroti.

Nikkaḍḍhanāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Vehāsakuṭisikkhāpadavaṇṇanā

129. “Pamāṇamajjhimaṃ galappamāṇe dinnatulāpi vehāsakuṭiyevā”ti likhitam, “na sā idha adhippetā”ti vuttaṃ.

Vehāsakuṭisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Mahallakavīhārasikkhāpadavaṇṇanā

135. Yāva dvārakosāti dvārasamīpā, yāva bhittīti attho, taṃ suvuttaṃ. Kavāṭavittāhārapamāṇoti hatthapāsassādhippetattā, samantā kavāṭavittāhārapamāṇaupacārassa gahitattā aparipūraupacārāpi hoti. Ālokaṃ karotīti ālokaṃ sandheti pidhetīti sandhi eva ālokasandhināmakā honti. Vātapānakavāṭalepakamme appaharitaṭṭhānakiccaṃ natthi.

136. Itṭhakāti chadanakapālāsīlādītiṭṭhakā. Chadanūparīti ettha paṭṭhamam tāva ekavāraṃ aparisesam chādetvā puna chādanadaṇḍake bandhitvā dutiyavāraṃ tatheva chādetabbaṃ. “Tatīyavāracatutthavāre sampatte dve magge adhiṭṭhahitvā tatīyamaggaṃ āṇāpetvā pakkamitabba”nti vuttaṃ, taṃ “punappunam chādāpeti”ti iminā yujjati.

Porāṇā pana “paṭṭhamavāreyeva tayo magge adhiṭṭhātum vaṭṭati, catutthato paṭṭhāya āpatti pācittiyam, catutthalepato paṭṭhāya āpatti”ti vadanti. Tattha chadane vuttavidhinidānena sameti, lepe vuttavidhitikacchedena sameti. Tathāpi so na yuttova. Nidāne, aṭṭhakathāyañca siddhalepattā sabbasovāpi acchanne, channevāpi

anekaso pariyāyassa tatiyasseva adhiṭṭhānanti no sametīti ācariyo. “Dve magge”ti, “dve chadane”ti ca “tatiyavārato paṭṭhāya evaṃ chādāpehī”ti āṇāpetvā pakkamitabba”nti ca upatissatthero vadati kira.

Mahallakavihārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Sappāṇakasikkhāpadavaṇṇanā

140. Sappāṇakasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

Samatto vaṇṇanākkamena bhūtagāmaṃvaggo dutiyo.

3. Ovādavaggo

1. Ovādasikkhāpadavaṇṇanā

144. Kathānusārenāti yo bhikkhunovādakatthiko kiṃsīlo kiṃsamācāro katarakulā pabbajitotiādi kathānusārenāti attho. Saggamaggagamanepīti api-saddena mokkhagamanepi. “Lakkhaṇappaṭivedhapaṭisaṃyutto”ti aṭṭhagarudhammānusārena vattabbaṃ dhammakathaṃ sandhāya vuttaṃ.

145-147. Nissīmanti vihāre baddhasīmato aññaṃ abaddhasīmaṃ, gāmasīmādinti attho. “Supinantenapī”ti na sabbesanti idha bāhullanayena vuttaṃ. Chabbaggiyā hi keci vīsativassāpi atthi atirekavīsativassāpīti iminā imaṃ majjhimabodhikāle paññattanti viññāyati. “Sīlavā hoti”ti vatvā tassa catubbidhattā idha adhippetasīlameva dassetuṃ “pātimokkhasaṃvarasaṃvuto”tiādi vuttaṃ. Gaṇṭhānugaṇṭhipadesu “satisaṃvarādayo idha nādhīpetā, tena vibhaṅgapāṭhaṃ dasseti aṭṭhakathācariyo”ti vuttaṃ. Atthatoti pāḷiatthato. Kāraṇatoti kāraṇūpapattito, aṭṭhakathātoti adhippāyo. Atha vā kāraṇatoti dhammato, tena atthato dhammatoti vuttaṃ hoti. Atha vā atthatoti phalato. “Kāraṇatoti hetuto. Dhammapadampi jātakena sahā”ti likhitaṃ. Pañhaṃ kathetunti “pañhaṃ puṭṭho kathetī”ti ettha bhikkhuniyā puṭṭhena “na jānāmī”ti na sakkā kathetum. “Na kho pana taṃ bhagavanta”nti pāṭho. “Na kho paneta”nti ca likhanti, taṃ na sundaraṃ. “Kāsāyavatthavasānāyā”ti vacanato pārājikāyapi na vaṭṭati. Bhikkhuniyā kāyasaṃsaggameva vuttaṃ. Methunena hi bhikkhunīdūsako hoti.

148-149. Bhikkhūnaṃ santike upasampannā nāma parivattaliṅgā, pañcasatā sākiyāniyo vā. “Dhammadesanāpattimocanattamaṃ paṇā”ti vacanato mātugāmaggaṇaṇa sabbattha bhikkhunīsaṅgahaṃ gacchatīti siddhaṃ. Bhikkhuniggahaṇaṇa pana mātugāmo tiriyaṃ taraṇasikkhāpade saṅgahito, na aññattha. “Osāretabbā”ti pāḷipāṭho, pāḷi osāretabbāti attho. “Osāretabba”nti aṭṭhakathāpāḷi. Ekasmiṃ ṭhāne vandite dosābhāvato bahūsu ekāya vandite vaṭṭatīti ce? Bhikkhūhi kattabbaṃ natthi, bhikkhuniyāyeva kattabbaṃ, tasmā na vaṭṭati. “Yattha katthaci nisinnāyāti antodvādasahatthe nisinnāyā”ti vadanti. Na nimantitā hutvā gantukāmāti nimantitā hutvā gantukāmā bhikkhū idha nādhīpetā, vassaṃ upagantukāmāva adhippetāti attho. Yato panāti bhikkhunīvihārato. Tatthāti bhikkhunīvihāre. Kiñcāpi “ovādadāyakā bhikkhū”ti vacanato ovādadāyakeheva sabhikkhuko āvāso hoti, na sabbehi āpanno, tathāpi asati bhikkhunovādake ovādasamvāsānaṃ atthāya yācanattāya avassaṃ gantabbattā aññehipi bhikkhūhi sabhikkhukopi sabhikkhuko evāti veditabbo. Sā rakkhittabbāti vassacchedāpatti rakkhittabbā. Kasmā? Āpadāsu hītiādi. “Ayaṃ uposatho cātuddasikoti pucchitabba”nti vuttaṃ, tampi terasiyaṃyeva, etarahi pana bhikkhuniyo cātuddasiyaṃyeva gantvā

“kadā ayya uposatho”ti pucchanti. “Jāyāyo vā jāriyo vā”ti adhippāyena vuttaṃ kira. “Gaccheyya ce, āpatti”ti pāṭho. Dve tissoti dvīhi tīhi. Ekato āgatānaṃ vasena “tāhī”ti bahuvacanaṃ vuttanti adhippāyo. “Ekā bhikkhunī vā bahū bhikkhunī vā bahūhi bhikkhunupassayehi ovādatthāya pesitā”ti vacanassa vitthāro “bhikkhunisaṅgho ca ayya bhikkhuniyo cā”tiādinā vutto. “Bhikkhunisaṅgho ca ayya bhikkhuniyo cā”tiādi nānāupassayehi pesitāya vacana”nti ca “aparipuṇṇasaṅghapuggalanānāvāsadutiyavacanavasena pañcakkhattuṃ upasaṅkamaṇaṃ vutta”nti ca likhitaṃ. Yasmim āvāse pātimokkhuddeso na pavattati, tatthāpi yācanaṃ sampaṭicchitvā punadivase yena paṭiggahitaṃ, tena “natthi koci bhikkhu bhikkhunovādako sammato”tiādi vattabbaṃ. Atthi ce sammato, niddisitabbo. “Sayameva ce sammato, aha”nti vattabba”nti vuttaṃ. Sace sammato vā ovādapaṭiggāhako vā pātimokkhaṃ uddisati, aññena ārocāpetabbanti eke, “attanāpi ārocetuṃ vaṭṭatī”ti ca vadanti. Kesuci potthakesu “ayyānaṃ pavāretī”ti likhitaṃ, evaṃ sati “ayyassa pavāremī”ti vattabbaṃ, potthake natthi.

Ovādasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Atthaṅgatasikkhāpadavaṇṇanā

153. Munātīti jānāti. Antaradhāyatipīti ettha taduttamaṃ ce atthi, taṃ passāmi, yaṃ vicittaṃ vā, tadatthañca. Taggha kāraṇaṃ. Saha uppādamanantarā kiriyā. Yamā ca te manasā katatra netvāti. Yathā pāto siyā pāto bhavaṃ pātova udakato uggantvā ṭhitaṃ, tathā virocamānaṃ aṅgīrasaṃ buddhaṃ passa, na kevalaṃ padumaṃ viya, virocamānaṃ tapantaṃ mādiccamivantalikketi sambandho. Atha vā aṅgīrasaṃ buddhaṃ padumaṃva virocamānaṃ sūriyaṃva tapantaṃ passa buddhaṃ. Yathā pāto siyā phullamavītagandhaṃ kokanudasaṅkhātaṃ padumaṃ passasi, tathā virocamānaṃ aṅgīrasaṃ buddhaṃ passa. Ubhayeneva hi bhagavato kanti dīpitāti katvā dīpitaḥ subhaṃ buddhaṃ sakkatvā taṃ kantiṃ pūjeyya. Pūjaneyyatopi vītināmeyya iti lakkhaye. “Ekato upasampannāyā”ti pāḷi.

156. “Ekato upasampannāna”nti aṭṭhakathāpāṭho. “Abhabbo tva”ntiādivacanato anukampāvasena saddhivihārikādiṃ saṅghikā vihārā nikkaḍḍhāpentassa anāpatti viya dissati. Abhabbo hi thero sañcicca taṃ kātuṃ, gavesitabbāva ettha yuttīti keci. Therena sikkhāpadapaññattito pubbe katanti mama takko.

Atthaṅgatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Bhikkhunupassayasikkhāpadavaṇṇanā

162. “Ekarattampi vasantī”ti vacanato yattha rattiyaṃ na vasanti, tattha gantvā ovadituṃ vaṭṭatīti eke. Yadi evaṃ saṅketaṭṭhānaṃ gantvā ovadituṃ vaṭṭatīti siddhaṃ. “Tato addhayojaneyeva sabhikkhuko āvāso icchitabbo”ti na vattabbaṃ. Bhikkhunovādako ce addhayojanaṃ gantvā ovaditukāmo hoti, bhikkhunisaṅgho ca addhayojanaṃ gantvā sotukāmo, “vaṭṭatī”ti vattabbaṃ siyā, tañca na vuttaṃ, tasmā na vaṭṭatī. Heṭṭhimaparicchena pana “ekarattampi”ti vuttaṃ. Tato paṭṭhāya upassayaṃ hoti, na upassayasaṅkhepena katamattenāti vuttaṃ hoti. Yattha vāsūpagatā bhikkhuniyo, so upassayasaṅkhaṃ gacchati, tattha na gantvā ovādo dātabbo. Ekāvāse divā vaṭṭatīti eke, vicāretvā yuttataraṃ gahetabbaṃ.

Bhikkhunupassayasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Āmisasikkhāpadavaṇṇanā

164. “Upasampannaṃ saṅghena asammata”nti pāḷivacanato, “sammatenā vā saṅghena vā bhāraṃ katvā ṭhapito”ti aṭṭhakathāvacanato ca aṭṭhahaṅgehi samannāgato sammatenā vā vip̐pavasitukāmena “yāvāhaṃ āgamiṣṣāmi, tāva te bhāro hotū”ti yācitvā ṭhapito, tassābhāvato saṅghena vā tattheva bhāraṃ katvā ṭhapito aṭṭhahi garudhammehi ovaditum labhati, pageva aññaṇa dhammenāti siddhaṃ. “Yo pana bhikkhu asammato bhikkhuniyo ovadeyya, pācittiya”nti pageva bhāraṃ katvā aṭṭhapitaṃ sandhāya vuttanti veditabbaṃ. Abhayagiri vāsīnampi idameva mataṃ, anugaṇṭhipade pana imaṃ nayaṃ paṭikkhipitvā “natthi kocī”tiādinā “etarahi ovādako asammato bhikkhunovādako nāma”ti vatvā “yaṃ pana andhakaṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ ‘upasampannaṃ saṅghena kammavācāya asammataṃ, bhikkhusaṅghena pana bhikkhunisaṅghassa anuggahaṃ karotha, bhikkhuniyo ovadatha, bhikkhusaṅghassa ca karotha phāsuvihāraṇti evaṃ yācitvā ṭhapito bhikkhusaṅghaṃ āpucchitvā, tato so thero bhikkhuniyo ovadati, evarūpaṃ bhikkhusaṅghena asammataṇti, tatra vuttanayeneva attho gahetabbo”ti vuttaṃ. Porāṇagaṇṭhipade pana “asammato gāmaṃ ovādatthāya āgatānaṃ bhikkhunīnaṃ vacanaṃ sutvā paṭivacanaṃ dento saṅghānumatiyā, na ñatticatutthenā”ti vuttaṃ, taṃ anugaṇṭhipadamatena sameti, andhakaṭṭhakathāyaṃ vuttavacanaṃ tena sameti, tañca pāḷivacanaṃ, na hi ovādapaṭiggāhako, pātimokkhuḍḍesako vā “pāsādikena sampādetū”ti vacanamattena bhikkhunovādako nāma hoti. Hotīti ce, anupasampannopi tattakena vacanena “bhikkhunovādako hotū”ti vattabbo. Hotīti ce, yaṃ vuttaṃ gaṇṭhānugaṇṭhipadesu “asammato nāma asammatabhāvena ‘bahussuto tvaṃ ovadāhi”ti saṅghena bhāraṃ katvā ṭhapito”ti. Ettha bāhusaccena kiṃ payojanaṃ. Anugaṇṭhipadeyeva “abhayagiri vāsī vadatīti sutvā sammatenā vā āṇatto ovaditum labhatīti dhammasirittthero pacchā anujānātī”ti vuttaṃ. Kiṃ bahukāya. “Pāsādikena sampādetū”ti ettakamattena bhikkhunovādako hoti. Aṭṭhakathāyaṃ “bhāraṃ katvā”ti iminā kiṃ payojanaṃ, tattakampi vuttum añño na labhati, tena ca “anujānāmi, bhikkhave, ṭhapetvā bālaṃ gilānaṃ gamikaṃ avasesehi ovādaṃ gahetu”nti ayaṃ pāḷi virujjheyya. Kathaṃ? Tassa hi “na, bhikkhave, ovādo na paccāharitabbo”ti canato sammatāsammatabhāvena natthi kocīti “pāsādikena sampādetū”ti vattabbaṃ siyā, vadanto ca idha paṭhamena āpattiyā kāretabbo hotīti. Hotu asammataṭṭā, akatabhāraṭṭā ca. Imassa ca bhikkhunovādakatte imassa khīyanena dukkaṭaṃ siyā, sabbametaṃ aniṭṭhaṃ, tasmā aṭṭhakathāyaṃ “ayamettha bhikkhunovādako nāma”ti avuttattā tathā bhāraṃ katvā ṭhapito ovaditum labhatiyeva, nāññoti ācariyo.

Āmisasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cīvaradānasikkhāpadavaṇṇanā

169. Sādiyissasīti pucchā.

Cīvaradānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Cīvarasibbanasikkhāpadavaṇṇanā

176. Vañceti vāti “tava ñātikāyā”ti avatvā “ekissā bhikkhuniyā”ti ettakameva vatvā, te hi “ekissā”ti vacanaṃ sutvā aññātikāya santakasaññino sibbesum. Imasmiṃ sikkhāpade “cīvaraṃ nāma channaṃ cīvarānaṃ aññataraṃ cīvara”nti ettakameva pāḷi, tena vuttaṃ “cīvaranti yaṃ nivāsetum vā pārūpitum vā”tiādi.

“Vikappanupagaṃ pacchima”nti ca likhitaṃ, so pamādalekho.

Cīvarasibbanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Saṃvidhānasikkhāpadavaṇṇanā

181. Tā bhikkhuniyo dūsayiṃsūti vipariṇāmo kātabbo.

182-184. Sampadantīti padasā gacchanti. Vuttanayenevāti “sampatanti etthāti sampāto”tiādinā. Padagate upacāro na labbhati, accāsannattā missaṃ viya hotīti. Kukkuṭavassitaparicchinno mahāaṭṭhakathāyaṃ. “Tampi vohārenā”ti likhitaṃ. “Yebhuyyena tathā sanniveso hotīti katvā aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ, tasmā na pamādalekho”ti ca, “ukkaṭṭhaparicchedena vuttaṃ aṭṭhakathāyaṃ, tato uddhaṃ addhayaṃjanalakkhaṇasampattaṃ nāma hotīti gahetabba”nti ca vuttaṃ. “Kappiyabhūmi kirāyaṃ...pe... na vadantī”ti vuttaṃ. Duddasañhettha kāraṇaṃ. Kataraṃ pana tanti? “Gacchāmāti saṃvidahati, āpatti dukkaṭassā”ti vuttaṃ. Tattha “gacchāmā”ti vattamānavacanantañca, amagge bhikkhunupassayādimhi na sambhavatiyeva manussānaṃ antaragharādimhi maggasaṅkhepagamanato, uccāsayanādiuppattiṭṭhānattā ca. Na titthiyaseyyāya vā pabbajitāvāsattā. Dvāreti samīpatthe bhummaṃ, tasmā taṃ dassetuṃ puna “rathikāyā”ti āha. Sesaaṭṭhakathāyaṃ “etthantare saṃvidahitepi bhikkhuno dukkaṭa”nti āgatattā na sameti. “Gāmantare”ti vacanato aññagāmassa upacārokkamane eva āpatti. “Addhayojane”ti vacanato atikkamaneyeva yuttaṃ.

185. Raṭṭhabhedeti vilope. Porāṇagaṇṭhipade “tayopi saṅketā kāladvasamaggavasena, tattha pacchimeneva āpatti”ti vuttaṃ. “Iminā maggenā”ti vissajjtvā aññena gacchanti ce, āpattiyevāti attho.

Saṃvidhānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Nāvābhiruhasikkhāpadavaṇṇanā

189. Nadiyā kuto gāmantaranti ce? “Yassā nadiyā”tiādimāha. Gāmantaragaṇanāyāti yasmiṃ gāmatitthe āruḷho, taṃ ṭhapetvā aññagāmagaṇanāya. “Mātugāmopi idha saṅghaṃ gacchatī”ti ācariyassa takko, teneva “ubhayattha ekato upasampannāya dukkaṭaṃ, sikkhamānāya sāmaṇeriyā anāpatti”ti ca na vuttaṃ. Eeva nayo aññesupi evarūpesu.

191. “Lokassādamittasanthavavasena keḷipurekkhārā saṃvidahitvā”ti vuttattā akusalacittaṃ lokavajjanti vattabbanti? Na vattabbaṃ, “keḷipurekkhārā”ti vacanaṃ yebhuyyatāya vuttaṃ. Porāṇagaṇṭhipade ca “tīṇi cittāni tisso vedanā”ti vuttaṃ, saṃvidahanakāle vā keḷipurekkhāro bhikkhu saṃvidahati, āpatti bhikkhuno gāmantarokkamane, addhayaṃjanātikkame vā. Kusalacitto vā hoti paccavekkhanto, cetiyādīni vā passanto, abyākatacitto vā hoti kilamathavasena niddāyantoti ticittāni gahitānīti veditabbā.

Nāvābhiruhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Paripācitasikkhāpadavaṇṇanā

192. Ceṭaketi dārake. Taruṇapotaketi porāṇā. “Pāpabhikkhūnaṃ pakkhupacchedāya idaṃ paññattaṃ, tasmā pañca bhojaneyevāpatti vuttā”ti likhitaṃ.

194-197. Nippḥāditanti viññattiyā na hoti, kintu parikathādīhi, tasmā iminā sikkhāpadena anāpatti, taṃ sandhāya “sabbattha anāpatti”ti vuttaṃ. “Kathānusārena tattha pasīditvā denti, idaṃ paripācitaṃ na hoti, vaṭṭantī”ti paṭhamasikkhāpade vuttattāti dhammasiritthero, upatissatthero pana “itarampi vaṭṭatiyevā”ti āha. Porāṇagaṇṭhipade pana “yasmā devadatto pakatiyā tattha bhikkhuniparipācitaṃ bhuñjati, tasmā imaṃ aṭṭhuppattiṃ nidānaṃ katvā idaṃ sikkhāpadaṃ paññatta”nti vuttaṃ.

Paripācitasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Rahonisajjasikkhāpadavaṇṇanā

198. “Upanandassa catutthasikkhāpadena cā”ti pāṭho.

Rahonisajjasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena ovādavaggo tatiyo.

4. Bhojanavaggo

1. Āvasathapiṇḍasikkhāpadavaṇṇanā

203-204. Pūgassāti pūgena. Kukkuccāyantoti nissaraṇenettha bhavitabbaṃ, taṃ mayaṃ na jānāmāti sannitṭhānassa karaṇavasena “kukkuccāyanto”ti vuccati. Yathā hi āyasmā upāli nayaggāhena “anāpatti āvuso supinantenā”ti āha, tathā theropi “anāpatti gilānassā”ti kasmā na paricchindatīti? Anattādhikārattā vinayapaññattiyā, “nāyaṃ attano okāso”ti paṭikkhittattā, sikkhāpadassa aparipuṇṇattā. Paṭhamapārājikasikkhāpade paripuṇṇaṃ katvā paññattheyeva hi so thero “anāpatti supinantenā”ti āha “aññatra supinantā”ti vuttapadānusārenāti. Yasmā odissa ayāvadattheva dāyakānaṃ pīlā natthi, tasmā “anodissa yāvadattho”ti vuttaṃ.

208. “Antarāmagge ekadivasa”nti ekaṃyeva sandhāya vutta”nti ca “eseva nayoti vuttanayameva dassetuṃ gantvā paccāgacchanto hītiādimāhā”ti ca “suddhacitto hutvā pakatigamaneva bhuñjituṃ labhatī”ti ca “agilānassa gilānasaññino kāyena samuṭṭhātī”ti ca likhitaṃ.

Āvasathapiṇḍasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Gaṇabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

209-218. Guḷhapaṭicchannoti apākaṭova. Eko puttenāti ekassekaṃ bhattaṃ “ahaṃ aññena nimantito”ti na vuccati. “Sace ekato gaṇhanti, gaṇabhojanaṃ hotī”ti vuttattā cattāro upāsakā cattāro bhikkhū visuṃ visuṃ nimantetvā hatthapāse ṭhitānaṃ ce denti, gaṇabhojanaṃ hoti evāti eke, taṃ na yuttaṃ viya. “Viññattito pasavane gaṇassa ekato gahaṇe iminā sikkhāpadena āpatti, visuṃ gahaṇe pañītabhojanasūpodanaviññattihī”ti likhitaṃ. “Viññattito pasavanaṃ aṭṭhuppattivasena aṭṭhakathāyaṃ anuññātaṃ. Sūpodanādivasena tattha āpatti evā”ti vuttaṃ, taṃ na yuttaṃ. Kasmā? Parivāre eva dvinnaṃ ākārānaṃ āgatattā, tasmā aṭṭhakathāyaṃ “anuññāta”nti duvuttaṃ. Aṭṭhuppattiyāmyeva pākaṭanti “padabhājane na vutta”nti vattabbaṃ. Ekato gaṇhantīti gahitabhattāpi aññe yāva gaṇhanti, tāva ce tiṭṭhanti, ekato gaṇhantiyeva nāma. “Gacchati ce, anāpatti”ti vadanti.

Etthāha - “paṭiggahaṇameva hettha pamāṇa”nti vuttaṃ, atha kasmā pāḷiyam
 “gaṇabhojanaṃ nāma yattha cattāro...pe... bhuñjanti, etaṃ gaṇabhojanaṃ nāmā”ti
 vuttanti? Vuccati - yatthāti upayogatthe bhumavacanaṃ. Cattāroti gaṇassa
 heṭṭhimaparicchadanidassanaṃ. Pañcannaṃ bhojanānanti
 āpattippahonakabhojananidassanaṃ. Aññatarena bhojanena nimantitāti
 akappiyanimantanidassanaṃ. Nimantanavaseneva pana gaṇabhojanassa vuttattā
 “nimantitā bhuñjantīti vutta”nti vuttaṃ. “Aññataraṃ bhojanaṃ viññāpetvā
 bhuñjanti”ti pana na vuttaṃ aṭṭhuppattiyāmyeva pākaṭattā. Yaṃ bhuñjantīti evaṃ
 sambandho veditabbo. Tattha bhuñjantīti paṭiggāhakaniyamavacanaṃ. Na hi
 appaṭiggahitakaṃ bhikkhū bhuñjanti. Idaṃ vuttaṃ hoti “gaṇassa yato
 paṭiggahitāhārabhojanahetu pācittiya”nti. Āgantukapaṭṭaṃ moghasuttēna sibbitvā
 ṭhapenti, tattha anuvāte yathā ekatalaṃ hoti, tathā hatthehi ghaṭṭeti. Valetīti
 āvaṭṭeti. Parivattananti suttaṃ gaṇhantānaṃ sukhaggahaṇatthaṃ suttaparivattanaṃ
 karoti, paṭṭaṃ sibbantānaṃ sukhāsibbanatthaṃ paṭṭaparivattanañca.
 Navacīvarakārako idhādhippeto, na itaroti. “Bimbisāraṃ āpucchitvā sambhāre
 kayiramāneyeva kālā atikkantā, pacchā gaṇabhojanasikkhāpade paññatte
 bhagavantaṃ upasaṅkamitvā pucchi”ti vadanti, aññathā aṭṭhakathāya virujjhanato.

220. “Dve tayo ekatoti yepi akappiyanimantaṃ sādīyitvā”tiādivacanena
 akappiyanimantaṃpaccayā eva anāpatti, viññattito āpattiyevāti dīpeti. Animantito
 catuttho yassa tadetaṃ animantitacatutthaṃ. Esa nayo sabbattha. Pavesetvāti
 nisīdāpetvā. Cīvaradānasamayaladdhakacatukkaṃ
 cīvarakārasamayaladdhakacatukkanti evamādīni. Tāni cāti yehi bhojanehi visaṅketo
 natthi, tāni. Mahāthereti upasampanne. Aṭṭhatvāti ṭhitena nimittaṃ dassitaṃ hoti.
 Tattha tattha gantvāti rathikādīsu bhikkhusamīpe gantvā. Imasmiṃ pana sikkhāpade
 katthaci potthake “anujānāmi, bhikkhave, cīvaradānasamaye gaṇabhojanaṃ
 bhuñjitum. Evañcidaṃ bhagavatā bhikkhūna”nti pāṭho dissati. Katthaci “bhuñjitu”nti
 vatvā “evañca pana, bhikkhave, imaṃ sikkhāpadaṃ uddiseyyāthā”ti pāṭho, ayaṃ
 sobhano.

Gaṇabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Paramparabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

221. Adhiṭṭhitāti niccappavattā. Badaracuṇṇasakkarādīhi yojitaṃ badarasāḷavaṃ.
 Kirakammakārenāti kirassa kammakārena.

226. “Vikappetvā gaṇhāhī”ti etthāhu porāṇattherā “bhagavato sammukhā
 avikappetvā gehato nikkhamitvā rathikāya aññatarassa bhikkhuno santike vikappesi,
 vikappentena pana ‘mayhaṃ bhattapaccāsaṃ itthannāmassa dammī’ti vattabbaṃ,
 itarena vattabbaṃ ‘tassa santakaṃ paribhuñja vā yathāpaccayaṃ vā karohī’”ti.
 Pañcasusahadhammikesūti sammukhā ṭhitassa sahadhammikassa yassa
 vikappetukāmo, taṃ sahadhammikaṃ adisvā gahaṭṭhassa vā santike, sayameva vā
 “pañcasu sahadhammikesu itthannāmassa vikappemī”ti vatvā bhuñjitabbanti eke,
 evaṃ sati thero tasmiṃyeva nisinnova tathā vācaṃ nicchāretvā paṭiggahaṇatīti takko
 dissati. Mahāpaccariyādīsu pana parammukhā vikappanāva vuttā, sā “tena hānanda,
 vikappetvā gaṇhāhī”ti iminā sameti, tathāpi mātikāṭṭhakathāyaṃ “tasmā yo bhikkhu
 pañcasu sahadhammikesu aññatarassa ‘mayhaṃ bhattapaccāsaṃ tuyhaṃ dammī’ti
 vā ‘vikappemī’ti vā evaṃ sammukhā vā ‘itthannāmassa dammī’ti vā ‘vikappemī’ti vā
 evaṃ parammukhā vā”ti vacanato sahadhammikassa santike eva vattabbaṃ, na

sayamevāti dissati. Yasmā ayam pacchimanayo porāṇagaṇṭhipadenapi sameti, tasmā idha mātikāṭṭhakathānusārena attho veditabbo. Ettha kiñcāpi “te manussā...pe... bhojanamadaṃsū”ti vacanato akappiyanimantanam paññāyati, tathāpi therassa kukkucuppattikāraṇena bhattenā so nimantitoti veditabbo. Aññathā parato “dve tayo nimantane ekato bhuñjati”ti vacanena, anāpattivārena ca virujjhati.

229. Etthāyam vicāraṇā - “añño manusso pattam gaṇhāti, na dātabba”nti vacanato aparabhāge akappiyanimantanena natthi payojanam, pubbabhāgeyeveva akappiyanimantanena payojananti svepi bhante āgaccheyyāthāti ettha kataram akappiyanimantanam, tasmā adhippāyo cettha pamāṇanti. Na, “piṇḍāya caritvā laddhabbattam bhuñjati, āpatti”ti vacanatoti. Tattha “svepi bhante”ti ettha yathā vacanamattam aggahetvā akappiyanimantanakkamena attho gahito, tathā “piṇḍāya caritvā”ti etthāpi antarā akappiyanimantanena laddhabbattam sandhāya vuttanti attho gahetabbo. Piṇḍāya hi carantam disvā “ettha, bhante, bhattam gaṇhathā”ti dinnampi akappiyanimantanena laddham nāma hoti. Vohārena pana “piṇḍāya caritvā laddhabhatta”nti vuccati, evaṃsāmpadamidaṃ datṭhabbam. Aññathā mātikāṭṭhakathāyam “gaṇabhojane vuttanayeneva pañcahi bhojanehi nimantitassa...pe... parassa parassa bhojane”ti vuttavacanavirodho. Idañhi vacanam yena paṭhamam nimantito, tato paṭhamanimantitam ādāya gato parassa parassa nimantanakadāyakassa bhojaneti atthaparidīpanato nimantanato laddhabhattassa bhojaneyeveva āpattīti dīpeti. “Dve tayo nimantane ekato”ti vacanenapi sameti, aññathā “yena nimantito, tassa bhojanato parassa bhojane”ti ettakam vattabbam siyā, pāḷiyam vā “nimantanena ekatobhuñjati”ti ettakam vattabbam siyā. Duttiyanimantanassa paṭhamabhojane āpattippasaṅganivāraṇattham “yena yenā”tiādi vuttam. Nimantanapaṭipāṭiyā bhuñjatīti pāḷīti ce? Na, “anāpatti niccabhatte”tiādi pāḷivirodhato.

Gaṇṭhipade pana “piṇḍāya caritvā laddhabbattam kasmā bhuñjitum na labhatīti ce? ‘Paramparabhojanam nāma pañcannam bhojanānam aññatarena bhojanena nimantito, tam ṭhapetvā pañcannam bhojanānam aññataram bhojanam bhuñjati, etaṃ paramparabhojanam nāmā’ti vuttattā”ti likhitam. Yadi evam niccabhattādikampi na vaṭṭatīti āpajjatīti niccabhattādi odissakanti ce? Tam na, tadanñassa attano dhanena nipphannassa, saṅghato laddhassa vā pāto pacanakayāgu ce ghanā hoti, tassāpi, ekakuṭīkam gāmaṃ upanissāya viharato bhikkhācariyavasena labhitabbaniccabhattassa ca akappiyabhāvappasaṅgato. Tattha bhikkhācariyavasena laddham na kappati nimantanakānam appasādāvahanatoti ce? Na, “pañca bhojanāni ṭhapetvā sabbattha anāpatti”ti vacanavirodhato. Khādanīyampi hi parassa khāditvā bhuttattā nimantanabhojanam abhuñjanto appasādam karoti eva, tasmā appasādāvaham appamāṇam, tasmā niccabhattādi odissakam na sambhavati. Apica heṭṭhā vuttanayena saddhim idha vuttanayena saṃsanditvā yaṃ yaṃ khamati, tam tam gahetabbanti sabbopi kesañci ācariyānam vinicchayo. Ācariyassa pana vinicchayo ante āvi bhavissati. “Khīram vā rasaṃ vā pivato amissampīti adhippāyo”ti vuttam. Gaṇṭhipade “heṭṭhā odanenāmissetvā upari tiṭṭhatī”ti likhitam.

Mahāupāsakoti gehasāmiko. Mahāaṭṭhakathāyam “āpatti”ti vacanena kurundiyam “vaṭṭatī”ti vacanam viruddham viya dissati. “Dvinnampi adhippāyo mahāpaccariyam vicārito”ti likhitam. “Cārittatoti ‘santam bhikkhum anāpucchā’ti parato vattabbato”ti vuttam. Vacīkammam avikappanam. Ettha “mahāupāsako bhikkhū nimanteti...pe... pacchā laddham bhattam bhuñjantassa āpatti. Piṇḍāya caritvā laddhabbattam

bhuñjati, āpatti”ti atthakathāyaṃ vacanato, “kālasseva piṇḍāya caritvā bhuñjimhā”ti pālito, khandhake “na ca, bhikkhave, aññatra nimantane aññassa bhojjayāgu paribhuñjitabbā, yo paribhuñjeyya, yathādhammo kāretabbo”ti vacanato ca nimantetvā vā pavedetu animantetvā vā, paṭhamagahitanimantanassa bhikkhuno paṭhamanimantanabhojanato aññaṃ yaṃ kiñci parasantakaṃ bhojanaṃ paramparabhojanāpattiṃ karoti. Attano santakaṃ, saṅghagaṇato laddhaṃ vā agahaṭṭhasantakaṃ vaṭṭati, nimantanato paṭhamam nibaddhattā pana niccabhattādi parasantakampi vaṭṭati. Khandhake “na ca, bhikkhave...pe... yathādhammo kāretabbo”ti vacanaṃ parasantakabhojanavuttaniyamaṃ. Tato hatthakova no takkoti ācariyo.

Paramparabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Kāṇamātāsikkhāpadavaṇṇanā

31-33. Paṭiyālokanti pacchimaṃ desaṃ. Pūvagaṇanāyāti atirittapūvagaṇanāyāti attho. Sace “apātheyyādiatthāya sajjita”nti saññāya gaṇhāti, acittakattā sikkhāpadassa āpatti eva. Atha uggahitaṃ gaṇhāti, na muccatiyeva. Asaṃvibhāge pana anāpatti akappiyattā. Acittakatā paññattijānanābhāveneva, na vatthujānanābhāvenāti eke. Na, mātikāṭṭhakathāyaṃ “pātheyyādiatthāya sajjitabhāvajānana”nti aṅgesu avuttattā. Porāṇagaṇṭhipade panevaṃ vuttaṃ “ekena vā anekehi vā dvattipattapūresu gahitesu tesam anārocanena vā sayam vā jānitvā yo aññaṃ gaṇhāti, tassa dukkaṭaṃ. Ekato tīsu, catūsu vā pavittṭhesu ekena ce dve pattapūrā gahitā, dutiye dve gaṇhante paṭhamo ce na nivāreti, paṭhamassa pācittiyam. Nivāreti ce, anāpatti, dutiyasseva dukkaṭa”nti. Sace sañcicca na vadati, porāṇagaṇṭhipade vuttanayena pācittiyam, mātikāṭṭhakathāvasena dukkaṭaṃ. “Atirekapaṭiggahaṇa”nti tattha pañcamaṃ aṅgaṃ vuttaṃ, tasmā appaṭiggahitattā na pācittiyam, kattabbākaraṇato pana dukkaṭaṃ. Aññathā kiriyākiriyaṃ idaṃ āpajjati, anivāraṇam, anārocanam vā chaṭṭhaṅgaṃ vattabbaṃ siyā. Ekanikāyikānaṃ vāti ettha “āsannavihārabhikkhū, āsannaāsanasālāgatā vā sace visabhāgehi ānītaṃ na paṭiggāṇhanti, ‘ārāmikādīnaṃyeva vā dāpentī”ti jānāti, yattha paribhogaṃ gacchati, tattha dātuṃ vaṭṭatī”ti vuttaṃ. “Dvattipattapūrā”ti vacanato pacchiādīsu adhikampi gaṇhato anāpatti”ti keci vinayadharamānino vadanti, taṃ tesameva nisīdatu, ācariyā pana “pacchiādīsipi ukkaṭṭhapattassa pamāṇavasena dvattipattapūrā gahetabbā. Ukkaṭṭhaparicchedakathā hesā”ti vadanti.

Kāṇamātāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Paṭhamapavāraṇasikkhāpadavaṇṇanā

236. Yāvadatthapavāraṇāya pavāritā kiñcāpi “pavāritā”icceva adhippetā atthupattiyāva, atha kho pacchimāva idhādhippetā.

237. “Alametaṃ sabba”nti vuttattā atirittaṃ nāma hoti. Bhikkhussa idampi te adhikaṃ, ito aññaṃ na lacchatīti kira attho.

238-239. “Asanaṃ paññāyati”ti eteneva “bhuttāvī”ti etassa siddhattā visum atthasiddhi natthi. Yadi atthi, aṅgānaṃ chakkattadassananti. Vuttampi cetantiādi pavāraṇaṅgānaṃ pañcakattadassanaṃ. Varakoti yo koci varako. “Pavāraṇam pana janetiye vāti visum sitthaṃ vodakaṃ karonti, pavāraṇam na janeti. Yāguṃ vā pivanto paṭhamam udakaṃ pivati, vaṭṭati. Avasiṭṭhaṃ heṭṭhāsitthaṃ pavāraṇam na janeti”ti

likhitam. Upatissatthero “janetiyevā”ti vadati, tam na icchanti ācariyā.
Bhajjitapitṭhanti taṇḍulacuṇṇameva. Bhajjitasattuyo piṇḍetvā katamodako
sattumodako.

“Yāgusitthamattāneva dve...pe... paṭikkhipati, na pavāretī”ti vuttattā
paracaṅkamacchādayo pakkhipitvā pakkayāguṃ pivanto sace aññaṃ tādisaṃyeva
paṭikkhipati, pavāraṇā na hotīti kira dhammasiritthero. Sace aññaṃ paṭikkhipati, na
pavāreti. Kasmā? Asanasaṅkhātassa vipakatabhojanassābhāvato. Bhojanasālāyaṃ
bhuñjanto ce, attano apāpuṇanakoṭṭhāsaṃ abhihaṭaṃ paṭikkhipati, na pavāreti.
Kāmaṃ paṭikkhipati, patte pana ārāmiko ākirati, tato bhuñjitum na vaṭṭati. Idañhi
buddhappaṭikuṭṭhaanesanāya uppanneyeva saṅghaṃ gacchati. Yathā hi saṅghato
uddhaṭapiṇḍaṃ dussīlo deti, tam paṭikkhipati, na pavāreti, evaṃsampadamidaṃ.
“Visabhāgo lajjī ce deti, tam tena sambhogaṃ akattukāmatāya paṭikkhipati,
pavāretīti apare”ti vuttaṃ. Parivesanāyāti bhattachge. “Maṃsena rasaṃ, maṃsañca
rasañca maṃsarasanti āpajjanato ‘maṃsarasa’nti vutte paṭikkhepato hoti, maṃsassa
rasaṃ maṃsarasanti viggaho nādhippeto”ti vuttaṃ. Maṃsakarambako nāma...pe...
vaṭṭatīti suddhayāgu eva hoti. Appavāraṇamissakakarambakoyeva hoti, tasmā na
pavāreti, tena vuttaṃ parato “idañca karambakena na samānetabba”ntiādi, tasmā
“taṃ abhiharitvā kañjiyaṃ gaṇhathā”ti vadantaṃ paṭikkhipati, pavāraṇā na hotī”ti ca
“missakayāguṃ gaṇhathā”ti avuttattā ‘sammissitaṃ visum katvā detī”ti vuttattā”ti ca
vuttaṃ, yasmā yāgumissakanti ettha padadvaye pavāraṇārahassa nāmaggaṇaṃ
natthi, tasmā tatra ce yāgu bahutarā vā hoti samasamā vā, na pavāreti. Kasmā?
Tattha abhihārapaṭikkhepakānaṃ yāgusaññattā. Yāgu ce mandā, bhattaṃ
bahutaraṃ, pavāreti. Kasmā? Tesam ubhinnaṃpi tattha bhinnasaññattāti takko
ācariyassa. Bhattamissake pavāraṇārahassa nāmassa sabbhāvato sabbadā pavāreti
eva. Missake pana vuttanayena kāraṇaṃ vattabbaṃ. Visum katvā detīti yathā
bhattasitṭhaṃ na patati, tathā gālhaṃ hatthena piḷetvā parissāvetvā deti.

Akappiyakatanti ettha “kappiyaṃ akārāpītehi kadalippalādīhi saddhiṃ atirittaṃ
kappiyaṃ kārāpetvāpi tam kadalippalādīṃ ṭhapetvā avasesaṃ bhuñjitum vaṭṭati.
Amissakarasattā puna tāni kappiyaṃ kārāpetvā aññaṃsmiṃ bhājane ṭhapetvā
atirittaṃ kāretvā bhuñjitum vaṭṭati. Kasmā? Pubbe tesu vinayakamassa
anāruḷhattā”ti vadanti. “Bhuttāvinā ca pavāritena āsanā vuṭṭhitena kata”nti vacanato
bhuttāvinā appavāritena āsanā vuṭṭhitena kattabbanti siddhaṃ, tasmā “pātova
addhānaṃ gacchantesu dvīsu eko pavārito avuṭṭhito tattha nisīdati, so itarena
piṇḍāya caritvā laddhaṃ bhikkhaṃ attanā abhuttvāpi ‘alametaṃ sabba’nti kātuṃ
labhati evā”ti vuttaṃ, tam sukkapakkhe “bhuttāvinā kataṃ hotī”ti imināva siddhaṃ,
tasmim pakkhe attano sattaṅgāni na pūrenti, kaṇhapakkhe paṭibhāgena satta
vuttānīti veditabbaṃ. Bhuttāvinā appavāritena āsanā vuṭṭhitena, avuṭṭhitena vā
kataṃ hoti, vaṭṭati. “Pavāritena āsanā avuṭṭhitenevā”ti imaṃ pana atthavikappaṃ
dīpetum “sattaṅgāni vuttānī”tipi vattum vaṭṭati. So puna kātuṃ na labhati paṭhamam
katassa puna teneva kattabbappasaṅgato. Yañca akataṃ, tam kattabbanti hi vuttaṃ.
Atha sova paṭhamo puna kattukāmo hoti, aññaṃsmiṃ bhājane pubbe akataṃ kātuṃ
labhati. Dutiyo paṭhamabhājanepi kātuṃ labhati. “Yena akataṃ, tena kātabba”nti hi
vuttaṃ. Imamevatthaṃ sandhāya “yena yaṃ paṭhamam kappiyaṃ kataṃ, tameva so
puna kātuṃ na labhati, aññaṃ katabba”nti likhitam. Tattha tanti tam paṭhamam
katanti attho. Pesetvā kāretabbanti ettha anupasampanno ce gato, tatraṭṭhena ekena
bhikkhunā paṭiggāhetvā aparena kāretabbanti tattha ekova evameva kātuṃ na

labhatīti. “Yaṃ kiñci gilānaṃ uddissā’tiādivacanato vihārādīsu gilānassa pāpuṇanakotṭhāsampi gilānātirittaṃ nāma, tasmā vaṭṭatī”ti vadanti. Āhāratthāyāti vikāle evāti eke.

241. Kāyakammaṃ ajjhoharaṇato. Vacīkammaṃ vācāya “atirittaṃ karoṭha bhante”ti akārāpanenāti veditabbaṃ.

Paṭhamapavāraṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Dutiyapavāraṇasikkhāpadavaṇṇanā

243. Sādhāraṇamevāti sabbapavāraṇānaṃ sādhāraṇaṃ “yāvattakaṃ icchasī”ti idaṃ.

Dutiyapavāraṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Vikālabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

247-249. Naṭānaṃ nāṭakāni naṭanāṭakāni, sītāharaṇādīni. Mūlañca taṃ khādanīyañcāti mūlakhādanīyaṃ. Esa nayo sabbattha. Piṭṭhanti cuṇṇaṃ. Khārakamūlanti yūpasamūlaṃ. Caccumūlaṃ neḷiyamūlaṃ. Tambakaṃ vacaṃ. Taṇḍuleyyakaṃ cūḷakuhu. Vatthuleyyakaṃ mahākuhu. Vajakali nikoṭṭhaṃ. Jajjhari hirato.

Koṭṭhaṃ jaraṭṭhaṃ vuccati. Gaṇṭhi muhukulamudu vicayattha vajamuju vaduḷavi.

Vajjayetime kiṃsukaṃ, haliddi. Kaseruko, kaṭibhalavanti tassa nāmaṃ. Ambāṭakaṃ amūlakaṃ piḍhala kakkula. Masālu kinaḷa. Āluva kaḷi taḍḍhialī alasa kaṭissala namedati mera. Siggu sīri koḷa kālakaṃ nekaḷavi. Khīravallikando tumūroriyo hoti. Saṅkhato dhovanameva. Ayaṃ “parisaṅkhāro”ti likhitaṃ. Khīrakākolī kirikaveḷi. Jīvikaṃ jīvihi. Usabhaka ummasuviyi.

Hintālaṃ kitili. Kuntāla toho tilisatā padikaḷiro paṭasevalakaḷi. Karamandakaṃ karamba daṇḍokira udakajoti kaṇḍako. “Siṅghatakotipi vuccatī”ti likhitaṃ. Phaggava hakiḷi. Nattamālanti karañji.

Sellu loholiyaṃ. Kāsamaddaka kuduvavali anasikina. Ummādiya melelidiya. Cīnamuggo venamutti huraṃmugga. Rājamāso māhaviliti. Aggimanto muñci. Sunipaṇṇako tipilavanināḷikā tilaka. Bhūmiyaṃ jātaḷoṇīti ettha loṇināmassa sādhāraṇattā “bhūmiya”nti visesetvā vuttaṃ. Brahmīpattaṃ demeteye paṇasā. “Dīpavāsino vadantī”ti sithilaṃ katvā kasmā vuttanti ce? “Khādanīyatthaṃ pharatīti lakkhaṇena asamānattā”ti vuttaṃ. Padeliviniteki. Sulasipaṇṇanti tasāpalikaṃ.

Agandhikapupphaṃ karissayeti cekavāḍidapupphaṃ celepatimalaṃ. Jīvantīpupphaṃ jīvitandigamala. Bakula muthuvala. Kuyyaka punapunnāmapunnarā, jātisumana. Navamālikā cehemala.

Tintiṇika kacinī vileyi. Mātuluṅga lavano. Pussaphala supuli. Timbarūsaka tigibberehiti susatudhuta. Tipusavātiṅgaṇa dhutatikeṇa paṭiyi. Coca variyiyeli. Moca atireli. Goṭṭhaphalaṃ pūvaphalanti eke. Koṭṭhase kira acchiva.

Asamussi bimba iti keci. Kāsmarīti sepaṇṇi. Atitemeti kariyametissa. Jātiphalaṃ kataṃmeti. Kaṭukaphalaṃ tiriraka.

Taruṇaphalaṃ kiriupulu. Pokkharatṭhi kiñcakkhatṭhi. Siddhatthakaṃ sāsapaṃ

setavaṇṇaṃ. Rājikaṃ rattamaṃ hoti.

Hiṅguṃ hiṅgujantū sabbāpi hiṅguvikaṭṭhiyo. Ettha hiṅgujantu nāma pattasākhā pacitvā kātābbā. Sākhā pacitvā katā sipāṭikā. Aññehi missetvā katāti keci. Takamaṃ kaṭṭhajaṇṭi aggikeḷini. Nikitissākālesayo. Timera, takapatti pasākhāpatte pacitvā kātābbā.

“Takapaṇṇi sāvati eva kātābbā”ti likhitaṃ.

Vikālabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Sannidhikārasikkhāpadavaṇṇanā

253. Aparajju sannidhi nāma hotīti attho. Ajja paṭiggahitanti na kevalamaṃ paṭiggahitameva, atha kho uggahitakampi, teneva aṭṭhakathāyaṃ “paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassāti evamaṃ sannidhikataṃ yaṃ kiñci yāvakālikaṃ vā yāmakālikaṃ vā ajjhoharitukāmatāya gaṇhantassa paṭiggahaṇe tāva āpatti dukkaṭassā”ti vuttaṃ. Yadi taṃ paṭhamameva paṭiggahitaṃ, “paṭiggahaṇe tāvā”ti na vattabbaṃ, tasmā veditabbametaṃ “attano kāle gahitaṃ ajja paṭiggahita’nti vutta’nti.

Etthāha - yathā pañca bhesajjāni uggahitakāni anadhippetāni. Sattāhātikkame anāpatti anajjhoharaṇiyattā, tathā idhāpi uggahitakamaṃ nādhippetanti? Ettha vuccati - bhesajjasikkhāpade uggahitakamaṃ nādhippetanti yuttaṃ attano kālātikkamanamattena tatha āpattippasaṅgato. Ettha na yuttaṃ attano kālātikkamanamattena āpattippasaṅgābhāvato. Ajjhoharaṇeneva hi ettha āpattīti adhippāyo, tasmā anugaṇṭhipadamattena ajja uggahetvā punadivase bhuñjanto dve āpattiyo āpajjati.

Tatrāyaṃ vicāraṇā - attanā bhuñjitukāmo ajja uggahetvā punadivase bhuñjati, dve āpattiyo āpajjati. Sāmaṇerādīnaṃyeva atthāya uggahetvā gahitaṃ punadivase paṭiggahetvā bhuñjanto āpattiyā na kāretabboti. Paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassāti etthāyamadhippāyo - sace belatṭhasīso viya dutiyatatiyādidivasatthāya ajja paṭiggahetvā sāmaṇerādīnaṃ gopanaṭṭhāya deti, tassa punadivase ajjhoharaṇatthaṃ paṭiggahaṇe āpatti dukkaṭassāti sambhavati. Sayameva sace taṃ gopetvā ṭhapeti, punadivase patitaṃ kacavaraṃ disvā vimativasena vā paṭiggaṇhato paṭiggahaṇatova āpatti dukkaṭassāti sambhavati. No ce paṭiggaṇhāti, taṃ dukkaṭaṃ natthi. “Idaṇhi ‘ekamaṃ pādaṃ atikkāmeti, āpatti thullaccayassā’tiādi viyā”ti vuttaṃ. Yo pana ekappahāreneva dvepi pāde atikkāmeti, tassa taṃ thullaccayaṃ natthi, evaṃsappadamidanti veditabbaṃ. Ettha paṭiggahitabhāvaṃ avijahantameva sannidhiṃ janetīti dhammasiritthero, taṃ “paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassā”ti pāḷiyā virujjhati. Kapālena pīto pana sneho abbohāriko. Kiñcāpi uṇhe otāpentassa paggharati, tathāpi “bhesajjasikkhāpade viyā”ti vuttaṃ. Itarathā kapālena pītā sappiādayopi sattāhātikkame āpattiṃ janeyyunti. Sayamaṃ paṭiggahetvāti idhāpi pubbe vuttavidhiyeva. Duddhotapattakathāpi etena sameti viya. Āhāratthāyāti kālepi labbhati. Pakatiāmiseti kappiyāmise. Sāmisena mukhena ajjhoharato dveti “hiyyo paṭiggahitayāmakālikaṃ ajja purebhattaṃ sāmisenā mukhena ajjhoharato dve pācittiyānī”ti likhitaṃ. Ajja paṭiggahitaṃ yāvakālikampi hi yāmātikkantapānakena saṃsaṭṭhaṃ sannidhiṃ karoti. Akappiyamaṃsesu manussamaṃse thullaccayaṃ, sesamaṃse dukkaṭaṇca vaḍḍhati.

255. Sattāhakālikaṃ yāvajīvikaṃ āhāratthāyāti kālepi dukkaṭameva sannidhiṃ anāpajjanatoti keci. Tadaḥ paṭiggahitaṃ tadaḥ purebhattaṃ vaṭṭatīti ce? Na, pāḷiyampi aṭṭhakathāyampi visesassa natthitāya. Bhesajjasikkhāpade purebhattaṃ

yathāsukhaṃ paribhuñjanaṃ vuttanti ce? Āhāre sappiādi saṅghaṃ yāti, tena taggatikavasena vuttaṃ, na bhesajjavasena vuttanti upatisso.

Sannidhikāraśikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Paṇītabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

259. Akappiyasappināti yesaṃ maṃsaṃ na kappati, tesāṃ sappinā. “Vasātelañhi ṭhapetvā akappiyasappi nāma natthī”ti likhitaṃ. Visaṅketanti ettha “sūpodanaviññattipi na hotī”ti vuttaṃ. Kāyikānīti kāyena āpajjitabbāni.

261. Mahānāmasikkhāpadena kāretabboti saṅghavasena pavārite bhesajjatthāya sappiādipañcakaṃ viññāpeti ce, tattha “na bhesajjena karaṇīyena bhesajja”nti ettha saṅghaṃ gacchati, tasmā “tena pācittiya”nti vuttaṃ. Pāḷimuttakesu “bhikkhunānampi dukkaṭa”nti likhitaṃ.

Paṇītabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dantaponaśikkhāpadavaṇṇanā

264-265. Mukhadvāranti kaṇṭhanāḷi. Uccāraṇamattanti ukkhipitabbamattakaṃ. Kasaṭaṃ chaḍḍetvāti samudācāravasena, achaḍḍitepi “vaṭṭatī”ti vuttaṃ. Hatthapāsātikkamanti dāyakassa. Bhikkhusa detīti aññassa bhikkhusa. Kañjikanti yaṃ kiñci dravaṃ. Patto paṭiggahetabboti bhūmiyaṃ ṭhapite abhihārābhāvato. “Yathā paṭhamataraṃ patitatheve doso natthi, tathā ākiritvā apantānaṃ patitathevepi abhihaṭṭatā nevatthi doso”ti likhitaṃ. Carukenāti khuddakapiṇḍena. Jāgarantassapīti “api-saddena suttassapī”ti likhitaṃ. Kecīti abhayagirivāsino. Tehi kāyasaṃsagge kāyapaṭibaddhenāpi tappaṭibaddhenāpi thullaccayāpatti dassitā evāti attho. Kāyapaṭibaddhapapaṭibaddhenāti vacanamattamevetā. “Satthakenāti paṭiggahitakenā”ti likhitaṃ, taṃ dullikhitaṃ satipi male puna paṭiggahetabbakiccābhāvato. Kesañci atthāyāti anupasampannānaṃ atthāya. “Sāmaṇerassa hatthaṃ phuṭṭhamattameva taṃ pariccatta”nti likhitaṃ.

Paṭiggahaṇupagabhāraṃ nāma majjhimapurisena ukkhipitabbakaṃ. Mūlapaṭiggahaṇameva vaṭṭatīti ettha “macchikavāraṇatthanti vuttatā ‘abhuñjanatthāyāpi paṭiggahetvā gahite vaṭṭatī’”ti ye vadanti, te vattabbā “sīsamakkhanatelaṃ paṭiggahetvā ‘idaṃ sīsamakkhana’nti anābhogeneva sattāhaṃ atikkāmentassa kiṃ nissaggiyaṃ bhavēyyā”tiādi, suttādhippāyo pana evaṃ gahetabbo “macchikavāraṇatthaṃ bījantassa tasmīṃ laggarajādimhi patte patite sukhaṃ paribhuñjituṃ sakkā”ti saññāya pubbe paṭiggahitabba”nti vuttaṃ. Parivattanakathāyaṃ “amhākaṃ taṇḍulesu khīṇesu etehi amhākaṃ hatthagatehi sāmaṇerasantakehipi sakkā patiṭṭhapetu”nti bhikkhūnaṃ cittuppādo ce sambhavati, ‘parivattanaṃ sātthaka’nti upatissatthero”ti vuttaṃ. Yadi evaṃ suddhacittānaṃ niratthakanti āpannameva, tathā “paṇḍito esa sāmaṇero pattaparivattanaṃ katvā dassati, mayameva ca imassa viśāsena vā yācivā vā bhuñjissāmā”ti citte sati bhuñjituṃ na vaṭṭati katepi parivattaneti ca āpannaṃ, kiṃ bahunā. Nirapekkheheva gaṇhitabbaṃ, na sāpekkhehīti dassanatthaṃ vuttanti ācariyo. Ayamevattho “sace pana sakkoti vitakkaṃ sodhetuṃ, tato laddhaṃ khāditumpi vaṭṭatī”ti vacanena siddhova. Ādhārake patto ṭhapito hoti yathāpaṭiggahitabhāve nirālayo. Samuddodakena appaṭiggahitakena. Meṇḍakassa khīraṃ khīrattāva vaṭṭati. “Attano

pana khīraṃ mukheneva pivantassa anāpattīti dassetuṃ vutta''nti vuttaṃ.
''Sarīranissitamahābhūtāni hi idhādhippetānī''ti likhitaṃ, tadubhayampi
''kappiyamaṃsakhīraṃ vā''tiādinā nayena virujjhati.

Apica ''appaṭiggahitabhājane aññabhikkhusantake attano piṇḍapātaṃ pakkhipati,
'taṃ thoka'nti vā aññena vā kāraṇena vadati, taṃ sabbesaṃ na kappati. Kasmā?
Vinayadukkaṭattā. Attanā paṭiggahetvā pakkhipitabbaṃ vinayavidhiṃ akatvā
dukkaṭanti adhippāyo. Evaṃ tādisaṃ kimatthaṃ na bhuñjatīti? Aṭṭhakathāyaṃ
'uggahitako hotī''ti vuttattā. Evañhi tattha vuttaṃ bhūmiyaṃ vā bhājane vā phalaṃ
vā yaṃ kiñci āmisaṃ vā yāvajīvikampi appaṭiggahitakaṃ ajānanto āmasati, na
vaṭṭati, uggahitakaṃ hotī''ti anugaṇṭhipade vuttaṃ, tasmā imassa matena bhikkhu
bhikkhussa sace patte appaṭiggahite piṇḍaṃ ṭhapeti, taṃ akappiyaṃ uggahitakanti
siddhaṃ. Ayamevattho ''sace attano vā bhikkhūnaṃ vā yāgupacanakabhājane...pe...
nirāmisāṃ katvā paribhuñjitabba''nti vacanena saṃsanditvā kathetabbo.
''Kappiyamaṃsakhīraṃ vā''ti pasaṅgavasena vuttaṃ. Dadhi ce paṭiladdhaṃ, tañca
adhippetanti keci.

Dantaponasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena bhojanavaggo catuttho.

5. Acelakavaggo

1. Acelakasikkhāpadavaṇṇanā

269. Vighāsādānaṃ antarā pūvalābhena aññatarā paribbājikā pavisitvā ṭhitā. Dāpetīti
anupasampanna.

Acelakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Uyyojanasikkhāpadavaṇṇanā

276. Vijahantassāti anādaratthe sāmivacanaṃ. Uyyojakassa vijahantassa sato āpatti
dukkaṭassātipi attho. Idha anupasampanno nāma sāmaṇerovādhippeto.

Uyyojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Sabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

280. Sabhojaneti ettha paṭhamavikappo ''itthī ca puriso cā''ti iminā tatiyapadena
yujjati, dutiyavikappo paṭhamehi dvīhi. Kuleti ghare. Anupavisitvā nisīdanacittena
sacittakaṃ.

Sabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Rahopaṭicchannasikkhāpadavaṇṇanā

284. Idha pañcamaṃ upanandassa catutthaṃ hoti, tasmā bhikkhunivaggassa
dasamaṭṭhakathāyaṃ upari upanandassa ''tatiyasikkhāpadenā''ti na pāṭho,
''catutthenā''ti pāṭhoti veditabbo.

Rahopaṭicchannasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Rahonisajjasikkhāpadavaṇṇanā

289. Rahonisajjasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

6. Cārittasikkhāpadavaṇṇanā

294. Sabhattoti nimantanabhattoti porāṇā.

Purebhattaṅca piṇḍāya, caritvā yadi bhuñjati;
Siyā paramparāpatti, pacchābhattaṃ na sā siyā.

Pacchābhattaṅca gamiko, pubbagehaṃ yadi gacche;
Eke āpattiyevāti, anāpattīti ekacce.

Kulantarassokkamane, āpattimatayo hi te;
Samānabhattachaccāsā, iti āhu idhāpare.

Matā gaṇikabhattena, samenti naṃ nimantane;
Vissajjanaṃ samānanti, eke sammukhatāpare.

Sanniṭṭhānatthikeheva, vicāretabbabhedato;
Viññū cārittamicceva, sikkhāpadamidaṃ vidūti.

Cārittasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Mahānāmasikkhāpadavaṇṇanā

310. Kālanti so. Yasmā saṅghapavāraṇāyamevāyaṃ vidhi, tasmā “ñātakānaṃ pavāritāna”nti vuttaṃ. “Iminā hi tayā pavāritamha, amhākaṅca iminā ca iminā ca attho”ti yathābhūtaṃ ācikkhitvā viññāpetuṃ gilānova labhati. Yaṃ pana vuttaṃ paṇītabhojanasikkhāpade “mahānāmasikkhāpadena kāretabbo”ti, taṃ saṅghavasena pavāritaṃ, bhesajjatthāya sappiādibhesajjapaṇcakaṃ viññāpeti ce, “na bhesajjena karaṇīyena bhesajjaṃ viññāpeti”ti vacanena pācittiyanti attho”ti likhitaṃ.

Mahānāmasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Uyyuttasenāsikkhāpadavaṇṇanā

311-315. Maṃ diṭṭhenāti mayā diṭṭhena, mama dassanena vā. Ekampi sarahatthaṃ purisanti aṅgapariyāpannaṃ.

Uyyuttasenāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Senāvāsasikkhāpadavaṇṇanā

319. Navame senāparikkhepena vā parikkhepārahaṭṭhānena vā saṅcaraṇaṭṭhānapariyantena vā paricchinditabbā.

Senāvāsasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Uyyodhikasikkhāpadavaṇṇanā

324. Dasame ekamekaṃ dassanāya gacchati, āpatti dukkaṭassa. Yattha ṭhito passati, āpatti pācittiyassātiādi. Aṭṭhame pana ekamekaṃ dassanāya gacchati, āpatti dukkaṭassa. Yattha ṭhito passati, āpatti dukkaṭassāti pāḷi. Kasmā? Aṅgappamaṇābhedepe anīkavisesato. Dasame pana aṭṭhamaṅgassa dassanena dukkaṭaṃ siyāti.

6. Surāpānavaggo

1. Surāpānasikkhāpadavaṇṇanā

Āyasmato yaṃ muni sāgatassa,
Mahiddhikattassa nidassanena;
Pānassa doso tassa dassanattamaṃ,
Pubbeva so bhaddavatiṃ payāto.

Tasmā passaṃ nāgamapothayitvā,
Vinissaṃsaṃ sāgataṃ iddhiyā ca;
Nato surāpānanisedhanattamaṃ,
Kosambimevājjhagamāti ñeyyaṃ.

326-328. Pasupālakāti ajapālakā. Yena majjati, tassa bījato paṭṭhāya. Keci “sacittakapakkhe cittaṃ akusalamevāti vuttattā vatthum jānitvā pivato akusala”nti vadanti. Evaṃ sati “akusaleneva pātabbatāyāti na vattabba”nti vutte “sacittakapakkhameva sandhāyā”ti vadanti. Evaṃ sati “kusalākusalābyākatacittanti vattabba”nti vutte tampi “tabbahulanayena vutta”nti vadanti. Kaṅkhāvitaraṇiyampi avisesetvā “akusalacitta”nti vuttaṃ, tasmā “taṃ akusaleneva pivatī”ti vadantīti.

Surāpānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Aṅgulipatodakasikkhāpadavaṇṇanā

330. Aṅgulipatodakasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

3. Hasadhammasikkhāpadavaṇṇanā

336. Tatiye kathaṃ tivedanaṃ? Hasādhippāyeneva “parassa dukkhaṃ uppādessāmī”ti udakaṃ khipantassa dukkhavedanaṃ. Sesaṃ uttānaṃ.

Idaṃ saññāvimokkhañce, tikapācittiyaṃ kathaṃ;
Kīlitaṃva akīlāti, micchāgāhena taṃ siyā.

Ettāvatā kathaṃ kīlā, iti kīlāyaṃ evāyaṃ;
Akīlāsaññī hotettha, vinayatthaṃ samādaye.

Ekantākusalo yasmā, kīlāyābhiratamano;
Tasmā akusalaṃ cittaṃ, ekamevettha labbhatīti.

Hasadhammasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Anādariyasikkhāpadavaṇṇanā

344. “Lokavajjaṃ atikkamitvā ‘idaṃ amhākaṃ ācariyuggaho’ti vadantassa na vaṭṭatī”ti likhitaṃ. Yaṃ saṃkiliṭṭheneva cittena āpajjati, yaṃ vā ariyapuggalo apaññatte sikkhāpade ajjhācarati, idaṃ lokavajjanti sabbatthikavādīdāni ācariyakulāni. Tattha dutiyatatiyavikappo idha na adhippeto sekhiyānaṃ lokavajjattā.

Gārayho ācariyuggahoti ettha “yasmā ucchuraso sattāhakālīko, tassa kasaṭo yāvajjiviko, dvinnāmyeva samavāyo ucchuyatṭhi, tasmā vikāle ucchuyatṭhiṃ khādituṃ vaṭṭati guḷaharīṭakaṃ viyā’ti evamādiko sampati nibbatto gārayhācariyavādo na gahetabbo’ti ca, paṇṇattivajje pana vaṭṭatīti “na pattahatthena kavāṭo paṇāmetabbo’ti imassa ‘yena hatthena patto gahito, tena hatthena na paṇāmetabbo, itarena paṇāmetabbo’ti atthaṃ gahetvā tathā ācaranto na āpattiyā kāretabbo. ‘Tathā buddhabodhicetiyaṇaṃ pupphaṃ gaṇhituṃ vaṭṭatīti tathā ācaranto’ti ca. Tathā ācarati abhayagirivāsiko. Mahāvihāravāsino ce evaṃ vadanti, “mā evaṃ vadā’ti apasādetabbo. Tena vuttaṃ “suttaṃ suttānulomañca uggahitakānaṃyevā’tiādi. “Idaṃ sabbāṃ upatissatthero āhā’ti ca vuttaṃ. “Suttānulomaṃ aṭṭhakathā’ti likhitāṃ.

Anādariyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Bhimsāpanasikkhāpadavaṇṇanā

345. Bhimsāpanasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

6. Jotisikkhāpadavaṇṇanā

354. “Visibbanāpekkho’ti vacanato yassa apekkhā natthi, tassa anāpatti.

Jotisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Nahānasikkhāpadavaṇṇanā

364. Nahānasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

8. Dubbaṇṇakaraṇasikkhāpadavaṇṇanā

368. Alabhīti labho. Yathā “pacatīti paco, pathatīti patho’ti vuccati, evaṃ “labhatīti labho’ti kasmā na vuttaṃ? Pariniṭṭhitalābhasseva idhādhippetattā. Maggeti sibbinimagge. Kappakatenā saddhiṃ akappakataṃ sibbeti. Yāvatā adhiṭṭhānaṃ na vijahati, tāvatā pubbaṃ kappameva. Kappaṃ na vijahati ce, puna kappaṃ dātabbanti ācariyassa takko.

Dubbaṇṇakaraṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Vikappanasikkhāpadavaṇṇanā

374. Paribhogo ettha kāyakammaṃ. Apaccuddhāraṇaṃ vacīkammaṃ.

Vikappanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Cīvarāpanidhānasikkhāpadavaṇṇanā

379. Dasame yasmā nisīdanasanthatāṃ cīvaranisīdanampīti ubhayampi sadasameva, tasmā taṃ ubhayampi ekato katvā “nisīdanaṃ nāma sadasaṃ vuccatī’ti āha. Tatthāpi cīvaraggahaṇena cīvaranisīdanaṃ gahitamevāti atthato santhatanisīdanameva vuttaṃ hoti. Yadi evaṃ “nisīdanasanthatāṃ nāma sadasaṃ vuccatī’ti vattabbanti? Na, itarassa anisīdanaadasabhāvappasaṅgato. Ettha nisīdanasanthatassa pācittiyavatthuttā itarampi pācittiyavatthumevāti veditabbaṃ tajjātikattā. Sassāmike sūciḡhare sūciḡaṇanāya āpattiyoti porāṇā.

Cīvarāpanidhānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sappāṇakavaggo

1. Sañciccaṇasikkhāpadavaṇṇanā

382. Sañciccaṇasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

2. Sappāṇakasikkhāpadavaṇṇanā

387. “Pāṇo atthī”ti jānantopi “marissantī”ti avicāretvā pivatice, anāpatti.

Jale pakkhipanaṃ pupphaṃ, jalappavesanaṃ idaṃ;
Evaṃ ubhinnaṃ nānattaṃ, ñeyyaṃ ñāṇavatā sadāti.

Sappāṇakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Ukkoṭanasikkhāpadavaṇṇanā

392. Tatiye dvādasa ukkoṭā veditabbā. Tattha akataṃ kammaṃ, dukkaṭaṃ kammaṃ, puna kātappaṃ kammanti anuvādādhikaraṇe labbhanti. Anihaṭaṃ, dunnihataṃ, na puna haritabbanti vivādādhikaraṇe labbhanti, avinicchitaṃ, duvinicchitaṃ, puna vinicchitabbanti āpattādhikaraṇe labbhanti. Avūpasantaṃ, duvūpasantaṃ, puna vūpasametabbanti kiccādhikaraṇe labbhantīti aṭṭhakathānayo, pāliyaṃ panettha mukhamattameva dassitaṃ.

Ukkoṭanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Duṭṭhulasikkhāpadavaṇṇanā

399. “Pārājikānīti atthuddhāraṇasena dassitānī”ti kathaṃ viññāyatīti ce? Parivārapālīto. Vuttañhi tattha “āpattādhikaraṇapaccayā kati āpattiyo āpajjati. Āpattādhikaraṇapaccayā catasso āpattiyo āpajjati. Bhikkhunī jānaṃ pārājikaṃ dhammaṃ paṭicchādeti, āpatti pārājikassa. Vematikā paṭicchādeti, āpatti thullaccayassa. Bhikkhu saṅghādisesaṃ paṭicchādeti, āpatti pācittiyaṃ. Ācāravipattiṃ paṭicchādeti, āpatti dukkaṭassā”ti. Pārājikaṃ paṭicchādeti bhikkhu anāpatti, no āpattiṃ āpajjati avuttattāti ce? Na, saṃkiliṭṭhena cittaṇa paṭicchādane vinā āpattiyā asambhavato. Dukkaṭavāre vattabbāpi pārājikāpattiyo paṭhamam atthuddhāraṇasena saṅghādisesehi saha vuttattā na sakkā puna vuttanti na vuttāti veditabbā.

Yāva koṭi na chijjatīti cettha yo antamaso paṭicchādanatthaṃ aññassa ārocetu vā, mā vā, paṭicchādanacitteneva āpattiṃ āpanno. Tassa puna aññassa paṭicchādanatthaṃ anārocaneneva na koṭi chinnā hoti, kiṃ puna paṭinivattitvā vacanena payojananti na antimassa anārocanena chinnā hoti, appaṭicchādanena eva chinnā hoti, tato appaṭicchādanatthaṃ apubbassa ārocetabbam, tato paṭṭhāya koṭi chinnā hoti, tadabhāvo paṭinivattitvā appaṭicchādanatthaṃ ārocetabbam, evampi koṭi chinnā hotīti evaṃ no paṭibhātīti ācariyo. Tatiyena dutiyassāti ettha “dutiyo nāma paṭhamo”ti vadantānaṃ “vatthu puggalo na vattabbo”ti vāritattā na sundaraṃ. Aññassa catutthassa ārocanepi na sundaraṃ. Kasmā? Pubbeva sutvā aññassa anārocitattā. “Sutena aññassa ārocetabbam siyā”ti vadanti.

Duṭṭhulasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Ūnavīsativassasikkhāpadavaṇṇanā

404. Punappunaṃ uppajjanato bahudhā. Hāyanavaḍḍhananti mātukucchismiṃ ce dvādasannaṃ māsānaṃ ūnatāya hāyanaṃ kataṃ. Pasūtassa vaḍḍhanaṃ kātappaṃ. Mātukucchismiṃ ce vaḍḍhanaṃ kataṃ. Pasūtassa hāyanaṃ kātappaṃ. Nikkhamanīyaputtaṃ nāma sāvaṇṇamāsassa puṇṇamāsī. “Pāṭipadadivaseti dutiye upagacchati divase”ti likhitaṃ. So hi pasūtadivasato paṭṭhāya paripuṇṇavīsativasso hoti. Avasesānaṃ dvinnaṃ vassānaṃ adhikadivasāni honteva, tasmā nikkāṅkhā hutvā upasampādeti. Taṃ sandhāyāti gabbhavassaṅca pavāretvā laddhavassaṅca agaṇetvā jātadivasato paṭṭhāya gaṇetvā ekūnavīsativassaṃ. Ekūnavīsativassoti “gabbhavassaṃ eva pahāyā”ti likhitaṃ, taṃ dullikhitaṃ.

406. Aññaṃ upasampādeti upajjhāyo vā ācariyo vā hutvā upasampādeti. “Opapātikassa soḷasavassuddesikabhāvato puna cattāro vasse atikkamitvā upasampadā kātappā”ti ācariyā vadanti keci.

Ūnavīsativassasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Theyyasatthasikkhāpadavaṇṇanā

409. Theyyasattho ce suddhamātugāmo dve āpattiyo. Atha bhikkhuniyo, samayo rakkhati. Theyyasatthabhāvassa tṭhānaṃ katvā rakkhaṇīyattā sahadhammikānaṃ rakkhatiyevāti eke. Theyyabhāve na sahadhammikātā, tasmā na rakkhati evāti eke. Apārājikattheyyabhāve sati sahadhammikabhāvoti ce? Itarasmim itaranti samayo anissaṭṭo āpajjati. Bhikkhu theyyasattho ce, yathāvatthukameva. Theyyasatthe theyyasatthasaññī saddhiṃ saṃvidhāyāti ca. “Saddhi”nti padaṃ kesuci natthi, taṃ ananurūpaṃ. Tathā dutiyepi.

Theyyasatthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Saṃvidhānasikkhāpadavaṇṇanā

412. “Tena kho pana samayena aññatarā itthī”ti ca pāṭho atthi, kesuci natthi. Natthibhāvo sundaro “tena kho samayenā”ti adhikāratthāti keci. Idha ekatoupasampannā, sikkhamānā, sāmaṇerīti imāpi tisso saṅgahaṃ gacchanti. Imāsaṃ pana samayo rakkhati, ayamimāsaṃ, mātugāmassa ca viseso.

414. Apicettha “viññū paṭibālā”ti vacanato appaṭibālā anāpattivatthukāti eke, taṃ na yuttaṃ dukkaṭavatthukattā. “Bhikkhu saṃvidahati, mātugāmo na saṃvidahati, āpatti dukkaṭassā”ti hi vuttaṃ. Tathā hi upaparikkhitappaṃ.

Saṃvidhānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Ariṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā

417. Gahaṭṭhassāpi bhikkhunīdūsakakammaṃ mokkhanārāyikameva, tasmā tassa pabbajjāpi paṭikkhittā. Vipākantarāyikā ahetukattā. Pubbe sañcicca āpannā sammutṭhā suddhasaññino antarāyikā eva. Sesāti jātikā. Rasenāti bhāvena. Adhikuṭṭhanaṭṭhenāti adhikaraṇaṃ katvā kuṭṭhanaṭṭhena chindanaṭṭhena. Asisūnūpamā kusalaḍḍhammacchedanaṭṭhena. Sattisūlūpamā cittavitudanaṭṭhenāti porāṇā. Anāpattipāḷiyaṃ “ādikammikassā”ti mukhāruḷhavasena likhitaṃ.

Ariṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Ukkhittasambhogasikkhāpadavaṇṇanā

425. “Taṃ diṭṭhiṃ appaṭinissaṭṭhenāti iminā laddhinānāsamvāsakataṃ dīpetī”ti vuttaṃ. Ticittanti ettha vipākābyākatacittena saḥavāseyyaṃ kappeyyāti evamattho daṭṭhabbo. Aññathā sacittakattā sikkhāpadassa kiriyābyākataṃ sandhāya na yujjati.

Ukkhittasambhogasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Kaṇṭakasikkhāpadavaṇṇanā

428. Yattha te na passāmāti teti taṃ. Atha vā tava rūpādiṃ na passāma. Ayaṃ samaṇuddeso pārājiko hoti. “Sace taṃ diṭṭhiṃ paṭinissajjati, saṅghassa ārocetvā saṅghānumatiyā pabbājetabbo”ti porāṇagaṇṭhipade vuttaṃ, taṃ na yuttaṃ, daṇḍakammanāsanā hi idhādhippetā. Yadi so pārājiko, liṅganāsanā nāma siyā. Te paṭisevato nālaṃ antarāyāyāti ca diṭṭhi satthari asatthādidiṭṭhi na hoti. Sace sā yassa uppajjati, so pārājiko hoti, tasmimpī evameva paṭipajjitabbaṃ saṃvare atitṭhanto liṅganāsanāyeva nāsetabboti ācariyassa takko.

Kaṇṭakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena sappāṇakavaggo sattamo.

8. Sahadhammikavaggo

1. Sahadhammikasikkhāpadavaṇṇanā

434. Sahadhammikasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

2. Vilekhanasikkhāpadavaṇṇanā

438. Āpattiñca satisammosāyāti ettha ca-saddo kattaḥbañca na karotīti dīpeti, na cattāri evāti vuttaṃ hoti. Raṭṭhekadeso janapado. Buddhakāle ariṭṭhakaṇṭakā sāsanaṇapaccatthikā. “Nālaṃ antarāyāyā”ti vacanena hi te bhagavato asabbaññutaṃ dīpenti. Parinibbute bhagavati dasavatthudīpakā vajjiputtakā. Te hi vinayasāsanaṇapaccatthikā. Parūpahārādivādā pana suttantābhidhammappaccatthikā. Ke pana te? Ekacce mahāsaṅghikādayo, na sabbeti dīpanatthaṃ “parūpahārā...pe...vādā”ti visesaṇavacanamāha. Tattha ye kuhakā pāpicchakā abhūtaṃ ullapitvā paṭiladdhavarabhojanāni bhuñjitvā muṭṭhassatī niddaṃ okkamitvā sukkavissaṭṭhiṃ pattā, aññehi taṃ disvā “atthi arahato sukkavissaṭṭhī”ti vutte “māraḥkāyikā upasaṃharantī”ti vatvā janaṃ vañcenti. Ye ca sammāpaṭipannā akuhakā, tepi taṃ vacanaṃ sutvā keci taṃdiṭṭhikā honti adhimānino ca. Attano sukkavissaṭṭhiṃ passitvāpi nādhimuccanti, anadhigate adhikatasaññinova honti. Tathā atthi arahato aññāṇakaṇṭhāvitaraṇā nāmagottādīsu viya saccesu paravitaranaṃ parehi paññattā nāmānīti adhippāyo yathāsambhavaṃ yojetabbo. Tattha vinayadharo “aṭṭhānametaṃ, bhikkhave, anavakāso, yaṃ arahato asuci mucceyya. Diṭṭhadhammā...pe... aparappaccayā satthusāsane”tiādīni suttapadāni dassetvā te sāsanaṇapaccatthikesu niggahitaṃ niggahaṇṭhātīti adhippāyo. Itare “pariyatti mūla”nti vādino. “Pātimokkhe uddissamāne”ti nidānavasena vuttaṃ. Tathāgatassa vibhaṇṇapadāni siddhāni. Siddheyyeva kiṃ imassa aṅgāni? Garahitukāmatā upasaṃpannassa santike sikkhāpadavivaṇṇanañcāti.

Vilekhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Mohanasikkhāpadavaṇṇanā

444. Mohanasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

4. Pahārasikkhāpadavaṇṇanā

452. Rattacittoti kāyasaṃsaggarāgena. Viheṭhetukāmaṃ pana disvā “sace ahaṃ imaṃ māremi, natthi me mokkho”ti cintetvā kupito sattasaññaṃ purekkhatvā pahāraṃ deti, tassa yathāvatthukameva.

Pahārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Talasattikasikkhāpadavaṇṇanā

456. “Kāyaṃ vā kāyapaṭibaddhaṃ vā”ti vacanato kāyādīsu yaṃ uccāreti, taṃ talaṃ nāma. Talameva talasattikaṃ. Pothanasamatthaṭṭhena sattikanti eke. Taṃ “uppalapattampī”ti iminā niyameṭi. Evaṃ kupitā hi kopavasena pothanāsamatthataṃ avicāretvā yaṃ kiñci hatthagataṃ paṭikkhipanti, sukhasamphassaṃpi hotu, pācittiyameva. Yasmā paharitukāmatāya pahaṭe purimena pācittiyaṃ. Kevalaṃ uccāretukāmatāya uggiraṇamatte kate iminā pācittiyaṃ. Iminā pana virajjhivā pahāro dinno, tasmā na paharitukāmatāya dinnattā dukkaṭaṃ. Kimidaṃ dukkaṭaṃ pahārapaccayā, udāhu uggiraṇapaccayāti? Pahārapaccayā eva dukkaṭaṃ. Purimaṃ uggiraṇapaccayā pācittiyanti sadukkaṭaṃ pācittiyaṃ yujjati. Purimañhi uggiraṇaṃ, pacchā pahāro. Na ca pacchimapaṭṭhāraṃ nissāya purimaṃ uggiraṇaṃ anāpattivatthukaṃ bhavitumarahatīti no takkoti ācariyo. “Tena pahārena hatthādīsu yaṃ kiñci bhijjati, dukkaṭamevā”ti imināpi pahārapaccayā dukkaṭaṃ. Uggiraṇaṃ yathāvatthukamevāti siddhaṃ, suṭṭhu vīmaṃsitabbaṃ. “Tiracchānādīnaṃ asucikaraṇādīni disvā kujjhivāpi uggirantassa mokkhādhippāyo evā”ti vadanti.

Talasattikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Amūlakasikkhāpadavaṇṇanā

462. Upasampanne anupasampannasaññī amūlakena saṅghādisesenāti sukkavissatṭhikāyasaṃsaggādinā saṅghādisesāpattiyā vatthunāti veditabbaṃ. Na hi anupasampannassa saṅghādisesāpatti nāma atthi.

Amūlakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sañciccasikkhāpadavaṇṇanā

468. Ūnavīsativasso maññeti ettha sayaṃ saññāya tathā amaññanto kukkuccuppādanatthaṃ “maññe”ti vadanto kiṃ musāvādena kāretabboti? Na siyā aṅgasampattiyā, na ca kevalaṃ “maññe”ti iminā niyamato aṅgasampatti hoti. Paramatthavihitaṃ katthaci hoti. “Udakaṃ maññe āditta”ntiādimhi paro kukkuccaṃ uppādetu vā, mā vā, taṃ appamāṇanti mātikāṭṭhakathāyaṃ “kukkuccuppādana”nti tassa adhippāyavasena vuttanti.

Sañciccasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Upassutisikkhāpadavaṇṇanā

473. Imesaṃ sutvāti ettha “vacana”nti pāṭhaseso. Ekaparicchedānīti siyā kiriyā siyā akiriyāti iminā nayena ekaparicchedāni. Ettha kiñcāpi aññavādakapaccayāpatti kiriyā ca vihesakapaccayāpatti akiriyā ca, tadubhayaṃ pana ekasikkhāpadanti katvā taṃ aññavādakasaṅkhātāṃ sikkhāpadaṃ siyā kiriyā paṭhamassa vasena, siyā akiriyā dutiyassa vasenāti evamattho daṭṭhabbo.

Upassutisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Kammaṭṭhānaṃ sikkhāpadavaṇṇanā

474. “Dhammikānaṃ kammāna”nti vacanato ekacce bhikkhū dhammikānaṃ kammānaṃ “chandaṃ dammī”ti chandaṃ denti, taṃ tesaṃ matimattameva, na paṭipatti. Adhammaṃ nissāya khiyyati, taṃ vā ukkoṭeti, anāpatti neva hotīti? Na, tathā chandaṃ dānākaḷe akatvā pacchā adhammakammakhiyyanā dipaccayā anāpattivāre vuttattā. Adhammena vā vaggena vā na kammārahassa vā kammakaraṇapaccayā āpattimokkhakaraṇato avisesameva tathā vacananti ce? Na, chandaṃ dānākaḷe adhammakammakaraṇānumatiyā abhāvato, kārakasseva vajjappasaṅgato ca. Gaṇassa dukkaṇṭanti ce? Pārisuddhichandaḍāyakaḷa te, na gaṇo akammappattattā, parivārepi kammavagge kammappattachandaḍāyakaḷa visuṃ vuttā. Tathāpi adhammakammassa chando na dātabbo dente akappiyānumatidukkaṇṭato. Tattha hi yojanadukkaṇṭato na muccantīti no takkoti ācariyo.

Kammaṭṭhānaṃ sikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Chandaḍadatvā gamanasikkhāpadavaṇṇanā

481. Sannipātaṃ anāgantvā ce chandaṃ na deti, anāpattīti eke. Dukkaṇṭanti eke dhammakammantarāyakaṇṭadhippāyattā. Saṅghamajjhe chandaṃ dātuṃ labhatīti keci. Dinnachande saṅghamajjhaṃ pavisitvā puna gatepi chando na paṭippassambheyyāti ce? Paṭippassambhati. Kasmā? “Ahatthapāso chandaḍaḷo”tiādīhi virujjhanato. Pāliyaṃ pana dātukāmatāya hatthapāsaṃ atikkamantaṃ sandhāya vuttanti keci.

Chandaḍadatvā gamanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Dubbalasikkhāpadavaṇṇanā

484-485. Adāsīti apaloketvā adāsi. Bhikkhūti ettha te chabbaggiyā attānaṃ parivajjayitvā “saṅgho”ti avatvā “bhikkhū”ti āhaṃsu. Pariṇāmentīti nenti. Tattha lābhoti paduddhāraḷaṇaṃ idha anadhippetassapi yassa kassaci atthuddhāravasena lābhadīpanatthaṃ. Cīvameva hi idhādhippetāṃ, teneva “aṇṇaṃ parikkhāraṃ dinnāṃ khīyati, āpatti dukkaṇṭassā”ti vuttaṃ. Dinnanti ca parikkhāraṇti ca bhummatthe upayogavacanaṃ.

Dubbalasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Pariṇāmanasikkhāpadavaṇṇanā

491. Nātakampi parassa dātukāmaṃ aṇṇassa dāpeti, āpatti eva. Sabbattha āpucchitvā dātukāmaṃ yathāsukhaṃ vicāretuṃ labhati.

Pariṇāmanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena sahadhammikavaggo aṭṭhamo.

9. Ratanavaggo

1. Antepurasikkhāpadavaṇṇanā

494-497. Yathā bhagavantam payirupāsati, evamākārena nārahatāyaṃ puriso pāpo hotum, na hoti pāpoti attho, kāraṇattham vā. Tanti nipātamattam, yatoti vā attho. Hatthisammaddanti saṅghāṭasammaddo, akkamanam cuṇṇatāti attho.

498. Ratanam nāma aggamahesī, tathāpi idha aññāpi devigottā na rakkhati, anāpattivāre “na mahesī hoti”ti vacanābhāvato. Sace khattiyova hoti, nābhisitto. Abhisittoyeva hoti, na khattiyō rakkhatīti ācariyo. Anāpattivāre mātikāṭṭhakathāyaṃ aṅgabhāvena ca vuttattā abhisittabhāvovapamāṇam. Sesam ukkaṭṭhaparicchedoti eke.

500-501. “Na sayanighare sayanigharasaññī”ti tikacchedopi ettha labbhati. Na sayanigharam nāma aparikkhitarukhamulādi.

Antepurasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Ratanasikkhāpadavaṇṇanā

504. “Adhivāsentu gahapatino bhatta”nti ca “me gahapatino”ti ca atthi.

506. Kurundivacanena gharepi yadi bhikkhū āsaṅkanti, tattha ṭhatvā ācikkhitabbanti vuttam hoti. Patirūpāti “ratanasammate paṃsukūlaggaṇam vā ratane nirussukkagamanam vā”ti likhitam. “Tāvakālikavasenapi anāmāsam paṭiggaṇhitum na labhatī”ti vadanti. Samādapetvāti yācitvā “uddissa ariyā tiṭṭhanti, esā ariyāna yācanā”ti vuttanayena.

Ratanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Vikālagāmappavisanasikkhāpadavaṇṇanā

511-512. Ahinā ḍaṭṭhavatthumhi so bhikkhu santam bhikkhum anāpucchā gato, tassa kukkucam udapādi. Adinnādāne vuttanayenāti gāmo gāmūpacāroti idam sandhāya vuttam.

Vikālagāmappavisanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Sūcigharasikkhāpadavaṇṇanā

517. Tanti bhedanakam. Assāti pācittiyassa paṭhamam bhedanakam katvā pacchā desetabbattā. Esa nayo itaresupī.

520. Vāsijaṭeti vāsidaṇḍake.

Sūcigharasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Mañcasikkhāpadavaṇṇanā

521-522. “Ucce mañce”ti ca “uccā mañce”ti ca katthaci. Āyatoti vitthato. Aṭṭhaṅgulapādakanti bhāvanapuṃsakam, aṭṭhaṅgulappamāṇam pādakam vā.

Mañcasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Tūlonaddhasikkhāpadavaṇṇanā

528. Poṭakitūlanti yaṃ kiñci tiṇatūlaṃ. Paṭilābhena uddāletvā pācittiyaṃ desetabbanti ettha kiñcāpi paṭilābhamatteneva pācittiyanti viya dissati, paribhogeyeva pana āpatti daṭṭhabbā, “aññena kataṃ paṭilabhitvā paribhuñjati, āpatti dukkaṭassā”ti vacanaṃ ettha sādhaṃ.

Tūlonaddhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Nisīdanasikkhāpadavaṇṇanā

531. Kiñcāpi nisīdanassa jāti na dissati ettha, tathāpi cīvarakkhandhake anuññātattā, “nava cīvarāni adhiṭṭhātabbānī”ti ettha ca pariyāpannattā cīvarajātiyevassa jātīti veditabbā. “Santhatasadisamaṃ santharivāti sadasa”nti pubbe vuttanisīdanasanthatattā upameti. Lābhe sadasaṃ, alābhe adasampi vaṭṭatīti eke, taṃ na yuttaṃ. “Nisīdanaṃ nāma sadasaṃ vuccatī”ti tassa saṇṭhānaniyamanato.

Nisīdanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Kaṇḍupaṭicchādisikkhāpadavaṇṇanā

539. Yadi kaṇḍupaṭicchādi nāma adhonābhi ubbhajāṇumaṇḍalā uppannakaṇḍupīlakādipaṭicchādikā adhippetā, tassa sugatassa sugatavidatthiyā dīghaso catasso vidatthiyo tiriyaṃ dveti idampi atimahantaṃ pamāṇaṃ dissati. Sabbo hi puriso attano attano vidatthiyā sattavidatthiko hoti, sugatassa ca ekāvidatthi majjhimassa purisassa tisso vidatthiyo honti, tasmā kaṇḍupaṭicchādi pakatipurisassa pamāṇaṃ āpajjati tiriyaṃ, dīghaso pana diguṇaṃ āpajjatīti. Āpajjatu, ukkaṭṭhapaṭicchedo tassā, ce icchatī, sabbampi sarīraṃ paṭicchādessati, sabbasarīragatasañghāti viya bahuguṇaṃ katvā nivāsetukāmo nivāsessatīti ayaṃ bhagavato adhippāyo siyā.

Kaṇḍupaṭicchādisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Vassikasāṭīkasikkhāpadavaṇṇanā

542. Vassikasāṭīkāpi ukkaṭṭhapaṭicchedavasena anuññātā. Vassakāle keci saṇghātiparibhogeneva paribhuñjissanti ayaṃ bhagavato adhippāyo siyā. Kiñcāpi iminā takkena anuññātā, “appamāṇikāyo kaṇḍupaṭicchādiyo dhārenti, vassikasāṭīkāyo dhārentī”ti imasmiṃ vatthusmiṃ paññattattā pana aññathā puṇṇapaṭicchedato adhikappamāṇāyo te bhikkhū dhāresunti katvā etaparamatā tāsamaṃ anuññātāti veditabbā. Eeva nayo dasamepi.

Vassikasāṭīkasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Nandattherasikkhāpadavaṇṇanā

551. Tattha bhisim vā bibbohanaṃ vā karotīti dīghaso bahūnaṃ bhikkhūnaṃ sādharmaṇatthaṃ karotīti yujjati.

Nandattherasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena ratanavaggo navamo.

Pācittiyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Pāṭidesanīyakaṇḍo

1. Paṭhamapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā

553-555. “Paṭidesetabbākāradassana”nti aṭṭhakathāyaṃ vuttattā pāḷiyaṃ āgatavaseneva āpatti desetabbā, na aññathā. “Antaraghare antaragharasaññī”tiādinā ca “khādanīyabhojanīye akhādanīyaabhojanīyasaññī”tiādinā ca “bhikkhuniyā abhikkhunisaññī”tiādinā ca nayena aparepi tayo tikacchedā yojetvā dassetabbā.

Paṭhamapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā

559. “Nimantitā bhuñjantī pañcannaṃ bhojanānaṃ aññatarena bhojanena nimantitā bhuñjantī”ti kiñcāpi vuttaṃ, atha kho akappiyanimantanena nimantitatā ettha na aṅgaṃ, mātikāṭṭhakathāyaṃ vā idha vā anāpattivāre lesābhāvato, tasmā “nimantitā”ti padassa attho pubbe āciṇṇavaseneva vutto. Aparepi tayo tikacchedā yojetvā dassetabbā padabhājane vuttattāti veditabbaṃ. Yathā tathā hi bhuñjantānaṃ tādisaṃ bhikkhuniṃ avārentānaṃ pāṭidesanīyameva. “Esā vosāsati nāma, vosāntī”ti ca duvidho pāṭho. “Ajjhohāre ajjhohāre”ti vacanena puna “gārayhaṃ āvuso dhamma”nti ekavacanāṃ viruddhanti. Paṭhamāṃ ajjhohāreyeva āpannaṃ sandhāya vuttaṃ, tathā aññatrāpi āgacchati “āpajjimhā”ti vacanato. Ekena bahūnampi vaṭṭatīti keci, taṃ na sundaraṃ. “Tehi bhikkhūhi”tiādinā pāṭhe vuttattāti mama takko. Ekena saheva “ahaṃ āpajji”ntipi vattabbanti ekena dvīhi tīhi desetabbato, sabbehi evaṃ vattuṃ vaṭṭatī. “Āpajjimhāti sahevā”ti vadanti. Ekena ce avārito, “ahaṃ, āvuso, gārayhaṃ dhammaṃ āpajji”ntipi vattabbāṃ.

Dutiyapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

562-570. Tatiyacatutthasikkhāpadāni uttānatthāniyeva.

Pāṭidesanīyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sekhiyakaṇḍo

1. Parimaṇḍalavaggavaṇṇanā

576. “Sikkhitasikkhenāti catūhi maggehi”ti vuttaṃ. Yasmā aṭṭhaṅgulamattaṃ otāretvā nivatthameva nisinnassa caturaṅgulamattaṃ hoti, tasmā ubhopete aṭṭhakathāvādā ekaparicchedā, “aḍḍhateyyahattha”nti sukhumaṃ, ekapattaṃ vā sandhāya vuttaṃ. Tañhi yathāṭṭhānena tiṭṭhati. Dupaṭṭaṃ sandhāya “dvihatthappamāṇampī”ti vuttanti upatissatthero. Ekaṭṭaṃ, dvipaṭṭaṃ vā heṭṭhimaparicchedena “dvihatthappamāṇa”nti vuttanti veditabbaṃ. Vuttañhi nissaggiyaatṭhakathāyaṃ “tiriyaṃ dvihatthopi vaṭṭatī”ti, tañca kho alābhe eva “alābhe tiriyaṃ dvihatthappamāṇampi vaṭṭatī”ti vuttattā. Idaṃ sabbaṃ adhiṭṭhānupagaṃ sandhāya vuttaṃ. Viruddhaṃ disvā sajjetabbaṃ. No ce sajjeti, dukkaṭaṃ. Sacittakaṃ paṇṇattivijānanacitteneva “anādariyaṃ paṭiccā”ti vuttattā, na vatthuvijānanacittena “idamevaṃ kata”nti jānatopi āpattiyā abhāvato. Phussadevattheravādopi ekena pariyāyena yujjati. Tathā upatissattheravādopi. Paññattepi sikkhāpade apaññattepi yaṃ pakatiyā vajjaṃ, taṃ lokavajjaṃ. Idaṃ pana paññatteyeva vajjaṃ, nāpaññatte, tasmā itaralokavajjena asadisattā na lokavajjaṃ.

Paṇṇattito paṭṭhāya vajjato paṇṇattivajjam. Anādariyacitteneva āpajjitabbattā sacittakaṃ, tassa cittassa tivedanattā tivedanaṃ. Yasmā anādariyacittatā nāma kevalaṃ akusalameva, tañca pakatiyā vajjaṃ, tasmā idaṃ lokavajjaṃ. Sañcicca vitikkamanaṃ nāma domanassikasappa hotīti dukkhavedanaṃ. Gaṇṭhipade pana “pāṇātipātādi viya nivāsanādidoso lokagarahito na hotīti paṇṇattivajjanti phussadevatthero”ti likhitaṃ.

577. Vihārepīti buddhupaṭṭhānādikāle, tasmā “pārupitabba”nti uttarāsaṅgakiccavasena vuttaṃ. Paṭhamadutiyasikkhāpadesu pariāhādipaccayā kappati, na antaragharapaṭisaṃyuttesu.

582. “Ekasmiṃ pana ṭhāne ṭhatvā”ti ettha “gacchantopi parissayābhāvaṃ oloketuṃ labhatiyeva. Tathā gāme pūja”nti likhitaṃ, taṃ pana “ekasmiṃ ṭhāne ṭhatvā”ti vuttattā tādisaṃ antarāyaṃ sandhāya vuttanti veditabbaṃ.

Parimaṇḍalavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Ujjagghikavaggavaṇṇanā

586. Hasanīyasminti hetvatthe bhummaṃ, hasitabbavatthukāraṇāti attho. Antaraghare uccāsaddena anumodanādiṃ karontassa anāpatti kira. Tathā hi mahindattheropi hatthisālādīsu mahājanassa kathesi.

591. Keci bhikkhū “parikkhāraṭṭhapanamattena vāsūpagato hotī”ti vadanti, taṃ tesam matimattameva. Bhikkhuniyo ce vāsūpagā honti, bhikkhunupassayo kappiyabhūmi. “Yattha bhikkhuniyo ekarattampi vasanti, ayaṃ bhikkhunupassayo”ti vacanato tāsam samīpaṃ vā tāhi gahitavāsāgāraṃ vā “gacchāmī”ti gacchato yathāsukhaṃ gantuṃ vaṭṭati. Na hi tāvatā taṃ gharaṃ antaragharasaṅkhyam gacchatīti no takkoti ācariyo.

Ujjagghikavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Khambhakatavaggavaṇṇanā

604. Sūpo pattappamāṇavaṇṇanāyaṃ vuttākāro. Oloṇī vuccati kudhitaṃ, gorasato pūrā thūpitoti attho.

605. Heṭṭhā orohatīti ettha “orohanappamāṇe sati ekadese thūpīkatēpi anāpattī”ti vadanti. “Pattassa pana heṭṭhā ca upari ca paduminipaṇṇādīhi paṭicchādetvā odahantiyā laddhaṃ nāma vaṭṭatī”ti ca vadanti. Ettha “yasmā ‘samatittiko piṇḍapāto paṭiggahetabbo’ti vacanaṃ piṇḍapāto samapuṇṇo paṭiggahetabboti dīpeti, tasmā attano hatthagate patte piṇḍapāto diyyamāno thūpīkatopi ce hoti, vaṭṭatīti dīpeti. ‘Thūpīkataṃ piṇḍapātaṃ paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassā’ti hi vacanaṃ paṭhamam thūpīkataṃ piṇḍapātaṃ pacchā paṭiggaṇhato, āpattīti dīpeti. Pattena paṭiggaṇhato cepi thūpīkataṃ hoti, vaṭṭati athūpīkatassa paṭiggahitattā. Payogo pana natthi aññatra pubbaḍḍesā”ti ca “samatittikanti vā bhāvanapuṃsaka”nti ca vadanti, tasmā vicāretvā gahetabbaṃ.

Khambhakatavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Sakkaccavaggavaṇṇanā

609. Sūpodanaviññattisikkhāpade “sūpo nāma dve sūpā”ti na vuttaṃ sūpaggahaṇena paṇītabhojanehi avasesānaṃ sabbabhojanānaṃ saṅgaṇhanatthaṃ. Anāpattivāre cassa “ñātakānaṃ pavāritānaṃ aññassatthāya attano dhanenā”ti idaṃ adhikaṃ. Katthaci potthake “anāpatti asaṅcicca asatiyā ajānantassa gilānassa āpadāsū”ti ettakameva vuttaṃ, taṃ na, “samasūpakaṃ piṇḍapātaṃ bhuñjissāmī”ti imassa anāpattivāre “aññassatthāyā”ti katthaci likhitaṃ, tañca pamādavasena likhitaṃ. “Mukhe pakkhipitvā puna vipphaṇṇasārī hutvā ogilitukāmassapi sahasā ce pavisati, ettha ‘asaṅciccā’ti vuccati. Viññattampi aviññattampi ekasmiṃ tṭhāne tṭhitaṃ sahasā anupadhāretvā gahetvā bhuñjanto ‘asatiyā’ti vuccatī”ti likhitaṃ, anāpattivāre ekaccesu potthakesu “rasaraseti likhitaṃ, taṃ gahetabba”nti vuttaṃ.

Sakkaccavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Kabaḷavaggavaṇṇanā

618. “Sabbāṃ hattha”nti vacanato ekadesaṃ mukhe pakkhipantassa anāpattīti ekacce. “Sabbanti vacanato ekadesampi na vaṭṭatī”ti vadanti, taṃ yuttaṃ anāpattivāre avisesitattā.

624. Sitthāvakārake “kacavaraṃ chaḍḍentaṃ sitthaṃ chaḍḍiyyatī”ti ca “kacavaraṃ chaḍḍento”ti ca pāṭho.

Kabaḷavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Surusuruvaggavaṇṇanā

627. “Surusuru”nti ca “surosuro”ti ca pāṭho. Sītīkatoti sītaṅko. “Silakabuddhoti ariyānaṃ parihāsavacanameveta”nti likhitaṃ.

631. Paṭikkūlavasenāti ettha yadi paṭikkūlavasena paṭikkhittaṃ, “seyyathāpi kāmabhogino”ti na vattabbaṃ. Na hi te paṭikkūlaṃ karontīti ce? Na, issariyaliṅgavasena gahaṇasambhavato. Te hi anādarā honti. Pattadhovananti pattadhovanodakaṃ bhojanapaṭisaṃyuttaṃ.

634. “Chattapādukāya”nti ca “chattapāde”ti ca pāṭho.

637. Cāpoti sattakhādanavadho. “Sesā sabbā dhanuvikati kodaṇḍe pavittṭhā”ti ca likhitaṃ, paṭimukkanti pavesitaṃ, laggitaṃ hotīti attho.

Surusuruvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Pādukavaggavaṇṇanā

640. Sayāṃ yānagato hutvā, yathā yānagatassa ve.

Alaṃ vattum tathā nālaṃ, sachatto chattapāṇino.

Yathā ettha, evaṃ aññatrāpi.

647. Chapakavatthusmiṃ “sacāhaṃ na labhissāmī”ti pāṭho, “dasa ce na labhissāmī”ti ca atthi, “vatthusmiṃ agilānassā”ti ca āgacchati, taṃ na sundaraṃ, sikkhāpadeyeva sundaraṃ. Thomitoti ahampi jānāmīti sambandho. Yā dhanayasalābhasaṅkhātā vutti vinipātena hoti samparāye apāyesu vinipātahe

hutvā pavattati. Atha vā vinipātenāti hetvatthe karaṇavacanam, vinipātanāya pavattatīti adhippāyo. Adhammacaraṇena adhammacaraṇāya. “Asmā kumbhimivā”ti ca paṭhanti.

Pādukavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakavaṇṇanā

Kāyavācācittato samuṭṭhahantīti katvā “samanubhāsanāsamūṭṭhānānī”ti vuttāni. Samanubhāsanam kiriyaṃ. Imāni kiriyāni. Dhammadesanāsamūṭṭhānāni vācācittatoti ettha kāyavācīviññattibhāvato ujjagghikauccāsaddādīsu viya “kāyavācācittato”ti vattabbānīti ce? Na vattabbāni. Nisīdanagamanāhārapakkhipanādikāyaviññattiyā sabbhāvā tattha yuttam, na dhammadesane tādisassābhāvā.

Pakiṇṇakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Sekhiyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Sattādhikaraṇasamathavaṇṇanā

“Yebhuyyasikā kātabbā...pe... tiṇavatthārako kātabbo, so puggalo”ti ca likhitam.

Sattādhikaraṇasamathavaṇṇanā niṭṭhitā.

Bhikkhuvibhaṅgo niṭṭhito.

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Bhikkhunīvibhaṅgavaṇṇanā

1. Pārājikakaṇḍavaṇṇanā

Ganthārambhavaṇṇanā

Vibhaṅge viya bhikkhūnaṃ, vitthāramabhisaṅkhatam;
Akatvā bhikkhunīnampi, vakkhe gaṇṭhipadakkamaṃ.

Yo bhikkhunīnaṃ vibhaṅgo assa, tassa saṃvaṇṇanākkamo pattoti attho.

Ganthārambhavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Paṭhamapārājikasikkhāpadavaṇṇanā

656-657. Tattha tattha ṭhānupattikapaññā vīmaṃsā. Padapaṭipāṭiyā evāti mātikāpadapaṭipāṭiyā eva. “Vuttanti saṅgītikānaṃ upasaṅkappanānaṃ vibhājanaṃ vutta”nti likhitam.

658. “Ehibhikkhunīti bhikkhunī, tīhi saraṇagamehi upasampannāti bhikkhunī”ti idaṃ pana desanāvīlāsavasena vuttanti eke. Aññabuddhakāle atthīti eke, taṃ na yuttam viya dissati amhākampi buddhakāle sambhavappasaṅgato, ehibhikkhuniyā paṭisedhachāyādissanato ca. Yathāha dhammapade visākhavatthusmiṃ “tassa cīvaradānassa nissandena imaṃ mahālatāpasādhanaṃ labhi. Itthīnañhi cīvaradānaṃ mahālatāpasādhanabhaṇḍena matthakaṃ pappoti, purisānaṃ iddhimayapattacīvarena”ti. Tīhi saraṇagamehi upasampannāya pana bhikkhuniyā sambhavo aññabuddhakāle kadāci siyā, nattheva amhākampi buddhakāle.

Desanāvilāsenā pana bhikkhudesanākkameneva bhikkhuniniddeso vutto, teneva bhikkhusaṅghavasena ekatoupasampannā bhikkhuniyo vijjamānāpi tattha na vuttā. Tāsaṃ atthitā imāya parivārakathāya veditabbā -

“Ubho ekato upasampannā,
Ubhinnaṃ hatthato cīvaraṃ paṭiggaṇheyya;
Siyā āpattiyo nānā,
Pañhā mesā kusalehi cintitā”ti.

Atha vā puthujjanakāle ehibhikkhusaraṇagamanena upasampannova itthilīṅgapātubhāvena bhikkhunibhāve ṭhitā purisūpasampannaṃ upādāya “ehibhikkhunī”ti, “tīhi saraṇagamanehi upasampannā bhikkhunī”ti ca saṅkhyāṃ gacchati. No ce, taṃ vacanaṃ virujjheyyāti eke, vicāretvā gahetabbaṃ. “Viññū paṭibalo”ti dvinnaṃ avassavabhāvassa ijjhanato vuttaṃ. Ettha yasmā yaṃ kiñci āmisāṃ paṭiggaṇhantīnaṃ aggahatthā purisānaṃ hatthehi kadāci missībhāvaṃ gacchanti, vandantānaṃ vā purisānaṃ sirāni aggapādehi missitāni kadāci honti, kesacchedanakāle vā sirāṃ purisānaṃ hatthehi missitaṃ hoti, cittaṃ nāmetaṃ atiraddhagavesi, durakkhiyaṃ vā, tasmā “mā atilahuṃ pārājikāpatti bhikkhunīnaṃ hotū”ti buddhā bhagavanto kāruṇṇena pārājikakkhettaparicchedaṃ, thullaccayakkhettaparicchedaṃca visuṃ visuṃ desesunti veditabbaṃ.

659. Tabbahulanayena sā vuttāti ettha ayaṃanugaṇṭhipadakkamo - yebhuyyena kiriyasamuṭṭhānattā “kiriyasamuṭṭhāna”nti vuttaṃ. “Kāyasamsaggam samāpajjeyyā”ti avatvā pana “sādiyeyyā”ti vuttattā akiriyatopi samuṭṭhātīti veditabbaṃ. Yathā cettha, evaṃ heṭṭhā “manussitthiyā tayo magge methunaṃ dhammaṃ paṭisevantassa āpatti pārājikassā”tiādinā nayena kiriyasamuṭṭhānataṃ vatvā tadanantaraṃ “bhikkhupaccatthikā...pe... so ce pavesanaṃ sādiyati, āpatti pārājikassā”tiādinā nayena akiriyasamuṭṭhānatāyapi vuttattā paṭhamapārājikassāpi tabbahulanayeneva kiriyasamuṭṭhānatā veditabbā. Na hi pavesanasādiyanādimhi kiriyasamuṭṭhānatā dissati. Aṅgajātacalanañcettha na sārato daṭṭhabbaṃ “so ce pavesanaṃ na sādiyati, pavitṭhaṃ na sādiyati, ṭhitaṃ na sādiyati, uddharaṇaṃ sādiyati, āpatti pārājikassā”ti ettha ṭhita na sādiyane pakatīyāpi paripuṇṇacalanattā. Sādiyanapaccayā hi sevanacalanañcettha na dissatevāti tabbahulanayeneva kiriyasamuṭṭhānatā gahetabbā. Tattha tattha aṭṭhakathāsu kasmā tabbahulanayo avuttoti ce? “Yo pana bhikkhu methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyyā”ti mātīkāyaṃ kiriyasamuṭṭhānassa sarūpena vuttattā tadanurūpavasena vibhaṅganayamanaloketvā “kiriyasamuṭṭhāna”micceva vuttaṃ. Yathā cetesu tabbahulanayena kiriyasamuṭṭhānatā vuttā, tathā surādīnaṃ akusaleneva pātabbatā, na itarathā “yaṃ akusaleneva āpajjati, ayaṃ lokavajjā, sesā paṇṇattivajjā”ti vutte lokavajjapaṇṇattivajjānaṃ niyamanalakkhaṇasiddhi hoti, tathā taṃ avatvā “yassā sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva hoti, ayaṃ lokavajjā. Sesā paṇṇattivajjā”ti vutte lokavajjavacanaṃ niratthakaṃ siyā vatthua jānanapakkhepi akusaleneva pātabbatā. Yasmā tattha surāpānavītikamassa akusalacittuppādo natthi, tasmā khandhakaṭṭhakathāyaṃ “majjapāne pana bhikkhuno ajānitvāpi bījato paṭṭhāya majjāṃ pivantassa pācittiyaṃ, sāmaṇero jānitvā pivanto sīlabhedāṃ āpajjati, na ajānitvā”ti vuttaṃ, na vuttaṃ “vatthua jānanapakkhe paṇātipātādīnaṃ siddhikaraakusalacittuppādasadise cittuppāde satipi sāmaṇero sīlabhedāṃ nāpajjati”ti. Abhinivesavacanaṃ paṇātipātādīhi samānajātikattā sāmaṇerānaṃ

surāpānassa. “Surādayo panime”ti vatthum jānitvā pātabbatādivasena vītikkamantassa akusalassa asambhavo natthi. Tena vuttaṃ “yassa sacittakapakkhe”tiādi.

Kiñcetta yuttivacanena arahantānaṃ appavisanato sacittakācittakapakkhesu akusalaniyamoti ce? Na, dhammatāvasena sekkhānampi appavisanato. Acittakapakkhe akusalaniyamābhāvadassanattaṃ supantassa mukhe pakkhittajalabindumiva surābinduādayo udāharitabbāti. Tabbahulanayena hi atthe gahite pubbenāparaṃ aṭṭhakathāya sameti. “Saddhiṃ pāliyā avisesattho parato āvi bhavissatīti apare”ti vuttaṃ. Idamettha vicāretabbaṃ. Yadi vatthujānanapakkhe vinā akusalena majjapānaṃ siyā, kasmā nālimajjhaṃ nātikkamati ariyānaṃ pānakādisaññānti? Sīlabhedavatthuvītikkamo vināpi cittena ariyānaṃ dhammatāvaseneva na sambhavatīti ce, na, cakkhupālattheravatthu ādivirodhatoti. Apica bhikkhunopi sāmaṇerassa viya surāpānaṃ sacittakameva kasmā na jātanti? Appatirūpattāti ce, sāmaṇerānampi appatirūpameva. Sahadhammikā eva hi te. Mahāsāvajjattāti ce? Sāmaṇerānampi tādisameva. Sāmaṇerānaṃ sacittakameva pārājikaṃ, itaraṃ daṇḍakammavatthūti ce? Bhikkhūnampi majjapāne natthi. Ettha tikapācittiyena na bhavitabbaṃ. Majje amajjasaññissa dukkaṭṭāpatti paññāpetabbā siyā. Bhikkhusa pācittiyavatthu sāmaṇerānaṃ pārājikaṃ hoti tiracchānagatasāmaṇerānaṃ viyāti ce? Acittakampi majjapānādīnaṃ sāmaṇerānaṃ pārājikaṃ paññāpetabbā siyā. Nācittakaṃ pārājikaṃ sambhavatīti ce? Na, paṇṇattivajjampi pārājikaṃ sambhavatīti. Nikāyantarapakkhe ayameva doso. Amhākañhi lokavajjameva majjapānanti. Kasmā panettha surāpānameva dhammatāvasena ariyā na karontīti? Na kevalaṃ surāpānameva dhammatāvasena ariyā na karonti, pāṇesupi kodhavasena pāṇasaññitāya sīsacchedanādīni na karonti, sadārasaññāya paradāraṃ na vītikkamanti, anattabhañjakasaññāya attabhañjakamusā na vadanti, sammādiṭṭhisaññāya micchādiṭṭhiṃ na paṭipajjantīti veditabbā. Ācariyāpi surāpāne akusalaniyamābhāvameva vadanti, tasmā eva mātikāṭṭhakathāya gaṇṭhipade lokavajjapaṇṇattivajjādhikāre “sacittakapakkheakusalanti surāpānādisaṅghatthaṃ, itarathā yassa akusalamevāti vadeyyā”ti likhitaṃ. Kiriyaṣamuṭṭhānatā panassa tabbahulanayameva, na paṭhamapārājike. Kathaṃ? Kāyaṣaṃsaggasikkhāpadaṃ paṭhamapārājikasamuṭṭhānaṃ. Ettha bhikkhusa ca bhikkhuniyā ca kāyaṣaṃsaggabhāve sati bhikkhunī kāyaṅgamacopayamānāpi citteneva adhiṇṇasenti āpajjati, na evaṃ bhikkhu. Bhikkhu pana copayamānova āpajjati, evameva paṭhamapārājikepi copane sati eva āpajjati, nāsati. Pavesanaṃ sādīyatīti ettha pavesanasādiyaṃ nāma sevanacittassuppādananti, evaṃ santepi “vīmaṃsitvā gahetabba”nti vuttaṃ.

Paṭhamapārājikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyapārājikasikkhāpadavaṇṇanā

“Kissa pana tvaṃ ayye jānaṃ pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpanna”nti vacanato, “aṭṭhannaṃ pārājikānaṃ aññataraṃ pārājikaṃ ajjhāpanna”nti vacanato, ante “uddiṭṭhā kho ayyāyo aṭṭha pārājikā dhammā”tiādivacanato, parivāre “sādhāraṇapaññatti ubhatopaññatti”ti vacanato ca bhikkhunivibhaṅgaṃ patvā bhagavā sādhāraṇāni sikkhāpadāni bhikkhūnaṃ uppannavatthusmiṃyeva “yā pana bhikkhunī chandaso methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyya antamaso tiracchānagatenapi

pārājikā hoti asaṃvāsā''tiādinā nayena savisesampi avisesampi mātikaṃ nikkhipitvā anukkamena padabhājanaṃ, āpattibhedam, tikacchedam, anāpattivāraṇca anavasesam vatvā vitthāresi. Saṅgītikārahehi pana asādhāraṇapaññattiyoyeva idha vitthāritāti veditabbā.

666. Tattha ''aṭṭhannaṃ pārājikāna''nti idaṃ kevalaṃ saṅgītikārakānaṃyeva nayato nikkhattavacanaṃ ito pubbe chaṭṭhasattamaṭṭhamānaṃ pārājikānaṃ apaññattattā. Bhagavatā pana idaṃ paññāpitamādisikkhāpadampi upādāya ''channaṃ pārājikāna''nti vuttaṃ siyā. Ito uddham paññattānīpi upādāya ''aṭṭhannaṃ pārājikāna''nti vacanaṃ aparabhāge uppannanti ekacce ācariyā. Aṭṭhakathāyaṃ pana ''idaṃca pārājikaṃ pacchā paññattaṃ, tasmā 'aṭṭhanna'nti vibhaṅge vutta''ntiādi vuttaṃ, tasmā aṭṭhakathācariyānaṃ matena siddhametaṃ yathāpaññattānukkamavaseneva saṅgītānīti. ''Aññāsi''nti pāṭho. Aññāsīti na gahetabbo. ''Duṭṭhullasikkhāpade vuttanayenevā''ti vacanato vajjapaṭicchādikaṃ yā paṭicchādeti, sāpi vajjapaṭicchādikaāyevāti siddham. Kiñcāpi vajjapaṭicchādanaṃ pemavasena hoti, tathāpi sikkhāpadavītikkamacittaṃ domanassikameva hotīti katvā ''dukkhavedana''nti vuttaṃ.

Dutiyapārājikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyapārājikasikkhāpadavaṇṇanā

669. Imaṃ adhippāyamattanti ''codetvā sāretvā''ti etaṃ. Etthāyaṃ vicāraṇā - yo bhikkhu ukkhittakabhikkhunā samānadiṭṭhiko laddhinānāsaṃvāsako hoti, so avandanīyo, kammākamme ukkhittako viya na gaṇapūraṇo, sahaseyyampi na labhati, na tathā bhikkhunī. Sā hi yāva na samanubhaṭṭhā, tāva gaṇapūrakā ca hoti, saṃvāsaṇca labhati. Laddhinānāsaṃvāsikānuvattikāpi ukkhittānuvattikāva hoti. Ukkhitto ce kālaṅkato, tadanuvattako bhikkhu laddhinānāsaṃvāsako hotiyeva. Tathā vibbhantepe tasmim titthiyapakkantakepi sikkhaṃ paccakkhāya sāmaṇerabhūmiyaṃ ṭhitepīti eke. Tesaṃ matena ukkhittake tathābhūtepe bhikkhunī tadanuvattikā samanubhāsītābāvāti āpajjati. Samanubhāsanakammaṃ saṅghāyattaṃ, saṅghena sañcicca purimakāpattiṃ apanetuṃ na yuttaṃ viya khāyati. Ukkhepanīyakammaṇca āpattiadassanamatte, appaṭikammamatte, kudiṭṭhiappaṭinissajjanamatte ca kariyati, tassa anuvattanamatte na samanubhāsivā sāsanato cāvetabbānīti na yuttanti ce? Na vattabbameva, idaṃ apārājikavatthūsupi tappasaṅgato, anaññavisayattā ca vinayassa.

Tatiyapārājikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthapārājikasikkhāpadavaṇṇanā

675. ''Lokassādasaṅkhātassa mittasanthavassa vasena taṃ dassetuṃ kāyasamsaggarāgenāti vutta''nti likhitaṃ. Tissitthiyoti tīsu itthīsu, tisso vā itthiyo. Taṃ na seveti tāsu na sevati. Anariyāti ubhatobyañjanā. Byañjanasminti attano byañjane. Na seveti na sevati. Na cācāreti nācarati. Vaṇṇāvaṇṇoti dvīhipi sukkavissatṭhi. Gamanuppādananti sañcarittaṃ.

676. ''Nivatthaṃ vā pārutaṃ vā''ti ettha nivatthassa vā pārutassa vā vatthassa gahaṇaṃ sādīyatīti attho.

Catutthapārājikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Saṅghādisesakaṇḍavaṇṇanā

1. Paṭhamasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

681. Āhatakoti ānīto, niyatakoti adhippāyo. Akappiyaaḍḍo nāma saṅghassa vā ārāmikapuggalassa vā vatthussa kāraṇā saṅghassa vārikabhāvena sayameva vā adhikaraṇaṭṭhānaṃ gantvā “amhākaṃ eso dāso, dāsī, vāpī, khettaṃ, ārāmo, ārāmavatthu, gāvo, gāvī, mahimsī, ajā, kukkuṭā”tiādinā voharati, akappiyaṃ. “Ayaṃ amhākaṃ ārāmiko ārāmikā, ayaṃ vāpī itthannāmena saṅghassa hatthe dohanatthāya dinnā. Ito khettrato ārāmato uppajjanakacatupaccayā ito gāvito mahimsito ajāto uppajjanakagorasā itthannāmena saṅghassa dinnā”ti pucchite vā apucchite vā vattuṃ vaṭṭati. “Kata”nti avatvā “karontī”ti vacanena kira anenakataṃ ārabha ācikkhitā nāma hoti. Gīvāti kevalaṃ gīvā eva hoti, na pārājikaṃ. Kārāpetvā dātabbāti ettha sace āvudhabhaṇḍaṃ hoti, tassa dhārā na kāretabbā, aññena pana ākārena saññāpetabbaṃ. “Ticittaṃ tivedana”nti vuttattā “mānussayavasena kodhussayavasenā”ti tabbahulanayena vuttanti veditabbaṃ.

Paṭhamasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

683. Bhaṭiputtakānaṃ kumārabhaṭikānaṃ gaṇā bhaṭiputtagaṇā. Kappanti kappiyaṃ. Kappagatikanti kappiyasabhāvaṃ. Pakkantāsupīti attano parisam ṭhapetvā itarāsu pakkantāsu. Paṇṇattiṃ ajānantā ariyāpi vuṭṭhāpentīti katvā vā kammavācāpariyosāne āpattikkhaṇe vipākābyākatasamaṅgitāvasena vā “ticitta”nti vuttanti veditabbaṃ. “Pabbājane na dukkaṭa”nti porāṇagaṇṭhipade vuttaṃ.

Dutiyasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

687. Bhaddākāpilānī mahākassapassa purāṇadutiyā kira. Ñātīnaṃ kulaṃ yasmiṃ gāmake, tadetaṃ gāmaṃ ñātikulaṃ, kulasannihitaṃ gāmaṃ agamāsīti attho. “Ajaṃ gāmaṃ neti”tiādīsu viya vā dvikammaṃ katvā gāmaṃ agamāsīti ñātikulaṃ agamāsītipi yujjati.

692. “Aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ atikkāmentiyā”ti vacanenapi evaṃ veditabbaṃ - vikālagāmappavesane dvinnaṃ leḍḍupātānaṃyeva vasena upacāro paricchinditabbo, itarathā yathā ettha parikkhepārahaṭṭhānaṃ parikkhepaṃ viya katvā “atikkāmentiyā”ti vuttaṃ, evaṃ tatthāpi “aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ atikkamantassā”ti vadeyya. Yasmā pana tattha parikkhepārahaṭṭhānato uttari eko leḍḍupāto upacāroti adhippeto, tasmā tadatthadīpanatthaṃ “aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ okkamantassā”ti vuttaṃ. Yaṃ pana andhakaṭṭhakathāyaṃ “parikkhepārahaṭṭhānaṃyeva ‘upacāra’nti sallakkhetvā parikkhepaparikkhepārahaṭṭhānānaṃ ninnānākāraṇadīpanatthaṃ ‘upacāraṃ okkamantassā’ti vuttaṃ pālivesamasallakkhetvāva aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ atikkamantassa idha upacāro parikkhepo yathā bhavēyya, taṃ upacāraṃ paṭhamam pādam atikkamantassa āpatti dukkaṭassa. Dutiyam pādam atikkamantassa āpatti pācittiyassā”ti vuttaṃ, taṃ na gaheṭabbameva pālīyā visesasabbhāvatoti. “Aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ okkamantiyāti ekaccesu

dissati, taṃ na gahetabbanti apare’’ti vuttaṃ. Tattha “pāḷivisesamasallakkhetvā’’ti duvuttaṃ, kasmā? Vikālagāmaṃ pavesanasikkhāpadepi katthaci “upacāraṃ atikkamantassā’’ti pāṭho dissatīti, so andhakatṭhakathāpāṭhato gahitoti ācariyo. Aparikkhittassa upacārokkamanameva pāṭho yujjati, na atikkamanaṃ. Kasmā? Bahūsu ṭhānesu pāḷiyā aṭṭhakathāhi virujjhanato, imasmiṃ vāpi sikkhāpade virujjhati. Kathaṃ? Gaṇamhā ohīyamānāya araṇṇe āpatti hoti, na gāme. Atha ca pana nidassanampi “sikkhāpadā buddhavarenā’’ti gāthā dassitā, tasmā upacārokkamanapariyāpannanadiṃ atikkāmentiyā hoti. Kiñca bhiyyo “gacchantassa catasso āpattiyo, ṭhitassa cāpi tattakātiādīnaṃ parivāragāthānaṃ aṭṭhakathāhi upacārokkamanameva pāṭhoti niṭṭhaṃ gantabba’’nti ca vuttaṃ, suṭṭhu sallakkhetvā kathetabbaṃ.

“Padasā gamanameva hi idhādhippetam, teneva paṭhamam pādam atikkāmentiyātiādīmāhā’’ti ettha vikālagāmaṃ pavesanasikkhāpadādīsu tadabhāvā yānena vā iddhiyā vā pavisato, addhānaṃ gacchato ca āpattīti dīpeti. Tattha asāruppattā āpattimokkho natthīti eke, vicāretvā gahetabbaṃ. Bhikkhunīvihārabhūmi “gāmantara’’nti na vuccati gāmantarapariyāpannāyapi kappiyabhūmittā. “Parato ‘sace bhikkhunīsu mahābodhiyaṅgaṇaṃ pavisantīsu ekā bahi tiṭṭhati, tassā āpattī’’tiādivacanato bhikkhuvihāro na kappiyabhūmiti siddhaṃ, tasmā kañcinagare khandhadhammavihāro viya, kāvīrapaṭṭane sārīdhammavihāro viya ca aññopi so vihāro, tasmā sīmabaddhasukhatthaṃ gāmantarabhāve nirantarā adhiṭṭhānatthaṃ pavisantiyā, nikkhamantiyāpi gāmantarāpatti hotīti apare’’ti vuttaṃ. Catugāmasādhāraṇattāti ettha evaṃvidhe vihāre sīmaṃ bandhantehi cattāropi te gāmā sodhetabbāti veditabbā. Saṃvidahitvā bhikkhuniyā vā mātugāmena vā theyyasatthena vā saddhiṃ taṃ vihāraṃ okkamantiyā catasso āpattiyo ekatova honti. “Gāmantare gāmantare āpatti pācittiyassā’’ti vuttāti eke.

Dutiyapāduddhāre saṅghādisesoti ettha sace dutiyo pāduddhāro kappiyabhūmiyaṃ hoti, na saṅghādiseso, akappiyabhūmiyaṃ eva saṅghādiseso. “Ubhayatīresu vicaranti, vaṭṭatīti dassanūpacārassettha sambhavā’’ti likhitaṃ, taṃ yuttaṃ. Savanūpacāro hettha nadīpāre, gāmantare vā appamāṇanti. Andhakatṭhakathāyaṃ pana “paratīrato nadiṃ otaritvā dassanūpacārato dārūni, paṇṇānivā maggitvā āneti, anāpatti. Ticīvarāni paratīre otāpeti, anāpattī’’ti vuttaṃ. “Orimatīrameva āgacchati, āpattī’’ti atikkamitukāmatāya pavitṭhattā vuttaṃ. “Nhāyanādikiccena pavitṭhānaṃ katthevālayasambhavā vaṭṭatī’’ti vuttaṃ. Gāmantare pamāṇanti aṭṭhakathāyaṃ paratīrato nadiṃ otaritvā dassanūpacārato dārūni paṇṇāni sakagāmato thokampi taraṇavārena na vaṭṭati kira nikkhamitvā pavisituṃ.

Agāmake araṇṇeti agāmalakkhaṇe araṇṇeti attho. Iminā āpattikhettaṃ dassitaṃ. Yasmā idaṃ āpattikhettaṃ, tasmā yā bhikkhunupassayato gāmassa indakhīlaṃ atikkamati, sā asante gāme gaṇamhā ohīyanāpattiṃ āpajjati. Dassanasavanūpacārābhāvepi pageva gāme indakhīlātikkamanakkhaṇeyeva āpajjati. Sace tattha ekā bhikkhunī atthi, tassā dassanasavanūpacārātikkamanakkhaṇe āpajjati, araṇṇamaggagamanakāle evāyaṃ vidhīti na gahetabbaṃ. Gāmato pana nikkhamantī ito paṭṭhāya āpajjatīti dassanatthaṃ “agāmakaṃ araṇṇa’’nti vuttaṃ. Vuttañhetam “ārādhikā ca honti saṅgāhikā lajjiniyo, tā kopetvā aññattha na gantabbaṃ. Gacchati ce, gāmantaranaḍīpārarattivippavāsagaṇamhā ohīyanāpattīhi na muccatī’’tiādi. Tattha “gaṇamhā ohīyanāpatti sakimyevāpajjati. Itarā gāme gāme

pāre pāre aruṇe aruṇe cāti veditabba”nti vuttaṃ. Tattha “vuttañheta”ntiādīni asādhakāni yathāsambhavaṃ gahetabbattā. “Mahābodhiyaṅgaṇantiādi evaṃ gāmassa āsannaṭṭhānēpi imaṃ āpattiṃ āpajjati dāssanattamaṃ vutta”nti likhitaṃ.

Tatīyasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

694. Paṭivattāti paṭivacanaṃ denti. Kammadosanti “anaññāya gaṇassa chandanti evamādi”ti likhitaṃ. Kattabbaṭṭhānadosanti porāṇā. Kāraḁagaṇassāti kāraḁasaṅghassa. “Bhikkhuniṣaṅghaṃ sannipādetvā”ti vuttattā kāraḁasaṅghopi ayamevāti ce? Paṭhamameva kāraḁasaṅghaṃ na āmantetvā balakkārenāyaṃ thullanandā taṃ bhikkhuniṃ osāresi”ti porāṇagaṇṭhipade vuttaṃ, tasmā kāraḁabhikkhūnaṃ sammukhāpi tesāṃ anumatiṃ paṭhamaṃ aggahetvā taṃ kammaṃ na paṭippassambhetabbanti siddhaṃ hoti, paṭippassaddhaṃ balakkārena na kātabbamevāti adhippāyo. “Bhikkhuniṃ diṭṭhāvikaṃmaṃ kātuṃ labhati”ti ca tattha vuttaṃ.

698. Asante kammakāraḁasaṅghe osāreti, anāpattīti ettha kittāvatā asanto nāma hotīti? Idaṃ sabbattha na vicāritaṃ. Kāraḁānaṃ kālakiriyāyāti eke. Ekassapi abhāvenāti eke. Ekasmiṃ rajjeti eke. Ekaraṭṭheti eke. Ekagāmeti eke. Ekasmiṃ āvāseti eke. Yattha sakkā apaloketunti eke. Antoaddhayaṇeti eke. Tattha tasmīṃ āvāse asante kāraḁasaṅghe osāreti, anāpattīti idaṃ paṣaṃsanti ācariyā. Yattha sakkā apaloketunti sāmīci.

Catutthasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcamasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

701. Etaṃ na vuttanti bhikkhuniyā avassutabhāvo daṭṭhabboti etaṃ niyamaṃ na vuttaṃ. Taṃ avacanaṃ pāḁiyā sameti. Katarapāḁiyāti? “Anavassutoti jānanti paṭiggaṇhāti”ti imāya. Yaḁi hi puggalassa avassutabhāvo na paṃāṇaṃ, kiṃ imāya pāḁiyā payoṇaṃ, “anāpatti ubho anavassutā honti, anavassutā paṭiggaṇhāti”ti ettakameva vattabbaṃ siyā. Attano hi anavassutabhāvoyeva paṃāṇanti. Imassa paṇa anāpattivāraṣa ayamatto - ubho ce anavassutā, sabbathāpi anāpatti. Atha bhikkhuni anavassutā samānā avassutampi “anavassuto”ti saññāya tassa hatthato paṭiggaṇhāti, evampi anāpattīti. Atha sā anavassutāpi aññaṃ anavassutaṃ vā avassutaṃ vā “avassuto”ti jānāti, dukkaṭameva. Vuttañhetāṃ anantarasikkhāpade “kissa tvaṃ ayye na paṭiggaṇhāsīti. Avassuto ayyeti...pe... nāhaṃ avassutā”ti.

Pañcamasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Chaṭṭhasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

705. Tenāti tasmā. Yasmā uyyojikā na deti na paṭiggaṇhāti, tasmā paṭiggaho na vijjatīti attho. Itarissā paribhogapaccayā. “Akusalacitta”nti bāhullena vuttaṃ. “Vaṭṭatīti saññāya vadantiyāpi āpatti”ti vadanti.

Chaṭṭhasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sattamasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

712-714. Kammavācato pubbe āpannāpattiyo na paṭippassambhanti. Ñattiyā dukkaṭathullaccayā paṭippassambhanti saṅghādisese patteti porāṇā. Taṃ “ajjhāpajjantiyā”ti pāḷiyā sameti. “Sutvā na vadanti”ti ettha sace jīvitabrahmacariyantarāyabhayā na vadanti, anāpatti. “Adhammakamme adhammakammasañña āpatti dukkaṭassā”ti vuttattā “anāpatti asamanubhāsantiyā”ti saṅghādisesaṃ sandhāya vuttaṃ.

Sattamasāṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Aṭṭhamasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

715. Paccākatāti parājītā. Kuladūsakasikkhāpadassa, imassa ca nidānamattameva nānākaraṇaṃ. Vuttañhi tattha “tassa vacanassa paṭinissaggāya eva vacanīyo, na kuladūsanivāraṇatthāyā”ti. Evaṃ sante ubhopetā āpattiyo aññaṃamaññaṃ sabhāgatthā, tasmā idaṃ tassa anupaññattisadisāṃ āpajjati, tato idaṃ niratthakameva āpajjatīti? Na evaṃ daṭṭhabbaṃ. Vatthuvisesato, kammavācāvisesato ca ubhinnaṃ nānākaraṇaṃ.

Aṭṭhamasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Navamasāṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

723. “Kāyikavācasikena saṃsaggenā”ti pāṭhaseso.

Navamasāṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Saṅghādisesakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Nissaggiyakaṇḍavaṇṇanā

1. Paṭhamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

733. Paṭhamanissaggiyapācittiyasikkhāpadaṃ uttānameva.

2. Dutyanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

740. Vatthusampattattā vā na tassā anāpannakāmatāya vā anāṇattikatāya vā akālacīvaramadaṃsu. Yathādāne eva upanetabbāṃ, na bhājetabbāṃ puggalikattāti adhippāyo. Atthato hi itarampi yathādāne eva upanetabbameva. Gaṇṭhipade pana “ayyāya dammīti evaṃ paṭiladdhanti nissatṭhapaṭiladdhaṃ. Yathādāneti dāyakehi pariccattavidhānena. Upanetabbanti akālacīvarabhāvena bhājetabbanti adhippāyo. Idha bhājāpitāya laddhacīvameva nissaggiyaṃ hoti, taṃ vinayakammaṃ katvāpi attanā na labhatī”ti likhitaṃ. Yadi nissatṭhapaṭiladdhaṃ sandhāya idaṃ vuttaṃ siyā, “nissajjitabbāṃ saṅghassa vā gaṇassa vā puggalassa vā dadeyya, dadeyyuṃ, ayyāya dammī”ti vuttattā tīṇipetāni padāni vattabbāni siyuṃ, tasmā na kevalaṃ nissatṭhapaṭiladdhameva yathādāne upanetabbāṃ, aññāhi bhikkhunīhi laddhakoṭṭhāsampi yathādāneyeva upanetabbāṃ.

741. “Akālacīvare kālacīvarasaññāya anāpatti”ti pana bhājanapaccayā āpajjitabbāpattiṃ nāpajjatīti ettakameva dīpeti, na paṭiladdhaṃ, na yathādāne dātabbanti imamatthaṃ dīpeti. Lesena pana gaṇhāti ce, bhaṇḍagghena kāretabbā.

Dutyanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

744. Sakasaññāya gahitattā pācittiyam, dukkaṭaṇca vuttaṃ. Itarathā bhaṇḍagghena kāretabbaṃ.

Tatiyanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

752. Lesena gahetukāmatā, aññassa viññussa viññāpanaṃ, paṭilābhoti tīṇi aṅgāni, tasmā paṭhamam viññattaṃ alabhitvā aññaṃ tato ūnatarampi labheyya, nissaggiyameva aṅgasampattito. Esa nayo aññatthāpi.

Catutthanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

753. “Telaṃ gopetvā sappimpi me attano kulagharā”ti kira pāṭho.

Pañcamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Chaṭṭhanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

758-762. Pāvārikassāti dussavāṇijakassa. Yāya cetāpitaṃ, tassā nissaggiyaṃ, nissatṭhapaṭilābho ca. “Itarāsaṃ pana jānitvā vassaggena pattakoṭṭhāsaṃ sādiantīnampi na nissaggiyaṃ, kevalaṃ yathādāne eva tāhipi upanetabba”nti vadanti. “Nissatṭhaṃ paṭilabhitvāpi yathādāne upanetabba”nti vuttattā sesāhi gahitaṃ suggahita”nti vadanti. Ettha gilānāyapi na mokkho.

Chaṭṭhanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sattamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

764. Sattame “sayam yācikenā”ti kiñcāpi avisesena vuttaṃ. Tathāpi aññadatthikena attuddesikena saññācikenāti attho veditabbo. Ayamatto “bhikkhuniyo tena ca parikkhārena sayampi yācitvā bhesajjaṃ cetāpetvā paribhuñjimsū”ti imissā pāliyā atthena saṃsanditvā veditabbo. Tassāyamatto - tena parikkhārena bhesajjaṃ cetāpetvā ca-saddena saññācikena ca bhesajjaṃ cetāpetvāti imamattaṃ dīpento “sayampi yācitvā bhesajjaṃ cetāpetvā”ti āha. Aññathā “tena parikkhārena bhesajjaṃ cetāpetvā sayampi yācitvā paribhuñjimsū”ti iminā anukkamena pāli vattabbā siyā.

Padabhājane pana “saṃyācikenāti sayam yācitvā”ti tasseeva padassa adhippāyamattaṃ vuttaṃ. Sā hi padabhājanadhammatā. “Saṅghikaṃ lābhaṃ pariṇata”ntiādipadānaṃ bhājane pana sā pākaṭā. Aññathā saṃyācikapadena ko añño atirekattho saṅgahito siyā, so na dissatīti tadeva padaṃ nippayojanaṃ, idaṇca sikkhāpadaṃ purimena ninnānākaraṇaṃ siyā. Attano hi santakaṃ yathākāmaṃ karaṇīyanti. Ettha ca saṅghassa yācanāya vasena ekato hutvā yācanāya laddhaṃ saṃyācikanti veditabbaṃ. Aññathā ito parena saṃyācika-saddena idaṃ nibbisesaṃ āpajjatīti “puggalikenā saṃyācikenā”ti idaṇca sikkhāpadaṃ visuṃ na vattabbaṃ siyā idheva tena āpajjitabbāpattiyā saṅgahitattā, na ca saṅgahitā āpattidvayabhāvato. Missetvā cetāpittattā hi ekameva āpattīti ce? Na, saṃyācikapadassa nippayojanabhāvappasaṅgato, evaṃ saṅghikamahājanikapuggalikāni missitvā cetāpane ekāpattibhāvappasaṅgato ca.

8. Aṭṭhamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

769. Gaṇassāti ābhidhammikādigaṇassa, ūnacatuvaggassa ca.

Aṭṭhamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Navamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

774. Saññācikenāti gaṇayācanāya laddheneva, na aññena.

Navamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

779. Dasame pana “yā pana bhikkhunī aññadatthikena parikkhārena aññuddisikena puggalikenā aññam cetāpeyya, nissaggiyam pācittiya”nti evaṃvidhena bhavitabbaṃ, “puggalikenā saṃyācikenā”ti iminā ekādasameṇa bhavitabbaṃ siyā yathākkameṇa sambhavato. Kāmaṃ cetam aṭṭhuppattiyā abhāvato na vuttam, atthato pana gahetabbameva. Ettha pana saṅghaṇapuggalānaṃ pavāritatthāne, puggalasseva ñātakatthāne ca anāpattichāyā dissati, idaṃ sabbaṃ amhākaṃ takkānusāraseneva vuttanti katvā na sārato daṭṭhabbaṃ. Vicāretvā yathā niccalakāraṇaṃ disvā yaṃ vā vinayakkamakovidā anujānanti, taṃ tadeva gahetabbam. Porāṇagaṇṭhipade pana “āpadāsupi aññam garubhaṇḍameva cetāpetabbam, itaraṃ na vaṭṭati, bhikkhusa pana vaṭṭati”ti vuttam.

Dasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Ekādasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

784. “Dutiyavaggassa paṭhame”ti avatvā “ekādasame”ti idha vuttam. Kasmā? Bhikkhunivibhaṅge tiṃsakakaṇḍam patvā vaggakkamassa avuttattā. Yasmā pavāritatthāne viññatti nāma na paṭisedhetabbā, tasmā bhagavā aññātikaappavāritatthāne dhammanimantanavasena vadeyya “yenattho”ti vuttāya “catukkaṃsaparamaṃ viññāpetabba”nti paricchedam dassetīti veditabbaṃ. Aññathā “nidānena sikkhāpadaṃ na sameti, sikkhāpadena ca anāpattivāro”ti ca “akataviññattiyā catukkaṃsaparamaṃ viññāpetabba”nti ca anittham āpajjati, tasmā mātikāṭṭhakathāyaṃ cetāpetabbanti tṭhapetvā sahadhammike ca ñātakapavārite ca aññena kismiñcīdeva guṇena, parituttṭhena ca vadeyya “yenattho”ti vuttassa “viññāpetabba”nti vuttanayena attho daṭṭhabbo. Porāṇagaṇṭhipade pana “idaṃ paricchinnaṃ pavāraṇaṃ sandhāya vuttam. Anāpatti ñātakānaṃ pavāritānanti pana sabbappakārena pavattaṃ niccapavāraṇaṃ sandhāya vuttam. Niccapavāraṇā nāma yadā yenattho, tadā taṃ vadeyyāthāti evaṃ pavattā. ‘Handa sītapāvuraṇa’nti dentānaṃ pana atirekacatukkaṃsampi gahetuṃ vaṭṭati”ti vuttam. Ayameva nayo dasamepīti.

Ekādasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Bhikkhunivibhaṅge tiṃsakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Nissaggiyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Pācittiyakaṇḍavaṇṇanā

1. Lasuṇavaggo

1. Paṭhamalasūṇasikkhāpadavaṇṇanā

793-797. Ahaṃ lasuṇenāti ettha “pavāremī”ti pāṭhaseso. Badarasāḷavaṃ kira badaraphalāni sukkhāpetvā cuṇṇetvā kattabbā khādanīyavikati.

Paṭhamalasūṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā

800. Saṃharāpeyyāti “saṃharati vā saṃharāpeti vā”ti padabhājanam veditabbam. Kiñcāpi ettha āpattibhedo na dassito, tathāpi khurasāṇḍāsakattariādipariyesanaghaṃsanādīsu pubbapayogesu dukkaṭam yujjati, yathā cettha, evaṃ talaghātakādimhi ca āpattibhedo pāḷiyam na vutto. Yathāsambhavam pana pubbapayogesu dukkaṭam sambhavati. Evaṃ bhikkhusa ettha ca lasuṇe ca dukkaṭam. Idaṃ kiriyākiriyaṃ porāṇā. Tattha “kiriyākiriya”nti na vuttam.

Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

802-806. Tatiyacatutthasikkhāpadam uttānatthameva.

5. Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā

812. Pañcame udakasuddhipaccaye satipi phassasādiyane yathāvuttaparicchede anāpatti. Tattha dvinnam pabbānanti “dvinnam aṅgulānam sahapavesane ekekaṅgulaṃ ekekaṃ pabbam katvā dve pabbā, ekaṅgulappavesane dvinnam pabbānam upari na vaṭṭatīti veditabbam. Mahāpaccariyampi ayameva nayo dassito”ti likhitam.

Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

815. Chaṭṭhasikkhāpadam uttānatthameva.

7. Sattamasikkhāpadavaṇṇanā

820-822. “Nagaraṃ atiharantī”ti pāṭho. “Nagaradvāre atiharantī”ti katthaci, tattha dvārenāti attho. Ayameva vā pāṭho. Taṃ pubbāparaviruddhanti “punapi vutta”nti vuttam vādam sandhāya, na tato pubbe tattha vuttam vādam. Ettha “mātarampi viññāpetvāti vacanena virujjhatī”ti likhitam, taṃ dullikhitam, na hi tena virodham sandhāya idaṃ vuttanti. Karaṇe ce pācittiyam, kārāpanepi pācittiyeneva bhavitabbam. Atha kārāpane dukkaṭam, karaṇepi dukkaṭeneva bhavitabbam. Na hi karaṇe vā kārāpane vā viseso atthi āpajjane satīti adhippāyo.

823. Sampaṭicchitum vaṭṭatīti appaṭikkhipitvā “sādhū”ti vattum vaṭṭatīti adhippāyo. Na hi paṭiggahetum vaṭṭati. Anāmāsattā “āmakadhaññaṃ pana ñātakapavāritatṭhānepi na vaṭṭatī”ti vuttam. Anugaṇṭhipade pana “kappiyena laddham dhaññaṃ bhajjitvā bhuñjantiyā dukkaṭam. Aparāṇepi ese va nayo”ti ca “anāpatti ābādhapaccayāti vacanato satta dhaññānapi anāmāsānīti siddham, teneva heṭṭhā aṭṭhakathāyam dukkaṭavatthumhi satta dhaññānapi gahitāni anāmāsānī”ti ca vuttāni. Āmāsāni kappiyavatthūni ca yadi bhavēyyum, yathā ñātakapavārite

sandhāya “aparaṇṇaṃ viññāpeti”ti avisesena vuttaṃ, evaṃ “anāpatti ṇātakānaṃ pavāritānaṃ aññassa atthāya viññāpeti, ummattikāya ādikammikāyā”ti vattabbaṃ. Yasmā dukkaṭavattthuttā ca anāmāsattā ca mātarampi sattavidhaṃ dhaññaṃ viññāpetuṃ na vaṭṭati, tasmā tadatthadīpanatthaṃ sattavidhaṃ dhaññaṃ sandhāya “anāpatti ābādhapaccayā”ti vuttaṃ, yathā bhikkhuniyā ābādhapaccayā vaṭṭati, tathā bhikkhussāpīti ca. Yathā vā pana bhikkhuniyā bhajjanādīni kārāpetuṃ na vaṭṭati, evaṃ bhikkhussāpi. Vuttampi cetam andhakaṭṭhakathāyaṃ “aññataro bālabhikkhu kappiyaṃ ajānanto etadavoca ‘āmakadhaññaṃ sampaṭicchitūṃ bhikkhūnaṃ na vaṭṭati. Etaṃ dhaññaṃ bhajjitvā koṭṭetvā pacitvā yāgukhajjakam bhattañca dethā’ti, āṇāpakasseva bhikkhussa āpatti, sabbesaṃ anāpattī”ti. Tasmā “saṅghavārikānaṃ dhaññaṃ koṭṭethā”ti ārāmikānaṃ vattuñca na vaṭṭati. “Divasaṃ paribbayaṃ gaṇhatha, taṇḍule sampādetha, tvaṃ ettake gaṇha, tvaṃ ettake”ti evamādīni pana vattuṃ vaṭṭatīti ca. Yaṃ pana “aviññattiyā labbhamānaṃ pana navakammattthāya sampaṭicchitūṃ vaṭṭatī”ti vuttaṃ, tampi heṭṭhā “īmaṃ taḷākam khettaṃ vatthūṃ vihārassa demā’ti vutte ‘sampaṭicchitūṃ vaṭṭatī”ti vuttaṃ nayaṃ sandhāya vuttattā suvuttameva. “Navakammattthāya dhaññaṃ demā”ti vutte “sādhū”ti vattabbaṃ. Yaṃ pana heṭṭhā “tatha nissaggiyavattthūṃ attano vā saṅghagaṇapuggalacetiyānaṃ vā atthāya sampaṭicchitūṃ na vaṭṭati...pe... dukkaṭavattthūṃ sabbesampi atthāya sampaṭicchato dukkaṭamevā”ti vuttaṃ, tampi suvuttameva. Kasmā? “Cetiassa atthāya dhaññaṃ dātukāmomhi, tumhe bhante tadatthāya sampaṭicchathā”ti vutte paṭiggahetuṃ akappiyattā. “Idaṃ pana tādisaṃ na hotī”ti ca vuttaṃ. Sabbopāyaṃ upatissattheravādo kira. Dhammasiritthero panevamāha “pubbepi navakammattthāya paṭiggaho na vārito, saṅghassatthāya paṭiggahitampi paṭiggāhakasaseva akappiya”nti.

Sattamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Atṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

824. Porāṇā “nibbiṭṭharājabhaṭo”ti paṭhanti. Tassattho vāritabhattavetano rājabhaṭoti. “Taññeva bhaṭapathanti taṃyeva bhattavetana”nti atthaṃ vadanti. Ummukanti alātaṃ.

826. Ettha chaḍḍitaṃ kiriyā. Anolokanaṃ akiriyā.

Atṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

832. “Sāmi ke apaloketvā chaḍḍetī”ti katthaci potthake natthi, katthaci atthi, atthibhāvova seyyo kiriyākiriyaṭṭā sikkhāpadassa. Idha khetapālakā, ārāmādigopakā ca sāmikā eva. “Saṅghassa khette, ārāme ca tattha kacavaraṃ na chaḍḍetabbanti katikā ce natthi, bhikkhussa chaḍḍetuṃ vaṭṭati saṅghapariyāpannattā, na bhikkhunīnaṃ. Tāsampi bhikkhunisaṅghasantake vuttanayena vaṭṭati, na tattha bhikkhussa, evaṃ santepi sārūppavaseneva kātabba”nti vuttaṃ.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā

833. Sādhukīlitagītaṃ vāti ettha pāciṇṇagītaṃpi sotuṃ na vaṭṭati. “Gītupasañhitam pana dhammaṃ sotuṃ vaṭṭatīti dīghanikāyaṭṭhakathāyaṃ vutta”nti vuttaṃ. Porāṇagaṇṭhipade pana “dhammagītaṃpi na vaṭṭatī”ti vatvā “buddhassa gāyāma vādemāti vutte sampaṭicchituṃ na vaṭṭati, dukkaṭaṃ hotī”ti vuttaṃ, “pūjaṃ karoma, jātaṃ vā vatthuṃ vā desemāti vutte ‘sādhū’ti sampaṭicchituṃ vaṭṭatī”ti ca vuttaṃ.

836. Ekapayogo nāma ekadivasāvalokanaṃ. Tesamevāti yesaṃ naccaṃ passati. “Bhikkhūni sayampi naccituṃ vā gāyituṃ vā vādituṃ vā na labhati”tiādi idha sikkhāpade natthi. Kasmā? Eḷakalomasamuṭṭhānattā. Yadi evaṃ kasmā vuttanti ce? Suttānulomamahāpadesato. Yadi naccādīni passituṃ vā sotuṃ vā na labhati, pageva attanā kātunti nayato labbhamānattā vuttaṃ. Itarathā mahāpadesā niratthakā siyuṃ. Evamaññatthāpi nayo netabbo. “Samuṭṭhānampi idha vuttameva aggahetvā chasamuṭṭhānavasena gahetabba”nti likhitaṃ. Taṃ “aññe nacca, gāya, vādehi”ti vattuṃ na labbhatītiādivacīkammaṃ sandhāya likhitañce, taṃ sulikhitaṃ eḷakalomasamuṭṭhāne vācāya abhāvato. “Sayampi naccitu”ntiādikāyakammañce sandhāya likhitaṃ, dullikhitaṃ. Eḷakalomasamuṭṭhānañhi ekantato kāyakammaṃ hoti, tasmā uddhaṭaṃ aggahetvā ādisaddena saṅgahitameva idha gahetabbanti. Etaṃ eḷakalomasamuṭṭhānattāti ettha kāraṇavacane suttānulomamahāpadesatoti ettha pana uddhaṭaṃ gahetabbaṃ, evaṃ yathālābhavasena taṃ likhitaṃ veditabbaṃ. “Āhaccabhāsitasikkhāpadavasena eḷakalomasamuṭṭhāna”nti vuttanti upatissatthero. “Eḷakalomasamuṭṭhānañce idaṃ sikkhāpadaṃ, āṇāpako mucceyya, na ca muccatī”ti vuttaṃ. Taṃ “kasmā”ti vutte “sabbaaṭṭhakathāsu vutta”nti aṭṭhakathācariyo āhāti dhammasiritthero.

837. Ārāme ṭhatvāti na kevalaṃ ṭhatvā, tato gantvā pana sabbiriyāpathehi labhati. “Ārāme ṭhitāti pana ārāmapariyāpannāti attho, itarathā nisinnāpi na labheyyā”ti likhitaṃ, taṃ sulikhitameva.

Dasamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Lasuṇavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Andhakāravaggavaṇṇanā

1. Paṭthamasikkhāpadavaṇṇanā

839. “Divāpi andhakāraṃ atthi, tappaṭisedhanatthaṃ ‘rattandhakāre’ti vutta”nti vadanti porāṇā. Santiṭṭheyyāti ettha ṭhānāpadesena catubbidhopi iriyāpatho saṅgahito, tasmā purisassa hatthapāse tena saddhiṃ caṅkamanādiṃ karontiyā pācittiyameva. “Sallapeyya vā”ti kevalaṃ nidānavasena vuttaṃ visesābhāvato. “Sallapeyyavāti purisassa hatthapāse ṭhitā sallapati, āpatti pācittiyassā”ti hi vuttaṃ, taṃ na yuttanti eke. Kasmā? Yasmā tassa purisassa hatthapāse ṭhiteneva ekaṃ pācittiyaṃ. Sallapanenapi aparaṃpi ekaṃ āpajjati nāpajjati, kathaṃ paññāyatīti? Aṅgavasena. Imassa hi rattandhakāratā, purisassa hatthapāse ṭhānaṃ vā sallapanam vā, sahāyābhāvo, rahopekkhatāti imāni cattāri aṅgāni vuttāni. Tattha yadi ṭhānapaccayā ekā āpatti visuṃ siyā, tassā cattāri aṅgāni siyuṃ. Yadi sallapanapaccayā ekā, tassāpi pañca aṅgāni siyuṃ. Tasmā mātikāṭṭhakathāyaṃ “cattāri vā pañca vā aṅgāni”ti vattabbaṃ siyā, na ca vuttaṃ, tasmā sallapanapaccayā visuṃ natthīti. Atthiyeva, mātikāṭṭhakathāvacanañca tadatthamevāti eke. Kathaṃ? Sahuppattito dvinnaṃ āpattīnaṃ. Kiṃ vuttaṃ hoti? Sallapane sati ṭhānapaccayā āpajjitabbaṃ caturaṅgikaṃ, sallapanapaccayā

āpajjitabbaṃ caturaṅgikanti dve pācittiyāni sahuppannāni ekato āpajjantīti. Idaṃ ayuttaṃ pāḷivirodhato. Pāḷiyañhi “sallapeyya vāti purisassa hatthapāse t̥hitā sallapati, āpatti pācittiyassā”ti vuttaṃ. Yadi dve siyuṃ, “āpatti dvinnaṃ pācittiyāna”nti na vattabbatā siyāti. Ayaṃ nayo dutiyādīsupi yathāyogaṃ veditabbo. Ettha dutiyenāpi saddhiṃ yadi bhikkhuniyā rahopekhatā atthi, so ce puriso, na dutiyo, purisagaṇanāya āpattiyo. Atha dutiyā bhikkhunī hoti, tassā ca tena purisena saddhiṃ rahopekhatā atthi, sā ca bhikkhunī na dutiyā hoti. Ubhinnaṃpi āpajjatīti eke, vicāretvā pana gahetabbaṃ. Porāṇagaṇṭhipade pana vuttaṃ “hatthapāse t̥hānena dukkaṭa”nti, taṃ pāḷiyā virujjhati. “Purisassa hatthapāse tiṭṭhati, āpatti pācittiyassā”ti hi pāḷi, kiṃbahunā. Catutthasikkhāpade mātikāṭṭhakathāyaṃ “santiṭṭhanādīsū tīṇi pācittiyānī”tiādivacanato vatthugaṇanāya āpatti veditabbā. “Aṅgāni cettha cattāri pañca vā”ti vattabbanti sannit̥ṭhānaṃ.

Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2-3-4. Dutiyatatiyacatutthasikkhāpadavaṇṇanā

842-846. Dutiyatatiyacatutthāni uttānāni. Sabbattha “sallapatīti yaṃ kiñci tiracchānakathaṃ katheti”ti porāṇagaṇṭhipade vuttaṃ.

852. Catutthe panāyaṃ viseso - “ekenekā”ti paṭhamaṃ vuttattā dutiyikaṃ vā bhikkhunīnaṃ uyyojeyya, pācittiyaṃ na sambhavatīti ce? Sambhavati. Kasmā? Santiṭṭhanādittayamattāpekkhattā, tassa vacanassāpi vā aññāyapi rahopekhanassādasambhave sati ubhinnaṃ ekatthasambhavato ca sādhitametaṃ. “Hatthapāsaṃ vijahitvā santiṭṭhati vā sallapati vā”ti ettakameva vuttaṃ. Kasmā “nikaṇṇikaṃ vā jappetī”ti na vuttaṃ? Hatthapāsātikkame asambhavato. Tassa tatiyassa padassa pacchinnattā sambhavantampi “dutyikaṃ vā uyyojetī”ti na vuttaṃ, tasmā atthato hatthapāsaṃ vijahitvā santiṭṭhati vā sallapati vā dutyikaṃ vā uyyojeti, āpatti dukkaṭassāti vuttaṃ hoti. Esa nayo yakkhena vātiādīsupi. Tattha “hatthapāse”ti vā “hatthapāsaṃ vijahitvā”ti vā na vuttaṃ ubhayattha dukkaṭattā. Anāpattivārepi asambhavato “nikaṇṇikaṃ vā jappetī”ti na vuttanti ce? Sambhavati sati karaṇīye nikaṇṇikaṃ vā jappetīti sambhavato. Atha kasmā evaṃ na vuttanti ce? Anavajjakathāyaṃ nikaṇṇikajappane payoanābhāvā, dhammakathāyampi udāyima ārabha paṭisiddhattā ca.

Dutiyatatiyacatutthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā

856. “Kulaṃ nāma cattāri kulānī”ti vuttattā titthiyārāme kappati tassa kulavohārābhāvatoti eke. Titthiyānaṃ khattiyādipariyāpannattā na kappatīti eke. Tassa kappiyabhūmittā na yuttanti ce? Na, yathāvuttakhattiyādīnaṃ sambhavato. Tathāpi gocarakulaṃ idhādhippetāṃ. “Upacāro dvādasahattho”ti likhitaṃ.

Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā

860. “Nisīdantiyā ekā, nipajjantiyā ekā”ti avatvā “nisīditvā gacchantiyā”tiādi na vattabbaṃ. Na hi gamanapaccayā esā āpattīti? Na, pariyosānādhippāyavasena vuttattā. “Nisīditvā nipajjantiyā dve”ti vacanenapi gamanaṃ idha nādhippetanti dassitaṃ hoti, tathā “nipajjitvā nisīdantiyā dve”tipi vattabbaṃ. Yadi evaṃ “tasmim

abhinipajjati, āpatti dvinnam pācittiyāna''nti kasmā na vuttanti ce? Anisīditvāpi nipajjanasambhavato. Nipajjanatthāya nisīditvā nipajjantiyā nipajjanakapayogattā ekā āpattīti keci.

Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sattamasikkhāpadavaṇṇanā

867. Anāpattivāre ''dhuvapaññatte''ti na vuttam ''santharivā vā santharāpetvā vā''ti vuttattā. Idha chaṭṭhe vuttanayena pakatiyā paññatte abhinisīdati vā abhinipajjati vā, pācittiyameva. Aññattha dhuvapaññattam. Idha vuttanayena santharivā vā santharāpetvā vā abhinisīdati vā abhinipajjati vā, pācittiyameva. Ubhayatthāpi pañcame vuttanayena anāpucchā pakkameyya, pācittiyameva, anāpattivāre mātikāyaṃ vuttakālato aññakālassa aparāmaṭṭhattāti no takkoti ācariyo. Apica atthāpattikāle āpajjati, no vikāletiādittike, atthāpatti rattim āpajjati, no divātiādittike ca aṭṭhakathāyaṃ idha pañcamachaṭṭhasattamasikkhāpadehi saṅgahitāpattīnaṃ aparāmaṭṭhattā yathāsambhavaṃ tividhakāle tividhametaṃ yojetvā dassetuṃ vaṭṭati eva mahāpadesanayānulomato.

Sattamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

869. Aṭṭhame bhikkhusa dukkaṭaṃ sambhavati.

Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

875-877. Duggāhavasena vā suggāhavasena vā yathāvuttanayena sapathakaraṇe āpattīti veditabbaṃ. Yasmā mātikāyaṃ ''attānaṃ vā paraṃ vā''ti vuttam, tasmā yā attānameva ārabbha sapathaṃ kareyya, tassā ekā. Paramevārabbha tassā ekā. Ubhopi ārabbha tassā dve āpattiyo sambhavanti. Tikacchedo panettha paramevārabbha sapathakaraṇaṃ sandhāya pavatto.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā

882. Dasame anāpattivāro rodanasseva, na vadhassa, tasmā ñāti byasanādīhi phuṭṭhāpi attānaṃ vadhati eva, na rodati, dukkaṭameva.

Dasamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Andhakāravaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Naggavaggavaṇṇanā

1-2. Paṭhamadutiyasikkhāpadavaṇṇanā

883. Naggavaggassa paṭhamadutiyāni uttānāni. Paṭhame ayaṃ viseso - bhikkhusa tathā nhāyantassa dukkaṭaṃ aññatra jantāgharaudakapaṭicchādīhi. Na ca vigarahi tattha bhagavā attanāva ananuññātattā udakasāṭikāyāti porāṇā. ''Ekameva nivāsetvā, pārūpitvā ca nahāyituṃ na vaṭṭatī''ti porāṇagaṇṭhipade vuttam.

3. Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā

894. Tatiye antocatūhapañcāhaṃ dhuraṃ nikkhipantiyāpi āpatti eva. Liṅgaparivatte dhuraṃ nikkhipantiyā dukkaṭaṃ tikadukkaṭattā. “Sambahulāhi bhikkhunīhi saddhinti ettha catassopi sambahulā”ti porāṇagaṇṭhipade vuttaṃ.

Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthasikkhāpadavaṇṇanā

898. Catutthe saṅghāṭicāranti ettha saṅghāṭiādivasena adhiṭṭhitānaṃyevāyaṃ vidhi, netarāsaṃ kira. Tattha ticīvare eva vipavāsapaccayā nissaggiyaṃ. Antocīvarakālepi pañcāhikaṃ saṅghāṭicāraṃ atikkāmentiyā āpattiyeva. “Vinā etehi cīvarehi upasampadaṃ kātuṃ na vaṭṭatī”ti porāṇagaṇṭhipade vuttaṃ.

Catutthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā

906. Pañcamassa anāpattivāre tāya vā avipavāsāyāti atthato labbhati.

Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

907-911. Chaṭṭhasattamāni uttānāni.

8. Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

916. Sokajjhāyikā nāma kira māyākārā. Vilumpakā bhaṇḍakāti ca porāṇā.

Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

920. “Kathañhi nāma atikkāmessatī”ti vuttattā thullanandā cīvarakālasamayaṃ āgamethāti atikkamāpesīti siddhaṃ hoti.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā

927. Dasame ekakulaṃ etadavocunti ettha kulaṃ nāma tasmīṃ manussā, tasmā bahuvacanaṃ.

Dasamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Naggavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Tuvaṭṭavaggavaṇṇanā

1. Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

934-935. Ekāya nipannāya aparā nipajjati, āpatti pācittiyassāti “ubhinnampi paṭhamanipannāya anuṭṭhāpanā”ti vatvā ettha kiriyākiriyaṃ eke, taṃ aṭṭhakathāya virujjhati. “Kiriya”nti hi aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ. Atha kassā āpattitī? Ubhinnampi

nipajjanakiriyaṃ paṭicca. Imassa anāpattivāre “vavatthānaṃ dassetvā”ti natthi, tasmā vavatthānaṃ katvā nipajjituṃ na vaṭṭatīti eke. Vipulatāre vaṭṭatīti eke. “Antaraṃ katvā nipajjituṃ vaṭṭatī”ti porāṇagaṇṭhipade likhitam.

Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā

940. Vavatthānaṃ dassetvāti ettha upari pārūpanampi majjhe obhogaṃ katvā ubhinnaṃ antare otāreti, vaṭṭatīti eke. Vavatthānañca yathā ṭhāne na tiṭṭhati, tathā atikkamitvā tuvaṭṭentiya āpattiye vāti. “Kiriyaṃ kiriyā”nti ca porāṇagaṇṭhipade vuttam.

Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā

941. Attano sajjhāyanaṭṭhāne ce vuḍḍhatarā āgacchati, vandanakāle vā, āpucchanaṃ natthi. Ekasmiṃ ovarake āpucchitabbaṃ. “Atha ovarake mahātherī vasati, sammukhe itarā, āpucchitabbā tassā upacārattā”ti porāṇagaṇṭhipade vuttam.

Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

946-950. Catutthapañcamasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

6. Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā

956. Gahapati nāma ṭhapetvā sahadhammike veditabbo, tasmā bhikkhunā vā sāmaṇereṇa vā ananulomikena saṃsaggena saṃsaṭṭhāpi na samanubhāsītā sambhavati eva.

Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

961-965. Sattamaaṭṭhama sikkhāpadaṃ uttānatthameva.

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

969. Ekindriyanti kāyindriyeneva ekindriyaṃ, nigaṇṭhānaṃ acelakānaṃ matam. Kāpilā pana “pañcindriyā”ti maññantā evaṃ vadanti “sacakkhukattā alābumāluvādayo yattha ālambanaṃ, tattha gacchanti. Sasotakattā kadaliyo meghagajjitaṃ sutvā gabbhaṃ gaṇhanti. Saghānakattā panasādayo kuṇapagandhena phalanti. Sajivhakattā udakaṃ pivanti yena, sabbepi ‘pādapā’ti vuccanti. Sakāyapasādattā itthisamphassena asokarukkhā pupphanti”ti. Saṅghātanti vināsaṃ.

970. Idha ca vassacchedena dukkaṭam. Paṭhamaṃ āvasitvā pacchā cārikā caraṇapaccayā pācittiyaṃ āpajjatīti veditabbaṃ. Atha vassaṃ āvasitvā carati, avassupagamaṇapaccayā dukkaṭam āpajjati. Porāṇagaṇṭhipade pana “antosattāhe antovasse cārikaṃ carantiyā pācittiyaṃ. Sattāhakaraṇīyena pana vaṭṭati, bhikkhuno dukkaṭam hotī”ti vuttam.

972. Kenaci ubbāḷhāti vassacchedakāraṇenāti no takkoti ācariyo. Kittāvatā cārikā hotīti? Idaṃ na sabbattha vicāritaṃ. Anantarasikkhāpade “antamaso chappañcayojanānipī”ti vuttattā so ca maññe heṭṭhimaparichedoti.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā

973. Dasame “āhundarikā”ti paṭhanti kira.

Dasamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tuvaṭṭavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cittāgāravaggavaṇṇanā

1. Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

978. Kīḷanaupavanaṃ nāma kañcinagarassa nagarupavanaṃ viya daṭṭhabbaṃ. Uyyānaṃ nāma tattheva nandavanauyyānaṃ viya daṭṭhabbaṃ. “Tattheva ṭhatvā taṃ taṃ disābhāgaṃ viloketvā passantiyā pana pāṭekkā āpattiyo”ti pāṭho. Evaṃ vutte yaṃ pubbe vuttaṃ padaṃ “anuddharamānā”ti, taṃ ekasmiṃyeva disābhāgeti siddhanti eke. Upacāro dve leḍḍupātoti ca.

Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā

984. “Āharimehi vāḷehī”ti “asaṃhārimenā”ti ca duvidho pāṭho. “Visuṃ katvā pacchā saddhiṃ tehi vāḷehī”ti likhitaṃ. Yathā tathā vāḷarūpe uṭṭhapetvā katapādaṃ “pallaṅka”nti vuccati anāpattivāre “asaṃhārimehi vāḷehi kataṃ paribhuñjati”ti vacanābhāvato.

Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā

988. “Ujjavujjaveti hatthappasāraṇe”ti likhitaṃ, taṃ na yuttaṃ “yattakaṃ hatthena añchitaṃ hoti, tasmim takkamhi veṭṭhite ekāpattī”ti vacanato.

Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthasikkhāpadavaṇṇanā

993. “Yāgupāneti yāgudāne”ti likhitaṃ. Porāṇagaṇṭhipade “mātāpitūnaṃ dātuṃ vaṭṭatī”ti vuttaṃ.

Catutthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

994. Pañcamasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

6. Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā

1001. Chaṭṭhe bhikkhuvibhaṅge acelakasikkhāpadena ekaparicchedaṃ. Idha agāriko vireso, tasmā “asādhāraṇa”nti vadanti.

Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1003-1008. Sattamaṭṭhamesu vattabbaṃ natthi.

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

1015. “Khīlanamantaṃ dārusārakhīlaṃ mantetvā pathaviyaṃ pavesetvā māraṇamantaṃ. Nāgamaṇḍalaṃnāma nāgarodhamantaṃ, piṭṭhādīhi vā parikkhepaṃ katvā tattha manusse pavesenti guttatthāyā”ti likhitaṃ.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1017. Dasamasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

Cittāgāravaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Ārāmavaggavaṇṇanā

1021. Paṭhamasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā

1030. Bhikkhunī ce bhikkhuṃ akkosati, iminā sikkhāpadena pācittiyaṃ. Bhikkhuniṃ ce akkosati, omasavādena āpajjati. Omasavāde sammukhāva ruhati, idha pana parammukhāpi.

Tatrāyaṃ vicāraṇā - bhikkhuvibhaṅge osamavādasikkhāpade bhikkhunī anupasampannaṭṭhāne tiṭṭhatīti katvā bhikkhunivibhaṅgepi omasavādasikkhāpade bhikkhu bhikkhuniyā anupasampannaṭṭhāne tiṭṭhatīti siddhaṃ. Idha ca anupasampannassa akkosane dukkaṭaṃ vuttaṃ, bhikkhussa upasampannassa akkosane pācittiyaṃ vuttaṃ, tasmā imāni dve sikkhāpadāni bhikkhumhi saṃsandiyamānāni aññamaññaṃ na samenti. Yathā samenti, tathā jānitabbaṃ. Tattha porāṇagaṇṭhipade vuttanayena bhikkhunīnaṃ omasavādasikkhāpade anupasampannoti na gahetabbo, idamettha yuttaṃ. Paribhāseyyāti aññatra akkosavatthūhi. Tesu hi aññatarasmiṃ sati omasavādapācittiyamevāti eke, taṃ na yuttaṃ. Omasavāde pālimuttakaakkose hi dukkaṭaṃ hotīti. Dukkaṭokāse idaṃ pācittiyaṃ tehi niddiṭṭhaṃ hoti, tasmā “bālā etā”ti pāḷiyaṃ idha āgatapadānaṃyeva vasena paribhāsaṃ veditabbaṃ.

Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1033. Tatiyasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

4. Catutthasikkhāpadavaṇṇanā

1038. Nimantitā vā pavāritā vāti ettha porāṇagaṇṭhipade tāva evaṃ vuttaṃ “pavāritāpi yāguṃ pātuṃ labhati, bhojjayāguṃ na labhati. Yāgu panettha khādanīyabhojanīyasaṅkhyāṃ na gacchati. Nimantitā bhikkhunī piṇḍāya caritvā bhuñjitukāmā sāmike apaloketvāva bhuñjitum labhati. Paramparabhojanāpatti bhikkhunīnaṃ natthi. Nimantitā taṃ bhattaṃ bhuñjitvā vā abhuñjitvā vā pavāritā kappiyaṃ kārāpetvā bhuñjitum na labhati, akappiyanimantanena nimantiyamānā dve nimantanāni sampaṭicchituṅca na labhatī”ti. Tattha “pavāritāpi yāguṃ pātuṃ labhatī”ti vuttaṃ pāḷiyaṃ, aṭṭhakathāyaṅca anuññātattā. “Nimantitā appavāritā yāguṃ pivatī”ti hi pāḷiyaṃ vuttaṃ. Tatrīdaṃ sikkhāpadavaṇṇanāpubbaṅgamasanniṭṭhānaṃ - nimantitā vā pavāritā vāti ettha vāsaddena akappiyanimantanena nimantitā appavāritā ṭhapetvā yāguṃ aññaṃ khādanīyaṃ vā bhojanīyaṃ vā khādeyya vā bhuñjeyya vā, pācittiyaṃ aññatra sāmikānaṃ apalokanā. Paramparabhojanābhāvena bhikkhunīnaṃ ko guṇo jātoti? Na etāsaṃ guṇalābho, kevalaṃ pākaṭataraṃ jātaṃ. Bhikkhūpi vikappetvā missetvāva

bhuñjitum labhanti. Samaye yathāsukhaṃ labhanti. Iminā apalokanena kinti? Pavāritā vā animantitā vā na kiñci kappiyaṃ kārāpetvā gilānātirittampi labhanti, nimantitā ca pavāritā ca yāgumpi na labhanti, apaloketvāpi na labhantīti.

Catutthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Ārāmaggaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Gabbhinivaggavaṇṇanā

1. Paṭhamādisikkhāpadavaṇṇanā

1067. “Gabbhini”nti dassanādīhipi gabbhasambhavato vuttaṃ. Padabhājanepi pavāritabhāvo na dissati.

1074. Dhāti vāti ettha dārakaṃ sāmikānaṃ datvā āhaṭe vaḍḍheti, tathā mātāpīti keci.

1080. “Sikkhamāna”nti pāṭhaṃ dīpavāsino rocenti kiriyākiriyaṭṭā, jambudīpavāsino “sikkhamānā”ti. Tassattho sikkhādharmamānanato sikkhamānāti. Idha kiriyā na hoti, saññāva adhippetā. Na etāsu asikkhitā upasampādetabbā upajjhāyinīādīnaṃ āpattibhāvā. “Tassā upasampadā hoti evā”ti vadanti.

1082. Dhammakammeti upasampadakammaṃ adhippetam.

1112. Vuṭṭhāpitanti sāmaṇeribhūmito yāya theriyā upasampadāpekkhā vuṭṭhapitā, sā therī vuṭṭhāpitā nāma, teneva puna visesanatthaṃ “pavattini”nti āha.

Paṭhamādisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Gabbhinivaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Kumāribhūtavaggavaṇṇanā

2. Dutiyādisikkhāpadavaṇṇanā

1124. “Anujānāmi, bhikkhave, aṭṭhārasavassāya kumāribhūtāya...pe... sikkhāsammutiṃ dātu”nti idha vuttaṃ viya “anujānāmi, bhikkhave, dasavassāya gihigatāya...pe... sikkhāsammutiṃ dātu”nti na vuttaṃ, tasmā “paripuṇṇadvādasavassāya eva gihigatāya sikkhāsammuti dātabbā”ti vuttaṃ. Gihigatāya sikkhāsammuti dātabbāti eketi katvā dasavassāyapi vaṭṭati. Kasmā? “Anāpatti paripuṇṇadvādasavassaṃ paripuṇṇasaññā vuṭṭhāpetī”ti ca ‘anāpatti paripuṇṇadvādasavassaṃ gihigataṃ...pe... sikkhitasikkhaṃ vuṭṭhāpetī”ti ca vuttattā”ti porāṇagaṇṭhipade vuttaṃ. Kiṃ iminā parihārena. “Dasavassāya gihigatāya sikkhāsammuti dātabbā”ti hi vuttaṃ. “Gihigatātipi vattum na vaṭṭatī”ti sace vadanti, kammaṃ kuppatī”ti likhitaṃ.

1146. Ahameva nūna...pe... alajjinī, yā saṅghoti ettha yā ahameva nūna bālāti attho. “Yaṃ saṅgho”tipi atthi, tattha yaṃ yasmā deti, tasmā ahameva nūna bālāti attho.

1159. Purisaśaṃsatṭhā kumārakaśaṃsatṭhā caṇḍī sokāvāsāvakathaṃ sikkhamānāti vuccati, padabhājane eva cāyaṃ sikkhamānā “chasu dhammesu sikkhitasikkhā”ti kasmā vuttanti? Pubbe gahitasikkhattā, pubbe paripuṇṇasikkhattā ca evaṃ vuccatīti veditabbaṃ.

1166-1167. Pahūtaṃ khādaniyaṃ bhojanīyaṃ passitvāti ettha “sikkhamānāya ñātakā kira sampādayiṃsu, taṃ passitvā there bhikkhū uyyojesi. Uyyojetvā tesam chandaṃ gahetvā pubbe chandaḍāyake gaṇaṃ katvā sesānaṃ chandaṃ chandameva katvā kammaṃ kārāpesī”ti porāṇagaṇṭhipade vuttaṃ. Chandaṃ vissajjetvāti ettha anugaṇṭhipade evaṃ vuttaṃ “idaṃ kammaṃ ajja na kattabbaṃ. ‘Yathāsukha’nti vatvā vissajjitaṃ hoti, tasmā yo koci mukharo, bālo vā kiñcāpi ‘yathāsukha’nti vadati, therāyattattā pana therassa anumatiyā satiyā vissajjito hoti, asatiyā na hoti, tathāpi puna chandaṃ gahetvāva kammaṃ karonti, ayaṃ payogo. Gahaṇe payojanaṃ pana natthi. Saṅghatthero ce vissajjeti, chandaṃ gahetvāva kātappaṃ. Chandaṃ vissajjetvā kāyena vuṭṭhitāyāti ettha idha sambādho, ‘amukamhi ṭhāne karissāmā’ti hatthapāsāṃ vijahitvāpi gacchanti ce, natthi doso. Kiñcāpi natthi, tā pana hatthapāsāṃ avijahitvāva gacchanti, ayaṃ payogo”ti. “Rattipārivāsiye uposathapavāraṇāva na vaṭṭati, aññakammaṃ pana vaṭṭati. Uposathapavāraṇāpi anuposathapavāraṇadivase na vaṭṭanti, itaraṃ sabbakālaṃ vaṭṭati. Parisapārivāsiye hatthapāsāṃ avijahitvā catūsu gatesu catuvaggakaraṇīye aññasmim pañcasu dasasu vīsatisu gatesu sesehi visuṃ tahiṃ tahiṃ gantvāpi puna sannipātattānaṃ āgantvā kātuṃ vaṭṭati. Ajjhāsayaṃpārivāsiye hatthapāsāṃ avijahitvā yathānisinnāva nisinnā ce, puna kātuṃ vaṭṭati hatthapāsassa avijahitattā”ti porāṇagaṇṭhipade vuttaṃ. Tesam porāṇānaṃ matena chandaṃpārivāsiyamevekaṃ na vaṭṭatīti āpannaṅgaṇca dassitaṃ, idhāpi taṃ visuṃ na dassitaṃ asambhavatoti eke. Chandaḍāyake parisam patvā gate tassa pubbachandaḍānaṃ chandaṃpārivāsiyanti no takkoti ācariyo.

Tatridaṃ sannitṭhānaṃ - parisapārivāsiye aṭṭhakathāyaṃ “aññatra gacchāmāti chandaṃ avissajjetvāva utṭhahanti...pe... kammaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti vuttavacane hatthapāsā vijahanaṃ na paññāyati. Ettha pana kammappattānaṃ hatthapāsassa avijahanaṃ icchitabbanti katvā porāṇagaṇṭhipade vuttaṃ. Kiñcāpi na paññāyati, appaṭikkhattattā pana vaṭṭatīti ce? Na, paṭikkhattattā. Kathaṃ? Chando nāma kammappattesu bhikkhūsu ekasīmāya sannipatitesu āgacchati, nāsannipatitesu. Idha hi “chandaṃ avissajjetvā”ti ca “chandassa pana avissatṭhattā”ti ca vuttaṃ. “Ajjhāsayaṃ avissajjetvā”ti ca “ajjhāsayaṃ avissatṭhattā”ti ca na vuttaṃ, tasmā chandassa avissajjanaṃ kammappattānaṃ hatthapāsāvijahaneneva hoti, na vijahaneti siddhaṃ.

Hoti cettha -

“Yato āgamaṇaṃ yassa, tadabhāvassa niggāhe;
Tasmā sannipatitesu, bhikkhūsu tassa bhedaṭṭi”ti.

Rattipārivāsiyachando viya rattipārivāsiyapārisuddhipīti tadanulomena vaṭṭati svātanāya chando vā pārisuddhi vā pavāraṇā vā, tāya kammaṃ kātuṃ vaṭṭati. Uposathapavāraṇā pana anuposathadivase na vaṭṭati, itaraṃ vaṭṭati. Pannarasiuposathaṃ cātuddasiyaṃ kātuṃ vaṭṭati khattattā. Na cātuddasiuposathaṃ pannarasiyaṃ akhattattā anuposathadivasattā pāṭipadadivasattāti ekacce ācariyā, tasmā tesam matena cātuddasiuposathaṃ tatiyaṃ, sattamaṃ vā pannarasiyaṃ kātuṃ na vaṭṭati. Yaṃ panettha vuttaṃ aṭṭhakathāyaṃ “sace cātuddasikaṃ uposathaṃ karissāmāti nisinnā, pannarasoti kātuṃ vaṭṭatī”ti. Tato “pannarasiyameva ‘cātuddasikaṃ uposathaṃ karissāmā’ti nisinnā punadivase attano taṃ uposathaṃ ‘pannaraso’ti kātuṃ vaṭṭatīti attho”ti evaṃ pariharanti, taṃ tesam

matam “tathārūpapaccaye sati aññasmimpi cātuddase uposatham kātuṃ vaṭṭatī”ti iminā mātikāṭṭhakathāvacanena na sameti. Na hi tattha “aññasmimpi pannarase cātuddasikam kātuṃ vaṭṭatī”ti vuttam. Evaṃ santēpi “sakim pakkhassa cātuddase vā pannarase vā”ti anuññātadivase pariyāpannattā channaṃ cātuddasikānaṃ pacchimā pannarasī anuposathadivaso na hotīti siddham hoti. Kiñcāpi siddham, iminā pana “āvāsikānaṃ pannaraso, āgantukānaṃ cātuddaso, āgantukehi āvāsikānaṃ samasamehi vā appatarehi vā anuvattitabba”nti vacanamettha niratthakam hotīti veditabbaṃ.

Dutiyādisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Kumāribhūtavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Chattupāhanavaggavaṇṇanā

11. Ekādasamādisikkhāpadavaṇṇanā

1214. Upacāraṃ sandhāya kathitanti “dvādasahattham upacāro”ti likhitam.

1221. Suttante okāsaṃ kārāpetvā vinayaṃ vā abhidhammaṃ vā pucchati ettha ca tīṇi piṭakāni attano attano nāmena vuttānīti katvā abhidhammo buddhena bhāsito evāti dīpitaṃ hoti.

1224-1225. Thanō ca udaro ca thanudarā. “Saṃkaccikāya pamāṇaṃ tiriyaṃ diyaḍḍhahatthā”ti porāṇagaṇṭhipade vuttam. “Aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ okkamantiyā”ti bahūso potthakesu, saṅghādisesakaṇḍe viya “upacāraṃ atikkamantiyā”ti pāṭho appakesu, sova pāṭho. Aṭṭhakathāyaṃ “parikkhepaṃ atikkamantiyāti ekena pādena atikkante dukkaṭaṃ, dutiyena pācittiyaṃ. Upacārepi esevo nayo”ti vacanampi “upacāraṃ atikkamantiyā”ti pāṭhoti dīpetīti no takkoti ācariyo.

Ekādasamādisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Chattupāhanavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Nigamanavaṇṇanā

Giraggasamajjādīni “acittakāni lokavajjānī”ti vuttattā “nacca”nti vā “gandho”ti vā ajānitvāpi dāssanena, vilimbanena vā āpajjanato vatthuajānanacittena acittakāni. “Nacca”nti vā “gandho”ti vā jānitvā passantiyā, vilimpantiyā ca akusalattā eva lokavajjāni. Corivuṭṭhāpanādīni “corī”tiādinā vatthum jānitvā karaṇe eva āpattisabbhāvato sacittakāni. Upasampadādīnaṃ ekantena akusalacitteneva akattabbattā paṇṇattivajjāni. “Idha sacittakācittakatā paṇṇattijānanājānanatāya aggahetvā vatthujānanājānanatāya gahetabbā”ti likhitam. Anugaṇṭhipade pana “giraggasamajjādīni ‘acittakāni lokavajjānī’ti vuttattā ‘nacca’nti vā ‘saṅghānī’ti vā ‘gandho’ti vā tassa nāmasena ajānitvā māyākārassa māyāni sīsattīdīni paṭisaṅkhāya passantiyā, akkhamālādīatthāya saṅghāṇiṃ kaṭiyā bandhantiyā, ‘sedagandham apanetvā buddhapūjaṃ karissāmī’ti uppannena cittena gandham vilimpetvā nahāyantiyā ca āpattisabbhāvato nāmena saddhiṃ nāmasena vā vatthussa ajānanacittena acittakāni nāma. Na andhakāre ‘kaṭisuttamida’nti saññāya saṅghāṇiṃ gahetvā kaṭiyaṃ dhāraṇakāle, mattikāsaññāya ca gandham gahetvā vilimbanakāle āpattisabbhāvato ‘acittakānī’ti vattabbāni. Tasmim kāle anāpatti,

teneva saṅghāṇiyā asaṅghāṇisaññāvārepi ‘āpatti pācittiyassā’ti pāḷi na vuttā. Yathā ‘khettaābādhapaccayā, kaṭṭisuttakaṃ dhāretī’ti vacanato vināpi akusalena saṅghāṇiādīni sakkā dhāretunti siddhaṃ, evaṃ ābādhapaccayā vināpi akusalena na sakkā suraṃ pātunti siddhaṃ ‘anāpatti ābādhapaccayā majjaṃ pivatī’ti pāḷiyā abhāvato. Akusalena vinā madhupuṇṇamuṭṭhiyaṃ pakkhittamajjassa ajjhoharaṇakālādīsu surāpānāpattiṃ āpajjatīti ca siddhaṃ ‘majje amajjasaññī pivati, āpatti pācittiyassā’ti vuttattā. Kiṃbahunā, kāmabhogasaññāya saddhiṃ ‘saṅghāṇī’ti ca ‘gandho’ti ca jānitvā vinā anāpattikāraṇena dhārentiyā ekantākusalattā lokavajjāni nāma vuccanti. Iminā upāyena sesesupi nayo netabbo. Ettha surāpānādhikāre upatissattheravādo’ti vuttaṃ. Asaṃkaccikasikkhāpade “aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ okkamantiyāti pāṭho”ti ca “paṇītabhojanaviññatti, acelakasikkhāpadaṃ, nimantitassa cārittāpajjanaṃ, duṭṭhullappaṭicchādanaṃ, ūnavīsativassupasampadaṃ, mātugāmena saddhiṃ saṃvidhāya addhānagamaṇaṃ, rājantepurappavesanaṃ, santaṃ bhikkhuṃ anāpucchā vikāle gāmappavesanaṃ, nisīdanaṃ, vassikasāṭikanti pāṭho”ti ca vuttaṃ.

Nigamanavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pācittiyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

Ubhatovibhaṅgaṭṭhakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Tīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Υποσχόλια. 2. Ο Κανόνας της διαγωγής - Υποσχόλια. 08. Υποσχόλια από τον Vajirabuddhi. Pārājikavaṇṇaṇā έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org